16

35927

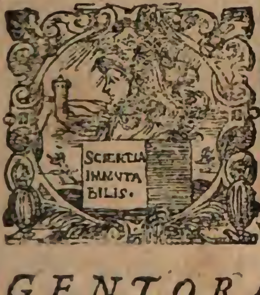
1926 – 5 – 40

IOANNIS BODINI AN-DEGAVENSIS GALLI,

METHODVS AD FACILEM HISTORIA-rum cognitionem;

ACCVRATE DE-nuò recuſa:

Subiecto rerum INDICE.

ARGENTORATI

Impenſis Hæredum LAZARI ZETZNERI.

M DC XXVII.

902
B64f
FLC
35927

IO. TEXTORI CVRIAE INQVISITIONVM PRAESIDI IOAN. BOdinus

S. P. D.

QVemadmodum flores hiſtoriarum legere, ac ſuauiſſimos decerpere fructus oporteret, hac methodo, Pręſes integerrime, complecti propoſitum erat. quod quidem ſi conſecuti videmur, tibi acceptum ferri debet: qui me retinentem oratione graui, admiſta incredibili ſuauitate bonitatis, excellentisque naturæ tuæ, ad id ſæpius impuliſti. ſin res aliter atque vellem cecidit, hoc mea culpa contractum agnoſco: quam tamen apud alios iudices leuiorem fore putaui, ſi primum tibi, hoc eſt veſtræ Curiæ mitiſſimo iudici, meam cauſam probarem: vt ſi plus eſſet abs te veritati quam amicitiæ tributum, eo præiudicio confirmatus, alios exceptione rei iudicatæ ſummouerem: aut ſi plus faueres amori erga me tuo, iudicis perſona depoſita, patrocinio mea iuuares: quamquam neque ex mea voluntate, & præter expectationem ab altiore quodam de

legibus inſtituto ſum ad hoc genus ſcriptioni
caſu delapſus: id autem breuiter explicare t
bi propoſui, tum vt æquior ſis erga me futuri
(quanquam æquior eſſe non potes) in hac m
thodo iudicanda: tum etiam vt eos, quibu
otii ſatis eſt, ingenii vero, ſcientiæ, iudici
multo plus quàm mihi, ad hæc pulcerrima ſt
dia cohortere. Cum in forum veniſſem, vt ſc
næ, quod dicitur, ac populo ſeruirem, h
primum mihi propoſui, vt tempus omne v
cuum à forenſibus negotiis in legitima ſtuc
conferrem, ac Reipublicæ, cui poſt Deum in
mortalem omnia debemus, ſiue ſcriptis, ſi
quocunq; modo poſſem, gratias referrem. S
cùm animaduerterem triplex omnino ſcrib
di genus eſſe: vnum in rebus inueniendis,
materia ſuppeditanda: alterum in rebus or
ne tradendis, & forma perpoliendis: poſtrem
in maculis veterum librorum eluendis: miru
mihi viſum eſt, tam multos eſſe ac ſemper fu
ſe rerum inuentores; qui verò res inuentas
te ac ratione traderent, admodum paucos.
enim alias artes omittam, innumerabiles pr
pe ſcriptores habemus, qui ius ciuile Rom
norum ſuis commentariis tantopere auxeru
vt nulla re magis, nullo grauiore morb
quàm ſua magnitudine laborare videat
Nam quo quiſque magis in ſcribendo inept
eo maiorem librorum multitudinem effud
qui tamen arte concluſerit ea quæ diſperſa d
ſect

ſectaque leguntur, video fuiſſe neminem: & eos qui ſpecioſa librorum inſcriptione artem illam ſe tradituros receperant, vadimonium deſeruiſſe: quinetiam ab eo, quod propoſuerant, tam longe abfuiſſe, vt quid ſit ars ipſa, ne ſuſpicari quidem videantur. Sunt enim artes ac ſcientiæ, id quod tu minime ignoras, non ſingulorum, ſed vniuerſorum. at illi iuris ciuilis, id eſt ſingularis cuiuſdam ciuitatis artem tradere ſunt conati; quam ſapienter, non diſputo: nihil tamen artis dignitate ac præſtantia potuit alienius cogitari. Omitto quam ſit abſurdum, ex Romanis legibus, quæ paulo momento mutabiles fuerunt, de vniuerſo iure ſtatuere velle: præſertim cum edictorum ac legum infinita multitudine, poſt etiam Æbutia rogatione omnes pene duodecim tabularum leges, ac ſubinde veteres nouis renaſcentibus ſublatæ fuerint. quinetiam Iuſtiniani pene ius omne à conſequentibus Imperatoribus abrogatum videmus, omitto quam multa ſunt in illis quæ reſtant legibus, abſurda: quam multa iuſtis populorum pene omnium decretis, vſuq; diuturno antiquata: nullius tamē populi, præterquam Romani leges, & quidem ordine peruerſo, deſcripſerunt. legiſſent Platonem, qui legum tradendarum, ac moderandæ ciuitatis vnam eſſe formam putauit, ſi omnibus omnium, aut magis illuſtrium Rerumpublicarum legibus in vnum collectis, viri prudentes eas inter ſe

compararent, atque optimum genus ex iis conflarent. Ad hoc igitur inſtitutum omnia mea ſtudia, omnes contuli cogitationes. principio Iuris vniuerſi formam ſic adumbrauimus in tabula, quam tibi exhibuimus ſpectandam, vt ab ipſis cauſis ſumma genera, generumque partitionem, ad infima deduceremus: ea tamen ratione, vt omnia membra inter ſe apta cohærerent. in quo veriſſime à Platone dictum intellexi, Nihil difficilius ac diuinius, quàm recte partiri. deinde poſtulata conſtituimus, quibus tota diſciplina, veluti firmiſsimis fundamentis niteretur. tum definitiones ſubiicimus: poſtremo præcepta, quæ regulę appellãtur, qua breuitate fieri poteſt, propoſitam formam, velut ad normam exigimus. ex aduerſo breuiſsimis notis Romani Iuris interpretes adiicimus, vt ex iiſdem fontibus, quibus ego, haurire ad ſatietatem quiſque poſsit. altera ex parte leges populorum, qui militari vrbanaque diſciplina claruerunt, vndique collectas annectimus: quam quidem ad rem, Iuriſconſultorum ſimul & Hiſtoricorum ponderibus vtimur, vt Perſarum, Græcorùm, Ægyptiorum, non minus quam Romanorum legibus tribuatur. ex Hebræorum quoque Pandectis, potiſsimum ex libris Sanedrim, optima quæque haurire propoſuimus: in quo mihi ſuam operam Ioan. Quinquarboreus, ac Mercerus, Hebraicæ linguæ regii doctores, mihi

non

non defuturam ſpoponderunt. *Hiſpanorum* quidem leges & Britannorum, atque omnino clariorum Italiæ ac Germaniæ ciuitatum iura nobis ne deſint (nam obſcuriores conquirere infinitum ſit) effecturum me non diffido, vt cum noſtris ſimul coniungantur. optarem illud quoque vt Turcarum Iure ciuili perinde frueremur: aut certe ius publicum, quo florens illud ac præpotens imperium ſtabilitum eſt, quodammodo teneremus. his accedet forenſis doctrina, ſummaque auctoritas rerum, tum in veſtra, tum in imperiali Curia decretarũ: quas partim noſtrorum hominum, partim Guarini, & Mynſingeri opera conſecuti ſumus. ſic enim Polycleti norma leges & legis actiones: Lesbia verò æquitatem, & iudicis officium examinare decreuimus. Hæc igitur omnia Iuriſconſultorum, atque Hiſtoricorum probata & confirmata ſententiis, artem illam efficiunt & clariorem, & auguſtiorem, quam ſi ab vnius populi Romani arbitrio penderet: tametſi Græculorum figmenta eſſe quæ habemus, magna ſui parte comperiuntur. nam quindecim viri legibus conſtituendis à Iuſtiniano creati, cum fœda barbarie omnia premerentur, legum fontes adeo conturbarunt, vt nihil fere à ſordibus & luto purum hauriatur. ex quo ſecuta eſt immenſa diffuſaque legum copia, tum vt legum inter ipſas diſcrepantia tolleretur: tum etiam vt ab integro corpore auulſa membra,

vtcunque coagmentari poſſent. ex quo veteres interpretes magno ingenio, labore verò pene incredibili fuiſſe intelligi poteſt: tum etiam ex eorum ſcriptis, quæ tot ac tam multa effuderunt, vt omne ſuum tempus in ſcribendo poſuiſſe, nihil ad legendum reſeruaſſe videantur. ſed cum in miſerrima tempora incidiſſent, quibus nec bonis artibus erat nec humanitati locus: ſuis ſcriptis pleroſque ab hac ſcientia deterruerunt. cum enim iuuentus à ſuauiſſimis eloquentiæ ac philoſophiæ floribus & hortulis, ad illa ſenticeta præruptaque ſaxa vocaretur, animum plane deiiciebat: & quo quiſq; elegantius erat à natura, vberius etiam à doctrina perpolitus, eo magis refugiebat ab eius ſcientiæ aditu, qui vepribus ac ſpinis interclusus tenebatur: poſtea verò quàm perpurgari cœpit, tum legibus Romanorum ſua priſca dignitas reſtitui viſa eſt. Ex iis ergo interpretibus, quorum delectum habemus, quibuſque ad leges deſcribendas vtimur, quatuor ſunt genera. vnum eſt eorum, qui in ſcholis perpetua diſputatione legum memoriam comprehenſam habent: ſed tamen ſine vſu & exercitatione forenſi. ſequuntur ii, qui diuturno rerum forenſium vſu, paucis quibuſdam præceptis, iudicandi prudentiam ſibi compararunt. tertium genus eſt eorum, qui ab his quidem vſum, ab illis præcepta didicerunt: quales inter noſtros habemus Speculatorem,

Fabrum,

Fabrum, Guidonem, Chaſſaneum, Boëtium, Baronem, Conanum, Tiraquellum, eiuſq; popularem Briſſonium, & collegii noſtri decus Molinæum; ex quibus vberes in cauſis ciuium diſceptandis ac iudicandis percipimus vtilitates: ex illis prope nullas. Nam qui ſine forenſi diſciplina Iuris ſcientiam ſe adeptos arbitrantur, plane conſimiles ſunt iis, qui ſeipſos in palæſtra ſemper exercuerunt, nullas tamen acies viderunt, nullos militiæ labores tulerunt, itaque hoſtium aſpectū ferre non magis poſſunt, quam is qui in ſcholis Biturigum tanta cum gloria florebat, id eſt Strabo inter cęcos acutiſſime cernebat: cum in forum veniſſet, de leuiſſima quæſtione conſultus obmutuit, non ſine acerba Riandi reprehenſione. Tales ergo Iuriſconſultos Io. Ferrerius tuus collega, vir omni laude cumulatus, & qui nunç legatum apud Venetos agit, graui teſtimonio de falſa illa, quam de ſeipſis concipiunt, iuris opinione depellere ſolebat, cum multis audientibus ingenue fateretur, ſe Ius ante ignoraſſe, quam in veſtra Curia literas forēſes ac ſenatorias vſu diuturno comparaſſet. non aliter atque Demades orator, qui Reipublicæ gerendę ſcientiam, non in ſcholis & otio, ſed in clariſſima populi luce didiciſſe gloriabatur. Extremum genus eſt eorum, qui non modo præceptis ac vſu forenſī, verum etiam præclaris artibus, & ſolida philoſophia informati, iuſtitiæ naturam non ad ho-

minum voluntates mutabilem, ſed æterna lege definitam amplectuntur: qui normam æquitatis perite tractant: qui iuris origines ab vltimo principio deducunt: qui omnis antiquitatis cognitionem accurate tradunt: qui principis, ſenatus, populi, magiſtratuumq; Romanorum imperium ac poteſtatem plane tenent: qui philoſophorum de legibus & Republica diſputationes ad Ius interpretandum afferunt: qui Græcam & Latinam linguam, quibus deſcriptæ ſunt leges, minime ignorant: qui denique artem vniuerſam ſuis finibus circumſcribunt, generibus notant, in partes diſtribuunt, verbis deſignant, exemplis illuſtrant. Has dotes eximias ſi haberent interpretes illi veteres, haud dubium eſt, quin iſta, quam terimus, commentariorum ſquallens ſilua, lautis adoleſcentibus iucundior fuerit, & Reipublicæ vtilior futura. ex ea tamen aureas definitiones ad inſtituti noſtri rationem legimus, & magnam gratiam illis habemus, quod ſuorum ſtudiorum qualeſcunque fructus liberaliter ad Rempublicam detulerunt. Atque vtinam eorum exemplo veſtri quoque Papiniani, Scæuolæ, Labeones (neque enim aliis nominibus appellandi ſunt) quos ad æquitatem natura genuit, diſciplina informauit, vſus aſſuefecit, quantum valet, tantum velint. quid enim tantam ſapientiam latere poteſt? aut qui merito maiore poſt homines natos Iuriſconſultorum nomi-

nomine fruuntur ? neque enim vlla pars orbis terrarum æque floret omni diſciplinarum genere vt Europa: nec vlla pars Europæ legum ſcientia clarior fuit vnquã, vt his temporibus Gallia (id quod etiamnum peregrini homines confitentur) nec theatrum Galliæ ornatius vllum hac ipſa vrbe: tum propter lumen huius Curiæ, tum etiam propter vrbis cum vniuerſo terrarum orbe communionem, & quaſi ſocietatem. Quæ cum ita ſint, non exiſtimo, id quod à Platone de ſanandis populis & conformandis legibus ſcriptum eſt, à Solone & Lycurgo in ſumma legum inopia, diuturnaque peragratione ſuſceptum: à decemuiris tota Græcia quæſitum (neque enim Adriano, vel Iuſtiniano cura fuit iuris alieni) commodius, aut facilius quam his eruditis temporibus, & in hac forenſi ſchola confici poſſe. neque dubium eſt, quin Franciſcus maior, ſi diutius vixiſſet, hoc quoque ſuſcepturus fuerit, & ad exitum perducturus. non enim è Græcia Iuriſconſultos arceſſere, nec aliunde Legumlatores accire oportuiſſet. ſed tali ac tanto Rege nobis abrepto, miſerãda conuerſio ſecuta eſt. cum enim ſementem in literarum agros ſparſiſſet, ii qui florentem ſcientiarum ſegetẽ, ac fructus pendẽtes legere debuiſſent, putredine corrumpi maluerunt: ſublatis ſcilicet agricolarũ præmiis, vt ignauiſſimis ac turpiſſimis hominibus tribuerentur. neque enim ſine acerbiſsimo ſenſu doloris reminiſci poſ-

poſſum, clariſſima ingeniorũ lumina, quæ tota Gallia fulgebant. ſquallore & inopia extincta fuiſſe. Reſtat igitur vt vos, quib. nullum tẽpus munere publico vacuũ datur, Semelorios, Portas, Canaios, Mangones, quibus otium peperit rerum omnium affluentia, pro veſtra, quæ ſumma eſt auctoritate vrgeatis: vt ſuis quoque ſcriptis bene de legibus mereri ſtudeãt, vel potius gratiam referant bene de ſe meritis, quarum ope tales ac tanti euaſerunt. quod enim ſuis cõſultoribus aſsidue cauent ne capiantur, faciunt quod ſua virtute ac ſapientia dignum eſt: ſed eſt eiuſmodi virtutis ac ſapientiæ cauere, vt diuina illa reſpõſa, quæ in vulgus manare patiuntur, quæq; famam non modo ſempiternam, ſed etiam ſalutem Reipublicæ pariunt, ad poſteros etiam deriuari poſſint. quod ab iis ſperari non debet, quos nemo de iure conſulere velit: qui ſe grammaticos malunt, quam iuriſconſultos haberi; qui falſam ſcientiæ, nullã æquitatis opinionem induerunt, qui ſyllabarum monimentis Rempublicã ſeruari, iudicia conſtitui, lites dirimi putant. quæ ſane peſtis grammaticis, in intimos omnium diſciplinarum auditus vſque eo ſerpere cœpit, vt pro philoſophis, oratoribus, mathematicis, theologis, minutos de ſchola grãmaticos ferre cogamur. nã qui labes ac maculas de tabulis antiquis leniter detergere debuiſſent, vt pictura vetus agnoſceretur, ferreo ſtylo turpes notas, &

quidem indelebiles, tam alte in libris omnibus impreſſerunt, vt nulla pene antiquitatis appareat imago. ſed iis omiſſis, qui ſua ſe voluntate ex albo doctorum hominum exemerũt, ad hiſtoriam, vnde noſtra fluxit oratio, relabor. Ex hac igitur veterum leges huc illuc diſperſas colligimus, vt huic quoq; operi coniungamus. & quidem in hiſtoria iuris vniuerſi pars optima latet: quodque ad leges optime diiudicandas magni ponderis eſt, ac momenti, mores populorum, ac rerum omnium publicarum initia, incrementa, ſtatus, conuerſiones, exitus ab ea deriuantur. in quo præcipuum eſt huius methodi argumentum. propterea quod fructus hiſtoriæ nulli ſunt vberiores, quam qui de ſtatu Rerumpublicarum decerpi conſueuerunt. atque eo de genere plura quam de reliquis partibus ſcripſi, quod eam diſputationem tam neceſſariam ad intelligendum, pauci, & quidem frigide tractarunt. quæ diſputatio ſi nimis ampla cuiquam, ac diffuſa videbitur, cogitare debebit, ea quæ nullum exitum habent, cuiuſmodi eſt hiſtoria rerum humanarum, non poſſe breui methodo contineri. quod ſi Galenus de ſola methodo ſuæ artis, quæ certis religionibus concluditur, libros plus quam triginta: Diomedes verò de re grammatica ſex millia librorum effudit: profecto non debet id quod de vniuerſa hiſtoria ſcripſimus, copioſum videri. quanquam iſtuc quicquid eſt, quod iam pridem

pridem ad te detuli, modis omnibus exiguum fore confido, præ illa fama, quam de ſingulari eruditione, deq; virtutib. tuis concitaſti. quarum virtutum laudes eximias, nec in tam obſcuro loco detegere, nec apud te prædicare decreui. Bene vale Cal. Feb. M. D. LXVI.

INDEX

INDEX CAPITVM.

CAP.		PAG.
1.	Quid hiſtoria ſit & quotuplex	10
2.	De ordine hiſtoriarum	16
3.	De locis hiſtoriarum recte inſtituendis	27
4.	De hiſtoricorum delectu	46
5.	De recto hiſtoriarum iudicio	109
6.	De ſtatu Rerumpublicarum	216
7.	Confutatio eorum qui quatuor monarchias, aureaque ſecula ſtatuunt	437
8.	De temporis vniuerſi ratione	456
9.	Qua ratione populorum origines haberi poßint.	506
10.	De hiſtoricorum ordine & collectione	556.

IOANNIS BODINI METHODVS AD FACILEM HIſtoriarum cognitionem.

PROOEMIVM DE FACILITATE, oblectatione & utilitate hiſtoriarum.

CVM Hiſtoria laudatores habeat complures, qui veris eam ac pro-priis laudibus exornarunt, ex omnibus tamen nemo veriùs ac meliùs, quam qui vitæ magiſtram appellavit, nam ea vox omnes omnium virtutum ac diſciplinarum utilitates amplexa, ſignificat hominum vitam vniverſam ad ſacras hiſtoriæ leges, velut ad Polycleti normam, dirigi oportere, certe philoſophia quæ ipſa vitæ dux appellatur, propoſitis bonorum ac malorum finibus intermortua jaceret, niſi ad rerum præteritarum hiſtorias omnia dicta, facta, conſilia, reuocarentur: ex quibus non ſolum præſentia commode explicantur, ſed etiam futura colliguntur, certiſſimaque rerum expetendarum ac fugiendarum præcepta conſtantur. Itaque mirum mihi viſum eſt in tanta ſcriptorum multitudine, tamque eru-

ditis temporibus adhuc fuiſſe neminem, qui maiorum noſtrorum claras hiſtorias inter ſe, & cum rebus geſtis antiquorum compararet. id autem fieri commode poterat, ſi collectis omnibus humanarum actionum generibus, adhæc exemplorum varietas apte & ſuo quidque loco accommodaretur: ut ii, qui ſe flagitiis penitus dediſſent, iuſtiſsimis maledictis proſcinderentur: qui autem vlla virtute claruiſſent, ſuo merito laudarentur. hic enim hiſtoriarum fructus eſt vel maximus; ut alii quidem ad virtutem inflammari, alii à vitiis deterreri poſsint, tametſi enim boni per ſe laudabiles ſunt, etiam ſi à nemine laudentur, nihilominus tamẽ præter ea, quæ virtuti præmia proponuntur, hunc etiam laudis fructum, quem plerique ſolum ducunt, viuos ac mortuos conſequi par eſt: vt indigne ferant ſcelerati bonos qui ab ipſis opprimuntur, in cælum vſq; tolli. ſe verò ſuorumq; nomen æterna labe maculari: quod etiamſi diſsimulant, nõ tamen ſine acerbiſsimo ſenſu doloris ferunt. neq; enim verum, ac ne veriſimile quidem eſſe puto, quod Trogus Pompeius de Heroſtrato, T. Liuius de Manlio Capitolino tradunt, magnæ quã bonæ famæ fuiſſe cupidiores: ſed alterum, opinor, vitæ deſperatio mentiſq; furor; alterum maioris gloriæ ſpes impulit, vt ſuis popularibus imperaret, aut ſane fatendum ſit homines gloriæ cupidos æquo animo contumelias ferre, quod ſibi ipſi valde repugnat. nam ſi recludantur impiorum mentes, vt eſt apud Platonem, æque verberum ictus & lania-

tus

ctus, atque cæſo corpore cruentæ vibices, aut ferri candentis impreſsiones aſpici poſsint; & qui inter eos gloriæ cupidiores ſunt, quanquam veræ laudis guſtum nullum habent, ſed tamen qui gloriam inanem captant, incredile dictu eſt, quantum eos laceret & conficiat infamiæ metus. ac ſi qui ſunt adeo ſtupidi, vt animos vna cum corporibus interire putent, quamdiu tamen viuunt, plurimum ſua intereſſe arbitrantur, qualem de ſe opinionem poſteritas ſit habitura, ſæpiuſque vota faciunt, vt ſe mortuis, quanquam Nero id optabat, vt ſe viuo, terrarum deflagratio conſequatur. argumento ſit Tiberius Auguſtus, qui etſi multa crudeliter ac libidinosè animi quadam impotentia geſsit, ſcelerarior tamen futurus erat, niſi famæ curam haberet. itaque flagitiorum latebras in remota quadam inſula quæſiit, cumque imperio ſe minime dignum judicaret, patris patriæ appellationem, & imperium obſtinatiſsimè (vt loquitur *Tranquillus*) recuſauit: ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inveniretur. extat eius oratio habita in Senatu, qua vnum ait principi cõparandum, proſperam ſui memoriam, alioqui famæ contemptu contemni virtutes. extant epiſtolæ magno cum gemitu ab eo ſcriptæ, quibus de anteacta vita miſera conqueritur, ſeque poſteritatis graues contumelias jam ſentire, nec tamen mores mutare poſſe. hic autem infamiæ metus in principibus, hæc vtilitas hiſtoriæ Cornelio Tacito tam magna viſa eſt, vt vel ſola homines ad ejus lectio-

ctionem & ſcriptionem debeat inflammare. At illud quanti eſt, quod omnium artium, & earum maximè quæ in agendo poſitæ ſunt, inventrix & conſervatrix eſt hiſtoria? quæ enim ſunt à majoribus uſu diuturno percepta & cognita, hiſtoriæ theſauris commendantur, tum poſteri obſeruationibus præteritis futuras annectunt, cauſaſq; rerum abditarum inter ſe comparant, earumque effectrices & cuiuſq; fines quaſi ſub aſpectum poſitos intuentur. Quid autem ad immortalis Dei gloriam, quid ad veram vtilitatem majus eſſe poteſt, quàm quod ad hiſtoria ſacra, religio aduerſus Deum, pietas in parentes, charitas in ſingulos, iuſtitia in omnes propagatur? unde verò prophetarum voces & oracula, vnde animorum æternam vim ac poteſtatem niſi ab hiſtoriæ ſacro fonte hauſimus? Sed præter vtilitatem incredibilem, quæ duæ res in omni diſciplina quæri ſolent, facilitas & oblectatio, ambæ in hiſtoriarum cognitione ita conſpirant, vt nec facilitas in vlla ſcientia maior, nec par voluptas ineſſe videatur, facilitas quidem tanta eſt, vt ſine vllius artis adiumento, ipſa per ſeſe ab omnib. intelligatur: nam in aliis artibus, quod omnes inter ſe aptæ & iiſdem vinculis colligatæ ſũt, altera ſine alterius cognitione percipi nequit, hiſtoria verò quaſi ſupra ſcientias omnes in altiſſimo dignitatis gradu locata, nullius eget ope, ac ne literis quidem ipſis, cùm auditione ſola, velut per manus tradita, poſteritati relinquatur. itaque Moſes vno capite legis, Narrabis, inquit, hæc filiis

tuis

tuis: cum ſuæ Reipub. ac librorũ interitũ auguraretur: cum autem intereant imperia, Reſpu. vrbes: hiſtoria nihilominus æternum viget, vt ait ille ac veriſsimè Cicero prouidit prius interituram Salaminam, quam quæ ad Salaminam geſta memorantur: eſt enim aquarum voraginē penitus exhauſta: non aliter atque Aegyram, Buram, Helicen, Cretæq; ipſius, quæ propter nubium frequentiam olim ἑκατόμπολις, nunc Tripolis dici poteſt, ac noſtro ſeculo Bataviæ magnam partem aquæ abſorbuerunt, at hiſtoriæ niſi humani generis interitus antecedat, interibunt nunquam: ſed in animis agreſtium quoq; & imperitorũ perpetuo hærebunt. Ad facilitatem accedit ea quæ ex rerum pulcerrimrũ narratione percipitur voluptas; quæ profecto tanta eſt, vt qui ſemel hiſtoriarum illecebris captus ac delinitus fuerit, nunquam ab earum ſuaviſſimo complexu diuelli ſe patiatur, quod ſi tanta ſciendi cupiditatē feruntur homines, vt etiamnum ex ipſis fabulis capiant voluptatem, quāto maior futura eſt cum veriſsimè geſta narrantur? quid autem ſuauius quam in hiſtoria velut in propoſita ſubiectaquè tabula res intueri maiorum? quid iucundius quam eorum opes, copias, ipſasque acies inter ſe concurrentes cernere? quæ certe voluptas eſt eiuſmodi, vt omnibus interdum corporis & animi morbis ſola medeatur, teſtes ſunt, vt alios omittam, Alphonſus ac Ferdinandus Hiſpaniæ & Siciliæ reges, quorum alter à T. Liuio, alter à Q. Curtio valetudinem amiſſam, quam

à medicis non poterant,recuperarunt, teſtis eſt etiam Laurentius Medices (is qui literarum parens vſurpatur) qui ſine vllis medicamentis (quanquam hiſtoria ſalutare eſt medicamentum) à morbo conualuiſſe dicitur, ex ejus hiſtoriæ narratione quæ fertur de Conrado III. Imper. qui cum Guelphum Bavariæ ducem obſidione diuturna fregiſſet,nec vllis conditionibus à propoſita ſuſceptaque vrbis euerſione deduceretur, ad extremum victus nobilium feminarum precibus permiſit, vt inviolatæ abirent; ea lege, vt nihil ex vrbe, niſi quod humeris poſſent,exportarent. tum illæ, confidentia maiore dicã an pietate,ducẽ ipſum, maritos, liberos, parentes ab humeris ſuſpenſos geſtare cœperunt: ex quo Imperator tantã voluptatẽ cœpit vt effuſis præ gaudio lacrymis, nõ modo feritatem & iracundiam ex animo penitus depoſuerit, verumetiam vrbi pepercerit, & amicitiam cum hoſte omnium acerrimo contraxerit. Quis igitur dubitet quin hiſtoria hominum quoque ferocium ac ſtupidorum animos ſuaviſsimã compleat oblectatione? ac verendum potius eſt, ne dum nimis magna voluptate capimur, vtilitatem (quanquam in oblectatione quoque vtilitas eſt) deſeramus. Id autem accidit iis, qui rerum leuiſsimarum narrationibus, quaſi cellariis & condimentis, neglecto ſolidiore cibo paſcuntur. Igitur omiſſa hiſtoriarũ oblectatione ad vtilitatem relabor; quæ quanta ſit,non ſolum in veriſsimis narrationibus, verumetiam in illis, in quibus hiſtoriarum imago & lux

aliqua

aliqua veritatis affulſerit, non infinitis argumentis planum faciam, cum ex iiſdem fontib. illa, quibus ego, haurire quiſque poſsit, ſed vnius tantum Scipionis Africani exemplum proponam. Is enim cum Cyripædiam Xenophontis animo penitus haberet comprehenſam, ex eaque omnes omnium virtutum ac laudum cumulos collegiſſet, tantus vir evaſit, vt non modo bellum ingens in Hiſpania (ſic enim Livius ſcribit) non alia de cauſa exarſerit, quam ex admiratione Scipionis, aliorum imperatorum orto contemtu: verumetiam latronibus ipſis ſanctus & inviolatus extiterit. cum enim piratæ ad ejus ædes ruſticas adiiſſent, eoſque ab aditu quaſi Scipioni vim illaturos ſervi obſeſſi ſtrenue propulſarent; illi ſupplices à ſervis petierunt vt ſibi divinum illum hominem contueri ac venerari liceret: quod ille re intellecta permiſit, vt latronum barbariem (tametſi ne barbari eſſent iam ſua virtute perfecerat) ad humanitatem revocaret. hunc igitur veræ gloriæ fructum attulit hiſtoria Cyri maioris, non tam vera, quàm ad juſtiſsimi & fortiſſimi regis ideam expreſſa. Sed ne vetera conquiramus, nullum recentius exemplum aut illuſtrius eſt, quàm de Selimo Turcarum principe, cuius maiores cum ab hiſtoria velut à fabulis ſemper abhorruiſſent, primus ipſe geſta Cæſaris in linguam vernaculam transferri curavit, ac eius imitatione, brevi magnam Aſiæ minoris & Africæ partem cum imperio maiorum conjunxit. Quid autem Cæſarem ipſum ad eam vir-

tutem impulerat, niſi æmulatio Alexandri? cujus victorias cum legeret, lacrymas vberius effudit, quod ea ætate, qua ille terrarum orbem domuerat nihil dum geſſiſſet. quid item Alexandro tot victoriarum cauſa fuit, niſi virtus Achillis ab Homero (ſine quo ne ſomnum quidem capiebat) ad imperatoris optimi exemplar effic̃ta? quid deniq; Carolum V. Imper. ne peregrinis vtamur exemplis, ad tantam gloriam extulit, niſi Ludouici XI. Regis Gallorum ab hiſtoria Cominii æmulatio? Iam verò cum hiſtoria infinitam habeat vtilitatem, facilitatem maximam, maiorem etiam oblectationem, nullius vnquam probris eſt appetita: & cum cæteras artes quaſi pernicioſas aut inutiles plerique ſint calumniati, nemo tamē eſt inventus, qui antiquitatis memoriam vlla infamiæ labe notarit: niſi fortaſſe is, qui cùm omnibus virtutibus ac diſciplinis bellum indixiſſet, hiſtoriam mendacii coarguit: ſed ea reprehenſio fabularum ſit, non hiſtoriarum, quæ niſi veræ ſint, ne hiſtoriæ quidem appellari debent, vt Platoni viſum eſt: is enim omnem rationem ait veram eſſe aut falſam; hanc appellat Poëſim, illam verò Hiſtoriam. Quanquā quid argumenter, cū ex ipſis Homeri fabulis, quæ hiſtoriæ ac veritatis imaginem præ ſe ferunt, tanta vtilitas eruatur; quales ab hiſtoria fructus ſperare oportet? Quare cum ab hiſtoria penitus erudiamur, non ſolum artes ad vitam degendam neceſſarias, verumetiam quæ omnino ſunt expetenda, quæ fugienda, quid honeſtum, quæ optimæ

leges

leges, quæ optima Reſpublica, quæ beata vita; poſtremo cum ſublata hiſtoria, Dei cultus, religiones, oracula temporum decurſu tollantur: hujus ego ſcientiæ vtilitate incredibili ad hanc ſcriptionem adductus ſum, cum magnam hiſtoricorum vbertatem & copiam animadverterem non deeſſe, qui tamen hiſtoriæ artem ac methodum tradidiſſet, fuiſſe neminem: ac pleroſque temerè & ſine ordine miſcere hiſtorias, nulloſque ex iis percipere fructus. Antea quidem fuêre nonnulli, qui de inſtituenda hiſtoria libros ſcripſerunt: quam ſapienter non diſputo, habent illi fortaſſe ſui conſilii cauſam probabilem: mihi tamen ſi judicium ferre liceat, conſimiliter facere videntur, vt medici nonnulli, qui omni genere medicamentorum ægrotanti propoſito, rurſus de medicina facienda diſputant: nec earum quæ tot ac tam multæ proponuntur, vim aut naturam docere, morbiſque præſentibus accommodare conantur: ſic illi quoque de ſcribenda hiſtoria libros inſtituunt, cum pleni ſint omnes omnium antiquitatum libri, plenæ bibliothecæ hiſtoricorum, quos vtilius ad invendum & ad imitandum proponere potuiſſent, quàm de exordiis, narrationibus, verborumque ac ſententiarum luminibus oratoriè diſputare. Vt igitur aliquam doctrinæ viam habeat hoc quicquid eſt quod de hiſtorica methodo ſcribere aggredimur, principio hiſtoriam partiemur ac definiemus: deinde hiſtoriarum ordinem trademus: ad hæc communes humanarum actionum locos,

vt memoriæ conſuli poſſit, ad hiſtorias accommodabimus: pòſt hiſtoricorum delectum ſingularem habebimus: tum de recto hiſtoriarum iudicio diſputabimus: conſequenter de ſtatu Rerũmpublicarum dicemus; in quo potiſſimum hiſtoriæ totius diſciplina verſatur: tum eos qui quatuor monarchias & aurea ſecula nobis invexerũt, refellemus: quib. explicatis, vt ſciri poſsit vnde hiſtoriarũ origo peti, quovè referri debeat, temporum ordinem obſcurum & involutum illuſtrare conabimur: denique errorem eorum confutabimus, qui gentium origines pro veris tradiderunt: poſtremo ad hiſtoricorum collectionem & ordinem labemur, vt qua quiſque de re ſcripſerit, quaque floruerit ætate, planè intelligatur.

QVID HISTORIA *ſit & quotuplex;*

CAP. I.

HIſtoriæ, id eſt, veræ narrationis tria ſunt genera: humanum, naturale, divinum. primum ad hominem pertinet, alterum ad naturam, tertium ad naturæ parentem. vnum actiones hominis in ſocietate vitam agentis explicat: alterum cauſas in natura poſitas, earumque progreſſus ab vltimo principio deducit: poſtremum præpotentis Dei animorumque immortalium in ſe collectam vim ac poteſtatem intuetur ex quibus aſſenſio triplex

plex oritur, probabilis, neceſſaria, religioſa. totidemq; virtutes, ſcilicet prudentia, ſcientia, religio; vna quidem turpe ab honeſto: altera verum à falſo: tertia pietate ab impietate dividit. primam ex imperio rationis & vſu rerum agendarum, humanæ vitæ moderatricem vocant: alteram ex abditarũ cauſarum inquiſitione, rerum omnium inventricem: poſtremiam ex vnius Dei erga nos amore, vitiorum expultricem. ex his tribus virtutibus inter ſe coniunctis, conflatur vera ſapientia, ſummum hominis extremumq; bonum: cujus boni qui ſunt in hac vita participes, beati appellantur. & quoniam eius fruendi cauſa in hanc lucem venimus, ingrati ſimus, niſi bonum illud divinitus nobis oblatum amplectamur; miſeri ſi ab eo deſerimur: eius autem adipiſcendi magnum eſt ab hiſtoria triplici adiumentum; maximè vero à divina, quæ hominem per ſe ipſa beare poteſt, ſine vſu rerum agendarum, ſine occultarum cauſſarum cognitione: quæ tamen ſi acceſſerint, magnum, opinor, ad hominis felicitatem allatura ſunt incrementum. Conſequens erat igitur, vt ab hiſtoria rerum divinarum primordia peteremus: ſed quoniam hominibus primum ſtudium conſervandi ſui natura parens ingeneravit: deinde paulatim à rerum naturalium admiratione ad cauſſarum inveſtigationem impulit: tum ab iis illecebris ad ipſius rerum omnium moderatoris cognitionem pertraxit: ob eam cauſam ab hiſtoria rerum humanarum nobis auſpicandum videtur; cum primum de ſummo

Deo

Deo comprehenſiones non ſolùm probabiles, ſed etiam ad aſſentiendum neceſſariæ in puerorum animis radices egerint, ita fiet, vt à cogitatione noſtri primùm, deinde familiæ, tum communis ſocietatis ad naturæ inſpectionem, ac poſtremo ad immortalis Dei veram hiſtoriam, id eſt contemplationem abducantur. atq; hoc poſtremum quam difficile ſit iis, qui nondum veræ philoſophiæ ſacris initiati fuêre, ſatis intelligunt, qui ſe in rerum magnarum meditatione aliquantum exercuerunt. Vt enim mentem paulatim ſupra ſenſus quaſi ſupra fluctus, quibus immergitur magna pars hominum, erigant: nunquam tamen ſe ab iis ita liberare poſſunt, quin à ſenſibus emiſſæ ſpecies, tanquam nebulæ, ſe lumini veritatis opponant; quo fit, vt qui omiſſa rerum humanarum ac naturalium cogitatione ab hiſtoria divina auſpicantur, & pueris aut ignaris hominibus arduas rerum divinarum quæſtiones explicant, non modo ſpe fallantur, verùmetiam earum magnitudine pleroſq; deterreant. Quod igitur iis, qui ex atra quadam ac denſa caligine in lucem veniunt, ſuademus vt prius ſolis ſplendorem in terra, tum in nubibus, pòſt in luna conſpiciant, vt bene confirmato viſu ſolem ipſum aliquando cõtueri poſſint: idem quoque adverſus imperitos faciendum eſt, vt primum Dei bonitatem ac præſtantiam in rebus humanis animadvertant: deinde in perſpicuis naturæ cauſis, tum in cœleſtium corporum deſcriptione & ornatu: pòſteà in mundi totius admirabili ordine

mot

motu, magnitudine, concentu, figura: vt iis gradibus ad eam, quæ nobis eſt cum Deo, cognitionem ac generis ſtirpem aliquando redeamus, rurſuſque cum eo penitus conjungamur qui aliter hiſtoriam inſtituunt, naturæ leges æternas perrumpere mihi videntur. Et quoniam triplex illud hiſtoriarum genus viri graves & eruditi accuratè ſcriptis mandarunt; illud tantùm mihi propoſui, vt in iis legendis, ac ſtudiosè diiudicandis ordinem & modum ſervarem; præſertim in hiſtoria rerum humanarum. Nam cum divinæ ac naturales hiſtoriæ ab humanis primum differunt, tum hoc maximè, quod illæ non modo cauſſis, verumetiam finibus certis ſunt contentæ, naturales enim neceſſariam habent & ſtabilem cauſarum conſecutionem, niſi *divina poteſtate* prohibeantur, vel paulò momento ab ea *deſerantur*, & quaſi fluentis materiæ principi, omniumquè malorum parenti permittantur: ex altero quidem oſtenta depravatæ naturæ & immania monſtra: ex altero egregia Dei miracula: ex vtroque religionis aut ſuperſtitionis origo ac numinis cujuſdam metus in nobis ingeneratur, vt Dei maieſtas illuſtris & clara (quanquam illuſtrior aut clarior eſſe non poteſt) ſed vt hominum generi magis conſpicua ſit. At humana hiſtoria quod magna ſui parte fluit ab hominum voluntate, quæ ſemper ſui diſsimilis eſt, nullum exitum habet: ſed quotidie novæ leges, novi mores, nova inſtituta, novi ritus oboriuntur; atque omnino humanæ actiones novis ſemper erroribus implicantur,

tur, niſi à natura duce, id eſt à recta ratione, vel cum depravari cœperit, ab ea quæ propius abeſt ab ortus ſui principio, divina prudentia ſine conſequentibus cauſſis dirigantur: à qua ſi aberravimus, præcipites in omne dedecus labemur, tametſi enim mens hominis ab æterna divinaque mente delibata, ſe quam longiſsimè poteſt ab hac terreſtri labe ſeiungit; quia tamen impuræ materiæ penitus eſt immerſa, ejus contagione ſic afficitur, & perturbationibus ſecum diſſidentibus adeo diſtrahitur, vt ſine ope divina nec ſeipſam erigere, nec vllam iuſtitiæ partem adipiſci, nec quicquam naturæ congruenter agere poſſit: ex quo efficitur, vt quamdiu ſenſuum impedimentis & falſa rerũ imagine obruimur, nec vtile ab inutili, nec verum à falſo, nec turpe ab honeſto diſcernere queamus: ſed verborum abuſu prudentiæ tribuimus, quo minus peccatur. quam quidem ad prudentiam comparandam cum nihil ſit maius aut magis neceſſarium hiſtoria, propter humanos caſus qui velut in orbem ſui ſimiles aliquando recurrunt: in ea præſertim elaborandum iis eſſe iudicamus, qui non ſolitariam vitam agant, ſed ad hominum cœtus ac ſocietates accommodatam. Itaque è tribus hiſtoriarum generibus, divinum quidem theologis; naturale philoſophis tantiſper permittamus, dum in humanis actionibus earumque præceptis, diu multumquè fuerimus exercitati. Eſt autem humana hiſtoria communis aut propria: hæc vnius hominis, aut ſummum vnius populi

puli dicta factaquè memoratu digna complectitur. Nam vt ſapienter Academici rerum anilium nullas ideas poſuerunt: ita futilibus actionibus hiſtoria conſtare non debet. communis plurium hominum vel civitatum geſta narrat; idq; bifariam: aut enim plurium populorũ, puta Perſarum, Græcorum, Aegyptiorum: aut omnium quorum modo res geſtæ proditæ ſunt, vel maximè illuſtrium: quod itẽ multis modis fieri ſolet: cũ vnius tẽporis ſcil. diei cujuſque, vel menſis, vel anni: vnde ephemerides ſive diurna, & annales dictæ: aut ab ortu cuiuſque civitatis, vel ab extrema memoria, vel ab orbe condito Rerumpublicarum initia, incremẽta, ſtatus, converſiones, exitus memorantur: quod bifariam quoque fit, breviter aut copiosè: ex quo nomen habent chronica & chronologiæ. Alii paulo aliter, eodem tamen relabuntur. nam Verrius Flaccus hiſtoriam diffuſam narrationem vocat, in qua rerum, perſonarum, ac locorum momenta ponderantur ab eo qui rebus interfuit. Annales verò à Cicerone dicuntur, cum ſine vllis ornamentis, ſine anxia cauſarum diſquiſitione, geſta cuiuſque anni narrantur. erat inquit Cicero, Hiſtoria nihil aliud, ſive annalium confectio. Diaria ſive ephemerides diei cuiuſque geſta, vt Aſellio apud Gellium interpretatur. Faſti verò annales ſunt, in quibus res quæque memorabiles, magiſtratus maximi, clariſsimæ victoriæ, offenſiones, triumphi, ludi ſeculares breviſſimè continentur, quales ſunt Verrii Flacci, Cratoris, Auſonii, Caſſiodori,

dori, Cuſpiniani in vniverſum tamen hiſtoriæ ap-pellãtur: & ſuperior illa partitio naturali ac divina hiſtoriæ peræque congruit, cum vel vnius religionis (quanquam plus vna eſſe non poteſt quæ ſuperſtitionem inter & impietatem medium ferit) ſcilicet Chriſtianæ, vel plurium, vel omnium, aut maximè illuſtrium origines ac progreſſus memorantur. Conſimiliter vnius rei naturalis hiſtoria colligi poteſt: puta vnius ſtirpis aut animantis; vel omnium ſtirpium aut animantium, quales ſunt hiſtoriæ Theophraſti & Ariſtotelis: aut etiam omnium elementorum, quæque ex his conflantur corporum: vel denique totius naturæ deſcriptio qualem Plinius complexus eſt. Aut ſi quis nolit cum naturalibus diſciplinis mathematicas confundere, quatuor genera conſtituet hiſtoriarum, humanam quidem incertam & confuſam: naturalem certam; interdum tamen materiæ vel mali genii contagione incertam ac ſui diſſimilem: mathematicam, quòd à concretione materiæ libera ſit, certiorem; ſic enim veteres hanc ab illa diviſerunt: poſtremo divinam certiſſimam & ſui natura planè immutabilem. Atque hæc de hiſtoriarum partitione.

DE ORDINE HISTORIARVM.

CAP. II.

QVod in artium tradendarum ratione ac modo fieri ſolet, idem nobis eſt, opinor, in hiſto-

riarum

riarum diſciplina faciendum. neque enim ſatis eſt magnum hiſtoricorum cumulum domi habere, niſi cujuſque vſus, & quo quiſque ordine ac modo legi debeat intelligatur, & quemadmodum in epulis, tametſi magna condimentorum ſuavitas eſt, nihil tamen inſuavius ſi miſceantur: ita quoque providendum erit, ne hiſtoriarum ordo confundatur: id eſt, ne poſtrema priore loco, vel media poſtremo, ad legendum proponantur, quod qui faciunt non ſolum res geſtas capere nullo modo poſſunt, ſed etiam memoriæ vim penitus labefactant. Vt igitur plena ſit & facilis hiſtoriarum ſcientia, principio adhibeatur præſtans illa docendarum artium magiſtra, quæ dicitur Analyſis: quæ vniverſum in partes ſecarē, & partis cujuſque particulas rurſus dividere; totiuſque ac partium cohærentiam quaſi concentum inter ipſa mira facilitate docet. nihil enim in Syntheſi nobis eſt elaborandum, cum hiſtoriarum fere omniū membra inter ſe apta ſint, magnoque ſtudio ab eruditis in vnum veluti corpus coagmentata: ſed imperitè á nonnullis ſeparantur: eſt autem partium ac totius tanta cohærentia, vt ſi divellantur à ſe, ipſa nullo modo conſtare poſſint. Itaque Polybius Fabium Maximum, aliosque Punici belli ſcriptores ob id etiam coarguit; quòd ejus belli partem vnam vel alteram complectantur: iiſque ſimiles videri ſcribit, qui capitis oculum vel etiam particulam ab animante avulſam oſtendant, ut cuius ſit pars illa non ſatis intelligatur. eadem reprehenſione vtitur

Dionyſius Halicarnaſſæus aduerſus Polybium, S lenum, Timæum, Antigonum, Hieronymum, q Romanæ hiſtoriæ commentarios laceros & im perfectos reliquerant, conſimili quoq; oration quis aduerſus Dionyſium vtatur: tametſi reprehē ſione caret, quia nec ab omnibus omnia ſcribi de buerūt, nec certe potuerunt, cum tantū quiſq; col legerit, quantum infinito labore ac diligentia de cerpere potuit. nec illud opinor, ad ſcriptionem pertinet, ſed ad lectionem hiſtoriarum, quarū par tes ſi diſtrahantur, nec ſecum ipſæ, nec cum tot cohærebunt. quod igitur illi de Romana, idem nos de vniuerſa populorum omnium hiſtoria ſtatuamus: vniuerſam hiſtoriā appello, quæ vel omnium, vel maximè illuſtrium populorum, vel quorum facta prodita ſunt, ab ortus cuiuſque principio, res bello domique geſtas complectitur. tametſi enim multo plura ſunt omiſſa, quam vllius ſcriptione comprehenſa, nihilominus tot ac tā multa reſtant, vt iis legendis hominum vita quantumvis diuturna vix ſufficere poſſit. Primum igitur communem velut omnium temporum tabulam, nudàm illam ac ſimplicem nobis ad intuendum proponamus, in qua mundi origines, eluuiones, Rerumque publicarum ac religionum, quæ magis claruerunt, initia duntaxat & exitus, ſi modo exitum habuerunt, contineantur: quæ tum Orbis & Vrbis conditione, tum Olympiade, vel etiam ſi ratio poſtulat, anno Chriſti & Arabum Hegira (quæ in vulgatis chronicis omiſſa eſt) definiantur,

tur.eiuſmodi fere ſunt chronica quæ vulgò feruntur, linearum ſpatiis diſtincta; breuia illa quidem, ſeu auſpicantibus facilia. ac tametſi non exactam continent temporum rationem, proximè tamen ad rei veritatem accedunt. Poſt hanc deſcriptionem vberiore aliquantum & accuratiore libro vtemur, qui non tantùm illuſtrium, ſed omnium populorum initia, ſtatus, conuerſiones, & lapſus complectatur; ea tamen breuitate, vt eodem pene intuitu qualis cuiuſq; Reipublicæ ſtatus fuerit, videri poſſit: in quo genere plures ſcripſerunt; nemo tamen, vt mihi videtur, accuratius quam Ioan. Funccius, qui certiſſima ratione tēporum ea collegit quæ ab Euſebio, Beda, Lucido, Sigiſmundo, Martino, Phrigione tradita fuerūt: in quibus multa *diligenter* emendauit. ſed cum in rebus ſingulis *aliquando hæreat*, ea prætermittenda ſunt, & ſumma *quæque* leuiter attingenda. ab eo ſcriptore aliquantum informati de ſtatu rerum omnium publicarum, Carionis aut verius Melanchthonis hiſtoriam conſimili diligentia percurremus. Eſt enim aliquando copioſior in diſputationibus de religione, vt erat religioni ac pietati deditus, quæ ſi odioſa videntur, præteriri facile poſſunt: cætera quæ in vniuerſum de Rebuſpublicis clarioribus dici potuerunt, breuiter & accurate complexus mihi videtur. Ac ſi quis alius ſcriptor (ſunt autem nonnulli) qui vniuerſam mundi hiſtoriam Melanchthone copioſius ſcripſit, hunc ego legendum cenſeo. Deinde ab vniuerſis

B 2 paula-

paulatim ad ſingula delabemur, eó tamen ordine quo in tabulis Chronicorum ſunt comprehenſa. Et quoniam à Chaldæis, Aſſyriis, Phœnicibus, & Aegyptiis, Reipublicæ gubernandæ ratio diſciplinæ, humanitas deniq; ipſa profecta eſt, inprimis illorum antiquitates inveſtigabimus; non ſolum in ſcriptoribus qui proprie de illis ſcripſerunt, vt Beroſus, Metaſthenes, Herodotus: ſed etiã in Hebræis, quorum res geſtæ cum reliquis fere communes ſunt. Etenim multo plura certioraque in Ioſippi antiquitatibus, & in libris adverſus Apionem de finitimis illis populis quàm in vllis ſcriptoribus commemorantur. pòſt Hebræorum hiſtorias inquiremus; ſed ita, vt initio Reipublicæ inſtituendæ rationem potiùs intelligamus, quam religionem, quæ tertium hiſtoriæ genus ſpectat, & altiorem deſiderat contemplationem; deinde ac Medorum, Perſarum, Indorum & Scytharum imperia veniemus. Ab his ad Græcos, qui ab Araxe, Euphrate, & Syriæ portis ad Helleſpontum vſque, rurſus ab Helleſponto, vſque ad Danubium, Acroceraunios & Aemi montes, ſuum genus propagarunt; & inſulas Aſiæ atque Europæ adiacentes, tum Italiam ipſam coloniarum multitudine cõpleverunt. horum appellatio triplex eſt, primi quidem Iones: alteri Aeoles: poſtremi Dores dicti ſunt A Græcis ad Italos, qui Alpibus & vtroque mari cinguntur. Et quoniam populus omnes imperii magnitudine ac rerum geſtarum gloria ſuperarunt, tantaque juſtitiæ opinione valuerunt, vt non

modo

modo legibus & inſtitutis, ſed etiam linguæ dignitate reliquis gentibus adhuc imperare videantur; omnis illorum antiquitas diligenter erit excutienda; cum autem maxima diuturnaque bella cum Pœnis geſſerint, vtriuſque gentis hiſtoria ferè eſt ab iiſdem ſcriptoribus comprehenſa. His opinor, proximi ſunt Celtæ, atque haud ſcio, an Italis ipſis antiquiores; certe quidem prius militari diſciplina claruerunt, quam Romani; neque in Italiam modo, ſed etiam in Hiſpaniam, Germaniam, Græciam & Aſiam colonias miſerunt, vt ſuo loco dicemus, ac tametſi Garumna & Sequana fluminibus à Cæſare definiuntur, nihilominus imperium à Pyrenæis & Oceano ad Rhenum & Alpes protulerant. Sequuntur Germani, qui Alpib., Rheno, *Viſtula*, Carpathomõte & Suedico mari cingũtur, quique Germanis ſunt finitimi Dani, Noruegi, Sueci, Scandi: tum populi, qui ab illis originem traxerunt, Gothi, Franci, Vandali, Hunni, Heruli, Longobardi, Burgundiones, Angli, Normani: à quibus res maximæ geſtæ ſunt, & imperia florentiſſima conſtituta in Gallia, Britannia, Hiſpania & Italia, tametſi enim Hiſpani ac Britanni ſua vetuſtate nobiles ſunt, non tamen rebus ita geſtis claruerunt vt illi: quemadmodum Arabes, qui generis antiquitate clariſsimi fuerunt, ſed in otio ſemper antea delituerant, quouſque erumpentes è deſertis, Perſas & Græcos de Aſiæ & Africæ imperio depulerunt, magnaſque victorias in Europa ſunt conſecuti, neque tantùm arma, ſed

etiam religiones, mores, inſtituta, linguam denique ſuam toto terrarum orbe diſſeminarunt: vulgus *Sarracenos* appellauit, qui tametſi ex variis populis coaluiſſent, nihilominus Arabes ipſi principatum tenuerunt, vt poſtea planum faciemus. Ab his ad Turcas delabemur, qui ab oris Caſpiis in Aſiam influentes, paulatim Aſiæ minoris, Græciæ totius & Ægypti regiones armis inuaſerunt. Neque imperia Tartarorum omittemus, qui vltra Imaum montem & mare Caſpium longe lateque imperant: neque Moſcouitarum, qui à Volga flumine & Tanai, vſque ad Boryſthenem arma protulerunt, ac nuper Liuoniam imperio adiunxerunt. poſtremi ſunt Americi, & qui oras Africæ Auſtrales ac Indiæ tenent, quorum hiſtorias quoque intelligere vtile ac iucundum erit. Quę omnia primo quidem leuiter percurrenda ſunt, deinde accuratius examinanda: vt cum ſumma veluti capita rerum tenuerimus, ad ſingula paulatim veniamus. neq, tantùm maximas, ſed etiam mediocres ac minimas quaſque Reſpublicas inquiremus; puta Rhodiorum, Venetorum, Siculorum, Cretenſium, Heluetiorum, Achæorum, Genuenſium, Florentinorum, & id genus ſimilium. Græcorum quidem ſingulas ſatis accuratè Pauſanias conſcripſit. Percepta hiſtoria rerum omnium publicarum; reſtabit vt eorum res geſtas inquiramus, qui vel imperio, vel generis ſplendore & opibus, vel denique virtutibus ac ingenii laude floruerũt, quorum ſuo quiſque iudicio delectum habebit, & ad ſuas vitæ ratio-

rationes optimi cuiuſque dicta factaue accommodabit. Poſt hiſtoriam rerum humanarum, ſi cui tãtum eſt otii, ac naturæ pulcerrimas hiſtorias ſcrutari poſſit, multo faciliores aditus ad hiſtoriam diuinam habiturus eſt: ſin rei difficultas illum & vitæ rationes ab incepto reuocabunt, ad res gerendas accedet: aut ſi nullus eſt in hac vitæ fabula locus ei relictus, ſit aliorum ſpectator; & res humanas, quarum mortuam imaginem in libris viderit, oculis ipſis intueatur, aliter fieri nequit, vt ſuauiſſimos ab hiſtoria fructus percipiamus niſi prius mediocriter in rebus agendis, aut diligenter ſpectandis, vt monebat Pythagoras, exerceamur. Poſtremum erit, vt cognita rerum humanarum ac naturalium hiſtoria, quaſi lotis manibus, ad diuinam accedamus ac primum cuiuſque religionis ſumma capita colligamus: tum videamus quis cuiuſque auctor fuerit, quæ initia, quos progreſſus, quem deniq; ſtatum & exitum habuerit: quid in vnaquaque virtuti conſentaneum, quid alienum ſit. ad hæc illuſtrium philoſophorum de religionibus & ſummo bono ſententias adiungemus, vt omnium opinionibus in medio poſitis, veritas magis eluceſcat. iuuabit etiam ex illis multa decerpere, quibus, velut Hebræi de ſpoliis Ægyptiorum, præpotenti Deo ſacra faciemus. Sed in eo genere hiſtoriarum, plus oratione frequenti & purgata mentis in Deum conuerſione, quã vllo ſtudio proficiem9. Hęc autẽ quę à nobis de ordine hiſtoriarũ dicta ſunt, Coſmographiæ ſimilitudine facil-

limè intelliguntur. hujus enim tanta eſt cum hiſtoria cognatio & affinitas, vt altera alterius pars eſſe videatur. & verò Scytharum, Indorum, Aethiopum, Americorum hiſtorias, à geographis duntaxat hauſimus, & expreſſimus. præter hæc hiſtorici geographicis deſcriptionibus vtuntur, & hiſtorici terrarum regiones ſemper deſcribunt, vt ſi ars vlla hiſtorico neceſſaria ſit, profectò geographia ſummè neceſſaria videatur. quemadmodum igitur qui Coſmographiã intelligere volet, hunc neceſſe eſt mundi totius imaginem brevi tabula comprehenſam ſub aſpectum collocare: deinde habitudinem cæleſtium corporum ad hæc elementaria videre; & vranographiam ab elementari dividere; ab aëre inquam, aquis ac terris: ab iiſque anemographiam, hydrographiam, & geographiam deducere: illam verò in decem orbes totidemque circulos partiri: poſtea ventorum ordinem ac naturam tractuſque maris vtriuſque ac terrarum deſcriptionem diligenter intueri: deinde orbem terræ pingui Minerva primum in quatuor aut quinq; partes, in Europam ſcilicet, Aſiam, Africam, Americam & Auſtralem terram partiri, earumque ſitus inter ſe & cum cœli facie conferre: tum eam terræ partem quæ temperatior eſt, & populorum nobilitate clarior, puta Europam, in Hiſpaniam, Galliam, Italiam, Græciam, Germaniam, Scythiã, Scandiam, Daniam, & in inſulas vnicuique regioni adiacentes dividere, conſimiliter Aſiam in minorem & majorem: hanc in Aſſyriam, Perſiam,

Parthiam

Parthiam, Mediam, Hircaniam, Arianam, Gedroſianam, Indiam & Scythiam cis & vltra Imaum tribuere: minorē in Phrygiam, Lydiam, Lyciam, Ciliciam, Cariam, Pamphyliam, Syriam, Galatiā, Cappadociam, Pontum, Armeniam. eodem modo Africam in Mauritaniam, Libyam, Cyrenaicam, Aegyptum, Aethiopiam, Numidiam, Nigritarumque regiones, in qua diviſione ſatis erit inſignes fluvios, montes, maria veluti terminos figere, ac cæli meridianos & parallelos cuique regioni congruentes deſignare. A Geographia tādem ad Chorographiam, id eſt regionū deſcriptionem, facilis erit acceſſus. igitur telā ſubtilius retexentes, vnāquamque regionem deſcribemus, puta Hiſpaniam, quæ prima pars eſt Europæ, in Bæticam, Luſitaniam Tarraconenſem patiemur; hanc rurſus in Galliciam Caſtiliam, Navarram, Aragoniam, fluviorum limitibus poſitis, Ibero, Anate, Tago, Beti, Durio, & eo monte (vulgò Adriani vocant) qui citeriorem ab vlteriore Hiſpania ſeiungit. tum mediam regionis latitudinem partibus xl. longitudinem verò xv. amplitudinem in longum partibus viiii. in latum vii. definiemus. ſimili ratione in aliis regionibus vtendum erit. Poſtremo à Chorographia ad Topographiam & Geometricam, id eſt, ad ſingulorum locorum deſcriptionem & dimenſionem dilabemur. ac primum claras vrbes, portus, litora, freta, ſinus, iſthmos, promontoria, campos, colles, clivos, rupes, vertices, agros, paſcua, ſilvas, nemora, ſaltus, prata, virgulta, ſpineta, vi-

ria, pomaria, viridaria, ſalicta; omniaque oppida, colonias, præfecturas, municipia, caſtella, baſilicas, vicos, pagos, villas (ſi res ita poſtulabit) complectemur. Non aliter hiſtoriã univerſã partiemur ac definiemus. & quemadmodum falluntur, qui regionum tabulas prius intuentur, quam totius vniverſi orbis partiumq; ſingularum inter ſe & cũ toto rationem accuratè didicerint; ita non minus errant, qui ſingulas hiſtorias prius intelligere ſe poſſe putant, quàm vniverſæ hiſtoriæ omniumque temporum ordinem ac ſeriem velut in tabula propoſita iudicarint. eadem vtemur analyſi in ſingulari gentis cuiuſque hiſtoria: vt ſi quis Romanorum hiſtorias planè intelligere ac memoriæ mandare velit, prius Sextum Rufum legat, qui quatuor paginis, totam hiſtoriam complexus eſt, hinc ad Flori epitomen: deinde ad Eutropium, poſt ad Livium & Polybium accedat. conſimiliter de hiſtoria Francorum iudico, quam Io. Tillius breviſſimè complexus eſt vno libello. hunc igitur prius legendum putem, quàm Paulum Aemilium: & Xiphilinum, quàm Dionem: Iuſtinum, quam Diodorum vel Trogum; cuius tamen ſcripta penitus interciderunt. neq; tamen ſatis vniverſam hiſtoriam intelligere, niſi ſingula quoq; intelligamus. vtraq; verò coniuncta, incredibilem, inquit Polybius, afferunt vtilitatem, id quod antea pleroſquè fefellit, qui ſumma capita Rufi vel Flori collegerunt, Livium neglexerunt: qui propterea pene totus intercidit: conſimiliter Iuſtinus Trogo Pompeio;

Xiphi-

Xiphilinus Dioni prope interitũ attuliſſe videtur. Poſtremum erit, vt omnia dicta factaq; memoratu digna in communes quoſdam memoriæ locos, velut in Theſaurum reponamus; & ex iis quantumcunque iudicio noſtro videbitur, eruamus. id autem commodius fieri nequit, quàm ſi humanarum actionum partitionem nobis ad intuendum proponamus.

De locis hiſtoriarum rectè inſtituendis.

CAP. III.

QVoniam de humana hiſtoria potiſsimum futura diſputatio eſt, hiſtoriæ verbum late patens anguſtis hominum actionibus, & ad popularem loquendi modum, rerum ante geſtarum vera narratione definiamus. humanarum autem actionum tanta varietas eſt & confuſio, tanta hiſtoriarum vbertas & copia, vt niſi certis quibuſdam generibus hominum actiones ac res humanæ diſtribuantur, nec planè hiſtoriæ percipi, nec perceptæ memoria diu contineri poſſunt. Quod igitur viri docti facere ſolent in aliis artibus, vt memoriæ conſulant, idem quoque in hiſtoria faciendum iudico: id eſt vt loci communes rerum memorabilium certo quodam ordine componantur, vt ex iis, velut è theſauris, ad actiones dirigendas exemplorum varietatem proferamus, & quidem nobis hominum eruditorum ſtudia non defuêre, qui

qui ex hiſtoriarum lectione argutas ſententias, qu apophthegmata vocant, expreſſerunt. ſed cum i humanis actionibus tria potiſsimum ſpectari cõ ſueverint, conſilia, dicta, facta, ex quibus bene ſen tiendi, bene dicendi ac bene agendi virtutes in quirimus; illi verba quidem collegerunt, quæ verò in factis & conſiliis poſita ſunt, omiſerũt, non nulli dicta, factaquè illuſtrium virorum, ſed tenuiter admodum & ſine ordine ſcripſerunt: tum eti humana divinis, & vtriſque naturalia confuderunt; conſilia verò ne attigerunt quidem, cum tamen in vnius conſilio ſæpe ſalus Reipublicæ poſita ſit. Itaque hunc ordinem inſtituendum puto, vt tribus libris locorum omnium rationem complectamur. priore quidem res humanas: altero naturales, quæ in hiſtoria ſæpè occurrunt: tertio divinas. & quoniam maior eſt in rebus humanis quàm in reliquis obſcuritas & confuſio, placet omiſſa naturali ac divina hiſtoria, rerum humanarum & actionum partitionem à capite arceſſere: deinde his ordine conſtitutis, indicare quonam modo hiſtoriarum flores apte & ſuo quiq; loco accommodari poſſint. Actionem definiunt, quæ in ſeipſam vertitur, nec vllum opus relinquit, vt ſermo effectionẽ verò quæ opus molitur, vt ſcriptio, ſed remota verborum ſubtilitate, quoniam in populari ratione omnis noſtra verſatur oratio, latiùs actionis verbum definiendum nobis eſt, vt conſilia, dicta, facta, quæ prodeunt ab hominis voluntate, complectatur: ſive pura ſit, & ab omni ægritudine

libera

libera, qualis eſt in ſapiente: ſive perturbationibus, puta libidine aut ira, diſtrahatur, vt in pleriſq;. qui intemperantes & inſani appellantur; qui nihil ſcelerate ſponte agunt, vt dicitur, ſed animi quadã impotentia feruntur, volunt tamen: ſive metu mali impendentis quid agatur; vt qui iactum faciunt rerum pretioſarum, nec ſponte agunt; nec ægritudine animi, ſed ſuſcepto conſilio malunt opes, quàm ſeipſos interire, quòd ſi quis à mente fuerit omnino alienatus, cujuſmodi ſunt furioſi, ac rerum quæ geruntur ignari, eorum actiones non tam humanæ, quàm divinæ, aut naturæ depravatæ, aut dæmonis ipſos agitantis eſſe videntur, & quemadmodum naturales actiones attrahendi, aut expellendi, non ſunt humanæ, ita ne illæ quidem. nec rurſus ſi quis alterũ præcipitem dederit ab altero impulſus, non eius eſt actio, nec peccatum vllum. conſimiliter quem Deus aut furor divinus ad vaticinandum afflaverit, non humana, ſed divina eſt actio, quia nõ hominis voluntate regitur. actiones igitur humanæ ſunt, quæ hominum conſiliis, dictis, & factis præeunte voluntate oriuntur. eſt enim voluntas, humanarum actionum magiſtra, ſive ad rationem, ſive ad vim animæ inferiorem ſeſe converterit in rebus expetendis ac fugiendis. Et quoniam primum ſtudium conſervandi ſui natura vnicuique ingeneravit, primæ hominum actiones ad ea pertinent, ſine quibus vivi nullo modo poteſt: deinde ad ea ſine quibus vivi quidem, ſed non ſatis commodè; aut commodè;

dè,ſed non ſplendidè ; aut ſplendidè, non tame ad eam, quæ ſuaviſsimè ſenſus oblectat, volupta tem. hinc opũ augendarum cupiditas. ſed quia voluptatum nulla ſatietas, aut ea cõmunis eſt beluarum æque ac hominum ; quò quiſque generoſio eſt, eò longius ſe à beluarum ſocietate diſiungit, a paulatim gloriæ cupiditate fertur, vt reliquis præſtare poſsit. hinc dominandi libido, & tenuioribus vis illata: hinc diſsidia, bella, ſervitutes, cædes. ſed cum hoc vitæ genus turbulentum ſit ac periculis plenum, tum verò inanis ea gloria, quæ hominem excelſi animi explere non poſsit ; conſequens eſt, vt homo benè à natura informatus, paulatim feratur ad virtutis actiones, quæ in vera laude & ſolida gloria verſantur, in qua plerique finem extremum conſtituunt. ſed quoniam natura quietis eſt appetens, planum eſt eas virtututis actiones ad quietem aliquando dirigi oportere. quo fit vt homo paulatim à curis & hominum ſocietate diſtractus ſoltudinem quærat, vt tranquillitate naturæ conſentanea fruatur. itaque res humanas deſpiciens earumque inconſtantiam ac temeritatem, naturæ cauſſas certiſſimas intuetur, in quibus contemplandis tantam percipit voluptatem, vt talium ſtudiorum conſcientia fretus, regum opes ac fortunas negligat: quinetiam plerique cùm maxima imperia geſſiſſent, ad hoc vitæ genus ſponte relabi, quam regnare maluerunt. hinc illæ ſcientiæ ac virtutes, quæ quod in veri ſola cognitione acquieſcunt, θεωρητικαὶ vocantur.

Neque

Neque verò id ſatis eſt homini bene à natura inſtituto, vt in iis ſcientiis, quarum ſubiecta materia ſub ſenſum cadit, acquieſcat; ſed his veluti gradibus ad ea fertur, quę ſola mēte percipiuntur, id eſt, ad animorum immortaliū vim ac poteſtatē, quouſque pernicibus alis ſurſum abripiatur, ac ſuæ originis primordia reperens, cum Deo penitus coniungatur: in quo finis humanarum actionum & quies extrema, ſummaq; felicitas conſiſtit: huc omnia conſilia, dicta, facta: huc humanæ actiones, huc diſciplinæ ac virtutes referuntur. Ac tametſi contemplatio minus propriè actio dicitur, ſic tamen Ariſtoteles appellavit ne à ſe ipſe diſcrepans, aliter quam actione beatam vitam definire. Hæc igitur ordine colligamus. Primi generis actiones ad eas artes referuntur, quæ ad tuendam hominū vitam, morboſque & offenſiones depellendas pertinent: vt venatio, pecuaria, agricultura, ædificatio, gymnaſtica, medicina. ſecundum genus ad inſtitoriam, gubernatoriā, lanificia & fabriles artes. tertium ad cultum & victum ſplendidiorem, atque omnino ad quæſtuarias artes, quibus opus parare, & partis magnifice vti docemur: in quo ſuperiorum artium perfectio verſatur. ſequuntur actiones voluptatum effectrices: quæ vel ſenſum, vel animum, vel vtrunque molliter afficiunt ad guſtum quidem Apicianæ artes: ad tactū ſordida Meleſiaca: ad odoratum vnguentariæ: ad viſum ductus linearum & colorū varietas decenter confuſa, quæ pertinent ad picturam, cælaturam, topiariam, fuſoriam,

ſoriam, ſtatuariam; tum etiam ad varias artes tingendi & acu pingendi: ad aures dicendi venuſtas, numeris aut figuris, aut vtriſque comprehenſa, aut etiam mollis ac depravatus arte nimia concentus, cum ſimplex & naturæ congruens graves animorum ægritudines ſanare; contra verò ſonorum varietate ac celeritate numerorum abreptus, mentem de ſanitate deturbare ſoleat, quod iis accidit, qui aurium voluptati nimis inſervientes Dorios modos & graves numeros aſpernantur, Ionicos affectant, vt mirum videri non debeat, ſi multi ad inſaniam perducantur. Cum autem eas vitæ vtilitates ac delicias nec ſinguli à ſingulis, multò minus à ſeipſo idem conſequi poſſet, hinc coeundæ ſocietatis occaſio quæſita, cuius tamen non hic finis extitit: nam illa quoque bona cœtus animantium, quæ gregatim coeunt, conſequuntur: homo verò cum ſit immortali animorum munere à Deo ſubornatus, eique ſimilitudine quadam coniunctus, alienum ab eius eſt præſtantia cum beluis ſummi boni ſocietate copulari: quod quidē fieret ſi in civitatibus beatè tantùm, non etiam benè viveretur, non mirum igitur ſi in communi ſocietate tuenda tot ac tantarum vtilitatum effectrice, præcipuæ hominum actiones conſpirant; ſunt autem in civili, domeſtica, & morali diſciplina poſitæ: vna ſibiipſi imperare docet: altera familiæ: tertia Reipublicæ. prius enim apud ſe rationis imperium ſtabilire conſentaneum eſt, in quo quidem iuſtitiæ totius ac legum omnium ſumma conſiſtit,

quam

quam vxori, liberis ac ſervis imperari poſſit: & familiæ prius imperium habere quàm Reipublicæ. prima quidem hominis eſt ad hominem: altera vnius ad plures; qui charitate mariti vxorem; pietate paterna liberos; imperio herili ſervos moderari, tum etiam opes ad vitæ præſidia parare, & partis frugaliter vti poſſit. poſtrema longe late patet, nec ſolum vnius familiæ, ſed plurium inter ſe coniunctionem affinitatibus, & commerciorum vſu complexa fovet ac tuetur. id autem fit civili diſciplina, ideſt imperandi prohibendiquè ſumma ratione Ciuilem diſciplinam voco, non iuriſprudētiam, vt plerique (eſt enim illius particula) ſed illam artium omnium ac humanarum actionum moderatricem: cuius tria ſunt capita, imperium, conſilium, executio. imperium multiplex eſt: ſunt tamen omnino quatuor partes ac totidem actionum genera, in quibus elucet imperii maieſtas. prima in creandis magiſtratibus & imperio cuique tribuendo; altera in legibus iubendis aut abrogandis: tertia in bello indicendo ac finiendo: poſtrema in præmiis ac pœnis decernendis, ſummaque vitæ ac necis poteſtate. conſilium autem capi ſolet de iis, in quibus imperium verſari diximus aliud eſt enim legem ferre, aliud de lege ferenda cōſultare. hoc ſenatus, illud populi vel principis eſt, vel illorum qui Reipublicæ ſummam habent: conſulitur quoque de vectigalibus impe-

randis aut minuendis, de exercitu cogendo, de legationibus admittendis, vel dimittendis, de propugnaculis & ſartis tectis: poſtremo de aliis artibus & civium actionibus in Republic. dirigendis, quæ non poſſunt omnia legibus cõprehendi. harum autem actionum præcipua ſunt imperandi, ius dicẽdi, concionandi, ſacrificandi: quæ quidem ſuperiores ad cogendum, ſequentes ad ſuadendum ſpectant: ſed quæ nõ minorem, interdum etiam maiorem vim habent. illæ quidem legibus & armis à flagitio deterrent, aliæ rationibus & religioſo ritu ad honeſtatem & virtutem impellunt. primum enim homines agreſtes ac barbaros quaſi feras, militari manu à crudelitate & iniuria prohiberi oportuit: deinde iuris diſceptatione & æquitate; poſtea concionibus & religionis metu. & quemadmodum arte imperatoria, iuriſprudentia, oratoria, & religione, humana ſocietas maximè continetur, ſi milites fortiter, iudices æquabiliter, pontifices religioſe, oratores prudenter ſe gerant: ita quoque facilè ſolvitur, niſi civili arte ac imperio regantur. civili quoque diſciplina regitur inſtitoria in communium rerum evectione & invectione: agricultura, pecuaria, medicina, gubernatoria: pòſt opificia, quibus aut neceſſaria, aut commoda vitæ præſidia quæruntur. rem quoque literariam moderatur civilis ſcientia, puta divini & humani iuris interpretes, & eos

qui

qui à veteribus ſophiſtæ poſtea Grammatici vno verbo ſunt appellati: Rhetores, inquã, Poetas, grammaticos, philoſohos, mathematicos, ac propterea vocarunt veteres ciuilem hanc diſciplinam Architectonicen proprie, quòd omnibus omnium artium magiſtris leges præſcribat, vt ad communem vtilitatẽ ſuas actiones dirigant, neuè contra Reipubl. commoda quid moliantur, præterea vniuſcuiuſque munus ciuilis ſcientia definit. ſunt autem vrbana vel militaria munera hæc rem militarem curant: illa verò domeſtica imperia, conſilia, iudicia, vrbis annonam, expenſas, ærarium, vias, ſarta tecta, iuventutis educationem, religionem, omnis autem illa partitio munerum ſeptem generibus continetur. primum genus eſt ſine honore, ſine quæſtu, ſine imperio, quod ſubire coguntur ii, qui tributa, militiam, excubias, vrbis cuſtodiam, & id genus munera ſine ſtipendio curant: alterum genus ad eos pertinet, qui munus quidem publicum habent cum quæſtu, ſed parum honeſto: cuiuſmodi ſunt lictores, quique ſordes vrbis egerere ſolent. tertium genus eorum eſt, qui publicum munus cũ quæſtu non in honeſto quidem, ſed ſine dignitate coniunctum habent, vt publicani, ſcribæ, notarii, apparitores, cornicularii. quartum genus cum honore ac mercede coniunctum eſt, ſed tamen ſine imperio: vt pontifices ac legati: quintum in magno eſt honore ſine quæſtu ac

imperio, quale munus eſt principis Senatus, aut ducis Venetorũ. ſextũ honorem & imperiũ habet ſine ſtipendiis, quod propriũ eſt magiſtratuum; quales ſunt Conſules, Prætores, Cenſores, Tribuni, Archontes, Ephori, & id genus alii. extremum eſt eorum, qui cum honore & imperio ſtipendia merentur: vt cxx. viri litibus iudicandis apud Venetos, & vbique fere ii, qui iuriſdictionem exercent. quæ omnia munera eius imperio ac poteſtate, qui Reipubl. ſummam habet, diriguntur, neq; tamen exiſtimare debemus religionẽ diſciplinæ ciuilis partem eſſe, ſi pontifices & ſacerdotes imperio magiſtratuum contineri videmus: quod eo pertinet, vt ſacrificia ritusque in Republica probatos acerrime tueantur. religio verò ipſa, id eſt purgatæ mentis in Deum recta conuerſio ſine ciuili ſcientia, ſine cœtu, in vnius hominis ſolitudine eſſe poteſt; ac magnorum virorum conſenſu beatioris putatur, quo longius eſt à ciuili ſocietate remotus. ſed quoniam vita ciuilis eget actione perpetua, nec poteſt in contemplatione tota ciuitas occupari: vt neq; corpus ipſum aut animæ vires omnes intelligere: non erit hominis, & totius ciuitatis eadem felicitas, ſi ſola contemplatione bonum definiamus: id quod Ariſtotelem valde cõturbauit, nec ſe ipſum ex ea difficultate explicare potuit. Itaq; ex Varronis auctoritate, quam Marſilius Platoni quoq; tribuit, bonum hominis vitam

agentis

agentis,neq; otio,neq; negotio; ſed miſto genere definiendum nobis erit,ſi volumus idem eſſe vnius hominis ac totius ciuitatis bonum. neque enim mens pura illa contemplatione prius frui poteſt,quàm à corpore penitus auulſa fuerit. His igitur generibus actiones humanæ continentur: aut ſi quæ reſtant,ad ea referri facile poſſunt. Quare tribus libris ad humanas,naturales ac diuinas hiſtorias accommodatis, priore libro ſingulares hominum actiones & caſus humanos eo,quo diximus, ordine conſtituemus. Primus locus erit de generis obſcuritate ac nobilitate. alter de vita & morte: tertius de vitæ commodis: tum de opib. & inopia: deinceps de vitæ ſplendore ac parſimonia: de ludis & ſpectaculis: de voluptate ac dolore; de gloria & infamia : de corporis fœditate ac forma: de robore ac imbecillitate: de barbarie & humanitate: de ignoratione ac ſciētia: de ingenii dotibus & inopia: tum de morali diſciplina,atq; omnino de virtutibus & vitiis, conſequenter de domeſtica diſciplina; de mutua charitate mariti & vxoris: de mutua pietate parentum & liberorum: de imperio herili & obſequio ſeruorum: aut, ſi placet, de potentium ac tenuium mutuis inter ſe officiis: de quęſtuariis artibus: de amore & odio: de ſocietatibus & commerciis: de affinitate & cognatione, poſtea de ciuili ſcientia. ac primum de imperio: de regia poteſtate & tyrannide: de populi ſta-

tu & ſeditioſæ plebis: de optimarum imperio & libidine paucorum: de conſiliis pro Republica capiendis: de legibus rogandis aut abrogandis: de magiſtratibus ac priuatis: de bello & pace, atque omnino de ciuibus tuendis ac arcendis hoſtibus: de offenſione ac victoria: de præmiis ac pœnis: de vectigalibus imperandis aut minuendis: de legationibus admittendis aut dimittendis: de collegiis & corporibus inſtituendis aut tollendis: de regendis artibus ac diſciplinis: de iudiciis publicis & priuatis: de ſuppliciorum acerbitate ac lenitate: de aſylis & venia: de concionibus & oratoribus. poſt etiam de agricultura & pecuaria; quibus Reſpublicæ maxime iuuātur: de mercatura & re nautica: de architectura & fabrili: de lanificiis & textoria: de medicina & pharmacopœia: de muſica & gymnaſtica: de pictura & ſtatuaria: de vnguentaria aliisq; artibus efficientibus voluptatem. de re literaria: de iuris diuini & humani interpretibus: de philoſophis & mathematicis: de poëtis & grammaticis. Liber ſecūdus rerum naturalium hiſtorias, quæ ſæpius in legendis hiſtoricis occurrunt, partitione congrua complectetur: primum de naturæ principiis de tempore & loco: de ortu & interitu, atque omnino de motu & mutatione de elemētis & eorum natura: de imperfectis corporibus: de metallis & lapidibus: de genere ſtirpium: de animantib. triplici ordine diſtinctis: de cæ-

de cæleſtibus corporibus: de mundi magnitudine & figura, quæ omnia ſubtiliori partitione explicare facile eſt, propter ſummam rerum naturalium certitudinem. Poſtremus liber erit de rebus diuinis, ac primum de mente humana, quæ rerum naturalium culmē eſt: diuinarum autem extrema, tum de intelligentiarum triplici ordine: poſtea de Deo, deq; illius factis & oraculis: poſtremum de religione & impietate. His locis in capite cuiuſq; libri hoc ordine, aut ut cuique commodius videbitur, conſtitutis: conſequens erit, vt quicquid in hiſtoriarum lectione memoratu dignum occurret, ſuo loco inſeramus, & in margine libri rerum humanarum notas adiiciamus conſiliorum, dictorum, ac factorum (ſic enim res ipſæ ad actiones cōmode referentur) idque literis maioribus. deinde videndū erit, quid in ſingulis honeſtum, turpe, aut adiaphorum ſit: & eo modo notandum, C.H. id eſt conſilium honeſtum, aut ſi quis malit repudiata Stoicorū diſciplina, honeſtum ab vtili, turpe ab inutili diſiungere, non repugnabo. conſtituet igitur quatuor genera, turpe, honeſtum, vtile, inutile. itaque conſilium Themiſtoclis de nauibus exurēdis, quod pro Republica iubente populo Ariſtidi communicarat, quia vtile viſum eſt Ariſtidi, non tamen honeſtum: locum hunc ad caput de conſiliis pro Republ. capiendis referemus, adiectis in margine notis C.T.V. id eſt cō-

ſilium turpe vtile. Conſilium autem dictorum & factorum veluti fundamentum quoddam eſt, quod ſine his conſiſtit: illa verò ſine conſilio non item, niſi quid temere dicatur aut fiat: & conſilia rerum magnarum fere ſecreta ſunt, nec ſine ſcelere produntur, nec item niſi re geſta plane intelliguntur, vt Cincinnati vtile cōſilium ſæpe rempublicam Romanorū in maximis fluctibus de procellis ſeruauit. cū enim plebs elata Tribunorum numerum duplicari vellet, eiq; Appius conſul acerrime reſiſteret: tum Cincinnatus conſilio cum paucis communicato, Annue, inquit: nam quo plures erunt Tribuni, eo debilior futura eſt vniuſcuiuſque poteſtas, cùm vnius interceſſio potentiam omnium frangeret ac retardaret: pleps autem non intellexit ſe deceptam, ſed veluti pro maximo beneficio Senatui gratias egit: eiuſmodi conſilia: de Republica, vtilia honeſta vocentur. factum verò Q. Mucii cum domum emeret, ac plus venditori daret, quam peteretur, religione adductus, honeſtum inutile dicatur: ſic conſilium Themiſtoclis quum regem Perſarum clam admonuit, pontem illum quo Aſiam Europæ coniunxerat, Græcos excindere velle non ſolum honeſtum, ſed etiam vtiliſſimum fuit tum ipſi Themiſtocli, ad gratiam principis, ſi Græcos domuiſſet, retinēdā tum vniuerſæ Græciæ: quia de fuga ſtatim Xerxes cogitauit ſed fere vtilia cum honeſtis congruunt,

gruunt. Interdum in eadem hiſtoria, conſilia, dicta, facta, ſui ſimilia ſunt. vt Sexti Tarquinii conſilium adverſus Lucretiam turpe eſt, dictu etiam turpius, factu verò turpiſsimum. interdum repugnant dicta conſiliis aut factis. vt cũ Auguſtus perpetuũ imperium ſtabilire vellet, victo ad Actium M. Antonio, mirabiles artes excogitavit, orationi quam habuit in Senatu, plane cõtrarias. verbo quidem imperium pertinaciter recuſabat, vacationem à Republica petebat, ad extremum victus eorum precibus, quos ſubornarat, Deos obteſtatus eſt, ſe poſt decennium pacatis rebus imperio ceſſurum. hinc vota illa decennalia, quibus imperium in annos quadraginta quinq; ſibi prorogauit. hic Cicero *ſervitutis* impatiens diceret, honeſtam orationem turpi conſilio minime reſpondere. Et quoniam plerunq; eadẽ hiſtoriæ pars in diverſis capitib. cenſeri poteſt, cauſam præcipuã intueri oportet: vt ea quam de Antiocho refert *Plutarch.* in vita Demetrii, & Appianus in Syrio. cum enim Antiochus Stratonices incredibili amore flagraret, tabe cõficiebatur, ac iam moriturus videbatur, niſi Eraſiſtratus Ariſtotelis ex filia nepos, amoris vim ex ipſo pulſu iudicaſſet. patri Seleuco refert actum eſſe de vita filii: tum Seleucus, quid ita? Meam, inquit Eraſiſtratus, vxorem deperit. an ego, inquit Seleucus, tam male de te meritus ſum, vt adoleſcentis amori nõ indulgeas? tum ille, tunc qui-

dem amori alterius inſeruires. Vtinam, inquit Seleucus, dii ſuum amorē in cariſſimam Stratonicen conuerterent, hic Eraſiſtratus; ergo pater idem & medicus eſſe potes itaq; Seleucus Antiocho nouercam deſpondit. Eraſiſtratus verò donatus eſt ſexaginta millibus aureorū hæc hiſtoria pertinet ad amorem, ad curationē morbi grauiſſimi, ad paternam pietatē, ad filii verecundiam, ad prodigalitatem, denique ad argutam & vrbanam Eraſiſtrati orationem. ſed quia his omnib. cauſam præbuit ſumma vis amoris, hanc hiſtoriam iucundam ac memorabilem non ad capita virtutū, aut prodigalitatis, aut medicinæ, ſed ad caput amoris referemus, ne ſit infinitum rē eandem toties vſurpare. Sunt etiam in dictis pleraque amara, putida, ſcurrilia, quæ turpia quoque cenſentur: quædam verò vrbana & faceta, quæ honeſta ſed quæ arguta ſunt aut ſalſa, ſi neque turpium neque honeſtorum appellatione veniant, inter adiaphora collocare ſoleo. vt illud Demoſthenis ad Phocionem: Perdet te populus, ſi quando furere cœperit. quin te potius, ſi reſipuerit. & illud ſtulte quærenti quis ciuium optimus? tui maxime diſſimilis hæc atque ſimilia pertinent ad dicendi lepores. Caſus autem fortuitos (quanquam nihil fortuitum eſſe poteſt, ſed populari oratione vtimur) qui ad homines pertinent, & partim à rebus diuinis, partim etiam à natura duci videntur,

ad humanos caſus referri commodius eſt: vt illud, quod ſcribit Tacitus, apud Fidenates vnius theatri caſu quinquaginta hominũ millia occidiſſe; ad locum quem de morte inſcripſimus, ſpectat. idem iudicandum erit de iactura, naufragiis & fortuitis offenſionibus. Contraria verò iiſdem locis coniunximus, quod ea ferè in hiſtoria coniunguntur. ſcilicet virtutes ac vitia: turpia & honeſta, vt eorum facta diuiſione, ſimul ac ſemel de contrariis dici poſſit, puta de ſtultitia, prudentia, & malitia: de ignauia, fortitudine, temeritate: de cõfidentia, ſpe, deſperatione: de leuitate, conſtantia, pertinacia: de ſtupore, temperantia, intemperãtia: de arrogantia, modeſtia, deiectione: de crudelitate, clemẽtia, miſericordia, quã prudenter *Seneca* vitium animi vocat: de auaritia, liberalitate, prodigalitate: de ſcurrilitate, vrbanitate, ruſticitate: de adulatione, affabilitate, contentione. ac tametſi pleraque nomine carent, mediocrium tamen appellatione ſtatim extrema percipiuntur. vt in animi excelſi magnitudine, in amicitia, in virtute, in manſuetudine, in fide: quæ aut nullũ, aut vnumduntaxat extremũ habent nomine comprehenſum. in quibuſdam extrema ſine mediorum appellatione vſurpantur vt inuidiæ, maleuolentiæ garrulitatis, taciturnitatis, impudẽtiæ, pudoris; quem à virtutibus excludunt, propterea quod non quamuis decet ætatẽ, id quod in

virtutis

virtutis definitione neceſſe eſt. Quod ſi quem minus delectat ea vitiorum ac virtutum partitio, quatuor generibus complectatur, ſcilicet prudentia, temperantia, fortitudine & integritate. Sic enim Philo maluit verborum ambiguitate ſublata iuſtitiam illam, quæ aliud nihil eſt quàm in omnibus conſiliis, dictis, & factis, rectitudo quædam & integritas, ἀγαθότητα vocare. cum enim Plato iuſtitiam in ſe quenque prius ſtabilire doceret (ſic enim Hebræi charitatis à ſe quenque initium ducere volunt) prudentiam in anima ſuperiore, veluti normam expetẽdorum ac fugiendorum collocauit; fortitudinem in corde; temperantiam in hepate: iuſtitiam verò quæ rationi quidem imperium, aliis obſequium, id eſt ſuum cuique tribuere, omnium communem fecit. ſed ea aut nulla eſt, aut omnino cum prudentia confuſa. ſic enim virtutem illam, quæ iudicare poteſt quid quenque cuique præſtare oporteat, iuriſconſulti non virtutem moralem, ſed prudentiam vocarunt. neque verò bonus eſt, qui aliis ſuum reſtituit, aut reſtitui iubet, cum ſceleratus ſit qui aliter faciat: niſi dicamus virtutem eſſe latronum qui iactant ſe iis vitã dediſſe quib. non ademerunt. Illud etiam incommodum ſequetur, ſi quis illam iuſtitiam inferiori animæ tribuat, quod animantia bruta, quæ vim illam inferiorem habent, iuris ac iuſtitiæ ſocietate cum hominibus coniungemus. quod ſi qua vir-

tus

tus eſt vtriuſque animæ communis, profecto prudentia eſt; vtriuſq; animæ, tum etiam virtutum ac ſcientiarum commune vinculũ: quod quidem ſi demus, obſcuram illã diſputationẽ, vtrum prudentia virtus nec ne, de philoſophia ſuſtulerimus. eiuſq; opinionis auctorem habebimus Platonem ipſum, qui extremo libro De legibus omnes omnium actiones ſola virtute, virtutes omnes ſola prudentia metitur. virtutes autem ipſius intellectus proprias, quæ diſciplinæ vocantur, in theoreticas, practicas, & operũ effectrices, eo quo dixi modo patiemur, repudiata Stoicorum opinione. Ita fiet vt nihil in hiſtoriarum lectione occurrat, ſeu laude, ſeu vituperatione dignum, quod non apte, & ſuo loco accommodari poſſit. Quod ſi turpia cum honeſtis, vtilia cum inutilibus in hiſtoria coniungi videantur, ſublata diſputatione ad popularem loquendi modum accommodare oportebit. vt conſilium Romanĩ Senatus, qui Gallo Proconſuli mandarat, vt Achæos à communi ſocietate diuelleret, quos tametſi naturæ bonitatem ſequeretur; in eadem amicitia tueri ac diſcrepantes conciliare debuiſſet: Romanis vtile fuiſſe dicemus, cum eodem conſilio Lacedæmonii, Veneti, ac fere populi omnes vtantur: idq; Athenienſibus vtile fuiſſe docet Demoſthenes aduerſus Ariſtocratem, & in oratione De libertate Rhodiorum, ſi tamen iura gentium violarentur, inutile ac turpe iudicandum

dum eſſet. vt Carolo V. Imperatori vtile fuit imperitorũ iudicio Rinconẽ & Fregoſium legatos occidere, aut à ſuis cæſos diſſimulare, quod Turcarum opes & copias evocare dicerentur: facinus tamen illud non modo turpe, ſed etiam ſibi ac reipublicæ perniciosum erat, & belli maximi, quo Reſpublica Chriſtiana cõflagravit, occaſionẽ afferebat. non alia de cauſa Corinthi excidium, ac Tarentinorum clades contigerunt, quàm ob illatas legatis offenſiones. At ſi quis eſt qui non populi, ſed ſapientum iudicia ſequi maluit (quanquam quid turpe aut honeſtum, ne ſapientibus quidem inter ipſos convenit) ſæpiſſime in gerenda Republica labetur. Extremum illud eſt, vt in legendis hiſtoricis ne ſæpius à lectione ad ſcriptionem avocemur, notas communium locorum in margine adiiciamus: deinde otioſe ſingula in locos referamus, nam hunc quoq; fructum conſequemur, ut optima quæque altius memoria repetita defigamus.

De hiſtoricorum delectu.

CAP. IIII.

UNA res eſt quæ maximè Scytas impulit, ut literas omnes ac monumenta veterum à ſtirpe convellere conarentur, quod acerbè ferrent Græcorum ac Latinorum bibliothecas, & parietes rerum à ſe geſterum magnitu-

dine repleri: reliquos omnes, tametſi res quoq; magnas ac memorabiles geſſiſſent, turpiter omiſſos, vel etiam atroci verborum contumelia notatos. fuerunt enim Græci ac Latini ſuarum laudum præcones: cæteri, præter Hebræos, nihil ferè de ſe ipſis antea prodiderunt. Ac fit neſcio quo modo, vt qui bellis & rebus gerendis occupantur, à ſcriptione refugiant: & qui plus aliquanto ſe literis dediderunt, earum illecebris ac dulcedine capti, vix vnquam ab iis divellantur. & quidem ſæpiſsime contigit, vt quę nationes arma diutiſsime coluerant, poſtea quam literas amplecti cœperunt, animi vim ac robur amiſerint: vel quod otio & inertia languerent; vel quod ii qui in rerum divinarum & naturalium contemplatione verſantur, non modo à cæde & ſanguine abhorreant, ſed etiam barbariē ac feritatem omnino deponant: quod quidem Græcis primum, deinde Latinis, poſt etiã aliis vſu veniſſe conſtat. Itaque Phocio imperator, Athenienſes belli magis cupidos quàm peritos, hortabatur, vt verborum copia qua præſtabant, cum hoſtibus certarent, non armis quibus inferiores erant. Demades verò tibiarum ſimiles eſſe dicebat, quibus exemta lingua nihil ineſſet rationis. molliores etiam Attici, à quibus fluxit orationis vbertas. at Lacedæmonii diſciplinarum ac literarum omnino imperiti, res præclaras domi foriſque geſſerunt, nõ ab ipſis, ſed ab hoſtibus, decantatas.

tas. Celtarum autem & Germanorum, tum etiam Arabum ac Turcarum illuſtria facta, bella, victorias obliuione ſepultas, aut vna pagina comprehenſas; idque ab eorum hoſtibus factũ videmus; contra quam Græcis accidit, qui Salaminiam aut Merathoniam pugnam tanta copia verborũ amplificarunt, ut nihil vnquã memorabilius geſtum eſſe videatur. ſed quemadmodum Alexander Magnus cũ victor in ſolio regis Perſarum ſederet, vrbane reſpondit Græcorum legatis, qui maximo bello Græciam ardere nuntiabant, ſibi murium ac ranarum bella videri: ſimiliter Alexandri bella cõtra molles Aſiaticos & Perſas (quos Cato mulierculas appellare; Cæſar contemnere ſolebat) exigua ſint, præ iis quæ à Celtis, Germanis, Turcis ac Tartaris geſta ſunt. id quod facile intelligi poteſt ab iis qui eorum victorias ab hoſtibus leviſſime ſcriptas meminerunt. Vt igitur ab hiſtoriis rerum veritas habeatur, ſingulari non modo ſcriptorum delectu, ſed etiam in iis legendis illud meminiſſe debemus, quod ab Ariſtotele ſapienter dictum eſt, in hiſtoria legenda, neque nimis credulum, neq; plane incredulum eſſe oportere. nam ſi omnia omnibus aſſentiemur, ſæpe vera pro falſis habebimus, ac turpiter in Rep. gerenda labemur: ſin fidem omnem hiſtoriæ detrahemus, nullos ab ea fructus conſequemur: in altero quidem peccarũt ſi qui fabulis omnia vetuſtatis monumenta

comple-

compleuerunt: in altero Turcæ qui nec vllam antiquitatis memoriam habere, & curam penitus abieciſſe feruntur: quod putant hiſtorias ab iis ſcribi nō poſſe, qui alienam fidem ſequūtur; multo minus ab illis qui rebus adfuerunt aut præfuerunt, cum de ſe ipſi multa mentiantur. aut principium metu, vel præmiis vel odio diſtracti à vero deflectant: nam quæ Plutarchus ipſe ſibi obiecit, & quaſi foveam tranſiliit. ſed quid vetat poſteritati, non ſuis æqualibus ſcribere? illud autem ne veriſimile quidē eſt, in tanta ſcriptorum multitudine reperiri neminem, qui nec prece, nec pretio, nec invidia, nec perturbatione adducatur ad ſcribendum. Prudens igitur hiſtoriarum lector, inter hæc vitia, quorum alterum vanitatis eſt, aliorum ſtuporis, medium feriet, & optimi cujuſque ſcriptoris delectum ſingularem habebit: nec prius de hiſtoria ſententiam feret, quàm hiſtorici mores ac ingenium plane intellexerit: intereſt Reipublicæ iudicia de ſcriptorib. qui in publicū exeunt, incorrupta minimeque depravata videri: nec cum alienæ induſtriæ modum ponere volumus, optimos quoſque à ſcriptione deterreamus. Neque verò in ſcriptorū delectu, quem adhibere quemque oportet, ipſe judicium ferre velim (eſt illud maioris cuiuſdam artis ac ingenii) ſed coniectura quadam & argumentis ad aſſentiendum probabilius vti; quæ ſi nonnullis minus probabuntur; ſen-

tentiam mutare non grauabor. quemadmodū enim pictas tabulas earumque ductus, lineamenta, colores ſtudioſè intuentem, picturæ minime ignarum eſſe oportet, vt iudicium ferat; cum acutiſſimi cuiuſque ſenſus & oculos multa fugiant: ita quoque neceſſe eſt non modò in omni genere hiſtoriarū, ſed etiam in rebus agendis diu verſatū eſſe, qui virtutes hiſtoricorum ac vitia notare velit. Sunt autem hiſtoricorum, vt opinor, tria genera: vnum eorū qui optimè à natura, vberius etiam à doctrina informati, ad res gerendas acceſſerunt: alterum eorum quibus literæ quidem, ſed nec vſus defuit, nec natura: poſtremum eſt eorum qui aliquantum adiuti à natura, rerum gerendarum vſu caruerunt, incredibili tamen ſtudio ac labore ſe prope in hiſtoria colligenda iis æquarunt, qui totum vitæ ſuæ tempus in Repub. gerenda conſumſerunt. eſt autem vniuſcuiuſque generis infinita varietas, eoque maior quo quiſque plus habet aut minus integritatis, eruditionis, experientiæ. optimum genus eſt eorum qui omnibus abundant, ſi modo in hiſtoria ſcribenda ſeipſos ab omni perturbatione liberare poſſint. difficile eſt enim de ſceleratis virum bonum ſcribentem abſtinere maledicto: vel bonos amore & gratia non complecti. atque hæc amplificandæ hiſtoriæ initia fuerunt, cùm honeſto mendacio ad laudem bonorum & malorum contumeliam vti pul-

crum

erum putaretur. quòd ſi in eo genere boni labuntur, quid de improbis iudicandum erit? non parùm igitur intereſt vtrùm hiſtoricus de ſe ipſo, an de aliis: de ciuibus an de peregrinis: de hoſtib. an amicis: de re militari an vrbana: deniq; vtrùm ſuæ ætatis an ſuperioris: æqualibus an poſteris hiſtorias ſcripſerit. Rerum autem gerendarum peritum verò, qui conſilii publici, aut imperii, aut iudiciorum particeps eſt vel conſcius. nam in his tribus vertitur ſumma Rerumpublicarum: peritior tamen futurus eſt, ſi per ſe Rempublicam geſſerit: periſſimus, ſi plurimam literarum ac publici iuris cognitionem cum vſu conjunxerit. vix eſt enim vt ſine literis difficilimam Reipublicæ gubernandæ ſcientiam adipiſcamur, cum breuius ſit *vitæ humanæ* ſpatium, quàm diuturna regionum peragratione, & varia cognitione populorum id aſſequamur. quod ſine libris Lycurgo, Soloni & Vlyſsi contigit. hic enim *prudens ab* Homero appellatur, quod mores hominum multorum vidit & vrbes. plerique regionum varietatem aut animantium ac ſtirpium naturas, vel ædificiorum & Pyramidum ſubſtructiones, aut eroſa veterum numiſmata mirantur; leges ac iura populorũ, & Rerumque publicarum ſtatus & conuerſiones pro nihilo ducunt. at ex his ſolida prudentia moderandæ ciuitatis comparatur. Neq; verò imperii duntaxat aut conſilii publici, ſed etiam iu-

diciorum communione maxime omnium mores ac Reipublicæ ſtatus intelligitur. etenim qui in litibus verſantur, vt loquitur Arcadius, omnia mala norunt: nec mala duntaxat, ſed etiam bona, ſine quibus illa conſiſtere aut percipi nullo modo poſſint. bonorum autem & malorum finibus omnis humana prudentia continetur. ex quo intelligitur deterrimum eſſe genus illud hiſtoricorum, qui ſine vſu rerum, ſine bonarum literarum ſcientia manibus illotis ad ſcribendam hiſtoriam accedunt. atque hoc præcipuum eſt in hiſtoricorum delectu argumentum. ſed quoniam difficile eſt admodum omni perturbatione carere (quod in eo hiſtorico quem quærimus neceſſe duco) cavendum inprimis erit, ne ſcriptori de ſe ſuiſque civibus & amicis quæ laudabilia ſunt, aut de hoſtibus turpia ſcribenti facile aſſentiamur. cõtra verò minime dubia fides eſt eorum, quę de hoſtibus laudabiliter & glorioſe geſta confitemur; in reliquis domeſtica vel hoſtium iudicia nolo: ſed vt in arbitris tertium aliquem, qui ab omni perturbatione liber ſit. Itaq; Dionyſium Halicarnaſſeum (qui nullos in Republic. magiſtratus adeptus eſt) de Romanis multo verius ac melius ſcripſiſſe conſtat, quam Fabium, Salluſtium aut Catonem, qui in ſua Republic. opibus & honoribus floruerunt. nam Polybius homo Græcus ſæpe mendacii coarguit Fabium & Philinum: quod alter Romanus,

nus, alter Carthaginenſis de bello Punico ita ſcripſerunt, vt hic præclara omnia de Romanis; de Pœnis contra: Philinus Pœnos omnia laudabiliter ac fortiter (ſic enim Polybius) Romanos autem turpiter & ignauiter geſſiſſe ſcribat at Fabius iudicio Polybii magnæ vir integritatis ac prudentiæ fuit, quemque nulla Reipublicæ, nulla hoſtium conſilia latuerunt. vterque tamen ad ſcribendum ita ſe comparauit ut oratores, qui hoc inprimis cauēt, ne quid contra ſeipſos dicant aut ſentiant. ſed fieri nullo modo poteſt, vt idē boni oratoris ac hiſtorici officio fungatur. Neq; eas hiſtorias probare poſſum quæ perpetuas laudes ac virtutes eiuſdem, nulla vitia commemorant: cum nullus ſit tanta integritate ac prudentia, vt non ſæpiſſime offendat. nā Eguinardus & Acciæolus Carolum Magnum, Euſebius Conſtantinum, Nebriſſenſis Ferdinandum, Iouius Coſmum Medicem, Philoſtratus Apolloniū, Procopius Beliſarium, Staphylus & Leva Carolum V. Imp. tantis laudibus cumularunt, vt oratores non hiſtoricos agere videantur. ergo prudens exiſtimator laudes cuiuſq; non domeſticorum aut amicorum duntaxat, verumetiam hoſtium ponderibus examinabit. neque omnia Philippo Cominio de Ludovici XI. laudibus ſcribenti aſſentietur: ſed etiam Mejerum Belgicarum rerum ſcriptorem adhibebit neque hunc tantùm, verumetiā Paulum Aemilium: propterea

 quod

quod vnus quidem plenus eſt Ludouici laudibus: alter eas omnino reiicit: tertius medium ferit. Meierus perfidum hominem ac fratris interfectorem vocat, & cui nihil prius eſſet quã violato iuro divino & humano, ſcelere tyrannidem occupare quinetiam Cominium ipſum patriæ proditorem ac transfugam appellat neque huic, neque illi in eo genere credendum puto; quod alter opibus & honoribus maximis à rege cumulatus eſt: alter hoſtis & odio maiore quam decuit hiſtoricum, ad ſceleris atrocitatem verborum contumelias adduxit. Aemilius nec hoſtis nec amicus (fuit enim Veronenſis) prudenter ac moderate hunc in modum: Dux inquit, invidiam regi cõflabat, parricidii inſimulans; fratris filios corrupiſſe, per eos illum veneno necaſſe. nihil temere affirmat: rumores vbique pervulgatos non omiſit illi florente Ludouico ſcripſerunt, hic centeſimo poſt anno, vt nulla vel gratia, vel metu, vel odio commoveri poſſet. itaque Cornelius Tacitus profitetur res Tiberii, Claudii, Caii, Neronis, gliſcente adulatione ac florentibus ipſis ob metum, & poſtquam occiderant recentibus odiis compoſitas, falſas fuiſſe: atque inde ſibi conſilium ſine ira vel ſtudio ea tradere, quorum cauſas procul haberet. ſcripſit enim centeſimo poſt anno quam illi floruerunt. ac fortaſſe illud voluit Ariſtoteles cum diceret, Hiſtorias non minus vetuſtate nimia,

quàm

quàm novitate fabuloſas & iniucundas eſſe. ſane vix eſt vt qui præſentium rerum hiſtorias in vulgus manare patiuntur, vera ſcribant, ne cuiuſquam nomen hiſtoria læſura, aut famam violatura ſit; ac propterea Cicero neminem eorum qui viverent inter claros oratores enumeravit; ne, qui ab eo præteriti eſſent, vt ipſe ait, ſuccenſerent. quis autem ab hiſtoricis in ea Republica veritatem exquirat, in qua dicere quod nolis, turpe; quod velis, miſerum ac periculoſum ſit? præſtat igitur omni metu ſublato rerum præſentium ſcripta poſteris mandare: aut ſi quis eſt qui ſuorum laborum gloria ſe vivo frui malit, ſuperioris ætatis res geſtas collectis omnibus omnium commentariis publicis ac privatis, diuturnaque fama ſeniorum, hiſtoriam componat: id quod fecerunt clariſſimi ſcriptores Liuius, Tranquillus, Tacitus, Arrianus, Dionyſius Halicarnaſſeus, atque hujus etiam maior fides eſt quam illorum; quod de aliena non de ſua Republica ſcripſit, & omnium commentarios, ac civitatis arcana ex actis publicis collegit: in quo genere eſt etiam Polybius, Plutarchus, Metaſthenes, Ammianus, Polydorus, Cteſias, Aemilius, Aluareſius, Ludouicus Romanus. eorum vero minus probandæ ſunt narrationes, qui nihil aliud habent, quàm quod ab aliis audierunt, ἐκ τῶν ἄλλων ἐξηγημένων, vt loquitur Polybius; nec publica monumenta viderunt. itaq; optimi ſcriptores

quo maior fides ſcriptis haberetur, è publicis monumentis ea ſe collegiſſe aiunt. ſic Ammianus ſe Gallorum antiquitates è publicis illorum monumentis in lucem eruiſſe profitetur. ſimiliter Arrianus ſtatim initio ſcribit ſe Regis Ptolemæi, qui Alexandri Magni rebus vbique interfuit, commentarios non prius evulgatos legiſſe. itidem Appianus Auguſti ſcripta: Metaſthenes & Cteſias publica Perſarum monumenta: Diodorus Aegyptiorum de quibus ſcripſit, arcana ſe vidiſſe teſtatur. Oneſicratus & Ariſtobulus Alexandri Magni legatus, quæ ipſi in Aegypto & India viderunt. Itaque Palæphatus ſæpe καὶ ἡμεῖς, inquit, ἐθεασάμεθα. non quod hiſtoriæ veritas ex regum commentariis exquiri debeat: cũ de ſe ipſi multa iactẽt: ſed ea quæ nihil aliud aut parum admodum ad eorum gloriam aut vituperationem pertinẽt: vt ratio temporum, provinciæ, imperia, regũ ætates, ſeries, atq; omnino publicæ rationes, in quibus imperii arcana latent. huc verba Metaſthenis referenda ſunt: Neque tamen, inquit, omnes probandi ſunt, qui de regibus ſcribunt, ſed ſolum ſacerdotes penes quos publica fides eſt annalium ſuorum, vt Beroſus, qui omne tempus Aſſyriorum ex antiquorum annalibus digeſſit. hæc ille. Quod ſi qua hiſtoria tot ac tã multos teſtes habet, vt refelli minime poſſit, tametſi videtur incredibilis, magnum præ ſe fert veritatis argumentum, præſertim ſi in re-

liquis

liquis alios alii refutant. quis crederet Senatum Romanorum ruſtici cuiuſdam ſomnio commotum, qui ſe ab Ioue monitum diceret, vt ludi inſtaurarentur, quod in prioribus præſultor indocte ſaltaret? ad eius ſomniũ decreuit Senatus inſtaurari ludos. vni fortaſsis non crederetur: ſed in eo conveniunt Plutarchus, Livius, Dionyſius, Valerius, Plinius; qui in tãta S.P.Q.R. cõfeſsione errare minime potuerunt. quid ſi dicat aliquis, alter alterius errore ducatur? id ſane fieri poteſt non modo in humana, ſed etiã in naturali narratione fama vetus eſt, Olores morituros ſuaviter næniam canere, id quod omnes nõ modo poëtæ ac pictores inde vſque ab Aeſchylo, ſed etiam principes ipſi philoſophorum, Plato, Ariſtoteles, Chryſippus, Philoſtratus, Cicero, Seneca teſtantur: illud tamen Plinius primum, deinde Athenæus fabuloſũ eſſe experientia diuturna tradiderunt, idq; compertũ habemus. ſed hiſtoriæ naturales veræ ſint nec ne, facillime intelliguntur. humanę verò, quæ ſemper ſui diſſimiles ſunt, non item. multi Carolum ducem Aureliorum ob læſæ maieſtatis crimen ſupplicio affectum, idque Lutetiæ, ſcripſerunt: neque unus tantùm aut alter, ſed xx. propè hiſtorici: quem tamen anno poſt trigeſimo quã ab Anglis captus fuiſſet, in Galliam rediiſſe, ac feliciter obiiſſe conſtat: atque in eo G. Bellaius meus civis, magnam hiſtoricorum negligentiam coarguit: quod quæ

ſama recens evulgarat, pro comperto ſcripſe-runt. eiuſdem erroris Poſsidonius, Eratoſthenes, ac Metrodorus à Strabone arguuntur, quod leviſsimorum hominum mendacia pro vera hiſtoria tradiderunt. At Poſsidonius Cn. Pompeii auctoritate vſus eſt, ne quid temerè ſcriberet. in qua re igitur ſcriptores à ſe ipſis diſſentiunt, poſterioribus credendum putem, ſi argumentis aut neceſſariis, aut certe ad aſſentiendum probabilibus vtantur. eſt enim veritatis ea vis & natura, vt nõ niſi longo ac diuturno tempore in lucem eruatur: cum ſcilic. vulgi errores, adulationes & odia plane conquierunt. & quoniam capitales ſunt hominum inter ſe de religione diſcrepantium inimicitiæ, non placet Ethnicorum de Iudæis, aut Iudæorum de Chriſtianis, vel etiam noſtrorum de Mauris ac Mathumeticis exquirere opiniones: ſed collatis inter ſe probatiſsimis quibuſque ſcriptoribus, qui qualeſq; ſint, & vtrum res ipſi compertas habeant, videre. quanquam pleriq; in eo genere magis errore labuntur, & antiquitatis ignoratione, quam quod mentiri velint. vt quæ Græci veteres de Romanis & Celtis, aut Romani de Chaldæis & Hebræis tradiderunt, magna ex parte refelluntur; cum alii aliorum antiquitatis ignari eſſent. quũ verò de hoſtibus vituperatione digna leguntur, cohibenda eſt aſſenſio, niſi valde perſpecta fides eſt auctoris. ſed vt hoſtiũ ſcripta non omnino probanda;

banda: ita nec penitus improbanda ſunt. ac prudenter Caligula, qui Caſsii & Labieni de Cæſare hiſtorias Senatuſconſulto damnatas euulgari juſsit, cum diceret, Intereſſe Reipubl. vniuſcuiuſque res ab omnibus intelligi. neque tamen huius aut illius de Cæſare teſtimonia ſi extarent omnino mihi probarentur: nec Cæſaris, qui Pompeianos divina & humana miſcuiſſe, pecunias fanis abſtuliſſe ſcribit, cum ipſe nullo religionis ac Deorum metu omnia templa Gallorum ſpoliaſſet, ac ærarium ſanctius, quod Pompeius aperire noluerat, diripuiſſet. hæc enim Cæſar atque his ſimilia iactabat, vt iuſtam belli ſuſcipiendi cauſam (tametſi nulla iuſta cauſa cuiquam eſſe poteſt adverſus patriā arma capiēdi) habere videretur, quæ verò de bellis à ſe geſtis cōſcripſit, ex magna parte vera iudicantur, præſertim cum Imperator lege Porcia prohiberetur falſum cæſorum numerū ad ærarii tribunos deferre, alioqui triūpho & imperio (cuius cauſa Cæſar ſceleratum eſſe iuſtum putabat) caruiſſet. quæ lex vt impune violata ſit, atamen infamiæ metus hominem gloriæ cupidiſsimum retinebat, præſertim cum ſe vivo ſua ſcripta in vulgus manare pateretur, & innumerabiles hoſtes haberet, qui ſe mendacii coarguere potuiſſent. argumento eſt, quod Ciceronis Catoni Anticatonē repoſuit, ſed ita ſcripſit quaſi reus apud iudices, vt ait Tacitus, cauſā agere videretur. Quæ igitur

igitur de hoſtium ſcriptis diximus, locum habent, niſi qui transfuga ſubornatus & pecunia corruptus ſit, vt de Froſſardo nonnulli putant, cui dubium eſt vtrum plus Angli, an ipſe plus Anglis debeat: cum aperte fateatur ſe ab illis maxima præmia conſecutum, non aliter atque Aretinus, qui quem laudabat (id quod faciebat inuitus) ab eo quoque ſe muneribus affectum gloriabatur. ſic tamen exiſtimo veriſſime omnia ſcribere potuiſſe, cum vel in rebus gerendis & militia magnam partem ætatis conſumpſiſſet. patriæ vero laudes penitus oblivisci, aut æquo animo præterire poſſe puto neminem. etenim Polybius, qui inter optimos ſcriptores veriſſimus habetur, cum de ſuis civibus ageret, ſibi temperare non potuit, quin adverſus Philarchum acerbiſſime inveheretur, quod Megalopolitanorum virtutem & fortitudinem in bello contra Ariſtomachum diſſimulaſſet. Eadem cauſa, ni fallor, Plutarchum impulit, vt adverſus Herodotum περὶ κακοηθείας ſcriberet. in quo nihil æque reprehendit atque ſcripta de Bœotis & Cherronæis. Quis autem riſum tenere poſſit, qui Sabellici ſcripta legat, vbi Venetorum bella cum Romanorum geſtis comparat? ac ne Donatus quidem Gianotus civis Venetus iſtã comparationẽ ferre potuit. eodem morbo (ſi morbus eſt ſuorum popularium dignitatem honeſto mendacio tueri) omnes fere hiſtorici laborant. itaque libenter

Cæſari

Cæſari de Gallorum moribus ſcribēti: aut Tacito de Germanis: aut Polybio de Romanis: aut Ammiano de Francis aſſentior, cum peregrini eſſent, & eorum de quibus ſcripſerunt, antiquitates plane cognitas haberent. Sed magna dubitatio me tangit, vtrum hiſtorici laudare, vituperare, ac de re propoſita ſententiam ferre; an verò legentibus iudicium integrum relinquere debeant. quod cum præcipue ad hiſtoricorum delectum pertineat, rationes vtrinque probabiles afferam, & cuique iudicium relinquam. Nam cum hiſtoria nihil aliud eſſe debeat, quàm veritatis imagō, & rerum geſtarum veluti tabula, quæ in clariſſima populi luce omnibus ad iudicandum proponitur: profecto præiudicium hiſtoricorum plurimum de rebus geſtis detrahit: propterea quod imperitorum animos variis opinionibus præoccupare velle videntur: prudentibus verò, qui falli nolunt, ob id ipſum, quia non rogati ſententiam ferunt, valde ſuſpecti ſunt. illud etiam non parum obeſt, quod plerique hiſtorici cum rhetores aut philoſophos agunt, filum abrumpunt propoſitæ narrationis, & legentium cogitationes ac memoriam alio diſtrahunt: vt iure Timæus vtroque vitio notatus ſit: & cum ab hiſtoria ſæpius ad reprehenſionis digrederetur, ἐπιτίμαιος & obtrectator eſt appellatus. cum autem nihil difficilius ſit, quàm recte iudicare: quis non grauiter ferat hiſtoricum, qui nullam

lam publici muneris aut conſilii partem attigerit, de ſummis Rerumpublicarum moderatoribus ſententiam ferre? quid autem ineptius, quam eos qui nunquam acies viderunt: imperatorum offenſiones inter ipſos & victorias diſceptare? nam is qui Henrici bella cum Carolo V. Imperatore geſta complexus eſt (eius nomen prætereo) iudicem vtriuſque ſe ferens, tot ac tantis laudibus Regem cumulauit, vel potius obruit, vt eas laudes ne ipſe quidem Henricus ſine faſtidio ferre poſset: Carolum verò quaſi ſceleratum & ignavum hominem contumeliis omnibus lacerat, nec intelligit vir bonus eiuſmodi conuitia in ſuum principem redundare, cui turpe ſit cum tali hoſte bellum gerere; turpius ab eo vinci; affinitatem verò contrahere turpiſsimum: quare nec bonus hiſtoricus, & iniquus iudex omnium ſuffragiis exiſtimatur. non minus audacter Iouius qui Selimi & Iſmaelis Sophi; tum etiam Caroli Quinti & Pauli Pontificis max. atque aliorum principum odioſas comparationes ſuo iudicio metitur: his ego Xenophontem, Thucydidem, Tranquillum, Cæſarem, Guicciardinum, Sleidanum oppono, qui raro admodum, nec niſi oblique ac prudenter iudicium ferunt. Cæſar quidem bellicis laudibus abundans, & optimus artis imperatoriæ magiſter, ſuo quodammodo iure de re militari ſententiam ferre potuit: nec vereri debuit reprehenſiones imperitorum

rorum: illud tamen valde prudenter ac mode- rate facit cum enim P Sylla victoriam adipiſci potuiſſe diceretur, ſi Pompeianos inſecutus eſſet, heic Cæſar: Eius conſilium reprehendendum non videtur, aliæ enim ſunt legati partes atque imperatoris: alter omnia agere ad præſcriptum; alter libere ad ſummam rerum conſulere debet. cum item Pompeius in acie Pharſalica militem conſiſtere, non progredi; hoſtem excipere, non laceſſere iuſſiſſet; *Quod nobis*, inquit Cæſar, *nulla ratione factum videtur, propterea quod eſt quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter omnibus innata: quæ ſtudio pugnæ incenditur, hanc non reprimere, ſed augere imperatores debent.* heic non ſolum armis, ſed etiam arte belli gerendi cum *Pompeio* contendit. non deſunt exempla, quæ Cæſaris teſtimonium confirmare poſsint, atque inprimis Epaminondæ victoria contra Lacedæmonios: ſed vt ſint innumerabilia, quid tam ineptum, quàm ſi Phormio aliquis, qui caſtra nunquam viderit, de talibus viris quaſi arbiter datus ſententiam ferat? vel homo de ſchola, Lycurgi ac Solonis ſapientiſsimorum Reipublicæ moderatorum leges emendare velit? quod quidem cum feciſſet Ariſtoteles, in multorum offenſionem incurrit: & à Polybio tacite, à Plutarcho aperte reprehenſus eſt. quàm ſapienter, neſcio: illud tantùm de rebus parum ſibi compertis opinari, lubricum; iudi-

care,

care, periculoſum videri. atque in eo ipſo Viues Caroli V. præceptor Cominium reprehendit, quod ſæpius ab hiſtoria propoſita digrediatur deque principum moribus ac virtutibus, atque omnino de beata vita philoſophorum in modum diſputet. is tamen aliter atque Viues omne tempus in Republica gerenda, aut in bellis, aut in maximis legationibus obeundis conſumſerat, vt recte, ſi quis alius, iudicium ferre potuerit. quod ſi iuſta reprehenſio eſt, præſtabilius ſit hiſtorico narratione propoſita timide iudicare, vel aſſenſionem omnino cohibere. At in contrariam ſententiam me Polybii auctoritas abducit. is enim propterea Phylarchum reprehendit, quod debitas cuique laudes omiſiſſet, ac præcipuam annalium vtilitatem eſſe putat, ut boni laudibus ſui ſimilium ad virtutem inflammari; ſcelerati vituperatione, & infamia terreri poſſint, quam rationem Tacitus & Procopius amplectuntur; & grauiſſimi quique ſcriptores de re propoſita ſententiam ferunt: quinetiam Agathias (quod miror) nudam hiſtoriam, vetulam nugis ſimilem ſibi videri ſcribit. ſed is auctor non tanti eſt apud me, vt ejus oratione perſuaderi poſſim: præſertim cum Ciceronis grauiſsimo teſtimonio Cæſar omnes hiſtoricos ſuperaſſe videatur: ob id ipſum, quod eius hiſtoria nuda, ſimplex, recta & quaſi omnibus detractis ornamentis vnicuique iudicanda proponatur. conſimilis eſt hi-

ſtoria

ſtoria Xenophontis, quam Thucididi connectit, in qua nullum ſuum iudicium interponit nuſquam digreditur, nulla orationis adhibet ornamenta & quoniam pleriq; bonorum laudes, ac vituperationes malorũ ad hiſtoriæ fructũ pertinere putant, verius ac melius à philoſophis, quorũ illud præcipue munus eſt, quam ab hiſtoricis fieri poterit, quanquam plus ſatis vituperat Neronem, qui iuſtiſſimos quoſq; viros, præceptorem, duas vxores, fratrem Britannicũ, matrẽ deniq; interfeciſſe narrat. quæ omnia Tranquillus pure, ſimpliciter ac ſine vlla verborum amplificatione ſcribit. Appianus verò eum Mithridatem ſcripſit matrem, fratrẽ tres filios impuberes, totidemq; filias interfeciſſe, ſubiicit: *Sanguinolentus & crudelis in omnes fuit.* ſuperioribus fidem non minus detraxit, quam Iouius, qui oratione longa Selimi Turcarum principis crudelitates omnes cum ſumma contumelia verborum amplificauit, *mihi ſatis* ad æternam ſui nominis labem, & quidem credibilius videretur ſimpliciter narrare tres ab eo Baſſas ſumma fide & affinitate ſibi coniunctos, duos fratres, quinque fratrum filios ac parentem ſenio fractum ab eo necatos, quam oratoris in modum, quod minime hiſtoricum decet, hiſtoriam amplificare, quæ legentibus falſa, vel ſuſpecta videatur. Atque hæc cum bona eorum venia dicta ſint, quia nuda hiſtoria nihil magis inſipidum eſſe putant.

neque enim magnorum virorum de rebus geſtis iudicia reprehendo, ſi modo tales ſunt, qui recte iudicium ferre poſſint. in vrbana diſciplina laudatur Dionyſius Halicarnaſſeus, Plutarchus, Liuius, Zonaras, Dio, Appianus: in militari, Cæſar, Paterculus, Ammianus, Froſſardus, Hircius, Bellaius: in vtraque Xenophon, Polybius, Thucydides, Tacitus, Comnius, Guicciardinus. in principum arcanis & aulica vita, Tranquillus, Lampridius, Spartianus, Sleidanus, Machiauellus. in moribus populorum & regionum varietate, Diodorus, Mela, Strabo, Leo Afer, Boëmus, Aluareſius in religione, Philo, Ioſippus, Euſebius, Theodoritus, Socrates, Sozomenus, Nicephorus, Caliſtus, Oroſi', Sidonius, Gregorius Turonēſis, Abbas, Vrſpergenſis, Gulielmus Epiſcopus Tyri, Antonius Florentinus, tum etiam hiſtoriæ Magdeburgicæ ſcriptores. Sed vt optime ab antiquis, Ne ſutor vltra crepidam; ita nec Polybii de religionibus, nec Euſebii de re militari iudicia probare poſſum. Hæc in vniuerſum de hiſtoricis. Nunc optimi cuiuſque delectum adhibeamus. meliores quidem iis quos habemus ſperare amentiæ: optare, ſceleris eſſe videatur; nec eorū ſtudia valde vtilia duco, qui ſibi fingunt ideam hiſtorici conſummati, qualis nemo fuerit vnquam, nec vero eſſe poſſit: eos autem quos in manibus terimus, omittunt. quis enim dubitat, quin hiſtoricus vir grauis, integer, ſeuerus, intelli-

intelligens, diſertus, & quaſi vitæ communis ac priuatæ, omniumque rerum magnarum ſcientia inſtructus eſſe debeat: ineptius tamen qui nihil in hiſtoria præter eloquentiam, aut fictas conciones, aut egreſſiones iucundas admirantur ſic enim ſtatuo fieri nullo modo poſſe, vt qui ad voluptatem, idem quoq; ad rei veritatem ſcribat, quod in Herodoto reprehendunt Thucydides, Plutarchus ac Diodorus: miror tamen hunc vnum hiſtoriæ parentem à Cicerone appellari, quem omnis antiquitas mendacii coarguit. nullum eſt enim mendacis hiſtorici maius argumentum, quàm ab omnibus ſcriptoribus apertè confutari; neque tamen omnino reiiciendum puto. eſt enim in eo præter eloquentiam & ſuauitatis Ionicæ lepôres plurima vetuſtatis imago: multa quoq; in poſterioribus libris veriſſimè ab eo ſcripta memorantur. Optimi verò ſcriptoris indicium eſt ab omnibus probari, eo præſertim tempore, quo vigent ii, qui rebus geſtis interfuerunt. in quo genere ſunt opinor, Thucydides, Saluſtius, Xenophon, Cominius, Guicciardinus, Cæſar, Sleidanus. nã quòd Athenienſes querebantur Thucydidem multa in gratiam Lacedæmoniorum ſcripſiſſe, magnum veri ſcriptoris teſtimonium tulerũt. cùm enim Athenienſis fuerit non Lacedæmonius, & legationes in bello Peloponneſiaco ac Præturas obierit, magnisque opibus & regia ſtirpe clarus extiterit: tum etiam res ipſas velut

E 2

è ſpecula viderit, & magnis ſumbtibus ingẽioſos exploratores ad inquirendã rei veritatem aluerit. poſtremò ſpirantibus iis, qui rebus interfuerant, ſua ſcripta in libera ciuitate iudicãda propoſuerit, quis eius hiſtoriæ fidem eleuaret? neque verò Lacedæmoniis ita fauit, vt ſuorum ciuiũ penitus obliuiſceretur? â quibus tametſi erat in exilium relegatus cùm hiſtoriam ſcriberet, ſui tamen exilii auctorem atq; aduerſarium omnium maximum Periclem, non modò â calumniis vindicauit, ſed etiam tantis laudibus mortuum cumulauit, vt eius interitu Rempublicam interituram veriſſimè auguraretur. Concionum tamẽ apparatum tacite reprehendit Diodorus. eadem reprehẽſione vtitur Trogus Pompeius (vt eſt apud Iuſtinum) aduerſus Liuium & Saluſtium, quòd directas & obliquas conciones operi ſuo inſerendo, hiſtoriæ modum exceſſerint. Nihil eſt enim, vt ait Cicero, in hiſtoria pura & illuſtri breuitate dulcius. ſin conciones de Liuio detraxeris, exigua fragmenta reſtabunt, quæ cauſa Caligulam impulit, vt ſcripta Liuii & imagines de bibliothecis omnibus prope amoueret. idque magis mirum bebet videri, cùm libro vno & quadrageſimo teſtatum reliquerit, ſe nihil præter hiſtorias Romanorum ſcribere decreuiſſe. De Salluſtio quod eius omnia ſcripta fere interciderunt; non ita facile iudicari poteſt. ex iis tamen quæ habemus, integerrimum ſcriptorem

rem,& rerum magnarum vſu præditum fuiſſe conſtat. vt enim Iugurthinum bellum verius ſcriberet, in Africam vſque nauigauit. liberè tamen de rebus iudicat. quid enim liberius eſt, quàm in vno Cæſare & Catone Romanorum omnium illius ætatis collocare virtutem? At Thucidides Periclem; Sleidanus Franciſcum regem, ducem Saxonum, Bellaium, Alaſconem veriſſimis ac propriis laudibus extulerũt,comparationis tamen odioſas reiecerunt. ac ſi quid eſt, quod cuiquam infamiam afferat, neceſſariis confirmant argumentis, aut obliq; rumoribus acceptum ferunt. hoc verò commune illis eſt cum Guicciardino, Plutarcho, Machiauello, Tacito, vt multa multorum cõſilia fraudeſque quantumuis occultas in clariſſimam lucem proferant. fuit enim Sleidanus Franciſci regis interpres, & pro ſua Republ. legatione ſæpiſſimè ſuſcepit. cum autem præcipuè de religionib.(vt erat pius ac religioſus)ſcribere propoſuiſſet, nõ modo conciones directas & obliquas, ſed etiam libros vtrinque de religione ſcriptos,qua breuitate potuit cõplexus eſt:id quod multis faſtidium parit. ſed homini antiquitatis ac rerum magnarum auido nihil debet moleſtum videri,eſt enim in noſtris ſcriptoribus, Annonio inquam, Monſtreleto,Froſſardo,Carterio magna ſartago rerum leuiſſimarum,in quibus tamen latet antiquitatis ac vetuſtatis imago non penitus conte-

mnenda; quā nō reperias apud Aemylium, qui profitetur ſe multa prætermiſiſſe, quæ alii prodiderunt. eiuſmodi eſt etiam hiſtoria Leonis Afri, Aluareſii, M. Gazi, qui maxima, mediocria, minima complectuntur, infinitaque rerum varietate aures hominum curioſorum explere poſſunt. ſed hæc rarius in Græcis aut Latinis, qui duntaxat vrbanam aut militarem diſciplinam tractāt, & quæ memorabili caſu quodam contigerūt. vt apud Liuium Capitolii deflagratio in bello ſociali. apud Tacitum incēdium illud, quod duodecim vrbis regiones abſumſit. interdum tamen prodigia planè incredibilia narrant, non modo infimi, verumetiam clariſſimi quinque ſcriptores: vt Cæſar ipſe, qui bello ciuili Tralibus ſtatuas ſudaſſe ſcribit; vir alioqui Deorum & hominum contemptor. ſed in eo genere Liuius nimis religiosè dicam, an ſuperſtitiosè omnes ſuperauit. nihil enim frequentius, quàm boues loquutos. ſcipiones arſiſſe, ſtatuas ſudaſſe, quod pluuio cœlo frequēter accidit: Deum Annibali apparuiſſe, infantem ſemeſtrem triumphum clamaſſe; vt non immeritò Polybius eiuſmodi ſcriptores Tragœdos appellarit; qui cum Annibalem è ſalebris expedire nō poſſent, Deos è machina quadam accirent. quanquam Polybius de religionibus nefariè ſcripſit. illi venia digniores, quod ſuperſtitione præſtat, quam impietate obligari; & falſam quàm nullam habere religionem.

Eſt

Eſt etiam Liuius aliquãto copioſior in laudib. alienis. cum enim P. Sempronium ciuibus omnibus antetuliſſet (in quo reliquis iniuria fieri videtur) omnibus humanis à natura fortunaq; bonis congeſtis inſtructum fuiſſe tradit. nec eo contentus ſingula cõpioſè amplificat à generis ſplendore, opibus, eloquentia, forma, ætate, animi magnitudine, diſciplina militari. Furium verò Camillum, in cælum vſque; Africanum ſupra cœlum tollit: vt mirum videri nõ debeat, ſi Auguſtus Pompeianum appellauit: quòd in Pompeio laudando ſatietatem explere non potuiſſet. at in reprehenſionibus parcus eſt & grauis. vt cùm M. Liuius & C. Claudius ante cenſuram ſe mutuis accuſationibus impeterent? hîc ille, ibi fœdum certamen inquinandi famam alterius cum ſuæ famæ diſpendio factum eſt, idem alibi de antiqua plebis in patricios reuerentia; Hanc modeſtiam, inquit, animique altitudinem vbi nunc in vno inueneris, quæ tum vniuerſi populi fuit? & de Caluino Campano, Improbum non, ſed ad extremum perditum, qui mallet incolumi, quàm euerſa patria dominari. eſt autem quod in Liuio miremur dicendi varietatem, interdum valde copioſus eſt, interdum verò cõciſus. nam prioribus decem libris CDLX. annos ab V.C. comprehendit. altera decade LXXIV. tertia XVIII quaſi seriò ad hiſtoriam aggrederetur, reliquis decem & centum libris CXCII. annos cõple-

ctitur. neq; enim vllo tempore populus Romanus à bellis conquieuit: quinetiam multo plura geſta ſunt ab exactis vrbe regibus vſque ad Appium Cæcum, quam inde ad Cæſarem. ſed id factũ opinor, quòd veterum commentarios, qui naſcente imperio pauci; florente innumerabiles extiterunt, in vnum quaſi corpus coaptauit. cùm autem in eos incideret, qui melius ſcripſerant, iis ſe totum addixit: vt videre eſt in Punico Bello; quod quidem ad verbum de Polybio tranſtuliſſe videtur. At Polybius non modo æqualis vbique ac ſui ſimilis: ſed etiam intelligens, grauis, in laudibus parcus, in reprehenſionibus acerbus, ac veluti prudens legislator, & bonus imperator, multa de militari vrbanaque diſciplina; multa de hiſtorici officio diſputat. ſcripſit autem hiſtorias omnium ferè populorum, qui ſuis temporibus floruerunt, & paulò antè ab Olympia de CXXIV. ſiue ab Orbe condito ter milleſimo ſexcenteſimo octogeſimo, vſque ad annum ter milleſimum ſeptingenteſimum ſexageſimum ſextum. ſed ex libris XLI. quos ſcripſit XXXIV. interciderũt videtur autem nõ minus philoſophi quam hiſtorici perſonam induiſſe: nam in fœdere Carthaginenſium principes ac Rerumpublicarum moderatores admonet, vt diligenter prouideant vtrum ii, quibus cum fœdera iungunt, neceſſitate coacti, an ſpe amicitiæ ducantur, plenus eſt eiuſmodi præceptis liber ſextus, in quo de mili-

de militari & vrbana Romanorum diſciplina copioſe diſſerit. locorum verò ac regionum deſcriptiones nemo veterum diligẽtius explicauit. tum etiam ſuperiorum temporum & hiſtoricorum ignorantiam ſæpe coarguit, qui fabulosè multa de Romanis ſcripſerant. ex eodẽ T. Liuii & Appiani pudendum errorem deprehendimus, qui Gallorum legiones à Brenno deletas prodiderunt, nec tantæ cladi nuncium quidam ſuperfuiſſe, qui vrbem à ſe captam gloriaretur. conſimili errore lapſus eſt Iuſtinus, Callimachus & eius ſcholiaſtes, qui Brenni copias Italia vaſtata in Græciam influentes, ſpoliato Delphorum templo, fulgure percuſſas omnino interiiſſe fabulãtur. nam Polybius clariſſimis argumentis iisq; neceſſariis docet, eaſdem copias incenſa vrbe ad Helleſpontum vſque progreſſas, & locorum opportunitate pellectas circa Byzantiũ conſtitiſſe Thracibuſq; deuictis reguum vſq; ad Clyari tempora tenuiſſe. quod mirum videri nõ debet: cum Balduino duce non ita pridẽ Byzantium ceperint, & imperio Græcorum diutiſſimè præfuerint. Polybium ſequntus eſt ætate noſtra Paulus Iouius, quod attinet ad viniuerſam ſui temporis hiſtoriam, ſed hoc inter vtrumq; intereſt, quòd ille vel rebus geſtis interfuit vel præfuit, vel publica vbique monumenta vidit; hic audita & inaudita plerumque ſcripſit: ille in militari ac domeſtica diſciplina diu ſe exercuit; hic neu-

tram attigit: ille in ſua Republica princeps, hic priuatus; ille imperator, hic medicus: ille magnam Europæ partem, oram Africæ & Aſiam minorem, vt populorum mores intelligeret, peragrauit; hic annos ſeptem & triginta, vt ipſe gloriatur, in Vaticano conſedit: ille Scipionis Africani moderator ac bellorum vbiq; ſocius; hic Pontificum perpetuus comes. cum autem rogaretur cur ſimularet falſa, vera diſſimularet: amicorum gratia id à ſe factum reſpondit, ac tametſi ſuperſtites intelligeret ſuis ſcriptis fidem derogaturos, ac tamen intelligebat infinitæ poſteritati credibilia fore, quæ ſibi ipſi ſuiſque popularibus laudem eſſent allatura. illud certe ad ſempiternam memoriam teſtatū reliquit Gorræus Pariſienſis, qui qua finxit Amadiſi fabulas, nō minus veras ac probabiles, quam Iouii ſcripta fore cōfidit. ferendum quidem eſſet, ſi pro ſalute Reipublicæ mentiretur, id quod magiſtratibus Xenophon & Plato permiſerunt: ſed aſſentationis cauſa mentiri cum omnibus turpe tum verò hiſtoricis turpiſſimū. nam Beſſario Cardinalis cùm inter Diuos inepta quadam ἀποθεώσει Romæ quàm plurimos referri videret, quorum vitam improbarat, ſe valde dubitare dixit, vtrum vera eſſent, quæ ab antiquis prodita fuerunt: ita mendaces hiſtorici faciunt, quo minus fidei reliquis habeatur. ſi Polybium imitaretur, meminiſſe debuerat quod ille hiſtoriarum initio profitetur, cum

qui

qui de hiſtoria veritatem detraxerit, plucerrimi animátis oculos detraxiſſe, quàm vere ſcripſerit, non ex eo qui fabularum auctorem appellat, aut ex Sleidano vel Bruto Veneto, qui hominem mendacii ſæpe coarguunt: quod alter religione, alter odio tyrannidis permoueatur: ſed ex ipſo hiſtoriæ parente Guicciardino, qui omnium iudicio veriſſime ſcripſiſſe putatur, conuinci poteſt: cuius ſcripta ſi cum Iouio conferantur, non magis congruent, quàm rotunda quadratis: præſertim in concionibus, epiſtolis, fœderibus, decretis, quæ Iouius ſuo arbitratu fingit; in quo tamen decorum ita confudit, vt imperiti milites ipſius Alciati ſui laudatoris iudicio, declamatores ſcholaſtici eſſe videantur. omitto ineptam Caroli Imperatoris ad Iouium cohortationem; Expedire te, inquit Ioui, calamos oportet, &c. tum eius querelas & colloquia cum Iouio, quæ tam vera mihi vidẽtur, quàm ducentos amplius leones à Muleaſſe interfectos: aut ex agro Brixiano ſexcenta millia minoris pecoris, maioris verò ducenta millia à Gallis abducta, vt ipſe affirmat, nec aliis acceptum refert multa de Perſarum, Abiſſinorum ac Turcarũ imperio. quæ vtrum vera ſint, ne ipſe quidem ſcire potuit, cum rumoribus fidem habuerit: nec conſilia principum, nec conciones, nec epiſtolas, nec res geſtas nec vlla publica monumẽta viderit: ſic tamen ſcribit quaſi rebus interfuiſſet, nec vllam dubitationi

tioni locũ relinquit. quæ igitur veriſſimè ſcribere potuit, noluit: puta res in Italia geſtas; quę voluit, non potuit: ſcilicet externa. nihilominus tamen grauiter ſe laturum ſcribit, ſi cum ſui temporis ſcriptoribus cõferatur: quod Arriani exemplo ſcriptum opinor. is enim tantò ſe reliquis hiſtoricis, qui vitam Alexandri Magni ſcripſerant, ſuperiorem putat, quantò reliquis imperatorib. Alexander. fuit certè Arrianus ſummo vir ingenio, ſummaque doctrina præditus, vt planum fit ex eius commentariis in Epictetum. præterea vſum cum eruditione coniunxit: ac propter ſummam prudentiam ab Adriano Auguſto per omnes honorum gradus ad conſulatum, florente Republica, prouectus eſto, mitto flores Attici ſermonis & eloquentiam, quæ in eo tanta fuit, vt alter Xenophon appellaretur. neq; tamen ſi Iovius vlla re cum Arriano comparandus eſſet, moleſtè ferre debuit ſecum aliis conferri: quod ei per me licebit. non quod multa non ſint verè & eleganter ab eo ſcripta: ſed hunc mendacii fructum tulit, vt etiam cùm vera ſcribit, ſuſpectus habeatur hoc tamen acerbius eſt ac indignius, quòd cum hiſtoriam venalem proſtituiſſet, vberiores tulit mẽdacii fructus, quam quis alius vera ſcribẽdo. Sed ad veteres redeo, quos cum noſtris, & inter ſe, vt caſus feret, comparabo. Ac primum quidem occurrit Dionyſius Halicarnaſſeus, qui præter moderatum dicendi ge-

li genus & Atticam puritatem, antiquitates Romanorum ab ipſius vrbis origine tanta diligentia conſcripſit, vt Græcos omnes ac Latinos ſuperaſſe videatur. nam quæ Latini quaſi peruulgata neglexerunt, puta ſacrificia, ludos triumphos, magiſtratuum inſignia, tum vniuerſam Romanorum in gubernanda Republica diſciplinam, cenſum, auſpicia, comicia, totiusq; populi difficilem in claſſes ac tribus partitionem: poſtremo Senatus auctoritatem, iuſſa plebis, magiſtratuum imperia, populi poteſtatem vnus omnium accuratiſſimè tradidiſſe videtur, quæ vt planius intelligerentur, Græcorũ leges ac ritus cum Romanis inſtitutis comparat. vt cum iura clientelarum, quæ Romulus inſtituit (quanquam ea quoq; Gallorum communia fuiſſe tradit Cæſar) ab Athenienſibus & Theſſalis altius repetit: ac Romanorum Dictatorem parem poteſtatem habuiſſe atque Harmoſten Lacedæmoniorum, Archum Theſſalorum, Aoſymneten, Mitylenæorum. leges autẽ Romuli, Numæ, Seruii vnà cum antiqua Romanorum origine ſine hoc auctore penitus interiiſſent: quæ Latini quaſi peruulgata negligenter omiſerunt. atque id fere omnibus hiſtoricis contigiſſe videmus, vt quæ vulgo cognita ſint Reipublicæ inſtituta prætermittant: quaſi cæteris æque ac ciuibus nota, vel etiam immutabilia fore iudicarẽt. recte Sleidanus, qui quod Argentinæ Miſſa xx. annos intermiſſa fuiſſet.
dein-

deinde prementibus armis rurſus admiſſa, ple-
be magno concurſu velut ad noua ſpectacul
confluente; occaſione accepta profitetur ſe po-
ſteritati Miſſæ arcana relicturum, ne ſi rurſu
dimiſſa, vel omiſſa, vel planè amiſſa fuerit, qu
qualiſque ſit poſtea ignoretur: quanquam pl
raque ſunt ab eo negligenter prætermiſſa: ſe
venia dignus eſt, ſi eius ſacrificii oblitus ſit, c
non niſi puer interfuerat. ita Dionyſius, Plut
chus, Polybius, Dio, Græci homines Romano-
rum diſciplinam vniuerſam, quam Latini ne-
glexerant, diligenter pertractarunt: idem quo-
que in noſtris & Italorum ſcriptis ſæpe deſide-
raui, ut Dionyſium ſibi proponerẽt ad imitan-
dum: qui ſingulas hiſtoriæ vtilitates vbique
colligens, omnia dicta, facta, conſilia ad bene
inſtitutæ ciuitatis formam reuocauit: maxim
vero ad religionem & numinis metum. qui
enim diuinius & ad religionem magis accom-
modatè dici potuit, cùm de iuſtitia Romano-
rum ageret, quam æterna quadam lege natur
nunquam interitura decretum fuiſſe, vt imp
ria Rerumpublicarum ab iniuſtis poſſeſſorib
ad iuſtos referantur? illud quidem eſt Syrac
ſapientiæ magiſtri vetus oraculũ: ex quo D
bonitatem, & eam, qua in rebus humanis vt
tur, procurationem admirari debemus: cum
mnibus ætatibus ac ſeculis dominatum op
mo cuique cum ſumma vtilitate infimo
tributum videamus, ſic enim Deus angelis i
pera

perat, hi hominibus, homines belluis, & in vniuerſum anima corpori, ratio libidini, mens rationi. atque hæc de hiſtoria Dionyſii: quæ ſi integra extaret, nihil eſſet cur Varronis theſauros interiiſſe quereremur. fuit enim Dionyſius non ſolum Pompeio Magno ac Tuberoni, ſed etiam magiſtro Varroni tanta beneuolentia coniũctus, vt ab eius ſpaciis & colloquiis præclara omnia hauſiſſe videatur. Parem ferè diligentiam in Romanorum antiquitate adhibuit Plutarchus, de eo quid iudicandum ſit, ſatis vnicuique perſpectum opinor. cùm enim Traiani optimi principis moderator extiterit, & in aula principum diutiſſimè verſatus, ad extremum etiam Iſtriæ præfectus, dubium non eſt quin ad ſummum ſapientiæ ſtudium, rerum quoque gerendarum vſum adiunxerit. populorum verò maximè illuſtrium hiſtoriam complectitur: tametſi non perpetuam, ſed abruptã, & ad principum ſimilitudines accommodatam. eſt autem quod in eo miremur liberum de re quaque iudicium, vt non tam hiſtoricus quàm principũ cenſor eſſe videatur. ſic tamen exiſtimo, ſi quis idoneus eſt earum rerum arbiter, aut Plutarchum eſſe aut neminem. quid enim tantam ſapientiam latere potuit? patet hoc quidem omnibus qui modo grauiſſimas illius de Republica, deque intima philoſophia diſputationes legerint: bellorum verò cauſas. initia, progreſſus, offenſiones, victorias non a-
lit

liter ac bonus imperator diligenter explicat. interdum etiam ad minima quæque rei familiaris momenta delabitur: cuiuſmodi eſt illud de Catone Cenſorio, qui dedita opera diſſidia inter ſeruos ſerebat, ne quid deterius in eadem voluptate conſpirantes molirentur. ac de Pericle qui fructus annuos, quos ex prædiis percipiebat, ſuo commodo vendere, ac victui neceſſaria, emere conſueuiſſet, ſæpe incredibilia & planè fabuloſa narrat, ſed vtitur verbo φασὶ, ne quis temerè aſſentiatur, vt in Licurgo ſcribit puerum Lacedæmonium crudeliſſimam lacerationem & iliorum diſtractionem ad necem vſque pertuliſſe, ne vulpis furtum detegeretur. & Ageſilaum & Ephoris mulctatum, quòd ſuorum ciuium animos & voluntates vnus ſibi conciliarat. illud tamen animaduerſione dignum eſt, quod Græcos principes cum Græcis, & Romanos inter ſe bona fide comparauit: Græcos verò cum Romanis non item, idque facile intelligi poteſt in comparatione Demoſthenis ac Ciceronis: Catonis & Ariſtidis: Syllæ ac Lyſandri: Marcelli ac Pelopidæ. quid autem aliud eſt Ageſilaum Pompeio, quã muſcam elephanto conferre? interdum etiam in Romanorum antiquitate labitur: quod in homine Græco, qui ſe linguam Latinam non ſatis intellexiſſe in vita Demoſtenis confitetur, mirum videri non debet. ſcribit Gracchum equites cum ſenatoribus rogatione Sempronia de

nia de iudiciis coniunxiſſe; qua tamen ademta ſunt iudicia ſenatoribus, & ad equites omnino translata: vt Velleius, Appianus, Aſconius, Tacitus & Florus confirmant. itaq; legē Liuiam pro Sempronia: & Gracchum pro Druſo vſurpauit ſimile eſt illud quod Romanorum Denario drachmam; libræ minam æquauit, in vita Fabii & Antonii. id quod Budeo magnam præbuit errandi occaſionem: nam his fundamentis male iactis, infiniti errores conſequuntur: quod item in Catone Vticenſi mutuam dare vxorem apud Romanos licuiſſe tradit: idque feciſſe Catonem erga Hortenſium, vt ex Martia Catonis nobili ac fœcunda matrona liberos ſuſciperet, vix adduci poſſum vt credā, præſertim cum Romuli lege de adulteriis ac more veterum, quem Tiberius reuocauit, agnati adulteras vxores pro ſuo arbitratu coercerent. & quidem ſatis audacter Cuiacius, qui P. Manutium fabrilia tractare iubet, quod lege *Romilia* de adulteriis capitalem pœnam vxori à marito & propinquis infligi licuiſſe putet: ea tamen lex à Gellio his verbis concepta eſt: In adulterio vxorem tuam ſi deprehendiſſes, impunè ſine iudicio necares: illā te ſi adulterares, digito non auderet contingere, neq; ius eſt & in oratione Catonis De veteri mulierum victu & moribus: In adulterio vxores deprehenſas ius fuiſſe maritis necare: neq; enim ζημιοῦν multare ſignificat, vt voluit Cuiacius, ſed quo-

quo modo punire:hoc verò planius intelligitur ex ipſo Halicarnaſſeo, qui maritum τῦ μεγέθυς τῆς τιμωρίας κύριον fuiſſe ſcribit adulterii & ebrietatis cauſa. quibus verbis ius vitę ac necis tribuitur. quanquā mitius agi, & à propinquis vltra ducenteſimū lapidem relegari adulteras conſueuiſſe ſcribit. Tacitus libro ſecundo, idē Plutarchus & Strabo Parthos æque ac Lacedæmonios mutuas vxores amicis dare conſueuiſſe aiunt: ſed eum morem non tulit opinor ſeueritas Romanorum. neque Appiano idem quoque de Romanis ſcribenti aſſentior, cum in eorum antiquitate ſæpiſſimè offendat. Nā libro ſecundo bellorum ciuilium ſcribit, Cæſarem cum Marcello in ſenatu diſſentientem gladii capulo manum admouiſſe, ac minitantem ſenatui dixiſſe, Niſi dederitis, hic dabit: quæ verba ſunt Antonii, cum eo tempore Cæſar eſſet in Gallia. idem P. Clodium cum Calphurnia Cæſaris ſtupri commercium habuiſſe, & in ſacris bonæ Deæ deprehenſum tradit, quę ad Pompeium pertinent, fuit autē Aegyptius: poſtea Romæ Aurelio principe forenſium cauſarum actor, vt ipſe in Libyco profitetur. vnus eſt tamen ex omnibus hiſtoricis qui Romanorum prouincias, opes, exercitus, totiusq; imperii deſcriptionem ad intuendū velut in ſubiecta tabula proponit. Strabo quidem, Plinius ac Rufus prouincias attigerunt, opes omiſerūt. ſic enim in Libyco Appianus: Habent, inquit, Romani

Romani equitum quadraginta, peditum ducenta millia: armorum vim duplo maiorem; minorũ nauium duo millia: triremes mille, quinqueremes quingentas: armamenta naualia multo plura, præter octoginta naues aurea puppe ac prora inſignes. ad hæc trecentos elephantes, & curruum armatorum duo millia, talentorum verè in theſauris Aegypti quatuor & ſeptuaginta millia: ſed magnam eius hiſtorię partem amiſimus. Nam Siculus, Macedonicus, Hiberius, & Chartaginenſis deſiderantur. Atque hæc Dionis Caſſii opera ſarciri poterant, niſi maior eſſet huius, quàm illius iactura: tametſi Xiphilinus in epitomen quæ potuit coniecit. cùm enim Dio totum vitæ ſuæ tempus in Republica gerenda conſumſerit, ac per omnes honorum gradus bis ad Conſulatum euectus, deinde Proconſul factus, prouincias ſumma cum laude gubernarit, magnam denique bonarum artium ſcientiam cum vſu coniunxerit, quis dubitet eum inter optimos ſcriptores cenſere? profectò comitiorum ac magiſtratuũ Romanorum, totiuſque publici iuris diſciplinam accuratè collegit. principum vero conſecrationes & ἀποθεώσεις vnus tradidit; & ea, quæ Tacitus imperii arcana vocat, penè ſolus euulgauit. fuit enim publici conſilii diligens indagator. videtur tamen vbique partes Cæſaris aduerſus Pompeium; & Antonii aduerſus Ciceronem data opera tueri voluiſſe. illa vero por-

tenta quæ in acie Marcomanorum contigerũt. Arnulpho Aegyptio, non Chriſtianis tribuit, contra quam Tertullianus, Euſebius, Oroſius, Iuſtinus, Paulus Diaconus, ac Marcus ipſe Aurelius in ſuis ad ſenatum literis teſtantur. Sunt qui Diodorum ſuperioribus conferendum, plerique anteferendum putant: non video tamen quid in eo tantopere admirentur: ſiue dicendi genus, quo nihil magis vulgare dici poteſt, ſiue rationem hiſtoriarum ſpectent. rectè quidem & ordine proponit ea quæ initio cuiuſq; libri dicturus eſt, ſeque ipſum breuiter colligit. vt videre eſt initio primi libri, vbi totum opus in libros XL. partitur. ſex prioribus tempus omne complectitur ante bellũ Troianum vndecim ſequentibus â bello Troiano ad Alexandri mortem, reliqui XXIV. ab Alexandro vſq; ad bellum Gallicum. quod quidem tempus annos centum ac triginta ſupra mille comprehendit; præterea quæ fabuloſa veteres appellant ante bellum Troianum ex quo ad Heraclidarum reditum annos ſupputat XC. ſecutus Apollodorum. hinc vſque ad primam Olympiadem CCCXXVIII. â prima Olympiade ad bellum Gallicũ DCCXXX. hæc diligenter illuſtrium quoq; philoſophorum, hiſtoricorum ac poëtarum ætates ſolus è veteribus ad hiſtoriam adiunxit. vt libro decimoquarto ſcribit Cteſiam à Nino hiſtoriarum initia duxiſſe, Archonre Lyſiade; huius etiam libros ſex Aſſyriarum,

xum totidem Perſicarum rerum, in quibus ab Herodoto vbiq; fere diſſenſerat, in vnum collegit, Nam Plutarchus, Pauſanias, Athenæus, & Græci fere, omnes auctoritate Cteſiæ vtuntur, quanquã eius epitomẽ habemus. Thucydidẽ verò initiũ hiſtoriarũ feciſſe tradit Archonte Charite, Q. Furio, & M. Papyrio Coſſ. Ephorum ab Heraclidarum reditu ad Perinthi expugnationem: Theopompum ab anno primo Philippi Macedoniæ regis, Archonte Calimede, Olympiade quinta & centeſima, Cn. Genutio & L. Aemilio Coſſ. ſed quod Diodorus in Theopompo reprehendit, idem in Diodoro coargui poteſt. ait enim ex libris octo & quinquaginta, quinque eſſe, quorum dubia ſit fides: ita ex libris XL. Diodori quorum vix duodecim integros habemus, quinq; priores pene ex fabulis conflati videntur, vt Viues, nihil eo ſcriptore nugacius eſſe putet. tametſi primus eſt inter Græcos qui Plinii iudicio nugari deſiit. cum verò vniuerſitatis hiſtoriam ſcribere propoſuiſſet, totus eſt tamen in hiſtoria Græcorum: quinetiam prolixior eſt in vnius Philippi Lacedæmonii cõcione (Laconicæ breuitatis, & ſuæ in Thucydidem reprehenſionis oblitus) quam in hiſtoria bellorũ, quæ per Italiam geſta ſunt annis fere trecentis: cum tamen longa digreſſione de peſte Athenienſium & eius cauſis diſputet. omitto quam abſurda ſit eius Interpretatio de anno Lunari, cum homines annos

mille ducentos aliquando vixiſſe crederentur: quaſi non his quoque temporibus hanc ætatem multi ſuperarent. ſed cũ annos XXX. in hiſtoria ſcribenda & regionibus obeundis ſe conſumſiſſe fateatur, miror quur Italiæ finitimę hiſtorias adeo negligenter tractarit: pręſertim cum florente Romanorum imperio, id eſt, Cæſare Dictatore, claruerit: nam ſi quis Liuiũ ac Dionyſium cum Diodoro compareret, vbique fere in Romanorum antiquitate diſcrepantes iudicabit: maximè in ratione Faſtorum & Olympiadum, in quibus ſæpiſſimè labitur. idq; fortaſſis imperitia linguæ Latinæ contigiſſe puto, quo minus ſcripta Romanorũ diligẽtius inquireret, argumento eſt quod vbiq; φρέιον pro Furio ſcribit, quaſi Græca vox eſſet· idem Ancum Horatium pro Marco: Sp. Maniũ, pro Melio: Lactucam, pro Luctatio: Trigeminum pro Tricoſto. quod vt librariorũ vitio tribuetur (ſic enim opinor) non tamẽ poteſt in Conſulibus, Decemuiris, ac Tribunis militum cõſulari poteſtate eadem excuſatio habere locũ; in quibus enumerandis modo tres modo quatuor omittit, totamque Faſtorum Conſularium rationem confundit. ſed hæc Caroli Sigonii & Onuphrii panuinii ſtudiis ac labore facile poſſunt emendari, vterque profecto in Romanorum antiquitatibus explicãdis ſummam ingenii laudem eſt adeptus. In quo genere magnum etiam Cornelius Tacitus nobis

attulit

attulit adiumentum. cum enim à Tiberio vſq; ad Neruam vnius ſeculi res geſtas conſcripſerit, omnia maxima, mediocria, minima ſtudioſè perſecutus eſt. libro quarto profitetur ſe nec bella nec vrbium expugnationes, nec fuſos exercitus, nec certamina plebis & optimatum narrare, ſuumq; laborem inglorium fore, non tamen inutilem. & paulo poſt: *Nos ſæua iuſſa, continuas accuſationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & eaſdem exitu cauſas coniungimus*, quanquam omnia bella, quæ illis temporibus contigerunt, & quibus fere interfuit aut præfuit, ſtudioſè deſcribit. nec poſt Actiacā victoriā vllus eſt hiſtoricus qui militarē aut forenſem rationem copioſius tractarit. floruit enim diutiſſimè in militari vrbanaque *diſciplina*, & proconſul Germaniam inferiorem obtinuit, quo tempore Germanorum mores, inſtituta, ritus tanta diligentia perſcripſit, vt vni Tacito ſuam antiquitatem *Germani* acceptam ferāt. eſt etiam gloria maiore dignus, quod Tacitus Auguſtus, qui ob ſummam ſapientiam magna conſenſione Senatus ac legionum Imperator creatus eſt, ad hunc ſuæ ſtirpis originem detulit, eiuſque libris bibliothecas omnes cōpleuit: tametſi efficere non potuit vt integrum haberemus. eſt autem oratio Taciti mirum in modum arguta & prudentiæ plena. argumento ſit illud, *Procliuius eſt iniuriæ quàm beneficio vicem ex-*

ſoluere: quia gratia oneri; vitium in quæſtu habetur. quid autem de Seiano breuius & acerbius dici potuit, quàm eius voluntatem nõ niſi ſcelere quæri potuiſſe? aut de Poppæa, maritos & adulteros non diſtinxiſſe, ſed vnde vtilitas oſtenderetur, illuc libidinem tranſtuliſſe? Vitellii ſtuporem, libidinem, temulentiam, crudelitatem acerbè inſectatur: ſed nihil acerbè dici poteſt in eum qui præter naturæ vitia, que in eo maxima fuerunt, legem inceſtus ac nuptias auunculi cum ſororis filia Senatui perſuaſit. idem cum inter cadauera cæſorum ciuium iter haberet, nec quiſquam præter eum teterrimum odorem ferre poſſe, palam dixit; Bene olere interfectum hoſtem, melius ciuem. Si de legibus & Republica ſententiam Taciti exquirimus, quid grauius dici poteſt quàm omne magnum exemplum habere aliquid ex iniquo, quod contra ſingulos vtilitate publica rependitur? Plato paulò aliter; Hydræ caput eos amputare, qui de legibus omnia incommoda detrahi poſſe opinantur. ſi forenſes ac ſenatorias artes, ſi antiquitatem non Romanorum modo, ſed aliorum quoq; populorum quærimus, nuſquam vberior ſeges. vt cùm de fœderibus apud Armenios ſanciendis agit; Mos eſt, inquit, regib. implicare dextras, pollicesque inter ſe vincire, nodoq; perſtringere; mox vbi ſanguis in artus extremo ſe effuderit. leui ictu cruorem eliciunt, atq; inuicem lambunt.

bunt. id fœdus arcanum habetur, quaſi mutuo cruore ſacratum. quid multa? nullus profectò hiſtoricus magiſtratui ac iudici vtilior videtur. ſed me lacerat & conficit quorundam reprehẽſio, quæ refutatione minus egeret, niſi auctoritate plurimum valerẽt: nam auſus eſt Alciatus hiſtoriã illam planè diuinam ſenticeta vocare, in ea epiſtola quã ad Iouiũ ſcripſit & quidem propter aſperũ dicendi genus ab iis repudiari ſolet, qui leuiores Grãmaticorũ nugas malunt, quàm grauiſſimas eorum narrationes, qui totum vitæ ſuæ tempus in Republica gerenda conſumſerunt. quanquàm non video cur Alciatus tantum virum contemnere; ipſe de eloquẽtia triumphare debeat: niſi quod Decius illum ex albo Iuriſconſultorum eximens Ciceronianum vocauit: non aliter ac Hieronymus qui ſe ante Chriſti tribunal verberibus cæſum ſcripſit, quod Ciceronianus eſſet, nõ Chriſtianus, ſed hic verberibus; ille contumelia nullo ſuo merito affectus eſt extra iocum. Budæus acerbe Tacitum ſcriptorem omnium ſceleratiſſimum appellauit: quod nonnihil aduerſus Chriſtianos ſcripſit. quæ ratio fecit, opinor, vt eum Tertullianus mendaciſſimum, Oroſius adulatorem appellaret. ſed quemadmodum Marcellus I.C. meretricem turpiter facere reſpondit, quod ſit meretrix; nõ tamen turpiter accipere cum ſit meretrix: ita quoq; impie fecit Tacitus, quod non fuerit Chriſtianus: ſed

non impie aduerſus nos ſcripſit, cum gentili ſuperſtitione obligaretur: ego verò impiũ iudicarem niſi quamcunq; religionem verã iudicaret, non eam quoq; tueri & contrarias euertere conaretur. cum enim Chriſtiani & Hebræi quaſi venefici, & omnibus ſceleribus ac ſtupris infames ad ſupplicia quotidie raperentur, quis hiſtoricus à verborum contumeliis abſtineret? quod ſi excuſationem meretur ignorãtia, profectò excuſandus eſt Tacitus, qui Iudæos ab Ida monte Cretenſium quaſi Idæos deducit: vt Nicolaus Damaſcenus, qui Hieroſolyma quaſi ἱερόσυλα, παρὰ τοῦ ἱερὰ συλεῖν dici putat. Hoc igitur ſi ſcelus eſt, multo maiori ſcelere obligaretur Vlpianus, qui ſeptem libros de Torquendis Chriſtianis, non ad hiſtoriæ cognitionem, ſed ad ſuppliciorum acerbitatem ſcripſit. Sceleratus quoque Tranquillus vbi agit de Chriſtianis: cuius tamen hiſtoriæ tãtopere laudatur, vt æqui rerum æſtimatores nihil vnquã accuratius ab vllo hiſtorico ſcriptum fateantur. Non placet quibuſdam quod læuiſſima quæque perſequitur: ſed in principum dictis & factis, nihil leue, nihil paruum videri debet; propterea quod in vulgus manant, & principis exemplo mores populi ſemper reguntur. hoc fortaſſis improbari poteſt, quod fœdiſſimas quaſque principum libidines nimis ſtudiosè conſectatur, quas Cornelius Tacitus omiſit. ſed in eo genere longe à Lampridio ſuperatur.

is enim

is enim tot portenta nouarum voluptatum ab Heliogabalo inuecta deſcribit, vt non magis ea narrare, quàm vnicuique ad imitandum proponere videatur, vterque tamen in intima principum aula educatus eſt; Præſertim verò Tranquillus, qui Adriano fuit ab epiſtolis, ex eoque ſtatu depulſus, quod cum Imperatoris vxore familiarius egiſſe ſerebatur, quam decus aulicæ conſuetudinis poſtularet. nã qui conſequẽtiũ Imperatorũ vitas ordine ſcripſerũt, ſcilicet Dio, Spartianus, Capitolinus, Herodianus, Trebellius, Vopiſcus, Eutropius, Lampridius, Volcatius, Ammianus Pomponius, Lætus, Oroſius, Sext. Aurelius; non eo fuerunt gradu quo Tranquillus: idque ingenuè Vopiſcus confitetur, cùm Tranquillum emendatiſſimũ ſcriptorem appellat. ac merito. ſic enim ſcribit vt nec dignitate cuiuſquam, nec vitiis, nec vlla omnino perturbatione commoueri videatur. Caligulę virtutes animi & corporis tantas initio contigiſſe ſcribit, vt nemini maiores: eiuſdẽ tot ac tanta vitia, quæ poſtea conſecuta ſunt, comemorat, vt nullũ in natura moſtrũ fœdius fuiſſe videatur idẽ Neronis laudabile quinquennium prædicauit. Claudium adeo ſtupidum fuiſſe ſcribit, vt illum pro tribunali ſedẽtem leues cauſidici ſtultum appellarent. eiuſdem nobile iudicium illud commemorat, quo feminam filium non agnoſcentem, dubia vtrinque argumentorum fide, indicto matrimonio

monio filii, ad confeſſionem impulit. quid ab ipſo ſapiētiæ magiſtro Salomone potuit ſapiētius iudicari? Non idem fuit in Herodiano ſtudiū veritatis inquirendæ: nec fere poteſt eiuſdem principis virtutes ac vitia recenſere, ac ſæpius erroris coarguitur à Spartiano, à Capitolino. Eſt etiā in Tranquillo plurima Romanæ vetuſtatis & antiqui iuris imago, multæ leges edicta, ſenatuſconſulta, quæ nuſquam alibi reperiuntur: quæ vero qualiſque fuerit principū cognitio ac iuriſdictio, ſolus pene Tranquillus cum Tacito ſcribit: ex quo plurimum lucis accedit ad ſcripta Iuriſconſultorum. His, opinor, commodè Velleium Paterculum coniungemus, qui præter liberalem eruditionem, magiſtratus & honores maximos domi ac militiæ geſſit. vt enim dicendi genus, quo nihil purius ac ſuauius fluere poteſt, omittam; antiquitates Romanorum ab vltimo principio tanta breuitate ac perſpicuitate (ſi quidem integer extaret) comprehendit, vt nemini ſecundus eſſe videatur. laudes etiam illuſtrium virorum egregia quadam oratione & magno viro digna commendare ſolet, vt videre eſt in laudibus Pompeii, Cæſaris, Ciceronis; quæ tamen ab eo ſcripta ſunt, non hiſtoriæ, ſed propoſitionis locum habent, ad vniuerſæ hiſtoriæ comprehenſionem. Atque huius exemplo G. Bellaius Prorex Inſubrum breui libello Gallorum antiquitates complexus eſt ad hiſtoriæ formā, vel

potius

potius ἰχνογραφίαν, qua hiſtoriarum ſcriptoribus ſingulare quoddam exemplar dedit ad intuendum & imitandum. ſcripſit etiam Latino ac vulgari ſermone Caroli Quinti Imperatoris expeditionem in Prouinciam, mira quadam ingenii vbertate ac prudentia. neque verò alius eſſe potuit, cùm ingenii vim acerrimã, ſummam eruditionem, & incredibilem rerum gerendarum vſum haberet. totum enim vitæ *ſuæ* tempus in conſilio principis, aut in obe*undis* legationibus, aut in munere imperatorio, aut in optimarum artium ſtudiis conſumſit. denique perfeciſſe dicitur, vt Gallica nobilitas non minus literarum quàm armorum gloria floreret, primusque apud nos arma lite*ratis*, & *literas* dedit armatis. ſed ne quis meũ ciuem (fuit enim natione Andegauus) à me plus æquo laudari putet, multo plura Sleidanus; qui cum hominem omni genere laudum cumulauiſſet, tùm verò Gallicæ nobilitatis *decus* appellauit. hunc igitur Polybio, Thucydidi, Xenophonti, Cæſari, Tacito cõiungemus, in eo maxime quod rerum cauſas, initia, progreſſus, inclinationes, atque omnia omnium conſilia, dicta, facta, iuſtiſſimis ponderib. exa*minauit*. nec refert ad hiſtorici delectum, quod hic noſter pauca ſcripſit, cum ex vngue leonẽ.

Copioſè Guicciardinus, quem ad illius imitationem ſcripſiſſe putarem, niſi iiſdem quibus ille temporibus floruiſſet. ac tametſi finibus

Italiæ

Italiæ ſemper ſeſe continuit, nec bellicis laudibus cum Bellaio comparari poteſt, attamen in ſcribenda hiſtoria iudicio grauiſsimorum virorum ſuos æquales (atq; haud ſcio an veteres quoq; hiſtoricos) ſuperauit. nã vbi quid in deliberationẽ cadit quod inexplicabile videatur, illic admirabilem in diſſerendo ſubtilitatem oſtentat; & graues vbiq; ſentẽtias veluti ſal accommodatè perſpergit. Et vt pauca de multis colligam; cum militaris & vrbanæ diſciplinæ peritiſſimus eſſet, noſtros homines imprudẽtiæ tacite coarguit, quod armis imperia facile propagarent, ea tamẽ retinere non poſſent: nec viderent partum imperium iis, qui domeſtica diſciplina vti neſcirent, non modo inutile, ſed etiam graue ac pernicioſum ſemper fuiſſe. Egregia ſane & magno viro digna ſententia, quę vtinam principibus bene cognita eſſet, alio loco Venetorum arguit imprudentiam his verbis: Veneti perturbatis Italiæ rebus bellorum exitum otioſe ſpectabant, vt ipſi quoque prædam abigerent, rati fore neminem qui ſe laceſſere auderet. at potentiorem eſſe aut cum potentioribus in eadem amicitia conſpirare oportet. quæ reprehenſiones nihil habent contumeliæ vel acerbitatis. nullius verò niſi mortui nomẽ laude proſequitur aut vituperatione, idq; facit ſine vlla perturbati animi ſignificatione: vt videre eſt in Leone põtifice, à quo magnas opes, maiores etiam honores ac magiſtra

tus

tus adeptus erat (ab eo enim legionibus ſacris & prouinciis eccleſiaſticis cum ſummo imperio præfectus eſt) nihilominus principem fuiſſe ſcribit, in quo multa laudare, multa vituperare poſsis : quinetiam eius perfidiam aduerſus Franciſcum regem in fœdere percutiendo ſolus detexit. neq; tamen Carolo V. minus infidum fuiſſe tradit, quod eius ope Gallos Italia expuliſſet, vt poſtea Hiſpanos facilius eiiceret. *quid* autem de Ferdinando verius dici potuit, *quàm* omnes ſuas cupiditates religionis ac publicæ vtilitatis ſpecie texiſſe? aliud argumentum eſt eius integritatis & animi ægritudine vacui, quod cum Gallis vehementer infenſus eſſe debuiſſet (ab iis enim diutiſſimè obſeſſus eſt cũ Parmam ſtrenue tueretur, ac de vita, deque fortunis omnibus periclitaretur) nihilominus tamẽ Pauli Iouii de morbo quem Gallicũ vocat, orationem refellit. Par eſt, inquit, Gallorum nomen ab hac infamiæ labe vindicare; *cùm Hiſpani* ab Heſperiis inſulis in Italiam hoc morbi genus inuexerint. eſt autem mirum in eo ſtudium veritatis inquirendæ. nihil enim temerè, ſed omnia neceſſariis argumentis confirmat. fertur enim epiſtolas, decreta, fœdera conciones ex ipſis fontibus hauſiſſe & expreſſiſſe. itaque frequenter occurrit illud, LOCVTVS EST HÆC VERBA: aut ſi ipſa verba defuerint, LOCVTVS eſt in hanc ferè ſententiam. quo fit vt Iovio planè diſsimilis ſit,

ſit, qui vt magnam hiſtoriæ partem; ita cõcio-
nes vel potius declamationes ſcholaſticorum
in modum finxit, argumento eſt concio Balio-
nis ei planè contraria quam Guicciardinus ab
exemplari deſcripſit. fuit enim & rerum & lo-
corum & perſonarum, atq; adeo conſiliorum
& factorum tam diligens inueſtigator, vt om-
nes Italiæ vrbes, municipia, caſtra, fluuios,
quodque maximum duco, publica monimẽ-
ta penitus inſpexiſſe videatur. quæ verò fama
diſſiparat in vulgus, nuſquam prætermiſit, vt
in acie Mauritana, qua Galli Heluetiorum ex-
ercitum fregerunt, cæſorum numerũ ſcire non
potuit: propterea quod, inquit, magna pars in-
uidia, vel ſtudio, vel errore ducebatur. plerique
XIIII. Heluetiorum millia: nonnulli decem: a-
lii octo: fuêre qui tria duntaxat millia refer-
rent. cùm autem ſcripſerit res in Italia geſtas
annis fere xl. externa modicè, aut etiam intra
modum attigit. Turcarum quoq; ac Perſarum
bella, quæ multo melius illi quàm Iouio nota
fuerunt, prudens omiſit; ne de rebus parum ſi-
bi compertis temerè affirmaret. ſed ne penitus
ignorarentur, ita leuiſſimè commemorat; Fe-
rebatur Selymus Syriam & Aegyptum inuaſiſ-
ſe. videtur tamen nonnullis aliquanto proli-
xior. ſed iis qui ſtatum Rerumpublicarum at-
que omnino caſus humanos intueri volunt,
breuiſſimus: propterea quòd nulla pars orbis
terrarum plures caſus, aut maiores Rerumpu-
blica-

blicarum conuerſiones illis temporibus pertulit quàm Italia. at illud quanti eſt ab eo tantarum rerum veritatem intelligere, qui totius Italiæ conſenſu ſumma prudentia, eruditione, integritate, rerumque gerendarum vſu floruiſſe fertur? nam cùm alius aliter & fere ſuo quiſque arbitratu fingeret hiſtorias, vnus inuẽtus eſt qui tam altè ædificauit, vt non modo leuiſſimorum hominum, ſed etam Iouii ac Bembi luminibus obſtruxiſſe videatur. Vt enim Bembus vir clarus, & in luce totius Italiæ diu multumque verſatus ſit (omitto ſingularem eius eloquentiam (nihilominus aut multa in gratiã ſuorum ciuium aliter atq; geſta ſunt ſcripſiſſe, aut certe Guicciardinus ſæpe mentitus eſſe cõuincitur. cuius rei vnum aut alterum argumẽtum ſit; quòd cum Galli ad Forum Nouii auxiliares Venetorũ copias fudiſſent, ferroque, vt dicitur, viam ſibiipſis aperuiſſent; Bembus nec victos, nec victores fuiſſe ſcribit, & eorũ in Galliam reditum fugam appellat. Guicciardinus argutè hunc in modum; Si vincere eſt ea re potiri, cuius cauſa bellum ſuſcipitur, Galli vicerunt, cum ob eam duntaxat cauſam prælium ſuſcepiſſent, vt in Galliam Rege incolumi redirent. cum igitur hoſtes in fugam conuerterint, partim proſtrauerint, partim in Tarum flumen adegerint, ſeque in patriam toto receperint, quis de victoria quærendum putet? rei quoque veritatẽ diſſimulauit Bem-

bus in prælio Rauennati, cuius victoriam tam claram & illuſtrem nemo Gallis vnquam præripuit. Militum, inquit Bembus, & equitũ millia ſupra decem & octo interfecta ſunt pari fere vtrorũq; numero, fortuna diſpari. quod igitur Venetos nunc Italiæ columen, nunc publicum orbis terrarum ornamentum vocat, ac eorum modo æquitatem, fidem, modo magnificentiã & opes, vniuſque nauis Venetæ incredibilem aduerſus Turcarum opes, fortitudinem, omnium denique ciuium pietatem, modeſtiam, religionem, prudentiam vbiq; extollit; rem facit non tam bono hiſtorico, quam bono ciue dignam. quod verò Gallos vbique verborum contumelia inſectatur; quod nihil ſanctum ab illis aut tutum fuiſſe: quod fidem Venetis & Alfonſo Aualo datã fregiſſe tradit; ſcriptoris eſt, non ſeipſum laudantis, ſed vituperantis. ac ſiquidem militari iure infamis eſt, qui nationem verborum contumelia violauit, quanto magis hoc hiſtorico fugiendũ? præſertim ſi in eo ipſo quod aliis obiicit, falſa pro veris tradere cõuincitur? nam Guicciardin⁹, violati fœderis crimẽ in Venetos regerit: non tantùm propter perfidiæ nimiam aduerſus Gallos ſuſpicionem, ſed etiam quod Aluianum acerrimum Gallorum hoſtem, non modo triumphantem de Gallis in vrbem admiſerant, ſed fœderis quoque legibus complecti rege Gallorum inuito conarentur. quæ igitur de perfidia Gallorum

rum oratoriè ſcribit, tam vera ſunt quàm in Apulia bello Veneto coruos ac vultures tanta ex aëre vi, tantiſque agminibus inter ſe conflixiſſe, vt carri duodecim eorum cadaueribus explerētur. qua de re nō ambigit Bembus, ſed planè affirmat. & verò cum inuitus, vt ipſe teſtatur, annoſq; natus ſexaginta ad ſcribendū ſe cōtuliſſet, eum laborem, quem in hiſtoria ſcribenda quærimus, ægrè ferebat. Tædet me, inquit libro quarto, eius belli leuiora conſectari, quis enim legat ſine faſtidio ſingula? hæc planè ſunt oratoria: cuiuſmodi eſt etiam Laurcdani concio aduerſus Minium, qua nihil fieri poteſt ornatius. puritatem enim dictionis ita conſectatur, vt verbis quidem parum Latinis, ſed tamen ad ſignificandum neceſſariis vti nolit. *Turcarum* Imperatorem regem Thraciæ, quæ vix centeſima pars eſt eius imperii; & Mediolani Ducem, regem quoque vocat. id quidem Latine, ſed non ſatis, opinor, ad id quod decuit accommodatè. At Bembi omnino diſſimilis eſt Procopius. qui ornamenta hiſtoriarum & Græci ſermonis puritatem aut neſciſſe, aut neglexiſſe videtur: ſed quæ ad hiſtoriam pertinent ſingula cōmemorat, ac res quoque leuiſſimas magno ſtudio conſectatur. & quoniā in rebus gerendis perpetuus Beliſarii comes, ac totius publici conſilii particeps fuit, ſæpius etiam pro Republica legationes obiit; denique mediocriter eſt à doctrina informa-

tus, vt non dubitem illum inter ſelectos recẽſſere. cùm verò ſingulas epiſtolas, decreta, fœdera, conciones vario dicendi genere ac ſtylo deſcribit, magnum veriſſimi ſcriptoris præbet argumentum: niſi quòd ſuum Beliſarium ſæpius quàm decuit, & ineptis plerumque laudibus onerauit: ineptius quoque cædem Conſtantiani, qui apud Iuſtinianum ſtabuli magiſtrum egit, Beliſarii iuſſu perpetratam ita excuſauit. vt in fatis eſſe diceret, Conſtantianum ſic mori debuiſſe ridiculas quoq; XXX porcorum & ſtatuæ Theodorici coniecturas eximo; quodq; Thulen decies Britannia maiorem facit, quæ tamen altero tanto minor eſt. ſed illud fidem omnium ſuperat; cineres Veſuuii montis, qui citra Neapolim ſitus eſt, Byzantium vſque vento delatos; ac populum ita exterritum, vt annuis ſupplicationib. Deum placaret, quæ prodigia ſapiunt Græcam vanitatem, & hiſtoricis non modo prophanis, verum etiam eccleſiaſticis fidẽ ſæpe derogarunt. Plenus eſt eiuſmodi fabulis Nicephorus Calliſtus, quibus etiam Zonaras, alioqui probatus hiſtoricus, & Nicephorus Gregoras ſæpe delectantur; ac interdum Euſebius Cæſarienſis: cuiuſmodi eſt illud quod ſe vidiſſe omni aſſeueratione confirmat; Plantam in baſi qua nitebatur ænea Chriſti ſtatua (quam ante annos c c c. fœmina ſanguinis profluuio curata SERVATORI dicaret) ſponte natam? quæ cum primum extre-

nam

mam ſtatuæ veſtem attigiſſet, omnia morborũ gerera curabat. Talibus nugis referti ſunt Antonini, Adonis, Saxonis Grammatici, Sigeberti, Phriculphi, Naucleri, Mariani, Merlini, Veſpergenſis, Annonii, Turpini, Guagnini, ac veterum annalium libri; quibus omnino carere non poſſumus. in eo genere tamen alii aliis longè præſtant. Nam Gregorius Turonenſium, Antonius Florentinorum, Gulielmus Tiri Pontifex, Abbas Vrſpergẽſis, hiſtorias tametſi portentis ac miraculis refertas; vtiles tamẽ ac fructuoſas ſcripſerunt, præſertim illis temporibus quibus barbaries omnia cumularat. fuerunt etiam in Republica gerenda & publicis conſiliis diu multumque verſati. aliorum reliquias veluti gemmas, è ſtercore colligere debemus, ſi deſunt meliores. qui enim Tartarorũ geſta ſcripſerit, præter Paulum Venetum & Haytonum habemus ferè neminem: ea tamen exigua ſunt, & fabulis confuſa. verior Haytonus. detrahamus igitur de Paulo Veneto quòd mare Caſpium piſcibus ſemper vacuum eſt, præterquam ieiunii temporibus: quòd vrbis Quinſeæ ambitus ſuperat miliaria ſeptuaginta: quòd eadem duodecim millia pontium habet tantæ altitudinis, vt naues onerarias explicatis velis facile admittant: quod Zipangrini aduerſus hoſtium exercitus annulis vtuntur, quorum ea vis eſt, vt inuiolabiles ſint, his detractis Tartarorum geſta, mores, leges, ac reli-

gionis deſcriptionem vtcunque intelligamus. At Fr. Aluareſius multò maiori fide ac diligentia res Aethiopum primus ſcripſit, quæ nunc à peregrinis & optimis quibuſque ſcriptoribus probantur, nec ſine magna voluptate leguntur. Conſimiliter Zieglerus, Cromerus, Cranzius; Olaus; Gothorum, Saxonum, Neruiorum, Sarmatarum ſeu Polonorum ac Danorum hiſtorias antea incognitas euulgarunt: cæteri quidem valde probabilia; Olaus ſæpe incredibilia narrat. ſunt tamen nonnulla quæ ſcriptorum ac teſtium multitudine & conſenſu quodammodo perſuaderi poſſunt. nam quæ de Neruiorum (hi nunc Liuones appellātur) in lupos configuratione, & μετεμψυχώσει ab Herodoto, Pomponio Mela & aliis hiſtoricis olim peruulgata ſunt, ea iuniores comprobarunt. hoc enim Caſpar Peucerus vir magnæ eruditionis & minimè vanus, tum etiám Languetus nō minus doctrina, quàm diuturna totius Europæ peragratione clarus, ſe ab incolis accepiſſe mihi confirmauit. quod vtrū fiat occulta quadam vi naturæ potentis, vt de Parrhaſio traditur: vel vltione diuina, vt de Nabuchodonoſore; nondum mihi compertum eſt. Aluareſium proximè ſecutus eſt Leo Afer. hos igitur cum Pomponio, Strabone & Pauſania propter ſcribendi rationem Geographiſticos appellare ſoleo; propterea quod hiſtoriam vna cum geographia complectuntur. Strabo quidem

dem reſpublicas & imperia orbis terrarum leniter attingit; Pauſanias vniuerſæ Græciæ prouincias, Rerumque publicarum ſtatus & conuerſiones, populos, vrbes, caſtra, fluuios, mõtes, vertices, fontes, fana, ſtatuas, tam curiosè deſcribit, vt in eo genere omniũ ſuperarit opinioné, ita quoq; Leo Afer genere Maurus, natione Hiſpanus, religione Muhameticus, deinde Chriſtianus; poſteaquam totam penè Africam & Aſiam minorem, bonam quoque Europę partem diuturnis itineribus obiiſſet, captus eſt à piratis, & Leoni Pontifici Max. dono datus: apud quem ea, quæ incredibili ſtudio ac diligentia de Africa, deq; Africæ populorũ moribus, legibus, inſtitutis, totiuſq; regionis ſitu ac deſcriptione Arabica lingua compoſuerat, in Italicam tranſtulit. militarem diſciplinã leuiter tractat: ſed offenſiones & victorias imperatorum inter ipſos, ſine ullis concionibus & ornatu, non vt hiſtoricus, ſed quaſi geographus breuiter commemorat: ac perpetua rerum nouarũ voluptate inuitum detinet lectorem: nihil admodum incredibile narrat præter aſini Aegyptii, vel potius aurei, ſtupendam docilitatem. quòd enim ſe vidiſſe affirmat ouium Aegyptiarum caudas, quæ põdere libras quinquaginta, interdum vero centum viginti æquarent, cum Bellonio & Hieronymo Cardano conſentanea ſcribit. profectò vnus eſt ex omnibus, qui Africã poſt Annos mille infelici

barbarie ac noſtrorum hominum ignorantia ſepultam aperuit, & omnium oculis patefecit. His coniũgo F. Leandrum & Munſterum, quorum alter vniuerſam Italiam; alter Germaniá in tabula veluti ſub aſpectum collocarunt, & populorũ hiſtoriam cum geographia coniũxerunt. ſed cùm Munſterus ſuam Germanographiam inſcripſerit Coſmographiam: totus eſt tamen in Germanorum & Heluetiorum regionibus, oppidis, ſitu & populorum origine ac deſcriptione, quibus detractis nihil ferè orbi terrarum vniuerſo reliquũ ſit. Sed animaduerſione dignum eſt, quod omnes non modo hiſtorici, ſed etiam geographi quos mihi legere contigit (excipio Polybium & Ptolemæum) inſularum ac regionum magnitudinem ex ambitu colligunt: & quarum circuitus æqualis eſt aut maior, æquales eſſe putãt aut maiores: quo nihil abſurdius dici poteſt. id tamen neceſſarium pleriſque, ac mihi ſæpe viſum eſt, quouſque geometrica demonſtratione animaduerti ſæpiſſimè fieri, vt vnius inſulæ circuitus triplo maior ſit alterius circuitu, cuius tamen decuplo minor ſit magnitudo. Vt autem Geographiſtorici regiones cũ hiſtoria, ſic Philoſophiſtorici rerum geſtarum narrationem cũ ſapiẽtiæ præceptis cumularũt. in quo genere Xenophontis magna laus, eoq; maior, quo neminem habuit, quem imitaretur, vt Velleius ſcribit de Homero; nec poſtea fuit qui illum imitari poſ-

ſet. Hunc ſecutus eſt Plutarchus, deinde Laërtius, poſtea Philo Iudæus, quem inter & Platonem, opinor, veteres non modo præiudicium, ſed planè iudicium tulerunt. Huius æqualis Ioſippus, laude quidem philoſophiæ ſecretioris inferior; antiquitatis tamen cognitione longè ſuperior videtur. & quidem miratur Hieronymus tantum Græcæ antiquitatis in homine Iudæo fuiſſe. id autem ex libris eius contra Appionem Grammaticum intelligi poteſt. in quibus ſcripta Moſis (tametſi ad fidem faciendam ſe ipſa contēta ſunt) Græcorum, Perſarum, Aegyptiorum, & Chaldæorum teſtimoniis ita confirmauit, vt nihil ad origines intelligendas vtilius ſcriptum eſſe videatur. quæ verò de hominum ætatibus à Moſe prodita ſunt, ne cuiquam incredibilia viderentur, duodecim hiſtoricorum auctoritate confirmauit. populum verò Hebræorū antiquitate, fide, religione, doctrina, integritate populis omnibus ſuperiorem facit, non tantùm vt gloriam ſuorum ciuium intermortuam; ſed etiam vt rei veritatem ab obliuione vindicaret. nam ex eius ſcriptis Herodoti, Diodori ac Iuſtini fabulæ refutari facile poſſunt. Poſt ea tempora, Hegeſippus Iudæus bellū Iudaicum libris quinq; complexus eſt, quos Ambroſius Latinos feciſſe fertur. verius tamen ac melius Ioſippus, qui non modo affuit, ſed etiam præfuit & captiuus à Veſpaſiano ac Tito ius ciuitatis & nomen Fla-

uiæ gentis ac ſtatuam adeptus eſt. in eo cer-
fuerunt hiſtorici virtutes illæ, quas antea dixi-
mus: ſumma eruditio, eximia integritas, & ma-
ximus rerum agendarum vſus. quanta verò in-
tegritate ac fide ſcripſerit, ex eo planum eſt
quod qui religione Iudæus eſſet, de Chriſto gra-
ue imprimis ac laudabile teſtimonium tulit, a
eccleſiaſtici fere ſcriptores cum de aduerſariis
noſtræ religionis ſcriberent, tantis odiis exar-
ſerunt, vt non modo laudes eorum obruere,
verumetiam omnibus contumeliis lacerare
conarentur. Argumento ſit Iulianus Auguſtus,
is qui Transfuga vſurpatur, qui tametſi capi-
tali odio ac ſuppliciis omnibus dignus eſſet;
quæ tamen ab eo præclarè geſta ſunt, hiſtorias
ſcribentem non decuit præterire, quod noſtri
fecerunt. In quo certe Ammiani Marcellini
candorem ac ſtudium inquirendæ veritatis
imitari debuiſſent: is enim principum virtu-
tes ac vitia, vt optimus quiſque ſcriptor ſum-
ma fide notauit. Iulianum accuſat, quòd re-
ligionem Chriſtianam abſolutam ac ſimpli-
cem (ſic enim loquitur) anili ſuperſtitione con-
fudiſſet: quòd Chriſtianis literas crudeliter ad-
emiſſet: quòd Palatinos Conſtãtii comites oc-
cidi iuſſiſſet: eiuſdem tamen virtutes egregias
oratione ſingulari commendauit; ſummã tẽ-
perantiam, fortitudinem, continentiam, ſapi-
entiæ ſtudium ac iuſtitiam opinione maiorẽ,
quæ grauiſſimis exemplis ac teſtimoniis con-
firmat:

firmat: cuiuſmodi eſt illud cùm Delphidius Gallus orator acerrimus, Numerium Narbonenſis Galliæ Præſidem apud Iulianum, qui tum Lutetiæ agebat, vehementer accuſaret, ac teſtium inopia premeretur, tum Delphidius: Ecquis, florentiſsime Cæſar, nocens erit uſquam ſi negare ſufficiet? cui Iulianus: Ecquis innocens erit ſi accuſaſſe ſufficiet? fuit autem Ammianus natione Græcus, & vt ipſe confitetur miles; Vrſicini magiſtri equitum comes perpetuus: quippe omnibus fere bellis, quæ à Romanis in Europa & Aſia ſuis temporibus geſta ſunt, interfuit, & ea quidem integra exſtant libris XVIII. comprehenſa, id eſt, ab anno trigeſimo imperii Conſtantii vſque ad exitum Valentis. nam ſuperiores tredecim ex aliorum ſcriptis facile ſarciuntur. ceperat autem à Nerua in quo deſierat Tacitus; quem vnum ex omnibus ad intuendum & imitandum ſibi propoſuiſſe videtur: hoc tamen ab eo differt, quod Tacitus Romani ſermonis dignitatẽ, ut tempora ferebant, aſſecutus eſt; Ammianus verò Latinis verbis, ac ſæpius ne Latinis quidẽ Græcè ſcripſit; & à re propoſita lõgius ac ſæpius digreditur. quo tamẽ vitio ſummi quoq; viri laborarunt: idq; in ipſo Cicerone Poſsidonius grauiter notauit, ſed huic reprehenſioni Ammianus ſi non Latinè, ſatis tamen ad id quod voluit accommodate hunc in modum occurrit; Quod autem eſt, inquit, pauló prolixi-

prolixior textus,ad ſciētiam proficiet plenam: quiſquis enim affectat nimiam breuitatem vbi narrantur incognita,non quid ſignatius explicet,ſed quid debeat præteriri ſcrutatur. Ex hac igitur hiſtoricorum tāta varietate, ſingularem delectum adhibere pro ſuo quenque iudicio neceſſe eſt,ne in tā breui huius vitæ curriculo ſcriptorum multitudine obruamur. nā ſi perſpectum habebimus Polydorum de rebus Anglicis(tametſi Scotis & Francis valde ſuſpectus eſt(Rhenanum de Germanis, Aemiliū de Gallicis veriſſimè ſcripſiſſe,non magnopere laborandū erit de Beda,Guaguino,Gazo, Saxone, & eiuſmodi ſcriptoribus,qui res eaſdem incodite ſcripſerunt. at neſcio quo naturæ ingenio contigit, vt cùm iiſdem temporibus maxima hiſtoricorum vbertas effloruiſſet; ſic euaneſceret eodē penè momento.ſcribit enim Plutarchus , trecentos hiſtoricos marathoniam pugnā ſcripſiſſe : ita res Italicas ſuperioris ætatis XXX. fere ſcriptores literis prodiderunt.vnū tamen Guicciardinum,cuius omnium opinione perſpecta fides eſt ,omnibus anteferendum putem & nunc tota pene Europa hiſtoricorum multitudine abundat,qui res quaſq;leuiſsimas ſcribunt:cùm multis antè ſeculis habuiſſet fere neminē. ſed ne infinitum ſit omnes omniū commentarios euoluere, optimum quemque iis, quas diximus,vel etiam melioribus coniecturis aſſequemur. illud etiā admonendi ſunt, qui

ui ad hiſtoriarum ſcriptores accedunt,pleroſ-
ue eandem hiſtoriam continua ſerie comple-
tos fuiſſe. cuiuſmodi ſunt libri Iudicum, & li-
bri Regum. idque ſæpius factum vnius ſcripto-
ris appellatione, vt liber Samuelis: nam capita
x v. poſteriora mortuo Samuele ſcripta fuiſſe
planum eſt: vt etiam poſtrema Deuteronomii
periodus. ac liber Ioſuæ propter eã cauſam al-
terius ſcriptoris eſſe putatur. quia liber Recti
citatur de Solis ſtatu: quẽ tamen librum quin-
genteſimo pòſt anno ſcriptum fuiſſe apparet
ex primo capite libri primi Regum; niſi dica-
mus librum Recti plurimum fuiſſe ſcriptorum
& ante Ioſua inceptum. Eadem ratione Hæmo,
qui corrupte à noſtris Amonius appellatur; ex
pluribus ſcriptoribus conflatus eſt, cùm trecẽ-
torum annorum res à ſe viſas commemorat:
idẽ iudicium eſt de Reginone & Carione. At-
que hæc de hiſtoricorum delectu: quæ ſic à me
ſcripta velim, vt integrum cuique iudicium
relinquatur.

De recto Hiſtoriarum iudicio.

CAP. V.

LOcus hic poſtulare videtur, vt de recto hi-
ſtoriarum iudicio dicamus. ſi enim ea fuiſ-
ſet in quibus eſſe debuerat, opinio veritatis ac
fides; nihil erat cur de hiſtoria dubitare, aut
aſſenſionem cohiberi oporteret: ſed quoniam
tanta

tanta eſt hiſtoriarũ inter ipſos diſcrepantia; non modo alii ab aliis; verumetiam à ſe ipſis plerunque vel ſtudio, vel animi ægritudine, vel errore diſſideant: ſtatuendum nobis eſt in vniuerſum, quæ qualiſque ſit omnium aut maximè illuſtrium populorum natura, vt hiſtoriarum veritatem iuſtis ponderibus examinare, ac de rebus ſingulis rectius iudicare poſſimus. Atq; id paulò aliter faciendum nobis eſt quam Diodorus, Volaterranus, Cælius, Sabellicus, Boemus; qui de populorũ variis legibus religionibus, ſacrificiis, epulis, inſtitutis leuiſſimè ſcripſerũt; de quibus tamen, quod in infinita ſunt varietate, ac paulo momento per ſeſe vel principum arbitrio mutabilia, nihil certum ſtatui poteſt. quæramus igitur illa quæ nõ ab hominum inſtitutis, ſed à natura ducuntur, quæque ſtabilia ſunt, nec vnquam niſi magna vi, aut diuturna diſciplina mutantur; & mutata nihilominus ad priſtinam redeunt naturam. quo de genere nihil à veteribus ſcribi potuit, cùm regionum ac locorũ, quæ non ita pridem patuerunt, penitus eſſent ignari: ſed tãtum quiſque aſſecutus eſt, quantum probabili coniectura potuit. Primum igitur explicabimus naturam populorum, qui ad Septentriones & Auſtrũ poſiti ſunt: deinde eorum, qui ad ortum & occaſum: poſt etiã propria loca, mõtana ſcilicet, paluſtria, ventoſa, quieta: tum quanta vis ineſt in diſciplina ad immutandum

homi-

hominum naturam: poſtremo Ptolemæi ac veterum errores confutabimus, qui mores populorũ ad Zodiaci partes, quas cuiq; regioni tribuunt, referri putant oportere, quibus intellectis ac perceptis, magnam partem hiſtoriarum intellectam perceptamque fore confido: atq; haud ſcio an vlla diſputatio magis ad vniuerſam hiſtoriarum cognitionem, & incorruptum earum iudicium neceſſaria videatur. Sed inprimis illud ſtatuo, nullam eſſe locorũ aut cæleſtium ſiderum tantam vim, quæ neceſſitatem ſit allatura (quod ne cogitare quidem fas eſt) ab iis tamen homines ſic affici, vt naturæ legem, niſi ope diuina, aut diuturna diſciplina, ſuperare non poſſint. falſum eſt enim quod Galenus & Polybius, affirmant, aëris temperiem neceſſariò nos immutare. magnam quidem vim ad immutandos animos habere, neceſſitatem tamen non adferre, argumento fuit Anacharſis Scytha. atque ad hanc locorum varietatem referre debemus ea, quæ Plato lib. quinto de legib. ſcribit, alios aliis meliores ac deteriores effici ex ipſa locorum varietate, quos propterea legibus ſæpe contrariis ac repugnãtib. moderari neceſſe eſt: eã quoq; diſſimilitudinẽ ab aquis & aëre, tũ etiã à ciborum varietate manare. Tradũt igitur veteres vno ferè cõſenſu, homines ad Aquilonẽ poſitos corpore quidẽ maiores ac robuſtiores; ad meridiẽ verò imbecilliores; aliis tamen ingenio præſtare §

id au-

id autem vſu diuturno compertum, proptereaquòd facilis eſt eius rei animaduerſio: ſed quouſq; vis illa Septentrionum & Auſtri pertineat: quid ortum & occaſum finiat quidve de moribus ac inſita cuique natura ſentiendum ſit, difficile dictu eſt; eoque difficilius, quòd nullus eſt, qui in tantis tenebris facem prætulerit. Nam Hippocrates cuius ſumma ſemper fuit auctoritas, homines ad Septentrionẽ exiles, & fuſcos eſſe tradit. Ariſtoteles in Quæſtionibus æque barbaros eſſe qui æſtu, atque ii qui frigore nimio rigent: quæ ſuperioribus vehementer repugnare videntur. nam quomodo ingenioſi ſint Auſtrales & barbari? vere tamen vterque ſed vt planius intelligi poſſint, conſtituamus quatuor huius hemiſphærii fines; Auſtrum in æquatoris circulo, Septentriones in vertice poli; ortum in inſulis Molucarum, occaſum in inſulis Heſperidum. Strabo aliter: Indos in ortu, Celtas in occaſu, Scythas in Septẽtrione, Aethiopes in Auſtro collocauit. Ptolemæus ab illa partitione nõ longius diſceſſit. ſed non ita pridem compertum eſt antiquos vehementer in eo lapſos eſſe. negant etiã Mathematici, ortus & occaſus vllum eſſe diſcrimen: quàm verè, ſuo loco dicemus. nunc ſatis eſt à nobis ortus & occaſus medium in America coſllocari, quòd ea regio ab India & Africa infinitis ſpatiis diuellatur: Septentrionis verò & Auſtri medium eſſe Aequatorem, quod ad

vniuerſi-

vniuerſitatem attinet huius autem hemiſphærii quod citra Aequatorem eſt, quintū & quadrageſimum latitudinis gradum : vt quicquid infra ſupraque, polum verſus interiacet, Septētrionibus: cætera Auſtro tribuantur & quoniam antiqui, præter Poſſidonium & Auicenā, hominum ſedes tropicis & popularibus circulis definierunt, rati vlterius nullum ſalutis eſſe aut habitandi locum: eripiendus eſt hic error. compertum eſt enim crebris nauigationibus, Aequatoris ſaluberrimam eſſe regionem: ſub Tropicis verò regiones incredibili æſtu flagrare: & quidem ratio eſt in promptu. nam ſol euehitur altius in Aequatore, ac multo celerius fertur propter circuli magnitudinem, quàm in *Tropicis.* quinetiam Aluareſius ſcribit aquas illic *Iunio* menſe concreſcere gelu, modo flauerit Auſter accedit imbrium magna vis, montium incredibilis altitudo ac ſiluarum copia; poſtremo color & vultus hominum minimè ater, *ſed* velut olearum. contra vero ſub Tropicis vehementes æſtus, nulli imbres, nullæ ſiluæ, rara *flu*mina, perpetua planicies arenarū, præterquam in Arabia felice & quibuſdam Indiæ locis, propter orientis & montanæ regionis naturam. deniq; incolarum atra cutis, non modo Aethiopum, ſed etiam Indorum, vt Cteſias iam pridem ac noſtri experti ſunt. vix enim perſuaderi poſſum, quod quidem vir doctus tradit, ab execratione Chuſis homines atros

fieri. ac iam pridem irriſa eſt Herodoti ſentẽtia, qui Aethiopum ſemẽ nigrum eſſe putauit; oportere enim Aethiopes in Scythia nigros, & Scythas in Aethiopia candidos naſci: cùm omnes populi coloniarum multitudine ac frequentia cõfuſi iam pridem fuerint. at videmus homines æque ac ſtirpes mutato ſolo paulatim degenerare: & eandem eſſe rationem, cur ignis & ſol, id quod Ariſtoteles tradit, homines inficiant atro colore. quinetiam Plinius ſcribit, Leones in Aethiopia nigros eſſe, quàlem ſe vidiſſe teſtatur Oppianus poëta in libro de Venatione: quos ego libros cùm Latino verſu & cõmentariis illuſtraſſem, quidam grammaticus eoſdem libros oratione ſoluta, quantũ libuit de meo labore detrahens, iterum peruulgauit. Vt igitur veterum errorem fugiamus, triplicẽ regionem ab Aequatore ad Polum, quæ nonaginta partibus conſtat, æquali ratione complectemur, ſic tamen vt xxx. partes calori, totidem frigori tribuamus: reſtabunt triginta tẽperatiſſimæ regionis; in qua commodè beateque viui poſſit, præterquam in iis locis, quæ vel prærupt is montibus aſpera, vel paludibus immerſa, vel ariditate deſerta, vel aquarum aut ſoli vitio pernicioſa & infrugifera ſunt. eſt enim tanta ſoli vbertas in quibuſdam Tropici regionibus, vt incolæ cæli graues iniurias minus ſentiant. rurſus triginta partes caloris ac frigoris regionisq; temperatæ bifariam diuidemus:

temus: vt quindecim circa Aequatorem temperatiores ſint: quindecim circa Tropicum ardentiores: & in regione temperata, quindecim priores lenitate cæli moderatiores; conſequẽtes à quadrageſimoquinto gradu ad ſexageſimum, aliquanto frigidiores. rurſus è triginta partibus frigidiſſimæ regionis, quindecim coiuntur, vlterius nullæ vrbes, nulli oppida, nullus denique hominum tuendæ ſalutis locus: hanc partitionem vt inirem ipſa natura vſusque docuit. nam trigeſimus ab Aequatore gradus, quaſi limes ſecat Atlantem, qui ab extremis Africæ oris in Aegyptum vſque procurrit, ſeque Solis ardoribus opponens, oram Africæ citeriorem innumeris fluminibus rigat. idem limes Arabiæ iuga, totiuſq; litoris Perſici ac Indici extrema diuidit. pars verò ab Aequatore ſexageſima, Gothorum fines, Liuoniam, Moſchouiam, Orcades inſulas, & montis Imai extrema lambit. hinc vſque ad ſeptuageſimum quintum gradum ægrè, vltra nullo modo habitari poteſt, ſi geographis & hiſtoricis fidem habemus. ob id etiam triginta quaſque partes bifariam diuido, quod Tropici & Polares circuli quindecim gradus hinc inde ſeptem partitè ſecant; ſi quis eam quam dixi partitionẽ admittat. Et quoniam ſub Tropicis & vtroq; Polo, ſumma eſt intemperies frigoris & caloris ſub Aequatore temperies eadem erit atque eorum qui ſub trigeſimo gradu poſiti ſunt. nam

heic & illic Leucoæthiopes eſſe feruntur : ſu[b]
Tropicis ſupra modum atri : ſub arcto ratio-
ne contraria fuſco ſunt colore : poſt ad gra-
dum vſque ſexageſimum rubicundi euadunt
inde ad quadrageſimumquintum , candidi
poſt ad trigeſimum flaueſcunt : & cum flaua
bilis atræ confuſa eſt, ſubuirides fiunt, quouſ-
que fuſci ac penitus atri euaſerint ſub Tropicis
Itaque quod ait Hippocrates ad Septentrion[e]
homines pallore ac macie deformes eſſe , ab-
ſurdũ erit, niſi ad extrema loca Septentrioni[s]
referamus. quod item veteres robuſtos & pro-
ceros eſſe aiunt, ad citeriora. Atque hoc mihi
dubitanti confirmauit Caſpar Holſter Suecus
metropoli vrbe Stocolmiæ, in intima Gothia
oriundus, qui liberalis doctrinæ gloriam , lin-
guarumque varietatem cum armorum laude
coniunxit: eſt enim toto vultu ac pilo ruber, &
plane φοινικόρυγχος ſine vitio cutis, medio-
cri ſtatura, latis humeris, oculis admodũ glau-
cis, hebeti viſu: laborat enim perpetuo glauco-
mate. idipſum quoque Languetus Gallus, lite-
ris æque ac totius Europæ peragratione nobi-
lis, mihi ſæpe narrauit , vltra Gothiam homi-
nes fuſcos eſſe ac macie tabeſcere: in ipſa verò
Gothia & Suetia rubeſcere, neque tamen Ger-
manis magnitudine comparãdos atque illud
etiã Galenum valde exercuit, quod Hippocra-
tes & Ariſtoteles ſcripſerunt, πάντες πρὸς ἄρκ-
τοι πυῤῥότριχες, ἢ λεπτότριχες, quaſi omnes
flaui

flaui eſſent: cùm pleriq; ab extremo Septẽtrione φοινικότριχες viderẽtur. nã quibus pili rubeſcunt in Britannia & Germania, hos aiunt incolæ, vt ab illis accepi, à Danis & Noruegis, qui finitimas regiones occuparunt, originem traxiſſe, ab iisq; diligentius ſibi cauent. multi quoque tales ſunt in Gallia, præſertim Vueſtria ſiue Normannia; quę Danis ceſſit. Germani verò ac Britanni ferè omnes pilo flaueſcunt: de quibus Lucani dictum illud intelligi poteſt:

Fudit ab extremo flauos Aquilone Sueuos:

nam Sueuia vetus & mare Sueuicum ad quinquageſimumquintum gradum pertinet: vltra quem nihil terrarum eſſe arbitrabantur. hæc autem corporis forma, tum ad mores populorum, tum ad hiſtoriarum cognitionem ac iudicium, magnum nobis adiumentum eſt allatura. cætera videamus. Hoc etiam differunt Scythæ ab Auſtralibus, quòd hi nigros; illi glaucos & cæruleos oculos habent: qui verò in medio poſiti ſunt, caprinos. Amiotus, vir ſummæ eruditionis, in Mario Plutarchi, ὀμμάτων χαροπότης caſtaneos & rufi coloris oculos vertit. ego truculentiam oculorum dicerem. ſic enim Tacitus de Germanis; Truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora & Iuuenalis;

Cærula quis ſtupuit Germani lumina flauam
Cæſariem, & madido torquentem cornua cyrrho?

at cæruleus color nihil habet cum rufo commune: ſed vox ambigua χαροπότης, oculorũ crudelitatem & colorem ſignificat, vt ſcribit Euſtachius in illud Homeri;

Ἄρκτοί τ' ἀγρότεροί τε σύες χαροποί τε λέοντες,

quod ita Latinè redderem:

Silueſtresq́ſ ſues, Vrſaq́ſ trucesq́ſ Leones.
Catullus *caſios* vertit, vtroq; modo rectè. nam vt Oppianus ἀλλὰ χαροπὴν; ita Seneca mare cæruleum dixit. habet Amiotus Gazam auctorē, qui χαροπὸν modo rufum, modo fuluum reddit. Scaliger, rauum, Heſychius χαροπὸν cæſium & flauum ſignificare ſcribit: vt Ariſtoteles vno loco caprarum ὄμματα χαροπὰ dixit, quæ flaua ſunt. ſed huiuſce confuſionis & erroris initium eſt ab Homero perperam intellecto: qui quod leones χαροποὺς appellat, ad oculos referens, vt illud γλαυκῶπις Ἀθήνη, putarunt plerique de cute intellexiſſe, quam Ariſtoles omnibus leonibus πυῤῥὸν eſſe tradit. hinc à Latinis fului Leones appellati. Leonis autem oculi non tantùm Homeri, ſed etiam Oppiani teſtimonio γλαυκιόωντες itaque Simon Portius ſimili errore lapſus eſt, qui χαροπὸν rauum interpretatur, & cineritium colorem eſſe putat, ex eo quòd Horatius lupam rauam appellauit. ſed ad oculos pertinet, quos Varro in gallo ruſtico rauos (id eſt flauos, vt apud Feſtum raua frumẽta) eſſe voluit. ſunt autem ſubfului,

quales fere habent accipitres & aquilæ, quæ in ſolem intuentur. Raui colores, inquit Feſtus, appellantur, qui ſunt inter flauos & caſios, quos Plautus appellat Rauiſtellos. nuper quidam in poſtremis Aduerſariis frumenta rau a apud Feſtũ interpretatus eſt arida: tum rationem ſubiecit, quod rauca, id eſt raua vox ab arrido gutture fiat: in quo nec bonus Grammaticus & malus Phyſicus videri poſsit. eſt enim flaua ceres, & rauca vox ab humido gutture? igitur vt Ariſtoteles oculos Aethiopibus atros, Scythis glaucos: ita mediæ regioni caprinos, id eſt flauentes ſeu rauos tribuit, quos Plinius Rufos appellat: tametſi media regio infinitam habet varietatem ab extremis conflatam; extrema nullam. eſt autem in Scytharum vultu maximum argumentum, quo ab aliis differant, ſcilicet oculorum glaucus color; id eſt vt Plato voluit, cæruleus albicans; quales ſunt oculi Noctuarum, quæ propterea γλαυκὶς appellantur, atque ii hebeſcunt ad lucem. tales etiam habent Cimbri, teſte Plutarcho. atque id in pleriſque Danis animaduerti, Germani vero ac Britanni non ita glaucos & albicantes, ſed conſpicua quadam obſcuritate cæruleos habent: qui color etiam aquilus ab aqua dicitur, eſt autem color glaucus in oculis magnum caloris indicium, vt ſcribit Ariſtoteles in Quæſtionibus; niger verò qualis eſt in Auſtralibus, caloris ſignificat inopiam. qui ſunt in media

regione, caprinos habent ſiue rauos atque hi omnium accutiſsimè cernunt: & quidem tradit Plinius capras lippire nunquam. præterea mores optimos Ariſtotelis iudicio ſinificant. glauci vero crudeles, cuiuſmodi Syllæ, Catonis & Auguſti oculos fuiſſe Plinius & Plutarchus tradunt. itaque Plutarchus ancipiti verbo χαροπότητι & colorē & crudelitatem inhumanitatemque Cimbrorum ſignificauit; cum haberet γοργότητα καὶ γλαυκότητα sunt igitur tres præcipui colores oculorum in tribus populis: ater, glaucus, rauus, ex quib. infinita varietas miſcetur, Vitruuius hæc partim confirmat: Sub Septentrionibus, inquit, nutriuntur gentes immanibus corporibus, candidis coloribus, directo capillo & rufo, cæſiis oculis, ſanguine multo: qui autem ſunt ad axē meridianum, breuioribus corporibus, colore fuſco, criſpo capillo, nigris oculis, cruribus inualidis, ſanguine exiguo, ſolis impetu perficiuntur. hæc ille. Sanguis quoque Scytharum fibris plenus eſt, vt in apris ac tauris: vnde robur & audaciā ingenerari tradunt. Auſtrales tenui ſunt ſanguine, vt lepores, cerui. quo fit vt timidiores ſint ac imbecilliores. Hoc igitur teneamus, eos omnes, qui à quadrageſimoquinto gradu, ad quintum & ſeptuageſimū verſus Septentriones poſiti ſunt, intus magis ac magis caleſcere: Auſtrales verò quò plus habent caloris à ſole,

eò. mi-

eo minus à ſeipſis habere. nam hyeme calor intus cogitur, æſtate diffluit. quo fit vt hyeme vegetiores ac robuſtiores; æſtate languidiores ſimus: eadem ratio facit vt hyeme plus appetere & coquere, quàm æſtate ſoleamus: præſertim ſtante Aquilone. Auſter contrarium efficit, vt ſcilicet minus appetant animantia, vt Ariſtoteles ſcribit. atque hinc fit, cùm Germani in Italiam, aut Galli in Hiſpaniam proficiſcuntur, frugalius veſci, aut ſuffocari videamus: quod Philippo Duci Auſtriæ contigit, cùm in Hiſpania ſuo more epularetur Hiſpani verò, qui frugaliſſimè in patria viuunt, in Gallia voraciores ſunt Gallis. argumento ſit etiam illud, quod paſtores vulgò ferunt, armenta gregesq; macie tabeſcere, cum ad Auſtrum proficiſcuntur. ad Aquilonem vegetari nec mirũ ſi Leo Afer ſcribit, nulla fere boum aut equorum armenta, raros etiam greges ouium in Africa videri; aut parum admodum lactis habere. contra verò laudantur ab omnibus ferè ſcriptorib. Germanorum & Scytharum armenta: non quod habeant paſcua meliora quàm Auſtrales, vt Plinius putat, ſed cœlo tribuendum illud eſt. Facit igitur vis interni caloris, vt qui ad Septentrionem vergũt, vegetiores ac robuſtiores ſint Auſtralibus. quod etiam in aduerſa parte vltra Capricorni circulum æquè contingit, vt homines quo ab Aequatore longius diſcedunt, ma-

iores fiant, vt in terra Patagonum, qui Gigantes appellantur, eadem latitudine quà Germani. Hæc igitur cauſa eſt cur Scythæ graues ſemper incurſiones fecerunt meridiem verſus; quodque incredibile videatur, verum tamen ſit: imperia maxima verſus Auſtrum propagata ſemper fuerunt: vix ab Auſtro verſus Septentriones. Nam Aſſyri Chaldæos, Medi Aſſyrios, Grçci Perſas, Parthi Græcos, Romani Pœnos, Gothi Romanos, Turcæ Arabas, Tartari Turcas fregerunt. at Romani vltra Danubium progredi noluerunt. Traianus quidem ponte lapideo miræ magnitudinis ſupra Danubium extructo (nam XX. pilas, quarum fragmenta etiamnũ reſtant, habuiſſe dicitur) Dacos fortiter domuit: ſed cùm Adrianus intelligeret gentes illas nec facile vinci, nec victas acquieſcere, pontem dirui mandauit. ſed domeſticis vtamur exemplis. Galli ſæpe ab Anglis maximas in ipſa Gallia clades acceperunt, ac pene imperium amiſerunt; nunquam in Angliam, niſi ab incolis acciti, penetrare potuerunt. Angli verò ſæpe à Scotis victi ſunt; & cum annos amplius mille ducentos de imperio acerrimè inter ſe dimicarint, eos tamen de inſulæ particula depellere nõ potuerunt: tametſi opibus ac legionibus tantò ſuperiores ſunt, quanto Gallis inferiores. neque eſt quòd Angli ſe à Gallis impeditos querantur, cum excuſſo Romanorũ imperio

imperio, Britanni auſtrales, ne in Scotorum ſeruitutem venirent, ſint coacti Anglo ſaxones ad præſidium euocare, qui Scotorum impetus cohibuerunt, domi laceſſere noluerunt. Omitto grauiſſimas Scytharum, Parthorum, Turcarum, Tartarorum, Moſchouitarum, Gothorū, Hunnorum, Sueſſiorum in Europam & Aſiam incurſiones, in quibus enumerandis infinitus ſim. Atque illud eſt, ni fallor, quod Ezechiel, Hieremias, Ieſaias, ac reliqui Prophetæ toties comminantur; ab *Aquilone* bella, legiones, equitatus, & Rerumpublicarum vēturas euerſiones. Quæ omnia verius pertinent ad eam quam dixi regionem, quæ à quinto & quadrageſimo, ad quintum vſque & ſeptuageſimum gradum porrigitur, vbi ſita eſt Biarmia; nam qui vlteriora incolunt, qui tamen aut nulli, aut admodum rari ſunt, frigore æquè aduruntur, vt ſcribit Hippocrates, atque ii qui ad Tropicum accedunt: non, vt putauit Ariſtoteles libro quarto Meteororum, propter vim caloris interni, ἐκ τῆς ἀντιπεριστάσεως (id enim plantis æquè accidit, vt frigoribus perinde atque ignibus vtantur) ſed frigore ad intima penetrante, & humorem perurente; vnde Pompeio pruina dicitur. quæ tamen Hippocrates pertinere putauit ad eos, qui ſub vrſa verſantur: propter ignotas illis temporibus regiones. Cæſar verò non ignorauit regionem, ſed falſam

ſam cauſam attulit, cùm ſcriberet, Germanos ſtaturam, ac robur augere, quòd animi libertate fruerentur, nec honeſtis diſciplinis à puero imbuerentur: cùm tamẽ id calori & humori tribuendum ſit. idem calor efficit, vt ad eum reſtinguendum potu ſæpius vtantur. ſitim appellant humidi & frigidi appetitum, neque enim illa perpotandi forma, qua Germani præſertim Saxones, & accolæ Baltici maris vtuntur, vllis vnquam temporibus aut legibus potuit emendari Diem, inquit Tacitus, continuare potando nulli probrum: crebræ vt inter vinolentos, rixæ. Athenæus verò, ἀκρατοποσίαν ex vetere prouerbio Scythis obiiciens, ait, Lacones ὅταν βούλονται ἀκρατέστερον πίνειν ἀποσκυθίσαι λέγουσι & Heracleotes in libro de Ebrietate, καλῶς μὲν οὖν. inquit, ἄγειν σκυθιςὶ πίνειν nam pro ἐγχεῖν ἡςίγυσον, id eſt, infunde aquam Lacones dicebantur, ἐπισκύθισον, hoc eſt. plurimum vini fundito. humore quoque abundant. vnde fames, quæ in appetitu calidi & ſicci verſatur; minus tamen cibo, quàm potu delectantur; quia plus habent caloris. quæ ratio eſt cur Hipocrates fieri non poſſe putet, vt idem cibo ac potu copiosè vtatur. quod in Germanis cùm animaduertiſſet Tacitus, cauſam non intellexit. Inedia & frigus, inquit, cæli & ſoli conſuetudine ferũt. quia cælum frigidum ac ſolum ſterile. imo

verò

verò calor internus ambienti frigori validus reſiſtit; humor vegetans famem propellit. humore abundare argumento eſt incrementũ, quo belluæ marinæ, propter humiditatis copiam, reliquis animantibus præſtant: tum etiam rauca vox & grauis, quæ in Hiſpanis, Pœnis, & Aethiopibus ſupra modum tenuis eſt & clara: quod in his frigiditatem & ſiccitatem arguit: in illis humorem & calorem. nam humor nimius in plumbo & ligno virenti ſonum grauem efficit, calor etiam interiores meatus aperit, frigus cogit. hinc fœminæ natura frigidiores, clarius quàm viri loquuntur. media tẽperie vox ſuauis efficitur & canora, qualis eſt in Aſiaticis, Italis, & Gallis. humor quoq; mullus facit, vt Septentrionales, cùm ad Auſtrum iter faciunt, aut in regionibus calidis bella gerunt, ſudore diffluant. habent, inquit, Tacitus, miram Germani naturæ diuerſitatem cum ament inertiam, & oderint quietem. aut enim bella gerunt, aut cùm à bellis abſtinent, dediti ſunt ſomno ciboque, nam calor intimus ad agendum impellit, vt videre eſt in pueris, quos non ſinit quieſcere calor; humor vero mollitiem affert, & in ſudorẽ abit. atque hæc Plutarchus in Mario confirmauit, vbi fluxa corpora Cimbrorum caloribus & ſudoribus ſolui conſueuiſſe ſcribit. Quamobrem Hiſpani & Itali, ſi Gallorum & Germanorum primos impetus

ſuſtineant

ſuſtineant, eos facile frangunt: vt Polybius primum animaduertit: deinde Marius & Cæſar clariſsimis victoriis comprobarunt. atque his de Gallis; Initio pugnæ pluſquam viri, poſtea fœminis molliores. idem Tacitus de Germanis; Magna, inquit, Germanorum corpora, & tantum ad impetum valida: laboris atque operum non eadem patientia; minimeque ſitim & æſtũ tolerant, frigus tamen facile ferunt. & vt Pomponius Mela ſcribit, ad pubertatem vſque nudi vagantur. Galenus verò miratur in frigidam à parentibus mergi ſimul ac nati ſunt. Sed hoc explicat Iulian. Auguſt. in epiſtola ad Antiochum miſopogona, ſpurios ſcilicet Germanorum Rheno impoſitos mergi, legitimos natare ſcribit. ſed illud ὑπερβολικῶς & ſolus ſcribit. Afri ſicco, frigido ac præduro corpore. laborem & æſtum patienter ferunt: vt Aphrodiſæus, in quæſtionibus ſcribit: frigus tamẽ ferre non poſſunt, cum nihil habeãt caloris interni, contra quam Scythæ, qui calorem externum ægrè patiuntur. Quemadmodum equi ſuapte natura calidi & humidi, ægrè in Aethiopia; optimè in Scythia viuunt: aſini verò frigidi ac ſicci, alacres ſunt in Africa, languidi in Europa, nulli in Scythia. Qui mediam regionem tenent, impatientes ſunt frigoris & caloris; quia medium cum vtroq; pugnat extremo: vtrumque tamẽ æquè ferunt mediam appello regionem, non quæ inter Polum & Aequatorem, ſed

quæ

quæ Tropicum inter & Polum medium tenet: quia calor vehemens ſub Aequatore non eſt, vt planum fecimus, ſed ſub Tropico non erit igitur regio temperatiſsima, quæ à trigeſimo gradu ad quadrageſimum, ſed quæ à quadrageſimo ad quinquageſimũ fertur: eoq; temperatior, quo magis ad ortum ſpectat. In eo tractu ſita eſt Hiſpania vlterior, Gallia, Italia, Germania ſuperior vſque ad Mœnum, vtraq; Paunonia, Illyricum, Myſia vtraque, Dacia, Moldauia, Macedonia, Thracia, Aſiæque minoris bona pars, Armenia, Parthia, Sogdiana, & magna pars Aſiæ maioris. ſed quò propius ad ortum ſpectant regiones, eo ſunt temperatiores, tametſi ad Auſtrum magis inclinare videntur, vt Lydia, Cilicia, Aſia, Media: ſed de ortu ſuo loco. erunt igitur Auſtrales citeriores Hiſpani, Siculi, Peloponneſii, Cretenſes, Syri, Arabes, Perſæ, Suſiani, Gedroſii, Indi, Aegyptii, Cyrenæi, Pœni, Numidæ, Libyci, Mauri, & qui Floridam incolũt Americi, ſed ita, vt qui in eadẽ latitudine, ad occaſum pertinent, temperie ſint frigidiore. Septẽtrionales verò, qui à quinquageſimo gradu ad ſexageſimum poſiti ſunt: tẽperatiores tamẽ quàm qui deinceps ad ſeptuageſimum ſedes habent. nam in priore tractu ſita eſt Britannia, Hibernia, Dania, Gothiæ pars, Germania inferior à Mœno & Hypani fluminibus, vſque in extremam Scytham & Tartariam, quæ Europæ & Aſiæ maioris bonam partem

tem occupat. Reſtant ii, qui ſub quindecim Tropici partibus hinc inde ſedes habent: ſed quoniam ardentiſſimo calore vtuntur, ſeparatim de iis agendum erit. reliqui ſub triginta partibus cis & vltra Aequatorem, parem fere temperiem ſortiuntur, atque ii, qui ſub trigeſimo gradu poſiti ſunt, vt ex ipſa ratione caloris, & hiſtoriarum cognitione planũ faciemus. Sed de iis populis, qui à trigeſimo gradu ad ſexageſimum continẽtur. præcipua diſputatio eſt, quod eorum hiſtorias, de quibus iudicandum nobis eſt, habemus, nullas ferè aliorum: de omnibus tamen quid ſentiendum ſit, hac veluti demonſtratione conſequemur. Sunt igitur Auſtrales, quòd ad formam corporis attinet, frigidi, ſicci, duri, glabri, debiles, colore fuſco, paruo corpore, criſpo capillo, nigris oculis voce clara Septentrionales calidi, humidi, piloſi, robuſti, colore candido, magno corpore, carne molli, fluxo capillo. cæſiis oculis, voce graui, qui inter vtroſque verſantur, omnia moderatè conſecuti ſunt. Sed illud dubitationem habet, quòd Auſtrales omnium conſenſione debiles, duri ſunt tamen: Septentrionales robuſti quidem, ſed molles at Hippocrates & reliqui fere ſcriptores, Scythas & montanos homines qui ac Scytharum naturam accedũt, duros, agreſtes, & ad laborem perferendũ natos eſſe ſcribunt. in his igitur hiſtoricorum & philoſophorum à ſe diſſidentium opinionibus,

recte

recte de hiſtoria iudicabimus, tum etiam Liuium, Tacitum, Polybium, Plutarchum, Cęſarem, qui Gallos & Germanos laboris impatientes eſſe tradunt, cum Hippocrate & Alexandro conciliabimus hunc in modum; ſi demus Septentrionales in regione frigida, laborem patienter ferre: in calida verò ſudore diffluere ac languere. cui congruit illud Agathiæ de Germanis, & Cranzii de Scandis, quòd libenter *hyeme*; rarò æſtate bella gerunt. Auſtrales verò calorem facile perferunt ſuæ naturæ congruentem, tametſi vegetiores euadunt in regione frigida, languidi in calida: itaque Hiſpanæ feminæ Germanos, vt audio, ſua lingua piſces molles appellare conſueuerunt. quinetiam Celtæ ac Belgæ, cùm in Italiã aut Prouinciam veniunt, mirum in modum à culicibus & cimicibus cruciantur, propter cutis mollitiem; indigenæ propter duritiem minus appetuntur. Atque hæc de forma corporis; ex qua mores *animi*, & recta hiſtoriarum iudicia colliguntur. Cùm *enim* corpus & intellectus cõtrario modo afficiantur, quo maior vis eſt huius, eo minor eſt illius: & quo quiſque plus intellectu; eò minus corpore viget, ſi modo ſenſus integri fuerint. igitur planum eſt Auſtrales intellectu, Scythas corpore præſtare. id enim Ariſtoteles libro ſeptimo de Republica innuit; homines robuſtos & animoſos, minus ingenio valere, nec Rempublicam recte moderari. Afri verò

plus ſatis habét conſilii, virium non item: quæ tamen neceſſariæ ſunt, tum ad hoſtes repellendos, tum etiam ad ciues tuendos. Tertium genus eſt hominum, qui pulcerrimas parendi & imperandi artes habent, qui viribus Auſtralium calliditatem frangere, & conſilio Scytharum impetus coercere poſſunt. ex eo genere Vitruuius militem legendum putat, qui non minus prudentia quàm viribus præſtat. quàm recte aliorum eſto iudicium. hic tamen in hiſtoria iudicandum relinquitur, cur Gothi, Hunni, Heruli, Vandali Europam, Aſiam, & Africam armis inuaſerunt; ſed inopes à conſilio retinere non potuerunt. qui verò prudentium conſilia ſibi aſciuerunt, gentes ad ciuilem ſocietatem idoneas nacti, florentiſſima imperia diutiſſime tenuerunt, neque enim fruſtra Palladem armatam, aut Achillem ab ea comprehenſum Poëtæ fingunt. Et quoniã Scythæ fere ſemper à literis: Auſtrales ab armis abhorruerunt, nullum magnum imperium ſtabilire potuerunt. vtrũque Romani ſumma quadam felicitate ſunt conſecuti, & gymnaſticem cum muſica, vt Plato voluit, prudenter coniunxerunt. à Græcis quidem leges ac literas, id eſt, vrbanam diſciplinam, veluti palladium acceperunt: à Pœnis & Siculis naualem ſcientiam: militarem verò perpetuis bellis ſibi compararunt. & cùm antea cæſim duntaxat Scytharum more ferirent, poſt etiam punctim ab Hiſpanis, vt eſt apud

Poly

Polybium, ferire didicerunt. itaque mirum videri non debet, ſi populos omnes rerũ ſe geſtarum gloria ſuperarint, cùm pulcerrimas naturæ dotes ad diſciplinam adiunxiſſent. Sed illud diuina quadam bonitate dicam, an prudentia factum eſt, vt Afri plus ingenio, Scythæ corporibus valerent: ne ſi barbaris hominibus quaſi tauris vulpinam calliditatem; aut Pœnis, quaſi vulpibus magnã vim ac robur dediſſet: eius donis ad perniciem vtrique abuterentur. nihil eſt enim crudelius, inquit Ariſtoteles, iniuſtitia armata. quibus autem vires moderatas dedit, humanitate voluit ac iuſtitia reliquis præſtare. id quod regioni temporatæ tribuit Ariſtoteles in Quæſtionibus; Quamobrem, inquit, barbari ſunt, qui nimio frigore vel æſtu laborant? an quia temperies optima mores optimos facit? Quid igitur hiſtorici omnes innocentiam ac iuſtitiam Scytharum tantopere laudant, Auſtralium mores exſecrantur? hîc iudicium in hiſtoria requiro, ne philoſophos & hiſtoricos diſcrepantes habeamus; neque res dubitatione caret: ſunt enim homines obeſi minime mali, vt recte Cæſar de Antonio ac Dolabella iudicabat: Brutum verò & Caſſium macilentos homines metuendos eſſe. at Septentrionales obeſi ſunt, Auſtrales macilenti: verum eſt igitur quod ait Tacitus de Germanis: Gens, inquit, non aſtuta, nec callida: aperit enim ſecreta pectoris licentia ioci, & nuda o-

mnium mens poſtera die retractatur, ſalua vtriuſque temporis ratione. quin etiam hæc vna ratio eſt, cur reges ac tyranni olim hiſque tẽporibus ad præſidium corporis Thraces, Scythas, Germanos, Circaſſios, Heluetios, magna mercede ſemper quæſierunt: non quòd viribus ſuorum, vt ineptè plerique arbitrantur, diffidant: ſed quòd intelligunt, in illa vaſtitate corporum, minimum calliditatis ac malitiæ latere; eoſque potius militis, quàm imperatoris munere delectari. quo igitur modo crudeles ac barbari appellantur? ratio eſt in promtu: nam quo quiſque plus abeſt ab humanitate, id eſt, ab hominum natura, eò propius ad ferarũ ſimilitudinem accedit: quæ cùm ratione careant, iracundiam & appetitus cohibere nequeunt. ita fit vt Septentrionales ad crudelitatem impetu ferantur. hinc Thucydides Thraca, vbi nihil extimeſcãt, φονικώτατον γένος appellat. Tacitus verò de Germanis; Occidere ſolent, inquit, non diſciplina & ſeueritate, ſed impetu ac ira vt inimicum. Nam Hungari cæſo Gritto penulas militares & haſtas in eius cruore gentili more tinxerunt. Britanni ex regibus XL. ciuili cõſpiratione duodecim interfecerũt: principes verò innumerabiles, centũ quidẽ annis XXX. poſteaquam ab externis bellis paululũ conquieuiſſent. Tranſiluani (ſi vera ſunt Polonorum & Iouii Chronica) vt Georgium ſeditioſorum ducem acerbius tractarent. (is enim nobi-

nobiliſſimos quoſque Hungaros palis transfixerat (triduo maceratos inedia milites eo crudelitatis adegerunt, vt dentibus ſpirantis ducis artus dilacerarent atque deglutirent: deinde exenteratum in fruſta ſecantes verubus coctũ captiuis appoſuerunt. omitto Draculæ Trãſiluaniæ principis ſæuitiam omnium opinione maiorem. Omitto Gothorum & Hũnorum crudelitates antea inauditas, non modò in homines, ſed etiam in belluas, vrbes, arces, lapides, & ſepulcra Romanorum, quæ funditus euerterunt: Neque magis iracundiam quàm alios appetitus coërcere poſſunt. Tacitus de Germanis; Aleam, inquit, ſobrii inter ſeria exercẽt, tanta lucrandi perdendiue temeritate, vt cum omnia defecerunt, extremo iactu de libertate contendant. hinc etiam illa quæ in Germanos & Francos iactatur à Procopio cupiditas habẽdi, quæ tanta eſt, vt vitam auro, bellũ pecunia cõmutent. Auſtrales non tam auari, quàm parci ac tenaces; Scythæ prodigi ac rapaces & quoniam ab ingenio ſe deſeri ſentiunt, ſupra modum ſuſpicioſi euadunt. atque id noſtri homines antea ſatis intellexerunt. Holſter hoc amplius mihi retulit in hoſpitiis publicis ſpeculatores & ὠτακουστὰς in Gothia latere oritur enim ſuſpicio ab inopia conſilii. atque non niſi ieiuni cum Auſtralibus contrahunt: cumque ſe deceptos ſentiunt, calculum reducunt, aut plerunque decipiendo præoccupant, aut denique

vim aſſerunt. quo fit vt æquè perfidi atque *Auſtrales* omnium opinione habeantur. id quod veteres hiſtorici, quòd nulla cum Scythis haberent commercia, penitus ignorarunt. poſtea verò relictis ſedibus ſeipſos patefecerunt. ſic igitur Procopius de Francis, cùm è Germania in Galliam veniſſent (hos enim Germani, à ſeipſis originẽ traxiſſe gloriantur) Ea gens, inquit, ad fidem prodendám omnium aptiſſima. & Vopiſcus; Francis, inquit; familiare eſt fidem ridendo frangere: hinc Alciatus caudam ſcorpionis in Germanos iactari ſcribit. atque hoc prouerbium in Gallia vulgatum retinemus. quod cum bona illorum venia dictum ſit, ne cuiuſquam gentis nomen oratio noſtra læſura videatur. neque enim de re ipſa, ſed de inſita cuique natura ſcribo. quanquam in eo genere Germani â Danis & Noruegis, quibus maximè diſsident, longè ſuperantur. nuſquam profectò perfidia aut crudelitas populi erga principes, aut principum inter ſe maior exarſit, quàm inter Chriſtiernum & Goſtauum, Danos & Suecos. ab iis etiam Normanni, quos vulgus fidem minus colere ſuſpicatur, originem traxerunt. Quod ſi ab inopia rationis & conſilii Septentrionales appetitũ cohibere nequeũt, ac propterea intemperãtes, ſuſcipioſi, perfidi, crudeles habentur: quæ nam ratio eſt cur Auſtrales multo crudeliores ſint, magis etiam perfidi quàm illi? hic rurſus iudicium in hiſtoria re-

quiro. conſtat enim Auſtrales maximas habere à natura dotes ingenii; ſic enim Columella libro primo capite tertio, Cõſtat, inquit, Pœnos gentem acutiſſimam dixiſſe, imbecilliorẽ agrum quàm agricolam eſſe debere. Et Hircius de Aegyptiis contra Cæſarem dimicãtibus; Ipſi homines, inquit, ingenioſiſsimi, quæ à nobis fieri viderant, ea ſolertia efficiebant, vt noſtri illorum opera imitari viderẽtur. idem paulò poſt; Aptiſsimum eſt genus Aegyptiorum ad proditionem. quis autem neſcit, quibus artibus, & quamdiu Romanorum potentiam eluſerunt Pœni? nihilominus, crudelitatem in hoſtes incredibilem ſemper exercuerunt; vt videre eſt tum in bello Punico, tum etiam in eò quod Spendii & Carthaginenſes vtrique Pœni, mutuo geſſerunt; omnium, vt ait Polybius, quæ nos audiuimus crudelitate, ac omni ſcelerum genere maximum. ſed ludicra videri poſsint quæ à Polybio de crudelitate *Pœnorum* narrantur, ſi quis cum hiſtoria Leonis Afri comparauit: vel etiam cum Muleaſsis & filiorum inaudita crudelitate, quam non ita pridem tum in ciues, tum in ſeipſos exercuerunt. Nam Muleaſſes de regno, vnde patrem deiecerat, expulſus, ab immani fratris iniuria excæſſorum oculorum orbitate miſerabilis, ſupplex ad Carolum Imperatorẽ venit. A Pœnis igitur profectæ ſunt exoculationes, membrorum auulſiones, excoriationes, ſectiones,

lentæ vſtiones, & palorum traiectiones. totius verò corporis in rota confractio à Germanis, vt videre eſt apud Munſterum in Coloniæ deſcriptione: à quibus ſuppliciis Itali, Galli, Hiſpani, Græci, Aſiatici ſemper abhorruerunt, aut ab aliis initiati acceperunt. Nam Romani ſontes ante legem Porciam (quæ etiamnum verbera ciuium corpore amouit) ad ſummum ſecuri, vel gulæ confractione, pòſt etiã inedia necabant, tandem eſt exiliũ permiſſum. apud Græcos cicutæ vſus, quam etiam aqua temperabant Chii, vt ait Theophraſtus, quo mortem ſine dolore accirent: quia in ipſa morte plus ſatis acerbitatis ineſſe iudicarent: niſi quis nouo quodam & immani ſcelere obligaretur. ac ne quis à praua diſciplina tantam crudelitatem manare credat, vt Polybius Americorum Auſtralium naturam ſpectet, qui in cæſorum hoſtium ſanguine pueros mergunt, deinde ſanguinem ſugunt, & membris conciſis epulantur. Eſt igitur Auſtralium & Scytharum crudelitas longè diſſimilis, quòd hi ſolo impetu ad iram, & generoſa quadam animi audacia feruntur ad vindictam; tum etiam irritati facillimè placantur: illi nec facile irritantur, & irati difficillimè leniuntur: tum hoſtes inuadunt vulpina calliditate, non vi aperta: victoſquè immani ſuppliciorum acerbitate cruciant: quæ immanitas partim ab ea tyrannide proficiſcitur, quam praua educatio &

tio & immoderati appetitus in homine ſtabiliunt: ſed multo magis ab inæquali humorum confuſione: hæc autē ab elementis inęqualiter affectis: elementa vi cęleſtium corporum agitantur. in elementis verò corpus humanum continetur, ſanguis in corpore, ſpiritus in ſanguine, anima in ſpiritu, mens in anima: quæ tametſi eſt ab omni concretione libera, contagione tamen ex illa cohærentia plurimum afficitur. ita ſit qui ſunt in extremis regionibus, ad vitia procliuiores ſint. & quemadmodum atra bilis non aliter à ſanguine, quâm fex à vino diuellitur: ita perturbationes animi, quę ab atra bile proficiſcuntur, tenaciſſimè hærent. Auſtrales verò atra bile abundant, quę ex hauſtis ardore cœli humoribus, quaſi fex in imo ſubſidet, & perturbationibus magis ac magis augetur, vt qui ſunt hunc in modum à mente conſtituti, planè implacabiles ſint. talem fuiſſe Aiacem ferunt, & Martium Coriolanum: *quorum* alter non prius leniri potuit, quàm patriæ fines ac ſocias ciuitates ferro flāmaq; deleuiſſet: alter cùm hoſtes vlciſci non poſſet, in furorem conuerſus greges & armenta cędebat. Hinc igitur facile eſt de hiſtoria iudicare percepta cauſa furoris. conſtat autem Auſtrales furore facilius capi quàm Septentrionales: vt facilius homines inſaniunt quàm belluæ, ſcribit enim Leo Afer infinitam eſſe in Africa furioſorum hominum multitudinem, & vbi-

que publicas ædes furioſis conſtitui;quibus etiam abundat Hiſpaniæ pars illa, quæ Auſtralior eſt. In inferiori Germania, nulli fere ab atra bile furioſi, ſed à ſanguine; quod genus furoris vulgus morbum ſancti Viti appellat: qui ad laſciuiam & inconditam ſaltationem impellit, quàm muſica lyra imitantur: deinde numeris ac modis grauioribus vtuntur, idque ſenſum faciunt,quouſque modi ac numeri grauitate planè conquieſcant.qui vero medias habent regiones,à bile flaua,cùm aduri cœperit, aguntur in phreneſin, quæ ad cædés & vulnera prorumpit.qui ſub vrſa viuunt, cum abundẽt pituita, neceſſe eſt furore ſenum, id eſt lethargia laborare, quòd genus dementiæ ſtuporem ac obliuionẽ affert. inſania vero vbique graſſatur. inſaniam appello, cùm ratio appetitum vincere non poteſt, quod maximè Septentrionalibus contingit: nam furor in ſapientem cadere poteſt. vt ait Cicero, inſania non poteſt, quod noſtri admodum ineptè interpretantur, cum imperitos ac ſimplices homines incurabiles eſſe aiunt. Quæ omnia in vniuerſum dicta ſint. vbique enim furioſi, melancholici, phrenetici,lethargici,vbiq;ſapientes,fortes ac temperantes homines; ſed alibi longè plures,alibi pauciores. quæ igitur à medicis de abradente melancholia, & ab Ariſtotele de melancholicis dicta ſunt, Auſtralibus fere conueniunt. ad eaque iudicium hiſtoriarum debet accommo-

dari. quæ à nobis prætermittuntur:ea tantùm quæ ſunt omiſſa, vel non ſatis intellecta planius explicemus: cuiuſmodi eſt illud; Auſtrales omnibus voluptatibus ac veneri maximè deditos; Scythas vero negat Hippocrates ad venerē aptos eſſe, ob nimiam, vt ipſe ſcribit, ventris frigiditatem ac humiditatem: tum etiam ob equitationem, ac propterea infœcundos eſſe: & cùm fruſtra venerem tentauerint, odio veneris ſerpſos caſtrare. caſtrationem vocat alibi venæ cephalicæ, quæ ſub auribus latet, ſectionem, qua his quoque temporibus vti quoſdam accepimus. Hæc tamen omnibus fere hiſtoricis repugnant. adhibeamus igitur rectum illud, quod quærimus, iudicium hiſtoriarum; & philoſophorum ac hiſtoricorum diſcrepantiam tollamus. nam Gothorum, Scytharum & Germanorum tanta fœcunditas eſt, vt non modo Septentrionis vaſtas ſolitudines ac ſiluas maximis vrbibus decorarint, ſed etiam in vniuerſam Europam colonias miſerint: non tantùm Germani vltra Danubium, verùm etiam Scandi in extremis Scythiæ finibus poſiti. illinc Methodius & Paulus Diaconus, exercitus quaſi apum examina erumpere conſueuiſſe tradunt. Iornandes verò & Olaus appellant hominum officinam: quod inde Gothi, Gepidæ, Hunni, Cimbri, Longobardi, Alani, Burgundi, Normanni, Picti, Heruli, Sueui, Sclaui, Suiceri, Rugi originem traxerunt. cum autem Scythæ calidi

lidi ſint & humidi, vnde fœcunditas ingeneratur: dubium non eſt quin omnium populorum fœcundiſſimi ſint. ac neſcio quonam modo Hippocrates Scythas ventre frigidos eſſe putat. id enim falſum eſſe natura ipſa demonſtrat. nam quæ ratio eſt vt hyeme maior ſit in viſceribus, quàm æſtate calor (id enim feruens ore fumanti halitus ſignificat) eadem eſt iis qui Septentriones incolunt, ac propterea ſunt hyeme viri ad gignendum aptiores, non ſalaciores, vt putauit Ariſtoteles. nam ſalaciores ſunt æſtate viri (propter acrimoniam flauæ bilis, quæ æſtate copioſior eſt) minus tamen idonei: ita quoque Auſtrales ſalaciores Septentrionales verò magis idonei. quod ſumma Dei prudentia factum eſt, quòd iis qui ſatis habent ad gignendum facultatis, voluptas non magnopere eſſet neceſſaria: iis verò qui minus habent humoris & caloris, maiores ſtimulos voluptatis optima parens natura dedit: alioqui nec ſuum genus propagare, nec ſocietatem colere vellent. eadem natura fecit, vt hyeme viri; æſtate feminæ ad venerem procliuiores ſint, vt aiunt medici, non ad voluptatem propter ſe expetendam, quo nihil fœdius eſt: neque ſolum ad procreationem, quod reliquis animantibus commune eſſe videmus: ſed etiam vt eſſet fruendæ ſocietatis, ad quã nati ſumus, perpetuum deſiderium, poterat enim voluptas ſocietatem ad breue tempus conciliare, vt cæ-

teras animantes, non tamen diutius retinere, aut mutuum amorem tueri. Sed Hippocratis rationem cur Scythæ ad venerem minus idonei ſint, quia braccis & equitatione perpetua vtuntur, probare non poſſum: cùm Ariſtotelis teſtimonio, & quidem certiſſima ratione, quam affert in quæſtionibus, ſalaciores ſint, qui equitare conſueuerunt. Ex his intelligitur quid de Cæſare, Volaterrano, ac Tacito iudicandum ſit, qui Germanorum continentiam tantopere laudant, Tacitus; Sera iuuenum venus, inquit, eoque inexhauſta pubertas, nec virgines feſtinantur. quod tamen continẽtiæ tribui nullo modo poteſt; cum antea docuerimus, Septentrionales ſuapte natura intemperatiſſimos eſſe in potu, cibo, ira, alea, rapinis. nam qui temperans, idem quoque continens eſt, non contra. nullus eſt autem cõtinentiæ locus, vbi nullæ ſunt quæ appetantur libidines ac voluptates: vt nemo fortis dici poſſit, nullo propoſito periculo vel labore. At Auſtrales, qui plus habẽt rationis & conſilii, à ratione impetrarunt, vt liberius peccare ſuauitatis cauſa liceret. cùm enim difficillimè ſe continere poſſint, tum verò in libidinem proiecti execrandis voluptatibus abutuntur. ab illis enim promiſcuè beluarum & hominum concubitus, vnde tot monſtra nobis pariunt Africæ regiones, hinc Auſtralium, hinc Pœnorum
apud

Germani longiſſime abſunt. de quibus ſic Cæſar; Ante xxv. annum feminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habent rebus, cuius rei nulla eſt occultatio. Altamerus quoque, Poggius & Munſterus in deſcriptione Badenſi tradũt Germanos promiſcue & peregrinos quoq; cum vxoribus ſine ſuſpicione perlui. nomen zelotypia, inquit Munſterus, apud iſtos locum non habet. addit Irenicus, homo Germanus: Illa conſuetudo, inquit, noſtro tempore in balneis vbique obſeruatur. Cæſar quoque ſcribit Britannos duodenas vxores habere communes, & fratres cum ſororibus, parẽtes cum liberis. Itali hũc morem ferre nunquã potuerunt, multo minus Hiſpani: qui amore ac zelotypia ſæpe inſaniunt. Pœni verò & Americi mortem præſtabiliorem ducunt. quare nihil mirum ſi Perſarum, Pœnorum & Hebræorũ reges ſemper infinitam habuerint multitudinem vxorum: vt Diodorus libro ſecundo, Herodotus libro tertio, Ioſippus libro quarto cap. decimo ſeptimo Scythæ vero vel cõmunes vel ſingulares: quibuſcum tamen ita viuunt, vt etiam num in ipſis regibus, ex quibus populi mores intelligimus; incredibilia continentiæ exempla ferantur. ſcribit enim Tacitus, Germanos ex omnibus barbaris penè ſolos ſingulas vxores habere & Volaterranus, Caſimirũ Poloniæ; Vuenceſlaum Bohemiæ reges, cœlibes caſtos ſemper vixiſſe. Hẽricum vero II, Imp. non mo- apud Leonem incredibilis zelotypia, à qua

do ab alienis vxoribus, ſed à ſua quoque perpetuo abſtinuiſſe. eſt igitur cauſa generationis à calore & humore: libidinis, ab vtraque bile. à flaua quidem propter acrimoniam; ab atra vero propter ſpumam & flatum, qui plurimus eſt in eo genere bilis: atque id voluit, opinor, *Ariſtoteles* in ea quæſtione qua diſputat, Cur melancholici ſalaciores ſint. Argumento eſt, quod qui acribus & flatulentis cibis vtuntur, ſalaciores euadunt; eoq; magis ſi bilis ex aduſtione acris & ſalſa euaſerit. hinc fortaſſis Poëtæ Venerem fingunt maris ſpumâ natam: atq; ob eam cauſam factum opinor, vt ex omni genere beſtiarum, nullum præter leporem maſcula venere vtatur: quinetiam, teſto Varrone ac Aeliano, concipit ac parit: femina verò ſola ex omnibus animantibus ſuperfœtat. conſtat autem nullum atra bile magis abũdare. quare non mirum ſi Auſtrales qui ea bile pleni ſunt ad venerem, procliuius feruntur; quam propterea Ptolemæus potiſſimum in Africa coli, & Scorpionis ſidus, quod ad pudenda pertinet, Africæ præeſſe tradit. Habent etiam Auſtrales ex atra bile quod lepra laborãt, qui propterea morbus Punicus à veteribus appellatur: non propter ruborem, cùm Auſtrales lepra iudicio Moſis & Plinii nihil habeat ruboris, ſed quoniam illinc originem habet, illinc etiam morbus Arabum, qui ἀλφὸς à quibuſdam, ab aliis λεύκη & vitiligo appellatur. nam ante

Pom-

Pompeium Magnum nullos Italia, teſte Plinio, viderat leproſos, quem morbum Aegypti peculiarem eſſe tradit. argumento ſit, quod Moſes omnium antiquiſſimus ſcriptor, leges de leproſis infinitas, Græci ac Romani nullas tulerunt. & quidem in eo conſentiunt Leo Afer & Aluareſius: nam alter ædes infinitas in vtraque Mauritania leproſis conſtituit: alter leproſos Abyſſinorum cum populo verſari ſcribit, vt vulgaris morbus eſſe videatur. Americam vero noſtri homines teſtatum reliquerunt leproſis, aut vt ipſi aiunt, Neapolitano morbo laborantibus abundare: quem morbum Scaliger, Indicum, Indi Pua vocant: quod ab illis inſulis inuectus eſt in vniuerſam Europam & Africam: ac paulatim in Syriam & Scythiam, vſque peruaſit. quod autem ab atra bile ingeneratur, ex eo planum eſt, quòd qui plus habent melancholici humoris, eo difficilius curantur. facit etiam atra bilis vt Auſtrales triſtes ſint, ac demiſſo vultu, inceſſu tardi & cogitabundi: Septẽtrionales læti & alacres, propter ſanguinis copiam. Ex his perſpicuum fit, cur omnes omnium hiſtoriarum ſcriptores tradunt, Auſtrales ad maxima corporis & animi vitia procliues eſſe: ratio eſt in promptu, ſcilicet cum male fuerunt ab atra bile conſtituti: ſin bene temperata fuerit ea melancholia quæ dicitur abradens (ſunt autem multa genera) egregias corporis & animi vires adipiſcuntur. primum li-

rum libri ſunt ab infinitis morborum generibus, quæ à repletione, fluxione, & ſanguine putri deriuantur. ſunt in Africa rariſſimæ ac leuiſſimæ febres, propter humoris interni & caloris inopiam; quartana verò, quæ melancholiæ propria eſt, ſemel curata, vt ait Hippocrates, nunquam recurrit. *In* Septentrionibus putres à ſanguine febres, tumores, & œdemata; *morbi* comitiales, cõuulſiones, cæcitates, *quo* longius à medio receditur, quorum vna ratio eſt, craſſi humoris & excrementorum copia. quæ exigua ſunt in Auſtralibus. In media regione graſſantur peſtes, propter aëris frequentes mutationes, cum in extremis perpetua ſit hyems aut æſtas, in medio; veris etiam & autumni magnæ mutationes. hinc etiam morbi articulares, tertianæ, herpes, & gangræna, quam ineptè dicam an impiè, noſtri acceptam ferunt D. Antonio, qui à pleriſque in Italia & Gallia Narbonenſi ardentiore voto, *certe maiore* metu colitur, quàm Deus immortalis. Ac falluntur qui putant mediæ regionis homines, quod ab extremis longius abſunt, ſalutem aut vitam habere diuturniorem. Auſtralium natura congruit cum calore: Scytharum cum frigore: qui in medio ſunt, tametſi cæteris temperatiores videntur, nihilominus à calore & frigore oppugnantur; & frequentes habent aëris mutationes, quæ morbos pariunt & ſenectam præmaturam. hinc hiſtoricorum diſ-

ſcrepātes opiniones de vitæ breuitate. putauit Ariſtoteles diutius ad Auſtrum viui: Plinius ad Septentrionem: Galenus in media regione, quā ipſe in Aſia minore collocauit, vbi homines optimo eſſe temperamento putat. Gallos vero, Scythas, Aegyptios, Arabes, ne per ſomnium quidem eiuſmodi temperamentum attigiſſe: idem tradit Hippocrates, omnia pulcriora, maiora ac meliora in Aſia naſci, quæ partim vera, partim etiam falſa mihi videntur. nam maiores ſunt qui ad Septentrionem, vt antea docuimus, & quidem præſtantiora forma: idque Ioſippus, Cæſar & Tacitus, de Germanorum mira magnitudine teſtantur; & veteres formam Gallorum (quos à colore candido lacteos ſeu Galactas ipſi Aſiatici vocarunt) & Gallicos vultus quaſi prouerbio Tertullianus vſurpauit, in eo tamen genere Britannis inferiores videntur, ſed Galeno ignota fuit Gallia, quam vt videret, à M. Aurelio rogatus adduci non potuit. Cùm autem vita diuturna calido & humido ſuſtineatur, par eſſet ad Septentrionem diutius viui: atque hinc fortaſſe Plinius Hyperboreos annoſo æuo vitam protrahere putauit. & quidem notum eſt in Britannia vltra centeſimum annum viui: nec dubito quin Scytharū vita lōgè diuturniore eſſet futura, niſi potu ac cibo ſeipſos obruerunt. Auſtralium quoque vitam longiſsimam eſſe veterum ac iuniorum ſcripta teſtātur. tametſi enim calore & humore co-

te copioſo minimè abundant, excremẽta quoque multa deſunt, quæ ſenectam & interitum afferre omnium conſenſu putantur. nam quò minus plantæ habent incrementi, eò diutius vigent, vt eſt apud Theophraſtum. *Alii* temperatiore cœlo vitam protrahi longiorem arbitrantur. nam Italia multos alit qui centeſimũ annum his quoque temporibus ſuperarunt. Plinius ex cenſu Romanorum annos centum & *quadraginta* quoſdam vixiſſe tradit. qui tamen iuniores hiſtoricos cum veteribus, & veteres inter ſe contulerit, tum etiam phyſicas rationes adiunxerit, certiſsimum de hiſtoria iudicium feret: ſcilicet *A*uſtrales longiore vita frui, maximè tamen Numidas. id quod credibile eſt, cùm annoſæ Cornices, quæ nihil fere caloris, minus etiam humores habent, quatuor hominum ætates implere dicantur. præterea Elephantes qui *A*riſtotelis, ac Iubæ teſtimonio vitam omnium animantium ſuperant, non alibi quàm ad *A*uſtrum reperiũtur. itidem palma, *quæ* interdum annos mille vigere dicitur, non niſi ad *A*uſtralem plagam ali poteſt. quin etiam aurum & adamas, quæ à ſeipſa nunquã interitum ſentiunt, ad *A*uſtrum optima; nulla fere ad Septentrionem. neque enim verum eſt ab optimo temperamento, vt putat Galenus, vitam effici longiorem, alioqui lapides plantis, *plantæ* animantibus, elephas & ceruus homine temperatiores eſſent, quod abſurdum

ſit: cùm ingenii præſtantiã ab optima tempe rie iudicari putet. Iam verò cùm animus corpori præſtet, maiorque vis ingeniorum ſit ad Auſtrum quàm ad Septentrionem, dubium nõ eſt, quin potior mundi pars ad Auſtrum poſita ſit: & maiores ſunt in Auſtralibus quàm in Scythis virtutes, vitia quoque maiora in quamcunque partem inclinarint. atq; hinc facile iudicium de hiſtoria Liuii colligemus, qui cum Annibalis virtutes commemoraſſet, Has inquit, tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia pluſquam Punica: nihil veri, ſancti, nullus Deûm metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. falſum eſt enim quod Machiauellus ſcribit, homines ad ſummum ſceleratiſſimos eſſe non poſſe; exemplo Pauli Balionis Perusiæ tyranni, qui cum Iuliũ Pontificem vna cum ſuo comitatu occidere facile potuiſſet, dominatum amittere, quàm tantum ſcelus perpetrare maluit. Hoc Annibal non feciſſet. idem Machiauellus Italos, Hiſpanos, & Gallos ſceleratiſſimos omnium gentium appellat. Germanorum iuſtitiam & prudentiam mirum in modum extollit vno loco. alibi perfidiam eorum, auaritiam, ſuperbiam inſectatur. quæ ab ignorantia morum & naturæ cuiuſque populi profecta ſunt. Neque enim ſtupidi homines & ruſtici valde flagitioſi eſſe poſſunt, ſed in magnis ingeniis, vt eſt apud Platonem magnæ virtutes aut

tes aut vitia ineſſe conſueuerunt. & quemadmodum fœcunda tellus niſi excolitur, magnam nocentium herbarum vim profert: & modicè culta valde frugifera fit; ſterilis vero neque ſalutares, neq; noxias herbas, nec quicquam omnino niſi maximo labore parit; ita quoque de Auſtralium ac Scytharum ingeniis iudico. Quare non mirum ſi omnes prope hiſtorici ac poëtæ, iam inde ab Aeſchylo, magnam Scytharum innocentiam laudant: malitiam Auſtralium inſectantur. Plus valent, inquit Tacitus, apud Germanos boni mores, quàm alibi bonæ leges. at illis temporibus omni diſciplina caruêre Germani, vt parum à beſtiis diſcreparent, quod ipſi confitentur. Cũ igitur in ſumma ignoratione verſarentur, nõ video cur tantopere laudabilis ſit eorum innocentia. qui nec valde mali, nec boni eſſe potuiſſent: ſed is ſumma laude dignus eſt, qui virtutes, quarum vim animo comprehenſam habet, ſponte colit, cum iniuſtus eſſe poſſit: vel quod virtutis aditus vnus eſt, veluti recta linea. circa quam hinc inde obliquæ ſunt innumerabiles: vel quòd homines propoſitis bonorum & malorum finibus, multò magis ad ſcelera feruntur, à quibus non ſolum crudeliſſimis ſuppliciis, æternaq; morte propoſita deterreri non poſſunt; ſed ne præmiis quidem immortalibus ad iuſtitiam impelli, vt pleriq; putent, homines in ſumma innocentia victuros,

ac multò beatiores futuros ſi malorũ fructus (ſine quibus tamen natura bonorum percipi non poteſt) nunquam deguſtaſſent: ſed vt ceteræ animantes, naturæ ſuæ congruenter vixiſſent; quam quidẽ ad naturam, Scythas & mõtanos homines nulla diſciplina informatos propius accedere videmus. Ex quo relinquitur quid iudicandũ ſit de hiſtoricis, qui Græcorum, Aegyptiorum, Arabum & Chaldæorũ ſuperſtitionem, impietatem, magiam, flagitioſas libidines & crudelitates inſectãtur, quæ laudabilia ſunt, omitunt. ab iiſdem enim literæ, bonæ artes, virtutes, diſciplina, philoſophia, religio, humanitas deniq; ipſa, in orbem terrarum velut à fonte profluxit. neque tamen Scythis ſua induſtria defuit, neque item iis, qui mediam regionem tenent, ſed egregias à Deo immortali dotes ſunt conſecuti, quæ melius intelligi non poſſunt, ne certius hiſtoriæ iudicari, quâm ſi humani corporis, aut Republicæ bene conſtitutæ, aut mundi, ſiderumque cæleſtium imaginem proponamus. Fingamus igitur tribus his populis, eo, quo diximus, ordine conſtitutis, præeſſe quoſdam Planetas, idque tantùm doctrinæ gratia: deinde Auſtralibus Saturnum, ſequentibus Iouem, Septentrionalibus Martem tribuamus: tum in orbem redeundo rurſum Auſtralibus Venerem (nam Sol veluti fons luminis omnium communis erit) ſequentibus Mercurium, Septentrionalibus

Lunam.

Lunam. ex hac veluti diſtributione trium populorum, vim quandam vniuerſæ naturæ planius intelligemus. aiunt enim Chaldæi Saturni vim in comprehenſione poſitã, Iouis in actione, Martis in effectione. id autem ex Hebræis *naturæ* optimis interpretibus intelligitur. illi enim Saturnum שבתאי vocant, id eſt, quietũ, quo nihil ad contemplationem maius eſſe poteſt. Iouem צדק id eſt iuſtum appellant: quòd Græci cum ab Hebræis, vt optima quæque, accepiſſent; iuſtitiã Ioui aſsidere finxerunt. Martem verò מאדים, id eſt fortem & robuſtum; quem propterea Chaldæi & Græci bellis præeſſe putarunt. Saturnus quidem frigidus, Mars calidus, Iupiter vtroque dicitur eſſe temperatior primus ad ſciencias, & ea quæ in ſola contemplatione veri acquieſcunt: aliter ad prudẽtiam, quæ in agendo poſita eſt, quæque virtutes omnes complectitur: tertius ad artes & opificia, *quæ in* manu ac robore poſita ſunt, pertinet: primus ad mentem, alter ad rationẽ, poſtremus ad *φαντασίαν*. Nam Auſtrales populi diuturno contemplandi ſtudio, quod atræ bili congruit, pulcherrimarum ſcientiarum autores ac principes fuerunt: naturæ arcana detexerunt: mathematicas diſciplinas inuenerunt; deniq; religionis cœleſt umque ſiderum vim & *naturam* primi perſpexerunt. Scythæ quod eſſent ad contemplationẽ minus idonei, pro-

pter ſanguinis & humoris copiam (quibus ita mens obruitur vt vix vnquam emergat) ad ea quæ ſub ſenſum cadunt, id eſt ad artes & opificia tractanda, ſponte ferri cœperunt. hinc à Septentrionibus ea quæ mechanica dicuntur, belli tormenta, furioſæ artes, typographia, quæque pertinent ad metallicam diſciplinam: quam ita tractauit Georgius Agricola, homo Germanus, vt Ariſtoteles ac Plinius in eo genere nihil intellexiſſe videantur. nec mirũ videri debet, ſi Germanos & Britannos accire ſolent Itali & Hiſpani, quòd cœleſti quodã munere occultas terræ venas inuenire, & inuentas aperire norunt. iidem quoque alumni Martis militarem diſciplinã antea ſemper, & nunc quoque incredibili ſtudio colunt, arma tractant, montes æquant, aquas deriuant, ſeq; totos venationibus, agriculturæ, pecuariç, aut iis artibus, quæ opera moliuntur, dare conſueuerunt, vt illorum ingenium in manu poſitum eſſe videatur: quod ſatis indicat omne genus ſupellectilis & inſtrumentorum, quæ ab illis tam artificiosè, tam affabrè fiunt, vt ea cæteri populi mirentur; imitari non poſſint. atque id fortaſſe voluit Plato, cùm diceret Martem & Vulcanum artes reperiſſe. quod ſi Aſtrologis habẽda fides eſt, qui Martem natiuitatis principem habent, aut milites ſunt, aut opifices futuri. Ad mediæ regionis homines, neque ad occultas ſcientias ita nati, vt Auſtrales, neque opifici-

pificiis ita dediti ſunt vt Septētrionales, ſed ad res agendas omnium aptiſſimi. nam ſi quis omnia hiſtoricorum ſcripta collegerit, iudicabit ab eiuſmodi hominibus primum profecta eſſe inſtituta, leges, mores, atque optimam Reipublic. moderandæ rationem: tum etiam mercaturam, gubernatoriam, oratoriam, dialecticam, imperatoriam denique diſciplinam. harum autem diſciplinarum magiſtri eſſe feruntur Iupiter ac Mercurius: & qui Iouē aut Mercurium, aut vtrumque originis dominum habet, ad hæc ſuapte natura ferri dicitur & quidem conſtat ex hiſtoriarum lectione, in Aſia, Græcia, Aſſyria, Italia, Gallia, Germania ſuperiore, quæ Polum inter & Aequatorem; à quadrageſimo ad quinquageſimum gradum interiacent, maxima imperia ſemper floruiſſe; & ab illis regionibus ſummos imperatores, optimos legumlatores, æquiſſimos iudices, prudentes Iuriſconſultos, diſertos oratores, ſagaces mercatores, clariſſimos denique hiſtriónes & fabularum actores ortum habuiſſe. nulli ab Africa, multo minus à Scythia iuriſconſulti, nulli oratores, rari poëtæ, pauciores hiſtorici, pauciſſimi qui copioſam & vberem exerceant mercaturam; qualem Itali, Græci, Hiſpani, Aſiatici. hæc igitur cum hiſtoria conferamus, vt rectius de re tota iudicari poſſit quæritur Galenus nullos vnquam à Scythia philoſophos præter Anacharſim, innumerabiles à Græcia

fluxiſſe ſcribit quoq; Iulianus Aug. vbi de Gallis agit, quorum naturam vſu diuturno cognitam & planè compertam habebat; Celtas nec philoſophiæ, nec diſciplinis mathematicis operã dare: ſed in Dialecticis fere ac Rhetoricis acquieſcere: hinc Iuuenalis:

Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos,

quin illa ipſa religio qua vtebantur planum facit Deum Mercuriũ, inquit Cæſar, Galli maximè colunt: huius plurima ſunt ſimulacra: hunc inuentorem artium ferunt: hunc ad quæſtus pecuniæ, mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. has igitur hiſtorias experientia diuturna comprobauit: neque enim vſquam terrarum plures cauſidici, nuſquam ciuilis ſcientia maiore ſtudio colitur: occultæ vero ſcientiæ ac mathematicæ diſciplinæ valde frigent. Contra verò Auſtrales, quòd aſsiduè contemplantur propter inſitum atræ bilis humorem; ſeipſos à rebus agendis ſponte ſubducunt, ac deſertiſsimas ſolitudines quærunt. contẽplationis autem ac meditationis (quæ Pretioſa mors ab Hebræis & Academicis appellatur) ea vis eſt, vt ingenium acuat, & hominem ab homine ſeiungat: quod cum adeptus eſt, nõ modo rerum naturalium arcana videt, ſed etiã pernicibus alis in cælum purgata mẽte fertur, rerumque diuinarum ſcientia repletur: poſt à Deo immortali ſubornatus, res arduas &

duas & admirabiles ignaris hominibus reuelat. quare mirum videri non debet ex hiſtoriarum lectione, ab illis regionibus ſummos philoſophos, mathematicos, prophetas, omnes deniq; religiones in orbem terrarum, velut ab vberrimo fonte fluxiſſe. non quod alibi quoque diuina mens hominem cœleſti ſpiritu afflare nolit: quod dictu nefas eſt; cùm vigeat vbiq; Deus, non aliter ac Solis ſplendor: ſed quemadmodũ idem ſplendor in aqua limpidiſsima ſeſe magis oſtendat, quàm in turbida: ita quoq; diuinitas in purgata mente clarius elucet, quam in ea quæ deorſum vergens contagione corporis afficitur, ac perturbationibus ſecum diſsidentibus implicatur. quibus enim ſanguinis & humoris copia maior, ille ſeſe difficilius ab hac terreſtri labe ſeiungunt, vt non immeritò ſiccas animas ſapientes appellarit Heraclitus. ridiculum eſt enim ac minimè philoſopho dignum, quod H. Cardanus hominem ſapientiſſimum eſſe ait, quòd ſit humidiſsimus & calidiſsimus: cùm beſtias ipſas quo ſunt frigidiores; vt Ariſtoteles ſcribit libro ſecundo De partibus animantium, eo prudentiores eſſe videamus. argumento ſit prudentiſsimus elephas, cuius ſanguinem omnium frigidiſsimum eſſe Plinius auctor eſt. Quæ cùm ita ſint, facile eſt ad iudicandum, an vera ſint, quæ de religione *Auſtralium* hiſtorici tradunt, atque in primis *Leo Afer*, vbi agit de templorum ſubſtructionibus

nibus; Sunt, inquit, in vrbe Feila templa ſeptingenta, quorum maximum miliarii vnius ambitum, vnamque & triginta portas habet: lampades verò non gentas diu noctuque ardentes. Credibile quoque eſt id quod Aluareſius in Abyſsinorum hiſtoria tradit, de inaudita magnitudine templorum: de multitudine infinita monachorum, qui non modo in locis deſertis, ſed etiam in pagis, in circulis, in foro, in caſtris verſantur: ex quibus etiam exercitus ſæpe cōſcribuntur: cum principes ipſi hoc vitæ genus ſequuntur. Rex autem qui Negus & Iothau Beſul, id eſt gemma precioſiſſima vocatur, quaſi pontificem ageret, non aliter quàm ornatu & veſtitu pontificio præeuntibus pontificibus, & religionis inſignia præ ſe ferentibus iter facit. ieiunia verò totius populi planè incredibilia narrat, ſi quis ea cum noſtris compararit: ſi tamen iudicium ad hiſtoriam adhibeas, valde credibilia iudicabis. multi enim vitam lente cruda vel holeribus aqua pura coctis, & planè inſipidis ſine pane ſuſtentant. alii circulos ferreos quaſi cingulum nuda cute geſtant. plerique ieiuniorum tempore, id eſt, anni tertia parte, noctes inſomnes ducunt. quidam collo tenus in aqua dormiunt: non deſunt qui ſtantes horas XXIIII cælum conſtanter intuentur. omnes ſtatis diebus verberum ac flagellorum crebris ictibus ſe lacerant: qui verò in religionem vel minimum peccant, aut qui ligneam

gneam crucem oſculari dedignantur (vti ſunt nonnulli) flammis vlceribus comburuntur. poſtremo, quod ad Rempublicam tuendam & beatam vitam plurimum prodeſt, res aduerſas æquè ac proſperas ab vnius præpotentis Dei voluntate fluere arbitrantur. At in rebus agendis, & Republica gubernanda quàm inepti ſunt, ex eo planum fit, quod apud eos, qui deliquerunt, non prius verberari deſinunt, quàm mulctam verberantis arbitrio ſoluant. Princeps autem iudicum, qui veluti Cancellarius maxima quæque moderatur, ſæpe iuſſu regis verberibus cæditur. homicida propinquis interfecti cruciãdus traditur. omnia verò iudicia ſine vllis actis, aut ſcriptura conficiuntur. debitores, niſi ſoluendo fuerint, creditoribus in ſeruitutem addicuntur. nulla ſtipendia militibus dantur, nulli commeatus, ſed hordeum quiſque, aut quid ſimile ferre tenetur. nullæ ſunt vrbes, nulla caſtra, nulla propugnacula populus in pagis, princeps in tentoriis huc illuc vagatur: tametſi pretioſiſsimam ſupellectilem, & theſauros habet infinitos. nullus papyri vſus, ſed rationes publicæ pellibus conſignãtur: quæ arguunt eiuſmodi homines rebus agendis, parum idoneos eſſe. Minus etiam Scythæ, qui omnia vi & armis ſeruilem in modũ, ac belluarum more exequuntur: vt de veteribus Germanis Tacitus ſcribit: Nihil magiſtratus publicè aut priuatim gerit ſine armis; cui

Boemus

Boemus Germanus, & Munſterus his quoque temporibus his verbis ſubſcribunt; Iniurias illatas raro iure, ſed ferro & rapinis vlciſcuntur, nec prædari erubeſcunt. quid eſt autem iniquius aut magis barbarũ, quàm quod Clageni fieri ſolet; ſi quis furti ſuſpectus ſit, necatur, deinde quæſtio habetur? hũc morẽ Hunnis & Gothis acceptum ferunt. Ab illis etiam duelli leges profectæ. neq; enim de omnibus iniuſtitiæ generibus vllum turpius aut maius eſſe poteſt, quàm vt imbecillus ac tenuis accepta iniuria ſit infamia dignus, niſi cum aduerſario, quantumcũque viribus præſtet, armis decertarit, ac vitam periculis obiecerit. nam iſta ratione Scythæ, ſi cũ belluis, quæ robore præſtãt, conferantur, iure infames ſint. Sed natura ſic comparatum eſt, vt Scythæ, qui minimum rationis, plurimum roboris habent, ſummam omnium virtutum in bellica laude conſtituant: Auſtrales in pietate ac religione: medii vero in prudentia. ac tametſi omnes modis omnibus Rempublicam tuentur, nihilominus tamen alii viribus, alii metu diuino; reliqui legibus ac iudiciis magis vtuntur. Itaque mirum videri non debet, ſi Calipharum, ſeu Pontificum Iſmaeliticæ religionis tanta fuit maieſtas, vt non modo legum ac religionum, verumetiam imperii & armorum, omniumque poſſeſſionum, libertatis deniq; & ſeruitutis; poſtremo vitæ ac necis ius in omnes haberent. ſed ab

eorum

eorum imperio Turcæ, Scytharum progenies, ac Mameluchi genere Circaſsii, primi deſciuerunt, eoſque de veteri poſſeſsione deturbarūt. ac fortaſſe illud eſt, quod à Poëtis iactatur; Saturnum ab Ioue de imperio deturbàtum, id eſt religioſos ac ſapiētes homines primis temporibus iuſtitiæ fruendę cauſa reges eſſe creatos: ſed cùm ſola pietate homines in officio continere ſe poſſe arbitrarētur, neque tamē id præſtare poſſent, cùm ſcilicet pleriq; nec metu diuino, nec vlla religione ducerentur, prudentiores accepta poteſtate Rempublicam regere: religioſi vero ac philoſophi; ſacrificiis & contemplationi operam dare, plebs militiam, agriculturam & opificia tractare cœpit: ex quo factum eſt, vt ſapientes precibus & monitis; prudentes imperio ac iuſſu; robuſti viribus & executione Rempublicam tuerentur. nam his tribus partibus, decretis inquam, edictis & executione Reſpublica continetur. monent Pontifices ac ſapientes: iubent magiſtratus: exequuntur miniſtri. ſic Anaxagoras Periclem, Plato Dionem, Socrates Nicoclem, Plutarchus Traianum, Polybius Scipionē, atque omnino Magi Perſas, Brachmanæ Indos, Mantes Gręcos, Pontifices Romanos ſalutaribus ſapientiæ præceptis, aut quacunque religione informabant: qui tamen ad res agendas inepti erant, quod Plato ſapientiſsimus accepta ciuitate, quæ ſe illi commiſerat, planum fecit. Itidē Ariſto-

riſtoteles Anaxagoram ſapientiſſimum virum prudentia caruiſſe ſcribit: etenim ſe ipſum fame ac inopia, præ negligentia rei familiaris interire paſſus eſt, id quod Theodoro Gazæ in extrema ſenectute contigit. Itaque Philo Moſem magnis laudibus commendat, quod vnus omnium mortalium fortiſſimus imperator prudētiſſimus legislator, ac diuiniſſimus propheta extiterit. Quod igitur de vna ciuitate, idem quoque de mundana Republica indicandum relinquitur, vt diſtributis populorū muneribus, Auſtralium ſapientia, Scytharum robur, mediorum prudentia quodammodo propria ſit. id quod etiam in animæ partibus videre eſt. etenim mens ipſa monet, ratio iubet: ſenſus autem veluti ſatellites ad exequendum adhibentur: & in triplici animæ facultate, animali, vitali & naturali; vna quidem à cerebro motum & ſenſum: altera ſpiritum à corde vitalem: tertia ab hepate vegetationem. neque enim melius, opinor, inſita populo cuique natura intelligi poteſt, nec de hiſtoria quaque iudicium certius ac verius fieri, quàm ſi microcoſmus hic cum magno homine, id eſt, cum mundo conferatur. quod igitur Plato in ſua, idem nos in mundana Republica faciemus. ſed paulò aliter quàm ille. voluit enim penes cuſtodes imperium eſſe, quos in cerebro quaſi Palladem in arce collocauit: in quo videtur Saturnia

vox ab omnibus laudata, ſed à paucis intellecta; Aut reges philoſophari, aut philoſophos regnare. at philoſophia, id eſt, rerum pulcerrimarum perpetua contemplatio, vt omnes Academici volunt, nihil habet cum negotiis militaribus aut ciuilibus commune. militibus autem arma tribuens, in corde ſtationem dedit, quod illic iraſcendi vis poſita ſit. poſtremo agricolas & opifices in hepate, vt res neceſſarias & alimenta Reipublicæ ſuppeditent. ſed ſine magna perturbatione fieri non poſſunt, vt ſuo loco dicemus. nunc illud tantùm quod ad mundanam Rempublicam, & populorum naturam ſpectat, videamus: ac ſi fieri poteſt; hunc mundum velut hominem congruenti ſitu conſtituamus. Nam in eo quoque ſcriptores à ſeipſis plurimum diſcrepant. Homerus, Ariſtoteles, Plato, Galenus, Pythagoras, Auerroes, mundi hujus, quem Animal vocant, dextrum latus in ortu poſuêre; ſiniſtrum in occaſu; *Plinus* & Varro contra ſtatuunt; in ortu læua, in occaſu dextra, ex veterum Latinorum more. Siniſtra, inquit Varro, in templis ab oriente, dextra ab occaſu. templa vocat cæli regiones ab auguribus lituo diuiſas. ſic Muhametici precantur. Augures tamen ad ortum ſe conuertebant vt Liuius libro primo ſcribit. Augur dextras ad Meridiem partes, læuas ad Septentrionem. cui ſane congruere videtur Dauidis Pſalmus LXXXIX. verſ. XIII. צפון

בראתם צפון וימין id eſt Aquilonem & dextrum tu creaſti eos. vbi omnes interpretes plagam intelligunt Auſtralem pro dextro. ſic enim Chaldæus interpres. huc accedit, quod Orientem, פנים, id eſt faciem appellant; ex quo ſequitur Auſtrum lateri dextro tribui facie ad Orientem conuerſa, quo more vtimur in votis concipiendis. ſed cum nullam ſui dicti rationem afferant, Philonem ſequemur, cui etiam conſentiunt Empedocles, Lucanus, Cleomedes, Solinus. nam Moſes ſacrarii ſiniſtrum ad Meridiem, dextrum ad Septentrionem conuertit: idque optima ratione, quia motus rapidus eſt ab ortu verſus occaſum: hominis verò greſſus, non in terga fit, aut latera, ſed ad anteriora. hinc Lucanus:

Vmbras mirati non amplius ire ſiniſtras.

Græcis quidem dextra ſiniſtris meliora: ſed apud Latinos ſiniſtra in auguriis valde proſpera exiſtimantur, vt Plutarchus & Plinius tradunt: non quia ſol oritur ſiniſtra, vt Plinius voluit, ſed quia pars ſiniſtra vergit ad Auſtrum, quæ mundi plaga reliquis pręſtat, ſiue ſtirpium, ſive metallorum, ſiue gemmarum, ſiue hominum, ſiue animorum, ſiue cæleſtium corporum dignitate: ac propterea verſus Auſtrum Abrahæ profectiones dirigi putant Hebræi: ab Aquilone vero, inquit Ezechiel, venit omne malum. quinetiam Arabes & Mauri, vt eſt apud Picum Mirandulam, malos dæmones ad Auſtrum, aut

nullos,

nullos, aut raros eſſe aiunt; ſiue propter lucis copiam, qua fugari putantur; ſiue propter aëris tenuitatem, quo ſuſtineri nequeunt ad Septentrionem verò nuſquam copia maior dæmonum & maleficarum, ſi Saxoni Grammatico & Olao fidem habemus. Præterea poſuimus *Septentr*ionales robuſtiores, *A*uſtrales debiliores. at ſiniſtra quoq; pars hominis debilior eſt, dextra validior. vt Macrobius lib. VII. c. 4. Saturnal. ſcribit: & in vtero dextro mares, in ſiniſtro feminas moveri Plinius cum Varrone, *A*riſtotele & Hippocrate ſcribit. Et *A*rtemidorus dextrum oculum filium: ſiniſtrum feminã ſignificare ſcribit in ſomniorum interpretatione. & dentes dextros amicos, ſiniſtros amicas *interpretatur* & in vniuerſum libro vigeſimoſeptimo dextras partes viris, aut iunioribus: ſiniſtras feminis aut ſenioribus tribuendas eſſe. & Ariſtoteles libro quarto cap. 3. & 9. & lib. 4. c. 1. & lib. 1. cap. 15. de Hiſtoria animal. ait, dextram partem eſſe maſculam, ſiniſtrã feminam; pes quoque dexter, & brachium dextrum maius eſt (id quod ſutores etiamnum intelligunt) & vegetius ſiniſtro. deinde planum fecimus Scythas rubicũdos eſſe, ac multo ſanguine abundare: Auſtrales verò exſangues, & atra bile plenos: at in dextro latere ſitum eſt hepar: in ſiniſtro lien: hic atræ bilis; illud ſanguinis conceptaculum. demonſtrauimus quoque Scythas intemperantes & iracundos eſſe, & impetu ad

vindictam ferri: Auſtrales conſilio ſuſcepto. id quoque dextro; illud ſiniſtro lateri congruit: nam atra bilis quietos, ſed iracundos, iecur intemperantes efficit. conſequens eſt igitur, vt in hac Republica mundana Scythas, quaſi milites & opifices in dextro latere, Auſtrales in ſiniſtro: tū mediæ regionis homines in corde, veluti magiſtratus in media ciuitate, conſtituamus. eſt enim cor medium inter cerebrum & iecur, atq; inter iecur & lienem. fecit autē natura, inquit Ariſtoteles, quoſdam ſervos & eorū robuſta corpora ad neceſſarios vſus; alios debiles, ſed valde vtiles ad vitæ ſocietatem. nec me mouet quod Hebræi perinde, vt reliqui populi dextra ſiniſtris præſtare putant: vt videre eſt Pſalm 109. Matth. 22: Marc. 12. Matth. 25. 26. & Actor. 7. ad Coloſſ. 3. ad Hæbros 1. & 10. ad Epheſ. 1. Hoſtiē. Ioan. Andr. Panorm. in c ſolitæ de maioritate & obedient. Ariſtoteles lib. 31. c. 11. 13. 19. 25. & libro 32. cap. 7. & Iacobus dextram capiti Ephraim ſuperpoſuit benedicendi cauſa. in eadem ſententia fuit Bald. ad l. decernimus. de ſacroſanct. eccleſ. c. & Curtius ſenior conſil. 74. honoratiorem locum eſſe à dextris. Plaut. in Pſeud.: Omnes ordines ſub ſignis ducam. legiones meas aui ſiniſtra, auſpicio liquido atq; ex ſententia. Cicero de Legib. 3. is aue ſiniſtra dictus populi magiſter eſt, rationē reddit Cicero. Quanquam haud ignoro, quæ bona ſint, ſiniſtra nos dicere, etiamſi dextra ſint:

ſed certe noſtri ſiniſtrum nominauerunt, externi dextrum. clarius etiam M. Varro libro 5. epiſt. quæſt. A deorum ſede cùm in meridiem ſpectes, ad ſiniſtram ſunt partes mundi exorientes, ad dextram occidentes, factum arbitror, *inquit*, vt ſiniſtra auſpicia meliora, quàm dextra exiſtimentur. Nihilominus tamen ex Latinis plerique ſiniſtra mali ominis eſſe opinantur. Maro:

Arboribuſq; ſatiſq; Notus pecoriq; ſiniſter.

& Cicero. Nemo me ſiniſtris ſermonibus carpit, neminem ipſe reprehendo niſi vnum me.

Sæpe ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix.

Sed ea ratio eſt, quod dextra ſiniſtraquè variè acceperunt. Nam vbique Hebræi omnium populorum morem ſecuti dextra in Meridiè, ſiniſtra in Aquilone poſuerũt: quia populi omnes Solem adorabant facie ad orientem conuerſa: quod vetuit Moſes ſed vtcunque ſit, Meridiem hoc vel illo modo Aquiloni præſtare conſtat, & hominis dextram Aquilonis eſſe. hoc igitur à Platone diſſentio, quod ille milites in corde, magiſtratus in cerebro, plebem in iecore: ego pontifices ac ſapientes in cerebro malim, magiſtratus in corde, opifices ac milites, qui ex plebe leguntur, in iecore. neque enim vis animoſa cordis robur efficit, quod ſanguinis ac jecoris proprium eſt, ſed ad actionem impellit. certe Machiauellus optimum impe-

ratorem ab Italia, non militem deligi voluit, quod maiore prudentia, quàm robore valent: corporis autem munus, inquit Ammianus, à milite ab imperatore animi poſcitur. nec verò imperatoris eſt, vt Plutarchus in Pelopida: cominus cum hoſte pugnare: nec magiſtratus lictorẽ agere, ſed imperare ac iubere. cùm autem Plato Philoſophis ac ſapientibus imperium tribueret, quos ad contemplationem idoneos, ad actiones ineptos eſſe ex hiſtoria docuimus; cõſequens erat in corde milites collocare, qui tamen optimi ex agricolis, vt Plinius ſcribit de veteri Romanorum diſciplina, vel ex opificibus vt noſtra ætate, leguntur: quod ad labores obdurucrunt: nam Ariſtoteles operarios & opifices inter plebeios recenſet. Et quidem videmus Scythas, aut Germanos milites antea ſemper atq; his temporibus magna mercede quæri. vt planum ſit, milites optimos ex agricolis & plebeiis, quorũ vis in manu poſita eſt, ſemper legi conſueuiſſe. Atque hæc ſi ad cœleſtia referantur, æquè ſibi congruent. nam ſi demus lieni Saturnum, cordi Iouem, Cyſtifelli Martem, Lunæ iecur: recurrent illa qua ab Aſtrologis cuique parti corporis tribuuntur. eſt enim Mars cum Luna, quaſi folliculu fellis cum iecore: quòd vniuerſum corpus a lit ac vegetat; vt Luna mundum elementa rem: quæ lumine aucta ſtirpes, aquas, animan tia vehementer auget. qui verò Lunam haben

in or

in ortu, robore & optima valetudine præſtare dicuntur, quæ omnia Scythis optimè conueniunt. accedit illud quod ſcribit Cæſar de Germanis: Vita omnis, inquit, in venationibus atque in ſtudiis rei militaris conſiſtit. quid autem Dianæ ac Marti magis proprium eſſe poteſt? illud etiam animaduerſione dignum, quod Plinius ſcribit: fulgura tonitruaque in media regione fieri, nulla in Aethiopia & Scythia. Idque ab incolis compertum habemus. Iouis autem propria ſunt fulmina & tonitrua, non modò poëtarum, ſed etiam phyſicorum opinione. Quod ſi quis Solem, quem omnium communem poſuimus, cordi tribuat: tum quod in medio planetarum, vel vt Copernicus, in centro mundi poſitus ſit: tum quòd vitam omnium maximè diuturnam ſignificet, & calorem temperatum habeat, non vt Mars vrentem, nihil repugno: ac fieri poteſt, vt ſit omnium cõmunis & partis cuiuſdam proprius: quæ tamen omnia non extremis, ſed temperatæ regionis hominibus congruũt. Hæc rurſus populorũ ratio triplex ad mundum triplicẽ referri poteſt, ſcilicet intellectilem, vbi mẽtes: cœleſtem, vbi ſidera: elementarem, vbi rerum ortus ac interitus. huc etiam pertinet triplex animorum ordo (præter eum qui eſt extra ordinem, qui nulla mundi contagione violatur) primus quidem puras hominum mentes in Deum cõuergere: alter Reſpublicas moderari: poſtremus

circa materiam & formam occupari videtur.
Quæ cùm ita ſint, triplex hoc hominum ge-
nus, Scythæ, inquam, Auſtrales & mediæ re-
gionis homines, ad triplicem animæ vim, ſci-
entiæ, prudentiæ & artis, quæ in contempla-
tione, actione & effectione poſita ſunt: ad νοη-
τικὸν, θυμικὸν & ἐπιθυμητικὸν ex ipſius cere-
bri, cordis & iecoris, cæleſtiumque ſiderum vi
cōmodè, vt opinor, & ad hiſtoriarū omnium
certiſſima iudicia referri poſſunt. Et quemad-
modum ſex annorum millibus mundi elemen-
taris conuerſionem ex Heliæ cuiuſdam Rabbi
coniectura fore aiunt: ita quoque duobus an-
norum millibus homines religione ac ſapien-
tia præſtiterunt, ſiderumquè cæleſtium motus,
ac naturæ vim vniuerſam magno ſtudio con-
quiſierunt, duobus item annorum millibus in
conſtituendis ciuitatibus, in legibus ſancien-
dis, in coloniis deducendis occupati fuerunt:
quibus temporib. à Saturno ad Iouem; ab Au-
ſtralibus ad mediæ regionis homines imperia
ſunt delata. conſequentibus annorum milli-
bus, id eſt à Chriſti morte, variæ artes antea in-
cognitæ, & opificia in lucem venerunt: tum et-
iam bellorum motus ingentes, idque toto ter-
rarum orbe, cùm ſcilicet ſuperſtitio Iouis atq;
imperia, vt ita dicam, abrogata, & ad Scythas
Martis alumnos translata fuerunt; atque hinc
repentè legiones Gothorum, Burgundiorum,
Herulorum, Francorum, Longobardorum,
Anglo-

Anglorum, Britannorum, Hunnorum, Vandalorum, Gepidarum, Normannorum, Turcarũ, Tartarorum, Moſcouitarum, Europam & Aſiam impleuerunt. Siue igitur vlla vis eſt cæleſtium corporum in hæc inferiora, vt etiamnum theologi confitentur; ſiue nulla, vt plerique putant: nihilominus id, quod eſt, vt aiũt, & ὅτι ἐστὶ, ſenſu percipimus, tametſi cauſæ ſunt obſcuriores. Ex quo multa non modo hiſtoricorum, ſed etiam philoſophorum & aſtrologorum ſcripta intelligũtur: hiſtoriæ verò falſæ ſint nec ne, facillimè iudicantur: vt illud Ptolemæi; Aſiani Auſtrales, animis conſiliisq; excelſi, fortes, bellicoſi: Septentrionales ſapientes, magi, rerum diuinarum periti & iuſti. hæc planè falſa aut penitus ſunt inuerſa. falſum quoque id quod Plinius ſcribit, corporum proceritatem æque in Auſtro ac Septentrione; quod heic humoris alimentum; illic ignium vis maior eſt: non modo in hiſtoria, ſed etiam in ipſa ratione peccat. infinita ſunt eiuſmodi apud Ariſtotelem, Hippocratem, Galenum, Diodorum, Herodotum, Volaterranum, Sabellicum, quæ ſingula ſi perſequar, infinitus ſim. ſatis eſt digitũ ad fontes intendiſſe, vt quid de vniuerſa populorum omnium hiſtoria iudicandum ſit, verius ac melius intelligatur. Sed cùm alii ab aliis, & ſecum ipſi ſæpe diſſentiant, in eo tamen omnes pręter D. *Hieronymum* conueniunt, Gallos eſſe leves. Idque à Cæſare ſcriptum, à Tacito & Trebellio

confirmatum, ab Italis & Germanis ſæpe repẽtitum; maximè tamen à Sleidano in concione Caroli Imp. alii tamen alias quoque gentes leues appellant: Syri, inquit Liuius, Aſiatici, Græci, leuiſſima omnium genera. de Scythis, quib. cum nihil habuere commercii, nihil prodiderunt. Si igitur leuitatem appellant animi quandam alacritatem ac celeritatem, quæ mediæ regionis homines omnium aptiſſimos ad agẽdum reddit, ſanè Galli, Itali, Pannonii, Aſiatici, Chaldæi, Parthi, qui à ſcriptoribus hoc vitio notantur, leves ſunt. & quidem Iulius Scaliger Veronenſis de Gallis in hunc modum ſcribit; Gallos videmus ad omnia momenta euentuũ: diſciplinarum promtos & verſatiles; qui animorum vigor igneus maturaq; celeritas, nulli alii nationi data eſt. quocunq; incubuêre feliciſſimè ſe dant, ocyſſimè proficiunt, gnauiter exercent mercaturam, literas, arma, eruditionem, candorem, eloquentiam, omnium tamen gentium ac nationum fide ſunt maxima, integra & conſtanti. hæc ille. At Scytæ craſſis humoribus quaſi pondere obruuntur, ne animi vis emergat. Auſtrales ab atra bile in pulcerrima rerum magnarum contemplatione retinẽtur: quo fit vt celeres motus animorum quieſcant. idque videmus non modo in Mauris & Pœnis, ſed etiam in Hiſpanis, quo propius ad Auſtrum accedunt. tanta eſt in illorum oratione, geſtu, inceſſu, & ab omnibus actionibus tar-

ditas

ditas. vt inertia languere videantur. Galli vero tam celeriter omnia, vt prius rem geſſerint, quàm *Hiſpani* conſilium inire poſſint. greſſu vero tam celeri feruntur, vt eos currere, nõ incedere putent Hiſpani. nec minor in diſcendo facilitas ac celeritas, quàm in aliis actionibus, quæque Auſtrales cogitatione diuturna inuenerũt, celerrimè conficiunt & imitantur; vt nõ immerito Cæſar eorum docilitatẽ admiretur, quæ magna ſunt flauæ bilis argumenta. nam Galenus cùm humorum virtutes à corpore ad animum transfert, flauæ bili prudentiam tribuit, atræ conſtantiam, ſanguini lætitiam, pituitæ manſuetudinem. ex quibus inter ſe confuſis, infinita varietas conflatur. iidem humores ſi abundare, aut aduri, aut labefactari cœperint, in contraria vitia inclinant. quò fit vt flaua bilis abundans in temeritatem prorumpat, aduſta in phreneſin. præceps igitur & *nimia celeritas* in agendo conſiliis inimica, fecit vt *Galli* leues appellarentur. Sed cum leuitas nihil aliud ſit, quàm in dictis & factis inconſtantia quædam, profecto temeritas debuit, nõ leuitas appellari. aut ſi leues quoque iudicamur, Scythę nos in eo genere facile ſuperabũt. eſt autem contrariorum contraria diſciplina. igitur ſi Auſtralis ater eſt, Septentionalis candidus; ſi magnus hic, ille parvus: hic robuſtus, ille debilis: hic calidus humidus, ille frigidus ſiccus; hic piloſus, ille glaber: huic rauca vox illi

illi clara: hic calorem metuit, ille frigus: hic lætus, ille triſtis: hic ſociabilis, ille ſolitarius: hic audax, ille timidus: hic vinoſus, ille ſobrius: hic ſui & alieni negligens, ille circumſpectus & ceremoniis deditus: hic ruſticè arrogans, ille animo elatus: hic prodigus, ille parcus: hic minimè ſalax, ille ſalaciſſimus: hic ſordidus, ille nitidus: hic ſimplex, ille verſutus: hic miles, ille ſacerdos: hic opifex, ille philoſophus: hic manibus vtitur, ille mente: hic terræ venas, ille cæleſtes inquirit. ſi igitur Pœni pertinaces, vt Plutarchus ſcribit, quid Scythæ? docuimus vtroſque crudeles ac perfidos eſſe cùm in vitia labuntur, ſed cõtrarias attulimus cauſas. quòd ſi vitia ſunt extremorum, conſequens eſt, vt ſi pertinax Auſtralis, Scytha leuis ſit, intermedius conſtans. certe barbari, & qui minus habent rationis, ad belluarum ſimilitudinem propius accedunt; quæ vt facile irritãtur, ita facilè placantur, & paulo momento huc illuc ſine ratione feruntur. Conſimiliter pueri ac feminæ amicitias contrahunt ac deponunt, homines conſilii participes non item: & in hominum genere, quo quiſque plus ingenio valet, eo minus ad amicitias, vel odia, vel opinionum nouitatem trahi ſolet; eo tamen pertractus ægre diuellitur. ac mihi propius intuenti, Auſtrales intermedii, & Scythæ: ſenum, virorum & adoleſcentium mores & humores habere quodammodo videntur. quod verſu antiquo per commode ſignificatur:

Ἔργα

Ε῎ργα νέων, βουλαὶ δὲ μέσων, ἐυχαὶ δὲ γερόντων.

Vota ſenum, iuuenum facta & conſulta virorum.

Senes appello, qui nondum decrepiti ſunt. Scythæ quidem humidi, calidi, adoleſcentium in modum: Auſtrales frigidi, ſicci, quod ſenibus congruit: qui mediam ætatem attigerunt, temperiem optimam conſequuntur. iam verò ſi Ariſtoteli credimus ad Theodecten ſcribenti, adoleſcentes cupiditatibus & ἐπιθυμίᾳ intemperanter laborant, quod hepatis & vulgi proprium eſſe docuimus, ſubiicit Ariſtoteles: ἐυμετάβολοι δὲ, καὶ ἁψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται, id eſt cum ſint leues ac mutabiles, eos repente faſtidium ac deſiderium capit nouarum cupiditatum & paulo poſt: Repentinæ voluntates, nec tamen diuturnæ: ambitioſi, audaces, iracundi, faceti, prodigi, non improbi; ſed ἐυηθεῖς, ac ſimplices, διὰ τὸ μὴ τεθεωρηκέναι πολλὰς πονηρίας, id quod ignorantiæ tribuit, non virtuti, ſed etiam, inquit, Valde creduli, & inani ſpe paſcuntur. ſenes contra. qui verò mediam ætatem tenent omnia ſunt mediocriter conſecuti. ſed hæc fuſius apud Ariſtotelem. atque hæc tribus populorum generibus non moderatione congruunt, verumetiam exemplis. nam Germani inferiores qui aut Scythæ ſunt, aut Scytharũ proximi, eius leuitatis quam in Gallis accuſant,

accuſant, maxima ſemper indicia præbuerunt. de veteribus ſic Tacitus; Gens, inquit, non aſtuta, nec callida: aperit enim ſecreta pectoris licētia ioci. ergo detecta omnium mens poſtera die retractantur, & ſalua vtriuſque temporis ratio eſt. deliberant dum fingere neſciunt, cōſtituunt dū errare non poſſunt. hæc ille. ſed cū Scythicæ leuitatis infinita exempla, nullū tamen maius eſt, aut in quo magis elucere conſtātia debeat, quàm in religione ſemel probata. Oſtrogothi, & Vuiſigothi ſedibus ab Attila pulſi petierūt à Valente vt agros permitteret, ſeque leges imperii ac religionem Chriſtianam ſuſcepturos. quod cum impetraſſent, Valentem perfidia incredibili oppreſſerunt, & vivum cremarunt. Gothi cum in Italiam veniſſent, repente Chriſtianam religionē, mox Arrianā ſuſceperunt. Gronlandii, qui proximè ad polum accedunt, ingenio mobiles, inquit Munſterus, facilè Chriſtianam religionem probarunt, poſtea ad idololatriā relapſi fuerunt. Turcæ Scytharum genus, cùm primum Aſiam inuaſerunt, Arabicā religionem ſtatim probarunt. Tartari nullo cogēte, Chriſtianam, mox Arabicam acceperūt. Normanni etiamnum rudes ac barbari, tametſi magnam Gallię partem ſubegiſſent, nihilominus ſtatim repudiata gentili religione, Chriſtianam probarunt. Islandii verò mox idolatræ, mox etiam Chriſtiani fiunt arbitrio peregrinorum, vt Ziegierus ac Munſterus

tra-

tradunt. Bohemi & Saxones Romanos ritus primi deſeruerunt. quàm ſapienter non diſputo, neque eſt huius loci. tametſi enim viros graues inprimis & eruditos habuerunt, qui capitales Pontificum fraudes detexerunt: ii tamen propoſito conſilio, ac re diu multumq; deliberata, rem omnium difficillimam ſuſceperunt. ſed de plebeis loquor & agricolis, qui repente in eorum ſententiam re non intellecta conuolarunt. nā ſtatim Saxonia tota, Balticæ vrbes, Dania, Noruegia, Suecia Gothorum, & qui à Suecis Gothis originem traxerunt, Heluetii, mox etiam Britannia & Scotia defecerunt. diu reſtitit Germania ſuperior, quæ minus Septentrionalis eſt, nec dum planè ritus veteres improbauit, Gallia multò difficilius. & quidem Sleidanus, qui ex aliorū ratione Gallicam accuſat leuitatem, confitetur ſe nouem annos, quibus in Gallia vixit, crudeliſſimas Gallorum vſtiones ſpectaſſe, quas annos quadraginta miſerrimè intulimus ac pertulimus: alteri quidē, quod religione ducti, ſeu obſequium Deo præſtare arbitrarentur: alteri quod vnius Dei cultum omnibus deliciis, opibus, honoribus, vitæ denique anteferrent. nullæ vſtiones in Germania factæ memorantur, præterquam Cæſaris Leonis natione Bauari. Italia verò à veteri opinione ægrè diuelli poteſt. ac ſi Germani in ſuſcepta religione conſtanter acquieuiſſent, multo facilius reliquos in ſuam ſententiam

per-

pertraxiſſent: ſed paulo momento huc illuc diſtracti, infinitam opinionum varietatem ſuſceperunt. neque enim Huſſi tantùm, vel Martini; ſed mox etiam Anabaptiſtarum, Leidani, Zuinglii, Carloſtadii, Oſiandri, Weſtphali, Dauidis, Stancari, Adamitarum, Vualdenſium, Interimiſtarum, & aliorum pene innumerabilium ſectas ſubinde combiberunt. At Auſtrales, Aſiatici & Afri, non niſi miraculis, & quidem cœleſtibus aut armorum vi, à religione ſuſcepta defecerunt. Atq; hæc admirabilis conſtantia, non in viris modo, ſed etiam in feminis ac pueris regem Antiochum propè ad inſaniã perduxit, cum pueros ſeptem Hebræos omni ſuppliciorum genere crudeliſſimè torqueret, nec tamen efficere poſſet vt ſuillam carnẽ guſtarent. quin etiam mater ipſa, filios ad mortẽ pulcerrimam vltro inuitabat. & certe gens illa nullis vnquam præmiis aut pœnis à ſua ſecta potuit auocari, & ſola toto terrarum orbe diffuſa, ſuam regionem ante annos ter mille ſuſceptam, acerrimè tuetur. Ipſe verò Muhamedes, cùm ſuam diſciplinam nec miraculis potuiſſet, nec oratione perſuadere, ad arma cõuerſus, & libertate ſervis propoſita, ſumma vi perfecit, quod nulla ratione potuiſſet. Quemadmodum igitur *Angli* de ſua fortuna queruntur, quòd cum viribus, vt eſt apud Cominium, ſuperiores ſint Gallis, conſilio tamen longè inferiores: Itali verò Gallos ac Germa-

nos veluti barbaros, Vt Cardanus ſcribit, facillimè in fraudem impellunt: rurſus Itali Græcorum, Græci Cretenſium, hi Aegyptiorum ac Pœnorum calliditatem inſectantur: ita quoq; Hebræi & Aegyptii Græcos, Itali Gallos, Galli Germanos leues eſſe queruntur. Ego verò ſic exiſtimo, eſſe in hominum dictis & factis, vt in rebus omnibus, auream quandam mediocritatem, quæ conſtantia dicitur, quæque inter leuitatem & pertinaciam medium tuetur: nec ſapientibus vnquam laudata eſt in vna ſententia perpetua permanſio; ſed vt in nauigando tempeſtati obſequi artis eſt, etiamſi portum tenere nequeas, tum verò gubernaculum ad omnem cæli faciem torquere, ac ſæpius velificationem mutare, ſummæ prudentiæ iudicatur: ſic in rebus humanis (diuinas excipio) quæ variæ ſunt ac ſui diſſimiles, ſententiam mutare honeſtum putat ſapientiæ magiſter; Tantum inquit, in Republica contende, quantum probare tuis ciuibus poſſis. qui verò ſuas opiniones adeo pertinaciter defendunt, vt reuelli, turpe; vinci nefas eſſe putent: aut qui de vita, quàm de propoſita ſuſceptaque opinione decedere malunt, ii neque ſibi ſunt, neque ſuis ciuibus vtiles, & perniciem Reipublicæ afferre ſolent itaque viri omnium opinione ſapiētiſsimi, Plato, Xenophon, magiſtratibus Reipublicæ cauſa mentiri permittunt. Cum igitur hæc vitia ſint a natura cuique genti quodammodo inſita;

M prius

prius eſt hiſtoria moribus & natura cuiuſque populi iudicanda, quàm maledictis vtendum. neque enim laudabilis eſt Auſtralium ſobrietas; nec ebrietas Scytharum quam illi tantopere accuſant, admodum vituperanda, cum Auſtrales propter caloris inopiam, cibo ac potu ſtatim obruantur: Scythæ verò ſi velint, ſe cohibere non facile poſſint, cùm vrgeantur ab interiori calore, & ingenii viribus deſerãtur, ſed Auſtralium mollis victus magis vituperandus eſt, quam Scytharum ſordes in conuiuiis, quæ parum admodum differebant à paſtu beſtiarũ: Tacitus de veteribus Germanis; Sine apparatu, inquit, ac ſine blandimẽtis expellunt famẽ. & paulo pòſt; in omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc membra quæ miramur, ex creſcunt inter eadem pecora, in eadem domo degunt. Scythæ verò vbi fames ingruit, equorum ſecta vena ſub auriculis ſanguinem ſugũt & carnibus equorũ epulantur, vt de Tamerlanis exercitu proditum eſt. At Auſtrales mundi ſunt ac nitidi, nec ſordes ferre poſſunt, idque facile intelligitur ex illis, quibus vtuntur lavacris ac balneis, non tantùm in ſacris, ſed etiam in priuatis rebus. neque ſolum ex veteribus & Xenophonte, verumetiam ex Alphareſio planum fit, quorum alter apud Perſas quoquomodo ſpuere turpe: alter apud Abyſsinos, vel mucorem vel ſputum excreare in templis, pro inſigni flagitio haberi ſcribit: Athenæus verò Aſiati-

ſiaticorum & Aegyptiorum delicias incredibiles tradit: in quo genere cùm Marcus Antonius nobilis decocto à Cleopatra facile vinceretur, Romanos velut ineptos ac barbaros, ſeque ipſum irriſit. omitto Perſarum præmia lege tributa, iis qui nouas voluptates inueniſſent, vt ſcribit Theophraſtus. eadē eſt in geſtu & actione morum elegantia: ſuaues etiam cõcentus & Lydios modos fidibus conſectantur. Scythæ ſuauitatem orationis ac veneres dicendi reſpuunt: vt ex eorum ſermone & literis ſine vocalib. aſperrimè colliſis intelligitur, nec Lydium modum ferre poſſunt: ſed vocis aſperitatem affectant, vt ſcribit Tacitus, barrituq; accendũt animos fracto murmure obiectis ad os ſcutis, quo vox plenior & grauior intumeſcat. tubas & tympana libenter audiunt, fides negligunt. Amant etiam Scythæ mirum in modum ſocietates, & cœtus hominũ inter ipſos: hinc Nomades à veteribus dicti, & iis quoque temporibus Hordæ, vt Tartari vocant, cũ infinita multitudine vagantur in agris. Auſtrales ſolitudinem quærunt, & in ſiluis deliteſcere, quàm in luce populi verſari malunt. Mediæ regionis homines deſcribere nihil opus eſt, ſi quis extrema perceperit; ex iis enim media facile intelliguntur, verbi gratia: Scythæ Phrygio modo ſæpius vtuntur, Auſtrales Lydio, Me[...]iii Dorio quidem ferociores fiunt; & Martem. [...]t ait ille, cantu accendunt, Lydius Auſtrales

etiam molliores reddit. Dorius naturæ congruens, motus animorum ad virtutem & honeſtatem dirigit. hic igitur à Platone laudatur, ab Ariſtotele in libris de Republica vehementer probatur, & ſuſcepta religione Chriſtianorum à Latinis tanto ſtudio ſuſceptus, vt cautum ſit, ne quis alio modo quàm Dorio in ſacris vteretur. at Lacedæmonii tibia, Cretenſes cithara vtebantur in bellis: non ad cohibēdam iram, vt Thucydides & Plutarchus ſcripſerunt: eſt enim iudicio Platonis & Ariſtotelis, vtiliter hominibus ad vltionem tributa: ſed cùm nulli ſint Cretenſibus & Lacedæmoniis Auſtraliores in Europa, ſuæ naturę inſeruiebāt. Atque hoc vniuerſum de moribus populorum ex ipſa natura Septentrionis, Auſtri, mediæque regionis dicta ſint. De ortu verò & occaſu in locis planis & æqualibus (de his enim agimus) iudicare difficile eſt: cùm reuera nihil oriatur, nihil occidat: ſed in locis inæqualibus magnum vtriuſq; diſcrimen eſſe, non modo medici ſed etiam ruſtici & architecti maximis argumentis deprehenderunt. vt ager Taurinus oriētalis eſt, quod Alpes ad occaſum poſitos habet, Palæſtinus occidentalis, quòd Hermon & Libanum ſpectat ab ortu: tametſi ſol in Aequatore citius oritur Palæſtinis quàm Taurinis, hora fere ac dimidia: at cùm lux oriens maleficam & craſſam aëris obſcuritatem moderato calore perpurgat, efficit regionem multò tē-

peratio-

peratiorem. cum autem maximis ardoribus flagrat ſol,id eſt poſt meridiem, orientali regioni occidit: & oritur occidentali: hinc magnum diſcrimen inter Allobroges & Taurinos qui ſunt in eadem latitudine ac longitudine cæli. hoc quidem rationi congruit: ſed in locis æqualibus certa ratio nulla videtur cur Galatia minoris Aſiæ, ab Italiæ Campania differat, cùm in eadem latitudine ſint. eſt tamen Hebræorum, Græcorum, & Latinorum ſummo cõſenſu, quem experientia diuturna comprobauit, temperatior ac melior ſitus orientis, quàm obitus. hinc Ezechiel de electis facies ad orientem conuerſas adoraſſe ſcribit, & Ieſaias iuſtitiam ab oriente proficiſci. item alius; Reſpice ad orientem, & intuere lætitiam à Deo tibi venientem. his ego teſtibus libenter vtor, eoque libentius quod intelligo rerum naturalium ac diuinarum veriſſimos interpretes fuiſſe inter Latinos Plinius libro 7. ſcribit, obſer*uatione* diuturna compertum eſſe, peſtem ab ortu ad occaſum ferri: quod in Gallia Narbonenſi animaduerti: vt ſi contra fiat, id quod accidit anno Chriſti M.D. L V I I. peſtem vbique graſſaturam ominentur. Ammianus inter Græcos teſtatum reliquit, Seleucia direpta, & aperto templi adyto quodam Chaldæorum arcanis cõcluſio, labem exiluiſſe incurabiliũ morborum, qui Marci ac Veri temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, aduſque Rhenum & Gallias

cuncta contagione ac multitudine morientiũ fœdarunt; non multo pòſt ab Aethiopia verſus Septentriones peſtis vniuerſum penè terrarum orbem populata dicitur. huius quidem perſpicua ratio eſt, cum Auſter humidas Septentrionis regiones afflauit, calore putredinē augente. eſt igitur cauſa proxima in ventorum varietate poſita. nam venti ab Auſtro ſpirantes calidi humidi; à Septentrione frigidi ſicci. ſed quia venti à cardinibus & decumanis ſpirantes leniter flare conſueuerunt: non efficiunt illam aëris varietatem, quàm qui â lateri b. oriuntur: quia cum ſol â cardinibus longiſſimè abſit, exhalationes vehementes commouere nequit: in decumanis verò calor ſolis violentior ventum excitat, ſed eius vim cohibet. quæ ratio facit, vt vere ac autumno, ventorum vis multo maior ſit, quàm hyeme ac æſtate: omniũ autem vehementiſſimi ſunt Africus & Corus; deinde his oppoſiti Vulturnus & Aquilo; Corus quidem frigidus & humidiſsimus; Vulturnus calidus ſicciſsimus; Africus humidus calidus; Aquilo ſiccus frigidus. à cardinib, frigidiſſimi & calidiſsimi percipiũtur. duo ſunt in decumanis temperaciſsimi; ab occaſu recto Fauonius, ſed leuiſsimè ac raro ſpirat, nec fere niſi ſole occidēte: Subſolanus ab ortu valde ſalutaris, & aliquanto vehementior Fauonio, præſertim cùm ſol ab Aequatore diſceſsit. Cauſa verò remotior & occulta cur oriens locus occidente melior

te melior ſit, cùm nihil propriè oriatur & occidat, planè me latet. ſed quæ conſequuntur effectiones perſpicuæ ſunt & admirabiles. terminus autem orientis regionis mihi videtur eſſe, vt antea dixi, in inſulis Molucarum, obitus verò in inſulis Heſperidum. eſt enim pars orbis vniuerſi dimidia. nam Meridiani harum inſularum CLXXX. gradibus à ſe inuicem abſunt. reſtat altera pars orbis in qua ſita eſt America, infinito maris ſpacio ab vtroque termino diuiſa, vt orientis & occidentis rationem habere videatur. Omitto quàm multa magi de natura dæmonum vtriuſque regionis diſputant. ea tantum nunc attingo, quæ ſub ſenſum cadunt. nam grauiſsimi Græcorum ac doctiſsimi viri, Ariſtoteles inquam, Hippocrates, Galenus, Cteſias, vbique confirmant propoſitis exemplis omnia pulcriora ac meliora in Aſia quàm in Europa naſci. ac tametſi propter ignotas regionum latitudines ſæpe labuntur, nihilominus tamen iis noſtra ætate planè cognitis compertum eſt, in eodem cæli tractu populos qui ad occaſum poſiti ſunt, corporis viribus longè præſtare, orientales ingenio. nam Celtæ innumerabiles ſæpe copias in Italiam, Græciã, Aſiam duxerunt: Itali vero non prius in Galliam penetrare auſi ſunt quàm imperium ad ſummum perduxiſſent, & quidem Cęſare duce, belloque inteſtino flagrantibus Gallis. hinc laudes Ciceronis & Agrippæ in Cæſarem, quòd

eas gentes domuiſſet, quarum impetus Romani ſuſtinere vix poſſent; laceſſere non auderẽt. At Itali Græcos ita ſubegerunt, vt nullas acceperint offenſiones. Græci verò qui ſuis armis intimos Aſiæ receſſus aperuerũt, vix vnquam in Italiam, præterquam Pyrrho rege venerũt, qui tamen victus fuga turpi ſalutem ſibi quæſiit: non aliter quàm Xerxes qui tantas copias in Græciam duxerat, vt flumina penè exſiccarentur, nihilominus tamen à pauciſſimis Græcis fractus eſt, & maximo cum ſuo dedecore repulſus. itaque Cato Murænæ, Cæſar Pompeii manibus obiiciebat ea bella quæ in Aſia geſſerant, contra mulierculas geſta fuiſſe. hinc illud Iuliani Auguſti; Celtæ & Germani audaces: Græci ac Romani tum bellicoſi, tum vrbani: Ægyptii magis induſtrii & ſagaces, quamuis imbelles ac molles: Syri cum alacritate & facilitate animi ad diſciplinas apti. idem in paulo poſt; Quid commemorem quàm cupidi libertatis & ſeruitutis impatientes ſint Germani, quàm tractabiles & quieti Syri, Perſæ, Parthi, ac deniq; populi omnes ad ortum & Auſtrum poſiti? hæc ille in libris aduerſus Chriſtianos: vbi vim ortus & occaſus apertè demonſtrat. Tacitus verò ſcribit, Batauos qui ad occaſum extrema Germaniæ tenent, omnium ferociſſimos ac virtute præcipuos fuiſſe; quod Plutarchus in Mario cõfirmat. magnitudine quidem præſtant, vt omnes qui loca palluſtria & frigida

incolunt ita quoque bellicoſiſſimi totius *G*alliæ putantur, qui magis occidui ſunt: quod Cæſar ipſe primum animaduertit; Optimi generis homines inquit, ex Aquitanis & Ruthenis, omnium autem Europæ populorũ maximè occidui Britanni & Hiſpani ſtrenuiſſimi ſunt. Habet igitur occaſus cum Septentrione, ortus cũ Auſtro magnam affinitatem; quod non ſolum videre eſt in animantium naturis, verumetiam in ſtirpibus, lapidibus ac metallis. fama eſt aurum optimum ac gemmas pretioſiſſimas ad Ortum & meridiem naſci, cætera verò metalla optima verſus Occaſum & Septentrionem. quod quidem Cardanus, cùm ex aliorum fama ſcripſiſſet, reprehenſus eſt à Scaligero, ſed nulla ratione. id enim artis metallicæ magiſter Agricola, grauiſſimo teſtimonio prius compro barat, quàm Cardanus ſcripſiſſet. Aurũ, inquit, totius Europæ laudatiſsimum affert Hiſpania Bætica, quæ totius Europæ maximè Auſtralis *eſt: Africæ* verò Æthiopia. idem paulo pòſt; Oriens, inquit, & *A*frica tota caret minio & argento viuo: ferrum quoque rariſsimum in *A*frica; frequens in Cantabria (quæ totius Hiſpaniæ maximè Septentrionalis eſt, & Europæ maximè occidua) in *G*allia, in *G*ermania frequẽs. idem; Ferrum omnium præſtantiſsimum apud Suecos & Oſtrogothos, quod Oſemutum appellant. quinetiã in Ligiis ad Sagam oppidum in pratis ferrum erui ſcribit ad altitudinẽ duo-

rum pedum, & decennio renatum fodi, nec altius propter aquas penetrari. Sulphuris verò nuſquam terrarum copia maior quàm in inſula Thule, quæ Islandia dicitur, vnde in vniuerſam Europam aduehitur. Idem tradit nuſquã in Germania inueniri, præter in Goldegranacho & Carpatho monte: qui cum metallis omnibus abundat, tum verò Germaniæ terminus eſt ad ortum, & ad meridiem vergit. at ex Sidero capſa Turcæ quotannis ducenta aureorum millia eruere dicuntur: ferrum tamẽ difficilius inuenitur. itaque Turcæ in vrbium direptionibus ferrum multo magis expetunt, quàm æs aut ſtannum & quemadmodum ferrum ad Septentrionem pene in ipſa ſuperficie terræ: ita aurũ ad Meridiem in agris & arena pura repetitur. tradunt enim in regno Damuti iuxta montes Bet, vltra Capricornum, aurum poſt imbrium copiam detegi: & vt cætera metalla ignea vi coquuntur ad Septentrionem in montibus Pyrenæis, Iuraſſo, Cemeno, Alpibus, Carpatho, Rhodope, Pangæo, Laurio, Tmolo, Caucaſo: ita quoq; ad Meridiem, aurum non igneo calore, ſed ſiderum cæleſtium vi & ardore ſolis, velut in ſuperficie terræ & arena, conflatur. non aliter Auſtrales & Orientales homines cœleſti calore ac ſiderum vi ſuſtinentur. Occidui verò & Septentrionales ignea flamma intus concepta. Quare cum à ſingulis ad vniuerſa relabor, tum intelligo in

Septen-

Septentrionibus interiora calida humida,exteriora frigida ſicca: Auſtri verò,interiora frigida ſicca,exteriora calida humida: Ortũ verò & Obitum temperatiora. patet hoc quidem in purioribus naturis & elemẽtis quo magis ſunt à concretione libera. nam cum aer ſurſum ac deorſum æſtate incaluit, tantum frigus in media regione cogitur, vt grandines quæ hyeme non poſſunt,eo tempore maximo pondere cõcreſcant. ſic terra ſolis ardoribus vſta frigus coërcet: quæ tamen cum omnia gelu obriguêre,intus calorem comprimit: idque videre eſt in puteis qui calorem conceptum hyeme exhalant,æſtate frigidiſſimi ſentiuntur. cum igitur in Septentrionibus perpetuum quodammodo frigus: ita perpetuus calor occupat interiora non modo terræ ipſius, verum etiam animantium & plantarum; vt quod ait Empedocles, calidum in frigido, frigidum in calido natura collocaſſe videatur. Iam verò cum ſtirpium & animantiũ alimenta, ſint à calore & humore; ita ſiluarũ & animantiũ magna copia eſt in Septentrionibus: hinc Plinius Germaniam ſiluarum altiſſimarum miraculo plenam eſſe tradit, quinetiam Vitruuius altiſsimas arbores in Apennino qua Septentrionẽ ſpectat, naſci ſcribit,& ea quæ ſub Polo eſſe dicitur Gronlandia, nomen habet à viriditate ac multitudine ſiluarum in Africa nullæ ſiluæ, præterquam in mõtibus,quę naturam habent Septẽtrionis,vt poſtea

ſtea dicemus: & paulatim arbores proceræ æque ac hõines Meridiẽ verſus eunti minores videntur. ſunt enim in Gallia Narbonenſi quercus bipedales, quæ fructũ ferunt, nec altius excreſcunt. conſimiliter metallorum omnium, prçterquam auri, vis in Septentrione maxima: nulla fere in Auſtro, niſi in montib. altiſsimis, eruptiones verò ignium & incendia maxima verſus Septentrionem feruntur. nam Chimæra, Gazeuale, Veſuuius, Ætna, Picus, Carpathus, ipſaque terrarum vltima Thule (eſt enim in ſeptuageſimo gradu ſita, ac penè tota maximis, incendiis ardet) tum pleraque loca, quæ Olaus in Gothiæ deſcriptione notauit perpetuis ignibus flagrant, & Pyrenæi ab incendiis nomen haberunt. vltra trigeſimum ab Æquatore gradum nullæ memorantur: nec aquarum calidarum balnea; cuiuſmodi ſunt in Italia, Gallia, Germania & extrema Gothia. Illud eſt, opinor, quod Picus Mirandula obſcurè admodum ſignificat, his verbis: Qui cognouerit proprietatem Aquilonis, intelliget cur Deus mundum iudicabit per ignem. Atque hæc vetus eſt non modo Pici, ſed etiam Heracliti, vt ait Plutarchus, & Hebræorum opinio; qui mundum aliquando deflagraturum, ignesque non è cœlo delapſuros, vt putat Magianus, ſed ex intimis terræ viſceribus erupturos confirmãt. hoc autem incendium ad Septentrionem, non ad Auſtrum fieri neceſſe eſt, cùm hic aquæ, illic

terræ

terræ globus promineat, qui conceptos ignes alit. Tametſi enim terrarum & aquarum orbē intuenti, tantum terræ tegi quantum detegi, & ęqualis eſſe terrarum ac maris totius magnitudo videtur; nihilominus ea pars quæ libera eſt ab aquis , tota vergit ad Septentriones, ſi terminos Auſtri & Septentrionum, Æquatore, quod in vniuerſum fieri ſolet, definiamus. reſtat particula quædam Africæ & Americæ regionis: nam terra quæ dicitur Auſtralis, ad ornatum infinita mangitudine pingitur, non ad rei veritatem: Itaque aut Eſdræ verba interpretari neceſſe eſt aliter atque veteres; aut abſurdum erit quod ſcribit, Deum terræ ſeptē partes detexiſſe ; aquas in ſeptimo collocaſſe. abſurdius etiam quòd veteres Peripatetici putarunt, terram decies aqua minorem : oporreret enim terram (vt nihil aliud quàm eius ſuperficies mundi centrum attingat) omnino aquis immergi, ſi vel ſepties aquarum globo terra maior eſſet, vt ex circuli ad diametrum ratione docemur: quanto magis ſi terræ centrum in centro mundi conſtituatur? id autem neceſſe eſt, cùm ad fretum Magelianum, non procul ab aduerſo Polo, terræ globus aliquantum emineat. mirum eſt tamen, ſed nauigationibus & experiētia diuturna compertum, maris & aquarum molem à Septentrione verſus Auſtrum magno impetu ferri. quod Cardanus cùm in Britanniam & Hiberniam traiiciens à

naucleris

naucleris intellexiſſet, teſtatum reliquit. ſed cùm neq; cauſas eius rei, neque effectiones inquireret, iuſte reprehenſus eſt à Iulio Scaligero, quaſi figmentum illud per ſeſe inuexiſſet. quod cùm pertineat ad vniuerſam mundi elementaris, hominumque naturam penitus intelligendam: tum etiam ad id quod poſuimus confirmandum, ſcilicet terras ad Septentrionem, aquas ad Meridiem: hic exteriora calida humida; illic frigida ſicca; hic interiora frigida ſicca; illic calida humida: obſeruationes veterum cum noſtris conferamus. Atque illud primum, quod Chaldæi igneam triplicitatem Europæ, aqueam Africæ tribuũt: deinde quod Auſter à Græcis ἐκ τῆς νότιος, quaſi ab humore Notus dicatur. eſt enim ventus ille calidus & humidus: Boreas frigidus & ſiccus: tum etiam quod aquarum decurſus à mari Sueuico per Cimbriacam Cherſoneſum ad fretum Ixium, hinc ad Celticum & Hibericum littus omnium conſenſione fertur, mare verò Caſpium per interiores & occultos aditus vt Mæotis in Pontum euoluitur: atque hinc per Helleſpontum in Mediterraneum excipitur, poſt ad fretum Herculeum magna vis aquarum erumpit, vt in Meridiem aduerſum feratur. hæc naucleri & negotiatores teſtata reliquerunt, tum etiam eo nos Geographia & Hydrographia perduxit: nec temerè Plinius maiores ab Auſtro cieri fluctus prodidit, quàm ab

Aquilone

Aquilone: tametſi rationem attulit inanem, cùm perſpicuum ſit contra fluxum maris Auſtrum niti. argumento eſt etiam quod Diodorus olim, & non ita pridem Aluareſius, deinde noſtri homines qui in Africam nauigarunt, vno conſenſu teſtantur, imbres vltra Æquatorem aſsiduos regiones infeſtare, vnde incrementa Nili. atque id Plinius libro II. teſtatum reliquit, perpetuos etiam ardenti æſtate rores *Africam* irrigare. cuius rei cauſam nullam *adfert*. poſtremum eſt quod ſol ad Auſtrum, v*bi* locus Hypogæi, terræ propior eſt quàm ad Septentrionem, tota eccentrici latitudine; ac propterea molem aquarum eo pertraxiſſe videri *poſsit*. Hæc noſtræ opinionis argumenta ſunt, non ſolum probabilia verumetiam, vt opinor, ad aſſentiendum neceſſaria. Sed obiici poteſt ex Ariſtotele, febres ad Septentrionem acutiores, & caloris vim æſtate quã ad Auſtrũ maiorem. de febri ratio eſt in promtu, quæ, coa*ctis meatibus*, facit vt etiam hyeme vbique a*cuti morbi* grauiores ſint quàm æſtate, ſed abſurdum videri poſsit, in Europa homines magis æſtate calere, quàm in Africa. Illud tamen quaſi cognitum ponit Ariſtoteles, & quidem Aluareſius ſcribit Abyſsinum Æthiopem, quo die Luſitaniam apulerat cum legato Præſteianis, calore extinctum fuiſſe. iam verò Hiſpani queruntur in Gallia, ſe maiores æſtate, quàm in Hiſpania ſentire calores. quinetiã accepi à

Purquero

Purquero Germano, cũ Toloſæ ageret, ardẽti æſtate, maiores eſſe calores in agro Dantiſco, id eſt, ad mare Balticum, quã Toloſæ. quæ ratio fecit, opinor, vt Germani, auctore Tacito, hyeme, vere, ac æſtate, annum definiant: autumni bona perinde ac nomen ignorent. Dani vero, hyeme & æſtate, vt Pœni, qui veris & autumni rationem non habent, quemadmodum Leo Afer ſcribit. cauſam caloris Septentrionalis ad aëris inertiam & craſsitiem referemus. eſt enim Europa & Scythia plena fluminibus, qui ex humore interno fluentes efficiunt limoſa & paluſtria loca: hinc vapor denſus æſtate ſurſum euehitur, qui concepto calore ardẽtius vrit, quam aer Africæ tenuis propter fluminum inopiam. quemadmodum igitur ignis ardentius vrit in metallo conceptus quàm in ligno, & in hoc quàm in culmo: ſic in aere craſſo vehementius flagrat quàm in tenui. quare ii, qui thermas ſumtu minore calefieri volunt, ſolum aſpergunt aqua, vt vapor elatus & aer craſſior factus. calorem ſuſtinere poſsit. argumento eſt etiam illud, quòd æſtate, pluuio cœlo, ſudore & calore multo magis defluimus ac languemus, quam aere ſereno. neque tamen propterea dicemus, exteriora Septentrionis Auſtralibus calidiora, quæ ſuapte natura ſunt frigida ſicca: ſed flantibus Auſtris, elatiſque vaporibus, aer calorem melius concipit ac tuetur. Africæ vero terra, lapides aquæ calefactæ multo vehe-

tò vehementius vrunt, quàm in Scythia, propter radiorum acumen. commodius itaque ab Ariſtotele dici potuit, maiores aëris inflãmationes æſtate fieri ad Septentrionem, vſque ad ſexageſimum gradum, quàm ad Auſtrum. Atque hæc in vniuerſum de moribus populorum, qui regiones planas & æquabiles colunt. Nunc ſingularium diſcrimen in locis montanis, paluſtribus, aridis, ventoſis, ac tranquillis videamus. Hoc igitur inter plana & montana intereſt in hominum naturis, quod inter Auſtrum & Septentrionem: & eadem fere temperatura, ſi loca plana nõ fuerint paluſtria. vt enim maximum frigus ad Septentrionem, æquabiliter fuſum eſt in planis: ſic ad Auſtrum in montanis, & media regione aëris tãta vis eſt frigoris. ἐξ ἀντιπεριστάσεως τῆς θερμότητος, vt non magis Hyperporei, ſi tamen vlli ſunt, quàm Lunæ montes, aut Picus in inſula Tenarife, mons omnium altiſſimus, gelu concreſcant. id facile colligitur æſtatis habita ratione, qua tum maxime grando in media regione aëris cogitur, quod hyeme vix vnquam contingere videmus, quia frigus vbique diſperſum, minorem vim habet. falſum eſt igitur quod putat Auerroes, qui plantas & animantia vegetiora eſſe putat in montibus, quòd cælo propiora ſint. diuiniores eſſent montani homines ac magis ingenioſi, qui tamen valde rudes ac barbari ab omnibus appellantur. falſum etiam quod Hip-

pocrates ſcribit, mutationes temporum in montibus efficere hominum feritatem ac proceritatem. Cùm autem planè regiones Septentrionis fere aquis immerſæ ſint, montes non item: neceſſe eſt montanos duriores, robuſtiores, ac vitæ longioris eſſe, eoque meliore habitu quo montanæ aues & pecora paluſtribus; & montanæ arbores reliquis præſtant & quoniã nulla fere iuga, ſed latera montium coluntur, temperatior eſt, ac magis ſalutaris ea pars quæ ad Septentrionem conuertitur, vltra quintum & quadrageſimum à Polo gradum: citra verò ſalubrior quæ ad Auſtrum. eſt enim magnum vtriuſque diſcrimen: quod ſatis intelligunt ii, qui vel in montibus iter habuerunt. quod igitur de media regione ac populorum morib. diximus, non pertinet ad eos qui in Alpibus, Pyrenæis, Cemeno, Acroceràuniis, Hæmo, Carpatho, Olympo, Taùro, Stella, Caucaſo, Imao, & Aruerniæ montibus poſiti ſunt: tametſi cæli tractus eſt omnium temperatiſsimus. ab Auſtralibus etiam excipiendi ſunt accolæ Atlantis, Arabiæ montanæ, Bethæ, Àngæi, Pici, Serraleonæ, qui mons ὄχημα θεῶν à Plinio vocatur ſunt enim montani duri, agreſtes, bellicoſi, laboris patientes, minimeq; ingenioſi. idq; non tantum in montibus Septentrionis, ſed etiam in ipſo Atlante, qui Tropico proximus eſt, magni ac robuſti homines cuiuſmodi ſæpe vidimus, naſci dicuntur; vnde legiones conſcribũt
Mauri

Mauritaniæ ac Numidiæ reguli. illud certe admiratione dignum eſt, quod qui montes Arabiæ tenent, nunquam feritatem & animi robur deponere potuerunt, ſed aut naturæ viribus, aut locorum præſidio freti, in ſumma libertate ſemper vixerunt. quinetiam Turcarum princeps, vt audio, ſexaginta millia aureorum illis tribuit, vt agro Palæſtino ac Damaſceno liberè fruatur. Iam verò Marſi veteres Appennini accolæ, omnium Italiæ populorum feroci*ſſimi* fuiſſe feruntur. vulgatum eſt illud, ſine Marſis triumphaſſe neminem. Vnde vero Goſtavus legiones conſcripſit, vt Sueciæ regnum inuaderet, niſi ex Dalecarlis qui Suetiæ montes occupant? Quid Helvetii? qui cum à Suecis originem traxerint, non modo ſeipſos, ſed etiam finitimos populos tyrannide oppreſſos, in libertatem vindicarunt. Auſtriæ principes ſæpe fregerunt: Germanis maximas clades intulerunt: imperii Germanici non minimam partem armis occuparunt: denique tantum armis ac viribus profecerunt, vt principũ cenſores & magiſtri vocentur. ex qua intelligitur id quod ait Cicero, Ligures montanos, ſuapte natura duros & agreſtes, maritimos, verſutos eſſe. omitto quàm diuturna bella, montani Cilices & Acroceraunii cum Turcis geſſerunt, quandiu potentiam eorum ducibus Caramanis ſuſtinuerunt ac repulerunt. his omnino repugnat eorum natura, qui in locis palu-

ſtribus verſantur, qui propter humoris copiam maiores ſunt in eadem latitudine: vt Bataui ac Phryſii, qui Rheni oſtia tenẽt, maiores ſunt reliquis in eodem tractu Germanis: & Belgæ propter paludes & locorum planitiem longiores ſunt Britannis; quorum regio plana eſt, vt aiunt; minimeque paluſtris, ſed arenoſa. peſſimè qui in locis paluſtribus & calidis verſantur: vt in Ægypto & in Gallia Narbonenſi; quæ paludibus eſt immerſa: illic peſtes, hydrocele, vitiligo, lepra perpetuo graſſantur. illic quoque videre eſt languentes homines & fœdos pallore vultus. eſt enim floridus color præcipuum temperatæ regionis argumentum. aridæ verò regiones, quantumuis caleant, ſalubres ſunt tamen. nam Hiſpania, Numidia, Perſia, Chaldæa, Arabia felix, homines habent alacres, duros, ac cæteris in eodem tractu robuſtiores. cùm enim Ægyptus, Cyrenaica, Mauritania, Gallia Narbonenſis, alba lepra, infectæ ſint, rariſſimi tamen ſunt in Hiſpania & Numidia leproſi, vt Leo Afer ſcribit. Facit etiam vnius interdũ fluminis diſcrimen, naturas hominum diſcrepantes, cùm in longitudinem fluit (vt Danubius, Niger, Eridanus, Tagus, Aſopus) quia Septentrionales ab Auſtralibus diuidit, ne tam facile ſocietatibus & commerciis vtantur. quo fit vt capitalibus odiis ſæpe diſſideant. Auſtrales enim qui Nigrum flumen accolunt, parui, debiles, ſubcineritii: qui ad Se-
ptentrio-

ptentrionem ex altera parte, maiores ac robuſtiores ſunt, ac penitus atri. nec mirum ſi Plato diis gratias agit, quod Athenienſis eſſet, non Thebanus: Athenæ tamen ac Thebæ Aſopo flumine duntaxat. ac 20. circiter miliaribus diuiduntur: ſed *A*thenienſes ad Auſtrum, Thebani ad Septentrionem conuerſi ſunt. qui ſunt in conuallibus ad Meridiem maiori calore vrgentur, quàm qui in eodem tractu Septentrionem ſpectāt: ita vt hi ad Scytharum, illi ad Auſtralium naturam magis accedant. inde fit, vt qui Carpatho adiacēt Meridiem verſus retorridi ſint: ex aduerſa parte candidi. eandem ob cauſam Galenus homines tabidos in agrum Tabianum mittebat, inter Surentum & Neapolim, vbi vallis ad Auſtrum hyeme quoque veris temperiem habet. inde quoque morum diſſimilitudines ac diſcrepantes eorum naturæ qui Rhetiam, Carinthiam & Croatiam incolunt, ab Iſtris & Illyricis: & Inſubrum à Ligurib. & Hetruſcis. ſunt etiam qui conuallibus vndique ambiuntur, qui maximis caloribus vruntur, vltra quintum & quadrageſimum à polo gradum, propter mutuū radiorum concurſum, & concluſa vndique loca. cum autem è montibus fontes & imbres limoſi fluant, neceſſe eſt fertilitatem maximam ingenerari. neque enim fabuloſa mihi vidēntur, quæ veteres de Mauritania & conuallibus vtriuſque Atlantis prodiderunt, centeſimam colligi meſ-

ſem, cùm his quoque temporibus Leo Afer quinquageſimam ſe vidiſſe fateatur. certè Plinius ſcribit, Mauritaniæ procuratorem Auguſto tritici granum miſiſſe, quod CCCC. germina, paucis minus, habet. magis incredibile eſt illud Strabonis de vallibus Tauri montis, racemos duorum cubitorum naſci: & ex vna ficu modios colligi ſeptuaginta. eadē ferè de agro Damaſceno, in conuallibus Libani montis: nota eſt Aruernorum Limonia, Taurinus ager, aurea vallis Pyrenæorū, Theſſala Tempe, vallis Sedunenſis, & Carpathii conualles: quæ tanta fertilitate luxuriant, vt montium ſterilitatem, conuallium vbertas abunde compenſare poſſit. in hac igitur frugum copia, neceſſe eſt agriculturæ deditos eſſe incolas, rem militarem negligere, otium colere, delitiis diffluere. Id quod Athenæus libro 12. ſcribit de Lydis & Vmbris deliciarum infamia flagrare, vtraque regio ſita eſt in locis planis & humilibus. hinc Propertius, Meuaniam ſitam loco plano & cano dixit. talis etiam fuiſſe dicitur Sybaritarum, qui neque orientem, neque occidentem Solem videbant; quorum delicias & luxum deſcribit Athenæus. ſed ridiculè Alciatus, qui apud Plautum & Catullum, qui porcos Vmbros appellant, parcos legit. multo etiam abſurdius quod apud Plutarchum lib. 2. cap. 10. ſympoſiacῶν Ὀμβρικὰς ὁ αὐτὰς ad Vmbros pertinere putauit, cùm de feris illic agatur, ſic enim ὀμ-

βρικίας

βελκια & ὀμβελκαλα Æliano & Æſchylo dicuntur; catuli ferarum & qui ex oue & Muſimone fero animali naſcuntur, Vmbri à Latinis dicti ſunt. ſunt igitur luxui dediti, qui fertiles eiuſmodi cõualles habitant, contra quam accidit iis, qui loca ſterilia colũt. ſunt enim in bello ſtrenui milites; in pace ingenioſi opifices, aut diligenter mercaturam exercent. eam ob rem Atticus ager ſterilis Athenienſes habuit artium inuentores (apud quos otiũ capitale fuiſſe memoratur:) vt Genuẽſes apud Italos, Lemouices apud nos, Norimbergenſes apud Germanos: beatiores igitur illi frugũ copia; hi verò ingenio: quoniam aquæ gelidæ ex niuib. coactæ in valles deriuãtur; fit ſæpiſſimè, vt ſtruma vel hydrocele capiantur, præſertim ſi vallis ad occaſum & Septentrionem conuertatur. nam qui Valedocam agri Taurini vallem incolunt, omnes ſtrumas habent, & gulæ tumores aut tonſillas: amentes quoq; ſunt & inepti ad loquendum, vt in Aquitania Labdani populi Labdaciſmo balbutiunt. Atque hi morbi ab aquis ad corpora deriuãtur; ab his ad animum transferuntur. quanta ſit aquis ad mores immutandos vis ac poteſtas, ex Hippocrate ſatis intelligitur, nec pluribus opus eſt: illud tamen animaduerſione dignum quod ſcribit Plinius Haliacamone flumine Græciæ oues fieri cãdidas. Axio nigras; Xantho flauas. hoc etiã Vitruuius confirmat. Ab aëre verò, quo maximè viui-

mus, vitia non minora; interdum etiam maiora oriuntur. quod tametſi in vniuerſum diximus: ſingulare tamen eſt, quòd vẽtoſa loca ferociores homines, ac mobiliores reddũt, quieta verò humaniores & conſtantiores. ratio perſpicua eſt: neque enim tranquilla mens eſſe poteſt in eo, qui huc illuc iactatur. cuius rei argumento eſt, quod in motu ac tumultu contemplari nemo poteſt: ſed purgata mente ac perturbatione vacua, tum etiam immoto corpore id fiat oportet: & quo quiſque magis ſapit, eo tardiores habet corporis & animorum motus. qui verò inſaniunt, perpetuo corpore æquè & animo iactantur. itaque nautas, opinor, aquarum & ventorum perpetua iactatio, barbaros & inhumanos reddit. Vt ut ſit, compertum eſt Thraciam, Galliam, Britanniã, Circaſſiam, Lybiam deſertam, Luſitaniam, Perſiã, Noruegiam, Noricum & Pannonias, quæ ventorum impetu magis agitari dicuntur, populos habere molliores ac ferociores, quàm quæ regiones eodem cœli tractu quietæ ſunt, vt Aſſyria, minor Aſia, Italia præter Liguriam, Ægyptus; vbi cœlũ aureum eſſe fertur. Nam Circaſſii, qui Thauricam Cherſonneſum incolũt, cæli tractum valde temperatum habent; mirum tamen in modum feroces, perfidi, & crudele eſſe dicuntur: at nuſquam ventorum major vi eſt. conſtat etiam nullos eſſe populos in Galli Narbonenſibus, Aquitanis & Prouincialibu

ferocio

ferociores: qui tamen aliis Auſtraliores ſunt: vt putem partim ab Altanis (ſic enim vulgò & Plinio vocatur Vulturnus, qui Galliam Narbonenſem perpetuò infeſtat) partim etiam à Coro, ſiue Circio, qui ab incolis Serra dicitur, & omnium violentiſſimè ſpirat, hanc feritatẽ & irrequietam animi agitationem ingenerari. Non parum etiam mores hominum & naturã immutant confuſiones populorum. neq; enim verum eſt ab eadem cæli temperie Scythas omnes ſui ſimiles eſſe, vt putauit Hippocrates: cùm vbique terrarum ſua ſit propria quædam temperatio. verior eſſet Empedoclis & Stoicorum opinio, qui, vt refert Plutarchus, diſſimilitudines oris ab imagine animo concepta, fieri putant. nam belluarũ ſimiles ſunt partus, quòd nullis cogitationibus, vt eſt apud Plinium, ſed ſolo ſenſu mouentur: ita Scythæ, qui puras & naturæ congruentes amant voluptates, minuſquè cogitationum varietate diſtrahuntur ſi*miliores* parentibus liberos procreare ſolent. alia tamen ratione ducor: nam in Aethiopia, vbi hominum genus acutiſſimum & ſalaciſſimum eſſe diximus, nemo tam ſui ſimilis eſt, quàm omnes omnium. ſunt autem parui, criſpi, atri, ſimi, labeones, glabri, albiſſimis dentibus, nigris oculis Scytharum nullam eſſe diſſimilitudinem, tum Hippocrates ipſe, tum etiam Tacitus de Germanis ſcribit, & re ipſa cõpertum habemus, quò longius à medio diſce-

ditur, eo ſibi ſimiliores eſſe vultus. in regione media videmus infinitam hominum diſſimilitudinem. cùm enim in illa regione omnium oculi flaueſcere debeant (nam ex atro, cæruleo & flauo, omnis illa varietas oculorum conflatur) videmus tamen præter flauos, glaucos, cæſios, nigros, rauos, & ex his infinitam confuſionem. ſunt naſuti, ſimi, criſpi, nigri, candidi, rufi, ænobarbi, punicei, pallentes, nani, gigantes. hôc igitur tribuendum eſt hominum confuſioni, qui ab extremis ad media, velut ad optimam temperiem confluere ſolent. nam illi Scytharum, Gothorum, Turcarum, & Tartarorum innumerabiles exercitus in media regione conſtiterunt. nulli præter Vandalos in Africam traiecerunt, ex qua paulo poſt eiecti ſunt. & cùm Arabes ac Pœni, quos Saracenos veteres appellarunt, ex Africa in Europam & Aſiam colonias deduxiſſent, in media regione cõquierũt: nulli in Scythiam penetrarunt. cùm enim Hiſpaniam, Italiam & Græciam inuaſiſſent, in Gallia cæſi ac proſtrati fuerunt. poſt etiam, Galli Italiam & Hiſpaniæ magnam partem ſervitute liberarunt. ſimiliter Celtarum ac Romanorum coloniæ, veteres in media regione ſedes quæſierunt: nullæ in Scythiam aut in Aethiopiam deductæ. quemadmodum igitur videmus ex animantium & ſtirpium diuerſis generibus, diverſas naſci formas, vt in Mulo, Pardo, Crocuta, Lyciſca, Camelopardale,

quæ

quæ parentibus diſſimiles ſunt: ita quoque iudicandum eſt in hominum varietate nihil fere Lyciſca ex lupo concepta differt à cane. quia lupus nihil aliud eſt quàm canis ſilueſter, ipſi Varroni. ſed Mulus ab Equo & Aſina; Camelopardalis, à Camelo & Panthera maximè differt: ita ſi miſceantur Scythæ cum Aethiopibus, dubium non eſt, quin hominum genus variũ ac diſſimile ſint edituri. ſcribit Athenæus. Ptolemæum Philadelphum hominem in Scena exhibuiſſe, qui ore ac toto corpore bicolor eſſet; vno quidem latere niger, dextro cãdidus. Hinc igitur factum opinor, vt Dani, Saxones & Angli cõfuſi cum Britannis, ferociores eos fecerint, ipſi euaſerint humaniores. Britanni verò cùm ſedibus pulſi in Galliam appuliſſent, animi feritatem ægrè depoſuerunt, ſeq; ipſos à Gallorum ſeruitute paulatim vindicarunt. idem iudicandum puto de Saxonum colonia, quam Carolus magnus in Belgas deduxit. nam ii pro libertate fortiſsmè ſemper dimicarunt: neque enim vt ſtirpes, quæ alio translatæ, citò vim amittunt; & ſoli, vnde trahunt alimenta, naturam induunt; ita quoque homines, inſitam ſuæ naturæ vim facile mutant: ſed longa temporis diuturnitate. cum enim Tectoſages Galli, fertiliſsima quæque Germaniæ loca occupaſſent, vt ſcribit Cæſar, temporis decurſu mores & naturam ita mutarunt, vt Cæſaris temporib. in eadem egeſtate & patientia qua

Germa-

Germani permanerent: eodem victu & cultu corporis vterentur. itaque L. Memmius Conſul dimicaturus contra Galatas, qui in magna bellicæ laudis opinione floruerant, Romanorum legiones metu Galli nominis perterritas, in victoriæ ſpem erexit; cum diceret Galatas iampridem Gallos eſſe deſiiſſe, iam Aſiæ deliciis effœminatos, & cœli temperie feritatem amiſiſſe, vt nihil amplius eſſet ab illis metuendum. rectè enim Cyrus apud Herodotum molles, cælo molli natos dixit: & quidem Turcæ, Scytharum animi ferociam paulatim deponunt, ac niſi militarem diſciplinam magno ſtudio colerent, facile Moſchouitarum & Sarmatarum virib. frangerentur. Reſtat igitur vt videamus quantum diſciplina poſſit, ad immutandum hominum naturam. Duplex eſt autem diſciplina, diuina & humana. hæc praua, aut recta. vtraque profectò tantam vim habet, vt ſæpius naturam vincat. nam ſi veriſſimè Hippocrates omnia plantarum genera ἐφημερῶσα putauit, quando id verius eſt in hominũ genere: at quæ natio tam immanis ac barbara, quæ nacta duces ad humanitatem perducta nõ fuerit? aut quæ gens politiſſimis artibus imbuta, quæ humaniore cultu neglecto, in barbariem ac feritatem non aliquando degenerarit; atq; eius rei cum infinita ſint exempla, nullum tamen illuſtrius eſt, quàm Germanorum, qui cum à feritate belluarum, vt ipſi confitentur

no

non procul abeſſent: cùm in paludibus ac ſil-uis ferarum more vagarentur; cùm inueterato quodam odio ſemper à literis abhorruiſſent. nunc tantum profecerunt, vt humanitate, Aſiaticis: militari diſciplina, Romanis: religione, Hebræis: philoſophia, Græcis: geometria, Aegyptiis: Arithmetica, Phœnicibus: aſtrologia, Chaldæis: opificiorum varietate, populis omnibus ſuperiores eſſe videantur. & quidem Machiauellus, ſuæ ætatis Italos vrbanè increpuit, quòd cùm ingenioſi admodum ſibi viderentur, attamen Germanos accirent, ad metiendos fines agrorũ. Quinetiam Leo Pont. Max. cùm Solis ac Lunæ curſum emendare vellet, legatos in Germaniam, vt olim Cæſar in Aegyptum, miſit. Eadem diſciplina fecit, vt cùm Arabes & Pœni ſuapte natura molles ac effœminati, militarem ſcientiam colere cœperunt, Aſiæ & Africæ imperium occuparint. Conſimiliter Maſſilienſes vrbanam diſciplinam tanta cum laude coluerunt, vt omnium populorum ſapientiſſimi ac iuſtiſſimi, clariſſimo Ciceronis teſtimonio fuiſſe putentur. De Lacedæmoniorum diſciplina planè incredibilia narrant hiſtorici: quæ tamen eo certiora ſunt, quo ab hoſtibus eorum profecta videmus. Neglectæ verò diſciplinæ maius teſtimonium nullum eſſe poteſt, quàm de Romanis: qui cùm antea populos omnes, iuſtitiæ opinione, ac militari gloria ſuperarent; nunc fere ab omnibus vtro-

que ſuperantur. ſic enim exiſtimo, Romanorum atque adeò Italorum naturam præſtantiſſimam eſſe: ſed nulla tanta naturæ bonitas eſt, quæ praua diſciplina non corrumpatur. in his ergo quæ in hominum populari ſermone verſantur, & quæ ex iiſdem fontibus quibus ego, haurire quiſque poteſt, non diutius immorabor, ſed exemplis domeſticis vtar. cum maiores noſtri vultus oblongos formoſiores eſſe putarent, obſtetrices ſenſim perfecerunt, vt longiſsimi viderentur: id quod videre eſt in antiquis ſtatuis & imaginibus. In India occidentali, latiſsima frons eſt, & naſus miræ magnitudinis, id quod obſtetricibus tributum legimus. quinetiam tradit Syneſius, ſe feminam in Africa vidiſſe, quaſi formicam arte inſectã, vt ſpectantibus voluptatem præberet. ita verecundum eſt, vt his habitus feminarum quo nũc vtuntur ad corporis formam venuſtiorem, efficiat vt partus anguſtiori thorace naſcantur, & mutata forma pulmonici euadant. Quòd, ſi tanta conſuetudinis ac diſciplinæ vis eſt in rebus naturalibus & humanis, vt paulatim : bea in mores & naturæ vim obtineat, quãto id verius eſt in diuinis? videmus enim religionum tantam vim eſſe ac poteſtatem, vt mores hominum & corruptam naturam, penitus immutare videantur. quanquam vix fieri poteſt, vt naturæ prioris veſtigia omnino tollantur. vt enim Germani, omnium magnarum artium

ſcien-

ſcientiam infinito labore adepti fuerint: in illis tamen ornatus, venuſtas, ordo, ratio, quàm in Græcorum & Italorũ ſcriptis elucere videmus, multorũ iudicio deſideratur: ſed vt corporum; ita librorum magnitudinem amplectũtur. nam plura ſcripſit Muſculus: plura Martinus & Eraſmus, quàm quis longiſsimo vitæ decurſu legere poſsit. Auſtrales longè diſsimiles ſunt. paucis enim verſibus, omnium rerum diuinarum & naturalium arcana complectuntur: & vt corporum imbecillitatem ingenii viribus; ita librorum exiguitatem vtilitatis magnitudine compenſant. Extremum eſt, vt Ptolemæi & eorum errores refellamus, qui Zodiaci partes ac triplicitates, quas vocant, cuiq; regioni diſertè tribuunt, ex quibus populorum naturam iudicari poſſe putant. Aiunt, Europam inter occaſum & Septentriones poſitam, primæ triplicitati, hoc eſt, igneæ, Leonis, Arietis ac Sagittarii, Ioue ac Marte dominantib. ſubeſſe, *Scythiã*, Aſiaticam, inter Septentriones & *Ortũ*, aëris triplicitati, puta Geminis, Libræ & Aquario, Iouis & Saturni radiis coniunctis: Africam inter occaſum & Meridiem triplicitati aqueæ, id eſt Cancro, Scorpioni & Piſcibus, cum Marte, Venere & Mercurio: *Aſiã* Auſtralem inter meridiem & Ortum terræ parti, hoc eſt Tauro, Virgini & Capricorno; vna cum Venere & Saturno: quæ non modo iis, quæ antea diximus, ſed etiam ipſi naturæ & hiſtoriis valde re-

de repugnant. erroris initium attulit locorum ac Geographiæ ignoratio; quæ tanta fuit, vt veteres nonnulli Oceanum flumen Hiberiam vrbem eſſe putarent. ac Ptolemæus ipſe, qui aliis præluxit, in quantis erroribus verſaretur, ſatis intelligunt in eo genere mediocriter eruditi. errorem auxit motuũ cæleſtium ignota ratio: vix enim Chaldæi annos mille quingentos in eo ſtudio conſumere potuerunt, vt ex hiſtoria ſacra & eorum obſeruationibus, quibus vtitur Ptolemæus, intelligi poteſt. neque verò motum orbis octaui capere potuerunt: at ne Ptolemæus quidem motum trepidationis obſeruare. hæc enim Arabum, Hiſpanorum & Germanorum ſtudiis paulatim cognita ſunt. quod enim Chaldæi, vt eſt apud Ciceronem, iactant ſe CCCC, & ſeptuaginta annorum millia in periclitandis, experiundiſque puerorum animis poſuiſſe, falſum eſt. nec huius opinionis leuitas, à ſe ipſa confutata deſiderat orationem meam; neque enim ignoraſſent ea quæ à nobis temporum decurſu cognita perceptaque ſunt. Eſt autem omnino inexplicabile, quod de ſignis Zodiaci prodiderunt; cùm ab illorum obſeruationibus ad hæc vſque tempora. Zodiaci partes omnes, ac ſigna integra, locum mutarint. nam prima ſtella Arietis, quæ annos ſexcentos ante Ptolæmeum primam partem eius ſigni occuparat, ad vigeſimam octauam peruenit. itaque poſt Chaldæorum obſeruationes

ſignum

ſignum integrum & multo amplius percur-
rit. Pleiades, quæ illis temporibus Tauri caput,
nunc Geminos tenent. Reguli ſtella, quæ tum
erat in Cancro, nunc vigeſimam partem Leo-
nis præterit. quid autem Arieti cum Piſcibus,
Leoni cum Virgine, Tauro cum Geminis? quid
igni cum aqua commune? at ignea ſidera in a-
queum ſignum conceſſerunt. nam ſi nonum
orbem fingamus, id quod neceſſe eſt, nulla ta-
men in eo ſtella. igitur ſtare nullo modo poteſt
illa de triplicitatibus doctrina. ſed Ptolemæi
exemplis vtamur. quid eſt enim abſurdius, ac
tantô viro indignius (ſi tamen eius libri au-
ctor eſt) quam Phœnices & Chaldæos, propte-
rea ſimplices, humanos & ſiderum obſerua-
tores appellare, quod Leoni ac Soli ſubiician-
tur? idem tamen Babylonem, Aſſyriam ac Me-
ſopotamiam, Virgini & Mercurio ſubiecit, ac
propterea Chaldæos ſcientiarum amatores
eſſe confitetur. Iudæos autem, Syros ac Idu-
mæos, audaces & impios, quòd Arieti, Scorpio-
ni & Marti ſint obnoxii. at omnium hiſtorico-
rum ſumma conſenſione, Syri adeò tractabiles
ſunt, vt ad ſeruitutem; Iudæi ad religionem na-
ti videantur. Idumæis verò nihil mollius fieri
poteſt (excipio mõtanos) id quod Cicero Pom-
peii cineribus obiecit; Putabat, inquit, cùm Sy-
ris ac rege Nabathæorũ ſibi rem eſſe. ſunt igi-
tur hæc τῶ πρός τι, quia Syri & Idumæi ad Ae-
gyptios, qualis fuit Ptolemæus, Septentriona-

les ſunt, partim etiam montani. ridiculè tamen Cardanus, eius libri interpres, qui quod ſigna locum mutaſſe intelligeret, ab ætate Ptolemæi ad hæc uſque tempora, tradit Hiſpanos, Britannos ac Normannos, rapaces ac verſutos euaſiſſe: & cordi Scorpionis nunc ſubiici putat, quos olim fidos ac probos fuiſſe ſcribit, cum Sagittario ſubeſſent. ſed illi repono, quod Appianus de Caſſio ſcribit. Cùm enim Romanorum exercitus Parthorum ſagittis cæſus eſſet; Caſsius verò reliquias ad ſe confugientes ſeruare conaretur, Chaldæus illum admonuit vt tantiſper tempus protraheret, dum Luna Scorpione decurſo, Sagittarium attigiſſet: tum ille; Magis inquit, Sagittarium metuo quàm Scorpionem: ita quoque Britannorum ac Normannorum ſagittæ nobis, non ſcorpiones nocuerunt, cùm vniuerſam fere Galliam bellis ciuilib. iactatam occupauiſſent, ac noſtros exercitus ſagittis confeciſſent. Hæ igitur Cardani diſciplinæ ſi locum habeant, rerum naturã conuelli & labefactari oportet: tum plagam Aquilonis ad Auſtrum conuerti, ac pro Germanis audacibus, molles Aegyptios. Afros bellicoſos, pro ignauis hominib. naſci. quod ſi Cardanus, ſtellas permutatis locis ſignorum vim confudiſſe putat, quid fiet Ptolemæo, cuius ipſe iudicia de ſideribus tantopere probauit? quid ipſi Cardano; qui veterum apoteleſmata ſua auctoritate alibi ſemper cõfirmauit? quin etiam

etiam, vt de multis vnum exemplum afferam, Sleidanus ſcribit in Eccleſiaſtica hiſtoria, Carolum Quintum Imperator. iiſdem Kalēdis, quibus natus erat, Imperatorem creatum fuiſſe: Franciſcum regem Gallorum cepiſſe; de Germania triumphaſſe, habuit autem in orto Capricorni ſidus, vt Cardanus confitetur quo ſidere natus erat Auguſtus, qui propterea nummum felici ſidere Capricorni percuſſit. Hoc enim voluit Horatius, cùm Heſperiæ tyrannũ Capricornum appellauit. quo loco interpretes omnes lapſi ſunt. Eodem ſidere, Cardanus natum ſcripſit Carolum Burbonium, Coſmum Medicem, & Selimum principem Turcarum, qui VII. Kalendas Septembris, eodem menſe quo Marcum Antonium Auguſtus vicit, id eſt Sextili, regem Perſarum Hiſmaelem in Calderanis campis fregit: biennio poſt iiſdem Kalendis Campſonem Sultanum de imperio deiecit. iam vero conſtat ab Auguſti temporibus ad *Selimum* & Carolum Quintum omnia ſidere locum mutaſſe, gradus ſeptendecim percurriſſe Capricorni tamen vis eadem eſt. nam Auguſtus, Carolus Quintus & Coſmus Medices, anno decimo nono imperium acceperunt. quis igitur populorum mores & cæleſtium corporũ vim putet à triplicitatum ratione duci, cùm ſideribus permutatis, non immutetur natura: quod etſi antea planum fecimus, planius tamen & illuſtrius erit, ſi quis à Ptolemæi tem-

poribus vel etiam à Cæſare maximas planetarum coitiones (inferiores omitto) cum hiſtoria coniungat. nihil autem illuſtrius eſt in hiſtoria, quàm bellorum motus. & quoniam Scorpioni Martem præeſſe aiunt, in eo ſidere coierunt planetæ ſuperiores, cùm inter Pompeiū & Cæſarem ciuilia bella toto terrarum orbe exarſerunt: imperii verò ac Reipublicæ conuerſio in Europa contigit, quam tamen Ptolemæus Arieti, Leoni ac Sagittario ſubiecit; Africam Scorpioni, Piſcibus, & Cancro. eadem coitio in Scorpiōe contigit anno. D.C.XXX. quo tempore Arabes ex Aſiæ deſertis erumpentes, vniuerſum pene terrarum orbem armis domuerunt, nouas leges tulerunt; religiones confuderunt, imperia Perſarum deleuerūt; poſtremò linguam Græcam, Latinam & Perſicam, in Aſia & Africa ſuſtulerunt. hæc autem mutatio in Auſtrali Aſia contigit, quam Ptolemæus Tauro, Virgini & Capricorno ſubeſſe putauit. eadem coniunctio incurrit in annum M.CCCC.LXXXIIII. cum repente Italia, quæ diuturna pace conquieuerat, tum ſuis tum Gallorum & Hiſpanorum armis eſt obſeſſa. quæ bellorum calamitas Heſperides inſulas & nouum orbem inuaſit. tùm verò inaudita morbi lues ab Hiſpanis inuecta totam Europam populari cœpit. conuerſiones verò maximè, quæ ad Africam pertinebant, in Europa & America contigerunt. rurſus anno Chriſti

LXXIII

LXXIII. iidem Planetæ in Sagittario coierant, cum Ottho, Galba. Vitellius & Veſpaſianus imperium Romanorum perturbarunt. nuſquam tamen grauiora bella quàm in Palæſtina, nec maior clades quàm Iudæorũ, quos Ptolemæus Scorpioni ſubiecit. & cum anno Chriſti cccc x x. planetæ in Aquarium incurriſſent, repente legiones Gothorum ab extrema Septentrionis plaga in Europam influentes, Romanorum imperium oppreſſerunt. Orientalis Aſia quieuit, quam Aquario Ptolemæus obligarat. rurſus in eodem Apuarii ſidere coierunt anno M c c c. L x x I I I. quo tempore Germania maximo terræmotu; Abulia bello concuſſa: & ſacra lues ab ortu verſus occaſum ſerpere cœpit, ac totam Europam infeſtinare; quæ tamen nihil habet cum Aquario commune, vt ipſi volunt. eadem traiectio recurrit anno c cc. XII. in ſidere Capricorni, quem Aſiæ meridionali tribuunt. ſecuta eſt trium Imperatorum & legionum Romanorum maximas ſtrages, cum Imp. Conſtantinus contra Senatus P. Q R voluntatem vi & armis imperium inuaſit; totiusque imperii Romani leges & Rempublicã paulo momento conuertit, omnia tamen in Europa: quæ ſi Ptolemæo credimus, nihil ad Capricornum, nec rurſus ad Piſces: in quibus tamen coniunctio magna contigit anno Chriſti M. CCCCLXIV. quo tempore tyrannides ac bella ciuilia totam Europam inuaſerunt. Edu-

ardus III. Henricũ *Angliæ* regem necauit: Zadamachus Tartarorum princeps à ſuis regno deiectus, ad Lituanos fugit. eodem tempore, coniuratio Prutenicarum vrbium facta eſt: Fridericus Imperat. à ſuis Viennæ obſeſſus: Ludouicus XI. Galliæ rex principum coniuratione pene oppreſſus: Florentiæ maximæ ſeditiones: Saxoniæ quoque vrbes cum Ducib. Brunſuicẽſium bella geſſerunt: Scander Albaniæ dux à Turcis defecit. eoſque magnis cladibus afflixit nihil tamen in Africa geſtum video. eodẽ in ſigno coitio facta eſt an. M D. XX V. quo tempore Gallia bellis ciuilibus, Germania verò tota nobilium ac plebeiorum inter ſe concurrentibus armis fœdiſſimè quaſſata eſt: Rex ipſe Gallorum ad Papiam captus, ac Roma paulò pòſt ab Hiſpanis, Rhodus à Turcis eſt expugnata. tum eluuiones aquarum maximæ, quibus orbem terrarum inundatum iri prædixerant: nihil tamen in Africa geſtum accepi. ſed infinitum ſit omnia perſequi. Quare cum magnæ illæ traiectiones rerum conuerſionem, variosq; bellorum motus ſignificent, nec tamen vllius obſeruatione cognitum, aut diſciplina perceptum ſit, quæ quãque regionem ſigna fixa magis afficiant, nihil certi de eo genere ſtatui poteſt ex illorum præceptis. tametſi non dubito, quin obſeruatione diuturna diſciplina certior conſtitui poſsit: ſi quis ſuperiorum tẽporum hiſtorias, & coitiones ad initia recurrendo

rendo colligere velit; verbi gratia, ex Polybio intelligi poteſt. Olympiade centeſima quadrageſima rerum omnium conuerſionem quandam contigiſſe. atque iiſdem temporibus *P*hilippum iuniorem Macedoniæ, Antiochum Aſiæ minoris, *P*tolemæum Philopatorem Aegypti, Annibalem Carthaginenſium, Antiochum Syriæ, Lycurgum iuniorem Lacedæmoniorum imperio ſimul ſucceſſiſſe: ac ſubinde Romanis aduerſus Pœnos, Antiocho in Ptolemæum, Achæis & Philippo contra Lacedæmonios & *Ae*tolos bella grauiſſima interceſſiſſe conſimiliter ex Diodoro & Iuſtino colligemus, ſeruilia bella iiſdem temporibus in Sicilia, Græcia & *A*ſia contigiſſe & eodem momento, Spartacũ latronem fugitiuorum armis Italiam inuaſiſſe, quo Piratæ Mediterranei maris imperium occuparunt: rurſus libertate ſeruis à Muhamede propoſita, Chriſtianos quoq; ſeruos ad pileum vocaſſe, vt paulo pôſt nulla fere veſtigia exſtarent. contra verò tyrannides iiſdem pene temporibus orbem terrarum infeſtaſſe, cùm Muhamedes magnus, duos imperatores & quatuor Reges fregit. Ludouicus XI. *G*allorum Rex, omnium primus ſuos ſeruitute oppreſsit: Chriſtiernus, Suecos miſerabili tyrannide afflixit: Zadamachus, Tartaros: Eduardus III. cæſo Rege, Anglos. Circaſsii Memmeluchi Aegyptios: Vſſumcaſſanus, Perſas: Pandulfus, Senenſes: Franciſcus Valorius, Florentinos: Lu

douicus Sfortia, Mediolanenſes: Ioannes Bentiuolus, Bononienſes: Baleo, Peruſinos. Idem quoque de literis ac diſciplinis relinquitur iudicandum. ſimul enim ac ſemel doctorum hominum magna vis erupit; deinde quaſi exſtincta memoria literarum, rurſum in lucem alii prodierunt. Nam Plato, Ariſtoteles, Xenocrates, Timæus, Architas, Iſocrates & oratorum ac poëtarum infinita multitudo ſimul floruit; longo poſt interuallo, Chryſippus, Carneades, Diogenes Stoicus, Arceſilas in lucem venerũt. rurſus eadem ætate Varro, Cicero, Liuius, Saluſtius; deinde Virgilius, Horatius, Ouidius; Vitruuius claruerunt. nec ita pridem Valla, Trapezuntius, Ficinus, Gaza, Beſſario, Mirandula ſimul floruerunt. Si quis igitur collectis rerum memorabilium locis ad ea traiectiones maximas accommodarit, & regiones affici, aut Reſpublicas mutari perſpexerit, tum ſcientiam de moribus & natura populorum efficit pleniorẽ: tum etiam de omni genere hiſtoriarum, multo verius ac melius iudicabit.

De ſtatu Rerum publicarum.

CAP. VI.

CVm hiſtoricæ magna ſui parte in Rerũpublicarum ſtatu & conuerſionibus explicãdis poſitæ ſint, conſequens eſt ad conſummatam hiſtoriarum rationem initia ſtatus & exitus

exitus imperiorum breuiter explicare: præſertim cùm nihil ſit in toto hiſtoriæ genere magis frugiferum ac fructuoſum. cætera quidem ad agnitionē animi pulcerrima, & ad cōformādos cuiuſque mores valde præclara videantur; quæ de ciuitatum initiis, incrementis, ſtatu, inclinatione, ruina, percipiuntur ab hiſtoricorū lectione: non ſingulis modo, verumetiam vniuerſis adeò neceſſaria ſunt, vt *Ariſtotel.* nihil efficacius putet ad hominum ſocietates ſtabiliendas ac retinendas, quàm Reipublic. moderandæ ſcientia informari. de qua tamen tam variæ ſunt magnorum virorum, tamq; diſcrepantes ſentētiæ, vt mirum videri debeat, tot ſeculis neminem adhuc conſtituiſſe, quis eſſet optimus ciuitatis ſtatus. etenim Plato cùm nullam Reipublicæ gerendæ ſcientiam eſſe putaret, ita difficilem ad intelligendum, vt eam nemo caperet, legum tradendarum ac ciuitatis bene inſtituendæ rationem hanc animaduertit: ſi viri prudentes omnibus omnium Rerumpublicarum moribus ac legibus collectis, eas inter ſe compararent, & ex his optimum Reipublicæ genus conflarent, quod quidem conſilium Ariſtoteles, quoad eius fieri potuit, ſecutus vidētur, non tamen aſſecutus, poſt Ariſtotelem Polybius, Dionyſius Halicarnaſſæus, *Plutarchus*, Dio, Tacitus (eos omitto, quorum ſcripta interciderunt) multa de Republica præclare & grauiter in hiſtoriis diſperſa relique-

runt. multa quoq; Machiauellus, primus quidem vt opinor, poſt annos mille circiter ac ducentos, quā barbaries omni cumularat, de Republica ſcripſit, quæ omnium ore circum ferūtur: nec dubium eſt, quin multò plura verius ac melius ſcripturus fuerit, ſi veterū philoſophorum & hiſtoricorum ſcripta cum vſu coniunxiſſet. hoc quidem illi defuiſſe Iouius tradit, & res ipſa loquitur. hunc ſecuti Patricius, Th. Morus, Rob. Britannus, Garimbertus, multa grauiter & copiosè, de ſerendis moribus, de ſanandis populis, de principe inſtituendo, de legibus ſtabiliendis: leuiter tamen de ſtatu; nihil de conuerſionibus imperiorum: & ea quæ *Ariſtoteles* principum σοφίσματα ſeu κρύφια: Tacitus imperii arcana uocat, ne attigerunt quidem. alii aliquot Rerumpublicarum imagines puras, nulla ſubiecta ratione, velut hiſtoriam ob oculos poſuerunt, excipio Contarenum, qui Reipub. Venetæ formam, quam ipſe omnium pulcherrimam judicabat; non modo ad intuendum propoſuit, ſed etiam ad imitandum. atque hi fere ſunt, quorum de Republica ſcriptiones habemus: tametſi tam accuratè quàm decuit eo de genere ſcripſiſſent, nihilominus ea breui methodo complecti neceſſarium ducerem: quanto magis ſi à multis multa deſiderātur? Quamobrem vtile viſum mihi eſt, ad eam quam inſtituo methodum, philoſophorum ac hiſtoricorum de Republica diſputationes inter

ter ſe

ter ſe,&maiorum imperia cum noſtris comparare, vt omnibus inter ſe collatis, vniuerſæ Rerumpublicarum hiſtoria planius intelligatur. hunc etiam fructum ex ea diſputatione feremus, quòd quæ leges in regia poteſtate, quæ item in populari & optimatum ſtatu neceſſariæ ſint (harum enim legum tam magna varietas eſt, quàm Rerumpublicarum) facilius intelligemus. Sed ne plus auctoritatis in diſputando, quàm rationum momẽta quærantur, prius Ariſtotelis definitiones de ciue, de ciuitate, de Republica, de ſummo imperio, de magiſtratu; quæ ſunt huius diſputationis fundamenta. neceſſariis argumentis refellendæ ſunt: deinde noſtram de ſingulis opinionem explicabimus, & inueteratum errorem de ſtatu temperato reiiciemus: tum de triplici Republica ſuo ordine dicemus, poſtea de conuerſionibus imperiorum: poſtremo de optimo ſtatu. Ciuem definit Ariſtoteles, iudiciorum, magiſtratus, & *conſilii* capiẽdi poteſtate. quam definitionem populari tantum imperio conuenire fatetur. ſed cum definitio debeat eſſe vniuerſorum, nullus Ariſtotelis iudicio ciuis erit, niſi natus Athenis & eo tempore quo Pericles: cæteri in ſua ciuitate exules aut peregrini, qui ab honoribus, iudiciis & conſilio publico prohibentur quid igitur fiet Imperatori Antonino, qui omnes homines liberos monarchiæ Romanæ finibus comprehenſos, promulgata lege cives Romanos eſſe iuſſit? nam ſi Ariſtoteli credi-

Ciuis quid.

mus, peregrini fuerunt ſublata populari poteſtate. quæ opiniones cùm abſurdæ ſint, ac ciuitatibus pernicioſæ, & illa ex quibus ſequuntur abſurda videri neceſſe eſt. Atque hæc Ariſtotelis ſententia, Contarenum, Sigonium, Garimbertum, ac pleroſque alios impulit in errorem: nec dubium eſt quin multis ciuitatibus bellorum ciuilium magnam præbuerit occaſionem quid ſine populari quidem Reipublicæ congruit ciuis hæc ab Ariſtotele allata deſcriptio? nam Athenis, vbi Reſpublica maximè omniũ popularis fuiſſe dicitur, quarta claſſis infimorum ac tenuium, id eſt populi pars longè maxima, lege Solonis, ab honoribus, à Senatu, à magiſtratuum ſortitione arcebatur, vt Plutarchus ſcribit. Idem Magiſtratum definit imperio, iurisdictione & conſilii capiendi iure. ex quo innuit eum qui adeptus ſit ea quæ ciuis adipiſci poteſt, appellari magiſtratum, vt ciuis aptitudine tantùm ac poteſtate. ſed ne ſubtilius agere videamur, quiſnam igitur in Republica magiſtratus iſta ratione dici poterit, cum tanta magiſtratuum paucitas ad conſilium admittatur? nam vbique fere imperio ac iuriſdictione caret Reipublicæ ſenatus, & ea quæ decernit, non prius vim habitura ſunt, quàm à populo vel optimatibus, vel principe ſanciantur, vt poſtea planum faciemus. ſed quid argumenter, cùm ipſe Ariſtoteles multa genera magiſtratuum extremo libro enumeret, qui ne imp

imperium nec iudicium nec conſilii capiendi ius vllum habent? Cum verò Rempublicam ciuitatis ac magiſtratuum deſcriptionem vocat, ſane ciuitatem Republica priorem facit, vt ciuitas ſit quædam hominum multitudo ſine magiſtratibus & imperiis; Reſpublica verò ciuium ac magiſtratuum deſcriptio. ſed ſi plures vnum in locum coëant ſine legibus & imperiis ſi nemo rem communem quæ nulla ſit, ſed priuatam quiſque tueatur, ſi nullæ pœnæ ſint improbis, nulla præmia bonis conſtituta, vbi nam ciuitatis imago exiſtere poteſt? hæc igitur congregata multitudo, non ciuitas debuit, ſed ἀναρχία, vel alio quàm ciuitatis nomine vocari: cum eiuſmodi homines ἀπόλιδες ſint, vt eſt apud *Homerum*, καὶ ἀθέμιστοι. Iam verò ſummum imperium quod ipſe Κύριον πολίτευμα vocat & κυρίαν ἀρχὴν, in quo verſatur maieſtas ac Reipublicæ ſtatus, nuſquam definit. niſi putemus id voluiſſe, cum tres omnino ſtatuit Reipublicæ partes; vnam in conſilio capiendo: alteram in creandis magiſtratibus: poſtremam in iuriſdictione. ſed imperium quod ſummum dicitur, eiuſmodi eſſe debet vt nulli magiſtratui tribuatur, alioqui ſummum non ſit, niſi populus aut princeps imperio ſe penitus ſpoliaret. is autem cui ſummum imperium dabitur, niſi precatio detur, non iam magiſtratus, ſed princeps erit. conſilii verò de Republica capiendi ius, etiam priuatis conceditur,

ditur,& iuriſdictio minimis quibusque: non pertinent igitur ad ſummum imperium. itaq; nulla pars eſt ex his tribus, in qua imperii ſumma maieſtas elucere poſſit, præterquam in magiſtratuum creatione, quæ ſolius principis eſt, vel populi vel optimatum pio ciuitatis cuiuſq; ſtatu, ac multo magis ad ſummum imperium pertinet, leges iubere ac tollere: bellum indicere ac finire, extremum ius prouocationis, vitæ deniq; ac præmiorum poteſtatem habere. quod ſi demus Ariſtotelem noluiſſe ſummum imperium, ſed Reipublicæ adminiſtrationem ſignificare: illud quoque fatendum erit, nuſquam imperium ſummum ab eo definiri, nec omnino Reipublicæ ſtatum: quia ſtatus in ſummo imperio verſatur. gubernatio verò ipſa Reipublicæ, quæ longè lateq; patet, breuius fortaſſe & commodius, decretis, edictis, & executione definietur. quartum nihil eſt; & his trib. omnia Reipublicæ munera, imperia magiſtratus, honores continentur. verbi gratia; Senatus bellum decernit: princeps edicit: milites exequuntur. in iudiciis decernunt etiam priuati iudices & arbitri, iubent magiſtratus, exequuntur apparitores, quæ ſæpe fiunt ab vno & eodem. cùm igitur decernant & edicant magiſtratus: non poſſunt edicta, quæ Latini iuſſa, & imperia vocant, τὸ κύριον πολίτευμα ſignificare: multo minus decreta vel executiones, in quibus iuriſdictio conſiſtit. Quæ cùm

ita

ita ſint, certiora principia, ſi modo fieri poteſt ac magis explorata, quam quæ hactenus allata ſunt, quæramus. Sic igitur ſtatuo, familiam aut collegium Reipublicæ veram imaginem eſſe & quemadmodum in vnius hominis ſolitudine, familia conſiſtere nequit: ita nec Reſpublica in vna familia, vel in vno collegio. quod ſi plures iiſdem tectis contineantur, nec tamen alter alteri pareat aut imperet, nec vnus omnibus, nec ſingulis pauci, nec ſingulis vniuerſi, non poterit familia vel collegium ſibi conſtare; quod non aliter quàm imperio domeſtico retinetur. contra verò ſi plures, puta vir, vxor, liberi, ſerui, aut plures collegæ eiuſdem imperio priuato, ac domeſtica poteſtate retineantur, familiam aut collegium efficiunt: modo tres in collegio perſonæ fuerint, vt Neratio placet, in l. Neratius. de verb. ſignific. & in familia tres perſonę cum matrefamilias imperio patrisfamilias ſubiiciantur: vt voluit Vlpian. in l. deteſtatio de verb. ſignific. ſi eius verba cũ Apuleii oratione cõiungamus. is enim quindecim perſonas, populum conſtituere ſcribit: id eſt quinq; collegia vel tres familias: ſic enim familia quinq; perſonas, collegium tres complectetur. tres ergo pluresuè familiæ, aut quinque pluraue collegia Rempublicam conſtituunt, ſi legitima imperii poteſtate ſimul coniũgantur: ſi familiæ, vel collegia à ſe inuicẽ diuiſa ſint, nec communi imperio coërceantur,

ἀναρχία

ἀναρχία debet, non Reſpublica vocari. nec refert vtrum eodem in loco familiæ coëant; an locis ac ſedibus ſeiungantur. non aliter atque familia dicitur eadem, tametſi paterfamiliâs ſeorſum à liberis & ſeruis, aut hi à ſe inuicem locorum intervallo diſtant; modo patrisfamiliâs imperio legitimo ac moderato coniungãtur. moderatum dixi, quia hoc maximè differt familia à Republica, quòd hæc ſummum & publicum, illa moderatum & priuatum imperium habet. ita quoque Reſpublica dicetur eadem ex pluribus conflata familiis, etiamſi locis ac ſedibus à ſe inuicem diuellantur, modo ſint in eiuſdem imperii tutela: ſiue vnus imperet omnibus, ſiue ſingulis vniuerſi, ſiue pauci vniuerſis. Ex quo illud efficitur, vt *Reſpublica* nihil aliud ſit, quàm familiarum aut collegiorum ſub vnum & idem imperium ſubiecta multitudo: ciuis autem qui communi libertate fruitur, ac imperii tutela. nam quòd Tullius Rempublicam definit, hominum multitudinem bene viuendi cauſa ſociatam: finem quidem optimum ſignificat, non Reipublicæ vim & naturam; hæc enim definitio, pertinet etiam ad cœtus Pythagoreorum, & eorum qui bene viuendi cauſa ſimul coëunt: non tamen Reſpublicæ dici poſſunt ſine magna Reipublicæ & collegii confuſione. præterea ſceleratorum quoque familiæ ſunt, non minus quàm virorum bonorum; quia non minus homo eſt ſcele-

celeratus quàm bonus: idem quoque de Republica, iudicandum relinquitur. quis enim dubitat, quin maxima quæque imperia ſint à latronibus vi conſtituta? Hæc igitur Reipublicæ definitio à nobis allata, pertinet ad vicos, vrbes, ciuitates, & principatus, quantũuis latè pateant, modo eiuſdem imperio coërceantur. neq; enim locorum anguſtiis, vel amplitudine Reſpublica deſcribitur: vt neq; magis animal eſt elephas quam formica, cùm vtique mouendi, ac ſentiendi vis inſit: ita nõ minus Reſpub. dici debet Rhaguſia vel Geneua, quarum dominatus penè mœnib. ipſis concluditur, quàm Tartarorum imperia, quæ iiſdem regionibus quibus ſolis curſus definiuntur. itaque abſurdum eſt quod Ariſtoteles ait nimis magnam multitudinem hominum, quanta fuit Babylone, gentem eſſe, non Rempublicam. at nullũ eſt imperium commune gentium inter ipſas, neq; verò lex vlla: Babylonii autem non ſolum iiſdem imperiis, magiſtratibus, ac legibus, ſed etiam mœnibus continebantur. quid igitur Reſpublica niſi hoc eſt; Obſcurius tamen videtur quod Cicero alicubi Rempubl. definit, cœtum multitudinis iuris conſenſu & vtilitatis communione ſocietatum: quod quidem ſi admittatur, non ſatis erit ciues eodem imperio, niſi legibus iiſdem ſimul deuinciantur. ſed abſurdum ſit imperium Turcarum, quod populos habet nulla iuris ſocietate ſibi cohærentes, Rempublicam non eſſe, cum iiſdem magi-

ſtratibus & imperiis, ſimul coniungantur. erit autem Reſpublica vel anarchia: nō hoc; illud igitur. Ex quo ſequitur Rempublicam eodem imperio definiri: ciuitatē imperio ac iure: vrbem autem, que non ſolum imperiis ac legibus, verumetiam mœnibus iiſdem ſuos ciues amplectatur. itaque vrbs vicos: ciuitas pagos, interdum etiam vrbes & oppida modo iuris ſocietate coniuncta; principatus ſiue dynaſtia, vtamur hoc verbo, plures ciuitates; Reſpublica deniq; veluti genus hæc omnia complectitur. ſic n. Cæſar; Omnis, inquit, ciuitas Heluetia in quatuor pagos diuiſa eſt, & Cicero Tuſculum municipium Romana ciuitate contineri dixit; aliter quàm Bartolus, qui ciuitatem muris definiit, in l. vrbis appellatio. de rerum & verborum ſignificatione. & ad legem municipalē, municipem genus ciuis appellauit, nec ratione, nec auctoritate cuiuſquà adductus. Nam Cenſorinus apud Appianum in Libyco reſpondit legatis Carthaginenſium, ſe vrbem quidem Carthaginis deleturum: ciuitatem verò Carthaginis ac ciues ſuis legibus vtētes, id quod Romani promiſerant, relicturū. nec ciuitatem ipſam in muris aut area conſiſtere. quemadmodum igitur maior eſt eorum coniunctio, qui ſunt eiuſdē vici, quàm vrbis: ita maior eſt eorum propinquitas, qui ſunt eiuſdem vrbis quàm ciuitatis: quod non modo imperia, iudicia, leges, inſtituta ciuibus inter

ſe communia, verumetiam vrbis ipſius tutela, forũ, fana, porticus, viæ, theatra, ſacrificia, multæque cum multis amicitiæ rationesque communes ſint. vt cùm Romana Reſpublica ex Albanorum tribus omnino millibus coaluiſſet in eodem agello, primum Antemnates, Camerinos, Cruſtuminos, Sabinos; pòſt etiam Albanos victos partim eadem ciuitate: partim iiſdem agris & mœnibus excepit. cùm autem Tuſculanos, Æquos, Volſcos, Hernicos, bello fregiſſet, nõ in vrbem aut agrum Romanũ propter loci anguſtias, ſed tamen in Rempublicam admiſit, & ſaluis eorũ legibus, honores & magiſtratus capere voluit: qui ciues eodem quo alii nomine, proprio municipes: incolæ autem agri Romani verius Quirites dicebantur, quorũ fuit cõditio melior. hinc illa M. Scauri vox ad auum Ciceronis, quòd Arpini quàm Romæ viuere mallet; Vtinam M. Cicero iſto animo atque virtute in ſumma Republica, quàm in municipali viuere maluiſſes huius nepos orator, non modo in vrbe domicilium quæſiit, ſed etiam domum quinquagin- ta millibus aureorum æſtimatam: nihilominus tamen nouus homo, & peregrinus eſt ab aduerſariis appellatus: nouus quidem; quòd primus in ſua gente honores eſſet adeptus: filius nobilis; quia patrẽ nouum habuit: ille peregrinus contumelioſè dictus, quod Arpini eſſet, non in agro Romano natus. Ex quo exiſtit

illud, varie ciues à Latinis vſurpari, ac ciues vrbanos meliori conditione fuiſſe quã ciues coloniarum ;quia tametſi legibus, moribus, & imperiis iiſdem vterentur, non tamen iiſdem agris & vrbe, à qua lux Imperii & immunitates quærebantur: Ipſa verò municipia deteriore olim fuerunt conditione, quàm coloniæ, propter generis ac ſanguinis Romani dignitatem. nam pro beneficio datum eſt municipiis ius coloniarũ vſque ad Tiberii tempora, quibus municipia repudiarunt, vltro ius illud, ac ſuis legibus ac morib. quàm Romanis vti maluerunt, vt eſt apud Gellium. itaque ciues quidem fuerunt eiuſdem Reipublicæ, non tamen eiuſdem ciuitatis: ſic igitur interpretari debemus legem Iuliam, qua Romani bello ſociali ciuitatem omnib. ſociis communicarunt? non quòd antea ciues non eſſent, cum omnes iiſdẽ imperiis tenerentur, ſed ab honorũ petitione arcebantur, poſtea ius illud Italis omnib. dari cœpit. deinde coloniæ, quas Vlpianus complexus eſt in titulo de cenſibus ius Italicum habuerunt. reliqui populi partim vectigales fuerunt, qui à Plinio enumerantur: tametſi aliud alii paulo momento conceſſum eſt: partim liberi, qui ſuæ Reipublicæ dignitatem tuebantur: vt apud nos, Albii, Meldi, Bituriges, Santones Tarbelli, Aruerni, Neruii, Verunni, Vlbanectetes: apud Græcos, Athenienſes, Lacedæmõii, Theſſalonicenſes ;pòſt etiã tota Achaia

[ciu]ia beneficio Nerõis partim liberi ac fœderati qui iure ciuitatis honorario fruebãtur: vt Maſſilienſes, Hedui, Rhemi, Carnutanis nõ tamen revera cives, quia Romanorum imperio non tenebantur, cum ſcilicet integro iure libertatis ac immunitatis fruerentur. Achæis, inquit Seneca, Rhodiis & pleriſque vrbibus claris ius integrum libertatemq; cum immunitate reddiderat Roma, ipſa tributum ſpadonibus M. Antonii pendebat. & Plinius lib. 10. epiſt. 6. familiari ſuo Ægyptio, ciuitatem Alexandrinã & Romanam impetrauit. quod igitur Liuius lib. 24. ſcribit, eos qui Puteolos, Salernum, & Buxentum deducti fuerant coloni, cum ſe pro ciuib. ferrent, iudicatos à Senatu nõ eſſe ciues: hoc pertinet ad ius ſuffragiorum, & honorum petitionem, quo nihil maius ac melius ciui dari poterat: nõ quòd ciues nõ eſſent; alioqui peregrinos fuiſſe fatendũ ſit. quod etiã Boëtius ad Ciceronẽ tradit, ciues Romanos mediã capitis diminutionẽ pati, cũ in colonias Latinas deducerentur, & ciuitatẽ amittere: hoc eſt ius ſuffragiorum, domiciliũ, ſacra, tributum: ius autem honorum, magiſtratuum, ordinis, nexorum, dominii, mancipi, teſtamentorum, cõnubiorum conſequebantur municipes & coloni, ſed alius alio plus. quòd ſi æquo iure omnes vterentur, nemo ciuis haberetur, niſi qui ingenuus Romæ natus eſſet, ac vbique apud Liuiũ & alios ſcriptores ciues etiam appellan-

tur, qui habuerunt ius Quiritium, quod multo deterius erat. vel etiam municipium, vel ius Latii, vel coloniarum Latinarum; quæ Romanis coloniis iure inferiores erant: vel ius Italicum, quod item duplex erat in Italia & prouinciis, vt planum ſit in titulo De cenſibus. quòd ſi appellatio ciuis in omnes valet, falſa eſt illa definitio, quæ ciues omnes honoribus, ſuffragiis, conſiliis, iudiciis, ac tributorum immunitate metitur, præſertim cùm lex Iulia de ciuitate ſociis omnibus ciuitatem dederit: tum etiam lex Antonini Pii de ſtatu hominum his verbis concepta; In orbe Romano qui ſunt, ciues ſint Romani: nõ modo ſociis, ſed prouinciis omnibus ciuitatẽ communicarit: neque tamen prouinciales Italis, nec Italiæ præfecturas municipibus, nec municipes Italos Latinis, nec Latinos municipes colonis Latinis, nec Latinas colonias Romanis coloniis, nec Romanas colonias Quiritibus, nec Quirites Romanis æquauit, vt falſò pleriq; putant. cur enim ius Romanum, Italicum & municipale, Iuriſconſulti tam accuratè interpretarentur? nã Scæuola, Papinianus, Paulus, Hermogenianus, Marcellus, Modeſtinus, floruerunt poſt Antoninum Pium, qui hanc legem tulit. fallitur enim Onuphrius, qui latã putat ab Antonino Caracalla, vt planum ſit ex Authent. lxxviii. præterea falſum eſſet quod Dio ſcribit, Alexandrinis à Seuero conceſſum eſſe,

vt Senato-

vt Senatores fieri poſſent. quid igitur, dicet aliquis, lege Iulia ſociis datum eſt, ſi iam libertate & imperii tutela fruerentur; cur pro ciuitate adipiſcenda tandiu bella geſſerunt? hoc ſcilicet, vt honores petere, ac ſuffragiũ in comitiis ferre poſſent. hoc ius Romanæ ciuitatis appellabant optimũ: aliis honores petere non tamen ſuffragium ferre licuit: aliis neutrũ, ſed tamen iure priuato Romanorũ vtebãtur, quo alii carebant, liberi tamen à vectigalibus erãt. aliorũ alia iura ſunt à Iuriſcõſultis explicata, quæ longũ eſſet percẽſere: lege verò Antonini, prouinciales quoq; omnes Romã generis nobilitatem adepti ſunt, ſic enim Iuſtinianus *ſcribit:* vt poſtea magiſtratus parem in eos iuriſdictionẽ haberent. cum antea ciuis libera prouocatio præſidi omnem adimeret cognitionem. cùm enim D. Paulus, cuius pater ius ciuitatis emerat, in capitali cauſa Cæſarem appellaſſet, tũ Fœlix Siriæ præſes; Poterat, inquit, hic homo liberari, niſi appelaſſet Ceſarẽ. & Plinius ſecũdus ad Traianum ſcribens de Chriſtianis; Qui ciues erant annotaui in vrbẽ mittendos. neque ſolũ in Republ. Romana, ſed vbiq; diſcrimen illud ciuium reperiemus. Romæ quidem in iiſdem mœnibus fuerunt patricii, equites, plebei. apud veteres Ægyptios ſacerdotes, milites, opifices, ut ſcribit Diodorus: apud maiores noſtros, Druidæ, equites, agricolæ; nunc ſacerdotes, nobiles, plebei: a-

pud Venetos, nobiles, citadini, plebei: apud Florentinos olim, grandes, populares, plebeii: & popularium tres ordines; potẽtiores, mediocres, infimi. Plato quoq; cuſtodes, milites, agricolas conſtituit: omnes vbiq; iure, legibus, muneribus, ſuffragiis, honoribus, priuilegiis, conditione, immunitate aut re quapiã à ſe inuicẽ diuiſi. omnes tamen ſunt Reipub. ciues, veluti membra corporis eiuſdẽ: rectè enim D. Paulus; Dicet ne pes, nõ ſum oculus nõ igitur de corpore? igitur valde abſurdũ debet videri, pace dicã Ariſtotelis, eiuſmodi ciues, partim ciues eſſe, partim peregrinos. cui enim rei deſcriptio, & rei appellatio congruere debet. Sed obſcurius eſt quod ait Cicero; neminẽ ſuæ & Romanæ ciuitatis ciuem eſſe potuiſſe: apud Græcos tamen licuiſſe. ego verò putem eãdem eſſe omnium rationem, & Ciceronis dictũ de ciuib. duarum ciuitatum, ad ciues honorarios pertinere. ſic enim pro Cornelio Balbo: Multi etiam ſuperiore memoria ciues Romani *ſua* voluntate indemnati & incolumes; his rebus relictis, alias ſe in ciuitates contulerũt. & paulo poſt: O iura præclara, ne quis noſtrum plus quàm vnius ciuitatis eſſe poſſit: ne quis inuitus ciuitate mutetur, nève in ciuitate maneat inuitus. quod Hermogenianus interpretatur in l. municipes, ad legem municipalem: vt alterius quidem ciuitatis neceſſarius, alterius ſit honorarius ciuis, alioqui fatendum erit; eundem

dem ciuem diuerſis imperiis ac iuſſis ſimul ac ſemel obligari, quod abſurdum ſit, quid enim facturus eſt ſi alter iubeat, prohibeat alter; quod igitur Vlpianus ad legē municipalē manumiſſum duarum ciuitatum ciuem effici poſſe tradit, ad eam quoq; pertinet interpretationem. cum autem una ciuitas alterius imperio gubernatur, ut olim præfecturæ, coloniæ, fora, conciliabula, municipia, prouinciæ imperio Romano tenebantur. ſuorū quiſque ciuiū decretis parere cogebatur, ſalua tamen imperii Romani maieſtate: vt collegæ ſtatutis collegii obligantur, ſalua Reipub. dignitate, ex antiqua lege Solonis, quæ eſt in l. vltim. de collegiis. quod autē Romanis, idem populis omnibus video licuiſſe; vt dimiſſa ciuitate propria, poſſint alienam ſine fraude vſurpare, ſi modo recipiantur. Anglos excipio; qui excedere patria nō audent iniuſſi, vt ex ipſo comite Rotelando nō modo generis ſplendore & opibus, ſed etiā virtute clariſſimo didici. vt enim ad beneficiarū ſeu fidelem conſtituendū, neceſſe eſt vt ea conditione natus ſit, aut ſi alteri ſuam fidem obligare velit, neceſſarius eſt imperantis & obſequentis conſenſus: ita quoque ad ciuē conſtituendum, ſatis eſt ut eius imperio, in cuius finibus natus eſt, acquieſcat (acquieſcit autem ſi non apertè diſſentit) aut ſi alio transferat, neceſſe eſt antequā ciuis dicatur, vt ſe alterius imperio ſubiiciat & recipiatur: quod qui-

dem ſi factum erit poſtliminio redire non poteſt, quia ciuis alienus factus eſt, & ſuæ ciuitatis peregrinus, vt in curia Pariſiorum iudicatū memini. quare in cauſa Mancini, qui deditus hoſti fuerat, ab eo tamen repulſus, iudicatum eſt ciuem eſſe non deſiiſſe, tametſi Tribunis plebis è Senatu iuſſerit educi veluti peregrinum. peregrinos igitur à ciuibus hac ratione potiſſimum diſtinguemus, quod hi vel patriæ imperiis acquieſcant, vel alieno imperio ſe ſubiiciāt & accipiantur: illi quòd nec *originis* imperio acquieſcunt, nec ſe aliis dediderunt qui ſunt fæderati, aut hoſtes, aut neitri. Scribit enim Appianus, ſe multarū gentiū legatos Romæ vidiſſe, qui ſe ſuaque Romanorum poteſtati permitterent; ab illis tamen repulſam tuliſſe. ac tameſi ius pergrinis dicitur æquè ac ciuibus, propter eam quæ eſt homini cum homine rationis ſocietatem, multaque liberaliter communicantur, vrbis domiciliū, *ſacra* forum, vitæ, theatra: nullum tamen eſt imperium in illos, niſi ſcelere pactòve ſe obligarint nec ad munera cogi poſſunt, niſi vbi ſuarum fortunarum domicilium collocarint, vt Iuriſconſulti tradunt. Veneti annos 14. exigunt vt in vrbe habitarit peregrinus, priuſquam efficiatur ciuis; nec tamen honoribus fruitur ſed collegiorum ſocietate & imperii tutela quod autem ciues ſint, qui originis imperio

ac

acquieſcunt, tametſi ex peregrinis nati, planum ſit ex omnibus omnium gentium morib. & inſtitutis, amplius etiam Germani, qui eos admittunt ad honores, non item Veneti, neç veteres Romani nec Athenienſes; niſi quis vtroque parente ciue naſceretur, vt eſt apud Plutarchum in Pericle. qui legem tulit μόνους Ἀθηναίους εἶναι, τοὺς ἐκ δυοῖν Ἀθηναίων γεγονότας. & apud Liuium, vbi agit de iis qui ex ciuibus Romanis & Hiſpanis mulieribus nati erant apud nos, qui ex peregrinis parentibus naſcitur, æquo iure ciuis eſt, ac ſi ex ciuibus naſceretur: & bonis parentum peregrinorum (quæ nõ modo noſtris, ſed etiam Britannorum ac Turcarum legibus fiſco vindicantur, niſi liberos in ipſa Gallia legitimos ſuſceperint) liberè frui poteſt. illud etiam magni ponderis eſt ac momenti, quod peregrini iure omnium gentium imminente bello poſſunt expelli, ciues etiam ab iniuſtis poſſeſſoribus iure vindicari. tametſi reges Abiſſinorum ac Moſchouitarum peregrinos contra ius gentium inuitos retinere, ac liberaliter fouere dicuntur. Sed hæc vberius in Libro de decretis diſſeruimus. Ex quib. perſpicuum ſit, definitionem ciuis ab Ariſtotele inuectam, Contareno, Sigonio, Carimberto, Soderino probatam, conſiſtere nullo modo poſſe. Sed vt omnis ambiguitas tollatur, quæri poteſt, vtrum fœderatæ inter ſe ciuitates Rempu-

blicam

blicam efficiant eandem, puta ciuitates Helуetiorum & Balthicæ vrbes; id quidem Leandro, Mutio ac multis ſæpe viſũ eſt: quod Heluetii arctiſſimo inter ſe fœdere ſocietati ſunt, habent præterea cœtus eoſdem, Badenſe oppidum, & pleraque loca inter ipſos communia, quo magiſtratus cummunes mittunt ſed habere commercia mutua, rerum contractarum fidem; iura connubiorum, & hoſpitii, denique magnam amicitiæ communionẽ, efficere non poſſunt vt una ſit & eadẽ Reſpublica: alioqui Gallorum quoque & Hiſpanorum, quib. ſunt hæc inter ſe communia, Reſpublica eadem ſit; quod falſum eſt, non etiam ſi legibus iiſdem vtantur, vt olim Romani legibus Græcorum acceptis, non denique ſi tanta ſit fœderis inter ipſos coniunctio, vt eoſdem hoſtes perſequantur, eoſdem amplectantur amicos: vt ſepæ fit inter principes, ſumma conſpirationis fide & conſenſu. reſtat igitur ea quam dicebam imperii ſocietas & coniunctio. Heluetiorum autem ciuitates XIII. Rhetorũ III: Balticæ lxx. iis legibus fœdera percuſſerunt, vt ne aliis alii noceant, & iuratos hoſtes in communem perniciem mutuis auxiliis perſequantur. imperii verò nulla ſocietas, nulla coniunctio eſt. non alio fœdere vtebantur Amphictyonem vrbes VII. Aetolorum III. Ionum XII. quæ tametſi communes quoſdam conuentus haberent, vt ſua tuerentur, & hoſtes propulſarent; attamen

vnaquæ-

vnaquæq; ciuitas ab aliis erat imperii iure diuiſa; ſic Heluetiorum ciuitates ſingulæ aliarum decretis non aliter obligantur, quàm ſi ſponte aſſentiantur, vt in pactis ſociorum priuatis. at in eodem imperio, quod pluribus placuit, omnes obligat, aliud ſentiẽdum eſt de ciuitatibus XLVII. Latinorũ: XII. Achæorum: totidem Hetruſcorum & Germanorum imperialib. oppidis ac prouinciis, quæ Rempublicam conſtituunt, propterea quòd eidem imperio ac imperatori obligantur: nam Achæi, Latini, Hetruſci ſingulis annis Imperatorẽ creabant (interdum tamen imperium diutius prorogabant) Germani perpetuũ, & quemadmodum *Philippus* vterque & Antigonus Macedoniæ reges, ab Achæis Imperatores aliquando electi ſunt, vt Plutarchus & Polybius tradunt: Sic etiam Seruius Tullus, & Tarquinius Superbus Imperatores Latinorũ creati ſunt; Coriolanus, Hetruſcorũ, vt Dionyſius ſcribit. conſimiliter Hiſpani & Galli reges Germanorũ Imperatores facti ſunt. Sueuica verò ſocietas, quæ in annos XI. concepta fuerat, & Balticarũ vrbium fœdus, hoc tãtum differt ab Heluetica ſocietate; quòd hæc in perpetuum, illa verò ad tempus conſtituta, ſalua tamen imperii Germanici maieſtate. ſunt etiam interdum arctiora fœdera, quibus ciuitates non modo principum amicitiam, ſed etiam fidem colunt, nec aliud præſtare tenentur: nec eis aliud imperari.

perari poteſt: vt Traiectũ, Ligii, Gueldria, Conſtantia Cameracum Auſtriacis quondam principibus; Aliæ quoque in Germania quamplurimæ Ducibus & Comitibus ſuam fidem obligarunt, nihil tamen aliud præſtare tenentur, vt vaſalli plerique. quod nihil aliud eſt, quàm quod veteres Latini dicebant, maieſtatem populi Romani comiter cõſeruare: vt Modeſtinus in l. nõ dubito, de captiuis, & Cicero pro Balbo interpretatur; Id habet hanc vim, inquit, vt ſit ille in fœdere inferior. nã ciuitas ciuitati coniungi poteſt amicitia, ſocietate, ſponſione, pactione, fœdere, vt M. Tullius ſcribit. Hæc autem quæ diximus, grauiſſimis imperatorũ & regum ſententiis comprobata fuêre. Cum enim Tigurinis ſocii bellum indixiſſent, quod cum Auſtriacis fœdus percuſſerant, Tigurini ſibi licere docuerunt, modo nihil contra ſocios molirentur. at nemo dubitat, quin Auſtriaci communes Heluetiorum hoſtes, & quidem capitales eſſent: quare non prius bellum Tigurinum exitum reperit, quã Baſileæ & Conſtantiæ Pontifices, Tigurinos ab Auſtriaco fœdere diſiũxiſſent; propterea quòd fraudẽ fœderib. faciebant: non quòd aliorũ imperiis, ſed pactis ſuis obligarentur. atque tius rei maius argumentũ nullum eſt, quã de agris hoſtiũ captis à Bernatibus: ſociæ ciuitates prædã ex æquo diuidi oportere contendebant: Franciſcus Gallorũ rex arbiter electus,

iudicavit

iudicauit ea cuiuſq; ciuitatis eſſe propria, quæ propriis non ſociorum armis quærerentur, vt Leander Mutius ſcripſit. poſtremo, cùm nuper Glarenſes veterem religionē abiuraſſent, magna inter ſocios orta diſſenſio eſt: quòd alii fas eſſe negarent ea fœdera violare, quæ ſacro bello contracta fuerant, quibus ſanctiſſimè cauebatur, ne à ſuſcepta religione poſthac diſcedere liceret. Glarenſes ſe hoc pacto contra ius diuinū obligari potuiſſe negabant, multo minus poſteros. iam ad arma res prolapſura videbatur, niſi prudentium hominum conſiliis acquieuiſſent, ea lege, vt ſua quiſq; religione ac imperio vteretur. Eſt etiam, cum ſumma principes ac reges tā arctis inter ſe fœderibus atque *amicitia* conſpirant, vt & eoſdem hoſtes habeant & amicos, ac mutuis armis & præſidiis aduerſus omnes, ſine exceptione tueri debeant: non licet fœdus vllum aut amicitiam coire, niſi vtrique conſentiant, iiſque fœderibus, ſe ſuoſque ac poſteros obligant: cuiuſmo*di ſunt* fœdera quæ Philippus Auguſtus cum Alberto rege Romanorum: Ludouicus IX cū Alphonſo rege Caſtellæ, ſanctius eſt etiam fœdus illud quod ictum eſt inter Carolum V. regem Gallorum, & Henricum Caſtellæ principem: qui in fœdere, ſuperiorem Carolum vti dominum agnouit. quæ fœdera cum tota antiquitate Gallorum ex archetypis ærarii de*ſcripta*, mihi exhibuit Carolus Vicinus, meus
collega

collega, vir & eruditione & integritate clariſſimus. Non igitur diuerſarum ciuitatum fœdera, commercia, iura, leges, religiones, Rempublicam conſtituunt eandem, ſed eiuſdē imperii coniunctio, vt rex Hiſpanus imperium habet prouinciarum, magnitudine, ac locorũ interuallis longe maximũ: ſingulæ verò prouinciæ multas ciuitates legibus ac moribus diuiſas; vnaquæque ciuitas aliquot vicos, vrbes, oppida, caſtra, quæ eodē iure vtuntur: nec vllum eſt oppidum quod non habeat ſingulare quiddam (vt omittam loca cuiuſque vniuerſitatis propria) quod aliis non communicatur: omnium tamē communes ſunt imperii leges, quæ tot populos, tanta linguarum, morum, & regionum diſtantia ſeiunctos, vnius & eiuſdem principis maieſtate coniungunt. idem quoque de reliquis iudicandum. omnia autem omniũ regna, imperia, tyrannides, Reſpublicæ, non alio quàm rationis imperio ac gentium communi iure copulantur. ex quo ſequitur, *hunc mundum veluti ciuitatem aliquam eſſe*, & omnes homines eodem iure quodammodo confuſos, quod intelligunt ſe eſſe conſanguineos, & ſubiectos omnes ſub vnam eandemque rationis tutelam. ſed quia illud imperium rationis cogit neminem, reuera non poteſt vna ex omnibus gentib. Reſpubl. conflari. itaq; principes aut mutuis armis agunt, aut fœderibus, aut bona venia à ſe mutuo impetrant, vt res le-

gitime tranſactas & iudicatas extra fines imperi exequantur.

Quid Magiſtratus

Explicata definitione ciuis, magiſtratum quoque definiamus. ſunt enim hæc ciuitatis elemēta. hunc igitur Ariſtoteles imperio, iuriſdictione, & conſilii capiendi iure deſcribit: in extremo tamen omnia Reipublicæ munera, magiſtratuum nomine complectitur. qua ratione nulli fere ſint magiſtratus, cum tanta raritas ſit eorum, qui conſilii, iuriſdictionis, & imperii participes ſunt. abſurdum quoque videatur, eos omnes magiſtratus appellatione venire, qui munera publica gerūt: alioqui ſcribas, lictores, cornicularios, apparitores, carnifices denique licebit magiſtratus appellare; qui olim conditione ſerui fuerunt, & verius miniſtri dicantur. Vox autē magiſtratus, imperiū ac poteſtatem ſignificat. ſic enim Dictator, magiſtratus omniū maximus, populi magiſter dictus eſt. atque hæc fuit Aeſchinem inter & Demoſthenem controuerſia grauis, cum Aeſchines τειχοποιὸν magiſtratum eſſe diceret, Demoſthenes negaret; ſed munus illud ὑπομέλειάν τινα καὶ διακονίαν vocaret magiſtratum autem imperio definiret. Sed hæc nobis ſunt in libro De imperio ſubtilius diſputata. Sit ergo magiſtratus, is qui imperii publici partem habet. publicū adieci, vt ab imperio patrio & herili diſtinguatur. eſt autē imperium in magiſtratu nihil aliud quàm edictum; in principe

lex: at fruſtra quis iubeat, niſi exequutiones iuſſa ſequātur, cum verò minima pars imperii exequendi aduerſus contumaces in comprehenſione poſita ſit, ex regula Varronis & Vlpiani, conſequens eſt, vt is imperio careat, qui prehenſionis iure caret. itaq; in omnibus fere ciuitatib. comprehenſio minimis quibuſq; magiſtratibus permiſſa eſt, etiam iis qui vocandi ius non habent, vt Tribunis plebis, tametſi poteſtate ſæpius abuterentur, & in ius vocarēt. apud Venetos, Triumuiri, aduocatores ſontiū prehenſionē & accuſationē habent, vocationē non habent. apud nos omnibus nō modo iudicibus, ſed etiam iis quos caſtelli commiſſarios vocant, prehenſio tributa eſt; qui tamen à iuriſdictione deſeruntur. qui plus habent imperii, etiam vocare, & mulctam irrogare poſſunt pro modo ſuæ poteſtatis, tuendæ iuriſdictionis cauſa, quæ alioqui inanis eſſet: etiam mulctare poſſunt iudices ii qui iuriſdictionem habent minimam, quam prædiatoriam vocamus, aliis mulctæ maior permittitur: quibuſdam verberum poteſtas; non nullis etiā quæſtio. extremū eſt cùm gladii ius tribuitur, in quo merum imperium poſuerūt Iuriſconſulti; quia nihil magiſtratui maius tribui poteſt, niſi ſummum imperium accedat, id eſt vitæ ius ac necis, quod verſatur in ſumma contra leges clemētia vel acerbitate, quæ propria ſunt eorū, qui ſummum Reipublicæ imperium

rium habent. igitur imperia magiſtratuum, gladii poteſtate ac prehenſione, quaſi finibus extremis continentur: quæ ſæpe rationem habent à iuriſdictione diuiſam. hæc enim uerſatur in decretis; imperium in edictis. Itaq; videmus priuatos iudices & legatos magiſtratuum decernere ac iudicare; magiſtratus ipſos imperare & exequi, cum raro ius dicant, ita curiæ ſuperiores apud nos decernunt princeps ipſe iubet. Et quoniã Varro quibuſdam magiſtratibus tribuit prehenſionẽ & viatorem: non nullis vocationem & lictorem: aliis neutrum; videtur eos etiam magiſtratus appellare, qui imperio carent: vt Aediles & Quæſtores: quod appellatione communi, non propria fieri puto. quis enim magiſtratum vocet, qui & miniſtro caret, nec quicquam imperare poteſt? ſit quidem muneribus & honoribus tribuatur, imperio non item. atque in eo Carolus Sigonius, & N. Gruchius falluntur, quod ex opinione Feſti, poteſtatem illis, non imperium tribui putant. neque enim Grammaticorũ regulis hæc metienda ſunt, ſed Iuriſconſultorũ, qui poteſtatem imperio æqualem, interdum maiorẽ faciunt. Poteſtatis verbo, inquit Paulus I. C. imperium in magiſtratu ſignificatur. Proconſul verò qui pleniſſimam iuriſdictionẽ (ſic enim Vlpianus) & omnium arcanorum magiſtratuum imperia ſolus habet. Poteſtas ab iuriſconſultis appellatur: in l. imperium; de

iuriſdictione. ſic vſurpauit Alexander Auguſtus apud Lampridium; Non patiar, inquit, mercatores poteſtatum. itaque cum edicti verbis caueretur, ne in ius vocare liceret Conſulē, Prætorē, cæteroſque qui imperiū poteſtatemūe habent, extrema verba de prouincialibus magiſtratibus intelliguntur; alioqui ſi verum eſſet quod illi aiunt, non licuiſſet Aediles & Quæſtores in ius vocare, contra quam Varro ſcribit, & Valerius Max. comprobat exemplis. caruerunt igitur poteſtate ac imperio, tametſi Aediles Prætoriæ iuriſdictionis partē vſurparent, vt eſt apud Iuſtinianū in Inſtitut. Falſum illud quoque, Cenſores poteſtatem habuiſſe, imperio caruiſſe, vt Sigonius ſcripſit. at vocationem habuerunt viritim; igitur prehenſionem ex regula Varronis. hæc autem ad imperium pertinent. nam quo iure edicta propoſuiſſet (edicta verò magiſtratuū iuſſa Latini vocant) quæ videmus apud Liuium lib. xl. xliii. apud Zonaram li. 2. quo iure Senatores & Equites in ordinem cooptaſſent, aut legēdo præteriiſſent; ciues ad cenſum vocaſſent, pignora cepiſſent, Senatum habuiſſent populū vniuerſum ad luſtrum coegiſſent, niſi imperiū, vocationem, prehenſionem haberent. nā Varro libro quinto de lingua Latina negat Prætori exercitum vrbanum conuocare licere; Cenſori, Cōſuli, Interregi, Dictatori licere. iā verò abſurdum videatur, Tribunos pleb. qui minores

nores magiſtratus vocantur, imperium habuiſſe; Cenſores autem magiſtratus maiores, & qui maioribus auſpiciis creabantur, imperio caruiſſe. Quòd autem Ariſtoteles etiam iudicandi & conſilii capiendi iure magiſtratum definit, nihil ad imperium. nam qui Reipublicæ conſilio præſunt, decernendi quidem, nō imperandi ius habent: priuati verò iudices ac pontifices, iudicare ac decernere, nō imperare poſſunt. nullam enim vocationem ac prehenſionem, nec rurſus viatorem aut lictorem habent. Pontifices inquit Cicero ad Atticum, religionis ſunt iudices; legis Senatus. at neq; Senatus ea quæ decreuerat iubere potuit, vt ex Dionyſio planum faciemus: nec Pontifices vllum omnino imperium aut viatorem habuerunt; ſed eorum iudicia exequebantur Prætores, vt videre eſt apud Liuium & Valerium, de inceſtis Veſtalibus & ignib. extinctis. ita quoq; noſtri Pontifices, nec viatorem, nec lictorem habent: ſed aut viatores & lictores à magiſtratu impetrant, aut capitales eorum opiniones exequuntur magiſtratus. Qui nō licet nobis (ſic enim ridicule) interficere quenquā quæ verba ſunt Iudæorū, quib. ereptu.m fuerat omne imperium, & Iudæa in prouinciæ formā redacta, l x. annis ante ſecundā euerſionem templi, vt Rabini ſcribunt: nō quòd lege Moſis prohibentur, vt noſtri falsò putant: cum ſolis ſacertotibus ac legatis, eorumq; a-

gnatis, capitales ſententias de ſceleratis, & capitalia iudicia exercere licuerit: vt tradunt Iuriſconſulti Hebræorum in libris Talmudicis titulo Sanedrim, capite IV. & ad Hieremiã Chaldæus interpres id notatu dignum putauit, quare cùm magiſtratus municipales Iudæorum animaduerſionẽ modicam in ſeruos duntaxat haberẽt, vt ſcribit Vlpianus in l. magiſtratibus, de iuriſdictione: reſponderunt Publio Pontio Iudææ Præſidi, qui Chriſtum leniter ac illis caſtigari cupiebat, capitale crimen admiſiſſe ex lege Moſis, ſibi tamen non licere mortem *cui* quam irrogare. Ex his perſpicuum fit, munerum publicorum partitionem tertio capite à nobis allatam, non minus veram quàm neceſſariam eſſe.

Quid ſummũ imperiũ. Veniamus ad imperii ſummi definitionem, in quo verſatur Reipublicæ ſtatus, quẽ Ariſtoteles τὸ κύριον πολίτευμα ſiue, κυρίαν ἀρχὴν, Itali ſignoriam: nos ſuuerenitatem: Latini ſummam rerũ & ſummum imperium appellant. hoc enim percepto multæ de Republica quæſtiones obſcuræ ac difficiles explicantur: quod tamen eſt ab Ariſtotele, & iis qui de republica ſcripſerunt, prætermiſſum. Putabant ſumm̃um imperium vel magiſtratuum creatione, vel præmiorum ac pœnarum poteſtate definiri: ſed cum variæ quoq; pœnæ ac præmia, voluntate ac imperio magiſtratuum ſoleãt irrogari, oporteret ipſos magiſtratus imperii

ſummi

ſummi ſocietate cum principe copulari; quod abſurdum eſt. pernicioſius tamen magiſtratui omnem Reipublicæ permittere poteſtatē, vt Soderinus prudenter diſputat apud Guicciardinum: id enim cum Florentiæ fieri conſueuiſſet, Reipublicæ pernitiē attulit. conſimiliter apud Aſſyrios & maiores noſtros magiſtri palatii ſemel à principe creati, omnem Reipublicæ poteſtatē tantiſper geſſerunt, dum ipſi regnum inuaderent. non erit igitur Reſpublica bene conſtituta, in qua magiſtratui omne imperium tribuetur. Itaque Ariſtotelis, Polybii, Dionyſii, ac Iuriſconſultorum rationibus inter ſe, & cum vniuerſa Rerumpublicarum hiſtoria colatis; video ſummam Reipublicæ in quinque partibus verſari. vna eſt ac præcipua, in ſummis magiſtratibus creandis, & officio cuiuſque definiendo: altera in legibus iubendis aut abrogandis: tertia in bello indicendo ac finiendo: quarta in extrema procuratione ab omnibus magiſtratibus: poſtrema in poteſtate vitæ & necis, cùm lex ipſa nec facilitatis vllum, nec clementiæ locum relinquit. hæc enim magiſtratibus nunquam tribuuntur in imperio bene conſtituto, niſi extra ordinem premente neceſſitate. aut ſi de rebus iis magiſtratus decernat, ſanctio penes eſt principē aut populum pro rei cuiuſque publicæ ſtatu. Ac principis quidē hæc propria eſſe I. C. opinione conſtat; & quidem multo plura puta vecti-

galium ac tributorum, nummique percutiendi poteſtatem, quam ſolius principis eſſe aiunt: quanquam hæc magiſtratibus antea ſæpe, atq; his temporibus tribuuntur, quæ vberius diſputata à nobis ſunt in libro De iure imperii. in c. de Iure maieſtatis. cùm autem in democratia & ariſtocratia par ſit imperium optimatum & populi, vt in monarchia regis, conſequens eſt, vt ea quoque imperia ſumma capita populo tribuantur. quæ vt planius intelligi poſſit, explicanda quæſtio eſt, diutiſſimè à iuriſconſultis agitata: nondum tamē definita: vtrum ſcilicet magiſtratus habeat merum imperium, an ſolius principis proprium ſit, quam quidem ad quæſtionem definiendam, cum Henricus VII. Imp. arbiter Bononiæ eſſet electus, inter Lotharium & Azonē æqui ſponſione facta, iudicauit merum imperium ſolius principis eſſe. ex quo Lotharius æquum, Azo iniquum tuliſſe dicitur. cæteri quotquot ſcripsêre prçter Alciatum & Molinæum, Azonis ſententiam veriorem eſſe iudicarunt. ſed hæc quæſtio ab hypotheſi ad theſin revocari debet, vt planius intelligatur: eſt enim merum imperium in ſola gladii poteſtate, vt ex ipſo Vlpiano interpretâtur. heic autem quæri debet, vtrum imperium magiſtratui à principe datum, ſive gladii ſiue belli gerendi, ſiue pacis ſanciēdæ, ſiue creandi magiſtratus, ſeu iubendæ legis ſeu præmiorum ac pœnarum proprium ſit principis, an in magi-

ſtratum

ſtratum quoque transferatur? omnium enim idem iudicium eſt. Lotharius vſurpauit Papiniani regulam de officio eius, cui mandata eſt iurisdictio, qua magiſtratus publici iudicii exercitium habere dicuntur, nec mãdare poſſe: ac ſæpius executores & adminiſtratores in iure appellari: quib. verbis Accurſius ipſe ius principi, exercitium aliis competere ſcribit, quod in facto conſiſtit. Azo verba legis interpretatus eſt ad ius ipſum neceſſariò pertinere, quib. Prætor dicitur pro ſuo imperio quid facere: aut præſidem maximum imperium poſt principẽ habere: tum etiam præfectum Aegypti imperium quod illi datum eſt deponere: hęc ſumma eſt argumentorum, quæ ab omnibus interpretibus allata ſunt: quæ quidem quæſtionem nõ definiunt, magis etiam ac magis ambiguam reddunt. Neque tantùm hæc; ſed infinitæ de iure quæſtiones in magna obſcuritate verſantur, propterea quòd nullus interpretum hactenus explicauit quid inter legis actionem & iudicis officium interſit. at ne legis quidem actio quid eſſet, in tanta ſcriptorum multitudine quiſquam videtur aperuiſſe, vt breui planum me facturum ſpero, & quæ cuiuſque vis eſt ac poteſtas. nunc illud tantum ad id quo de agitur: eſſe duo capita iuris vniuerſi, legem & æquitatem, à quibus pendet legis actio, & magiſtratus officium: & quæ ratio legis eſt ad eius actionem, eadem eſt æquitatis ad officium ma-

giſtratus. hoc igitur Papinianus, hoc Vlpianus, hoc veteres illi Iuriſconſulti voluerunt; quæcunque lege tribuuntur, ea magiſtratum alteri comittere non poſſe, ſed nudam duntaxat habere legis actionem; ac propterea nō tam eius eſſe propria quàm legis ipſius: quæ verò eius æquitati permittuntur, ea pro ſuo iure alteri committere poſſe, verbi gratia, Prætores ac Iudices publicarum quæſtionum (hoc enim exemplum propoſuit Papinianus) aliis imperium illud mandare non poterant: nec in iudicando legis acerbitati aut lenitati detrahere, aut addere quicquam; ſed vno verbo, imo vna litera ſententiam ferebant, puta A. C. N. L. abſoluo, condemno, non liquet. idq; factum eſt ne ab hominis cuiuſquam, ſed ab ipſius legis arbitrio, fama, vita, fortunæ denique ciuium penderent. at cauſæ ciuiles, propterea quòd minus periculoſæ eſſent, nec legibus omnino comprehendi poſſent: id enim eſt infinitum, Prætoris vrbani aut peregrini arbitrio relictæ *ſunt*, vt in illis explicādis non legis actionibus, quaſi vinculis conſtringerentur, ſed pro ſua æquitate ac religione, multa præter legem, aut etiam interdum contra legem decernerent, iudicarent, iudices darent: deniq; leges arbitratu ſuo propoſitis edictis, emendarent, flecterent, lenirēt, exacerbarent. hoc igitur propriè magiſtratus officium, quod Bartolus nobile appellauit: & legis actionem, officium mercenarium; melius

ſeruile

ſeruile, propterea quod inſeruit duntaxat legi:
vt quæ priuati iudices, aut arbitri iure dati, aut
delegati faciunt, legis actione potius quàm iu-
dicis officio facere dicuntur, tametſi enim Præ
tor Vrbanus non teneretur legis actionibus, at
tamen iis litigantes obligabat. non quòd ma-
giſtratus, qui iuſſa legum exequitur, officio nõ
fungatur, ſed minus verè ac propriè ſic vſurpa-
tur. & qui ſuo iure imperium, aut iuriſdictio-
nem, aut quid aliud eiuſmodi habet, eius om-
nino proprium eſt: idque alteri mãdare po-
teſt, vt Vlpianus ſcribit in l. more maiorum, de
iuriſdictione. is autem qui mandatum habet,
quaſi rem commodatam alteri commodare
non poteſt, alioqui furti teneretur. id quod ve-
rum eſt, non modo in priuato, ſed etiam in ma
giſtratu, qui ab alio mandatam habet iuriſdi-
ctionem, alienam habere ſcribit Iulianus in l.
& ſi. de officio eius, cui mãdata eſt iuriſdictio.
& quoniam multa magiſtratib. ſine lege per-
mittuntur, multa legib. ſunt comprehẽſa: pla-
num fit ea quæ ſuo iure habent accepto magi-
ſtratu, eorum eſſe propria, cætera legum, aut e-
rum qui mãdauerunt. Ex quo perſpicitur Præ
tores quæſtionum publicarum merum imperiũ
nõ habuiſſe, nec gladii poteſtatem, ſed nudã exe
cutionem, & legis actionem; perinde vt lictorẽ
ipſum, ad quem Brutus verba faciẽs; Lictor, in-
quit, lege age. eũ verò qui ſemper extra ordinẽ
cognouit de capitali crimine, nullis vinculis
conſtri-

conſtrictum fuiſſe quin pœnam arbitratu ſuo leniret aut exacerbaret, dum tamen nõ excederet modum, vt ſcripſit Vlpianus in l. hodie de pœnis: idcirco gladii poteſtatem habuiſſe. eodem modo Romani Conſules accepto exercitu, belli gerendi poteſtatem habuerunt iure magiſtratus, vt pro ſuo arbitrio laceſſerent aut inuaderent hoſtem; rationemq; commeatus, ac militarẽ diſciplinã ſua voluntate regerent: bellum autem indicere aut finire nõ potuerunt: hoc enim plebis; illud populi proprium erat. hinc deditio Conſulum, qui cum Samnitibus & Numantinis fœdera percuſſerãt iniuſſi. hinc Heluetiorum exercitus icto cum Tramulio fœdere obſides accepit qui capite luerent, niſi princeps id ratũ haberet; quia ſolius principis eſt bellum indicere ac finire. Itaque Cato Cæſarem Gallis dedendum eſſe ſuadebat, quod iniuſſus bellũ illis indixiſſet. cum verò imperatori pacis ſanciendæ poteſtas, aut indicendi belli certis legibus aut *conditionib.* permittitur: quod fit extra ordinẽ, nec mandatum egredi poteſt, nec alteri mãdare: quia non habet id iure magiſtratus & imperii, ſed nudum legis actionem. at Dictator belli, pacis vitæ, necis, totiusque Reipublicæ poteſtatem habuit iure magiſtratus: ſed tamen precario, & quãdiu Reipub. dictator, qui non propriè magiſtratum, ſed curationem gerebat. Ac tametſi proprium eſt imperium magiſtratus, nihil-

nihilominus tamen, nec magiſtratus, nec hono-
res quiſquam habet ſuo iure: ſed veluti depoſi-
tos quouſq; tempus finiatur, aut is qui dedit,
repetat. id enim voluit Vlpianus cum diceret,
acceptum magiſtratum deponi; id quod Al-
ciatum conturbauit, quæ autem ſingulari iure
ac legis actione magiſtratui aut privato credũ-
tur, mortuo principe, vel eo qui mandauit re-
uocantur, ſi res integra ſit, vt in procuratore:
quæ autem iure magiſtratus competunt, non
item. ſed hæc ſuo loco fuſius: & hæc in libro
De imperio ſunt à nobis accuratius diſputata.
Alia quæſtio difficilior eſt, vtrum Senatus de-
creta principis egeant ſanctione, aut eorũ qui
reipublicæ ſummam habent? de principe mi-
nus ambigitur, propterea quod ſui Senatus &
conſilii caput eſt. itaque omnia decreta prin-
cipis habent ſanctionem, nec aliter vim habe-
nt, quã ſi princeps ipſe iuberet, quia Sena-
tus nullum imperium, nullam habet iuriſdi-
ctionem: niſi principis aut populi patientia,
qui acta Senatus probare videtur, quæ nõ im-
probat, ſed ſi quid grauius eſt quod ad maie-
ſtatẽ pertineat, ad principem referri ſolet; eo
quidẽ iure vtimur, ſed in populari & optima-
tum ſtatu, obſcurius eſt; quia nec populus, nec
optimates omnes conſiliis de Republica inceſ-
ſare poſſunt, & vt poſſint, perniciosa tamẽ res
ac periculi plena conſilium ſacroſanctum
enunciare in vulgus: ſed aliter ſanciri nõ poſſunt
quã

quã intelligantur: illud tamẽ confirmat Dionyſius lib. 2. Nõ enim Senatus Romanorũ, inquit arbiter eſt κύριος earũ rerũ quas decreuit, ſed populus. hinc illa frequenter apud Liuiũ; Senatus decreuit, populus iuſſit, & cũ Scipionis Africani potentiam indicat; Sub vmbra Scipionis, ait, ciuitatem dominatã orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iuſſis eſſe. neque verò quicquam ſacroſanctum eſſe potuit, inquit Cicero, niſi quod plebs populuſve iuſſit. ita q; Senatuſconſulta duntaxat annua fuiſſe, contra quam Conanus putat; auctor eſt idem Dionyſius lib. 7. æq; vt apud Athenienſes, quemadmodum Demoſthenes aduerſus Ariſtocratem ſcribit nec populum aut plebem tenuiſſe: nõ aliter ac magiſtratuum edicta, qui leuioris duntaxat mulctæ irrogationem habuerunt poſt legem Aterinã: grauioris autem irrogatio ac mulctatio fiebat iudicio plebis: vt videre eſt apud Liuium libro vigeſimoquinto, & vbiq; apud Valerium. quare cum ſolius populi proprium eſſe legẽ habere, nec magiſtratuum iuſſa, nec Senatus decreta leges dicebantur, & à legib. plurimum differebant, tum pœna, tum ſanctione, tum etiã vi ac poteſtate. nã in lege ſanciendo non modo magiſtratus, ſed vniuerſus populus iurabat in legem, vt ſcribit Appianus libro bellorum ciuilium. itaque 12. tabulis & ſacratis legibus comprehenſum erat, ne quis leg-

bus ſolueretur, niſi per populum. & quemad modum conuentionis leges derogare non poſſunt iuri publico: nec collegiorum ſtatuta municipalibus: neque lex municipalis ciuitatum moribus: nec ciuitates legibus imeperii: ita nec priuati magiſtratuum imperio derogare potuerunt: nec imperia magiſtratuum Senatus auctoritati: nec auctoritas Senatus, plebis poteſtati: nec plebis poteſtas maieſtati populi; penes quæ fuit totius imperii ſumma. Sed quoniá periculoſũ videbatur conſilia Reipublicæ manare in vulgus (id auté neceſſe erat, ſi omnia decreta Senatus à populo ſancirentur) Senatui tributum eſt à populo, vt cætera quæ ad Rémpublicam pertineret adminiſtraret, excepta creatione magiſtratuũ, legum ferendarũ, belli & pacis, vitæ ac necis & extrema provocatione, quæ propter imperii maieſtaté populus ſibi reſeruauit: vt videre eſt in oratione M. Valerii Conſulis apud Dionyſium, & ex ipſius Polybii ſententia: in reliquis ne Senatus poteſtate abuteretur, permiſſũ eſt Tribuniſplebis aduerſus omnia Senatuſconſulta intercedere. itaque cùm Senatus haberetur, ſtabant Tribuni pro foribus, nec prius Senatuſconſultum ratum erat, quàm Tribuni literam T. aſſenſionis indicé ſuperſcripſiſſent. poſtremis temporibus in Senatũ licuit venire. quæ igitur Senatui vel magiſtratibus tribuuntur, rationem habent à ſummo imperio diuiſam: alioqui fatendum

ſit

ſit ſummum imperium in iis eſſe qui ab aliis acceperunt. quæ ſi abſurda videntur, abſurdum quoque debet videri, quod Polybius affirmat, Reipublicæ ſummũ imperium partim in populo, partim in Senatu, partim in Conſulibus fuiſſe: ac propterea imperium temperatum videri ex optimatibus, regno ac populo. quam opinionem Dionyſius ac Cicero arripuerunt: deinde Machiauellus, Cõtarenus, Th. Morus, Garimbertus, Manutius, vehementer probarunt: qui nobis ſunt diſputatione refellendi: propterea quod ad hiſtoriam Rerumpublicarũ penitus intelligendã magnum habet ea diſputatio momentum. cùm enim acerrima contentione agereturapud Florentinos, de libertate populo reſtituenda, nec tutũ videretur, & pernicioſum eſſet imperii arcana manare in vulgus: decretum eſt oportere à populo ſemota fece plebeiorum, qui per leges magiſtratum capere nõ poſſent, leges iuberi ac magiſtratus creari: cætera per Senatum & populi magiſtratus explicari ſic enim Guicciardinus ſcribit. Ex quo etiam planum fit, imperii ſummi ius in his præcipue verſari. Prius igitur in omni Repub. intuendũ eſt, quis imperium magiſtratibus dare & adimere, quis leges iubere aut abrogare poſſit. vtrum vnus, an minor pars ciuium; an maior. hóc percepto, facile intelligitur qualis ſit Reipublicæ ſtatus. nihil enim quartum eſſe, ac ne cogitari quidem poteſt. neque enim virtus aut

vitium

vitium efficit Reipublicæ varietatē. ſiue enim princeps iniuſtus ſit, ſiue probus, monarchia tamen eſt. idem de optimatib. & populo iudicandum: qui vt nihil aliud habeant quā magiſtratuum creationem, ſummum imperium habent & ab iis ſtatus Reipublicæ pendeat neceſſe eſt. hunc igitur ſtatum optimatum dicemus, aut popularē (his verbis vtamur, ne ſpecie virtutis ac vitiorum Ariſtocratiæ, Oligarchiæ, Democratiæ, Ochlocratiæ appellationibus ſæpius vti cogamur) multo magis ſi præter magiſtratus creationem, belli quoq; ac pacis, vitæ ac necis poteſtas adſit. hæc autem nō modo in monarchia, ſed etiā in optimatū ac populi ſtatu ſemper fuiſſe conſtat. quod enim dicitur à Senatu & Præfecto Prætorio prouocādi ius nō eſſe, ad ius ordinariū pertinet, quia principem vel populum extra ordinem appellare licet, quod Arcadius ſupplicare dixit, cū rei nouitas poſtulat, aut grauitas perſonarum. ſed ne infinitū ſit ex hiſtoriis omnia perſequi, Athenienſium, Romanorum & Venetorum exēplis vtemur, vt falſū eſſe doceamus, quod illi de Romanorum temperato ſtatu tradiderunt.

Sic igitur exiſtimo, Romanorū ſtatum Polybii ac multo magis Dionyſii & Ciceronis ætate omnino popularē fuiſſe. nam exactus vrbe regibus, prima lex à Bruto de imperio lata eſt ad populum; vt annui Conſules à populo *Status Romanorum.*

R

crearentur. ſic enim Liuius ac Dionyſius tradunt ex eo conſtat omne imperium conſulare à populo peti & impetrari debuiſſe. quod igitur aiunt regni ſpeciem in conſulibus fuiſſe, tam falſum eſt, quam ſi quis dicat, Præfectum Prætorio ſub Imperatoribus Romanorũ, aut Baſſam maximum apud Turcas, vel etiam Palatii magiſtros ſub regibus Gallorum, regiam poteſtatem habuiſſe: quod per ſe ipſi maxima quæque in Republica gererent; & quidem hi poteſtatem non modo maiorem quàm conſules, ſed etiam perpetuam habuerunt: quare ſi abſurdum eſt, Regiam poteſtatem in magiſtro militum, multo abſurdius eſt in Conſulibus collocare: poſtea docebimus poteſtatẽ Tribuni pleb. Conſulari maiorem fuiſſe. venio ad Senatum, in quo Ariſtocratiæ ſpeciem poſuerũt: cùm tamen ius omne ac imperium à populo haberet: quippe Senatorum delectus populi arbitrio vel iuſſu fiebat. Maiores noſtri, inquit Cicero, ita magiſtratus annuos crearunt, vt cõſiliũ Reipublicæ præponerent ſempiternũ: deligerentur autem in id conſilium ab vniuerſo populo, aditusque in illum ſummum ordinem omnium ciuium induſtriæ pateret. Poſtea populus vt eo labore ſe leuaret, lege Ouiana Tribunitia, vt eſt apud Feſtum, iuſſit Cenſores optimum quenque ex omni ordine curiatim legerent. Cenſores autem à populo vt reliqui magiſtratus creabantur: conſequens eſt igitur imperium

Imperium quantumcunq; fuit, populo acceptũ ferre. vbi nam igitur Ariſtocratia Senatorum? nam ſi vlla eſt, eadem in regno ſit oportet, vbi conſilium à principe conſtitutum, parem atq; Senatus Romanorum poteſtatem habet: quē tamen imperii ſocietate cum principe copulare, non modo ſtultum, ſed etiam capitale eſt. idem iudicandum relinquitur de Senatu Romanorum, quem iſti cum populo in partem imperii vocant: id eſt dominos cum ſeruis & procuratoribus imperii ſocietate coniungunt. tenemus igitur omnia Senatus & magiſtratuũ imperia, in arbitrio & voluntate populi fuiſſe. quod ſatis eſſet argumēti ad iudicandũ, ſtatũ fuiſſe omnino popularem. ſed altera quoq; lex à P. Valerio Bruti collega lata eſt. quã Liuius appellat præſidium vnicũ Romanæ libertatis, qua primo capite cautũ eſt, vt aduerſus omnes magiſtratus, ad populum liberè prouocaretur. altero capite, ne quis magiſtratus ciuē Romanum aduerſus prouocationem verberaret, aut necaret, aut pecuniam mulctare vellet: deinde ne quis imperiũ haberet, niſi cui à populo datum eſſet, adiecta capitali pœna in eo quoque ſibi conſentiunt Liuius, Dionyſius Valerius, Plutarchus & Pomponius. nam ea lex de prouocatione, quod ſæpius violaretur, ter in eadē gente lata eſt, à P. L. & M. Valeriis. vbi nã Ariſtocratia in Senatu? vbi regnum in conſulibus, qui nec ciuem verberare, nec mulctare

contra prouocationem poterant; quod autem belli ius omne eſſet in populo, planius eſt, quàm vt egeat exemplis. nam id Seruia lege ſub regibus cautum erat, vt Dionyſius tradit, multo magis poſt refugium, Liuius libro 4. Controuerſia fuit, inquit, vtrum populi iuſſu bellum indiceretur, an ſatis eſſet Senatuſconſulto peruicêre Tribuni denunciando ſe delictum impedituros, ni Quinctius ad populum ferret. omnes centuriæ iuſsêre. conſimiliter lege Acilia bellum aduerſus Antiochum *ſuſceptum* eſt. ius autem verberum, libertatis, exilii (iam de nece dictum eſt) in populo fuiſſe, planum eſt ex lege Portia Tribunitia, lata Valerio & Appuleio Coſs. anno ab V. C. C. D. L I I I I. (fallitur enim Sigonius, qui à Catone Cenſorio latam ſcribit) qua lege verbera ſunt à corpore ciuium amota: quæ lex anno centeſimo, poſt Sempronia rogatione ſanctius confirmata eſt, adiecta pœna perduellionis. Quid igitur Polybius? *Si quis, ait, at populi poteſta*tem ſe cõuertat, putabit Rempublicã eſſe po*pularem: ſi verò ad Senatum, iudicabit imp*erium optimatum, quia conſilio publico præeſt, ærarii poteſtatem habet, legationẽ admittit, de coniuratione, perduellione, ac veneficii cognoſcit. in eo multa peccat, vt etiam in explicanda poteſtate populi, quem cum plebe (. Græci fere omnes) magno errore confudit. quæ in Senatu maxima fuerunt, omiſit: quæ

ne pop

ne populo fieri non poterant, Senatui propria fecit. nihil enim maius habuit Senatus quàm illud S.C. Videant Coss.&c.quod velut gladium extremis Reipublicæ tẽporibus exeruit in Sp. Melium, Gracchos, Saturninum & Cæſarem. habuit quoque Dictatoris creandi poteſtatem, ſed duntaxat extra ordinem. nam interrex à Conſule, Dictator ab interrege decreto Senatus,cum res ita poſtularet,creari ſolebat. qua ratione, inquit Dionyſius, Senatus plebem fefellit.ſed illud imperii arcanum Tribuniplebis facile detexerunt, nec Dictatorem optima lege creari diu permiſerunt, id eſt ſine prouocatione:ſic enim Feſtus optimam Dictatoris legem appellat. cùm autem magiſtratus omnes creato Dictatore abdicarent, Tribuniplebis imperium retinebãt, inquit Plutarchus, & aduerſus Dictatorem ciues interceſſione iuuabant.vt aduerſus Fabium Maximum Dictatorẽ, cùm de Minutio magiſtro militum pœnas exigere vellet: Tribuni perfecerũt, vt pœnæ metu liberatus, Dictatori poteſtate par eſſet, quod de capitalibus iudiciis tradit Polybius falſum eſſe docuimus in lege Portia, Valeria, Sempronia. ſic enim Liuius Senatorẽ loquentẽ inducit; Per Senatum agi de Campanis qui ciues Romani ſunt,iniuſſu populi nõ video poſſe.at Campani cùm Annibalem diu fouiſſent,maximo crimine perduellionis tenebantur, Cur ergo, dicet aliquis, iniuſſu populi tot

ciues à Senatu, plures etiam à magiſtratibus ſupplicio affecti? cuius rei cùm infinita ſint exempla, nullum tamen illuſtrius eſt, quam de exercitu, qui ad Rhegiũ Iubellio Imperatore mortuo ſcribã elegerat: Senatus, inquit Valerius, tam acerbè tulit, vt milites in vrbem reuocatos capitis damnauerit, & quotidie quinquagenos verberibus cæſos ſecuri percuſſerit, tum etiam ſepeliri ac mortem lugeri vetuerit. M. Fuluius Tribunuspleb. fruſtra clamare: morẽ maiorum violari: leges ſacratas à Senatu conuelli. Appius verò Conſul in exercitum militaris diſciplinæ proditorem inuectus, centuriones, ſigniferos, duplicarioſq; verberibus, non in caſtris, quod imperatori licebat, ſed in media Vrbe cæſos morte affecit: reliquæ multitudinis decimum quenque ad ſupplicium legit. Conſimiliter Senatus pleroſque legibus ſoluebat contra leges ſacratas, & ante legem Corneliam. Cui obiectioni reſpondet quidam Iuriſconſultus: Non quid Romæ fiat, ſed quid legitimè fieri debeat ſpectandum eſſe, neque enim ex abuſu, ſed ex ipſis Reipublicæ inſtitutis iudicandum eſt de ſtatu ciuitatis. nã Triũuiri capitales, qui duntaxat in ſeruos, & extremæ ſortis peregrinos animaduerſionem habuerunt, non tantum ciues, verumetiam magiſtratus ipſos, & quidem Curules in carcerẽ coniectos capitali ſupplicio affecerũt, vt videre eſt apud Valerium Maximum. licebat tamẽ

cuique

cuique maieſtatis illos accuſare, vt Ciceronē Clodius perduellionis apud plebem dānauit. quod de coniuratis iniuſſu populi ſupplicium ſumſiſſet. ſed illud quoque iudicium Ciceronis reſciſſum eſt, quia non niſi à populo iudicari potuit. hinc certamina plebis aduerſus patres, & magiſtratuum inter ipſos, cū imperio cōtra leges abuterentur. fuerunt igitur in magiſtratibus magna imperia, ſed tamen moderata: in Senatu maior quā in magiſtratibus auctoritas: in plebe maxima poteſtas: ſed ipſius Reipublicæ maieſtatē & ſummum imperiū in populo fuiſſe, nemini dubium eſt in eam rem penitus intuenti: tum ex iis quæ diximus, tum etiam ex eo quod populus inter patricios & plebem, veluti iudex & arbiter cōtrouerſias dirimebat. cùm enim Senatus plebem opprimere, aut plebs in Senatum inſurgere conaretur; nullus erat componēdæ ſeditionis modus, niſi Conſules ipſi, aut creatus Dictator populū rogaret quid fieri vellet, vt videre eſt in trib. ſeceſſionibus plebis: maximè verò illa in tanta tamq; diuturna contentione, qua patricii plebiſcita; plebs Senatuſconſulta pertinaciter reſpuebat. nam L. Valerius, & M. Horatius Coſs. conuocato populo, vt eſt apud Dionyſium. legem tulêre comitiis centuriatis, vt plebiſcita Senatum tenerent, repente ſeditio conquieuit. ſed paulatim Senatus plebiſcita repudiare: Tribuni furere: Senatui intercedere. rurſus anno

decimo ac centeſimo poſt, Q. Philo Dictator creatus, eandem legem ad populum tulit, vt plebiſcita perinde vim legis haberent, ac ſi populus iuſſiſſet. illud etiam vno capite cauit; ne leges centuriatis comitiis ad populum ferrentur inconſulto Senatu. ad plebem verò inconſulto Senatu ferebatur, ac propterea ægrè impetratũ eſt à patriciis, quin plebiſcita ſæpe violarent: quouſque Dictator Q. Hortenſius eandem legẽ anno poſt quinquageſimo ad populum ferret. atque hinc imperii Romani labes, quod plebi, hoc eſt infimæ multitudini permiſſum ſit legem iubere, qua perinde tenerentur ciues ac ſi populus ipſe iuſſiſſet. impetrauit etiam plebs, vt omnes Magiſtratus ac Pontifices crearet, præter Conſules, Prætores ac Cenſores. præterea iudiciorum publicorũ, præterquam capitalium poteſtatem: vtq; bellum populo indictũ finiret, ac imperiũ à populo datum prorogaret. tandem cætera quoque plebs impellentibus Tribunis arripuit: bellum ſæpius indixit, vt rogatione Sulpicia, Manilia, Gabinia, quas ad plebem contra morẽ maiorum Tribuni tulerunt, & optimos quoſq; contra leges ſacras exilio damnarunt. ex quo factum eſt, vt à populo ad plebem; à Democratia ad Ochlocratiam, & fecem populi ſumma rerum delaberetur: iis maxime temporibus, quibus Gracchus vterque, deinde Liuius Druſus, poſt etiam Saturnius ac P. Sulpicius Tribuni-

Tribunipleb. vrbem ſuo ciuiumque ſanguine fœdarūt. ſine igitur populo, id eſt quinq; claſſibus (nā ſextæ nulla ratio habebatur in maiorib. comitiis) ſiue plebi, hoc eſt omnibus ciuibus præter patricios in xxxv. trib. promiſcuè diuiſis imperii ſummā demus, perſpicuum fit eiuſmodi ſtatum eſſe popularē. Senatum verò auctoritatē omnem à populo habuiſſe, nec ſine populi iuſſu aut aſſenſione quicquam potuiſſe. aut quæcunque iuberet populi nomine iuſſiſſe quid autem intereſt ad ſtatum Reipublicæ iudicandum, an populus ipſe iubeat, an ſuo nomine iubeatur? abſurdius tamen videtur id quod vnius eſt, puta regiam poteſtatem duobus Conſulibus tribuere velle, cùm multo maior fuerit in Tribunis. neque enim verum eſt, quod Carolus Sigonius in cap. de magiſtratibus ſcripſit; Conſules ab omnibus magiſtratibus concionē auocare potuiſſe, ab iis neminem: eum nihil frequentius occurrat, quàm interceſſio Tribunorum aduerſus Conſules. ſcribit Liuius lib. xliiii. bona Tib. Gracchi, eius qui Conſul & Cenſor fuerat, à Tribuno plebis, conſecrata, quòd in mulcta pignoribuſq; capiēdis, interceſſioni Tribuni nō paruiſſet. idē Claudio Cenſorio diē dixit, quòd concionem à ſe auocauiſſet. L. quoq; Flauius Tribun. pleb. Metellum Conſulem, alius Appium Cenſorem in vincula duci iuſſit, vt eſt apud Liuium libr. 9 idem libr. 2. Tribunus, inquit,

viatorem mittit ad Conſulem: Conſuli lictorem ad Tribunum, priuatũ eſſe clamitans, ſine imperio, ſine magiſtratu. Druſus tamẽ Tribus pleb. Philippum Conſulem, quod ſe in cõcione interpellaret, obtorta gula per viatoré in carcerẽ adegit, vt ſcribit Florus c. 55. at Tribuni ſacroſanctũ corpus attingere violandi cauſa, capitale fuit. quinetiam Vectius impunè cæſus eſt, quod non aſſurrexiſſet Tribuno. denique tanta poteſtas erat Tribuniplebis, vt non modo Senatus, ſed etiam magiſtratuum & collegarum, ipſiuſque plebis acta vnus ſua interceſſione impediret: nec vlterius progredi poterant, niſi prius imperium illi à plebe ſolẽni iure ſuffragiorum abrogaretur. argumento ſit M. Octauius Trib. pleb. qui vt eſt apud Plutarchum, omnibus collegis ac Tiberio Graccho legem Agrariam ferenti ſolus interceſſit. neque enim lex ante perferri potuit, quàm imperiũ illi adimeretur ſuffragio plebis. poſtremo, creato Dictatore, ſoli Tribuni imperiũ retinebãt, cum cæteri magiſtratus abdicarent. igitur ſi regia poteſtas in Conſulibus; multo certe maior in Tribunis: niſi obiiciãt ea, quæ tãti facit Contarenus ornamenta regia defuiſſe. propterea quòd in Vrbe ſẽper, & inter plebeios homines verſari oportuit, ſine faſcibus ſine lictoribus, ſine ſella curuli, ſine vocatione, ſine iuriſdictione; vt ob eam cauſam Plutarchus in quæſtionibus, & Liuius libr. 2. magiſtratus

ſtratus eſſe negarint. ſed his omiſſis, cum ciuium omnium bona, fortunæ, libertas, vita, mors, totiuſq; Reipublicæ ſtatus, imperia, iura, leges, bella, fœdera, magiſtratuũ deniq; ac pontificum, ipſiuſque Senatus auctoritas à populi voluntate penderet; quis amplius dubitet Rempub. fuiſſe popularem? magis quidem Athenienſes quàm Romani populares; vtrique populares tamen. Hæc à nobis fuſius diſputata ſunt, vt Polybii, Ciceronis ac Dionyſii de temperato Reipub. ſtatu opinionem confutaremus; noſtrã tueremur; quæ vera ſit an falſa, non affirmabo. ſed veri tamen ſimilior eſt quàm illa. Nunc facile eſt Machiauelli, Contareni, Sigonii, Manutii, & aliorum: qui in eadem ſententia fuerunt, refellere argumenta. Poſuerunt enim ex ipſius Polybii ac Dionyſii ſententia, Lacedæmoniorum æque ac Romanorum: deinde etiã Venetorũ Reſpub. ex his tribus, quæ dixi, generibus eſſe temperatas ac modicè confuſas. Quòd ad Lacedæmonios attinet videtur Ariſtoteles iis errandi occaſionem præbuiſſe, qui temperatũ Reipub. genus eſſe putarunt: propterea quod aliorum ſententias retulit, qui partim popularem, partim regiam, partim optimatum eſſe dicerent; quos non refellit, ſed cùm ſublata diſputatione tria duntaxat Rerumpub. genera poſuerit, nõ amplius quærendum videtur quid de re tota ſentiat cùm appareat quid ſcripſit. Si quis tamen

eius

eius Reipub. ſtatũ penitus intelligere velit, neque ex Ariſtotele, quẽ Plutarchus tacitè refellit nec à Xenophonte, qui de moribus duntaxat, iudicauit: ſed ab ipſo Plutarcho hauriendum: qui Lacedæmona profectus eſt, & antiquiſſimos rerum Laconicarum ſcriptores conquiſiuit, vt verius ac melius ſcriberet.

Status Lacedæmoniorũ. Is igitur ſcribit, Lycurgum regia poteſtate ſublata, Senatum xxviii. virorum creaſſe, quibus coniunxit duos reges, Charilaum fratris filium & Archelaum, qui ab Hercule genus ducebant; lege promulgata, vt Senatus ille 30. virorum omnia decerneret, quæ ad Rempublicam pertinerent, deinde populus decreta Senatus ſanciret. nihil aliud eſt à Lycurgo de ſtatu Reipublicæ conſtitutum, nec vlli magiſtratus creati præter magiſtrum iuuentutis. regibus autem quaſi ducibus belli gerendi curam dedit, Dionyſius quoq; lib. 2. confirmat, Lycurgum populo permiſiſſe, vt leges iuberet, magiſtratus crearet, bellum indiceret ac finiret. ex quo perſpicuum fit, Lycurgi ſtatum omnino popularem fuiſſe. ſed cùm populus decreta Senatus plerunque ſancire nollet, vt Plutarchus tradit, Theopompus ac Polydorus reges anno trigeſimo ac centeſimo poſt Lycurgum, imperium illud ſummum populi tranſtulerunt ad Senatum, quaſi oraculo iubente, ne populus ereptam ſibi poteſtatem lugeret, tum Ephoros quinque cum annua poteſtate creari voluerunt

runt à Senatu, quaſi ſpeculatores regum & Senatus, ne tyrannis vſurparetur. nam reges, præter nomen nihil habuerunt. in quo Machiauellus & plerique alii fallunt, qui affirmant vnum duntaxat regem fuiſſe. at ſi regia poteſtas, quæ vnius propria eſſe debet, duorum communis ſit; erit & plurimorum: ex eo igitur popularis imperii ſecuta conuerſio eſt in optimates. nihil enim populo relictum eſt in imperio loci: hoc tantum, quod vno ex optimatibus mortuo, cum candidati præterirent, vt quiſque gratiſſimus erat, ſic maiores plauſus ferebat: tum arbitri qui ſub tecto latebãt, eum qui *plauſu* maiore exceptus eſſet Senatorem renũciabant. ſed nullæ tabellæ, nulla ſuffragia, nulla denique ratio comitiorum. Ephoros quinque annua poteſtate creabant optimates: qui magiſtratus omnium maximus erat. nam regibus ciues omnes præter Ephoros, reges Ephoris aſſurgebant. Iidem Ephori ciues ac reges *ipſos* arbitratu ſuo mulctabant, & omnium iudiciorum, præterquam capitalium, ius habebant, vt eſt apud Xenophontem. quinetiam rex Agis in carcerem ab illis coniectus, & ſupplicio affectus eſt, cum populi mores emendare, ac leges Lycurgi reſtituere conaretur: & antea ſæpe regibus capitalem accuſationem intentauerãt, & in exiliũ miſerant, vt in Agide & Cleomene Plutarchus ſcribit. ſi igitur Polybius ac Dionyſius regiæ poteſtatis ſpeciẽ nomi-

ni tri-

ni tribuũt, debuerãt in rege ſacrorũ, qualis fuit apud Romanos & Athenienſes, non in Conſulibus regnum ſtabilire, aut regiam poteſtatem Ephoris quoque communicare, qui tam imperioſè ſe gerebant, vt ineunte magiſtratu omnibus ciuib. edicerent κείρεσθαι τὸν μύστακα, id eſt radere muſtacam, quemadmodum Ariſtoteles ſcribit, non aliam ob cauſam, quàm vt ciues intelligerent eorum iuſſis obediendum eſſe, ex quo intelligitur iuniores, Polybii ac Dionyſii præclara ſpecie ſe texiſſe: ſed rationibus oportet, quare quidque ita ſit docere, non auctoritate: quanquam noſtræ ſententiæ magnos quoque auctores habemus; Thucydidem, Xenophontem, Ariſtotelem, & Plutarchum, qui vno conſenſu tradunt Athenienſes cum Lacedæmoniis annos amplius xxx. grauiſſima bella geſſiſſe, vt alteri populares, alteri optimatum ſtatus in tota Græcia ſtabilirent. nam victis Athenienſibus, Lacedæmonii ſtatum popularem euerterũt, optimates triginta, qui tyranni ſunt appellati, ſummo imperio præfecerũt. id quod apertius Demoſthenes in oratione contra Leptinem ſcribit, Senatores rerum dominos eſſe in Republica Lacedæmoniorum: populum verò apud Athenienſes. quare æquius erat vt Polybius, Dionyſius, Contarenus, Machiauellus, tot ac tam multos ſcriptores, ac tantæ auctoritatis prius coarguerent, quàm Lacedæmoniorum ſtatum ex optimatibus eſſe negarent. re-

ἀe

ſte igitur Ariſtoteles tres omnino Reipublicæ ſtatus laudabiles poſuit, ac totidem vitioſos: qui tamẽ plures tribus eſſe nequeunt, vt antea dixi; cum nihil referat quoties de ſtatu quæritur, probi an improbi ſint qui imperio præſunt: neq; enim minus ciuis eſt vir ſceleratus quam bonus: & optimus quiſq; vir peſſimus ciuis eſt, quia ſolitudinem quærens, totus in cœlum contemplatione fertur. quare vnum ex omnibus ciuib. præeſſe oportet: aut plures vno, minorem tamen ciuium partem, aut omnes ſiue ex omnib. plurimos, nihil aliud fingi poteſt. erit quidem aliud imperium alio magis populare tamen. hac propoſita diſputandi regula, conſequens eſt apud Venetos, vnum aliquem ſummum imperium tenere: aut minorem partem ciuium: aut omnes, ſeu magnam omnium partẽ: hoc eſt Monarchiam eſſe, vel Ariſtocratiam, vel Democratiam. igitur planum fit ex ipſius Contareni, Sabellici, & Bembi ſcriptis, Venetiam ab originis ſuæ primordio popularem fuiſſe, poſtea tẽporis decurſu, ad optimates delapſam. ſi enim popularis fuit Reſpublica Romanorum, vt antea docuimus, ſi popularis Athenienſium, vt omnes fatentur; Venetorum quoque Reſpublica initio popularis erat: verum illud; hoc igitur. Prima lex imperii popularis omnium maxima; quam à Solone latam ſcribit Plutarchus, ea ipſa eſt quam Brutus primus omnium Conſul, quam Valerii tres

tule-

tulerunt, vt eſſet ab omnibus magiſtratibus prouocatio ad populum. hanc quoque legem vt omnium antiquiſsimam naſcente Venetorũ Republica latam ſcribit Contarenus, cum veneti ſimul in eadem æſtuaria coaluerũt. id aũt Caroli Magni temporibus contigiſſe narrat, cum antea in ſcopulis huc illuc diſperſi Reipublicæ formas ſingulares haberent. neque verò ante hoc tempus duces vllos aut Senatum, aut magiſtratus creati memorãtur, ſed primus omnium Paulus Anaſatus anno Chriſti DCCVI. dux eſt electus. antea cuiuſque pagi ſuum ius erat & imperium ab aliis diuiſum. itaq; fallitur Manutius, qui Rempbl. Venetorũ MCXX annos in eo ſtatu floruiſſe affirmat: recte Iouius. DCCC. cui cõgruit Gianotus Donatus ciuis Venetus, qui accuratiſſimè de Republ. Venetorum ſcripſit. non enim quæritur quo quæq; ciuitas tempore condita ſit, ſed quando quæq; Reſpubl. cœperit, aut deſierit eodem ſtatu vigere. cum igitur omnes in eandem vrbem coiſſent, lex illa de prouocatione, quæ popularis imperii rationẽ continet, non ad optimates aut patricios, qui nulli erant, ſed promiſcuè ad populum, id eſt ad ciuium omnium multitudinem ſimul coactam lata eſt. negat enim Cõtarenus patriciorum ac plebeiorum diſcrimen fuiſſe, cùm ciues omnes eodem iure cenſerentur, atq; eiuſdẽ imperii popularis participes eſſent. nã Veſpucius apud Guicciardinum

num in oratione quã habuit Florẽtiæ pro ſtatu optimatũ (agebatur enim de cõuertenda Florentinorũ Repub.) exemplum vrbis Venetæ propoſuit: Soderinus verò populare imperium tuebatur, & eos qui Venetiis Rempublicã gerunt, docebat errore patricios vocari: cũ nihil aliud eſſent quàm ciues, reliquos eſſe peregrinos: cui conſentaneum eſt quod Gianotus Donatus, ciuis Venetus, in eo libro quem accuratè de Republica Venetorum ſcripſit, verbum Gentil huomo, nuſquam in monumentis Venetorum vſurpari, ante tempora Sebaſtiani Ciani, hoc eſt ante annũ M. C. L X X V. quod quidem ſi Veneti fateantur, Reſpublica plane popularis erit, cum illa ciuium omnium multitudo, peregrinis excluſis, ſummum ius prouocationis habeat, magiſtratus omnes ac imperia tribuat, leges deniq; iubeat, vt ſcribit Cõtarenus: addo etiã belli ac pacis, vitæ & necis poteſtatem; vt videre eſt apud Bembum in bellis ſuſceptis aduerſus Iulium Pontificem max. & Ludouicum regem Gallorum, quæ non antè geſta ſunt, quã populus ſuis ſuffragiis iuſſiſſet. nec obeſt quòd interdum bella ſuſcipiãtur decreto Senatus, ſine populi iuſſu; cum id ſæpiſsime quoq; fieret apud Romanos & Athenienſes. ac tametſi raræ ſunt prouocationes à decemuiris & x l. viris, ne libera prouocatione ſæpius admiſſa ſcelerũ impunitas cõſequatur; nihilominus tamen interdum quæſtiones

capitales propter ciuium dignitatē, aut ſceleris atrocitatem ad populum deferuntur, vt videre eſt apud Bembum, in iudicio Ant. Grimani, qui propter generis ſplendorem & potentiam à populo iudicatus eſt, exilioque damnatus. nec ſi iudices ſupplicia de ſceleratis ſine prouocatione ſumunt, propterea necis ac vitæ ius habent, cùm legibus obſtricti teneantur, nec merentes morte liberare poſſint: hoc regis eſt, aut populi, aut optimatum, apud quos clementia contra leges locum habet. itaq; Cicero veniam pro Ligario precatus à Cæſare; Apud *Iudices*, inquit, nunquam egi hoc modo: ignoſcite iudices, errauit, temere fecit, ſi vnquam poſthac: ad parentem ſic agi ſolet: apud iudices, non fecit, non cogitauit, falſi teſtes, fictum crimē. Quod ſi x. viri aut xl. viri præuaricantur, exacto magiſtratu accuſari poſſunt. videmus igitur *illa* quæ ad imperii maieſtatem pertinent, populi Venetorum, id eſt ciuium omnium eſſe propria, cætera fere à decemuiris geruntur: quod ſi maioris momenti res eſt, accire ſolent ſeptē viros: ſi diſſident inter ſe, adhibentur quoque xvi viri præconſultores: ſi ne inter ipſos quidē conueniat, aut grauioris momenti res videatur, ad Senatum. ſi nec in ſenatu tranſigi poſſit, aut ad imperii maieſtatem pertineat, fertur ad populum: vt apud Carthaginenſes (quorum imperium populare fuiſſe tradit Ariſtoteles) fieri ſolebat. Iam verò cum ſexdecim creandorum

magi-

magiſtratuum genera ſint, idque ſorte, vel electione, vel vtroque (quibus adiicienda ſunt duo genera regiæ poteſtatis, cum omnes, vel pauci ab vno creantur) nullum tamen Ariſtoteli magis populare viſum eſt, quã omnes magiſtratus ab omnibus ciuibus creari: vt apud Venetos; in illa quàm dixi ciuium omnium multitudine (quoniam reliqui Contareno ac Sigonio peregrini, non ciues habentur) omnes ab omnibus imperia conſequuntur; & quidem ſine vlla ratione, cenſus, nobilitatis, eruditionis, dignitatis: cum tamen apud Athenienſes, qui omnium maxime populares fuiſſe dicuntur, magna ratio cenſus haberetur, nec quartæ *claſſi*, quæ cæteras multitudine longe ſuperabat, vllus eſſet aditus ad honores ex lege Solonis, quouſque Ariſtides legem abrogauit, quinetiam ſorte, quæ ipſa nullum virtuti relinquit, nec honeſtati locum, maximi quique honores mixti ſuffragiis apud Venetos tribuuntur: at nihil magis populare Ariſtoteli viſum eſt, quàm ſorti magiſtratuum permittere creationem. contra verò apud Lacedæmonios, quorum Rempubl. ſuæ ſimilem facit Contarenus, nullus omnino ſorti locus erat. Quæ cùm ita ſint, non video cur Contarenus Rempublicam Venetorũ ex triplici genere temperatam eſſe putet. eſt, inquit, in magno concilio popularis: in Senatu optimatum; in duce regia poteſtas. ſed vnde annuum imperium Senatui, duci, magi-

ſtratibus, niſi à populo? dux autem ne vocationis quidem aut prehenſionis ius habet. neque verò ſatis eſt armis illum & imperio ſpoliaſſe. adhibuerunt etiam decem viros exploratores, ac libertatis cuſtodes, qua ſupplicium de Faliero duce ſumſerunt. at imago ducis eſt in numiſmate, dat nomina feſtis, vt vbique regis ſpeciem intueri poſſis, inquit Cõtarenus, poteſtatem nuſquam. idem quoque dici poterit de Conſulibus Romanis, & Archonte Athenienſium: & eadem ratione Athenis regnum imperio populari confuſum dicemus. idem etiã iudicandũ relinquitur de ſtatua, veſte purpurea & aurea corona inſigni; addo ſceptrum ac diadema, quæ rex Venetorũ geſtare prohibetur, regis ſpeciẽ & imaginem intueri licet, poteſtatem nuſquam ſi hoc abſurdum, illud quoque. profectò conſimiliter faciunt vt indocti pictores, qui cum virginẽ Mariam in ſtabulo male tecto parientem conſtituunt, eandem aurea veſte & corona nobili ſolœciſmo exornant. & quoniam Contarenus eos tantùm quos vocat Patricios, ciues eſſe arbitratur, cæteros omnes habet loco peregrinorum, ſecutus ciuis definitionem ab Ariſtotele inuectam:necеſſe eſt iſta ratione Rempublic. Venetorum popularem dici, vt Soderinus diſſerebat, ac ipſe Contarenus fatetur, in magno ciuium concilio popularis imperij rationem ineſſe: neq; enim ciuium magnus numerus ſtatum efficit: ſed illud ſpe-
ctan

ſpectandũ, an omnes ciues imperii participes ſint: alioqui ne Athenienſium quidem Reſpublica Periclis tempore quo maxime florebat, popularis dicetur: quia tametſi non plures XIV. millibus & CCCC. millibus ciuium vtroq; parente Periclis temporibus cenſi feruntur, quinque millibus qui pro ciuibus irrepſerant publice venditis. ſic enim Plutarchus ſcribit in Pericle. pòſt aucta multitudine cenſa fuerunt XX. millia ciuium, decẽ peregrinorũ, & CCCC. millia ſeruorũ, vt Athenæus tradit. Demoſthenes in oratione contra Ariſtogitonem ſcribit, XX. millia ciuium ſuis temporibus Athenis cenſa fuiſſe: non meminit peregrinorum. Dinarchus verò aduerſus Demoſthenem, ait, mille & quingentis ciuibus reorum ſuffragia permiſſa fuiſſe. ex quo intelligitur, paucos admodum in tanta multitudine imperium tenuiſſe, idque Demoſthenes in oratione de Republica ordinanda ſcribit, oratores Reipublicæ principes eſſe: his ſubiectos imperatores: trecentos fere ciues ſuffragium tuliſſe: reliquos trecentis attributos fuiſſe. cum igitur in tanto peregrinorum ac ſeruorum numero, tanta ciuium paucitas imperium haberet, quod omniũ conſenſu populare appellatur. quis neget ea ratione Venetorum Rempublicam eſſe popularem, quæ circiter quinq; millia ciuium paulo minus habet, qui honoribus adipiſcendis idonei ſunt; iam verò negat Ariſtoteles ci-

uitatem eſſe quę plures decem millibus ciuium complectatur. Plato quinque millibus & quadraginta definiit, ac propter numeri fœcunditatem, qui diuiſores habet vno minus quinquaginta, abortus fieri, ac partus non modo monſtroſos, ſed etiam integros cædi maluit, quam plures admittit.

Comparatio Reipubl. Atheninienſium, Venetorũ & Romanorum.

Sed comparemus, ſi placet, ſtatus Athenienſium, Venetorum ac Romanorum, vt populares eſſe planius intelligatur (nihil enim cum Lacedæmoniis commune habent) cum de ſtatu Romanorum diſputo, intelligo ſemper popularem illum, quum populus non ſimulatione imperium habuit, vt olim ſub regibus, qui ad populum, belli, pacis, magiſtratuum, ac prouocationis ſummum ius detulerunt, vt eſt apud Dionyſium libr. 4. cùm re vera ſtatuerent arbitratu ſuo reges ipſi; vt etiam Auguſtus, qui adepta poteſtate comitiorum imaginem habebat, leges ad populum ferebat, quarum ipſe arbiter erat. Illud igitur commune quòd populi concio imperii ſummam habuit: hoc tamẽ intereſt, quod populus Venetorum, de iis duntaxat quæ ad imperium ſummum pertinere diximus, cognoſcit: cætera Senatui ac magiſtratibus permittit. raro prouocatur ad populum, rarius de bello, rariſſime de legibus rogandis aut abrogandis agitur; ſed fere magiſtratuum creandorum cauſa coeunt. at Romana plebs etiam iudicia publica definiebat, quæ tamen

ad

ad imperii maieſtatem nõ pertinent, quoniam vbique fere magiſtratibus tribuuntur. populus verò Athenienſis præter leges, fœdera, bella, iudicia publica, de quibus ſæpiſſime ferebatur, etiam religiones, legationes, conſilia, decretaque Senatus ac res leuiſſimas, ſæpius quam par eſſet tractabat. antea quidẽ mulcta cogebantur ciues concionibus adeſſe, vt eſt apud Pollucem, poſtea Pericles Areopagitarum immuta poteſtate popularẽ auxit, propoſitis populo pręmiis ſi concionibus adeſſe vellet. peius etiam quod ſuffragia ferebant manuum extenſione, id eſt χειροτονία (uti nunc Heluetii montani) qua tenues, potentiorũ vi ac pugnis cogebantur χειροτονεῖν, præterquam in oſtraciſmo & ciuium cooptatione, vt ſcribit Demoſth. contra Neæram peſſime quod ſolus populus præmia proponebat, ciuitatem, immunitatem, largitiones, coronas, proedrias, ſtatuas, victum in Pritaneo concedebat: ſic enim ſcribit Demoſthenes contra Leptinem: quæ ab impudentiſſimis quibuſque extorquebãtur, iuſtiſsimi verò reiiciebantur. abſurdius etiam quod in creandis magiſtratibus, omnia ſorti permittebantur, vt ea Reſpublica ſortilega verius eſſet quã popularis; cum imperia ſortis, non populi beneficio tribuerentur. melius Romani, qui magiſtratus omnes eligebant, ſuffragio tabellarũ ex lege Caſsia & Papiria, quas miror à Cicerone repudiari, cũ aperta ſuffragia tantis odiis ac

ſeditionibus ſint opportuna. præmia verò populus dabat. quanquam nullum fere apud Romanos, niſi gloriæ præmium propoſitum videmus, vt etiã apud Venetos, qui peregrinis bene de Repub. meritis ciuitatem, ciuibus honores, magiſtratus ac ſtatuas decernunt. Senatus autem Romanorũ hoc differt à Senatu Venetorum, Athenienſium, Carthaginenſium, Genuenſium Rhaguſiorum, & omnium fere Germaniæ ciuitatum, quæ optimatum imperio reguntur, quod hi annuam; illi perpetuam habuerunt poteſtatem. Platonis quoque Senatus annuus eſt. rurſus apud Venetos maximam habet Senatus auctoritatem: apud Romanos, mediocrem: apud Athenienſes, minimam: nam quo plura populo tribuuntur, eo magis imminuitur Senatus poteſtas; quæ olim vnius Tribuni vetantis oratione ſuſpendi poterat. fallunt enim pleriq; Romani iuris interpretes, qui Senatui legis condendæ poteſtatem tribuunt. neq; enim prius hoc Senatui permiſſum eſt, quàm Tiberius à populo ad Senatum trãſtulit ius illud comitiorum, quæ Auguſtus necis cauſa reliquerat populo, ad quem leges ferebat, quarum ipſe arbiter erat: magiſtratuum quoq; ac prouinciarum dimidiam partẽ à populo peti patiebatur, cum ipſe candidatos manu duceret. quod igitur Tacitus libr. 11. Dio lib. 11. comitia tradunt ad Senatum translata, eo pertinet, vt ea, quæ ſimulatẽ populo relicta fuerãt

Sena-

Senatui tribuerentur, ex quo tempore ſenatuſconſulta vim legis habuere, quæ tamen à principe reuera fiebant ac ſanciebantur. vt videre eſt in orationibus D. Marci, Adriani, Seueri, quas habemus in Pādectis. ſed de populari tēpore hîc agitur, & Tribunorum poteſtate. nullus apud Venetos Tribunus: nullus itē orator impudens, qui populi volūtates flectere, & vnde velit deducere audeat: ſed liberè Senatus omnia, præter illa, quibus imperii maieſtas cōtinetur. hoc tamē commune eſt, quod nihil ad populum Athenienſem aut Romanum ferri potuit inconſulto Senatu, quemadmodum *ſcribit* Plutarchus, & Demoſthenes aduerſus *Androtionem:* quem propterea Demoſthenes accuſauit, quod inconſulto Senatu legem ad populum tuliſſet: contra quem Androtio conſuetudinem receptam opponit, quod ſcilicet aliter fieri conſueuiſſet. peius tamen quod lege permittente ad plebem Romanam ferre licuit inconſulto Senatu. Veneti prudentiſſimè cauerunt, non modo ad populum, ſed ne ad Senatum quidem vllius rei rogationē ferre ſine conſilio XVI. virorū, qui ſapientes, ab Ariſtotele πρόβουλοι appellantur. hoc idem commune eſt, quod nulla iudicia Senatus Athenienſis aut Romanus attingebat, quandiu libera fuit Reſpublica; niſi fortaſſe rei nouitas, aut ſceleris atrocitas, animaduerſionem extra ordinē poſtularet: ſed cum Senatus Athenienſis ex-

tra ordinem cognoſceret, non maiorem mul-
ctam quingentis drachmis irrogare poterat, vt
Demoſthenes contra Euergum ſcribit: ſi quid
grauius eſſet, ad populum ferebatur. apud Ve-
netos x. viri & xl. viri publicorum iudiciorum,
cognitiones etiam extraordinarias habent,
quas Græci vocant εἰσαγγελείας: hoc tamen am-
plius habuit Senatus Athenienſium, quod Se-
natorem ordine mouere, & ἐκφυλοφορῆσαι po-
tuerit, & reos ad populum deferre: apud Ro-
manos, Cenſorum; apud Venetos, decem viro-
rum poteſtati tributum eſt. Sequuntur magi-
ſtratus qui apud Venetos & Athenienſes ma-
gnam inter ſe ſimilitudinem, nullam fere cum
Romanis habent. ſcitum eſt quam pauci fue-
rint Romæ magiſtratus. Athenienſes prope in-
finitos habuerunt. fuit enim præter Senatum
quingentorum virorum, Areopagitarum cu-
ria, quæ parem habuit poteſtatem atque colle-
gium decem virorum apud Venetos: hoc tamē
intereſt quod hi ad breue tempus; illi perpe-
tuum imperium habuerunt, ac primum ſub re-
gibus ad capitales cauſas: deinde rerum o-
mnium ſpeculatores ſunt & legū cuſtodes à So-
lone conſtituti, vt Plutarchus ſcribit. ſed quē-
admodum Pericles Areopagitarum potentiam
labefactauit: ita non mediocriter decem viro-
rum poteſtas eſt imminuta xl. virorum capita-
lium deinde VII. virorum ac XVI. virorum crea-
tione. Sequitur collegium nouem ἀρχόντων,
quod

quod VII. viris Venetorum non male congruit. item collegium xl. virorum, qui de vi & iniuriis cognoſcebant, & Ephetarum quinquaginta qui cum xl. viris capitalibus Venetorum conferri poſſunt, ſed Ephetæ de cæde fortuita duntaxat cognouerunt, vt eſt apud Suidam, Pollucem & Pauſaniam in Atticis, vbi copioſe genera iudiciorum explicantur: neque enim ciuibus tantum ac peregrinis, ſed etiam brutis animalibus, & rebus inanimatis ius dicebatur. quod apud Græcos conſuetum erat. nam ſcribit Plutarchus in Timoleonte, poſt exactum vrbe Dionyſium iuniorem & Icetem, vna cum Carthaginienſibus ſupplicium de ſtatuis tyrannorum, quaſi de tyrannis ſumptum fuiſſe. fuerunt etiam Arbitri ccxx. qui ex vnaquaque tribu ſorte quotannis ducebantur ſupra ſexageſimum annum vt Pollux; vel quinquageſimum; vt Suidas tradit. his fere octoginta viri ciuilium cauſarum apud Venetos comparari poſſunt: xl. quidem inter cives & cives; totidem ciues inter & peregrinos. Archon præerat arbitris ciuium, Polemarchus arbitris peregrinorum: quo munere fungebantur duo Prætores apud Romanos; Vrbanus & Peregrinus, vna cum centum viris: quibus decem viri litibus iudicandis pro Prætore præerant publicis Prætores quæſtionum, vna cum decuriis Senatorum, & equitum; quibus lege Aurelia Tribuni ærarii adiecti ſunt. hoc tamen

tamen animaduerſione dignum eſt, quod Budæum ac pleroſque alios fefellit;quod tametſi Senatus iudicia nulla diſceptaret, ſiue legitimus ſiue indictus eſſet: nihilominus ab eiectis regibus vſque ad legem Semproniam, Prætores quæſtionum, ac parricidii Quæſtores, non alios, quàm ex ordine Senatorio ſortiebantur. aliud eſt autem Senatum iudicare; aliud Senatorios viros à Prætoribus ad iudicia ſorte duci. Apud Athenienſes Phylarchi decem, ſiue tribuum præpoſiti à Cliſthene inſtituti, plane ſimiles erant ſex viris Venetorum tribuum Præfectis: & Phratriarchi Athenienſium, Præfectis ſodalitiorum apud Venetos: aut Curionibus apud Romanos: quales fere ſunt vbique rurſus Demarchi Athenienſium nomine duntaxat, cum Tribunis plebis conueniunt; poteſtate nullo modo. Proedros, Archontes, & Epiſtatas Senatus, concionis, & iudiciorum, pares habent Veneti in quibuſque collegis. apud Romanos Conſul Senatui pręerat: maior magiſtratus populo Tribunus plebi, aut Aedilis (raro tamen) aut maior magiſtratus: Prætores iudiciis. qui autem apud Athenienſes vndecim viri νομοφύλακες à Polluce appellantur, idem fere apud Romanos triumuiri capitales, minores iudices multi ſunt apud Venetos, quales nec Romani vllos, nec Athenienſes habuere præter Epagogos, qui ſimiles erant iudicibus mercatorum. ſed hæc apud Contarenum. vnum genus eſt magi-

magiſtratuum apud Venetos, qui triumuiri aduocatores appellantur, ac ſontium prehenſionem & accuſationem habent, ne, vt apud Romanos & Græcos, quenquam temere accuſare liceat. talis eſt apud nos aduocatio triumuiralis, in omnibus iudicium decuriis. Logiſtæ quoque Athenienſium Syndicis Venetorum non malè congruunt, quod vtrique rationem geſti magiſtratus exigebant: ſed illi de moribus ante magiſtratum quæſtionem habebant; hi de prouincialibus magiſtratibus duntaxat inquirunt; decemuiri ac triumuiri de vrbanis; cæteri magiſtratus qui ærarium curant, iidem fere apud Athenienſes qui apud Venetos. habent hi Præfectos vectigalium ac tributorum, qui tam varii ſunt, quàm varia genera tributorum ac vectigalium: Præfectos pecuniæ mutuæ, tribunos ærarii, qui publicas pecunias recipiunt: quæſtores vrbanos, ad quos pecunia defertur. apud Athenienſes Apodectæ, Hellenotamiæ, quæſtores Palladis, quæſtores vrbani, ſiue Practores, inquiſitores, ſyndici, qui ſacras pecunias mulctæ nomine exigebant: quæſtores ſpectaculorum, quæſtores militares, quæſtores rerum venalium, Epigraphi ſeu bonorum cenſores, & antigraphi: omnium autem maximus fuit quæſtor populi. magiſtratus item annonæ multo plures apud Athenienſes, quam apud Venetos aut Romanos. his quidem vnus annonæ Præfectus, aut ad ſummum Aediles duo:

illis

illis præter Agoranomum, Metronomi quindecim, totidem Sitophylaces, ac præterea curator emporii. reliqui ſunt apud Venetos Præfecti ſalutis publicæ, Præfecti monetæ, Aediles viarum, Præfecti claſſis, Procuratores D. Marci, qui pupillorum ac viduarum curam habent. apud Athenienſes prope infiniti vrbis dignitatem ac ciuium ſalutē curabant, quos Ariſtoteles ἀστυνόμους vocat; vt Præfecti aquarum, murorum, operum publicorū. præterea Nomophylaces ceremoniis præerant: Sophroniſtæ moribus: Gynecocoſmi mulieribus: Oenoptæ conuiuiis: Gymnaſiarchæ paleſtræ: Choragi choro: Licurgi curationibus extraordinariis: Conquiſitores peregrinos à ciuibus dirimebant: Epiſcopi magiſtratuum actiones explorabant: Oratores cauſas publicas ſuſcipiebant: legati ad ſocios aut exteras gentes mittebantur. omitto militares magiſtratus, Taxiarchos, Hipparchos, Trierarchos, Strategos: omitto pōtifices ac ſacerdotes, qui eo plures apud Romanos fuêre, quo Religionem ac militarem diſciplinam magis coluerunt. Prouinciales magiſtratus apud Athenienſes video nullos, cùm ſociæ civitates ſuos magiſtratus haberent: ſed prouocandi ius erat ad magiſtratus Athenienſes, vt eſt apud Xenophontem. ita quoq; apud Venetos & Romanos: ſed hoc amplius, quod hi magiſtratus prouinciales habent. Romani tres; Præſidem, Legatum & Quæſtorem. nam Pro-

con-

conſules, Prætores, Proquæſtores, præſidis appellatione complectitur Vlpianus. ſi prouincia late pateret, legati plures adiungebantur. Veneti quatuor creare ſolent: Prætorem vrbanæ diſciplinæ, Præfectum militaris, Cuſtodem arcis & Quæſtorem. hæc forma eſt Rerumpublicarũ, quæ in ſtatu populari magis claruerunt, excipio Carthaginenſem, cuius veſtigia ſunt apud Ariſtotelem, Polybium ac Liuium, ſed valde obſcura. Ex his planum fit Rempublicam Venetorum antea popularem fuiſſe, ſed paulatim in Ariſtocratiam mutari cœpiſſe, cum magna pars ciuium ac plebeiorum opificiis intẽta, ſponte ſe à rebus agendis ſubduceret, peregrini verò & inquilini non admitterentur, nec ius imperii cuiquam, niſi de Republica bene merito, & auarè admodum tribueretur. paulatim familiæ veteres interire cœperũt, ac multo pauciores eſſent, niſi Genuenſi bello triginta peregrini ius ciuitatis emiſſent, cùm ciuitas inopia premeretur. hoc idem contigiſſet apud Romanos & Athenienſes, ſi eodem modo vterentur quo Veneti. ſed apud Athenienſes ciuiũ multitudinem auxit Cliſthenes, qui omnes inquilinos ac manumiſſos in ciuitatem recepit. Romani verò manumiſſos omnes, exceptis oppido paucis, ac propterea Latini ſuos liberos ſeruilem in modum Romanis vendere conſueuerant, auctore Dionyſio, vt manumiſſi ius honorum adipiſcerentur. poſt armis ſocialibus

coacti,

coacti, vniuerſæ Italiæ ciuitatem conceſſerũt. tandem etiã exteris nationibus: poſtremo omnibus, qui Romano imperio continebantur. Sunt igitur apud Venetos Citadini & Plebei æquè ciues ac Nobiles: vt priuatus æque ciuis eſt ac magiſtratus: ſed illi ab honoribus & imperio ſummouentur: huc enim relabi oportet, vnde totius diſputationis originem ducebamus. non enim quia Citadinus venetorũ Cancellarius eſſe poteſt (quanquam ſuffragiis tribuitur, non ſorti) aut etiam ſcriba, propterea ciuis habetur, cùm in tanta munerum, quæ in perpetua ſunt paucitate, vnus tantùm aut alter ciuis iſto modo eſſe poſſit, cæteri peregrini. apud Athenienſes, ſi Athenæi ſcripta ſequamur cùm 20. millia ciuium imperium tenerent, decem millia peregrinorum qui nati erant ex peregrinis, tametſi ab honoribus & ſuffragiis arcerentur nihilominus ciues fuiſſe oportet, cũ libertate, imperii tutela, iuris æquabilitate, domicilio perpetuo, ac patria denique in qua nati erant, fruerentur; nec ab aliis ciuitatibus aut principibus iure vindicari poſſent. fuerunt igitur reuera 30. millia ciuium, quorum 20. millia popularem ſtatum tuebantur. neque enim oportet in populari ſtatu ciues omnes imperii participes eſſe, ſed maiorem partem. quod enim pluribus placet, omnibus placere dicitur.

Cùm verò minor pars ciuium imperat, & pro lege

lege habetur, quòd paucioribus ciuibus placet, optimatum poteſtas eſt. niſi ad verborum ſubtilitatem omnia reuocemus, vt non ſint optimates niſi optimi præſint: at iſta ratione nō ſolum apud Venetos, Rhaguſios, Genuenſes, Lucenſes & Germanos, vbi pauciſſimi imperium tenent; ſed nulla omnino Ariſtocratia vſquam fuiſſe reperietur: & vitioſè eiuſmodi Reipublicæ videbuntur in quibus nobiles, aut diuites nulla virtutis aut eruditionis habita ratione, ſoli Rempub. gerunt: cùm interim optimi ac prudentiſsimi propter inopiam vel generis obſcuritatem reiiciantur: quod abſurdū eſſe affirmabunt. ergo populariter loquamur, & optimatū imperia ciuium paucitatē minore ciuiū parte definiamus: ſiue duo (nam plures eo numero intelliguntur, vt Iuriſconſulti tradunt) ſiue tres fuerint, vt cum Auguſtus, Antonius, ac Lepidus triumuiri Reipublicæ conſtituendæ Rempublicam ſuo arbitrio gubernarent: quanquam ſtatim in monarchias tres, ac paulò pòſt in duas, poſtremò in vnā conceſsit: ſiue plures tribus imperēt; paucisſimi tamē & virtute inſignes, vt apud Hebræos ante regiā poteſtātē; apud Lacedæmonios, ſublato regno; apud Pharſalios, ante Alexādri tēpora: ſiue paucisſimi ac deterrimi, vt apud Megarenſes, & Athenienſes ſub 30. tyrannis: apud Romanos, ſub decē viris: apud Peruſinos, ſub Ottonibus: apud Senenſes, eiectis, patriciis: ſiue nobiliſsimi ma-

gno numero vt apud Romanos patricii antè creationem Tribunorũ tunc reuera imperium tenebant; populare nomẽ inane erat: vel etiam apud Cnidios, Venetos, Rhaguſios, Lucenſes, & Norimbergenſes: ſiue pauci diuites, vt apud Rhodios, Thebanos, Genuenſes, ſublata populi poteſtate. numerus verò infinitam adfert varietatem: vt apud Pharſalios 20. apud Lacedæmonios 30. apud Hebræos 71. apud Germanos ducenti, aut ad ſummũ trecenti: totidẽ fere apud Rhaguſios, & Lucẽſes: apud veteres Maſſilienſes ſexcenti, vt Valerius Max. teſtatum reliquit. nunc apud Genuenſes circiter mille quingenti. apud Venetos numerus optimatum triplo maior eſt, ſed illic numer⁹ fruſtra definiatur cùm à ſtirpe quærantur optimates: ſi tamen electione aut ſorte ducantur, centeſimũ quenque cooptari melius eſt ad Geometricam rationem, quæ optimatum imperio rectiſsimè congruit, vt harmonica regno, arithmetica populari. quare ſi demus ciuium decem millia ; centũ optimates diligendi ſunt; ſic enim geometrica ratio conſtabit: quia hic numerus æquabili ratione vnum ad decem millia complectitur. conſimiliter ex 20. millibus, ducenti numerum implent optimatum: ac Lycurgus fere milleſimum quenque, ſcilicet è quinque Spartiatarum & 30. Lacedæmoniorum millib. 30. duntaxat elegit. In Senatu cooptando multo pauciores deſiderantur, quam in optimatibus

bus eligendis, contra quam voluit Plato, qui trigeſimum quenque in Senatum omnium cooptauit, id eſt, ex millibus quinque & quadraginta, CLXXX. quod veteri more factum opinor. nam Romulus trigeſimum quenque ſelegit, id eſt, centum Senatores ex tribus ciuium millibus, quos in coloniam ſuæ vrbis deduxerat. at in conſequentib. coloniis decimus quiſque legebatur, vt I. C. ſcribit in l. pupillus de verb. ſignific. Moſes tamen videtur è decem millibus vnum duntaxat diuina ſorte dixiſſe. cùm enim cenſa fuiſſent 622. millia hominum ſupra 20 & infra 55. annos, qui arma ferre poterant, vnum & ſeptuaginta Senatui præfecit: quæ ratio cougruet, ſi minorum centum millia fuiſſe concedamus, reiicio ſeruos, ſenes ac feminas, quorum numerum duplo maiorem fuiſſe neceſſe eſt; cùm fere tot ſint vbiq; feminæ quot viri, atque etiam vna plus Athenarum vrbi nomen dedit. ſed hanc Senatus, & optimatum deligendorum rationem miror à Platone eſſe & Ariſtotele prætermiſſam: cùm tamē numerū ciuium definirent; qui ſemper varie minuitur & augetur. nam Dionyſius tradit primo cenſu Romuli tria millia ciuium: ſecundo Seruii 80. quinto 130. ſeptimo 110. octauo 103. millia, præter ſeruos, feminas, opifices, mercatores; quorum numerum triplo maiorem fuiſſe confirmat. numerus autem ſingulis annis facile intelligebatur, quod naſcens quiſque, Iu-

noni Lucinæ; moriens, Veneri Libitinæ nummum pendebat, Seruia lege. at in Ariſtocratia pauciſſimorum, iidem optimates ſunt & Senatores, vt apud Lacedæmonios, Pharſalios, Hebræos. Atq; hæc de populari & optimatũ ſtatu.

Monarchia ſtatus. Reſtat de Monarchia dicere, cuius tametſi vnum genus eſt, varias tamẽ complectitur formas. quinque ab Ariſtotele conſtituuntur, in quo refellendo ne longior ſim, id cuique iudicandum relinquam. Monarchiam appello, quũ ſumma poteſtas eſt in vno qui iure imperat aut iniuria. hic tyrannus; illius Rex appellatur. finis huius honeſtas; illius voluptas. neque enim verum eſt quod ait Ariſtoteles; Regẽ euadere tyrannum cùm vel aliquantulum imperat contra populi voluntatem. nam iſta ratione nulli ſint reges ac Moſes ipſe iuſtiſſimus & ſapientiſsimus princeps, idem tyrannus omnium maximus iudicaretur, quod omnia pene iuberet ac prohiberet contra populi voluntatem. quanquam popularis ſit, non regia poteſtas, cùm arbitrio populi Reſpublica gubernatur à Rege: quoniam ſtatus à populo pendet. Quare cùm Ariſtoteles hanc definitionem tueretur, coactus eſt nullos vſquam eſſe reges confiteri. Tyrannorum igitur alius alio iniuſtior, omnes tamen ſcelere ac iniuria coniuncti. Regum autem, qui iure imperant, duo ſunt genera: alteri quidem nulla tenentur lege: alteri legibus obligantur. primi generis ſunt reges illi, qui manu

regia,

regia, ſine vllis legibus, olim imperia iuſtiſsime gubernarunt: quales fuiſſe dicuntur reges veterum Græcorum ante Lycurgum & Draconem, id eſt antequam leges vllæ ſancirẽtur. tales quoque in Italia veteri Regum ſtatus fuiſſe memorantur, cùm nec regibus, nec priuatis leges vllæ ferrentur: ſed tota Reſpublica iusque ciuium in arbitrio principis poſitũ eſſet, ac manu regia, vt Pomponius ſcribit, ſine certo iure gubernaretur. nam Ioſippus eo argumẽto colligit, Moſem antiquiſsimum omnium fuiſſe legislatorem, quod Homerus in opere tanto νόμου verbum nuſquam vſurparit. ac tametſi poſtea leges inuentæ fuiſſent; priuatis tamen, non regibus ferebantur: nec niſi ſerò admodum principes legibus obligari voluerũt: at ne regibus quidem Vrbe exactis Conſules ſuum imperium ac poteſtatem lege teneri patiebantur. eſt enim ac ſemper fuit vetus illa inter potentes ac tenues grauis controuerſia, quæ magnis imperiis exitus attulit valde calamitoſos: quòd potentes arbitrio ſuo imperare, ac legibus ſolui, tenues æquabili iure omnes teneri volunt. itaque Terentius Arſa Trib. pleb. legem tulit ad populum, vt conſulibus leges conſcriberentur, ne plebs ab eorum arbitrio pẽderet: quæ lex, inquit Dionyſius, à Conſulibus annos ſex oppugnata, ad extremũ perlata eſt. hinc decemuiri legibus ſcribendis creati. ſed longe aliud eſt magiſtratum lege teneri, aliud Regem:

quia hic à ſeipſo; ille à principe vel populo imperium habet. nullum autem Reipublicæ interituræ maius argumentum *Platoni* viſum eſt, quàm ſi magiſtratus legi, non magiſtratui lex imperet. illud tamen valde periculoſum, Regem ita creari, vt nullis omnino legibus teneatur, ſed omnia nutu arbitrioq; ſuo gerat. atque hæc diſputatio grauiter eſt ab Ariſtotele tractata vbi quærit, an præſtabilius ſit imperium homini tribuere, quum legi? & quam æquius eſſe dixiſſet virum bonum imperare, ſi modo talis in Republica futurus eſt, poſtea ſubiecit: Imperium Deo tribui, cùm legi tribuitur: cùm autem homini communicaretur, belluam adiungi: propterea quòd homines variis perturbationibus ab æquitate diſtrahi ſolent. ſed cùm interprete lex egeat; nec omnia quæ ex infinita locorum temporum & cauſarum varietate occurrunt, poſsint legibus comprehendi: neceſſe putat quæcunq; poſſunt, ea legibus complecti oportere: cætera hominum æquitati ac religioni dare. quæ vt vera ſint, non tamen ad principes, aut eos qui ſummam Reipublicæ poteſtatem habent, ſed ad magiſtratus pertinere videntur. nam qui iubent legem, ſuperiores legibus eſſe oportet, vt eam vel abrogare, vel ei derogare, vel obrogare, vel ſubrogare poſsint: vel etiam ſi res ita poſtulat, antiquari patiantur. quæ fieri non poſſunt, ſi lege teneatur is qui tulit. Itaque Demoſthenes Leptinis

ptinis legem ob id reiecit, quòd euerteret imperii ſtatum. tulerat enim Leptines rogationem ad populum, ne à populo cuiquam immunitatem dare liceret, & qui petiiſſet, is capite puniretur. at cùm Romani lege ſacrata decreuiſſent, ne priuilegia cuiquã irrogare liceret, ſubrogarũt, niſi comitiis centuriatis: alioqui populus ſuæ legis abrogandæ poteſtatem non habuiſſet, quod abſurdum eſt, cùm nemo ſibi legem dicere poſſit, quin ab ea recedere ei liceat l. ſi quis. in princip. de leg. 3. l. à Titio. de verb. obligat. atque hæc vna cauſa fuiſſe videtur, cur Auguſtus primum, deinde Veſpaſianus, accepta imperii ſummi poteſtate, legibus ſunt à Senatu ſoluti; ſed in eo tamen ſæpe fraus imperio fit. honeſta quidem oratio eſt, oportêre legibus ſuperiorem eſſe, qui legem iubet, propterea quæ diximus: ſed lege lata, ſummoque omnium probata conſenſu, cur non teneatur princeps ea lege, quàm tulit? hãc enim ob cauſam lata eſt lex Cornelii Tribunitia, qua cautum eſt, vt Prætores ſuis edictis obligarentur, nec ſemel fixa refigere aut mutare poſſent, cùm ambitioſe arbitrioque ſuo contra quam edixerant, decernere cõſueuiſſent, vt Aſconius ſcribit. quæ autem ratio Prætoris eſt ad edictũ; eadem Principis aut populi ad legem. igitur ſi æquum eſt vt quod quiſque iuris in alium ſtatuit, eodem ipſe teneatur: quanto eſt æquius Principem aut populum ſuis legibus obligari?

quare populus Romanus iurabat in legē quam ipſe iuſſerat, vt eſt apud Appianum li.1.ac propterea Metellus Numidicus, quod Appias leges non probaret,nec iurare vellet, in exilium miſſus eſt. cùm igitur ſua lege populus tantiſper teneretur,dum abrogari æquius eſſet: cōſequens eſt Principes quoque teneri. at ſophiſmate aduerſus populum vtebantur, cum ſe legibus ita ſolutos eſſe dicerent, vt non modo legibus ſuperiores eſſent,ſed etiam vt nulla ratione iis obligarentur; quodque turpius eſt, quæ ſibi placuiſſent,vim legum haberent. cui ſane opinioni, Pomponius & Vlpianus,plus aliquanto quàm Iuriſconſultos deceat,bladiuntur:Paulus grauiter;Inuerecundum eſſe Principem ex imperfecto teſtamento quid capere; tantæq; Principum maieſtati decere, leges eas ſeruare,quibus ſoluti videntur. iiſdem temporibus Alexander Seuerus, primus omnium id ſuo reſcripto confirmauit:poſt etiam Theodoſius & Valentinianus, ſe legibus teneri oratione plane regali teſtati ſunt; Digna vox,aiunt, maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe principem profiteri. adeo de auctoritate iuris noſtra pēdet auctoritas. & re vera maius imperio eſt ſubmittere legibus principatum: & oraculo pręſentis edicti,quod nobis licere nō patimur, aliis interdicimus, ſed pauci Principes legem hanc ſibi latam putant. neq; enim Turcarum, nec Perſarum, nec Scytharum,nec Britannorum,

rum, nec Abyſsinorum reges: at ne Pontifices quidem Romani, legibus vllis ſe teneri volunt; & vt eorum verbis vtar, nunquam manus ſibi ligant. cum igitur legum ac rerum omnium dominos ſe ferant, conſimiles ſunt regibus iis, quos Ariſtoteles dominos appellat, qui velut patresfamiliâs, Rempublicam quaſi ſuam tuẽtur. neq; enim contra naturam eſt, aut contra ius gẽtium; vt princeps in Republica rerum omnium ac legum dominus ſit, modo imperiũ ſuis armis & ſanguine partum iuſte tueatur: cùm paterfamiliâs non modo bonorum quæ à ſe quæſita ſunt: ſed etiam quæ à ſeruis, & ſeruorum quoq; iure gentium dominus ſit. hoc igitur primum genus eſt principum. Alterum eſt eorum, qui nõ modo magiſtratus ac priuatos, verum etiam ſeipſos legibus conſtringunt, vt Principes Chriſtiani paucis exceptis ac Pœni: qui cùm ſacris initiantur, magno iureiurando verbis conceptis à *P*ontificibus & regni proceribus ſeſe obligant, ex legibus imperii & æquo bono Rempublicam geſturos. formula quidem initiationis regum noſtrorum, non modo verborum & antiquitatis eximia ſpecie, ſed etiam pondere & grauitate ſententiarum pulcerrima viſa mihi eſt: in eo maxime, quòd *P*rinceps ante *P*ontifices per Deum immortalem iurat, ſe omnibus ordinibus debitam legem ac iuſtitiam redditurum: & quanta poterit integritate ac religione iudicaturum, neq; ve-

rò iuratus fidem violare facilè poteſt; aut ſi poſſit, nolit tamen: ius enim illi dicitur vt priuato cuique, & iiſdem legibus tenetur. leges autem totius imperii proprias conuellere non poteſt, nec de moribus ciuitatum & antiqua conſuetudine quicquam immutare, ſine trium ordinum conſenſu. Hinc illa grauis ac diuturna cõtrouerſia Regem inter & populum Narbonenſem de titulo poſſeſsionis antiquæ, quã ex ſuis, iiſdemque Romanis moribus, vt cogantur docere, in ciuile ac iniuſtum eſſe aiunt. hæc quæſtio multoties ampliata eſt, ad extremum à Rege, vel potius ab adulatorib. & quadruplatoribus omiſſa. Ex his perſpicuum fit, opinor, errare Ariſtotelem, cùm reges eos qui legibus obligantur, reges non eſſe ſcribit. ſi enim ſummũ imperium habent, ſane reges ſunt, aut ne populus quidem Romanus ſummum Reipublicæ ius habuit, cum iureiurando legibus obligaretur. perniciofius tamen Iuriſconſultorum interpretes, cum Vlpiani ac *Pomponii* dicta de principibus Romanis (quos non modo legibus ſoluunt, ſed etiam eorum arbitrium legem eſſe aiunt) ad omnes principes pertinere affirmant. turpius etiam quod Iaſo caput legis bene à Zenone coram rege Ludouico XII. interpretatus, omnia principis eſſe temerè affirmauit. quæ interpretatio non ſolùm abhorret ab huius imperii moribus ac legibus, verumetiam ab omnibus omnium Impera-

peratorum ac Iuriſconſultorũ edictis & reſpõſis : alioqui omnes rerum vindicationes tollantur, ſi nemo rei cuiusquam dominus eſt. Ad reges, ait Seneca, poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas, & paulò pòſt ; Quemadmodum ſub optimo Rege, omnia rex imperio poſsidet, ſinguli dominio. omnia ſunt in imperio Cæſaris, in patrimonio propria. Sit igitur hoc diſcrimen Regum inter ipſos qui iuſtè imperant, quòd alteri quibusdam imperii legibus obligantur: alteri ſunt omnino ſoluti. Alterum eſt cum creantur, aut naſcuntur à ſtirpe Regũ: quod regni genus Ariſtoteles Barbaricum appellauit. atque hi quidem perpetui ſunt. eorum verò qui leguntur, alteri in perpetuum ; alteri ad breue tempus: ſi hoc ; Dictator Latinis cum optima lege creabatur, Archus Theſſalis, Æzymnetes Mitylenæis, Harmoſtes Lacedæmoniis, Archon Athenienſibus ante popularem ſtatum : Balia Florentinis: ſed hæc fuit multorum. hi enim ſummum imperium belli, pacis, pœnarum ac præmiorũ ſine prouocatione habuerunt. ſi verò perpetuam poteſtatẽ accipiunt ab optimatibus, aut plebe, Reges ab Ariſtotele vocantur: quales fuiſſe ſcribit heroicis temporibus, cum iuſtiſsimus ac prudẽtiſsimus quisq; omnium conſenſu dux belli perpetuus, iurisq; ac ſacrorum interpres eligeretur. tales etiam eligebant Romani veteres, ac maiores noſtri Franci, Arabes, Scythæ, Dani, Noruegi, Poloni,

Hun-

Hungari. nam Piaſtus homo ruſticus, Poloniæ rex à ſuis creatus eſt, anno Chriſti 800. à quo cæteri ad Iagellones vſque à quibus Sigiſmundus hic originem traxit. Matthias verò Corvinus Hungariæ, Goſtavus quoque ex priuato, Sueciæ rex, non ita pridem electus eſt. electionem verò Hunni Caros appellant, quæ fit in Peſtæ campis, vbi exercitus cogitur. & Ægyptiorum Sultani, à Mammelucis eſt, à Prætorianis militibus eligi ſolebant: non aliter quàm Pœnorum & Mauritaniæ reges, niſi adoptione ſuperiorum regum, ac optimatum conſenſu in ſpem imperii vocati ſint, vt Cæſares olim ab Auguſtis ad imperium deſignari conſueuerant. quintum genus Regum poſuit Ariſtoteles in perpetuo belli duce. exemplum affert de regibus Lacedæmoniorum, ſed non ſatis accommodatè, cum reges illi nihil omnino imperii haberent, nec bellum indicere aut finire poſſent, vt antea dictum eſt, ſed Ariſtotelem fefellit, opinor, nominis appellatio, quam Lycurgus ademta poteſtate reliquit, ne Rempubl. perturbarent: ac multo maiorem habent in regno magiſtri militum, vt etiam perpetui Vexilliferi apud veteres Genuenſes, qui tamen ex albo regum eximendi ſunt. atque etiam duces Thebanorum, Achæorum, Phocenſium, Lucẽſium, Rhaguſiorum, ac veterum Gallorum, quos annuos fuiſſe tradit Cæſar.

De Imperatoribus Germanorum dubitari poteſt.

poteſt. ac initio quidem, id eſt intermortua Caroli magni ſtirpe, cùm primum electione creari cœperunt, plane regiam poteſtatem habuere vt Henricus Auceps, Othones, ac reliqui exceptis admodum paucis vſque ad Rudolphum, qui quod regiæ poteſtatis reliquum erat penitus amiſit: cùm ſcilicet noui *Principes* honoris quam imperii cupidiores, electorũ legibus ſe conſtringi paterentur. nam Otho tertius, ſuffragio *Principem* creari voluit, non à ſtirpe *duci*. hinc optimatum ſecuta conuerſio eſt, propterea quod imperii ſumma, principib. & optimatib. omnino ceſſit, vt videre eſt in aurea *bulla* Caroli IV. etenim Imperator, qui reuera belli dux eſt, vt olim apud Hebræos, nec legem ferre, nec indicere bellum, nec magiſtratus creare, nec tributũ imperare poteſt. habet ipſe quidem imperii dignitatem, aliquid etiam ex vectigalibus & portoriis, præterea nihil. nam creatio magnorum iudicum & imperialis curiæ, quæ 24. viris & vno *Prætore* conſtat, Imperatori cum aliis principibus communis eſt. nec principem quenquam efficere poteſt: ſed vt apud nos principes à Rege, ſic apud illos Imperator à principibus, ac principes quoque creari cõſueuerunt. deniq; imperium ei abrogari poteſt, vt non ita pridem Venceslaus Caroli *IV.* filius imperio ſpoliatus eſt: Atq; illud quod queritur Iulius Flugius epiſcopus Germanus, Imperatores qui optimatibus ac popu-
lo

lo imperare debeant, eorum imperiis ac iuſſis acquieſcere quinetiam principes habere plus imperii in ciues, quàm ipſum imperatorem. quibus verbis aperte ſignificabat optimatum ſtatum. cœtus autem principum & optimatũ, ex Electoribus, Ducibus, Landgrauiis, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Põtificibus, & ſociarum vrbium legatis coaleſcit, illic imperii leges rogantur & abrogantur: illic vectigalia ac tributa imperantur, bella decernuntur, exercitus attribuuntur, legationes admittuntur, fœdera ſanciuntur. eſt autẽ ratio ſuffragiorum ex triplici comitiorum genere, prima comitia conſtant ſeptem electoribus: altera principib. imperii: tertia vrbium legatis. itaq; ſi duo comitia, puta electorum & principum, aut principum & vrbium conſentiant, tertia comitia nullam vim habent; quod animaduerſione dignũ eſt, quia nuſquã ea ratio comitiorum habetur. non tamen vetus eſt hoc inſtitutũ, vt videre eſt in conceſſione comitatus Burgundiæ, Philippo Burgundiæ Duci facta à Carolo IV. Imperatore, ſolo ſuffragio Electorum, quod in re tanti momenti fieri non potuiſſet, ſine Principum ac vrbium imperialium conſenſione, ſi tunc iura ſuffragiorum habuiſſent. nec obſtat quòd Principes in ſuos imperium habent (quanquam imperiali lege moderatum eſt) cùm ipſi vitam, fortunas, agros, ac ius omne poteſtatis, ordinibus acceptum ferant. ar-

gumento eſt, quòd Principum ac ciuitatum controuerſiæ graues, & capitalia iudicia, vel in comitiis, vel ab imperiali curia diſceptantur, & priuata quoque iudicia prouocationum, ſi xx. aureorum ſummam exceſſerint, cætera ſunt in promptu, & ex aurea bulla facile intelliguntur. Propterea quòd magis ad optimatum ſtatum accedit, ſacerdotia quæq; ampliſſima nobilitati, nulla fere plebeis tribuuntur, vt Iulius Flugius ſcribit. Ipſæ quoq; ciuitates imperiales partim liberæ, cuiuſmodi ferè ſunt ſeptuaginta: partim principibus quodammodo ſubditæ, ſuo tamen iure vtentes, optimatum imperio gubernantur: quod intelligi poteſt ex ſtatu Norimbergæ, quæ omnium maxima & domeſtica diſciplina clariſſima putatur. *Norimberga ſtatus.*

Habet autem trecentos fere optimates (neque enim certus numerus) qui, vt Conradus Celtes ſcribit ex octo & xx. gentibus patriciorum conſtant. nam opifices ac mercatores tametſi ad ſuffragium, non tamen ad imperium admittuntur; contra quam in aliis Germaniæ ciuitatibus fieri ſolet. in iis igitur ſumma Reipublicæ poſita eſt. ab iis enim eligūtur Cenſores, ſiue Senatus electores, quibus creatis, cæteri magiſtratus abdicant, Senatus autē conſtat xxvi. viris, qui antiquos octo ſublegere ſolent; ac deinceps alios quoque magiſtratus, puta xiii viros ex Senatorum numero, qui Scabini vocātur, & vii. viros Burgomagiſtros, qui

parem fere ac decemuiri Venetorum poteſtatem habent. creantur etiam quinque viri capitales, qui de furtis & damno iniuria dato, perinde cognoſcũt: vt XII. viri de ciuilibus, vnà cum Aſſeſſoribus Iuriſconſultis, cætera ſunt penes Senatum. ſequuntur ſeptem viri militaris diſciplinæ Præfecti, Prætor ruſticorum, Quæſtores duo, ſummæ apud ciues auctoritatis, Præfectus annonæ, Triumuiri tutelares, eodem munere ac poteſtate, quo Procuratores D. Marci apud Venetos: poſtremo collegiorum & corporum Præfecti. hæc forma eſt eius Reipublicæ, quam aliæ ciuitates Germanorum fere imitantur: tametſi nonnullæ popularem ſtatum habent. ex quo perſpicitur eos vehementer falli, qui Germanorum Imperatorem ſummum imperium habere putant: propterea quòd Carolus IV. Principes & Electores ipſos in aurea Bulla (quæ tamen ex parte abrogata eſt) ſuos pincernas, dapiferos, coquos, armigeros, ſtabularios appellat: qui omne imperium habent, Cæſar nihil penitus. nec maius argumentum eſt, quàm quod Imperator non aliter renunciatur, quam iuratus in electorum fidem. neque verò vllam publicę pecuniæ poteſtatem habet: ſed ærarium omnino triplex eſt, vnum Argentinæ, alterum Lubeci, tertium Auguſtæ: vbi tributa ſeruantur.

Achæorum ſtatus.

Atque hæc imperii forma conſimilis eſt Achæorum imperio, quod ex vrbibus XII. initio con-

conſtabat. Cùm enim ab Oreſte vſque ad Sigẽ tyrannum regiam poteſtatem pertuliſſent, cæſo tyranno ſtatum optimatum ſtabilierũt: tum variis Demetrii & Antigoni artibus ab amicitia mutua diſiuncti, in tyrannorum poteſtatem relapſi ſunt: ac rurſus in libertatem ſeipſos vindicarunt, cùm Pyrrhus in Italiam exercitum tranſmiſiſſet, deindriſeas Ceauniorum tyrannus ſibi metuens, vrbem Achæis ſponte reliquit. pòſt acceſſit Carinia, Leontia, Pellenę: tandem finitimæ quoq; vrbes tyrannis eiectis in eam ſocietatem venerunt: ſcilicet, Argiui, Sicyonii, Arcades, Corinthii, Lacedæmonii, & vniuerſa Peloponneſus, propter virtutis & iuſtitiæ opinionem, quam Achæi de ſeipſis in diſceptandis Græcorum controuerſiis excitarant. cum enim cœtus Pythagoræorum in Italia ſublati eſſent, tanta Rerumpubl. perturbatio ſecuta eſt, vt potentiſſimis ac ſapientiſſimis quibusq; principib. interfectis, Italiæ ciuitates vno conſenſu ſeipſas Achæorum poteſtati permiſerint; tametſi armis & opibus multò magis florerẽt Athenienſes ac Lacedæmonii. poſtremò conſpirationis fide & conſenſu tot vtilitates adepti ſunt, tot vrbes in ſuam amicitiam pertraxerunt, vt quod incredibile videatur, verum tamen ſit, tota Peloponneſus iiſdem legibus (ſic enim Polybius tradit) iiſdem moribus, iiſdem ponderibus, iiſdem menſuris, iiſdem nummis, iiſdem iudicibus, eodem cõſilio, ea-

dē religione, eodem imperio vteretur: & cùm ea beneuolētia longè latè diffuſa, tot populos ac ciuitates complexa foueret, nihil aliud reſtabat, quàm vt iiſdem mœnibus clauderentur. hoc etiam præclarius, quod ſua virtute tā tum perfecerunt, vt non modo ſe inuictos hoſtibus præbuerint, ſed etiam tyrannorum cenſores ac magiſtri (quod de Heluetiis quoque proditum eſt) appellarētur: nec prius à Romanis vinci potuerint, quàm illorum fraudibus ab amicitia mutua diſiuncti fuiſſent. cœtus annuos vt Germani habuerunt, & annuos Imperatores; illi perpetuos. Ex quo intelligitur, eos belli duces falſo ab Ariſtotele reges appellari. Rex autem is dicitur, penes quem legum, magiſtratuum, belli, pacis, ac prouocationis ſummum ius eſt: quæ ſi defuerint, regis inane nomen eſt. cætera quæ in populari & optimatum ſtatu videmus, paria ſunt in monarchia.

Monarchia ordo. Eſt enim poſt principem ſumma poteſtas in Senatu, quod priuatum conſilium apud nos, regale apud Hiſpanos, Diuan apud Turcas dici conſueuit. quanquam præter hunc alius eſt vbique Senatus, quē Hiſpani ſecretum, nos ſtrictum appellamus: conſtat autem quatuor aut quinque viris amicitia cum principe coniunctiſſimis, qui arcana imperii tractant: quale eſt apud Venetos decemuirale collegium, apud Hiſpanos regale conſilium, duodecim viris fere conſtat: qui de legibus, de bello, de pace, deque

que toto Reipublicæ ſtatu cum Principe decernunt, vt Alfonſus Vloa ſcribit. alterum conſilium eſt Indicarum rerum: quartum quinque virorum, vbi de nobilium ordinibus, deq; expeditionib. & bello ſacro agi conſueuit. quintum eſt inquiſitionis, vbi de religionibus deliberatur. ſextum belli propriũ, quod cum Imperatoribus ac regni proceribus haberi ſolet. apud Polonos duplex eſt, vnum quidẽ ſanctius, alterum maius: vbi admittuntur ii omnes qui Pontifices aut Caſtellani ſunt aut maiores magiſtratus geſſerunt, vt ſcribit Sarius Polonus. Apud Anglos Senatus xv. circiter virorum ab *Odoardo* II. conſtitutus eſt ex iis, qui ſumma auctoritatis ac prudentiæ viderentur, idq; factũ ſuaſu Roberti Canturbiæ Pontificis, ad tyrannidem principũ coercẽdam apud Turcas principis Senatũ cõflari aiũt ex Baſſis quatuor duobus Cadileſchieris, & octo Bellerbeis. apud nos in Senatum admittuntur Princeps Regis conſanguinei, deinde maiores magiſtratus, puta Cãcellarius, magiſter militum, magiſter palatii, magiſtri libellorum, Mareſchalli, præfectus maris, magnus Scutifer: cæteri Principis arbitrio leguntur, puta Cardinales, Pontifices, tribuni quidam ærarii, & maioris curiæ Præſides: aut vt quiſquis legationibus diuturnis, & ſer rerũ agendarum præſtare videtur. Poſt Senatũ proximè dignitatis ſũt duo magiſtratus, puta magiſter militum, & Cancellarius, qui in

omni fere monarchia conſimili officio fungũtur, olim quidem ſub Romanis regibus Tribunus Celerum, ſub Dictatoribus magiſter militum: ſub Imperatoribus, præfectus Prætorio dicebatur is, qui legum æquè ac armorũ moderator erat; cùm idē eſſet bonus Senator, fortis imperator, & diſertus orator. vt tempora ferebant. talis fuit Themiſtocles, Ariſtides, Pericles, Demetrius Phalereus, Demoſthenes, Cato, Cæſar, Brutus, Antonius, & innumerabiles alii. poſtea verò quàm legum *multitudo* Reſpublicas inuaſit, militaris ac vrbanæ diſciplinæ diuiſa ratio eſt & vbique duplex vtriuſq; magiſtratus conſtitui cœpit: alter quidē togatus; alter ſagatus. nā qui apud nos, Hiſpanos, Britannos magiſter militum ſiue Coneſtabilis, olim magiſter palatii: idem apud Pœnos Munafidus, quem malè Iouius Niphatem, vt apud Sultanos Edegnarus (ſic enim Leo Afer) ipſe Diadariũ vocat: apud Turcas Baſſa Viſir, id eſt conſilii princeps: apud Abyſſinos Betudeta, id eſt domeſticus. Atque horum quidem imperium maius ſemper fuit, ac magis gratioſum quàm togatorum, propterea quòd Reipublicæ ſalus & domeſtica diſciplina beneficio militaris & armorum conſiſtit, tametſi illa decernit ac iubet: hæc iuſſa exequitur. Cancellarii quoque munus, vbique fere idem eſt, vt iuris ac legum interpres, ſacri ſigilli cuſtos ſit: abſurdum eſt enim quod Machiauellus Cancellario Gallorum

lorum tribuit liberã in ciues necis ac vitæ poteſtatem. idem apud Abyſſinos magna iuſtitia vocatur, vt Aluareſius tradit. apud Turcas Cadileſchier, ſiue princeps iudicum, vnus quidẽ Aſiæ, alter Europæ; qui ordine Baſſas ipſos antecedunt. habent enim in iudices animaduerſionem, ac ſummam iudiciorum poteſtatẽ. nam qui Mofti, ſeu pontifex maximus eſt, diuinæ quidem legis interpres habetur, eatenus ne quis in legibus humanis à religione aberrare poſſit, reliqui militares ac togati magiſtratus ſunt illis inferiores. vt Mareſcalli, pares Tribunis militũ ſub imperio Conſulari. & qui apud Perſas Satrapæ, apud Romanos Præſides, apud Turcas Bellerbei, apud Abyſſinos Negui: iidem apud Germanos, Gallos, Britannos, Hiſpanos, Duces olim & Comites, nunc gubernatores prouinciarum dicuntur, qui apud Turcas Sangiachi, paulum admodum differunt à noſtris Seneſchallis. Diximus quid ciuis, quid Reſpublica, quid ciuitas, quid magiſtratus, quid imperium, quid ſtatus Reipublicæ, nec plures eſſe tribus. Nunc ad Rerumpublicarum conuerſiones veniamus.

Conuerſiones Rerum publicarum.

Vt ergo progrediamur à prima illa origine ſocietatis, ad eam quæ latiſſimè pateat omniũ inter omnes, infinitos propè gradus & cõuerſiones reperiemus. nam prima ſocietas, quæ eſt viri & vxoris, omnium antiquiſſima putatur, proptereà quòd animi, corporis, omniũque

fortunarum communitas quædam eſt: tum liberorum coniunctio, paululum à prima diſcedit: deinde fratrum inter ipſos: poſt agnatorum & gentilium; qui cum iiſdem tectis capi non poſſint, in alias domos emigrant, quibus ſunt res rationesque diſtinctæ. ſequuntur affinitates & noua connubia, ex quibus plures propinqui ab agnatis gentilitate diſiuncti. cum verò ab affinitatis coniunctione diſceſſeris, proxima eſt amicorum virtute parta ſocietas: tum vicinorum, qui propagata ſobole, in pluses vicinas cõiunctis ædificiis coaleſcunt: hinc phratriæ & pagi, quod ex ἑαυτοῦ φρέατος, id eſt puteo, vel πάγας, id eſt fonte biberent. ſed aucta vicorum multitudine, quo tutiores eſſent à peregrinis, qui maiore multitudine oberrantes, vt eſt apud Thucydidẽ, cultos agros & ædificia diſiectis poſſeſſoribus occupabant: foſſa primum ſeipſos cinxerunt. vnde oppidi nomen. & πόλεως, quod illic fruges & opes colſocarent, vel opem in iis ſperarent, vel commodius habitarent. eſt enim πολεῖν & πολίνειν habitare, alere, gubernare. cum autem non ſatis eſſet in foſſa præſidii, varris primum, vt credibile eſt (hinc valli nomen priſca literarum mutatione) deinde mœnibus oppida ſepſerunt, quæ propterea vrbes à Latinis dictę ſunt, vel ab vrbo, vt tradit Feſtus: vel ab orbe, vt Varro: quia interiore ſulco fiebat orbis ad murorum deſcriptionẽ. Græci Aſtu πύργος,

Germa-

Germani Purgum dixerunt: vtrique ab arce tutiori. Iam verò cùm ciuiũ numerus augeretur, pomœria proferri oportuit: quod nemini fas erat apud Romanos, auctore Tacito, niſi qui agro de hoſtibus capto, rem Romanam auxiſſet: vel colonias alio mitti: quæ quod iiſdẽ moribus ac priores vterentur, vna & eadẽ ciuitas dici cœpit. eſt enim ciuis, opinor, quaſi quiuis (veteres enim litera Q. caruerunt) propterea quòd quiuis eodem iure cum reliquis omnibus vteretur. ſic paulatim amicitia, ſocietatis humanæ vinculum, ab vno domo in plures diuiſa familias, vicos, vrbes, ciuitates, nationes, eouſque propagata eſt, quoad omne genus humanum complexa tueretur. Siue igitur iſta, ſiue alia principia fuerunt hominum conſociationis, ſiue homo ſua ſe voluntate (vt ſuapte natura ſocietatis eſt appetens) ſiue cogente neceſſitate contulit ad aliorum cœtus, à quibus parata ſibi videbat adiumenta vitæ iucundius commodiuſquè degendæ; conſtat omnem coniunctionem & communitatem, quo longius abeſt ab illa viri & vxoris ſocietate, magis ac magis imminui. ſic enim natura comparatum eſt, vt quod quiſque plus amet, hoc magis ſuum eſſe velit, & quidem totum ſuum, nec cum aliis communicari. itaque non diu tulit natura promiſcuos rerum vſus. quia tamen amicitiarum ac bonorum ratio diſſimilis eſt: quod hæc minuuntur,

quo pluribus communicantur, amicitia verò quaſi lumen eò magis lucet, quò plures ea fruũtur: propterea fratres ſororibus, parentes liberis, matrimonio iũgi natura vetuit, vel potius lex omnium gentium communis; quæ vel apud barbariſſimos Americos inuiolabiliter ſeruari dicitur: vt domeſtica ſocietas in ciuilem: & amicitia, quæ iiſdem tectis concludebatur, in finitimos omnes longè latè propagaretur, quemadmodum ſcribit Auguſtinus: verius ſane quã Innocentius Pont. Max. qui cõſanguineorum nuptias quarto gradu definiit, propterea quòd in corpore quatuor ſint humores, in capite penult. de Conſanguin. quod mirum videri non debet, cùm ne ipſe quidem Plato, vim huius affinitatis propagandæ intellexiſſe videatur, qui lib. 5. de Republica ſolam parentum ac liberorum coniunctionẽ vetat, cætera permittit. Sed hæc vitæ dulcedo, quam homines ex mutua ſocietate capiebant, diſſidiis violari cœpit, cùm ſcilicet tenues à potentibus opprimerentur: quod vniuerſæ naturæ Varro tribuit;

Qui pote, plus vrget: vt piſces ſæpe minutos
Magnus, com eſt, vt aues enecat accipiter.

quam vim vt effugerent debiles ac tenues; alii quidem ad robuſtiſſimos & potentiſſimos; alii ad iuſtiſſimos quoſque confugiebant, vt ſe ab illata iniuria vindicarent. hinc duo genera Re-

rumpubl.

rumpubl. orta ſunt: alterum vi conſtitutum: alterum æquitate ex altera parte regnum, ariſtocratia, democratia: ex altera tyrannis, oligarchia, ochlocratia, quam Cicero cùm verbo Latino careret, tyrannidem quoque appellauit. ſed cùm imperia ſcelere parta ſine iuſtitia retineri non poſſent, ipſi tyranni iuſtitiam, non propter ſe ipſam, ſed propter ſeipſos colere coacti ſunt. hinc opinio iuſtitiæ inclaruit: cùm ad iuſtiſſimum quenque ac prudentiſſimum ciuem reliqui confugerent, eumq; laterum ſuorum obiectu, quo minus ei noceri poſſet, tuerentur. is igitur æquitate ciues regebat. Ex quo perſpicuum fit, etiamſi ab hiſtoria deſtitueremur, plenam omnium libertatem, id eſt poteſtatem viuendi vt velis, ſine legibus aut imperio, à ſingulis ad vnum eſſe delatam: ac Reipublicæ primum genus penes vnum fuiſſe, qui quod iuſtitiæ fruendæ cauſa creatus eſſet (vt apud Athenienſes principio factum ſcribit Demoſthenes: apud Medos Herodotus) Iudex appellabatur. argumento eſt, quod apud Homerum & Heſiodum, iudices, id eſt δικασπόλοι, ſæpius dicuntur βασιλεῖς, ἄνακτες, κοίρανοι melius etiam ποιμένες ſeu paſtores populorum; quæ verba nec imperium, nec dominationem ſignificant, ſed curam, ſolicitudinem, gubernationem, & in iudicando æquitatem. ac propterea Ammianus Marcellinus libr. 29. imperiũ nihil aliud eſſe tradit, quàm curam alienæ ſa-

lutis.quod Plato libro 5. de Republica ſcripſit, δικαιοσύνην τε καὶ δίκαιον ἀλλότριον τῷ ὄντι τοῦ κρείττονός τε καὶ ἄρχοντος ξυμφέρον. ac multis ante Homerum ætatibus, Minos & Aeacus, qui maxima imperia gubernarunt, non aliter quàm iudices ſunt appellati. cõſimiliter ſeptuaginta viri,qui Rerumpublicã Hebræorũ tenuerunt, iudices dicebãtur, id eſt שופטים Conſules quoque eiectis regibus iudices dicti ſunt, vt videre eſt apud Liuium & Varronem, qui accenſum conſulis vtriuſque delectum habituri, ſic loquentem inducit; Omnes Quirites in licium huc viſite ad iudices. nec mirum debet videri,ſi Auguſtus tam aſſiduè ius dixit, vt etiã æger in lectica iudicẽ ageret;ac reliqui quoque Cæſares de rebus leuiſſimis cognoſcerent:cùm etiãnum reges noſtri cùm initiantur,hoc primum iurant ſe iuſtè iudicaturos : vt ſuæ creationis hæc præcipua cauſa videatur. Fuit igitur primus Rerumpublicarum ſtatus in monarchia, quæ vel iuſta fuit ſine legibus vllis, ſola regis æquitate conſtituta : vel iniuſta, cum potentiſſimus quiſque latronum manu ſtipatus, tenues ſeruitute premeret,vt Moſes de gigantibus ac Nimrotho ſcribit, quem primum omnium in ſeruitutem homines adegiſſe ferunt: deinde imperium ſcelere quæſitũ, vt diuturnum eſſet, oportuit æquitate moderari,& in eo quidem omnes omnium hiſtoria-

rum

rum ſcriptores conſentiunt, nec vſquam optimatum, multo minus populares ſtatus initio conſtituti reperiuntur. Reges autem à ſtirpe quærebantur, quòd qui viribus plurimum poterant, liberis imperium relinquebant: qui iuſtitia clári fuerãt, non modo viui, ſed etiam mortui colebantur, eorumque liberi reges à populo fiebant, quòd parentibus ſimiles futuri putarẽtur: vt Polybius ſcribit. ſed cum imperia libidine ac vtilitate, non iuſtitia meriti cœpiſſent: ſecuta eſt conuerſio regnorum in tyrannides; hinc potentium querelæ, pòſt etiam tenuiorum, cum ab iis à quib. ſeruari debuerãt, fœdiſſimè diriperentur ac torquerentur. Itaq; ſæpe factum eſt; vt potentiores coniuratione facta, tyrannum occiderent; vel ob crudelitatem. vel libidinem, vel vtrunque. ob crudelitatem Phalaris, Alexander, Pheræus, Caligula, Nero, Domitianus, Vitellius, Cõmodius; Ecelinus patauinorum, Io. Maria Mediolanenſium tyrannus: ſed plurib. exitioſa libido fuit quàm crudelitas: quoniam hæc ciues in officio continet, ac metum parit; illud contemtum. quod imperio videatur indignus is, qui ſuæ libidini imperare nequit. nam Alexander Medices Florentinorum tyrannus, occiſus cum alienæ vxori ſtuprum inferre conaretur: & Piſiſtratus ab Harmodio, cuius ſororem conſtuprata, ob eam quoque cauſam Aloyſius Placentinorũ tyrãnus, Galeaces Maria, Rodericus

Hiſpa-

Hiſpaniæ rex, Tarquinius, Sardanapalus, Heliogabalus, Appius Claudius, & innumerabiles alii, tyrannidem amiſerunt. Ac ſæpiſſimè odio tyrannorum, præmium imperii datum eſt principi coniuratorum. ſic Arſaces ſublato Sardanapalo, regnum Aſſyriorum adeptus eſt: Brutus vterque conſulatum & exercitus: Ludouicus Gonzaga imperium Mantuanorum, cæſo Bonacolſio tyranno. illud autem vſu venire ſolet, vt ſceleratiſſimum tyrannum ſequatur iuſtiſſimus princeps. quorum enim exitus perhorreſcunt, eorum vitam imitari turpe ac periculoſum ducunt. itaque Neronem Galba princeps optimum ſecutus eſt: Nerua Domitianũ Alexander, Heliogabalum: Pertinax, Commodum: Gordianus, Maximinum: ſed paulatim lapſa cõſuetudo de via deflectit, quouſq; princeps alius ad vitiorum extrema recurrat. atq; hæc mutua conuerſio eſt omnium quæ vnquã exſtiterunt monarchiarum. falſum eſt enim quod Plato primum, deinde Polybius ac Cicero, de populari & optimatum neceſſaria conuerſione ſcripſerunt: cùm nullos vnquam populares aut optimatum ſtatus habuiſſe ferantur Scythæ, nec Auſtrales, nec Aſiatici vltra Euphratem, nec Americi quoque in media regione duntaxat Occaſum verſus, video Democratias & Ariſtocratias ſero locum habuiſſe, nec diu tamen floruiſſe; & ad extremum in monarchias legitimas vniuerſæ naturæ congruentes reci-

recidiſſe, exceptis oppidò pauci s. principio Cretenſes: deinde Carthaginenſes : pòſt Athenienſes ac Lacedæmonii, in vniuerſâ Græciâ populares & optimatũ ſtatus inuexerunt. hos ſecuti ſunt Siculi; tandem Itali, Galli & Hiſpani: poſtremò Germani & Heluetii. atq; hæc vna ratio viſa mihi eſt, quod cũ mediæ regionis homines ad res agendas nati ſint, vt ſuperiori capite diximus, omnes imperio ſe dignos arbitrantur: maximè tamẽ occidentales; qui quod animi magnitudine orientalibus præſtant, nõ facile tyrannidẽ ferre poſſunt. quare aut reges ipſos legibus parere cogunt (quo nihil diuinius optari poteſt) aut tyrannos de imperio deturbant: & populi ſiue optimatũ imperia ſtabiliunt: quod ex hiſtoriarum lectione planius eſt, quàm vt egeat exemplis.

Conuerſiones autem imperiorum, externæ ſunt aut domeſticæ: ſic enim diſtingui neceſſe eſt. externa fit ab hoſtibus, aut ab amicis. hæc quidẽ cum Reſpublica ſponte, nec vlla vi coacta, ſe alterius imperio permittit: vt Mediolanenſes liberi ab imperio Germanorum, ducẽ Eriphrandum Angleriæ gentis nihil tale cogitantẽ acciuerunt, eiuſque poteſtati ſe permiſerunt. ſimiliter Mammeluci, cæſis pluribus Sultanis, Campſonem Caramaniæ principem, externum ac remotatem Aegypto præfecerunt. ita quoque Thebani ac Phocenſes vrbem à ſe conditam, colonia deducta Platoni permiſerunt, *Duplex imperio cõuerſio.*

runt, vt eam arbitratu ſuo legibus informaret. ſed hæc rarius accidunt; quia peregrinorũ imperia difficillimè feruntur: id tamen armorum vi ſæpe contingit, vt victi victoris imperia ſequantur. ſic Athenienſium popularis in Ariſtocratiam vi mutatus eſt à Lacedæmoniis duce Lyſandro. idem iudicium eſt omnium. domeſtica verò conuerſio duplex eſt. altera quidem ſine vi, altera violenta. prior à recta deflectit ad prauam ſine vlla vi, propterea quòd ea eſt hominum natura, vt deorſum ad vitia labi conſueſcant. quid enim illuſtrius quinquennio Neronis? quid Salomonis adoleſcentia diuinius? quid Caligulæ initiis præclarius? contrà verò quid fine turpius? cùm enim ad vitiorum extremum peruenerunt, inde ſurſum reuocari ſine maxima vi non poſſunt: quo fit vt regnum in tyrannidem, Ariſtocratia in Oligarchiam, Democratia in Ochloceatiam, ſine vlla vi ferè ſemper mutatæ ſint. at conuerſio tyrannidis in popularem ſtatum ſemper violenta fuit, ſcilicet cæſo tyranno: eo tamen ſine liberis mortuo, quod ſæpe contigit, optimates imperium ſuſcipere ſolent, veriti ne rurſus in tyrannidem recaſuri ſint. primùm igitur Rempublicam ſumma æquitate ac iuſtitia moderátur, vt initia rerum gerendarum præclara eſſe conſueuerunt. ſed inter optimates, qui amicis, vel gratia, vel opibus, vel rerum geſtarum laude præſtát, magiſtratib. etiam & imperiis ſuperiores

riores eſſe conantur. atq; hinc Oligarchia, quã Cicero factionẽ vertit, cùm pauci multorum opes & honores malis artibus inuadũt. ex quo potẽtiorum inter ipſos cõiurationes, ac cædes patrantur; quouſque plebs, imperium perta ſa ſceleratorum, facile diſſidentes inuadit, ſpoliat, occidit, ſic tandem ſtatu factioſorum mutato, ſequitur popularis. nam populus recuperata libertate, facile perſuaderi ſe patitur hominum popularium oratione, vt adepta libertate fruatur. ac fere fit vt plebs à cæde tyrannorum, ad aliud extremum, id eſt ad popularẽ poteſtatem, velut impetu feratur, hoc etiam natura quodammodo inſitum eſt, vt inuitus nemo pareat, at ne iuſta quidem præcipiẽti, ſed aut ſponte duci, aut imperare viciſſim ac parere velit. igitur noua Reipublicæ forma cõſtituta, populus imperia cupit à ſe peti, vt ſinguli, tum priuati, tum magiſtratus, vniuerſæ multitudini obſequantur. Illud autem fere ſemper contigit, vt poſt adeptam de hoſtibus victoriam, factiones & optimatum ſtatus abirent in populares, aut hi viciſſim in ochlocratias: contra verò acceptis offenſionibus, à populo ad optimates imperia relaberẽtur: vt confecto bello Tarentino, magiſtratus omnes plebi communicari cœperunt. at Punico bello cum Annibal Italiam armis quateret, Tribuni languere: eo victo & Antiocho magno, Tribuni furere, plebs inſurgere, agros poſcere. conſimiliter

Athe-

Athenienſes non ante imperium populare ſtabilierunt, quàm victis Perſis ad Salaminem: at eo ipſo tẽpore quo à Syracuſiis victi ſunt, imperium ad quadraginta optimates rediit. contra verò Syracuſii ex eadem victoria, popularẽ ſtatum arripuerũt, vt Diodorus ſcribit. ratio eſt in promtu. plebs enim velut indomita bellua, rebus proſperis inſolentius exultat: aduerſis repentè deiicitur: & ex euẽtis cõſilia metitur. at optimates qui periculo ſũt propiores, velut in tempeſtate gubernacula ſuſcipiũt, Cùm igitur populus temerè, ac nulla prudentia feratur ad res agendas, facile eſt oratoribus imperitæ plebis animos quo velint impellere, ac deducere vnde velint: tum vt quiſq; excelſo eſt ingenio & gloriæ cupido (neque enim in languentibus animis, ſed in erectis mentibus, ac maximis ingeniis dominandi cupiditates oriuntur) ita plebem conuiuiis, largitionibus, & ſpectaculorum voluptate paſcit. vt honores & imperia nullo ſuo merito conſequantur. at ſi quis intercedere velit, muneribus corrumpitur, aut falſis criminibus accuſatus, de vita, vel de ſententia decedere cogitur. ſic Epheſii, Hermodorum: Athenienſes, Ariſtidem ac Thucydidem: Romani Camillum, Rutiliũ, Metellum, Ciceronem eiecerũt. his exactis, populus quaſi victor de virtute triumphare, accuſatorib. honores & magiſtratus prorogare; qui cum imperii dulcedinẽ diu guſtarunt, tot ac tãtis opibus

bus & præſidiis potentiam ſtabiliunt, vt ab imperio nunquam diuelli poſsint. id autem fere ſemper cōtigit in popularib. imperiis, vt plebs eos haberet tyrannos, quibus ſe, Remque publicam commiſerat. atque hunc in modum Corinthii, Cypſelum tyrannum pertulerunt: Syracuſii Dionyſium: Athenienſes, Piſiſtratū, Leontini, Panætium: Argiui, Phidonem: Agrigentini, Phalaridem: Romani, Cæſarem: Lucenſes, Caſtrutium: Piſani, Fagiolam: Mediolanenſes Napum Toreſanum. Senēſes, Pandulſum: Florentini, ducem Athenarum. vt autem ereptum populo imperium facilius retinerent, deteſtabiles tyrannidis artes excogitarunt, quę tametſi à multis intelliguntur, à plurib. tamen intelligi vtile eſt, vt quoquo modo caueri poſſint. primum ſatellites & quidem barbaros ac peregrinos, ad corporis cuſtodiam adhibent: propugnacula muniunt; arces occupant, ferociſsimos quosq; interficiunt: potentiores quaſi eminentia papauera truncant: peregrinis honores ac præmia largiuntur: ſodalitates & collegia tollunt: ciuium amicitias omnino dirimunt: diſcordias inter nobiles ac plebeios occultè ſerunt: deinde ex eorum iniuriis ac mutuis cædibus fiſcum implent: ὠτακουστὰς & exploratores vbique collocant: honeſtis artibus ac diſciplinis bellum indicunt: plebem labore ac propugnaculis ædificandis, ne otium ad altiores animi cogitationes habeat, occupāt: bel-

la pecuniæ cogendæ cauſa ſuſcipiunt, & externo milite vtuntur: oblatas inducias, aut pacis actiones ſimulant: nouos magiſtratus & honores excogitant, eaq; pretio addicunt, vt plures habeant obligatos: fures & improbos publicis muneribus ac tributis exigendis præficiunt, vt eorum opera, populi opes ac ſanguinem exugant: poſtea verò quàm fures diu ſaginarunt, ad ſupplicium trahi iubent, nihil autem miſerius quàm cùm plebs imperita magna cum voluptate ſupplicia ſpectans, tyranni æquitatem laudat. hoc indignius ac ſceleratius, quòd impietatem religionis ſpecie tegit, templaq; deorum fingit ſe reuereri, vt ore ipſo ac vultu *ſimulachrum* virtutis præ ſe ferre videatur. quæ omnia duobus omnino arcanis ſunt comprehēſa: primum eſt vt populo ſibi nocendi omnem adimat poteſtatem: alterum vt etiam eripiat volūtatem. poteſtatem adimit ablatis opibus, armis ac præſidiis: neq; verò tyranni poteſtas augetur, quin plebis opes & commoda minuātur: non aliter quàm cætera membra tabeſcūt, vt Adrianus de fiſco dicebat, cùm lien intumeſcit. nocendi voluntatem eripit, inimicitias ac diſcordias occultè ſerendo: ne cùm ciues ſibi diffidunt, conſpirare vllo modo poſſint: poſtremò facit vt nihil omnino aliud quàm tyranni voluptatibus parêre condiſcant. Sed vt malus cuſtos eſt diuturnitatis metus, ait Cicero, ſic nulla tyrannis diuturna eſſe poteſt. nam dome-

ſtici

ſtica vi facile collabitur: quia vnũ omnes metuunt ac oderunt; vnus omnes metuit & odit: qui verò illum occiderit, in maxima & gratia futurus eſt & gloria. facilius etiam externa vi diſſoluitur, quia boni ciues in quibus ſumma fides eſſe debuerat, cum hoſtibus ad vnius tyranni exitium mirabiliter conſpirant. itaque Aratus ac Timoleon breui tyrannos innumerabiles fregerunt. ea verò tyrannis quam Dionyſius vinculis adamantinis ſe colligaſſe iactabat, paulò pòſt à Dione familiari diſſoluta eſt. nec ita pridem Ludouicus Sfortia ab iis ipſis quibus plurimũ confidebat proditus eſt, ac de imperio turpiter deiectus. Sed plurimum refert vtrũ Reſpublica interiore malo, an externa vi corruat. vt enim quædam res à natura ſic temperatæ ſunt, vt nunquam interituræ videãtur: quædam verò tam malè ſibi cohærent, vt ſolo flatu diſſipari poſsint: ita quoque Reſpublica quo melius eſt ab ortus ſui primordio temperata, eò facilius vim externam repellit: à ſe ipſa verò difficillimè labefactatur. Illud tamen admonẽdi ſunt qui in Rerumpublicarum adminiſtratione verſantur, ſeruitia veterum, de Republica ſublata, religiones recentium inuectas, & clientelarum ac feudorum iura conuerſionum occaſiones incredibiles peperiiſſe, quæ veteribus ignotæ fuerunt. olim quidẽ metus erat, ne ſerui ad pileum vocarentur, & Rẽpublicam perturbarent, vt apud Tyrios, Sicu-

los, Romanos, maximas clades ciuitatibus intulerunt: poſtea verò quàm tyrannides graſſari cœperunt, ſeruorum libertas augeri viſa eſt, ac dominorum imminui poteſtas, maximè Tiberii temporibus, qui ſtatuam ſeruis aſylum propoſuit: vt apud Epheſios Dianæ templum: apud Athenienſes Theſei ſepulcrum: apud Cyrenenſes ſtatua Ptolemæi. poſtea necis poteſtas dominis eſt erepta temporibus Adriani: ac tyrannide premente, ſerui à dominis cœperunt metui, ne illos apud Tyrannum maieſtatis incuſarent. poſtea Chriſtiana libertas ſecuta, non putauit humanum, ſeruos quaſi beſtias operis ac vinculis vrgere: partim etiam *metuentes* Chriſtiani, ne in Paganorum poteſtatem delaberentur ſerui eiuſdem religionis, eos aſsiduè manu mittebant. atque hæc quod in promptu ſunt teſtibus non egent; quæ ſequuntur, ex obſcuris antiquitatibus eruenda fuerunt. quia cùm ſeruitia nulla ſint, quando deſierunt, intelligi non facile poteſt, vt ex eo conuerſiones imperiorum hauriamus, extant enim leges Caroli Magni, Ludouici Pii, ac Lotharii, de ſeruis, in libro legum Caroli Magni, & in libris legum Longobardorum. ſunt etiam de ſeruis & ancillis fugitiuis conſtitutiones Gulielmi regis Siciliæ ac Neapoleos, & Friderici II. Imper. in placitis regni Neapolitani. vixit Fridericus anno 1212. ſunt & Alexandri III. *P*ontificis, Vrbani III. Innocentii III. decreta de coniugiis ſeruorum,

runt. Alexander creatus eſt *P*ontifex anno 1158. Vrbanus 1185. Innocentius 1198. igitur à temporibus Friderici eſſe deſierunt. nam Bartol. ad legem hoſtes: de captiuis ſcribit, ſuo tempore ſeruitia nulla fuiſſe, ac iampridem deſiiſſe, nec homines Chriſtianis moribus vſquam vendi. vixit autem anno 1309. idque *P*anormitanus animaduerſione dignum ſcribit. Illud etiam non minus omittendum quod in Curiæ monimentis legi, decreto Senatus Catalaunenſem *P*ontificem prohiberi, quo minus feudum poſſidere aut ſeruos etiam conſentiente capitulo manumittere, decretum eſt anno 1272. antea quidem ſeruile bellum Hiſpanias grauiter afflixerat. ſub Aurelio Alfonſi regis filio; anno ſalutis 1281. ac mihi fit veriſimile Chriſtianos Arabum exemplo ſeruitia ſuſtuliſſe: propterea quòd Muhamedes, vel potius Homarus, ſeruos ſuæ religionis ad pileum omnes vocauit. quod in imperiis Chriſtianorum graues tumultus commouit, vt videre eſt in legibus Caroli Magni de coniurationibus ſeruorum, lib. 2. cap. 7. conceſſa libertate ſecuta eſt miſerãda illa, quæ Reſpublicas euertere ſolet, inopia: hinc furta, latrocina, cædes, & publicæ mendicantibus merces conſtitutæ. Religionum quoq; varietas imperia cœtusq; hominum vehementer labefactauit: quæ olim ab omnibus æque colebantur, præterquam à Iudæis. hinc igitur infinitæ Rerumpublicarum conuerſiones: ac plerique

Bartol

Religio

ſola religionis ſpecie maxima regna inuaſerũt: Arabes, inquam, Perſæ, Mauri, Pontifices, Romani. nam Ioſippi gens imperium Mauritaniæ Marinis ademit, eo modo quo Iſmael Perſarum regnum concionibus & religionis ſpecie recuperauit. id quoque tentauit Carolus V. in Germania, vt nuper quidam apud nos. Ipſi Pontifices Romani non modo Vrbem, ſed etiam Latium, Picenum agrum, Vmbriam, Flaminiam, Æmiliam, cum magna Hetruriæ parte: neque hæc tantùm, verumetiã regna Siliciæ, Neapoleos, Aragoniæ, Angliæ ſuæ ditioni, vectigalibus imperatis, ſubiecerunt. legi, nec ſine admiratione legi, quæ & qualia eſſent eccleſiæ Romanæ prædia: quę beneficia ſeu feuda: quæ vectigalia regibus imperata: ac profeſsiones Pőtificibus factas ab iis quos dixi Regibus. quæ mihi ſpectanda exhibuit ex archetypis Vaticani deſcripta, Carolus Mota collega meus antiquitatis ſtudioſiſsimus, ac optimus interpres. Quinetiam Gotofridus Bulionus, Syriam vtranque ſuis armis ſubactam, Pontificum Romanorum beneficio tulit acceptam. In quo videtur principum Africæ exempla ſecutus, qui regna, imperia, vitam, & fortunas omnes Pontificibus Iſmaelitarum accepta ferebant.

Conuerſiones Rerumpubli- His explicatis, videamus vtrum ex numeris Pythagoricis, conuerſiones imperiorum haberi poſsint. abſurdum ſanè mihi videtur quòd Plato Rerumpublicarum exitus & viciſsitudinis

nis ſola numerorum poteſtate metitur. tametſi enim Deus immortalis, omnia numeris, ordine ac menſura mirabili colligauit: non tamen numerorum viribus, multò minus fato tribuendum eſt, ſed maieſtati diuinæ, quæ ipſa, vt Auguſtinus ſcribit, fatum eſt, aut nullum omnino aliud exiſtit. itaq; cùm Ariſtoteles cauſis conſequentibus omnia tribueret, Platonis numeros irriſit, lib. 5. de Republica, quo nihil melius eſt in tota illa diſputatione, aut accuratius ab eo tractatum. cauſas autem conuerſionũ multas affert, quæ mihi videntur generibus omnino contineri: ſunt autem iniuria, honor, metus, contemtus, nimiæ paucorum opes, nimia multorum inopia quæ quod ab illo copiosè diſputata ſunt, omitto. ſed cùm Plato in illa Republica quæ propriè Socrati tribuitur, modis omnibus prouidiſſe fingatur, ne quis alteri vllam iniuriam inferret, ne quis alium metueret aut contemneret, néue honoris aut lucri cauſa Rempublicã perturbaret: poſtremò peſtes illas antiquiſsimas ciuitatum, ſcilicet opes & inopiam, de ſua Republ. ſummouiſſet: non poterant illa quæ ſunt ab Ariſtotele allata, interitum Reipublicæ afferre, ſi demus talem eſſe qua nulla melior fingi poteſt, interitum tamen ſentiet, inquit Socrates, ſua ipſius vetuſtate: quoniam eiuſmodi eſt omnium rerum natura. miror tamen cur Plato, qui mundũ diuina bonitate perpetuum fore putauit, alioqui ſuopte

-tarum ad numeros collata.

morbo ac ſenio ruiturum: non etiam de optimo Reipublicæ ſtatu idem iudicarit. Platonis interpretes exitium Reipublicæ tum demum fore tradiderunt: cum harmonia numerorum labefactaretur: nō igitur eſſet optimus ille ſtatus, quem Socrates animo concipiebat, ſi morbo interiore, aut concentu perturbato Reſpublica ruitura ſit. illud autem numeris acceptũ ferre abſurdum videatur. vt enim numeri malè ſibi cohærentes diſcrepantiam ingratam efficiũt; propterea quòd ex his ſoni cōflati miſceri non poſſunt, & cùm alius alium pellat, vtriq; vi quadam aures ſubire conantur. concẽtu verò ſonorum ſuauiter confuſo, id eſt cùm *rationi* congruentibus numeris apte miſcentur, nihil diſcrepare poteſt: ſic Reſpublica ſuaui ſemper concentu temperata confuſaque, vbi nullum diſſidium, nulla ſonorum diſcrepantia eſt, neque ex hypotheſi eſſe poteſt, non video quomodo labefactari queat. Quare falſum eſt quod ait Foreſterus, voluiſſe Platonem Reſpublicas initio bene conſtitutas, & eam præſertim quam nobis propoſuit ad imitandum, temporis decurſu veluti numéros initio bene ſibi congruentes, paulatim diſcrepare: idq; fieri putat, cùm à ſeſqui tertia ratione diſceditur. ſed ab eo tam multa peccantur, vt quid maximè, dici non poſſit, primum quòd rationes harmonicas tripla & quadrupla ratione connectit, quę paribus & imparibus numeris dupla triplaque

ratione

ratione debent copulari, vt ipſa numeri nuptialis natura docet. itaque ſuauiſſimus ac primus omnium concentus, cum ab vnitate diſceſſeris, eſt ea quæ ratio ſeſquialtera dicitur duorum ac trium, quæ nullo interiecto medio copulantur. poſtea novem & quatuor, vehementer diſcrepant, quia ſine medio cohærere non poſſunt: igitur ſenarius vtrunque æqua ratione copulabit: & cum vtroque ſuauiter cõcinet. conſimiliter 27. cum 8. eadem ratione qua ſuperiores coniunguntur, duobus interiectis mediis, ſcilicet 12. & 18. nec ſi in infinitum progrediare iſto modo, vlla diſcrepantia futura eſt. itidem in ratione ſeſquitertia triũ & quatuor non quidem iuſta eſt harmonia, vt ille voluit: cùm neque veteres, neque noſtri concentum illum ferre poſſint, ſine tertia aut quinta. ſed tamen is concentus ſuam quoque ſeruabit venuſtatem, ſi, vt in prioribus intermedios numeros quæramus. quid enim ineptius quàm eandem rationem conſtituere trium ad quatuor, quæ eſt viginti ſeptem ad 64. demus igitur veram rationem inter vtrunque 36. & 48. idem erit proximi cuiuſque concentus ad alterum, qui eſt in trium ad quàtuor. hæc autem harmonia concors perpetua futura eſt, etiamſi in infinitum progrediare, vt ſi demus 243. & 1024. qui in numero nuptiali duplaq; ratione ſunt quadrati, in concentu æquè diſcrepabunt, ac viginti ſeptem & ſexagintaquatuor. ſin ra-

tiones medias inſerueris ; ſcilicet 324. 432. 576. 768. proximus quiſque finitimo tam bene continet & cohærebit, quàm tribus quatuor ; quia in omnibus ſeſquitertia ratio eſt. In hoc etiam vehementer labitur quod aliorum opinionem ſecutus, magnum Platonis numerum duodenarii cubum facit : quod quidem ſi verum eſſet, cur Plato altera parte lõgiorem quæri voluit? plerique ad hunc ſcopulum ſuam nauem afflixerunt. Sed quoniam nihil obſcurius ac difficilius Platonicis numeris videtur, nihil temerè affirmabo : illud tantùm quod ad conuerſiones imperiorum pertinet, voluiſſe Platonem Reſpublicas quantumuis bene *conſtitutas*, etiam domeſtico vitio, vel externa vi certo quodam annorum decurſu labefactari: vt adamas & aurum, tanta naturæ vi ac præſtantia colligata ſunt, vt cum per ſe ipſos violari non poſſe videantur, à ſe tamen violantur, id quod ex principiis cõſtat: tum etiam externa vi, quia diuturnis ignibus, aut aqua chryſulca, paulatim effluunt & corrumpũtur. Sed mirum eſt ex omnibus Academicis tum Græcis tum Latinis, neminem hactenus numerorum præſtantiam illam ac dignitatem, quæ ad ſtatum imperiorũ pertinet, vllius ciuitatis exemplo docuiſſe : præſertim cum illud non modo pertineat ad ſtatus, ſed etiam ad incrementa, conuerſiones & exitus Rerumpublicarum: tum etiam Epicureos confiteri cogat, res humanas non

non temerè ac fortuito, ſed præpotẽtis Dei maieſtate ac prouidentia gubernari. quod igitur ab aliis omiſſum eſt ac fortaſſe conſultò prætermiſſum, breuiter complectamur. Hoc primum intueri licet, ſenarium perfectum numerum, feminas; ſeptenarium verò mares immutare: tum etiam vtriuſq; periculoſos eſſe morbos, qui in ſeptenarium ac nouenarium incurrunt & in tota rerum natura magnam eſſe talium numerorum poteſtatem: ſeptimus quiſq; annus, ait Seneca, ætati ſignum imprimit. hoc tamen de maribus dictum oportuit. ita quoque Rerumpublicarum conuerſiones, aut ſeptenariis ac nouenariis multiplicatis, aut eorũ quadratis in ſe ductis, aut perfectis, aut ſphæricis numeris, contingere, non ſine admiratione variis exemplis animaduerti. hominum quidem interitus, in ſeptenarios ac nouenarios incurrere, nemini dubium eſt in eam rem penitus intuenti: vt 14 18. 21. xxvii. xxviii. xxxv. xxxvi. xlii. xlv. xlix. lvi. ſi verò ſeptenarius cum nouenario concurrat, annum periculoſiſſimum eſſe omnis antiquitas comprobauit. hinc Auguſtus in quadam epiſtola gratulatur amicis, quod annum 63. quem ipſe fatalem omnium ſeniorum appellat, ſecurus euaſit. proximus eſt 70. quo mortuus eſt Petrarcha, eo die quo natus erat in orbem recurrente. deinde 72. quo mortuus eſt Epicurus, qui tanto ſtudio ſuæ ſaluti conſulebat. hunc ſequitur LXXVII.

quem

quem fere attigit Auguſtus; impleuit Fridericus III. hic annos LIII. ille LVI. imperauit. vterque mortuus eſt 14. Cal. Septemb. ſequens quadratus eſt nouenarii 81. quo mortuus eſt Plato, eodem die quo in lucem venerat recurrente. neque hunc numerum egreditur Dauid, cum deſcribit hominum vitam pauci ad LXXXIV. accedunt, qui ſeptenario duodecies ducto coaleſcit. atque hunc annum impleuit Theophraſtus, qui moriens de natura quæſtus eſt breue ſibi vitæ ſpatium, longum cornicibus dediſſe. hoc quoq; anno Paulus III. & IV. Pontifices mortui ſunt. ſunt tamen qui nonageſimum, id eſt, nouenarios decem expleuerunt; vt Fr. Philippus. Io. Apoſtolus vixit nouem & nonaginta, vt hiſtoria teſtatur. D. Hieronymus vnum & nonaginta vixit, id eſt XIII. ſeptenarios. quin etiam illi ipſi qui diuturnum illud tempus vixerunt, quod in libris noſtris ac literis teſtatum habemus, ſeptenarios aut nouenarios fere omnes expleuerunt Lamechus ſeptingentos ſeptuaginta ſeptem annos vixit. Methuſala nonagenteſimum ac ſeptuageſimum attigit. Abrahamus 175. id eſt 25. ſeptenarios impleuit. Iacobus 147. id eſt 21. ſeptenarios. Iſaacus 180. id eſt nouenarios 20. ac tametſi violenta mors interdum ob violentos fortaſſe radiorum, concurſus & traiectiones contingat: ſæpius tamen in ſeptenarios aut nouenarios incurrit, niſi diuina voluntate natura

pro-

prohibeatur. moriuntur enim innumerabiles anno LXIII. Ariſtoteles, Chryſippus, Bocatius, D. Bernardus, Eraſmus, Lutherus, Melāchthon, Siluius, Alexander, Iac. Sturmius, Nicol. Cuſanus Th. Linacer; omnes affecti morbis: eodem anno Cicero cæſus eſt, Alexander Pont. max. 72. venenum maleficum hauſit. Iſocrates nonageſimo nono accepta clade Cherroneſi ſeipſum inedia peremit. Plinius quinquageſimo ſexto ſuffocatus, Cæſar occiſus, Oecolampadius mœrore contabuit anno 49. Atticus inedia ſeptuageſimo ſeptimo. Idem igitur iudicium adhibeamus in conuerſionib. Rerumpublicarum: ſed ita vt quadratos & cubos ſeptenarii ac nouenarii; aut alterutrius cubum vel quadratum in radicem alterius ducamus: aut etiam perfectum numerum: aut denique ſphæricos & ſolidos cubos magno numero cōprehenſos. poſtremo quadratū & cubum duodenarii, qui ab Academicis magnus numerus Platonis appellatur. Quadrati quidem ſeptenarii ac nouenarii XLIX. LXXXI. cubi CCCXLIII. DCCXXIX. quadratus ſeptenarii ductus in radicem nouenarii 441. & nouenarii quadratus in radicem ſeptenarii 1067. perfectus numerus 496. nam 6. & 28. perfecti minores ſunt: reliqui perfecti centum & octo millia ſuperant, ac maiores ſunt quàm vt ad Reſpublicas accōmodari poſſint. quadratus duodenarii centum & quadragintaquatuor cubus

1728.

1728. quem numerum annorum nulla Reſpublica ſuperauit. quare numeri maiores reiiciēdi erunt. Sphærici numeri magno numero cōprehenſi quatuor ſunt ; puta 125. 226. 625. 1295. Hac numerorum paucitate in tam infinita multitudine, qui neque perfecti ſunt, neq; quadrati, neq; cubici : aut tales quidem, ſed ex paribus digitorum, non ex imparibus compoſiti: aut etiam ex imparibus, ſed non ex ſeptenariis aut nouenariis, qui in infinita multitudine ſunt admodū pauci : licet mirabiles omniū pene Rerumpublicarum conuerſiones intueri. Ac primum vt auſpicemur à cubo duodenarii, quem Academici nonnulli magnum & *fatalē* numerum Platonis eſſe aiunt, reperiemus monarchiam Aſſyriorum à Nino rege vſque ad Alexandrum Magnum, hunc numerum ad vnguem impleuiſſe, ex ipſius Philonis, quem Melanchthon, Funccius, ac doctiſſimi quinque ſequuntur, opinione. neque verò longius repetendum eſt, quàm à Nino, à quo Diodorus, Herodotus, Cteſias, Trogus, Iuſtinus auſpicantur: propterea quòd primus imperandi formā ſtabiliit, ac Babylonem condidit. Aſſyriorum verò & Perſarum verius eſt vt vna ſit, quàm monarchiæ plures : aut Chaldæorum, Medorum, ac Parthorum monarchias ab Aſſyriis & Perſis diuellere oportet : qui tamen eiuſdem pene regionis incolæ ſunt ac ciues. Alexander verò iure monarchiam nouam efficit, cum ab Europa

pa in Aſiam homo plane peregrinus, nouum genus hominum tranſmiſerit, Darii copias deleuerit, mores denique ac leges immutarit. ſed hæc ſuo loco. Rurſus ab eluuionibus aquarum, vſq; ad euerſionem templi ac Reipublicæ Hebræorum, numerantur anni à Philone 1717. Ioſippus ducentos amplius; alii multò pauciores complectuntur: putem ego tum ex hiſtoriarum veritate, tũ etiam ex ipſius numeri magni præſtantia, 11. annos ad Philonis calculum addi oportere, vt duodenarii cubo nihil deſit, aut ſuperſit. nam eo ipſo tempore defecit Ægyptus à regibus Aſſyriorum: Scythæ Aſiam minorem inuaſerunt: Piſiſtratidæ ab Athenienſibus; Tarquinii à Romanis eiecti ſunt. Ex eo quoq; Danielis hebdomades plurimum illuſtrantur. cùm enim maxima ſit inter omnes ſcriptores varietas de natiuitate Chriſti: Philo tamen qui omnium antiquorum certiſſimus habetur, colligit annorum tria millia 993. cui Lucidus tres adimit; Io. Maria ſex addit, idque ex multis coniecturis, quibus magis aſſentior; propterea quòd numerus ille eſt ex quadratis ſeptenarii ac nouenarii multiplicatus, puta ter mille 999: mirum in modum congruens conuerſionibus rerum maximarum, quæ poſtea ſecutæ ſunt. tum etiam Chriſti mors ea ratione incidit in annum mundi quater milleſimum. quo ſane pertinent ſeptuaginta Danielis hebdomades quæ annos capiunt CDXC. quod ſi auſpicemus

cemur ab anno ſeptimo Darii Longimani, propterea quod Eſdras tum miſſus eſt Hieroſolymam Reipubl. conſtituendæ cauſſa, id eſt, anno ſexto ante tempus Hebdomadarum: ſenarius ille ſolus inter digitos perfectus, cum hebdomadibus LXX. id eſt, ſepties ſeptuaginta annis (diem enim pro anno ſumit ſcriptura) conficit alium numerum perfectum CDXCVI. qui mirabiliter congruit conuerſionibus Rerumpublicarum, quod vt planum fiat, ne incertis coniecturis ducamur, exempla ex Romanorum faſtis conſularibus, quibus nihil certius eſſe poteſt, eruamus. nam ab V.C. vſq; ad eum annum quo Iulius Octauianus victo ad Actium *Antonino* primus à Senatu Auguſtus eſt appellatus, ac totius orbis imperium ei delatum, anni ſunt DCCXXIX. cubus nouenarii ab Auguſto ad Auguſtulum, qui poſtremus Romanorum Imperator in Faſtis appellatur (eſt enim ab Odoacre rege Gothorum eiectus) anni ſunt CDXCVI. perfectus numerus. ab V. C. vſque ad imperii euerſionem illam, numerus annorum quadratus eſt, ſcilicet M C C X X V. & ex integris ſeptenariis conſtans. M. Varro apud Cenſorinum ſcribit, Vectium augurio nobilem audiſſe cùm diceret, quoniam annos CXX. incolumis præteriiſſet, pop. Rom. ad M. & CC. peruenturum. totidem annos comperio à Nino vſque ad Arbacem primum regem Medorum. Funccius tres amplius annos complectitur: alii

pau-

pauciores, ſed illud mirabile mihi viſum eſt, quod non ſolum ab Auguſto ad Auguſtulum: ſed etiam ab exactis Vrbe regibus vſque ad Cæſarem Dictatorem idem numerus annorum CDXCVI. recurrit. neque id tantùm, verumetiam à Conſtantino Magno ad Carolum Magnum, quo anno primum Imperator Romæ creatus eſt, anni CDXCVI. ab Onuphrio ſtudioſiſſimo Romanæ antiquitatis colliguntur: tametſi magnā temporum, nullā numerorū rationē haberet. neque id ſolum, verumetiam ab Alba condita vſq; ad eius euerſionem; à Tullo Hoſtilio, nec plures ſunt, nec pauciores anni CDXCVI. hoc etiā ampliùs quod à Saule primo rege Hebræorum, vſque ad captiuitatē numerantur anni CDXCVI. tametſi Genebrardus tres addat; Græcus verò decem, Talmudici ſeptum fere detrahāt: ſed ſui dicti nullam neceſſariam afferunt rationem. à reditu populi, & ſecunda templi conſtructione ſub Zorobabele, vſq; ad eum annum, quo Herodes à Senatu rex appellatus, ſunt anni CDXCVI. conſimiliter ab Arbace primo rege Medorum, vſque ad Alexandrum Magnum CDXCVI. regnum verò Macedoniæ à Carano primo rege vſque ad obitum Alexandri, totidem annos capit. Funccius octo detrahit. alii XII. addunt, putem ego medium eſſe feriendum plura tamen huius numeri conuerſionum argumenta proferemus in Republ. Gallorum, conſtat autem numero Da-

nidis, ſenatioq; perfecto perfectus euadit: præterea ſolus in magno numero ex nouenariis & ſeptenariis conflatur, vnitate vtrobique deficiente; atque hic numerus eſt quem veteres innuere voluerunt, cum dicerent Rerumpublicarum periodum eſſe annorum D. cum nullam vim numerorum perficerēt. eſt enim numerus ille ineptus ad rerum humanarum aut naturalium conuerſiones. quippe nec perfectus, nec quadratus, nec cubicus, nec ſphæricus, neque ex nouenariis aut ſeptenariis, neque ex eorum radicibus aut quadratis conflatus. ſi quis autem diligentius animaduertat bella ciuilia Romanorum, ſeceſſiones plebis, ac cædes ciuiū inter ipſos, reperiet annorum numerum ſeptenariis, aut nouenariis, aut vtriſque conſtare. nam ab V. C, vſque ad regifugium, anni ſunt CCXLIII. à regifugio ad parricidium, CCCCLXVIII. à regifugio ad ſeceſſionē plebis in montē ſacrū, anni XVIII. ad ſecundam LXIII. ad tertiā CCXXV. ad ſeditionē Gracchanā CCCLXXVIII. ab hac rurſus ad bellum ciuile Marianū, XLV. hinc ad alterum Cæſaris, VII. à parricidio ad bellū ciuile Siculum, VII. hinc ad bellum ciuile Actiacum vltimū VII. numeri omnes ex integris nouenariis aut ſeptenariis aut ex vtriſq; cōflati. Vrbs autem ipſa capta eſt poſt eius conditionē anno CCCLXIV. qui ex integris ſeptenariis æque conficitur. ab V. C. vſque ad cladem Cānenſem, anni ſunt DXXXIX. qui numerus ex

ſeptua-

ſeptuaginta ſeptem ſeptenariis conflatur. tunc enim imperium Romanum pene deletum eſt. à clade Cannenſi ad Varianam, anni ſunt CCXXIV. ex integris æque ſeptenariis; & vtraque clades contigit IV. Non. Aug. Cõſimiliter Athenarũ mœnia ſolo exæquauit Lyſander anno ſeptimo ac ſeptuageſimo poſt victoriam Salaminiam. addit Plutarchus in Lyſandro, vtrunque contigiſſe ſexta die menſis Munichionis. Ita quoq; Pœni cum anno Chriſti DCCVII. Roderici regis anno ſeptimo Hiſpanias inuaſiſſent, anno poſt ſeptingenteſimo ſeptuageſimo eiecti ſunt, vt ex ipſo Tarapha Hiſpano ſcriptore colligitur. De cubo ſeptenarii multa quoque ſunt exempla: *eſt* enim numerus ille à Moſe in magno Iubilæo conſtituendo ſelectus. itaque à victoria Iudæorum aduerſus Amanum auxilio Heſteris, vſq; ad victoriam aduerſus Antiochum, anni ſunt CCCXLIII. & vtraque victoria obtigit III. Idus Mart. qui Hebræis Adar dicebatur. ex quo Hebræi hunc diem magno habent in honore. totidem anni ſunt ab Auguſto, ex quo imperium ſolus obtinuit, vſque ad Conſtantinum Magnum, cùm ſolus imperium accepit. Regnũ Perſarum à Cyro vſque ad Alexandrũ ſtetit annos CCX. qui numer⁹ ex integris ſeptenariis XXX. conflatur. totidem annos imperarunt Longobardi. Paulus Diaconus tres annos detrahit, qui reſtant vſque ad necem Deſiderii: tandiu Caletum tenuerunt Angli. Reges Syriæ & Aſiæ mi-

noris à Nicanore primo rege vſq; ad Philippũ ultimum, totidem annos imperarunt. Ab exitu Hebræorum ex Aegypto vſq; ad euerſionem templi ac Reipublicæ, numerantur anni nongenti, qui numerus ex duobus quadratis nouenario ac centenario in ſe ductis conflatur. non plures ſunt ab Euriſthene primo rege Lacedæmoniorum, ad Nabyda tyrannum; quem Philopœmen de imperio deiecit, ac ſtatum Reipubl. Laconicæ omnino immutauit. Lycurgi verò leges ſublatæ ſunt, ac Lacedæmonii Achæorum mores accipere coacti, anno poſt DLXVII. quã latæ fuerunt à Lycurgo: numerus ex quadrato nouenarii in ſeptenarium ducto. *Ptolemæi* verò à Lago vſq; ad Auguſtum, qui Aegyptum in prouinciæ formam redegit imperarunt annos CCXIV. qui ex integris ſeptenariis conſtat. Hæbreorum Reſpublica iacuit annos ſeptuaginta: totidem annos imperiũ Græciæ tenuerunt Athenienſes, vt ſcribit Appianus. Gothi à Theodorico primo rege, vſque ad Totilam, regnarunt annos ſeptuaginta ſeptem: vt Onuphrius in Faſtis ſcribit. Lacedæmonii XII. annos Græcis omnibus imperarunt, auctore Appiano hunc quoque numerum magni numeri radicem expleuit Alexander Magnus: nã ſex annos ante Darii mortẽ, totidem eo cæſo imperauit poſtea eius imperium, repẽte in plurima, veluti fulgur in partes deſiliit. Ac ne uetera querantur, domeſticis vtemur exemplis, & exactiſ-

exactiſſima temporum collatione Ioan. Tilii cum Faſtis coniuncta. Gallia Romanis paruit à Cæſaris extrema de Gallis victoria, vſque ad Marcomerum ducem Francorum (cuius opib. freta Valentiniano tributum imperanti denegauit) anno ccccxlı. qui numerus ex quadrato ſeptenarii ducto in nouenarium conficitur. hinc ad Vuaramundum nouem anni; ad eius regnum, ter nouem. ex quo verò dux eſt appellatus, vſque ad Pipinum, qui ex magiſtro palatii regnum inuaſit pulſo rege Hilderico, anni ſunt ccclııı. cubus ſeptenarii. à cæde Syagrii, qui Romanorum vltimus Galliæ præfuit, vſq; ad Capetum; qui genere Gallus, tametſi negat Germani, natione Andegauus. imperium Francis ademit, perfectus eſt ille numerus. CDXCVI. ab Vuaramundo vſque ad Capetum, anni DLXVII. numerus ex quadrato nouenarii in ſeptenario ducto rurſus ab Vuaramundo vſque ad Hugonis Magni, ac principum defectionem à rege Ludouico IV. ipſiuſque captiuitatem, anni ſunt dxıı. ſolidus cubus. hinc ad alteram Caroli Burbonii defectionem à Franciſco, eiuſq; captiuitatem, quadratus eſt dupli duodenarii, puta dlxxvı. totidem quoque numerantur à Capeto, ad ſacrum hoc funeſtumq; bellum, quod ciuili ſanguine nuper geſtum eſt. nec plures ſunt nec pauciores à captiuitate Caroli ducis Lotharingi (quem Capetus de legitima regni ſucceſſione cõpulit in carcerem Au-

reliorum) ad Carolum illum Lotharingũ, qui regiam poteſtatem adeptus, Capeti ſtirpem Aureliorum carceribus concluſit: & vtroque tempore infelix Aurelia fuit genti Lotharingorũ. conſimiliter à Carolo Simplice, quem bona fide Peronam profectũ, Hebertus comes captiuum detinuit, vſque ad Ludouicum minime omnium ſimplicem, qui tamen ſua ſe voluntate, vel potius temeritate Peronam contulit, & in eadem arce captiuus eſt à Carolo Comite retentus, annos habemus dxl. numerum ex integris nouenariis conſtantem. rurſus à Capeto vſque ad Caroli octaui memorabilem in Italiam expeditionem, perfectus eſt ille numerus cdxcvi. ab euerſione imperii Longobardorum, & Inſubria à Carolo Magno capta, vſq; ad conſimilem expeditionem, & Inſubriam à Ludouico XII. receptam, plane cubus eſt nouenarii, ſcilicet dccxxix. anni, quibus temporibus Reſpublica Venetorum grauiſsimas glades accepit. docuimus Venetos ante Carolum Magnum ſtabile imperium nullum habuiſſe, ſed pactis Nicephori & Caroli Magni libertatem accepiſſe. ſteterat igitur Reſpublica Venetorũ annos dccxxix. cùm eius euerſio pene ſecuta eſt. eodẽ enim tempore Maximilianus Imp. Ludouicus XII. rex Ferdinandus, Iulius II. Pont. in eius Reipublic. ruinam coniurarunt. quin etiã cum tot ac tantis hoſtibus Turcarum princeps ipſaque fortuna conſpirare viſa eſt. vrbs enim ſu-

phureis

phureis pulueribus fortuito acceſſis plurimum deformata eſt, ac auri vis infinita naufragio amiſſa. & quidem eo tempore Veneti lumen ingenii, conſiliiq; ſui magnificè oſtentarunt. hoc etiam animaduerſione dignum, quod à Godefrido, qui *P*erſas memorabili clade fregerat, ac Syriam ſeruitute liberarat, vſq; ad Balduinum vltimum, qui captus eſt à Saladino anni ſunt xc. numerus ex integris nouenariis conſtans. Græcorum quoque imperium Galli tenuerunt annos lxi. à Balduino ſcilicet vſque ad *P*alæologum. *P*ontificatum verò annos lxx. numerus vterq; ex integris ſeptenariis. ſed infinitus ſim, ſi omnia perſequar conuerſionum momenta. his tamen propoſitis exemplis, licet iis qui abundant otio, rerum omnium publicarum conuerſiones, ab incorrupta fide hiſtoricorum deriuare, & futura (quanquam cognita ſoli Deo) verius ac melius augurari, quam Cardani leuiſſimis & falſiſſimis coniecturis. putat. enim ab extrema cauda Helices, ſeu maioris Vrſæ, omne magnum imperium pẽdere, vt cùm verticalis eſſet naſcenti Romæ, illuc imperium detulerit: deinde Byzantium: poſtea in Galliam: inde in Germaniam deſilierit. quæ tam vere ſunt, quàm quæ de ſe ipſe ſcribit in ſua Geneſi, nunquam eſſe mentitum, idque admirabile ſibi videri affirmat. ſed vir bon⁹ hoc præſtare debet ne mentiatur, id eſt vt Nigidius interpretatur, ſcienter falſum dicat: prudẽs verò ne men-

dacium ei excidat, hoc eſt vt ille voluit, ignoranter falſum enuntiet. quid autem homini vel mediocriter perito eius artis quam ipſe profitetur, aliud eſt mentiri niſi hoc eſt? cum enim intelligeret innumerabilibus populis & vrbibus hanc ſtellam verticalem fuiſſe ac ſemper futuram, adiecit Solem in vertice quoque meridiano vrbi naſcenti eſſe oportere cum ea ſtella coniunctum ac tametſi vim illam in omnes eiuſdem paralleli populos effundi fatetur, vni tamen loco imperium deberi tradit. atq; hoc modo cornicum oculos configere ſe poſſe putauit. ſed cùm illa ſtella quinquaginta quatuor partibus abſit ab Aequatore, & circulum *Arcti* cum deſcribat, vt quantumcunque ex motu trepidationis declinet; XII. partibus ab vrbis perpendiculo recedat, perpendicularē eſſe non poſſe planum eſt. doceamus, ne in meridiano quidem, nec, vt ipſe ſcribit, cum Sole coniunctam eſſe potuiſſe; quod longitudine tantùm, & hora meridiana fiat oportet. id autem ex Varrone intelligi poteſt, qui, ut Plutarch. ſcribit, L. Taruntium Firmanum nobilem mathematicum iuſſit Vrbis & cōditoris diem & horam natalē, ſi fieri poſſe, deſcriberet. igitur diligenti ſiderum perueſtigatione competit Vrbis fundamenta iacta fuiſſe anno tertio ſextæ Olympiadis, in quo Dionyſius & Varro conſentiunt, quinto Idus Pharmuti menſis, ſiue XI. Cal. Maii, qui dies Palilia vocatur, Menſe Aprili,

li, hora fere tertia poſt meridiem, Ioue in Piſcibus, Saturno, Venere, Marte in Scorpione, Sole Taurum, Luna Libram decurrente, anno Romuli duodeuigeſimo. Illud etiam didicit Plutarchus ex Antimacho Lyrio. Vrſæ maioris nuſquã meminerunt. erat autem ea ſtella in dodecatemorii Leonis parte xvIII. ſcrupulo, lxi. vt perſpicuum fit ex ipſius Copernici tabulis, & accuratiſſima motuum doctrina: his verò temporib. in xx. parte Virginis ſcrupulo l. quæ cum ita ſint, quomodo fieri potuit vt Romæ naſcenti verticalis eſſet, cùm pars duodecima Geminorum cor cæli teneret. ab eo enim Leonis pars xvii. quinquaginta quatuor partibus abeſt: quanto minus Soli coniungi potuit, qui Taurum percurrebat, extrema verò Vrſæ Leonem? aberat igitur xc. partes in longitudinem, xlv, in latitudinem, quo minus Soli cõiungeretur vllo modo. hoc verò ineptius, quod Byzantio verticalem dixit, cùm imperiũ illuc à Romanis translatũ eſt. cum tamen Vrbs illa prius eſſet condita, quã Romulus natus, vt ex Polybio cõſtat; multo magis abſurdum, quòd è Græcia in Galliæ verticẽ deſiliit, hinc in Germaniã cõtra naturã ſui motus & inclinationis. ſed hæc riſu magis quàm confutatione digna videntur. cur enim Scãdi & Liuones, qui nõ modo caudã, ſed etiã totam Vrſam, perpendicularẽ Soli habẽt, nullum vnquã imperium eo pertraxerunt, ſed cõtrà, pateant incurſionibus &

imperiis finitimorum? Aut ſi perpẽdiculares ſtellæ imperia tribuant, cur illæ quæ illuſtres ac regiæ à veteribus dicũtur? Regulus, inquam, Palilicium, Virgiliæ, Antare: cur illæ xv. quas ipſe Cardanus Regias vocat; cur Spica, Fidicula, Arcturus, atq; adeo planetæ omnes, qui penè ſoli Africæ perpendiculares ſunt, illuc imperia non tranſtulerunt? nam Europæ & Aſiæ legionibus ſemper Afri ceſſerunt. Aliter Copernicus, qui imperiorum conuerſiones ad centrũ eccentrici parui circuli, eiuſq; motum pertinere iudicauit, vt eius diſcipuli ſcripſerunt. paruus autem circulus non Solis eſt, quem immobilem ipſe iudicauit, ſed ipſius terræ, quã motu cieri voluit. nemo tamen inſcitiæ tantæ fuit vnquam, vt à centris circulorum cæleſtium, multo minus terreſtrium, vim vllam influere putaret: neque id Copernicus ſcribere auſus eſt; ſed eius diſcipuli ſomniũ illud pro re certa & explorata tradiderunt: quæ cum ex hiſtoria falſa comperiantur, nec motus centri eccentrici, ſiue Solis, cum imperiorum conuerſionibus vllo modo congruat; fatendum eſt ab immortali Deo totum illud pendere: aut ſi ad cauſas conſequentes conuerſionem imperii cuiuſque referamus, Deo ſideribus velut inſtrumentis vtente, ad inſignes illos ſiderum concurſus, de quibus ſuperiori capite diximus, pertinere iudicandum erit: ſed quia veteres illud animaduertere nõ potuerunt propter ignotos cæleſtiũ

orbium

orbium motus : poſteri verò penitus neglexerunt: nulla facilior ratio viſa mihi eſt, quàm illud ex numeris quodammodo colligere: ab radice cuiuſq; imperii (quam Ptolemæus ἐποχὴν Alfonſus Eram, id eſt radicem Hiſpanico verbo appellat) initio ducto: velut in febricitantibus ſolemus ex ipſis decretoriis dieb. ſalutem aut παροξυσμὸν augurari: ita vt dies vna & eadem, ſi plures variis temporibus laborare cœperint, aliis quidem ſalutaris ſit; aliis extrema. interdum tamẽ ſiderum ac maleficæ traiectionis tanta vis eſt, vt ſine diſcrimine dierum, plures vno hauriat & eodem momento: ita ſuis etiã morbis imperia laborãt, vt Polybius ſcribit: & vt violentos interdum; ita naturæ quoque cõgruentes exitus habent, certis quibuſdã ac decretoriis numeris cõprehenſos. nec me mouet, quod Ariſtotel. lib. v. de Republ. & extrem. Θ τῶν μετὰ τὰ φυσ. nihil omnino in numeris momẽti eſſe putauit: cur ergo ſeptimus maſculus ſcrophulis medetur? cur partus ſeptimo ac nono mẽſe viuunt, octauo nunquã? cur ſeptẽ planetæ nouem orbes? cur iliorũ ad hominis longitudinem ratio ſeptuplex? id enim Ambroſius Pareus Regius chirurgus mihi cõfirmauit cur dies ſeptimus inedia necat? hoc equidem Plinius diuturna experiẽtia cognitum ſcribit. cur Lunæ mirabiles conuerſiones ſeptenariis omnino conſtant? cur ſeptem neruorũ

paria? cur philomela ſeptemdies, totidemque noctes aſſiduè nouem diſcrimina vocum ingeminat: cuius miraculi admonuit Iac. Boius Præſes curię Armoricorũ, vir optimè à natura, vberius etiã à doctrina politiore informatus: cur denique ſeptenarius Euripi fluxus ac refluxus Ariſtotelem, vt quidam prodiderũt, ad furorem; vt alii, ad præcipitium adegit? quia nõ ceperat Ariſtoteles Euripum, Euripus Ariſtotelẽ dicitur cepiſſe. at ſapiẽtiſſimus Moſes & Prophetæ, omnia pene oracula ſeptenariis concluſerunt: celebritates ſeptimo die, ſeptima hebdomade, ſeptimo menſe indictæ: ſeptimo anno agrorum quies, ac ſeruorum manumiſſio: poſt annum verò ſepties ſeptimum, magnus Iubilæus, & liberatio omnium debitorum, agrorumq; ad priſtinos dominos reuerſio. hinc ſeptenarius ab Hebræis ſacer numerus eſt appellatus. atque hæc ſignificant res humanas non temerè ac fortuitò ferri, vt Epicurei iactãt; nec inuiolabili fato, vt Stoici: ſed prudentia diuina: quæ tametſi res omnes, admirabili ordine, motu, numero, concentu, figura colligauit, nihilominus eas voluntate, arbitrioque ſuo interdum mutat: vt Ieſaias de Ezechia ſcribit, cui precanti Deus vitam protraxit, & ſolem retrogreſſum oſtendit. interdum verò tempus maturare dicitur in ſcriptura ſacra, propter ſcelerũ vltionem, vel commiſerationem, vt Paulus de oraculo Heliæ ſcribit. argumento ſint eluuio-

nes aquarum, quæ Dei iuſſu citius factæ ſunt, quam numerus magnus ordini naturæ congruens expleri potuiſſet, id eſt anno conditi orbis. M.DCLVI. cui numero ſic addātur octo nouenarii, ſcilicet, LVII. conflatur cubus ille magni duodenarii: vt homines intelligāt nullis numeris, aut vlla neceſſitate obligari Deum, ſed naturæ legibus ſolutum; non à Senatu aut populo, ſed à ſe ipſo: nam cùm naturæ leges ipſo iuſſerit, nec ab alio quàm à ſe ipſo imperium habeat, conſentaneũ eſt ſuis leg:b. eſſe ſolutum, & aliter atq; aliter decernere de reb. iiſdem. ſic enim Ambroſius ſcribit, non ſemper improborum ſcelera vindicari, ne putent inferorũ nullas eſſe pœnas, nulla præmia bonorum: neque tamen flagitioſos omnes impunè viuere, ne illud iactent, Mortalia nulli ſunt curata Deo: ita quoq; de bonorum & impiorum Republ. iudicandum eſt, ne fatis aut fortunæ quicquam tribuere cogamur. Hæc breuiter ſunt à me de cōuerſionib. imperiorum ex intima Philoſophia diſputata, tum vt eruditos ad pulcerrimarum earum rerum contemplationem excitarē; tum etiam, vt in imperiorum mutationibus ne nos ipſos affligeremus; quod magnis ſæpe viris accidit. etenim nulla re Pompeius è clade Pharſalica dilapſus ac Reipub. caſum acerbiſſimè lugens leniri potuit, quàm Secundi Philoſophi oratione, qua perſuaſus eſt certos eſſe à Deo immortali ambitus imperiorum conſtitutos.

Nunc

Cōuerſiones imperii Romani.

Nunc ab hiſtoria conuerſiones & exitus Rerumpub. quæ olim magis claruerunt, cũ noſtris comparemus, vt ex vtriſq; veritas magis eluceſcat. Omnium autẽ clariſſima fertur eſſe Romanorũ, quæ cũ aliquãdiu ſub regib. floruiſſet, in tyrannidem prolapſa Tarquiniorum: deinde his exlcuſis in optimatum ac patriciorum poteſtatem ſæpius repugnante plebe, pòſt in factionem decemuirorum, quibus cæſis, ac proſtratis populus aliquandiu legitimè ac temperanter imperat, quouſque in homines incideret rerum nouãdarum cupidos: hinc ochlocratia, vel potius anarchia turbulentæ plebis à ſeditione Gracchana uſque ad Marium & Syllam, qui vrbem ciuili ſanguine crudeliſſimè *fœdarunt*: ſexto denique ac trigeſimo pòſt anno, à Cæſare & Pompeio partium ducibus miſerrimè iactata fuit reſpublica, quouſque legitimo vnius Auguſti dominatu gubernaretur: hinc variè ab optimis principibus, mox etiam à tyrannis ſuſcepta, tãdem aliquando dignitatem amiſit, cum Imp. Conſtantinus magnam partẽ Senatus, ac ſedem imperii Byzantium tranſtuliſſet. poſtremò in Gothorum, Græcorum, Gallorum, Germanorum, Hiſpanorum poteſtatem peruenit, & alienis imperiis aut Pontificum libidini ad hæc vſque tempora ſeruiuit. Iiſdem ferre procellis iactati ſunt Athenienſes.

Conuerſiones imperij Athenienſium.

Cùm enim Cecrops Atticorum XII. oppida fortiter ab hoſtium incurſione prohiberet, regnum

gnum adeptus eſſe dicitur, ab eoque regnatū eſt vſque ad Aeſchylum annos circiter DCCC. poſt Aeſchyli mortem qui perpetuum imperiū tenebat, optimates magiſtratū quaſi Dictatorem decennalem crearūt: ſed cùm is magiſtratus nimia poteſtate abuteretur, anno definierunt. primus Creon annuus magiſtratus, qui ἄρχων à Græcis, iudex à Latinis dicebatur, electus eſt. quoque magiſtratu tantiſper vſi ſunt, dum Piſiſtratus eodem modo, quo Dionyſius ad corporis ſecuritatem impetrata cohorte aduerſus Alemæonidas, perpetuam poteſtatem inuaſit. tum Hyparchus & Hippias Piſiſtratidæ, imperium annos ſeptuaginta, vt Ariſtoteles *ſcribit* vi tenuerunt, quouſque alter cæſus eſt; altero mortuo ſecuta eſt popularis poteſtas à Solone prius inſtituta, ſed legitima tamen ac iuſta nam quinta claſſis, id eſt infima plebs, & populi pars longè maxima, lege Solonis ab honorib. & imperiis arcebatur primus Ariſtides legem illam abrogauit poſtremò Pericles ſtatum popularem in turbulentam ochlocratiam mutauit; cum Areopagitarum ſublata, aut valde imminuta poteſtate, qua Reipublicæ ſalus & dignitas continebatur, ad plebem infimam omnia iudicia, conſilia, totiúſque Reipublicæ gubernationem, propoſitis præmiis ac largitionibus, quaſi eſcam imperii detuliſſet. eo mortuo, deinde eiecto Alcibiade, cæſo Nicia cum exercitu, imperiū

ad opti-

ad optimates c c c c. delatum eſt: paulò poſt tamen Thraſyli factione plebi reſtitutum, tandē amiſſa claſſe ad Aegoſpotamos, Athenienſes cum ſociis omnibus in Lacedæmoniorum poteſtatem venerunt. à quibus optimatum poteſtas eſt vbiq; pro populari conſtituta hinc x x. delecti optimates Athenienſium Rempublicam gubernarunt: qui ſtatim euaſerunt factioſi tyranni: his igitur paulò pòſt à Thraſybulo cęſis ac proſtratis, ſumma poteſtas rurſus ad populum rediit, ac tandiu ſtetit, quo ad Antipater Lamiaco bello, populare imperium paucis optimatib. qui ſua iuſſa exequebantur, permiſit, inter quos princeps erat Demetrius *Phalereus*. ſed quarto ac decimo pòſt anno Demetrius Poliorcetes eiecto Phalereo, ſpecieq; propoſita libertatis tyrannidem inuaſit: eo tamen ab hoſtib. capto, Athenienſes rurſus popularem libertatem vſq; ad Syllæ tempora retinuerunt. is enim vrbem Mithridati fauentem expugnauit, tamque hoſtiliter, tantaque cum ciuium ſtrage diripuit, vt riui ſanguinis tota vrbe decurriſſe ferantur. antea quidem populi Romani beneficio libertate fruebantur, quam poſtea quoque eodem beneficio recuperarũt, vt Plinius ſcribit: nihil tamen præter vmbrã libertatis habuerunt, cũ tyrannorũ ac magiſtratuum libidini ſeruirent. ſed animaduerſione dignum eſt, quod imperium Græciæ annos duntaxat ſeptuaginta tenuerunt, vt Appianus ſcribit. tametſi Demoſthenes

ſthenes Olynthiaca III. duntaxat annos xlv. Athenienſis imperaſſe putet.

Imperium Lacedæmoniorum à regibus (qui annos circiter ccc. ab Euryſthene vſq; Lycurgũ regnarunt) in tyrannidem, vt Plutarchus tradit, conuerti cœperat, cum Lycurgus popularẽ potentiam inſtituit, ſed valde moderatam, vt antea docuimus anno poſt XXIV. Theopompus ac Polydorus optimatum imperium omnino ſtabilierunt, atque in eo ſtatu floruerunt annos DLXXVI. vſque ad Nabida tyrannum, quem Achæi duce Philopœmene imperio ſpoliarunt, ſublataq; Lycurgi diſciplina, ex Achæorum inſtitutis Lacedæmonios viuere coegerunt. tandẽ Achæi quoque à Romanis fracti ſunt, & vtriq; Romanorum imperio acceſſerunt. & quoniam methodum ſcribẽtem decet vniuerſa, non ſingula complecti, ac veluti digitos ad fontes intendere vnde illa hauriantur, prætermittemus Reſpublicas obſcuriores, Thebanorũ, Corinthiorum, Meſſeniorum, Siculorum, Sicyoniorum, Argiuorum, Cretenſium, Corcyræorum, quarum conuerſiones tradidit Pauſanias accuratè, ſi quis ſubtilius inquirere velit. quibus plane perſpectis, ſimiles in Italia Rerumpublicarum exitus reperiemus.

Conuerſiones imperii Lacedæmoniorũ.

Poſteaquam enim Gallorum imperio pulſis Longobardis accreuiſſet Italia, tum etiam Germania, Saxonia, Pannonia & Hiſpaniæ bona pars, imperium inter liberos Ludouici Pii di-

Conuerſiones imperii occidentalis.

uiſum eſt Carolo Caluo primogenito Franciæ imperii caput; Lothario Italia primum, deinde Lotharingia: Pipino Aquitania: Ludouico Germania ceſſit: ſed ita, vt alii aliorum imperio minimè tenerentur. deinde vario bellorum euentu, in idem Germaniæ & Italiæ regnum coaluit: quouſque intermortua Caroli Magni ſtirpe, Germaniæ reges de principum conſenſu crearentur: qui per legatos & vicarios Italiam & Heluetiam; per ſeipſos Germaniam regebant. cùm verò in tyrannides lapſi fuiſſent, Germani excuſſa ſeruitute, imperium optimatum: Heluetii populare: Itali Pontificum & Imperatorũ odiis in partes Guelforũ ac Gibellinorum diſtracti, ex legatis Pontificum & Imperatorum partim reges nacti ſunt, partim tyrannos. reliqui populares & optimatũ ſtatus probarunt. vt enim Pontifex Vrbanus regnũ Neapolitanum & Siciliam Gallis: ſic Ludouicus Imp. vrbes eccleſiæ Romanæ præfectis dono dedit: plures etiam pertæſæ ſeruitutẽ peregrinorũ, imperia domeſtica ſubire maluerunt. In Mediolanum & magnã Inſubriæ partem, Comites Angleriæ gentis occuparunt: Veronam Scaligeri: Patauium Ecelini: Mantuam Bonicolſii: tum his expulſis gens Gonzagarum; Bononiam Bentiuoli: Fauentiam Manfredi: Ariminum Malateſtæ: Peruſiam Baleones: deinde his eiectis Othones: Tifernum Vitellii: Ferrariam, Rhegium, Mutinam Ateſtini: Camertiũ

Ve-

Veranii: Vrbinarium Feltrii: Piſaurum, Forolïuium, Forocornelium, Sfortię: Picenũ agrum, Vmbriam, Flaminiam, Æmiliam, Latium, cum maxima Hetruriæ parte, Pontifices tenebant. Interim Veneti, qui à Carolo Magno & Nicephoro libertatem impetrarãt, Iſtriam primum, deinde Liburniã (Inſulas omitto) Taruiſium, Vicetiam, poſt etiam Patauium, Veronam, Bergomum, Brixiam, Cremonam, Nouocomum, Rauennam aliis ſenſim ademerunt. Florentini quoque empta libertate à Germanis, Piſanos, Volaterranos, Piſtorios, Aretinos & finitima oppida ſubegerunt. Lucenſes, Senenſes, Genuẽſes, ſe quoque in libertatem iiſdem temporibus vindicarunt. hæc tam multa oppida, tot vrbes ac multo plures, imperiis & finibus diuiſæ, à regib. in tyrãnos: hinc in optimates: mox in factiones & populares ſtatus, interdũ etiam in puram anarchiam inciderunt. neque enim vlla pars orbis terrarum plures habuit Rerumpublicarũ conuerſiones. poſtremò res omnes publicæ, quarũ memoriam vllam habemus, in monarchias relapſæ fuerunt, præter Venetos, Lucenſes, Genuenſes, Rhaguſios, Heluetios, Germanos. de Venetis ac Germanis antea dictum eſt. aliarum quoque ſtatus & conuerſiones, quàm breuiſſimè complectamur.

Heluetiorum ſtatus & conuerſiones.

Heluetii quidem cùm Imperatorum Legatos & Vicarios, Comitesq; Habſpurgenſes, qui poſtea Duces Auſtriæ fuerunt, diu pertuliſſent;

tyrannidis euertendæ cauſa, ſocietatem inie-
runt anno M.CCCXV. primum Suici, Vrani,
Vnderualdii: deinde Lucernates, Tugiani, Ti-
gurini, Bernates: poſt etiam acceſſit Baſilea, ſed
non tanta neceſſitudine coniuncta: tandem Le-
pontii, Veragri, Rheti, Seduni, Sangallii, Mul-
huſiani, Rotuillenſes; poſtremò Geneua: quas
vrbes imperiis eſſe ac finibus diuiſas antea do-
cuimus. omnium autem ſtat⁹ popularis eſt, ſed
quinque minores pagi, qui Montani vocantur,
neſcio quid habent magis populare quàm Ber-
nates, Tigurini, Baſilienſes, & qui ab *imperio*
Germanorum poſtremi defecerunt. vtuntur
etiam in ferendis ſuffragiis veteri χειροτονίᾳ,
cùm popul⁹ ſimul cogitur in vnum locum. hoc
igitur omnium commune eſt, quòd magiſtra-
tus annui ſunt, contra quam plerique putant:
ſed interdum re bene geſta in biennium aut
triennium imperiũ prorogatur: montani qui-
dem, ſummum magiſtratum vnum habent, qui
Man appellatur huic adiungitur legatus ſeu
Cancellarius: tum Camerlingus, quaſi Tribu-
nus ærarii: poſtea conſiliarii duodecim. atque
hi omnino 15. viri omnis domeſticæ militariſ-
que diſciplinæ curam gerũt. ſunt præterea pro-
uinciales, ſeu municipiorum magiſtratus ac
iudices, à quibus ad XV. viros prouocatur. Ber-
nates ſummum magiſtratum, Baſilienſes ac re-
liqui fere Burgomagiſtros: præter Geneuates,
qui Syndicos appellant, quibus imperium ma-
ius

ius dederunt. Sed in eo plerique falluntur, qui Bernates, quorum imperium latiſſimè patet (habent enim oppida circiter 40.) tum etiam Baſilienſes, Tigurinos, Geneuates, & eos qui à Germanis defecerunt, optimatum imperio gubernari putant: quod Senatũ vident trecentorum virorum, alibi quadringentorum de Republica conſilium capere. at eorum decreta, ſi ad ſtatum Reipublicæ pertinẽt, rata non ſunt, niſi populus iuſſerit. id autem fit conuocatis collegiis & corporibus opificum in ſua quæq; comitia, quæ *Schaffa* vulgo appellantur, ab eo qui princeps eſt omnium collegiorum: deinde collegii cuiuſque Syndicus ac Tribunus populi iuſſa refert in Senatu maiore. eſt enim triplex vbique fere Senatus, quadruplex etiam Baſilienſes: in quibus ſane verſatur Reipubl. ſalus: propterea quod rerum omnium curam gerunt, nec quicquam fertur ad populum inconſulto Senatu: nec ad Senatum maiorẽ, niſi decretum fuerit in minore Senatu: nuſquã verò gentium leges maiorem vim habent: neque enim ad populi voluntatem mutantur, nec impunè violantur. quemadmodum autem de quinque generibus popularis imperii, quæ ab Ariſtotele traduntur, nullum pernicioſius eſt quam ſi populi voluntas legibus ſuperior ſit, ac pro lege habeatur, vt de Athenienſibus Xenophon ſcribit; ita nullum moderatius ac laudabilius eſſe poteſt, quàm ſi legum vinculis plebs

indomita coërceātur. non mirum igitur ſi iam annos 250. in ſumma rerum geſtarum gloria floruerunt. duab. etiam rebus imperium illud populare conſeruatur; æquabilitate iuris, & frequētia conuiuiorum: nobiles enim, qui popularem ſtatum apud Megarenſes, Romanos, Florentinos, Senenſes, Genuenſes, ſæpius labefacturum; nulli ſunt apud Heluetios: aut ſi qui plebis furorem olim euaſerunt, qui pauci ſunt admodū, eiurata nobilitate cum infima plebe verſantur, nec fere ſummos magiſtratus, quibus laniones ac cerdones fruūtur, adipiſci poſſunt, conuiuijs autem, quæ in Schaffis perpetua ſunt, non modo contentiones & *odia prohibentur*, verumetiam incredibli amore inter ſe ciues & cum Republica cōiunguntur. hic autem finis eſt legum omnium humanarum. ac tametſi Bernates, Tigurini, Baſilienſes mutata religione, compotationes illas tollere conarentur, non potuerunt tamen. Geneuates qui minus populares ſunt, ab eiuſmodi moribus abhorrent. nullis enim cōuiuiis publicis vtuntur præterquam ſacris, quæ tertio quoq; menſe religioſiſsimè coluntur. illas vero perpotationes Heluetiorum, priuatis rebus ac publicis, tum etiam religionibus ac virtutibus inimicas eſſe putant. habent vtrique ſui conſilii cauſam probabilem, nec magnorum virorum auctoritas & exempla deſunt. nullæ tamen apud Heluetios ſimultates. Geneuates vero priuatis occul-

tis

tis odiis laborare dicuntur, ac metu magis in officio quàm amore contineri. nihil autem quod metu fiat, diuturnum eſſe poteſt. argumento ſit illa coniuratio, quæ ſuperioribus annis pene Rempub. oppreſsit. fortaſſe tamen ciuium animi à peregrinis abalienati cauſam coniurationi præbuerunt. ſed illud Geneuates laudabile, ſi quid vſquam gentium, quodque Rempubl. efficit, ſi non opibus & imperii magnitudine, certe virtutibus ac pietate florentẽ: illa ſcilicet Pontificum cenſura, qua nihil maius ac diuinius cogitari potuit ad coërcendas hominum cupiditates, & ea vitia quæ legibus humanis ac iudiciis emendari nullo modo poſſunt. hæc tamen coërtio ad Chriſti normam dirigitur, latenter primum & amicè: deinde paulo acerbius: tum niſi pareas, ſequitur interdictio ſacrorum grauis & efficax: interdictionem animaduerſio magiſtratuum. ridiculum eſt enim, vt ait Seneca, ad legem bonum eſſe, ita fit vt quæ legibus nuſquam vindicantur, illic ſine vi ac tumultu coërceantur ab iis cenſoribus qui ſummam virtutis opinionem de ſe ipſi excitarunt. igitur nulla meretricia, nullæ ebrietates, nullæ ſaltationes, nulli mendici, nulli otioſi, in ea ciuitate reperiuntur.

Genuenſium ſtatus & conuerſiones.

Genuenſes populi rerum quondam geſtarum gloria, & maris imperio clari, cùm Venetis dominatum & vrbem ipſam pene ademiſſent, tãdem ab illis fracti, ſe ipſos primũ Carolo ſex-

to Gallorum regi; deinde Medionali Comitib. ſponte dediderunt. quibus temporibus cùm Fregoſii & Adurnii Rempublicam in partes diſtraherēt, plebs arreptis armis patricios omnes eiecit: Tribunos pleb. octo creauit: præſidia Gallorum expulit: arcē vi recepit: ducem Fullonem creauit, quem poſtea Ludouicus 12. egit in crucem, & vrbe expugnata ciues grauiſſimè mulctauit. ſed cùm Inſubria Carolo V. Imperatori ceſſiſſet, Andreas Dorius, à Gallis ad Carolum ſe recipiens, Rempublicā omni bellorum ac tyrannidis metu liberatam, quaſi Aratus aut Lycurgus alter, optimis legib. ac inſtitutis informauit; optimatum imperiū quòd *ante populare* fuerat, vel potius plebeium, ex generis antiquitate, opibus ac ſplendore inſtituit, & in tribus octo ac 20. diuiſit, ſublatis partium nominibus, quæ Rempublicam perturbarant: ea lege vt ſingulis annis decem optimates ex plebeis crearentur, vti quiſque virtute vel opibus præſtaret: quæ tamen lex antiquatur; vt à Genuenſibus accepi, & pauci ad ius honorum admittuntur: collegium optimatū ciuibus cccc. impleuit, quorum ſumma poteſtas eſſet, vt optimates omnes, qui fere ſunt mille ac ducenti, viciſsim imperarent. ciuium autem numerus octoginta millium eſſe putatur: neque enim certo ſcire potuit, optimatibus igitur ſummum imperium permiſit, puta legum, belli, pacis, ſummæ prouocationis, ac magiſtratuum o-

omnium

mnium creationem; in primiſq; Senatus, cuius etiam annua poteſtas eſt. Ducis autem imperium, quòd antea perpetuum erat, biennio definiit, adiecto præſidio militum Germanorum D. atque hic ſolus optimates & Senatum conuocare poteſt. exacto magiſtratu, in numerum procuratorum (hi ſummam habent in conſiliis de Republica ſuſcipiendis auctoritatem) cooptatur; poſteaquam ſuæ integritatis ac innocentiæ teſtimonium Syndici tulerunt. Ducis autẽ eligendi formam valde perplexam omitto: eiuſmodi tamen eſt, vt nemo niſi ſummæ integritatis & patriæ nobilitatis (cùm ante plebeii duntaxat veteri lege crearẽtur) eum magiſtratum capere poſſit. nullus enim ſorti locus eſt. huic adiunguntur octouiri ſemeſtres, eadem poteſtate qua ſeptemuiri apud Venetos. vt quinqueuiri Syndici fere parem cum decemuiris Venetorum auctoritatem habent. hi Reipublicæ curam gerunt. ſequitur magiſtratus, qui vniuerſæ iuriſdictioni præeſt, quem *Poteſtatem* vocant. ſolet autem ex peregrinis honeſto præmio in vrbem acciri, cũ tribus legatis. ab eo prouocatur ad Senatum in capitalibus cauſſis. deinde ſeptemuiri ſemeſtres, qui extraordinarii vocantur, quod lites arbitratu ſuo dirimendi ac tutores dandi ius habẽt. præterea quinqueuiri cauſarum ciuilium peregrini homines, quorum poteſtas biennio definitur: vulgo Rotam appellant. poſtremi ſunt

Cenſores qui collegiorum Præfectos cogunt, ne quis mercatura, ponderibus, menſuris, opificiis abutatur: militares autem magiſtratus ſingulis annis creantur 40. centuriones, quibus imperator vnus præficitur. Ærarii verò cura defertur ad collegium Georgianum, tantopere ab omnibus laudatum, quod centumuiris & octo Tribunis ærarii conſtat, vnde incredibiles vrbis opes & vtilitates, quæ exportoriis & vectigalibus prædiorum publicorum & oppignoratorum conflantur.

Status Lucenſium. Eſt etiam Lucenſium ſtatus in optimatum poteſtate. cùm enim cenſa fuerint in ciuitate non ita pridem 34. hominum millia. duo circiter imperio præſunt viciſſim: etenim annuũ collegium ex optimatibus 60. conflatur, penes quos ſumma Reipubl. poteſtas eſt, ab his decemuiri creantur cum imperio triennali, quorũ maximus Vexillifer appellatur. his capitale eſt vrbem deſeruiſſe. creatur etiam Senatus octodecim virorum, qui vna cum decemuiris de Republica conſilium capit. ſequuntur minores magiſtratus; Rota triumuiralis, ex vno Prætore ac duobus Aſſeſſoribus: quorũ alter publica iudicia diſceptat. alter priuata: omnes tamen peregrini. poſt etiam nouem viri, cum Prætore peregrino, iudices mercatorum, tum Præfecti annonę, ſalis, commeatus, præterea octouiri, qui peregrinorum curam gerunt. poſtremò ſex ærarii; totidem militũ Tribuni.

Sed nihil præclarius collegio Cenſorum, qui homines improbos, & licentius vitiis indulgentes ſæpius notatos de magni concilii ſententia triennali exilio puniunt. Neque tamen Lucenſes, neque Genuenſes plane liberi ſunt, ſed Hiſpanorum regi acceptam ferunt data pecunia libertatem. Genuenſes quoque vt inſula Chio fruerentur, Turcarum principi 30. aureorum millia, vt Veneti 12. Rhaguſii 13. tributi nomine pendebant antea, vt liberi eſſent à vectigalibus & portoriis: ſed nuper omnes inſulæ, paucis admodum exceptis, in Turcarum poteſtatem venerunt.

Status Rhaguſiorum. Eſt etiam imperium apud Rhaguſios ex optimatibus conſtitutum? adhuc enim gentes antiquæ nobilitatis XXIV. reſtant, ex quibus conſtat optimatum collegium: ſed omnes, vt apud Venetos, ſimul coguntur. ab his creatur Senatus 60. virorum: poſtea decemuiri, quibus Rector quaſi dux ciuitatis præeſſe conſueuit: deinde quinqueuiri eadem fere poteſtate qua Venetorum decemuiri: tum ſex viri conſulares ciuilium, quinque viri criminalium cauſarum iudices, à quibus ad curiam triginta virorum prouocatur: ſex viri nocturni, reliqui ſine imperio creantur, vt triumuiri ærario curando: quatuor Quæſtores: duumuiri monetales: curatores vrbis, annonæ, ſalis: poſtremò Præfectus arcis, qui quotidie mutatur. vt olim apud Athenienſes, qui Senatui præerat, arcis & ærarii

rii claues habebat. habent autem magnam cũ Venetis Reipubl.gubernandæ rationem. hoc tamen valde diuerſum, quod prætorianas cohortes ex Pannoniis,vt Genuenſes ex Heluetiis ac Germanis conſcribunt, ad imperium exequendum. Sed rerum omnium publicarum, quæ vnquam extiterunt, nulla tam breui tempore magis incredibiles conuerſiones pertulit, quàm Reſpublica Florentinorum, id eſt, 331. annis ac perutile viſum mihi eſt, ea quæ tum à Florentinis,tum ab ipſorum hiſtoricis; Pogio, inquam, Machiauello, Antonino & Guicciardino didici, breuiter explicare:vt ex ea varietateRerumpublicarum,de optimo ſtatu verius ac melius iudicare queamus.

Status & conuerſio imperii Florentinorum.

Cum igitur Pontifices ac Imperatores de imperio Italiæ contenderent, vt antea diximus; Florentini ſe ipſos in libertatem vindicarunt,anno M. CCXV. & coacto ciuium cœtu magiſtratus XII. quos antiquos appellabant, duos Prætores, vrbanum ac peregrinum cum annua poteſtate crearunt. ſed cũ omne imperium ad paucos detuliſſent,repente in factioné inciderunt. his itaq; abrogato imperio,36. viros Reipubl. conſtituendæ,quos reformatores vocabant,elegerunt;qui opificum collegia ſtabilierunt,eiſq; magiſtratus quaſi Tribunos dederunt, ſed cũ potentiores Gibellinorum partibus fauerent,electis omnibus Gibellinis, XII. viros elegerunt, quos bonos appellabant, rati

nomi-

omine mutato mores immutari, deinde octoginta ſenatores conſiliis de Republica capienis: ſummum verò imperium totius Reipublicæ optimatibus CLXXX. permiſerunt, qui magiſtratuum ac legum ſummam poteſtatem haberent: atq; in eo ſtatu annos fere triginta acquieuerunt: poſtea in oligarchiam conuerſi, nobilibus factioſis imperium à populo abrogatum eſt: deinde triumuiri creati, quos priores appellarent, vna cum vexillifero, cui legionem prætoriam ad Reipublicæ præſidium dederunt; præter quatuor legiones vrbanorum & ruſticorum, ſi ab hoſtibus vrgerentur. & quia vexillifer maximus popularis erat, nobiles ab honorum petitione ac ſortitione ſummouit: poſtea ſecutæ ſunt grauiſſimæ ſeditiones nobilium, à quibus populus in varias partes diſtractus eſt: & cum ciuili ſanguine diu ſe ipſos fœdaſſent, communi conſenſu petierunt à Pontifice maximo, vt regiæ ſtirpis hominem mitteret, cui libenter parerent itaque Carolum Valeſium Siciliæ regem, qui tum Romam venerat, Florentiam miſit. is igitur aliquandiu tumultus compoſuit, exules & oppreſſos armis ciuilib. reſtituit. ſed à ſuis ipſe reuocatus, nondum vrbe quieta diſceſſit. hinc maiores quàm antea tumultus ac cædes, adeo vt omnes pene Lucenſes vicinorum calamitate permoti, & ad ſeditiones componendas effuſi ex vrbe Florentiam venerint: non prius tamen quieuerunt, quàm

quàm bellis externis cogerentur. Itaque anno 1304. formam Reipublicæ mutarunt, ac pro vno vexillifero tres crearunt, quos *Pannonieros* vocabant; cum ſumma & planè dictatoria poteſtate. igitur coacto ciuium omnium cœtu ſcrutinia inſtituerunt, quibus poſtea ſemper vſi ſunt, id eſt delectum quendam ciuium habuerunt, qui ad magiſtratus & honores capiendos idonei eſſent: atque eorum nomina in vrnas, ſiue crumenas coniecerunt, vt ſingulis annis ſorte ducerentur. atque hic delectus decimo quoque anno renouabatur: interdum ſæpius octouiros ſorte duxerunt, qui bimeſtri poteſtate cum annuo vexillifero Reipubl. *præ*eſſent. conſilii verò capiendi cauſa Senatum elegerunt CCL. virorum, partim nobilium, partim popularium. optimatum verò collegium ex ciuibus trecentis conſtituerunt. ſed ne in eo quidem ſtatu, propter ciuiles diſcordias & odia inteſtina, diutius acquieuerunt. itaque communi conſenſu acciuerunt Galtherum Brennonem ducem Athenarum, eum qui poſtea magiſter militum clade *Pictauienſi* cæſus eſt ab Anglis, cui optimates annuum imperium permiſerũt: ſed plebs acclamatione gratiſsima, perpetuum principem eſſe iuſsit. hic igitur 300. milites ad vim imperii retinendam ſibi adiunxit. ſed cùm nimis imperiosè ſe gerere videretur, vix decem menſes imperium retinere potuit, quin ab omnibus ordi-

nibus

nibus ex vrbe cum magna clade ſuorum eii-
ceretur. rurſus vexilliferum & octouiros, vna
cum Tribunis plebis ſiue collegiorum duci-
bus crearunt, & nobiles quos ab honoribus
antea prohibuerant, reſtituerant. hinc factio
nobilium potentior, populares & plebeios op-
primere cœpit: hinc tenuium & popularium
querelæ; quod vnius euerſa tyrannide, plures
Rempublicam inuaſiſſent: & eouſq; diſcordiæ
creuerunt, quoad nobiles magna ex parte cæſi,
aut fracti, aut exilio pulſi popularib. ceſſiſſent,
& ab honorum petitione omnino ſummoue-
rentur. igitur imperio plane populari conſtitu-
to, anno M. CCCLIV. cum nullæ aduerſus no-
biles diſcordiæ intercedere poſſent, populares
inter ſe de imperio certare cœperũt. quemad-
modum Budelmonti cum Vbertis, deinde Do-
nati cum Cerchiis, omnes patricii, Rempubli-
cam diutiſſimè perturbarant: deinde patricii à
popularibus eiecti fuerant; ita Riccii & Albizii
populares homines, Guelphorum & Gibelli-
norum ſectas renouarunt.. inde cædes & exilia
ſecuta, quouſque plebeii opifices accepta oc-
caſione aduerſus populares arma ceperunt, ac
ditiſſimi cuiuſque domum diripuerunt & in-
cenderunt. ita populari poteſtate omnino ſub-
lata, ſecuta eſt ochlocratia ſeditioſæ plebis, vel
potius anarchia. nã toto triennio, latrocinia,
cædes, incendia, in media vrbe flagrarunt. ad
extremũ, plebi ſeditiosè furentes inter ſe quo-
que

que crudeliſsimè pro imperio dimicarunt. tandem laſſati potius & fracti quam ſaciati, propoſita amneſtia magiſtratus veteri more crearunt, ac 20. annos, ſine bello ciuili exegerunt, cùm ſcilicet nulli omnino magiſtratus affectarent, & oblatos timidè caperent, iuſteq; imperarent. poſtea diuturnæ quietis impatientes, Coſmum Medicem eum, qui patriæ parens vſurpatur, nulla de cauſa damnarunt: idem tamē poſtea vi & armis ciuilibus eſt ab exilio reuocatus: & aduerſarii eius magno numero eiecti. ex quo gens Medicea ſummam in Republ. auctoritatem ſine imperio adepta eſt, cùm ſcilicet prudentes ac viros bonos ſibi adiungeret, quorum ope Reſpublica & magiſtratuum ſortitio regebatur. ſed mortuo Coſmo, qui Reipublicæ gubernacula tenebat, ad cædes & exilia prolapſi ſunt, quoad factioſis quibuſque pulſis, Medicei auctoritatem recuperarent: quam annos circiter triginta retinuerũt, tametſi Baccii coniuratione facta, Iulianum Medicem ante aras mactarunt, ac Laurentium fratrem grauiter vulnerarunt. hinc coniuratorum ſupplicia, cædes, exilia. altera ex parte exules Sixtum Pontificem & Alphonſum, cum legionibus acciuerunt, vt patriam in qua regnare non poterant, hoſtium ſubiicerent poteſtati. tandem liberata grauiſsimo bello Republica, Senatum LXX. virorum ſtabilierunt, cuius conſiliis tandiu Reſpublica ſtetit, quoad *Petr.* Medices, mortuo

mortuo patre Laurentio, non contentus aucto-
ritate, monarchiam inuadere conatus eſt. ex
quo maiores quàm antea ſeditiones obortæ:
quæ non prius exitũ reperire potuerunt, quàm
potentiores vrbe penitus eiecti eſſent. itaque
contigit anno M. CCCCXCIV. vt plebs huc illuc
quaſi pecus ſine paſtore vagaretur, hominum
inſidias metuens ac ferarum: ſic enim Machia-
uellus tradit. tandem Senatu ægrè coacto diu
certatum eſt de confirmãdo Reipublicæ ſtatu;
cum alii optimates, alii populum mallent; ad
extremum ſeditioſis Sauanorolæ ac Soderini
concionibus perſuaſi, popularem ſtatum acce-
perunt: ea lege vt ſummus in Republica magi-
ſtratus, qui apud eos Confalonerius dicitur,
perpetuus eſſet, ac ne rogationes ad populum
(ſemota fece plebis) vllæ fieri poſſent, præter-
quam de legibus & magiſtratibus, deque pecu-
nia publica. non multo poſt Petri Soderini, de-
inde Fr. Valorii potentia oppreſsi, rurſus arma
ceperunt, ac potentiores vi & armis de impe-
rio deturbarunt ipſumque Valorium in Præto-
rio & in ſummo magiſtratu trucidarunt, cum
prouocatione ad populum impediret. Rur-
ſus anno MDXII. ſummum magiſtratum an-
nuum fecerunt, & Senatum octoginta virorum
ſemeſtrem: paulò poſt tamen Leo Pont. Max.
princeps Mediceæ gentis, ſimulãs ſe velle Rem-
publicam in eum ſtatum reſtituere, quo fuerat
ante annum M. CCCCXCIV. contulit imperium

populare quinquaginta viris, vulgo Baliam vocabant: ac perpetuam poteſtatem erepta populo libertate ſtabiliit: nihilominus tamen capto Clemente Pontifice Max. qui alter princeps erat Mediceorum, Reſpublica in priſtinum ſtatum rediit. tandem res ad vnum delapſa eſt. nam Caroli Imperatoris legionibus coacti Florentini, Alexandrum Medicem cum præſidio militum in vrbem receperūt. is igitur Clearchum Heracleotarum tyrannum imitatus, ſui nominis hoſtes ac potentiores occidit, proſcripſit, exegit. tandem à Laurentio Medice occiſus, imperii ſucceſſorem habuit Coſmum: qui cum incredibili prudentia, coniuratorum manus ſæpius euaſit. hoc igitur in illa Republica vitioſum erat, quòd populare imperium quàm optimatum maluerunt: deinde quòd octouiris bimeſtribus & vexillifero permiſerunt Reipublicæ totius imperium: nec Senatum vllum habuerunt, niſi extremis temporibus, & nullius pene auctoritatis: quod perinde eſt ac ſi corpus mente careret. nam in Senatu ſalus Reipubl. verſatur. jam verò XVI viros collegiorum & opificum duces, veluti Tribunos plebis nullo interiecto medio, maiorib. magiſtratibus ita opposuerunt, vt neceſſe fuerit perpetuis diſſidiis Rempublicā turbari. poſtremò plebeios, & ex peregrinis in vrbe natos ad honores ſorte admiſerunt, quo Reſpublica magis eſſet popularis. Sed ab externis ad domeſtica veniamus.

Maiores noſtri ſub regibus primum diutiſſimè floruerunt, vt Cæſar libro VI. Liuius libro V. teſtantur. quibus temporibus vniuerſam pene Europam & Aſiam minorem armis domuerunt, colonias deduxerunt, vrbes condiderunt, victis regionibus gentilia Celtarum & Gallorum nomina dederunt. inde Celtiberia, Celtoſcythia. Portogallia, Gallicia, Galatia, Gallia Tranſalpina, Gallia Britannorum: hinc multæ à Boiis & Heluetiis, quos Tacitus Gallos vocat, regiones ſubactæ, quæ quod ab aliis explicata ſunt, omitto. *Status & conuerſiones imperii Gallorum.*

Cùm autem reges impotenter dominarentur, optimates imperium ſuſceperunt: id quod Maſſilienſium, qui à Phocenſibus coloniam in litus Celticum deduxerant, exemplo feciſſe videntur; quia Maſſilienſiũ ſexcenti optimates Reipublicæ præerant, ex his quindecim magiſtratus ſingulis annis creabantur inter quos treſuiri quaſi Præſides, maius imperium habebant, vt Strabo ſcribit: igitur reliqui eorum exemplo populum in tres ordines naturæ congruentes, hoc eſt ad rationis, iræ ac libidinis formam diſtribuerunt. Druidæ à militia vacationem perpetuam, & omnium munerum immunitatem habuerunt, vt Cæſar ſcribit: domeſticum verò imperium, ſacra, leges, ſummamq; iudiciorum poteſtatem tenebant: equites rem militarem vna cum Ambactis & Solduriis curabant: plebs agros & opificia, ex his tribus or- *Maſſilienſium ſtatus.*

dinibus, comitia collecta vniuerſæ Reipublicæ ſummum ius habuerunt. Druidarum verò tanta fuiſſe dicitur ſapientia, tanta vis ac maieſtas imperandi, vt cùm haberent annua comitia, ſolo religionis metu ac ſacrorum interdictione, quaſi acerbiſſima omniũ pœna, ſine vi, potentiſſimos quoſque ſuis edictis ac decretis parere cogerent, & in ſuo quenque officio continerent. ex quo intelligitur id quod ſcribit Cæſar, quantus antiquæ religionis cultus eſſet. at vbi numinis metus eſt, illic pietatẽ iuſtitiã, virtutes omnes florere oportet. omitto ſummã rerum cæleſtium ac naturalium cognitionem, quæ illis tribuitur omniũ *ſcriptorum* conſenſu. de Republica duntaxat diſputo: quam optimatum fuiſſe ex eo colligimus, quod cum duæ factiones eſſent potentiſſimæ Heduorum & Aruernorum inter Celtas: Belgarum vrbes imperio diuiſæ optimatum habebant conuentus, iiſdemque imperiis & legibus comitiorum ac iudiciis curiæ Druidarum obligabantur: tametſi plurimi eſſent vbiq; reguli. præterea vrbis fere cuiuſque ſua fuit Ariſtocratia, vt Germanorum ciuitatibus quæ imperii legibus obligantur. ac ſi quis tyrannidem affectaſſet, viuum cremari mors erat: quã pœnã vt effugeret Orgetorix reus tyrannidis affectatæ, mortẽ ſibi conſciuit, vt Cæſar ipſe in Commentariis ſcripſit. iam verò ſuæ quiſque familiæ princeps erat: neque in ſeruos tãtùm,

ſed etiam in vxores & liberos ius vitæ ac necis habebat: vt idẽ Cæſar teſtatur. fallũtur enim cum Iuſtiniano pleriq;, qui in capite de patria poteſtate nullos populos exceptis Romanis, tantum iuris in filios habuiſſe tradunt, cùm id quoque Perſarum & Hebræorum commune fuiſſe conſtet ex Ariſtotele & legibus Moſis. intelligebant tãtum eſſe parentum erga filios amorem, vt abuti poteſtate ſi maximè velint, non poſſint. nihil autem maius eſſe ad virtutẽ, & cultum liberorum erga parẽtes. quod verò ſingulæ vrbes ſtatum optimatum tenuerunt: ex eo colligitur, quòd plebs ab honorib. & conſiliis prohiberetur, & ſummi magiſtratus ſingulis annis non ſine magnis contentionibus crearentur. quod Cæſar cum ab incolis didiciſſet; Gentile eſt, inquit, factiones in Gallia ſeri: idq; vetus eſt, temerè inſtitutum, vt tuta plebs eſſet à potentiorum iniuriis: nuſquam gentium plebs alioqui contemptior: quippe quæ olim ſeruitii loco pene haberetur, omnis conſilii publici expers hoc ille quaſi arcanum imperii veteris teſtatum reliquit. ſed miror cur Cæſar factiones illas, quæ Reipublicæ exitium attulerunt, plebi ſalutares fuiſſe putet. fateor quidem tutum eſſe id quod Ariſtoteles tradit, magiſtratus in Republica diſcrepantes creari, ne quemadmodum in familia, ſerui nimis inter ſe conſpirantes rem familiarem; illi publicã diripiãt; cùm verò ſe mutuis odiis appetunt,

ſua ſcelera detegunt: ita plebs à rapinis magiſtratuum inter ſe diſſidentium, tutior eſt. ſed factiones principum, ſine magno plebis incommodo nequeunt excitari. Quicquid enim delinquunt reges, vt ait ille, plectuntur Achiui: niſi princeps vnus multo potentior exiſtat, qui partium duces cùm velit, coercere poſſit ſine gratia cuiuſquam. nam ſi alios in aliorum perniciem tueri velit, metuendum eſt ne imperiũ amittat: vt Henrico VI. regi Angliæ contigit, cum partes Lãcaſtrorum aduerſus Yorchos tuendas ſuſcepiſſet. ab his enim fractus eſt, & in carcere cæſus. nihil tamen contra Cæſaris ſententiam affirmare velim. illud modo, Rerumpublicarum fere omnium interitus à principũ factionibus initium habuiſſe: idq; certius vnicuique eſſe, quàm vt res exemplis egere videatur. atque id de maioribus noſtris Cæſar teſtatur; apud Heduos principum factiones Reipublicæ perniciem attuliſſe, cum alii Germanorum, alii Romanorum copias euocarent. ad extremum Reſpublica diuturno Cæſaris bello fracta, Romanis ceſſit: ſed ea lege vt magna pars ciuitatum ſuo iure ac libertate vteretur, vt Plinius lib. VII. tradit. quadringẽteſimo poſt anno Romanis, Gothis, & Hungaris diſſidentibus, paulatim Franci, coloni veteres Gallorum, vniuerſam Galliam inuaſerunt, & hanc regiæ poteſtatis formam ita ſtabilierunt, vt militari diſciplina pauci, domeſtica nulli diutius floruerint,

fuerint. de militari quidem conſtat Gallos Carolo Magno duce, magnam Germaniam, Pannonias, Saxoniam, Italiam, & Hiſpaniæ partē cum imperio totius Galliæ coniunxiſſe: Syriam vtranque & Cyprum crudeliſſima ſeruitute liberatam, annos xc. gubernaſſe: Longobardorum imperium fregiſſe: Pontificibus Romanis bonam Italiæ partem dono dediſſe: Venetis Cretam & Peloponneſum conceſſiſſe, cùm imperium Græcorum inuaſiſſent, cui annos L. præfuerunt: quæ ſane militaris diſciplinæ magna ſunt argumenta. domeſticæ verò nullum maius eſt, quàm quod reges ac principes exteri ab extremis Germaniæ, Italiæ, & Hiſpaniæ oris, ad Gallorū Senatum, velut ad ſacrum æquitatis aſylum magno concurſu confluebant. M. ccxliv. vt Fridericus II. Imp. controuerſias quæ illi cum Innocentio IV. interceſſerunt de regno Neapoleos, ad hunc Senatum detulit. M. cccxii. & comes Namurcenſis cauſam egit in hoc Senatu aduerſus Carolum Valeſium, pro comitatu Namvrcenſi, non veritus gratiam tanti principis, quem iudicio ſuperauit. M. cccxx. conſimiliter Philippus Tarenti princeps Burgūdiæ ducem in hoc Senatu vicit, cū ageretur de ſūptibus factis pro imperio Græcorum recuperando. idem tamen alio iudicio mulctatus eſt. M.CCXLII. pari volūtate dux Lotharingus & Vidus Caſtillionæus eius ſororius, familiæ herciſcundæ iudicium in hoc Senatu ac-

ceperũt M. cccxc. quinetiam Delphinus & Comes Sabaudiæ, cùm de Marchionatu Saluciarũ inter ſe contenderent, & ſua ſe voluntate huc contuliſſent, Comes iudicio victus eſt, ac rurſus alio iudicio fractus & omnem cauſam reſtituere damnatus M.cccc. poſt etiam Cameracenſes liberi populi in ius vocati, vt reb. à Senatu iudicatis acquieſcerent, ſe iudicio ſtiterunt, ſatiſque fecerunt, M.ccccIII. ſed exemplum illuſtrius nullum eſt, quàm quod reges Caſtellæ & Luſitaniæ percuſsis inter ſe fœderibus, ea nõ prius vim habitura iudicarunt, quàm ab hoc ordine ſancirentur, & parentibus portis promulgarẽtur. Infinitum ſit omnia perſequi. *Rex* autem æque ac priuati legibus & iudiciis acquieſcit. lex autem imperii omnium antiquiſſima dicitur eſſe Salica, vt videre eſt in legibus Saliorum: quæ feminas ſummouet à regni ſucceſsione: quanquam dubium eſt lata fuerit, nec ne. vt vt ſit, inepte ſane Baldus ac plerique Iuriſconſulti, qui in Salica lege interpretanda, cũ imperii maieſtate ſucceſsionum iura confuderunt, quaſi de prædiis & bonorum poſſeſsione ageretur. neque verò huius imperii propria eſt, ſed communis Aſſyriorum, Perſarum, Hebræorum, Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum, Abyſsinorum, Pœnorum, Germanorum, Scytharum; qui feminas ab imperio longè repulerunt, nec ita pridem Arragonii Petronillã, Caſtilli Iſabellam, Mantuani Mathildem, Neapo-

litani

litani Ioannam vtranq;, Noruegi Margaretam, deinde Nauarri & Lotharingi ad ſeminas quoque ſummum imperium detulerunt: tametſi Roderichus hiſtoriarum ſcriptor, aperte ſcribit, lege antiqua Hiſpanorum imperium feminis ademptum, ac propterea populi graues ſæpe querelas auditas eſſe, quod Iſabellæ ſplendor & gratia leges violaſſet: id quod etiamnum Guicciardinus teſtatum reliquit. poſtremò Britanni, qui antea ſemper abhorruerant à γυναικοκρατεία, nuper Mariam eiuſque ſororem regnare permiſerunt; in quo ſane violantur non modo diuinæ leges, quæ feminas imperio virorum diſertè ſubiecerunt, ſed etiam ipſius naturæ, quæ maſculis imperandi, iudicandi, concionandi, belligerandi poteſtatem dedit, feminis ademit. neque ſolum naturæ iura conuelluntur, ſed etiam omnium gentiū, quæ nunquam feminas regnare permiſerunt. Zenobia quidem cum xxx. tyrannis Palmyrenem inuaſit, ſed paulo momento de imperio deiecta eſt ab Aureliano: ipſaq; Irene à Nicephoro in monaſterium pulſa, cùm Græcorum imperium ſuſcepiſſet: Tomyris, Semiramis ac Thaleſtris filiorum nomine imperarunt. Tenetur etiam princeps Agraria lege, qua publicos agros alienare prohibetur ſine ordinum conſenſu: & vt maximè velit alienare, nullo modo poſſit; quin regius procurator mortuo rege perpetuā habeat manus iniectionem. itaque cùm principes

legem illam perrumpere ſæpe ſint conati, non potuerunt tamen. altero capite legis Agrariæ ꝓhibetur princeps agros vacantes, aut vlla peregrinorum, vel damnatorum prædia ſibi vindicare, niſi proximè pendeant à prædiis dominicis, ne priuatorum fortunis, velut eſca malorum illectus, ad crudelitates & rapinas feratur. at in pleriſque Galliæ locis bona damnatorum legitimis hæredibus relinquuntur: alibi princeps ea donare, aut conflatam pecuniam in ærarium publicum inferre tenetur: quemadmodum lege Valeſia Franciſco patre lata cautum erat. ex omnibus tamen imperii legibus nulla ſanctior eſt, quàm quæ vetat principum *reſcriptis* vllam rationem haberi, niſi æquitati perinde ac veritati cõſentanea ſint: quo fit vt pleraq; à magiſtratibus reſpuantur: nec impetrata venia profit ſceleratis ſæpe enim audita vox eſt magiſtratuum, Nihil poſſe principem contra leges. & quidem Henricus eius pater, cùm Italum ſeruum in carcerem duci iuſsiſſet, non adiecta cauſa, iudices hominem liberarunt, prius tamen admonito rege, qui iuſsit illum condemnari, quum diceret ſe hominem in ſcelere turpiſsimo deprehendiſſe, quod euulgari nollet: iudices nihilominus reum damnare noluerunt, tametſi princeps optimus religioſè ac ſanctè iuraret in ſcelere à ſe deprehẽſum, ac iudicibus ſuccenſeret, quod ſibi affirmanti fidem non haberent, liberatus eſt tamen à iudicibus,

& car-

& carceribus ereptus: ſed poſtea iuſſu regis in flumen Sequanam noctu demerſus, ne inſolentia facti populum perturbaret. tametſi putant Iuriſconſulti principem ex animi conſcientia iudicare poſſe, ad l. illicit⁹ parag. veritas. de officio præſidis. atque ea re commotum Paulum III. Pont. Max. ſupplicio affeciſſe nobiliſsimum virum qui ei confeſſus erat, dum adhuc Cardinalis eſſet, homicidium ſe perpetraſſe. nec verò curiæ ſuperiores vllam habent legum rationem, niſi quas ſua promulgatione comprobarint; nec ſe cogi poſſe aiunt: tametſi lapſa conſuetudo ſenſim de via deflectit. atque vtinam maiorum virtutem imitaremur: illi de vita quàm de ſententia decedere maluerunt: poſteri Rempubl. & famam quàm magiſtratum perdere malunt. cùm enim Ludouicus XI. (is qui primus reges ſeruitute liberaſſe dicitur) exitiū curiæ Pariſiorum intētaret, niſi leges à ſe latas promulgaret: patres re intellecta, purpurati regem adeunt: tum ille; Quæ cauſa vos huc impulit? vt mortem, inquit Lauacrius, potius oppetamus, quàm leges iniquas ferri patiamur. Rex oratione Præſidis, & mirabili conſtantia magiſtratuum perterritus, eos humaniter accepit; & leges quas promulgari iuſſerat, coram lacerari mandauit. iuratus ſe nihil poſthac niſi quod æquitati congrueret edicturum. eius pater Carolus VII. iudicio Senatus ſiluam vrbi proximam cædere, ac precio dicto ſentētia Se-
natus

matus vendere iuſſus eſt, nec iuſſa recuſauit. Alia quoque lege, vel potius iure conſtituto, Rex obligatur; ne ſcilicet magiſtratū aut imperium cuiquā initio abrogare poſſit, niſi ſceleris conuictus, ac publico iudicio damnatus fuerit: quamuis in renunciatione magiſtratuum à principe vſurpari ſoleat formula vetus, QVOAD NOBIS VIDEBITVR; quæ lex inuiolabiliter ſeruatur, & in vſum abiit, tametſi annuū illud iuſiurandum, quod iudices præſtare ſolebant pridie Idus Nouemb. ſatis indicet, non ita pridem annuos fuiſſe magiſtratus, vt *Budæus* quoque tradit. quem morem Philip. Pulcer atque his temporibus multi ac magni viri *renouandum* putant: ſed Ludouicus XI. legem de perpetuis magiſtratib. tulit, ne poſtea cuiquam imperium niſi morte, aut libera ceſſione, aut publico iudicio abrogaretur. at Henericus II. cùm in Senatum vna cum magiſtro militum aliquando veniſſet, promulgandæ legis cauſa, quam curia improbarat, neſcio cuius oratione impulſus, dixiſſe fertur; curiam Pariſiorum lege agere non poſſe, niſi ipſe iuberet mandata iuriſdictione in ſingulos annos ad Idus Nouēbres. vtrum verò præſtabilius ſit perpetuum imperium dari, an verò tempore definiri, cùm magnæ diiudicationis ſit, plane definire non auſim. tamen opinor, ad tuendum populare & optimatum imperium, magiſtratus ad breue tempus tribui oportere, vt Ariſtoteli viſum eſt;
ſed

ſed in regno aliter ſentiendum putem. quid enim contra principum vim ac libidinem audeant magiſtratus, qui ſibi honores adimi metuent? quis tenues à ſeruitute vindicabit? quis populi commoda tuebitur, ſi exacto magiſtratu pateant iniuriis potentiorum? præterea magiſtratus imperium nullius fere eſt auctoritatis, quod ad breue tempus tribuitur: neque facile paremus iis, neque cum dignitate imperant, quos vitæ ſocios habuimus & qui poſtea priuati ſunt futuri. quem verò populus de imperio ſine ſcelere deturbari non poſſe intelligit, hunc ab improbis metui, à principe coli, & virum bonum euadere neceſſe eſt, vel cogēte pudore, vel etiam pœnæ metu, ne ſimul cum fama vitam, caput & fortunas amittat: quippe cenſores & exploratores habet omnium actionum. Eſt autem puerile quod Alexander, alioqui bonus auctor ad l. princibalibus de rebus credit, ait, imperium ſeu officium priuato tributum, cum hac clauſula, quoad nobis videbitur, perpetuum cenſeri: idque fieri puta ex l. Iuriſperitos, de excuſat. tut. & ex l. ſufficit. de rebus creditis. ſed μηδὲν πρὸς ἔπος hoc verò maioris eſt ponderis ac momenti, huius imperii arcanum ſalutare, quod regiæ poteſtati plurimum detrahitur, cùm honores magiſtratibus perpetui tribuuntur. nihil enim ad tyrannidem principis coercendam efficacius eſſe poteſt. contrà verò in frequenti magiſtratuum mutatione,

principis poteſtas omniũ maximè augetur, vt Ariſtoteles ſcribit: aucta tyrannis euadit. at quo plus detraxeris imperio principis (neque verò in eam partem peccari poteſt) eo iuſtius eſt imperium ac ſtabilius futurum, vt Theopompus rex Ephoris poteſtate cõceſſa dixiſſe fertur. qui verò malis artibus principis imperium augere ſe putant, non recte putant: quia regis & regni euerſionem moliuntur. & quidem maius imperio eſt, vt Theodoſius Auguſt. reſcripſit, legibus ſubmittere principatum. itaque fallitur Machiauellus qui Regem noſtrum ærarii dominum eſſe tradit. certus eſt enim modus in largiendo legibus definitus, vltra quẽ ſi *progrediatur* ſine Senatus decreto, nõ paretur, nec rationum iudices Quæſtoribus ſine graui cauſa acceptũ ferunt. Etenim lata lex eſt Carolo VIII. ad d. Cal. Sept. anno M.CCCCXCII. ne principis largitiones ac dona vllam vim haberẽt, niſi rationum magiſtris donationis tabulæ probarẽtur. excepta ſunt exigua dona centum libellarum, non tamẽ aliter valitura, niſi cum Tribunorum ærarii aſſenſione. hanc legem ex archetypis deſcriptam habeo, quæ diu inuiolabilis extitit. Illud etiam huius imperii magnum eſt arcanum, quòd princeps omnium in Republ. præmiorum arbiter eſt, nec tamen vllas infligit pœnas: ſed hæc magiſtratib. velut odioſa, permittit. quo fit vt omnium amore, nullius odio dignus habeatur: nec potentiores à iudicibus

damnati, cauſam habent cur illi iraſcātur, propterea quòd nullam ſuſcipit cognitionem: ſed rebus iudicatis omnes acquieſcunt: aut ſi quis potentia fretus imperium recuſet, prouinciarum gubernatores ac præfecti Mareſcallorum, armis parere cogunt, & omnes in vnum armantur: cōtra quàm ſit apud Germanos, apud quos Imperialis curiæ decreta nullam fere vim habent, ſi aduerſus potētiores iudicatum ſit, propterea quòd gubernatores, prouinciarū armis tentare nolunt, quod exequi ſe poſſe diffidunt. nihil apud nos fruſtra decernitur, quod non facile executioni mandari poſſit, ſic igitur curiæ ſuperiores, quæ magna ſui parte ex plebeis conſtantur, nobilium ac potentiorum vim iuſtiſſimis decretis coercent, ac veluti ſummos cum infimis credibili concordia tuentur: qui verò earū dignitatem labefactare ſunt conati, profecto Reipublicæ interitum quæſierūt: cùm in illis poſita ſit domeſticæ diſciplinæ, legū, morum, totiuſque Reipub. ſalus. ſunt autem eiuſmodi curiæ ſeptem, quarum quæ maxima eſt, iudicibus cētum & quadraginta conſtat, à quibus prouocare non licet; nec ſine graui mulcta principi temerè ſupplicare. Aliud quoque huius imperii vinculum magnum eſt in nobilium clientelis. cum enim in omnibus Græcorum Rebuſpublicis, tenues & plebeii à patriciis opprimerentur: aut patricii à plebeis impetu facto ſæpius eiicerentur, ac perpetuo inter ſe diſ-
ſiderent;

ſiderent; diuina quadam bonitate factum eſt, vt promulgatis feudorũ legibus, nobiles infimos veluti clientes ab iniuria tueantur atq; hęc vna fortaſſe ratio eſt, cur imperia ſint apud eos diuturna, qui his legibus vtũtur. Sed hoc amplius habemus, quod nobiles primogeniti apud nos, vt etiam apud Britannos, magnã capiunt partem totius hæreditatis, ac perpetua maiorum ſucceſsione auitas hæreditates tuentur, ne in plures diſtractis prædiis, decus nobilitatis, quæ militarem diſciplinam tuetur, intereat. atque illud eſt quod Lycurgus primum apud Spartiatas, deinde Plato in vtraque Republica tantopere commendat. ſed hic portiones *hæreditarias*, IV. M. XL. ille IX. M. ſtatuit: nos *certũ numerum* nullum habemus. ac ſi morem maiorum teneremus, quem ſoli Germani mordicus retinuerunt, id eſt vt feminæ à feudis omnino repellerentur, proximis agnatis Salica terra (ſic enim in veteri quodam teſtamento apud Burdegalenſes feudum appellari proditum eſt ab eo qui primus libellum de lege Salica ſcripſit) nec Lycurgi, nec Platonis leges de ſucceſsionibus deſiderarẽ. ſed primus Capetus apud nos, conceſſo Ducibus & Comitibus prouinciarum dominio, legis violandæ præbuit occaſionem. poſt enim facile impetratum eſt à parentibus, vt feminis Salicam terram capere liceret. Quod ſi ita apud nos imperium eſt conſtitutum, profecto capitalis eſt Iouius, qui ridiculè Gallos inſe-

inſectatur, quod diuinum quendam animi vigorem regibus ineſſe putent. quid ſi Anglos vidiſſet ante ſedē regiam, tametſi vacuam, prætereuntes aperire caput? ac maiore cōtumelia dignus eſt ipſe, qui toto vitæ decurſu, domini ſui pedes pluſquam ſeruiliter oſculari non erubuit: quod adorationis genus, non modo Perſarum aut Turcarum reges, ſed etiam ſuperbiſſimi Caliphæ Arabum ſemper abhorruerunt. eſt igitur, ac ſemper fuit (atq; vtinam perpetua ſit futura) principis & populi Gallici tāta conſpirationis fides & conſenſus, vt nuſquam populus maiori obſequio principem nec princeps amore tanto populum complectatur: populus autē quantum diuinitatis in principe eſſe putet, aut quanta libertate fruatur, ex eo intelligi poteſt, quod non ita pridem Ludouicus XII. in ſcenis ac theatris, antiquæ comœdiæ morē renouari permiſerit, & facetis dicteriis vitia cuiuſque notari, quod vbique ac præſertim Venetiis ſemper capitale fuit; ac ne ſibi quidem parci voluit, cùm diceret, Rerum geſtarum fidem non aliter à principibus haberi poſſe. ô principem excelſum & orbis imperio dignū; qui vitæ integritate ac innocentia fretus, maledicta non extimuit improborū. iam verò ante Henrici tempus inaudita vox erat maieſtatis apud nos in rege appellando. quæ idcirco à commemorátur, quod ab Italis & peregrinis multa de noſtris moribus & imperio aliter quàm decuit

prodita fuêre. Iam verò incredibile videatur, veruntamen ſit, nullum omnino populi coniuratione cæſum. vnius vxoris adulteræ dolo necatus eſt. Carolus verò Simplex ab Heriberto Veromanduo, tametſi hoſte acerrimo captus, nulla vi, ſed morbo ac ſenio periit: eius tamen filius Ludouicus, Heribertum in crucem egit. Neque verò Reipubl. inuiolabilis argumentū maius extitit quàm nuper bello Sacro, quo Gallia tota conflagrauit. cùm enim partiũ duces cædibus ac incendiis omnia miſcerent, curiarum tamẽ & vrbium maximarum ſplendor ac dignitas mirabilem in modum affulſit: deinde paulo momento tot bella tantique tumultus, optimi Regis edicto, quaſi apum examina pulueris exigui iactu compreſſa, quierunt: ac Princeps iniuriarum omnium oblitus eſt. tantæ naturæ bonitas eſt inſita in genere Valeſiorum. neque id nouum, ſed à maioribus acceptum inſtitutum. Nam Carolus VII. imperio plane ſpoliatus, & indignus omnino iudicatus in curia Pariſiorum, tandem Atrebatico fœdere in ſpem meliorem erectus, Anglos qui dominatum tenebant, fudit ac proſtrauit. plerique putabant illum animi dolores vlturum: ſed ab vltione tantum abfuit, vt Cæſaris clementiam imitatus, Senatum populumq; Pariſiorum in fidem humaniter receperit. Hæc faciunt imperia diuturna, cùm principes alienas iniurias vindicant acerrimè; ſuarū verò penitus

tus

tùs obliuiſcuntur. neque verò vllum imperium diutius in eodem ſtatu floruiſſe reperimus, prę-terquàm Aſſyriorum. iam enim ducenteſimus circiter ac milleſimus labitur annus ab huius imperii primordio, quod cœpit ab Vuaramundi familia, deinde ad Meroueos, tum ad Carolum Magnum, poſtremò ad Capeti gentem delatum eſt: neque tamen bellis ciuilibus potuit, neque externis violari. at reges Aegypti, ſi Ioſippo credimus, vix annum milleſimũ attigerunt. omitto quàm fabulosè multa dicuntur de Aſſyriis & Aegyptiis, quamque facile fuit imperium illis temporibus ſtabilire ac retinere, quibus nulli hoſtes regnare prohiberent. Illa verò quæ feruntur antiquiſſima regna, Lydorum, Tyriorum, Archiuorum, Corinthiorum, Lacedæmoniorum, Athenienſium, mœnib. vrbium circumſcripta, Plutarchus in Theſeo ac Diodorus, magna ſui parte fabuloſa fuiſſe affirmant: & vt vera ſint, quæ tamen diutius ſteterunt, annos DCCC. non ſuperarunt.

Conuerſiones imperii Chaldæorũ, Aſſyriorum, Perſarum, Parthorum.

Chaldæi quidem poſt aquarum eluuiones annis 249. in ſumma quiete vixerunt: quod ſeculum aureum à Catone in Originibus, ſi modo eius libri auctor eſt, appellarunt. deinde Ninus armis Aſiam minorẽ inuaſit, à quo triginta ſeptem reges annos 1220. vſque ad Sardanapali exitum imperarunt. eius imperium Arbaci & Belocho præfectis ceſſit. itaq; imperio bifariam diuiſo, Medos inter & Aſſyrios trecen-

tis ferè annis dimicatum eſt, quoad Perſæ imperium arripuerunt. hinc gubernacula tenuerunt vſque ad Alexandrum, qui Perſarum imperium ab India vſque in Helleſpontum latè parens longius propagauit. Alexandro mortuo, Seleucus Aſiam maiorem: Antipater minorē, Ptolemæus Ægyptum: Antipater Macedoniã: Lyſimachus Thraciam diuiſo imperio acceperunt. dein grauiſſimis bellis attrici, mutuiſq; odiis ardentes, ducenteſimo circiter poſt anno in Romanorum poteſtatem peruenerunt. Aſia maior Parthis ceſsit, poſt Alexandri mortem anno CLXXII. atque ita imperium ab Arſace vſque ad Artabanum cum magna gloria militaris diſciplinæ, floruit annos circiter D. hinc Artaxerxes Perſa cæſo Artabano regnum ſuſcepit: idque Perſæ tenuerunt annos amplius 400. quouſq; Homarus princeps Arabum Perſiam & Syriam inuaſit.

Conuerſiones imperii Græcorum.

Cætera conſequentia ætatis imperia videamus: id eſt, ab Iuſtiniano; qui erepta Vandalis Africa, Gothis Italia, Parthorum quoque repreſsis incurſionibus imperii dignitatem ſumma cum militaris ac domeſticæ diſciplinæ gloria reſtituit. Hiſpaniam Gothis, Galliam Francis, Britanniam ac Germaniam ſuperiorem incolis relinquens, imperii Græci limites, Danubio, Alpibus, Euphrate & Africæ patentibus oris circumſcripſit, in eo ſtatu floruit imperium annos fere centum ac viginti, hoc eſt ad Conſtan-

ſtan-

ſtantem Heraclii nepotem, cuius temporibus Arabes Ægyptum, Syriam ac Ciliciam; poſt etiam Africam Romanis ademerunt: & in Italiam vſque exercitus & colonias tranſmiſerunt. ex altera parte, Sclaui Pannonias & Illyricum inuaſerunt. antea Longobardi ſedes in Inſubria poſuerant, & bonam Italiæ partem occuparant. ſecuta ſunt bella ciuilia pro imperio Græcorum, cùm alius à militibus, alius à Senatu imperator eligeretur. nam Leotius, Iuſtinianum minorem in exilium egit: Abſimarus Leontium naribus truncatum in carcerem compulit: Iuſtinianus, barbarorum ope reſtitutus, aduerſarios de imperio deturbauit: hinc Philippicus excepit, qui ab Artemio crudeliſsimè eſt excæcatus: nec tamen diuturnum fuit huius imperium. paulò pòſt à Leone Tiberius Imperator electus truncatur. maior etiam Conſtantini IV. crudelitas, qui expugnata Conſtantinopoli, Arrabaldum vna cum filiis excæcauit: ſed maxima clade à Bulgaris accepta, miſerè interiit. ex quo imperium ab Irene ſuſceptum eſt, quæ filio excæcato Caroli Magni nuptias appetens, in monaſterium à Nicephoro truditur: ipſe Imperator factus à Bulgaris, poſtea cæſus eſt. ſucceſsit Michael vterque, quorum poſtremus à Baſilio crudeliter occiditur. quibus temporibus imperium Græcorum anguſtis regionibus definiebatur, cum Illyricum & Italiam penitus amiſiſſent, & bonam Aſiæ partem

Turcæ & Arabes occuparent: ipſi verò Græcorum principes, mutuis odiis ac bellis ciuilibus tamdiu iactati ſunt, quouſque Gallorum armis imperiũ occuparetur: his tamen ſexto & quinquageſimo poſt anno pulſis, Græci rurſus imperarunt, ſed Palæologi & Cantacuzeni diſſidentes, Turcas Aſiæ dominos euocarunt, à quibus ſunt paulò pòſt de imperio deiecti.

Conuerſiones imperii Arabici.

Arabúm quoq; imperia languere cœperant, cùm Turcæ in Europã exercitus tranſmiſerunt. Cùm enim à Græcis defeciſſent, anno ſalutis circiter DCL. breui Syriam, Ægyptũ, Perſiam, Africam, vſque ad Oceanum, poſt etiam Hiſpanias, Cretam, Siciliam, Peloponneſum *& Italiæ* partem occuparunt, tanta victoriarum celeritate, vt tot ac tam multas regiones ante domuiſſe, quàm peragraſſe videantur. ac tametſi obſcura eſt eorum, & fabulis confuſa hiſtoria, quam noſtri literis mandarunt; facile tamen intelligi poteſt ex Leone Afro, & Guilielmo Tyriorum epiſcopo, qui antiquitates illorũ ac regiones penitus inſpexerunt, nullum fere imperium excepto Romano maius antea extitiſſe. Ipſi Pontifices, qui Caliphæ dicebantur, ſola religionis opinione tantum valuerunt, vt leges omnes diuinas & humanas arbitratu ſuo moderarentur. ab his enim Imperatores & exercitus, velut à diis pendebant, reliqui principes vitam illis, caput, fortunas, imperium denique acceptum ferebant, ſed cum de religione inte

ſe diſceptare cœpiſſent, propter Hali cædem, Pontifices quoque Ægypti, cum Babyloniis ac Damaſcenis grauiſſima bella geſſerunt: deinde Gallorum viribus de Hiſpania vlteriore, pòſt etiam de Italia, Cypro ac Syria decedere coacti: tandem à Perſis quoque, Tartaris, ac Turcis repulſi, vires in Ægypto & Africa, collegerunt, anno ſalutis centeſimo circiter ac milleſimo. hinc Tunetani reges à prima incurſione Arabum in Africa, regnum ad hæc vſque tempora gubernarunt, id eſt, vt Muleaſſes coram Paulo Pont. max. iactabant, annos 900. Sultani verò Ægyptum à Saladino vſque ad Tomombeium, quem Selimus Turcarum Princeps in crucem egit, annos 336. obtinuerunt. ſed tantis odiis ac cædibus exarſerunt cum Mauris Tunetani reges, & inter ſe Mauri, poſt etiam Sultani, vt Hiſpanorum ac Turcarum fracti viribus, nunc ſeruire conſueſcant.

Iiſdem fere temporibus quibus Ægyptum Saladinus occupauit, duo potentiſsima imperia paulatim adoleuerunt; Tartarorum ſcilicet ac Turcarum. ſcribit enim Hayto, Cangiuſcanum Tartarorum, qui olim Schythæ dicebantur, Principem, imperium in Aſia maiore longè latè propagaſſe: & ex eadem gente Turcarum vnam legionem, quæ Perſis auxilio venerat, accepta religione Arabum, in Aſia minore conquieuiſſe: ac ſenſim Arabum & Græcorum diſcordia in tãtam potentiam creuiſſe, vt ex quo *Conuerſiones imperii Turcarum.*

Selimus homo priuatus, Cappadociæ principatum arripuit anno M. CIV. ad Selimum huius patrem, omnia non modo Græcorum & Arabum imperia, ſed etiam prouincias omnes à Danubio vſque ad Boryſthenem, hominum ferociſſimorum, & vtranque *P*annoniam atque Illyricum occuparint: tametſi *P*erſarum, Chriſtianorum ac Tartarorum maximis bellis implicarẽtur. Sed quoniam de Republica Turcarum multi multa ſcripſerunt, mihi ſatis eſt ea leuiter attingere. Hoc tamen ab illis quod maximum erat prætermiſſum eſt. Sic enim Ioannes Huraldus ſacri conſilii Senator, & Ludouicus Martinus, vterque diuturnis legationibus, & rerum gerendarum vſu clariſſimus, mihi narrauerunt, omnia prædia, pauciſſimis admodum exceptis, militibus, quos ipſi Timariotas, *παρὰ τὸ τιμᾶσθαι*, vt opinor, vocant, cæteri cenſuales ſunt, qui militibus agrorum vectigalia dependere ſolent, ab decimo quoq; anno cenſualia prædia conducere. mortuo Timariota, Principis beneficio tribuitur militia ex caſu, vt olim feuda ſeu beneficia dari conſueuerant. ſi bellum indicitur, præſtò ſunt ſine ſtipẽdiis Timariotæ. *P*rætorianæ verò legiones circiter ſeptem, ſtipendia ferunt ex ærario publico, quod ex capitatione cõflatur. Hæc diſciplina inuictam Rempublicam facit. eadem lege vſus eſt Carolus V. Imperator aduerſus Indos, excepta duntaxat capitatione, vnde infinita

nita vis auri (nam leuia ſunt vectigalia, quæ ex portoriis coguntur) ad ærarium defertur.

Interea Poloni à Germanis imperio diuiſi regnum à Pyaſto duce conditum, anno ſalutis D C C C. feliciter adminiſtrabant. neque enim ante hoc tempus certa narratio ab hiſtoricis colligi poteſt. ex eo tamen Polonorum geſta lucent, quòd cum Turcis, Germanis ac Moſchouitis grauiſsima bella diu geſſerint, ſui tamen imperii dignitatem hactenus conſeruarunt, ac Pruſsiam Germanis edemerunt, ſeque ipſos aduerſus Turcarum opes etiamnum fortiſsimè tuentur. creuit autem imperium illud tum maxime, cùm Pyaſti gens in Hedvvige regina defiiſſet. tum enim Iagello Lithuaniæ rex accepta religione Chriſtiana, reginam Poloniæ duxit vxorem, anno M.CCCLXXXVI. ab hoc Iagellonum gens imperium legitimo iure ſuſcepit, quorum poſtremus reſtat, is qui nunc imperat Sigiſmundus. nam Marchio Brandeburgicus & Vaiuoda Tranſiluaniæ ex feminis Iagellorum originem traxerunt. *Conuerſiones imperii Polonici.*

Eodem tempore quo Pyaſtus in Polonia, Carolus Magnus in Gallia, Nicephorus in Græcia, imperium inierunt: ſimul quoq; Gorricus Daniæ regnum armis ac legib. ſtabiliit, ab eoque ad Nubam regnatum eſt annos 140. tum Henricus Auceps Imp. Germanorum, regnum illud in prouinciæ formam redegit. ſed cum ab imperio poſtea Dani deſciuiſſent, rurſus ab Otho- *Conuerſiones imperii Daniæ & Suecia.*

ne victi ſunt, atq; iterum rebellarunt Suenone rege, qui à Waldemaro fratre deiectus eſt: à quo regnum ſucceſſione delatum eſt, anno poſt 211. ad Margaretam, quę Daniæ, Sueciæ ac Noruegiæ præfuit imperiis: & quæ Pomeraniæ Ducem adoptauit. trigeſimoquinto poſt anno Engelbertus à Danis deficiens, Sueciæ regnum inuaſit, quod poſtea ciuili ſeditione coactus reliquit. rurſus triplex illud regnũ vnius imperio Bauari paruit. poſt hũc Chriſtianus electus eſt, à quo cæteri conſequentes ad hæc vſq; tempora imperarunt. regnum tamen Sueciæ Goſtauus Chriſtiano II. non ita pridem ademit, ex quo maxima bella inter Danos ac Suecos, oborta, nondum conquierunt: licet Henricus Sueciæ rex à ſuis captus eſt ac imperio ſpoliatus, conſpiratione fratris iunioris cum ciuib. Stocholmiæ, eo ipſo die (res admiratione digna) quo Carolus IX. rex armis ſuorum pene oppreſſus eſt in agro Meldenſi, id eſt, anno M. DLXVII. ad d. 3. Cal. Octob. Illud autem animaduerſione dignum eſt, quod ab Holſtero Sueco accepi, ex pluribus liberis ius eſſe principibus eligẽdi, quem velint. id quoque fertur commune eſſe Polonis, Lithuanis, Hungaris & Abyſſinis. Ac re vera dici poteſt Ariſtocratia Danorum & Polonorum, apud quos nobilitas legum, pacis, armorum, vitæ ac necis ius habet: Princeps electus nihil horum per ſe ipſe efficere poteſt: at ne nobilis quidẽ vllus à Principe aut ab alio magiſtra-

giſtratu, quàm ab optimatibus iudicari poteſt; vbi agitur de illius capite, vita vel fama.

Sequuntur Britanni, qui regiam poteſtatem initio, vt omnes fere populi, pertulerunt. Polydorus enim reges octo & ſexaginta, ex antiquis ſeu veris, ſeu fabuloſis ſcriptoribus, mille circiter annos ante Cæſarem, Britannis imperaſſe ſcribit: Romanis verò, poſtea quàm à Cæſare victi ſunt, annos quingentos paruiſſe: id eſt ad Theodoſium vſque iuniorem: quibus temporibus cùm à Scotis & Pictis grauiſſimè premerentur, ac de Romanorum auxiliis deſperare cœpiſſent, Anglorum & Saxonum opes è Germania euocarunt: hi pulſis Britannis, imperiũ facile occuparunt: ſed ita vt ſeptem reges diuiſis imperiis dominarentur, ac perpetuis bellis in ſeipſos graſſarentur: quod Egbertus poſt annos circiter 300. quàm Angli Britannos in Galliam expulerant, id eſt, anno ſalutis 800. pene ſolus imperauit: poſtea Dani ac Scoti mox victores, Inſulam more prædonum annos fere CL. diripuerunt, vſque ad Eduardum maiorem, qui Danis pulſis imperium recepit. centeſimo poſt anno bellis inteſtinis flagrantes, Gulielmum Normannum euocarunt. is Haraldo cæſo, ac Republica conſtituta, regnum ſucceſſione ad ſuos detulit, qui annis fere centum ac decem fortiter imperarunt, ſecutus eſt Stephanus comes Bleſenſis genere Gallus, qui regnum legibus ac domeſtica diſciplina humani-

Conuerſiones imperii Britannici

maniter informauit, anno ſalutis 1136. poſt Henricus II. genere quoque Gallus, & Stephani, vt plerique aiunt, filius, paterno iure comes Andium, Cenomanorum, ac Turonum: Stephani adoptione & materna ſucceſſione, Angliam & Normanniam: vxoris dote Aquitaniam & Pictauiam conſecutus, maximum imperium diutiſſimè rexit, ac deinceps eius poſteri florens illud regnum, ac bellicis laudibus abundans, annos 400. ita gubernarunt, vt vniuerſam pene Galliam; partim legitimo iure, partim vi, partim fraudibus, cum ciuili bello Galli permerentur, occuparint. tandem aliquando conſpirantes Galli, & victoriarum incredibili celeritate vſi, Anglos de tota Galliæ poſſeſſione deiecerunt, hi verò cùm hoſtili bello carerent, ciuilia cum tanta crudelitate geſſerunt, vt ludicra videantur, quæ de tragica Thebanorum feritate prodita ſunt, præ his quæ à Polydoro narrantur: qui tamen in gentis gratiam multa ſcripſiſſe fertur, nec mirum videri debet, ſi Philippus Cominius ſcripſerit, annis fere 30. quibus bella ciuilia geſta ſunt, ſua ætate cæſos eſſe regiæ ſtirpis homines amplius 80. omitto reges duodecim, qui populi ſeditione ac principum coniuratione cæſi, aut imperio ſpoliati fuêre.

Conuerſiones regni Hiſpanici.

Reſtat vt de Hiſpanis quoque breuiſſimè dicamus. Nullum autem apud eos imperium antiquius, videmus, quàm Carthaginenſium niſi for-

fortaſſe Celtas & Gallos magnam Hiſpaniæ partē ante Carthaginenſes domuiſſe, ac regioni nomen dediſſe putemus, id quod Hiſpani fatentur. ſed quoniā hæc certa hiſtoria nō ſunt comprehenſa, ducendum eſt à Carthaginenſib. initium, qui duce Meſeo magnam partem Hiſpaniæ occuparunt, vt ex Iuſtino & Oroſio intelligi poteſt: atq; Imperium tantiſper tenuerunt, dum à Romanis penitus eiicerentur. non tamen domita erat omnino Hiſpania Scipionis ætate, cùm vlterior ſuos principes Cæſaris quoque temporibus haberet. à Scipione Africano ad Gondericum regem (qui primus è gente Vandalorum Hiſpanias inuaſit) numerantur anni 660. poſtea Vandalis in Africam traiicientibus, ſucceſſit Alaricus Pannonius de gente Balthorum, qui tunc Gothorum dux erat. ab eo Gothi 300. annos in Hiſpania regnarunt, id eſt, vſque ad Rodericum, cuius temporibus Arabes ac Pœni vniuerſam Hiſpaniam, præter Cantabros & Aſtures in ſuam poteſtatem redegerunt. id autem contigit anno ſalutis 717. imperii Roderici anno ſeptimo, vt Tarapha ſcribit. huic conuerſioni cauſam dedit Celtiberiæ princeps, qui vt illatum vxori ſtuprum à Roderico vindicaret, Pœnos in Hiſpaniam euocauit. Poſtea Galli Carolo Magno primum, deinde Ludouico filio magnam Hiſpaniæ partem ab Arabum ſeruitute vindicarunt, ac per legatos tandiu gubernarunt, quoad Ludouicus Pius,

Iamfredo legato liberum imperium permiſiſſet. pòſt Hiſpani recuperatis viribus, duce Alfonſo quinto, Arabes ex omni fere Hiſpania exegerunt. cùm autem in Veremundo Alfonſi filio, Gothorũ legitima proles defeciſſet, Ferdinãdus primus Arragoniæ rex imperium ſuſcepit. poſtea diſtractis in quatuor, mox etiam in quinque partes Hiſpaniæ imperiis, crudeliſſimæ cædes, non modo principum inter ipſos conſecutæ ſunt, ſed etiam fratrum, parentum ac liberorum. nam Alfonſus III. Aſturiæ & Galliciæ princeps, omnes fratres oculis orbauit, vnus etiam cæſus eſt, cum partem imperii occuparet. cõſimiliter Alfonſus III. à Raymiro fratre oculis eſt orbatus. Petrus item Alfonſi X. filius legitimus, ab Hẽrico fratre ſpurio deiectus eſt ac cæſus. Garcias itidem à fratre Sanctio; hic à Vellido: aliquando poſt Alfonſus VIII. genere Gallus Raymundi Toloſatis filius, tria imperia cum vno & eodẽ coniunxit. rurſus Mauri magna claſſe Hiſpanias inuaſerunt, & bonam partem ad Ferdinandum vſque Philippi proauum maternum tenuerunt. ſic tandem imperium partim vi & armis; partim etiam legitima ſucceſſione magnopere auctum, nunc ſumma cum vtriuſque diſciplinæ gloria floret: ac iam annos 852. à Pelagio regnatum eſt. hoc etiam glorioſius, quod in Africam vſq; & Americam leges & arma non ſine vberrima & quæſtuoſiſſima mercatura, Chriſtique religionis amplifican-

candæ ſtudio protulerunt, ac longius prolatuti ſunt, cùm nullum ſit imperium tam late patens ex omnibus, quæ vnius dominatu reguntur, in quo minus Principi tributum ſit : quod imperii bene conſtituti magnum eſt argumentum. Cætera, Tartarorum, Moſchouitarum, Indorum & Æthiopum imperia, quæ non ſunt ex hiſtoria plane comperta, prætermitto. ex iis tamen quæ habemus explorata, perſpicuum ſit, nullum imperium magis diuturnum fuiſſe quam Gallorum, nec bellis ciuilibus minus opportunum: multa quidem in moribus, legibus, inſtitutis, iudiciis, egent emendatione: ſtatus verò Reipublicæ tanta diuturnitate probatus, ſine grauiſſimo Reipublicæ periculo mutari non poteſt. hæc enim optima cautio eſt Ariſtotelis, vt nihil in ea Republica mutetur, quæ diu floruit in eodem ſtatu. Sed quoniam plerique huius ætatis, graues & eruditi viri, optimatum ſtatus; nonnulli etiam populares magis probant, vnum hoc reſtat, vt eorum ſententia repudiata, de optimo ſtatu breuiter dicamus. Iam enim Polybii & eorum qui ab eius ſchola profecti ſunt, ſententiam confutauimus argumentis, vti opinor, neceſſariis ad aſſentiendum.

Itaque cùm triplex ſit omnino Reipubl. ſtatus, vnius ſcilicet, plurium & omnium : danda eſt opera, vt non ſolum vitioſos fugiamus, ſed etiam inter laudabiles optimum quenque ſequa- *Optimus Reipubl. ſtatus*

ſequamur. pernicioſa tyrannis eſt vnius: peior etiam tyrannis plurium, quæ dicitur Oligarchia: peſsima denique omnium & lege ſoluta poteſtas, quæ Græcis ὀχλοκρατεία. Ciceroni quoque tyrannis appellatur: quæ anarchiæ proxima eſt, in qua nullus paret, nullus imperat: nulla præmia recte factis, nulla ſupplicia peccatis. igitur ſi hæc reiiciamus, neceſſe eſt ſtatum eligere popularem aut optimatum, aut regnum. de populari nihil ſcribendum putarem, niſi multorum quoque ſententiis probaretur. etenim N. Machiauellus argumẽtis ac rationibus præſtantiſſimum eſſe perſuaſum habet. ſed in eo genere minus illi credendum puto, præſertim cùm euertat ſuæ diſputationis fundamenta. nam in Principis inſtitutione, ſtatim initio duos duntaxat poſuit imperii ſtatus; monarchiam & Rempublicam. idem ad Liuium, Venetorum Rempublicam omnium præſtantiſsimam eſſe affirmat; quam tamen putat eſſe popularem; cùm lib. I I. ſtatus populares ſemper laudabiliores fuiſſe ſcripſerit: contra philoſophorum & hiſtoricorum, contraque omnium magnorum virorum probatam opinionem. vt enim alios omittam, Xenophon bonus idem Imperator ac Philoſophus, popularem potentiam virtutibus omnino inimicam eſſe teſtatur: nec aliter ſtabiliri aut retineri poſſe, quam bonis omnibus eiectis. id quod Seneca tribus verbis complexus

eſt. Quis enim, inquit, placere poteſt populo, cui placet virtus? idem quoque Ariſtoteli viſum eſt, eo loco præſertim vbi alios ad imperium, alios ad obſequium natos maximis argumentis confirmat. ſed omnis à Platone manauit error, qui imperio populari conſtituto, pernitioſam æquationem inuexit. tum Academici qui ab eius ſchola profecti ſunt, rationes illius amplificarunt: poſuerunt enim ſocietatem concordia ſeruari: concordiam æquabilitate iuris: æquabilitatem populari ſtatu deinde ſumma paritate ac ſimilitudine ciues omnes vnum & idem effici: atq; hunc finem eſſe humanæ ſocietatis. Ariſtoteles Platonis hypotheſin non confutat, ſed in eo Platonem labi exiſtimat, quòd ciuitatem maximè vnam & eandem efficere conatur, atque iſto modo ciuitatem euerti, & familiam euadere. quæ ſane ratio frigere mihi videtur ego verò hypotheſin non ſolum abſurdam, vt voluit Ariſtoteles, ſed plane falſam eſſe iudico. nam ſi ad naturam, quæ rerum princeps eſt, omnia reuocemus, perſpicuum fit, mundum hunc, quo nihil pulcrius eſt ab immortali Deo coagmentatum, ex inæqualibus partibus, & maximè ſibi repugnantibus elementis orbiumque agitationibus contrariis ita ſibi conſtare, vt ſublata illa congruenti diſcordia interiturus ſit: non aliter optima Reſpublica, ſi naturam imitetur, id quod neceſſe eſt, imperantibus ac ſubditis, ſeruis ac do-

minis, potentibus & egenis, probis & improbis, robuſtis ac imbecillis; quaſi temporata repugnantium inter ſe animorum ſocietate, ſtabilis & inconcuſſa retinetur & quemadmodum in fidibus & cantu ipſo concentum æqualem, quem vniſonū vocant, aures eruditæ ferre non poſſunt: contrà verò diſſimilimis inter ſe vocibus, tum grauibus, tum acutis, moderatione quadam inter ſe confuſis harmonia concors efficitur: ita quoque æqualitatem, vel potius paritatem illam popularem in Republ. nemo ſanus ferre poſſit: ſed ex ſummis & infimis interiectis inter vtroſque mediis ordinib. moderata ratione ciuitas, mirabiliter ſibi congruit diſſimilium conſenſu. Sed inde peſtis rerum omnium publicarum, quod qui pares ſunt quadam ex parte, omnino ſe impares eſſe arbitrãtur: qui autem quodammodo impares, omnino ſe pares eſſe putant. ſi igitur tanta eſt hominum inter ipſos, tanta ingeniorum imparitas, quis ex æquo partietur imperium, opes, honores, magiſtratus? perinde eſt ac ſi victus & veſtitus pueris, adultis, ſenibus, ægris, athletis, idem tribuatur, & iſta ratione æqualitatem ſeruari putent. & quoniam Plato in Republica bonorum æquationem vetuit (conſcripſit enim quatuor ciuium claſſes vario cenſu) & qui poſtea ſecuti ſunt Academici, quique Reſpublicas populares inſtituerunt, æquationem bonorum ſemper ſuſtulerunt, ne labefactarent fundamẽ-

ta Rerumpublicarum, quæ maximè ob eam cauſam conſtitutæ ſunt, vt ſua tuerentur: cur non etiam imperii tollunt æquationem? eſt enim popularis ſtatus nihil aliud, quam imperii ſummi æquatio. non tam abſurdum erat omnes omnium opes, quam imperium æquare. propterea quod opib. quiſque frui poteſt: imperandi verò prudentia pauciſſimis eſt à natura tributa. quid enim plebe ſtultius? quid intemperantius? & cùm in bonos exarſerit, quid furioſius? rectè Liuius; Multitudinis eam eſſe naturam vt humiliter ſeruiat, aut ſuperbè dominetur. neque enim opus eſt exemplis, quæ vtinam tam multa non extarent. nam qui populare imperium Romanorum laudant, illorum hiſtorias non legiſſe videntur. quid enim miſerius quàm plebem à patritiis toties diſcedere? quid indignius quàm ciues cum ciuibus toties in vrbe media, in foro, in campo, in comitiis, in Senatu, in templo Iouis Capitolini, lapidibus, faſcibus, gladiis inter ſe dimicare? lapidationes, inquit Tullius, in foro ſæpe vidimus: non ſæpe, ſed tamen nimis ſæpe, gladios. ſcribit enim Appianus, Appuleium Saturninum Tribunum pl. ſtipatum opificibus & armata manu leges tuliſſe, conſulem creatum in comitiis interfeciſſe, ciues à ciuibus è campo fœdiſſima lapidatione pulſos. quanquam vſitatum erat, vt competitores armati ſub toga iuſto pene cum exercitu ad comitia venirent. omitto

rupta fraude comitia, largitiones, obtruncationes, & populi frequens ab agris & neceſſariis negotiis in vrbem euocationes. omitto innumerabiles legum rogationes, abrogationes, derogationes, ſubrogationes, obrogationes: tot ac tã multa plebiſcita, ſenatuſconſulta ſibi cõtraria, & paulo momento ad plebis voluntatem mutabilia. nec Romæ tantùm, ſed etiam Athenis contigerunt: apud quos Reipublicæ conſilia, quibus nihil ſanctius eſſe debet, à plebe petebantur: id eſt, ab inſano ac furioſo prudentia: vt præclarè dixerit Anacharſis, *ſapientes Athenis in concionibus ſententiam ferre, ſtultos verò iudicare.* itaque *cùm Philippus in Atticam irrupiſſet,* populus accepto nuntio in theatrum ſub auroram conuenit, vt eſt apud Demoſthenem, à nullo magiſtratu vocatus: ac tantus omnium ſtupor conſecutus eſt, vt nemo ad populi verba facere auderet. Idem Demoſthenes in oratione de Republica tradit, oratores Reipublicæ principes fuiſſe: his ſubditos Imperatores, & trecentorum circiter ciuium ſuffragio leges ac decreta facta, reliquos ciues his attributos fuiſſe. conſimiliter apud Florentinos, cùm ſæpe ab hoſtibus obſidione cingerentur, à plebe conſilia petebãtur. itaque quòd aliquandiu ſtetit vtraq; Reſpublic. (quãquam in miſerrimo ſtatu) tribuendum eſt Ariſtidi, Pericli, Cononi, Coſmo ac Laurentio Medicibus; qui tamen à ſuis eiecti, aut male mulctati

ſtati ſunt. ac neſcio cur Machiauellus homo Florentinus populare imperium tãtopere laudet, cùm ex eius hiſtoria perſpicuum ſit, rerum omnium publicarum nullam Florentina, quãdiu fuit popularis, calamitoſiorem extitiſſe.

Cùm igitur Reſpublica popularis, magnorum virorum conſenſu repudiata ſit, reſtat vt videamus, an beatior ſit optimatum quàm regia poteſtas. ſunt qui Platonem optimatibus imperium tribuiſſe putent; ſed valde falluntur. nam quæ in imperio ſumma eſſe docuimus, ipſe ad populum, id eſt ad ciuium omniũ multitudinem detulit: legum inquam ferendarum, magiſtratuum creandorum, ac Senatus quoque legendi poteſtatem: poſtremò ius vitæ ac necis: qui etiam omnia publica iudicia populo dedit, propterea quòd vniuerſus populus offenſionem accipit: qua ratione oporteret eum qui iniuriam accepit, & in ſua quenque cauſa iudicem eſſe. priuatorum quoque iudiciorum ciues omnes voluit participes fieri, cum ſubiecit rationem; ne ſi à iudiciis excludantur, ſe non putent eſſe ciues. Platonis interpretes hoc temperamentum popularis ſtatus eſſe putarunt: ſed hoc antea confutatum à nobis eſt: qui tamen ab eius ſchola profecti ſunt, optimatum imperium magis probant, quod inter populare & regium medium ſit: ſed in eo labuntur, quod virtutẽ in medio rei vel numeri, non in medio rationis collocare vidẽtur. quod

Regia poteſtas melior quàm optimatum

quidem ſi verum ſit, nec bonus quiſquam Princeps erit, nec vlla factioſorum oligarchia: propterea quod vnum inter & multa, paucorum veluti medium virtutis poſuerunt. ſi quid tamen in numeris laudabile eſt, profectò vnitas eſt omniũ maximè laudanda, vt ipſe Plato in libro de Ente, & vno diuiniſſimè ſcripſit. at quanto mèlius Ariſtoteles, qui tres legitimos Rerumpublicarum ſtatus oppoſuit tribus vitioſis? reges tyrannis, optimates factioſis, populum turbulentæ plebi? ad extremum regiam poteſtatem reliquis præſtabiliorem eſſe affirmat, neq; tamen Platonis dictum illud à multis vſurpatum, à Contareno iactatum *refellit*, ſcilicet difficillimum eſſe, vt vnus aliquis integer ac ſummæ virtutis homo reperiatur. ne certe refutatione digna eſt obiectio, quæ à ſeipſa refutatur: cum difficilius ſit viros bonos multos inuenire, quàm vnum. & cum in multitudine optimatum pauciores boni ſint, multorum ſuffragio cedunt, quia in optimatum ac populi Republica ſententiæ numerantur, non ponderantur. quod ſi metuendus eſt tyrannus, quanto magis tyrannorum metuenda multitudo? ſed his omiſſis, quæ probabilia videri poſſunt: cur nõ in Republica ſtabilienda, vt in rebus omnibus naturam imitemur?

Regia poteſtas vniuerſæ naturæ cõgruens.

Nam ſi naturam propius inſpiciamus, monarchiam vbiq; intueri licebit. videmus enim vt à minimis auſpicer, in apibus regem, in ar-

mentis ducem, in gregibus hircum aut arietē ſectarium (vt inter grues ipſas vnā reliquæ ſequuntur) & in ſingulis rerum naturis vnum aliquid excellere: ſic adamantē inter gemmas, aurum inter metalla, ſolem inter ſidera, deniq; Deum vnum mundi principem & auctorem: quinetiam inter malos genios, vnum aliquem eminere aiunt. ſed ne longius progrediamur, quid eſt aliud familia, quàm vera Reipublicæ imago? hæc tamen vnius imperio continetur. qui non fictam, vt Venetorum dux, ſed veram Regis imaginem refert. cōuertat igitur Plato rerum naturam, & plures in eadem familia dominos, plura in eodem corpore capita, plures in naue gubernatores, plures deniq; in apibus, in gregibus, in armentis (ſi modo ruſtici patiātur) duces conſtituat: poſtremo plures deos imperii ſocietate cōiungat: tum ego illi aſſentiar optimatum imperium regno præſtabilius eſſe. ſin tota rerum natura reclamat, ratio diſſentit, experientia diuturna reluctatur, non video cur Platonem aut quemquam alium ſequi; naturam violare debeamus. nam quod Homerus dixit: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, idem Euripides: ἑνὸς ἀδυνάστης αὐάτε μέλαθρα κατάτε πολίας. Vnde Sibylla carminib. augurata dicitur, Reipublicæ Romanæ ſalutē in regno poſitam eſſe; ſcilicet ciues aliter ſeruari non poſſe, quam ſi regem haberent. Id exemplo memorabili planū

fecit Solimanus anno M. DLII. Cùm enim Muſtapha filius maior fractis Perſarũ opibus, ad patrẽ accepta fide ſine comitatu rediiſſet, tãto exercitus clamore tantaq; gratulatione exceptus eſt, vt mortalium antea nemo. Pater iſtam gloriam ferre non potuit: ſed filium ſubinde ſtrãgulari mandauit in cubiculo interiore: & eodem momento coram exercitu proiici: tum præconẽ altiſſima voce promulgare iuſſit; vnum in cœlo Deum, in terris vnum Solimanum Imperatorem eſſe oportere. totus exercitus terrore attonitus obmutuit. Iunior natu biduo poſt veneno ſublatus eſt, quòd de fratris interitu ingemuiſſet. tertius metu *patris ad* regem Perſarum confugerat. ſtatim per legatos reuocatus eſt, ac ſecuri percuſſus. hic Selimus reſtabat, cui pater minas intentauit niſi ſolus reſtaret. atque id vſitatum eſt in gẽte Othomanorum: quia ſpes imperii ad omnes, exitus ad vnum recaſurus eſt. neque enim ſolum ſaluberrimum, vt Tacitus ſcribit, ſed etiam neceſſarium, in magnarum rerum adminiſtratione imperium penes vnum eſſe. & quidem tres Tribuni poteſtate Conſulari documento fuêre, vt Liuius tradit, buam plurium imperium bello inutile eſſet. conſimiliter L. Paulus ac Terentius Varro aduerſus Annibalẽ: Chriſtiani principes aduerſus Turcarum regẽ: Græcorum duces aduerſus Philippum: nec ita pridẽ Germanorum principes aduerſus Carolum V. magno

ſuo damno experti ſunt, nihil à pluribus recte imperari poſſe. Itaque Græci & Romani cum graue bellum aut ſeditio ciuilis Rempublicam perturbaret, ad vnius Dictatoris aut Archi, aut Harmoſtæ imperium velut ad ſacrum anchoram confugiebant: vt ſæpe Florentini, Genueſes, ac Veneti extremis Reipublicæ tēporibus ſummum imperium belli ac pacis vni Imperatori permiſerunt quanquam quid argumenter cum innumerabilibus ſeculis compertum ſit, populares & optimatum ſtatus hominum generi pernicioſos eſſe? magnum eſt imperium Turcarum, Perſarum, Indorum, Tartarorum: *maius* etiam Abyſſinorum & Hiſpanorum, qui nouum terrarum orbem ſuis legibus ſubiecerunt. late quoque patent regna Pœnorum, Gallorum, Moſcouitarum, Polonorum, Gothorū, Britannorum, qui optimatum imperium ignorant; populare deteſtantur. quinetiam Americi populi regiam poteſtatem ab extrema memoria ſemper retinuerūt: id quod faciūt non docti, ſed imbuti; non ab Ariſtotele inſtituti, ſed ab ipſa duce natura informati. cum autem audiunt in Italiæ aut Germaniæ quibuſdam angulis optimatum imperia latere, mirantur id fieri poſſe. Ita noſtrorum hominum plerique Rempublicam Venetorum tamdiu, id eſt annos circiter DCCC. ſtetiſſe mirantur, quia id fit repugnante natura: quanquam Gianotus Donatus qui omnium accuratiſſimè de Republ.

Venetorũ ſcripſit, ſummã poteſtatẽ in Ducibus fuiſſe tradit, & plane regium ſtatum vſque ad tempora Sebaſtiani Ciani ducis, id eſt vſque ad annum M. CLXXV. quo tempore magnũ cõcilium in Republica ſtabilitum eſt, vt ipſe ſcribit. quo fit vt trecẽtos & ſexaginta circiter annos duntaxat floruerit eo in ſtatu. regnum verò Gallorum non anguſtis paludibus contentùm, ſed longe late patens, cum incredibili rerum geſtarum gloria M.CC. annis floruiſſe nõ mirantur; quia nihil naturæ congruens mirum debet videri. Atque illud eſt, ni fallor, Contarenus, Manutius, Machiauellus, ac plerique alii, Rempublicam Venetorum præſtantiſſimã omnium eſſe aiunt: & quidem Michael, Surianus Venetus, ſummæ vir eruditionis ac virtutis, cum Lutetiæ legatum ageret. pro ſua erga me beneuolẽtia, ſæpe me de noſtra, ego illum de ſua Republic. humaniſſimè percõtatus, diſſerere maluit, vt prudenter omnia, quam iudicare: nec ego de re tam ardua iudicium mihi ſumo: ſed quoniam vnius imperium ſuſcepim⁹, nobis ipſis repugnare viderẽur, ſi optimatum illud imperium probaremus. Aut igitur præſtãtia Venetorum eſt in bellica virtute, aut in legũ æquitate, aut in imperii magnitudine & opibus, aut in artium varietate. bellica laude omnibus fere populis inferiores ſunt, imperii magnitudine paucis admodum ſuperiores: arte gubernandi & quæſtuoſa mercatura, cedunt

dunt Hiſpanis: artiũ varietate Germanis: quã quique religionem priuatim colant non magnopere curãt, & Pontificibus quæſtiones impietatis ademerunt. reſtat legum præſtantia, quæ qualis ſit, ex moribus ciuium intelligitur. Plato Spartiatas fortes ac temperantes vocat, iniuſtos tamen: Romani fortes ac iuſti habiti ſunt: Hebræi religioſi: Maſſiliẽſes iuſti ac temperantes: Athenienſes artibus: alii virtutibus aliis floruerunt. Veneti ſi qua virtute, profecto conſiliis & prudentia præſtant: aliarum virtutum laudem nec illis eripere, nec cõcedere velim maiorem quàm aliis. Sed qui Venetorum opes extollunt, vehementer falluntur. nam ærarii publici magna eſt inopia. argumento ſit triplicis montis ratio, quæ vſuris etiam quincuncib. publica vectigalia exhaurit, vt Gianotus Donatus cõfitetur. Sane leges antiquas ſuæ ciuitatis magno ſtudio colunt: in quo non minima laus ineſt. antiquitatis enim tãta ſpecies eſt ac maieſtas, vt non immerito dubitarit Ariſtoteles, vtrum legi antiquæ noua melior debeat anteferri, nec quæſtionem ſibi definiendã putarit. hoc etiam magna laude dignum eſt, quod ſocios & inquilinos, ſumma iuris æquabilitate fouent: peregrinos quoq; ſumma proſequuntur humanitate: ac ſi qui præſtant magnis opibus, illorum affinitatem quærunt, vt nobilitate nulla dos maior videatur. nam verò in conſiliis de Republica capiendis, atq; o-

mni-

mnino in bellis ſuſcipiendis, in percutiendis fœderibus, in tuenda pace, magna prudentia vtuntur. quæ cùm maxima ſint, maius tamen eſt ad imperium retinendum, quod loci opportunitas aditus omnes facillimè prohibere poteſt. nam Genuenſes olim, & non ita pridē Ludouicus XII. Gallorum rex imperium illis planè ademerat, ſi vrbem obſidere potuiſſet. itaq; nihil vrbi metuendum ab hoſte. bellis autem ciuilibus hoc tēpore iactari aut res nouas moliri non magnopere poſſunt ii, qui armorū vſu ac militari diſciplina carent. Romani contrà bellis ciuilibus ardebant, cùm ab externis conquierant. itaque cùm ciuitas bene conſtituta militari ac domeſtica diſciplina; nec legibus tantùm, verum etiam armis contineri debeat, alteram ſumma cum laude tuentur; alteram omnino deſeruerunt, vt Contarenus ipſe fatetur. itaque cùm ingruit hoſtis, non modo militibus, ſed etiam imperatorib. externis vti coguntur, quàm prudenter, neſcio: illud tamē omnium imperatorum conſentiens opinio iampridem improbauit: nec certe plures ciuitatū interitus, quàm ea de cauſa memorantur. quare Bartholomæus Coleonus, cui pro Republica bene geſta vt imperatori, ſtatuam auream Veneti erexerūt, eos coarguiſſe dicitur, quod ſeipſos Remque publicam homini peregrino non ſatis prudenter credidiſſent. nam Corinthus non alia de cauſa in tyrannidem incidit, quàm

quod

quod Timophanem imperatorem peregrinum euocaſſet. ſimiliter Britanni ab Anglis, Hiſpani à Mauris, Græci à Turcis, quos ad præſidium euocarant, de imperio deiecti fuêre. Contarenus domeſticæ diſciplinæ, ac pacis tuẽdæ cauſa militarem iacere ſcribit: verendũ tamen eſt, ne cùm alteram negligunt, vtranque amittant. illud quoque ad Reipublicæ quietem non parum facit, quòd optimates ſecum ipſi, & cum Republica conſpirant, ne inquilinorum multitudine ſi diſſideant facile opprimantur. concors enim potentia paucorum, inquit Ariſtoteles, non facile labefactatur. & vt concordia ſtabilior ſit, publicis ac ſolennibus conuiuiis ſæpius epulantur: more veteri Cretenſium & Lacedæmoniorum; ad eaque conuiuia paranda Dux obligatur: ac ſuos ciues muneribus inter ſe & cum Republica coniugare. hoc etiam non parum confert, quòd magnæ ciuitates minus opportunæ ſunt ſeditioni, vt Ariſtoteles tradit, propterea quòd magnã mediocrium hominum multitudinẽ habent, qui ſummos cum infimis eadem ſocietate coniungunt. ſed nullum tuendæ optimatum Reipublicæ maius præſidiũ eſt, quàm quod nulla imperia perpetua ſunt, nec ſine collega tribuuntur: ſed bimeſtri, aut trimeſtri, aut ſemeſtri ſpacio, vel ad ſummum anno definiuntur. quorum verò perpetui ſunt & maximi honores, nullum eſt imperium; vt Ducis, Procuratorum D. Marci, Cancellarii. quòd ſi
quis

quis ſumma virtute, vel opibus, vel gratia reliquis præſtet, vix admittitur ad ſummos honores; ne virtutis ſplendore ſuorum ciuium oculos præſtringat: idque arcanum imperii, quod imprudenter Athenienſes & Epheſii oſtraciſmo detegebant, ac nimis aperte virtuti bellum indicebant, intellectum eſt in morte Lauredani illius, qui ciues mutuis cædib. graſſantes in ſeipſos, ſolo nutu ſic terruit, vt proiectis armis diſcederent, quos tamen nulla vis magiſtratuũ potuerat coercere. tamen hominis priuati virtutem, qui Rempublicam grauiſſima clade liberarat, ferre nõ potuerũt: ſed vt ab Italis pleriſque proditum eſt, eum veneno necarunt: at neque id affirmare velim, nec perſuadere mihi poſſum. ducem tamen quem exarmatum catenisque aureis vinctum domi tenent; nec ſtrenuum admodum, nec gloriæ cupidum, ſed bonum ac ſimplicem legere conſueuerut: veriti ne idem illis eueniat, quod ranis paluſtribus ab Ioue regem petentibus. quibus cum ſtipitem dediſſet, vt Aeſopus ſcribit, illæ indignari: Iuppiter ardeam raniuoram mittere. poſtremum eſt, quod imperiis viciſſim & ſumma libertate fruuntur, pro qua tuenda ciues ac peregrini pacem libenter colunt. atque hæc præcipua ratio eſt, cur Rempublicam Venetorũ maximè laudant, propterea quod ſumma libertate illic viuitur. at libertatis cauſa non ſunt Reſpublicæ conſtitutæ, ſed bene viuendi. vix eſt autem vt

vllus

ullus virtuti ſit in ea ciuitate locus, in qua ſuis quiſque moribus ac libidini tam effusè blanditur. nam ſi hominis felicitatem, opibus, honoribus, imperiis, voluptate, ſummaque libertate metimur, beata ſit Reſpublica quæ his omnibus abundat: ſin virtutem potiorem ducimus, non video cur Veneta Rerumpublicarũ præſtantiſſima ſit. nullum enim Reipublicæ male conſtitutæ argumentum Platoni maius videatur, quàm magiſtratuum & medicorum multitudo, quæ nuſquam maior fuit quàm olim apud Athenienſes, & his temporibus apud Venetos: vt mirum videri non debeat, ſi maiorem anni partẽ in creãdis magiſtratibus conſumere ſolent. hæc autem magiſtratuum multitudo, vel ad honorem & imperandi cupiditatem inexplebilẽ, vel ad fraudes & ſcelera coercenda, vel ad vtrumque pertinet. ac Lycurgi Reſpublica quæ omnium ſermone laudatur, præter Senatum xxx. virorũ, qui perpetui fuerunt, nullos habuit initio magiſtratus. nam magnus Pœdonomus iuuẽtutis magiſter imperio carebat. falluntur enim qui putant magiſtratuum multitudine virtutis amorẽ ciuibus ingenerari, cum nulla re magis dominandi & opũ quærendarum cupiditates augeãtur. nam qui ſemel imperii dulcedinem guſtarunt, non modo parere dediſcunt, ſed etiam imperium vltro affectant, atque ægre deponunt. quare prudẽter apud nos, de conſenſu omnium ordinum

nuper

nuper lata lex eſt, vt illa magiſtratuum multitudo, qua ſub Henrico rege malis quorundam artibus excreuerat in infinitum, ad priſtinam formā redigeretur: nam quid attulit hæc magiſtratuum multitudo, niſi furta, ſordes, corruptelas, luxum, dominandi libidinem, ac litium propagationem? nunquam certe ſcelerū & flagitiorum extitit impunitas maior, ſatis eſt igitur paucos eſſe magiſtratus, modo virtute quærantur: nam ea ratione ciues omnes ad virtutem & honeſtatem inflammari neceſſe eſt, vt eos adipiſcātur honores, quaſi *præmium*, cuius ſpes ad omnes, exitus ad paucos recaſurus ſit. non igitur imperia, magiſtratus, *honores*, beatos ciues efficiunt: multo minus *libertas* nimia, quæ ciuitati benè conſtitutæ exitiū affert. ac turpis eſt ſeruitus: licentia tamē peccandi turpior. quanquam ſi regis imperiū ferre ſeruile eſt, debet quoque ſeruile videri parentibus obedire. ac ſæpe mirum mihi viſum eſt, cur Veneti qui tam ſapienter omnia, non etiam Cenſores, vt olim Romani, & his quoque têporib. Lucenſes ac Genuēſes, creari patiuntur, hoc verò commodè fieri poterat à procuratoribus D. Marci, qui per omnes honorum gradus eo conſcenderunt. nam Pontifices, quorū munus hoc proprium eſt, quiq; religionis opinione Principes olim in officio continebāt, grauiſſimis Cenſoribus egent. eſt enim cēſura tam graue, tamque neceſſarium in Republica

munus,

manus, vt nulla re magis floruiſſe Romani videantur: quod intellectum eſt ſublata cenſura: nam eo ipſo tẽpore Reipubl. ſplendor & maieſtas vna cum virtute maiorum interiit. Hoc etiam Reſpublica Venetorum habet incommodi, quod cùm peregrinorum & inquilinorum infinitam multitudinem admittant, metuendum eſt ne ab illis de imperio deturbari poſſint: neque verò eius rei exempla deſunt. ob id enim Achæi Trœzenios, Samii Zanclæos, Chalcidẽſes Amphipolitas, à quibus erant in vrbem ſine honoribus admiſſi, eiecerunt; vt Pauſanias & Ariſtoteles tradunt eoq; magis metuendum, ſi diſsideant inter ſe optimates. vt Cnidi cùm ſoli honoribus fruerẽtur, poſtea quam diſsidere cœperunt, eiecti ſunt ab inquilinis & plebe, id quod etiam contigit apud Mitylenæos, Heſtienſes, Phocenſes: & non ita pridem apud Senenſes, Genuenſes, Geneuenſes: qui cum de honoribus inter ſe contenderent, à plebeiis ſunt de imperio depulſi. Corcyræi crudelius, qui omnes in carcerem coniectos acerbiſsimis ſuppliciis affecerunt, vt Thucydides ſcribit Agrippinenſes inquilini pari furore optimatum bonam partem occiderũt, quod ſoli honori conſequerentur, & tributa grauiora imperarent, conſimiliter Lindauiorum inquilini cæſis optimatibus, Tribunos plebis crearunt. hoc igitur Venetis metuendum eſt. nam cùm cenſus haberetur anno M.D.LV. totius ciuitatis, cen-

ſa ſunt inquilinorū extra patricios CLIX. millia CCCCLIX. Feminas & pueros maiores ſex annis eo numero complectuntur. his imperant mille & quingenti circiter patricii. nam iuniores annis xxv. ad imperium & comitia non admittuntur, niſi pauci admodū extra ordinem nec prudēter feciſſe videntur populū numerādo: primū quia lege diuina vetitū eſt: deinde cum peregrini ac tenues numerum ſuorū agnouerint intellexerint, valde periculoſum eſt, ne aduerſus optimates nouū aliquid moliātur. nam cum Senatus Romanorū olim decreuiſſet, ſeruos cultu ac veſtitu diuidere ab ingenuis; periculum, inquit Seneca, apparuit, ſi ſerui ſe numerare cœpiſſent. quātus autē fuerit ſociorum & inquilinorum erga Venetos amor, indicarunt bella Cretenſia; tum Patauii, Veronæ aliarumque vrbium Gallis factæ deditiones: quo tempore optimates omnibus tributis & vectigalibus ſocias vrbes leuarūt, vt Bembus auctor eſt, à quibus tum maxime iuuari debuiſſent. quod ſatis erat argumenti, magis illos metui quam amari. nos verò accepta clade, tū maxime fortunas omnes ac ſanguinem fundimus pro Regis ac Reipublicæ ſalute. Ac ne omnia differantur, nullum magis eſt optimæ ac præſtāti Reipublicæ indicium, quam hoſtes fortiter arcere & in ſumma tranquillitate ciues continere. Veneti ab hoſtibus facile vinci conſueuerunt: nec ciues ita cōtinere potuerunt, quin duces octo-

decim

decim ſupplicio, vel exilio affecerint: tot enim Sabellicus tradit, ex quo ſtatum optimatum inſtituerunt. At etiam Lauredani Ducis hæredes M. D. aureos fiſco dependere iudicio coacti ſunt, quod Lauredanus non ſatis erga ciues magnificus extitiſſet: vt Gianot⁹ Donatus ſcribit. omitto bella ciuilia quæ in media vrbe ſæpius geſta ſunt, cum militarem colerent diſciplinam. omitto coniurationes Bochonianas, Falerianas, Tepulianas, Baiamōtanas, quæ obſeſsis Senatoribus & crudeliſsima ciuium ſtrage, Rempublic. miſerè lacerarūt. prætermitto tam graues tamque diuturnas Iuſtinianorum, Scæuolarum, Seliorum, Baſſeorum ſeditiones, exilia, cædes; non aliā ob cauſam, quàm quod nulla fides regni ſociis. ac ſæpius idem euenit, quod in naui à gubernatore deſtituta: hoc enim Polybius vtitur exemplo. nam cùm alius clauū torquere, alius vela facere, alius cōtrahere conatur, vectores cum tot gubernatoribus miſere periclitantur, ac tandem in portu ſpectantibus turpe ſui naufragium edunt. quis autem non vidit Germaniā, Turcarum, Heluetiorum, Hiſpanorum, Gallorum denique & Italorum, poſtremo ſuorum ciuium armis fœdiſsimè vaſtari, quæ cùm regia poteſtate gubernaretur, populos omnes ſuis armis ac viribus facile ſuperabat. Ex quib. intelligitur, regnum longe præſtantius eſſe optimatum poteſtate. refellenda eſt igitur Ioſippi ac eorum opinio, qui Deum

putant regnũ in ſacris literis execrari, & optimatum imperium apud Hebræos conſtituiſſe, ſic enim tradit Ioſippus libr. 6. cap. 6. Antiq. Quanquam Philo Hebræus in libro de creatione Principis, vnius Principis dominatum Dei iuſſu ſtabilitum eſſe docet. Ioſippi tamen opinionem refellamus. quod igitur attinet ad verba Samuelis, nõ regnum ab eo, ſed tyrannis deſcribitur: contra quam putat Melanchthon. quis enim mediocriter in Hebræa lingua verſatus, ignorat מלך regem æque ac tyrannum ſignificare? ſic enim dicitur Abraham reuerſus à cæde regum. vox autem משפט non iura regis ſignificat eo loco, ſed mortem & conſuetudinem, vt optimi quique interpretes aiunt. ac niſi tyrannus deſcriberetur, cur Moſes Deut. decimoſeptimo, iuberet Regem ſingula præcepta legis condiſcere, populumque ex lege diuina moderari? nam ex eo capite non ſolum popularis & optimatum poteſtas reiicitur, ſed etiam regia probatur. tum etiam illud; Principi populi non maledices, vnius imperium capit. & in lib. Sanedrim c. 2. regia maieſtas, quæ fuit apud Hebræos copioſè deſcribitur. Moſem verò planè regiã habuiſſe ex eo colligitur, quod iniuſſu populi & optimatum, leges iuberet, Senatum cooptaret, magiſtratus eligeret, Põtifices crearet, ſeditioſorum ciuium amplius quadraginta millia ſine iudicibus eodem momento capite plecterent: denique Ioſua Principem

Status & conuerſiones imperii Hebræorum.

quo nihil maius fieri potuit per ſeſe renuntiaret. eo mortuo Senatores Othonielem, deinde Aioda ducem elegerunt: itaque P. Martyr recte ſcripſit, ariſtocratiam cœpiſſe cùm dux Othoniel eſt à Senatoribus creatus. quanquã placet interpretibus non humanis conſiliis, ſed iuſſu diuino duces creatos. itaque Gedeon dux electus: Non dominabor, inquit, veſtri, nec filius meus, ſed dominabitur veſtri Dominus. poſtremò cùm filii Eli ac Samuelis intemperanter ſe gererent, & optimatum potentia in factionem degeneraret, plebs irritata Regem petiit. tunc enim ſeditiones conquierunt. quare Moſes Aegyptius ſcribit, templum lege diuina prohibitum ædificari quoad Regem haberent, qui tumultus imperandi poteſtate prohiberet. ſunt hæc illius ſcripta lib. 3. c. 47. perplexorum. ex quibus regiam poteſtatẽ Deo placuiſſe conſtat: tyrannidem diſplicuiſſe: igitur Rege creato, Senatores non ad ſummum imperium, ſed ad conſilium, vt Moſes conſtituerat, admitti cœperunt. quod enim Romulus cauſas leuiores à Senatu, grauiores à ſe iudicari voluit, vt eſt apud Dionyſium: idem quoque Moſes ſtatuit in creando Senatu, quemadmodum ſcribitur Num. cap. 2. quare quòd Chaldæus interpres in Hieremiam, Senatum vnius & ſeptuaginta virorum (quos Hebræi שׁפטים, ipſe Græca voce corrupta Sanedrim appellat) ſcribit habuiſſe legis ſanciendæ, ac iudicandi ſummam poteſta-

tem, etiam ſub regibus ipſis; ad legis promulgationem & iudicia ſpectat, vt apud nos curiæ ſuperiores habent legum promulgationem, quam imperiti ſanctionem eſſe arbitrantur, quæ ſolius Principis eſt. idem Chaldæus interpres ſubiicit, iudicia de tribu, de Pontifice maximo, de maieſtate, de falſo propheta, non niſi à Senatu explicari potuiſſe. Moſes verò Maymo libro tertio perplexorum cap. poſtremo ſcribit, gladii poteſtatem habuiſſe Senatum ab eodem Senatu XXIII. viros capitales, qui רבי נפשת, id eſt animarum iudices, & ſeptem viros iudices pecuniarum ac bonorum, id eſt רבי ממדנות, in ſingulis vrbibus conſtitutos: quorum tres iudicia inſtituebant: quinque primam appellationem diſceptabant: ſeptem de ſecunda prouocatione decernebant. præterea decem iudices rerum venalium quaſi Ædiles creabantur, quorum vnus erat ſacerdos. ad hæc arbitri recepti tres: quorum vterque litigator vnum eligebat: electi duo tertium optabant. quæ omnia in Pandectis Hebræorum, titulo Sanedrim. cap. 1. 2. 3. copioſè explicantur. poſtremò Senatores ſublegi ſolitos conſtat ab ipſo Senatu, cuius fuit perpetua poteſtas: quæ tamen omnia iuſſu regum ſanciebantur, vt præter decreta nihil haberet Senatus. quod videre eſt in iudicio Herodis, qui cædis impuberum poſtulatus, in Senatu Hebræorum cauſam dixit: ſed tamē Hircano rege ac Pont. max

iubente, à quo etiam abſolutus eſt, non à Senatu, quemadmodum ſcribit Ioſip. lib. 14 cap. 16. nam cùm antea mortuo Salomone filius eius tyrannidem vſurparet, diuiſus eſt populus, ac duo regna, vel potius duæ tyrannides conſtitutæ, vna ex tribu Iuda & Beniamin, altera ex reliquis, vt tantum auctoritatis Senatus haberet, quantum à regibus vel tyrannis permitteretur: quemadmodum Imperatores Romani pro ſua quiſque voluntate Senatui detraxerunt. & quẽadmodum Senatus Ro. quoſdam Imperatores hoſtes iudicauit, aut capitis damnauit, vt Neronem & Maximinum: ita quoque Senatus Hebræorum de Herode adhuc adoleſcente iudicauit, quem damnaſſet nefariæ cædis, niſi ab Hircano rege ꝓhiberetur. Sed Herodes maior factus ac imperio potitus, regem Hircanum ac Senatores omnes interfecit excepto Samea, quem tamen aduerſarium omnium maximum habebat: nominis tamen virtuti pepercit, vt eſt apud Ioſippum libr. 14. Ex hac igitur Reipubl. forma conſtat imperium Hebræorum, ab ortus ſui principio ſub regibus 140. annos floruiſſe: deinde optimates annos CCXLIV. pertuliſſe: tum regiam poteſtatem (quæ nõ multo poſt in duplicem tyrannidem diuiſa eſt) annos 496. ac tandem ab Aſſyriis euerſam: prius tamen reges Samariæ, ac decem tribus in Chaldæam abductas; deinde reges Hieroſolymorum cum reliquo populo: qui cùm annos LXX. exulaſ-

ſet, poſtliminio reuerſus in patriam, ſub regibus iiſdem & pontificibus tamdiu floruit, quoad inteſtinis ſeditionibus & bellis finitimorum, nunc in Ægyptiorũ, nunc in Græcorum, poſtremò in Idumæorum poteſtatem veniret. ad extremum redacta Iudæa in prouinciæ formam ab Auguſto, pertulit imperium Romanorum, à quibus centeſimo poſt anno deſciuit: quibus temporib⁹ Hieroſolyma expugnata, & funditus euerſa, tanta populi ſtrages, tum in Aſia tum in Africa ſecuta eſt, conſpirantibus finitimis omnibus ad vnius populi euerſionem, vt gens illa penitus interiiſſe crederetur. profecto cæſorum numerus à Ioſippo relatus ſuperat myriades triginta. reliqui in miſeram ſeruitutem abducti, adhuc toto terrarum orbe diſperſi vagantur.

Regia poteſtas præſtantiſſima. Cùm igitur regia poteſtas à natura ſit, id eſt, à Deo naturæ parente inſtituta: Magis Perſarũ ſingulari iudicio delecta: ab Homero, Xenophonte, Ariſtotele, Plutarcho, Dione, Apollonio, Hieronymo, Cypriano laudata: deniq; ab Auguſto poſt anxias Mœcenatis & Agrippæ diſputationes ſuſcepta: poſtremo populorum omnium aut maximè illuſtrium ſumma conſenſione, & experientia diuturna comprobata; quid amplius de optimo ſtatu Reipublicæ diſputandum?

In monar- Reliquum eſt vt Regis electionem neceſſariis argumentis refellamus. putat Ariſtoteles per-

perniciosum ac planè barbaricum eſſe reges à ſtirpo duci: nam reliqui nihil definierunt: & libro 3. ad extremum, Lacedæmonios Carthaginenſibus inferiores putat, quòd hi reges eligerent, illi ab Hercule ducerent. barbari ſunt igitur Ægyptii, Aſſyrii, *P*erſæ, Macedones, *P*œni, Æthiopes, Abyſſini, Turcæ, Indi, Tartari, Moſcouitæ, *P*oloni, Dani, Sueci, Britanni, Itali, Galli, Hiſpani, Americi: deniq; omnes vbiq; terrarum populi; excipio Germanos, Heluetios cum fœderatis, Venetos, Rhaguſios, Lucenſes, Genuenſes, qui optimatum, aut populari poteſtate reguntur. quod ſi tot populi barbari ſunt, propterea quòd reges à ſtirpe ducunt, vbi nam erit humanitati locus? quod verò perniciosum putat, multo mihi abſurdius videtur primum enim interregnum valde periculoſum eſt, qua Reſpublica veluti nauis ſine gubernatore ſeditionum fluctibus iactatur, ac ſæpe mergitur. id quod accidit poſt occaſum Friderici II. Imp. nam Reſpublica velut anarchia quædam annos duodeuiginti caruit Imperatore, propter inteſtina *P*rincipum bella. quid autem miſerius quàm in interregno Sultanorum Ægypti plebem à Memmelucis impunè diripi? quid ſceleratius quàm in interregno Pontificum Romanorum omnia cædibus ac ſtupris impunitate propoſita miſceri? *P*rincipis autem eligendi ratio planè inexplicabilis eſt non n. ab vniuerſo populo, id quod Ariſtoteles voluit,

chia fugienda eſt electi.

recte fieri poteſt, cum ratione prudentia deſtituatur. ergo à paucis & optimis id fiat oportet, ſed renitetur populus, repugnabunt legiones. hinc illæ tam graues ac diuturnæ inter Senatum Romanum & Prætorianos diſcordiæ. quiſquis enim placuerat Senatui, legionibus diſplicebat ac ſæpe legiones variis in locis, & plures eodem momento Imperatores creabant, vt vno tempore 30. facti ſint. hinc bella ciuilia, cædes, bonorum proſcriptiones, & imperii totius miſeranda diſtractio. Illud etiã pernicioſius, quod ſceleratiſſimus quiſque imperium inuadit: boni tantùm onus ſponte repudiãt. ac ſi forte Princeps ea prudẽtia fuerit, vt ſucceſſorem imperii virum bonum renunciare velit, quod ſapienter eſt à Nerua, Traiano, Adriano, & Antonino Pio factum; barbarũ id exiſtimabunt regum electores. iam verò cùm ſpes imperii ad omnes, exitus ad vnum ſpectet, neceſſe eſt vt latronibus ac veneficis pateat imperii aditus, cæſo gubernatore. & cùm Reipublicæ fundamentum nullum maius ſit quàm in obſequio ſubditorum erga Principem, quî fieri poteſt vt eius imperia non reſpuant, quem obſcuro loco natum, aut aliquando ſocium fuiſſe, aut ſcelere vel opibus imperium quæſiiſſe putabunt? nihil enim vſitatius quàm imperatores Rom. pecudum in morem à ſuis necari: neq; enim pauciores triginta numerãtur. nec magis quieta fuit Reſpublica, quàm cum filius patris

impe-

imperium excepiſſet, id quod Ariſtoteles metuendum putauit. nec prius inter Germanorũ Principes bella pro imperio geri deſierunt, quàm pater filium Cæſarẽ deſignaret. vt Henricus III. filium adhuc puerum curauit eligendum, à quo nepos eſt adoptatus. & Carolus IV. filium habuit ſucceſſorẽ: hic fratrem Sigiſmũdum, qui ſibi generum adoptauit. Fridericus Maximilianum; hic nepotem: cæteri magna ex parte coniuratione aut veneno interierũt; Rudolphus, Albertus, Henricus VII. Fridericus III. Ludouicus Bauarus, Carolus Henrici nepos, Guntherus. illa verò regum Poloniæ & Hungariæ comitia, quæ ipſi Caros appellant, fiunt in armis, ex quibus ſæpiſsimè ciuilia bella exoriuntur: ac niſi gens Iagellorum iure ſanguinis ſuffragia conſecuta fuiſſet, pridem imperium illud interiiſſet. Ex Ægypti Sultanis qui non plures 25. creati ſunt, ſeptem à Memmelucis, à quibus eligebantur, cæſi numerantur: puta Turquemenius, Melaſchala, Corhos, Bandocader, Muhamedes, Cercalsius, Giapalatus. Sephadinus verò Saladini frater electus à ſuis, decem fratris filios crudelisſimè necauit, vt tuto regnaret. nec aliter Turcæ, qui ſpẽ imperii poſuerunt in electione Prætorianorum, quàm mutuis cædib. imperium adipiſcuntur. poſtremò Romanos Pontifices, quamuis ſenio fracti eligantur, ne diutius regnare poſsint, veneno necari translatitium eſt. interim qui Præfectu-

ris aut Prouinciis præſunt,de imperio deturbari nolunt: vt apud Germanos duces & comites, perinde vt apud nos, Prouincias imperii hac ratione vſurparunt cum primum Regem ſuo quodammodo iure creauerunt, vt Iulius Pflugus epiſcopus & Æmilius confitentur. hoc enim Hugo Capetus vt regnaret, pactus eſt ſuas quenque *Præfectum* Prouincias dominii iure habiturum. ita paulatim feuda,imperia, iuriſdictiones ſucceſſionis iure deferri cœperunt. Extat enim in Bibliotheca Bellouiſia regis initiandi, & eligēdi à populo forma vetus,qua dicitur Henricus I. apud nos electus eſſe. ſed nec ſuperiorum, nec conſequentium regum quenquam electione video creatum:nec certe tamdiu ſtaret,ſi ad ſuffragia delaberemur. ita quoque Germanis accidit. nam Saxonia prouincia Henrico I. conceſſa eſt hunc in modum,anno 1113.aliam alius adeptus eſt, ac paulatim etiam vrbes,vt facilius imperium adipiſcerentur,vectigalibus liberarunt; vt Nouiomagum: quaſdam accepta pecunia ſuæ libertati omnino reſtituerunt, vt Rudolphus omnes Hetruriæ vrbes,anno 1230.Lucenſes 12. Florentini ſex aureorum millib. libertatem redemerūt. poſt etiam Rupertus tres vrbes Imperiales filio conceſſit Carolus IV. Mediolanum Præfecto vendidit: Otto ſniam,Ludouicus Egram, Fridericus Norimbergam: Vlma ſeipſam libertati aſſeruit,vt aliæ complures. idem contigit Rom.

Pon-

Pontificibus, vt eorum *Præfecti* tyrannidem Prouinciarum vſurparent. vt antea docuimus. at cùm regni certa ſpes eſt ac legitima ſucceſſio, Prouinciæ diſtrahi nō poſſunt. Quanto igitur beatiores Aſſyrii, *Perſæ*, Ægyptii, Macedones, Galli, qui tot ætatibus ac ſeculis in ſumma tranquillitate floruerunt, non aliam ob cauſam, quàm quod reges à ſtirpe ſibi quæſierunt? vt enim omnia quæramus, nullũ profectò reperiemus bene conſtitutæ Reipublicæ maius argumentum, quàm diuturnitatem ipſius. iam verò Abyſſini, qui annos DCCC. imperium totius Africæ maximum tenent, reges ab vna & eadem gente ſemper quæſierunt: ac ne gens aliquando deficiat, neve plures imperandi cupiditate populum in varias partes diſtrahant, vt apud Turcas & *Perſas* ſæpe cōtigit: aut parricidiis ſe polluant, vt Deiotarus qui numeroſam ſobolem vno excepto interfecit, quo tutius ille regnaret: gētiles regis (quos Iſmaelitarũ filios vocant) ſimul educantur, in arce fortiſſima & excelſo monte Anga, vt Aluareſius tradit, quo niſi per abrupta & anguſtiſſima loca perueniri non poteſt, eaque validiſſimo præſidio muniuntur. mortuo rege non proximus agnatus, ſed qui magis idoneus optimatibus & cuſtodibus videtur, renunciari conſueuit: qui mos etiam apud Danos, Suecos, & Hungaros inoleuit, vt ex pluribus liberis arbitratu ſuo quemuis cooptent: hunc igitur Abyſſini educentes ex arce, veluti

veluti Deum aliquem cœlo delapſum, maximis honoribus & obſequiis proſequuntur. ac tametſi Prouinciæ quinquaginta vnius imperio gubernantur, nullæ tamen ſunt vrbes mœnibus ſeptæ, nullæ arces: ne vel propugnaculis potius quàm populi beneuolentia confidere, vel ſeditioſis rebellandi occaſionem præbere videantur. quid autem imperia Parthorum & Turcarum ad tãtam gloriam euexit, niſi quod hi Ottomannorum, illi Arſacidarum ſanguine ac fiducia freti, populum in ſui admirationem & obſequium traxerũt? fallitur enim Machiauellus, qui exiſtimat cæſo Principe Turcarum vna cum liberis, imperiũ illud collapſum iri, quòd nulli ſint Principes ad quos imperiũ iure peruenire poſsit. reſtãt enim quatuor gentes, quæ generis ſplendore ac vetuſtate Ottomannis ſe iampridem æquarunt; Michalogli, Ebrenes, Turacanii, Maloconii, qui ab eadem qua Ottomanni ſtirpe ducuntur, hi tamen ab aditu Principis & Republica prudenter ſummouentur, ne res nouas moliri poſsint, nec verò alia ratione Pœni, Perſæ, Galli, Britanni, Hiſpani, commodius imperium tueri poſſunt, quàm ſucceſſorio edicto. quinetiam Florẽtini accepta libertate cùm ciuili ſanguine vrbem ac ſeipſos diu fœdaſſent, nec vllum exitum reperirent, vno cõſenſu per legatos à Pont. max. quæſierunt, vt regiæ ſtirpis hominem mitteret, ad quem ius imperii deferrent: eo Carolum

Vale-

Valeſium miſit, cuius præſentia ſeditiones repente conquierunt. tantum valet ſanguinis ac generis opinio ad homines mutuis obſequiis & amicitia coniungendos: qui ſane finis eſt Rerum omnium publicarum. neque tantum proximis agnatis, ſed etiam primogenitis imperium lege deferendum: alioqui cædes inter liberos, ac bella ciuilia ſæpe futura ſunt, & quidem tantò grauiora quàm inter peregrinos, quantò grauiores ſunt fratrum inter ipſos offenſiones. argumento ſunt Turcarum crudeliſſima parricidia, quæ tandē illi Reipublicæ ruinam ſunt allatura: quod cùm metueret Selimus huius pater, poſtea quàm Solymanum filium ſuſcepiſſet, omnem curam procreandorum liberorum abiecit. hic verò Deiotarum imitatus non prius quieuit, quàm filios omnes præter vnum interemptos vidit ac ſi primogenitus ſpē imperii ſolus haberet, cæteri hunc ſibi colendum præponerent: vt videre eſt apud nos, vbi nulla fratrum parricidia contigiſſe memorantur. Eſt igitur regia poteſtas hoc modo conſtituta, omnium, vt quidem mihi videtur, præſtantiſsima, ciuitatibusq; maximè ſalutaris, ac velut harmonia ſuaui moderata concentu. Nā quod Plato voluit Reſpublicas geometrica ratione gubernari: ſubtiliter ac ingenioſè Ariſtoteles illud ſolum ad præmia pertinere iudicauit; ac rationes Arithmeticas ad rerum contractarum fidem & pœnas adiunxit, quàm verè,

non

non diſputo : ſed de Harmonica ratione nihil vterque. hanc tamen velut omnium pulcerrimam, ad imperii optimi ſtatum pertinere puto. primum quòd ſola ex arithmetica geometricaque ratione conflatur, vtrique tamen diſſimilis. nec poteſt ad pœnas aut præmia, neque ad pacta pertinere: cum in his æqualitas arithmetica inſit; in illis geometrica æquabilis ſimilitudo: in harmonia ſuperantis & ſuperati ſola ratio ineſt. & quemadmodum primum interuallum, ſcilicet ab vno ad binarium in dupla ratione concentus omnes amplectitur: ſic in vno & eodem principe ſummum eſt imperium, & ab eo fluit ad omnes magiſtratus. alterum interuallum duorum aut trium ratione ſeſquialtera diapente, tertium diateſſaron cõplectitur, & vtrunque primo interuallo comprehenſum eſt; quartum nullum efficit concentum. conſequentia interualla vehementer diſcrepãt: ac tonus deinceps in partes innumerabiles diſtribuitur. nam quo numerorum multitudo magis ac magis augetur; eo magis imminuitur toni poteſtas; quouſque ad ectomen perueniatur: vt perſpicuum ſit tam abhorrere à natura vt imperium pluribus tribuatur, quàm concentus numerorum multitudini, ſi perpetuam numerorum ſeriem ſequamur. illud autem quod muſicæ rationis proprium eſt; ſcilicet vt ſuis partibus numeri ſuperent, & ſecum ipſi ratione conuerſa bene concinant, ſoli monarchiæ

narchiæ congruit,in qua quidem imperium ad magiſtratus ſenſim ita defertur, vt quemadmodũ inferioribus imperant, ita ſuperioribus pareant viciſsim: quouſque ad principum vnitatem perueniatur, à qua velut à fonte perenni manat imperii totius maieſtas: ac propterea ſegregatur vnitas à numeris, & extra ordinem collocatur. Vtrum verò poteſtatibus & imperiis congruant harmonicæ rationes, aliorũ in re tam obſcura iudicium eſſe malo, quàm id primus affirmare: hæc tamen ratio triplex, Arithmetica, Geometrica, & Harmonica, tres mihi Themidos filias vt Poëtæ fingunt, ſignificare videntur, εὐνομίαν, δίκην δὲ δικαιοσύνην, quarum quæ media eſt, alteras ſuo complexu fouet; ipſi æquitatem vel rectam legislationẽ, iuſtitiam, & pacẽ interpretantur. eſt enim pax, harmonicæ rationi mirum in modum congruens, imperiorum ac Rerumpublicarũ præſtantiſsimus atque optimus finis. nec aliud, opinor, efficere ſunt conati veteres illi legumlatores, cum ſuos ciues mutuis inter ſe conuiuiis conciliarent. hinc Minua conuiuia Cretenſiũ, G. 1. 2.
quæ ipſi ἄνδρεια vocarunt: Lycurgus φειδίτια 4. 8.
vel φιλίτια Plato συμπόσια: Moſes σκηνοπήγια, H. 2. 3.
& magnum פסח quod Græci corrupte πάσχα 4. 6.
dixerunt, feſtis epulis coli iuſsit: quem ſe- A. 3. 4.
cuti Christiani veteres ἀγάπας inſtituerunt, 5. 6.
vt videre eſt apud Clementem epiſtol. 4. ad ec-

cleſiam Hieroſolymitanam. hucquoque pertinent Athenienſium ἑστιάσεις in Prytaneo, tũ etiam epulæ in Panathenæis ac Theſmophoriis: hinc Romanorum Cariſtia inter proximos, & cœnæ in Capitolio & in publicis ſacrificiis, ad idque creati Epulones; quorum exemplo Veneti quatuor publica conuiuia inſtituerunt: quinetiam legislatores Heluetiorum mutuas illas compotationes in Schaffis, quæ propter ebrietates nunc edictis prohibẽtur, vſurpari voluerunt, vt non modo ciues agreſtes ac rudes ad humanitatem & honeſtatem, ſed etiam ab odio, vindicta, litibus; ad pacem, amorem ac beneuolentiam reuocarent, quæ omnia pertinent ad eam, quæ de cœlo delapſa eſt regulam, quæque à Chriſto in ſacris epulis toties vſurpatur, vt ſcilicet amemus inter nos. Cætera quæ de optimis Rerumpublicarũ legibus dici poſſunt, alterius ſunt diſputationis ac loci. neque enim de optima Republica, ſed de optimo imperii ſtatu hic agimus; quanquam leges omnes de optima Republica, diriguntur ad optimam Principis inſtitutionem. nihil enim ab oraculo diuinius dici potuit, quàm quod à Platone dictum eſt: Quales in Republ. Principes fuerint, tales fore ciues. id enim experientia diuturna plus ſatis compertum habemus. nec longius exempla petenda ſunt, quàm à Franciſco I. rege Gallorum, qui vt primum literas, à quibus ſui maiores ſemper abhorruerant, amare cœpit,

pit,

pit, ſtatim ſecuta nobilitas eſt: deinde reliqui ordines tanto ſtudio bonas artes conquiſierũt, vt nuſquam literatorum extiterit copia maior. Sed cum difficile ſit vt paucos optimates, qui aliquando Reipubl. Principes futuri ſint, virtutibus informare; multos etiã difficilius; ciues omnes difficillimum; conſequens eſt, ad vnius Principis inſtitutionem optimi ſapiẽtiæ magiſtri ac moderatores, maximis propoſitis præmiis conquirantur: non qui peregrina lingua, id quod ineptè ac perniciosè antea factum vidimus, ſed qui religione vera molles Principis animos leniter imbuant. nam omnium quæ de legibus & Repub. diſputantur; nihil maius eſt, aut maiore ſtudio dignum, quàm vt princeps intelligat, ſe ad verũ Dei cultum in hanc lucem veniſſe. in eo ſolo verſatur Reipublicæ ac legum omnium ſuprema ſalus. qui enim Princeps à diſciplina ſic erit informatus, vt ſuarum omnium actionum iudicem ac ſpectatorẽ Deum eſſe cogitet, nihil impiè, nihil ſceleratè faciet, nihil turpe cogitabit. hunc vnum ſui ciues amabunt, metuent, ac eius exemplo vitam moresque ſuos informabunt, vt fertur de Ludouico IX. & Eduardo I. regibus, qui propter vitæ ſummam integritatem inter diuos habẽtur. nam eorum legibus ac optimis vitæ inſtitutis Gallorum & Anglorum imperia diutiſſimè ſteterunt, ac ſæpe reges Anglorum de imperio depulſi fuêre, cùm populum leges D. E-

duardi petentem aſpernarentur. hoc igitur regni fundamẽtum eſt, ſine quo fruſtra leges in *Principem* ferãtur; propterea quod improbos ab iniurioſa facinoroſaque vita magiſtratuum metus, non religio deterret: *Principe* verò quis magiſtratus, quæ leges, quæ imperia coërcebunt, niſi religionis tanta vis eſt ac maieſtas, vt per ſe non modo vitiorum ſit expultrix, & virtutũ omnium cõciliatrix, in quo vertitur ſummũ hominis extremumq; bonum: verũ etiam *Principi* adeo neceſſaria, vt nulla re magis imperium retineatur; quod etiamnum Ariſtoteles primum, deinde *Polybius* & Epicurus numinis diuini contemptores fatentur: ac propterea libros Trebatius Epicureus de religione ſcribendos ſibi putauit. ſed quoniam *Principũ* cupiditates quamplurimæ exiſtunt, quæ reſtingui facile non poſſunt; alterum *Principis* inſtituendi momentum erit, vt ſolida veraque laude paſcatur, in eaq; ſenſim adoleſcat. Sic enim D. Thomas ex Ariſtotelis opinione *Principem* inſtituendũ putauit: qui ſi gloria non erit contentus, in tyrannum euadet, quæret enim opes ac voluptates. hinc ad rapinas & ſtupra conuertetur. id quod accidit Dionyſio iuniori quem pater in otio ac delitiis ita educarat, vt neque ex ergaſtulo in lucem prodiret, neq; vllis omnino diſciplinis imbueretur, nec veræ laudis guſtum vllum haberet: itaque cum adulatoribus pernicioſiſsimis tantiſper voluptatibus

tibus indulſit, dum ex illa tyrannide, velut ex arce deturbaretur. qui autem gloriæ cupidus erit, non modo infamiam ac vitæ turpitudinē fugiet, ſed etiam intelliget verum decus in ſola virtutis actione verſari, qua quidem regat improbos, tueatur bonos, factaque fortium & ſapientum, laudibus ac præmiis, cum improborum ignominia ſempiterna proſequatur.

Confutatio eorum qui quatuor monarchias aureaq; ſecula ſtatuunt.

CAP. VII.

INueteratus error de quatuor imperiis, ac magnorum virorum opinione peruulgatus tam altè radices egit, vi vix euelli poſſe videatur. habet enim propè infinitos bibliorum interpretes: habet è iunioribus Martinum, Melanchthonem, Sleidanum, Lucidum, Funcciū, Onuphrium; rerum diuinarum & antiquitatis homines valde peritos: quorū auctoritate fractus aliquando minimè dubitandum eſſe putabam. mouebat etiam oraculo Danielis, cuius fidem eleuare, ſcelus; auctoritatem infringere, nefas eſt. poſtea tamen verba Danielis obſcura & ambigua in varios ſenſus torqueri poſſe intellexi: & in oraculis interpretandis, malui iudiciorum illam formulam, NON LIQVET,

vſurpare, quàm temerè ex aliorum opinione non intellecta cuiquam aſſentiri, ac valde mihi probatur Caluini non minus vrbana quàm prudens oratio; qui de libro Apocalypſeos ſententiam rogatus, ingenuè reſpondit, ſe penitus ignorare quid velit tam obſcurus ſcriptor: qui qualisque fuerit nondum conſtat inter eruditos: ita non video quemadmodum beluas & ſtatuam Danielis ad ea, quæ nunc vbique florent, quæque tot ſeculis floruerunt imperia traducamus. Principiò monarchia nobis eſt imperii ac regionis quibuſdam finibus conſtituenda, vel principis aut populi origine clara, vt intelligatur quid ſit illud quod monarchiã vocant: quod cùm huius diſceptationis caput eſſet, non ſatis aptè definierunt interpretes oraculorum. poſuerãt enim ex illa viſione quatuor belluarum ac ſtatuæ, totidem imperia ſignificari: puta Aſſyriorum, Perſarum, Græcorum ac Romanorum; nec plura fore augurantur. Germanos autem Romanorum imperio præeſſe. quod cùm ita à Germanis ſcriberetur, ad ſui nominis & imperii gloriam ſcriptum eſſe iudicaui. eſt enim ab interpretatione Danielis omnino alienum. placet igitur ſuis ipſos rationibus confutare. Ac primum illud quod ait Philippus Melanchthon, monarchiã ſibi videri ſummam vnius Reipublicæ potentiam, quæ aliarum opes & copias ſuperare poſſit. vtendũ erat igitur imperii verbo, cùm monarchia

narchia de populari Romanorum ſtatu dici non poſſit, ſi tamen omiſſa verborum ſubtilitate rem teneamus, profectò Germani non ſatis ad id quod volunt accommodatè monarchiam Romanorum vſurpant, quum vix centeſimam partem orbis terrarum ſua ditione teneant, & Hiſpaniarum princeps imperium habeat Germanico maius, tum populorum multitudine, tum amplitudine regionum; vt omittam regiones Americas (quibus ex magna parte dominatur) Europa triplo maiores. at ne regi quidem Luſitaniæ pares ſunt, ſi regionum longitudine imperium definiamus. nam is vniuerſam pene oram Africæ armis occupauit, ac fortiſſimis propugnaculis barbarorum impetus ſæpe repreſſit. heic dicet aliquis, non hominum multitudinem, aut latifundia nobis, ſed vim ac robur ſpectandum eſſe: quod equidem illis aſſentior: non tamen video quomodo Germania Hiſpanorū ac Italorū legionibus duce Carolo V. reſiſtere potuit; qui niſi Gallorum virtute reuocatus eſſet, Imperium illud in prouinciæ formam redegerat, vt Germani clariſſimis ac ſempiternis monumentis teſtatum reliquerunt: nobiſq; parem gratiam retulerunt. ſed ad exteros veniamus. quid habet Germania quod principi Turcarum opponat? aut quis merito maiore monarcha dici poteſt? patet hoc quidem omnium oculis. ſi enim eſt vſquam terrarū vlla maieſtas imperii

ac veræ monarchiæ, in eo profectò elucet. occupat enim opulentiſſimas Aſiæ, Africæ & Europæ partes, totoq; mari mediterraneo & inſulis omnibus, exceptis admodum paucis, latè regnat. armis autem ac viribus tantus eſt, vt vnus omnibus fere Principibus par eſſe poſſit; cùm Perſarum ac Moſchouitarũ copias extra fines imperii longè repellat. Chriſtianorũ verò prouincias & imperium Græcorum armis occupauit, atque etiam Germanorum agros populatur. omitto Aethiopiæ principẽ, qui à ſuis Iochan Bellul, id eſt gemma pretioſa *dicitur*; cuius imperium paulo minus eſt vniuerſa Europa. quid Tartarorum Imperator? qui gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, viribus indomitas habet, quibus cum ſi Germaniam compares, muſcam elephanto. Abſurdum eſt igitur quod Germani monarchiã, id eſt, vt Philippus interpretatur, Rerum omnium publicarum potentiſſimam: abſurdius etiam quòd imperium Romanorum ſe tenere putant; quod omnibus valde ridiculum videatur, qui orbis deſcriptionem animo penitus comprehenſam habẽt. Fuit enim Romanorum imperium ſuo Traiano florentiſſimũ, neque antea maius extitit, & poſtea ſemper eſt imminutum, vt videre eſt ex Appiano & Sext. Rufo, qui Traiani temporib. ſcripſerunt, Danubio quidem & Orcadibus à Septentrione: Gadibus ab Occaſu: Euphrate ab ortu: Oenopoli

verò

verò à Meridie terminabatur, cùm Traianꝰ lapideo ponte ſupra Danubium extructo Daciã imperio adiecit, ac de rege Decebalo triũphauit. deinde fuſis Parthorum legionib. Euphratem tranſmiſit ac Meſopotamiam, magnamq; Arabiæ felicis partem cum imperio maiorum coniunxit: quod antea Pompeius tentare noluerat, tametſi roganti Parthorũ regi vt pateretur Euphratem imperii Romani ac Parthici terminum eſſe. reſpondit, Romanorum imperium non fluminibus, ſed iuſtitia terminari: at Germani nullã imperii Romani partem, præter Noricã & Vindeliciam occupant. Germania quidem Rheno, Danubio, Viſtula, Carpatho & Oceano continetur, ſed omne imperium clauditur radicibus Alpium à Meridie: Rheno & paucis quibuſdam citra Rhenum vrbibus ab Occaſu: Sileſia verò ab Ortu: Balticis regionib. à Septentrione. quanto verius eſt de Turcarum rege, qui Byzantiũ Imperii caput, Chriſtianis: Babylonis regionẽ, qua de agitur apud Danielem, Perſis ademit, & magnam ſuæ dominationis partem vltra Danubium, vſq; ad Boryſthenis oſtia, vereribus Romanorũ prouinciis coniunxit? Siue igitur armorum vi, ſiue opum magnitudine, ſiue fertilitate regionum, ſiue numero victoriarum, ſiue multitudine populorũ, ſiue nominis etymologia, ſiue patria Danielis, ſiue imperii Babylonici ſede, ſiue ditionis amplitudine monarchiam definiamus; profectò

Danielis oraculum de principe Turcarum interpretari æquius erit. Quanquam ſunt adhuc ac fuerunt non quatuor modo, ſed prope infinita imperia Babylonico maiora. omittunt enim imperium Chaldæorũ, qui primi Babylonis fundamenta iecerunt. omittunt imperium Medorum, qui Aſſyrios depulerũt. & certe Nabuchodonoſor genere Medus fuit, non Aſſyri⁹ obliuiſcuntur quoque imperii Parthorum, qui Græcos deturbarunt, & Romanorum potentiã ſæpe fregerunt, captiuos Imperatores ſæpe abduxerunt, ſæpius eorum prouincias inuaſerunt. prætermittunt Arabes, qui Babylonicum imperium occuparunt; & magnam Aſiæ, Africæ & Europæ partem armis domuerunt. quod ſi Chaldæos, Medos, Aſſyrios, Parthos eadẽ imperii appellatione complectũtur, cur non Perſas quoq; illis finitimos adiungunt: præſertim cùm Medi lõgè fuerint remotiores; Parthi verò remotiſſimi à Babylone, quam tamen occuparunt. nam ſi mutatio principum à Medis ad Perſas imperii varietatem affert, id eſt vnius Cyri dominatus genere ac moribus cũ Medis coniũctiſſimi, cur non idem de Chaldæis, Parthis, Medis, Arabibus iudicãdum erit? qua igitur ratione Cyrus, Perſa nouam monarchiam conſtituit, eadem illi monarchias quoque efficient: & Traianus Hiſpanus monarchiam Hiſpanicam; Caracalla, Carus, Carinus, Antoninus natione Galli, monarchiam Gallicam. idẽ

iudicium

iudiciū erit de Alexandro & Heliogabalo Syriis: de Philippo Arabe: deque Totila, Vitige, Theodato, Alarico, Gothis, qui nō tātùm prouincias, ſed etiam ipſius imperii Romani caput inuaſerunt, Italiam oppreſſerunt, Vrbem denique ferro ac flamma vaſtarunt; poſtremò vi & armis Italiam annos LXX. tenuerunt, cùm Alexander Magnus, qui Perſarum opes fregit, vix annos duodecim imperarit, ſed quaſi fulgur coruſcās in varias partes diſſiliit: ita ſuum imperium ad principes quatuor delatum paulo poſt euanuit. Illud verò ineptius viſum eſt, quod Carolum Magnum (qui quam Monarchiam o-cant primus occupauit) natione Gallū, in Gallia natum, lingua quoque moribus & inſtitutis Gallorum vna cum ſuis maioribus educatum, modo Germanum, modo Alemanum vocant. tametſi enim à Francis veterum Gallorū colonis originem plerique traxiſſe putent, non tamen negant quin Gallorum armis ac legionibus Germaniam, Italiam & magnā Hiſpaniæ partem cum imperio Gallorum, coniunxerit, ac primogenitis Galliam, velut imperii ſedem, alias aliis regiones ab hoc imperio auulſas dederit, quouſq; Henricus Auceps natione Germanus, Regem ſe ferēs, Germaniam huius imperii partem occupauit. multo verius igitur ac iuſtius Gallica monarchia dici debet, quæ prius virtute Gallorū parta eſt, quàm Germani monarchiæ verbum audiſſent. Quis autem negare
poteſt

poteſt quin Britanni ſuam quoq; monarchiam multo verius quàm Germani ſub Conſtantino Magno ſtabilierint: cum enim fuerit natione Britannus (tametſi Romano patre ſatus) genere nothus: contraque Senatus & populi Romani voluntatem ab vltimis oris in Italiam venit, Romanos imperatores armis fregit, religiones ac inſtituta maiorum aboleuit, Chriſti nomen colendum propoſuit, imperii ſedem Byzantiũ tranſtulit, Romanis omnem dignitatem ademit, denique Vrbem ipſam de ſuo nomine appellauit. quod ſi Perſarum monarchiam facit origo Ciri ſanguine patriaq; Aſſyriis finitimi, cur monarchiam non efficiet. hoc tam nouum, tamque inſolens Conſtantini imperium, quod generis, locorum, legum ac religionum tantam conuerſionem attulit? Sed mirum cur Arabum monarchiam omittunt, qui vniuerſam pene Africam, Aſiæ quoque magnam partem non tantùm armis ac legibus, ſed etiam religionib. ac lingua vti coegerunt: Perſarumq: copias fregerunt, & in tantam ſeruitutem redegerunt, vt eos à literis & diſciplinis omnibus omnino prohiberent. Mirum quoque videri debet, cur Tartarorum imperii penitus obliuiſcãtur, cùm reliquis omnibus æquari poſſit. an, quia longè abeſt à Babylone? ac longius abſunt Germani, qui imperii Babylonici nullam partem habẽt: Tartari verò Bactriam & Sogdianam vaſtarũt, latiſſimas eius imperii prouincias occuparunt,

ipſam

ipſamque Babylonem duce Alao funditus e-
uerterunt, vt ſcribit Paulus Venetus. ac mihi
diutius cogitanti quid Propheta innuere vel-
let, nihil commodius occurrit, quàm interpre-
tari de Babylone, quæ in poteſtatem Medorum,
Perſarum, Græcorum & Parthorum peruenit,
quæque ſæpius vaſtata eſt, ac tandem aliquan-
do delata. neque enim ea quæ vulgò Baldac ap-
pellatur, eadem eſt cum antiqua Babylone, ſed
potius Suſa vetus, vt Paulus Venetus interpre-
tatur. quod ſi ita eſt, non irritum fuit oraculum
de Babylonis ſtatu, conuerſione, exitu; præſer-
tim cùm Danielis & omnium Prophetarũ vo-
ces in Chriſtum ac eius tempora velut in ſcopũ
dirigantur. argumento eſt petra illa (qua qui-
dem Chriſtum ſignificari diſertè Paulus innuit
his verbis; Petra autẽ erat Chriſtus) de vertice
montis exciſa, quæ ſtatuam confregit. cùm ve-
rò interpres ipſe Daniel ſui oraculi plures bel-
luas, plura quoq; belluarum cornua interpre-
tatur, quid vetat, quo minus ad Alexandri Ma-
gni ſucceſſores, & ea quæ illic floruerunt impe-
ria referantur? nihil tamen in rebus tam abdi-
tis & obſcuris affirmare auſim. illud tantum,
verba Danielis ad id quod volunt interpretes,
accommodari nullo modo poſſe. Ioſippus He-
bræus optimus, Danielis interpres, ſcribit, Me-
dos, Perſas & Græcos à Daniele ad imperium
Babylonis vocari, de Romanis, à quibus ipſe
nomen Flauiæ gentis, ciuitatem & ſtatuã ade-
ptus

ptus erat, nihil à Daniele ſcriptum reliquit. ſed hinc error manauit, quod Danielis ſacras ſortes ad ſuam quiſque opinionem, non ad hiſtoriæ fidem retulit. hinc putarunt quinq; duntaxat reges Perſarum eſſe oportere, quod Daniel quinque duntaxat futuros eſſe diceret: at omnium ſcriptorũ conſentiens auctoritas octo poſuit: nonnulli decem, propter ſeditiones ac ciuilia bella. Conſimili errore ex eadem ſtatua Danielis (cuius caput aureum, thorax argẽteus, crura ænea, tibiæ ferreæ, pedes fictiles, malè cũ ferro coagmentati fuiſſe feruntur) quatuor, aut etiam plures ætates ſtatuunt: fuiſſe quondam aurea ſecula, poſt argentea, deinde ænea, tum ferrea, tandem lutea ſucceſſiſſe. ſed minuenda hæc opinio eſt: nam ſi quis hiſtoricorum, non poëtarum excutiat intelligẽtiam, profecto iudicabit parem eſſe in rebus humanis, atque in omnium rerum natura conuerſionem: nec aliquid ſub ſole, vt ait ille ſapientiæ magiſter, nouum eſſe. nam ætas illa quam auream vocant, ſi ad noſtram conferatur ferrea videri poſſit. quis enim dubitat, quin eluuium terrarum diuinitus contigerit propter hominum ſcelera, quæ tot ac tanta fuerunt, vt Deum ipſum pœnituerit hominis creati? videamus igitur illa tempora quæ diluuium conſecuta ſunt, quæque aurea vocantur, non ſolum à Poëtis, ſed etiam ab ipſo Catone in libris Originum: quibus temporibus Cameſen & Saturnũ floruiſſe

tradit.

tradit. at nemini dubium eſt quin Cameſes, ab Hebræis Nohæ filius: Saturnus verò Nimerodus omnium conſenſu vocetur : hinc verò filius Iupiter Belus, auream ætatem valere iuſſit. ex quo planum eſt aureum illud tempus breue momentum videri, ſi annorum ſex millium ratio habetur. nam Cato *Poëtarum* fabulas ſecutus, annis ducentis & quinquaginta definiit. quæ autem innocentia fuit in Cameſe, qui parentis optimi pudorem noua quadam & inſigni contumelia violauit? nam ex eo ſecutæ ſunt patris execrationes. qualis item Nimerodus Cameſis ex filio nepos, quem aurei ſeculi conditorem vocant, ſatis ex ipſo nomine intelligitur, quod Hebræis ſignificat rebellẽ. & quidem à Moſe robuſtus venator appellatur; quo verbo latrones vbique & ſceleratos homines appellauit. vt etiam Ariſtoteles latrocinium, ſeu λῃστείαν poſuit inter genera venationis. Sequitur Iupiter Belus, qui maiore dicã audacia an impietate, patrẽ ſenio fractum de imperio quaſi de ponte deiecit. alios quoq; Ioues fuiſſe video (nam trecentos coluit antiquitas) ſed quiſquis ille eſt, quem *Poëtæ* patrem de regno eieciſſe aiunt, non tantùm parricidio, verum etiam ſtupris omnibus ac ſororis inceſtu nobilitatus eſt. eiſdem temporibus tyrannidẽ quiſque Ioui eripere conabatur: hinc coniurati cœlum reſcindere fratres, qui turribus & aggeribus extructis, immortali Deo nefarium bellum intu-

intulerunt, eumque de cœlo præcipitem deturbare ſunt conati, niſi tum fulmine próhiberétur, vel ipſa linguarum confuſione, vnde turri nomen Babylon ab inſcitia loquendi, quam nos quoque Babil appellamus. ſane Moſi cum Poëtis (qui rei veritatem fabulis confuderunt) quodammodo conuenit. quid eſt autem aliud gigantes *Diis* bellum inferre, quàm naturæ, vt ait Cicero, repugnare? hæc igitur eſt illa aurea ætas; quæ talia monſtra nobis educauit. idẽ iudicio de Hercule, quem Manetho Piratarum maximum fuiſſe tradit: quique Theſeum ac *Pirithoum* ſcelerum ſocietate ſibi conciliauit, qui cùm Helenam rapuiſſent, ac Moloſſi *regis filiã* patri eripere conarẽtur, ab eo ſunt in carcerem coniecti: alter quidem à Cerbereis canibus lacerarus, alter breui lacerandus, niſi Herculis precibus quaſi ab inferis reuocaretur, vel potius ad crudeliora ſupplicia ſeruaretur. quis autem ad omne genus libidinum Hercule robuſtior dicam an fœdior? Sed ne videantur hæc fabulis ſimilia, Thucydidi veriſſimo hiſtoriæ parenti aſſentiamur. is enim reſtatum reliquit paulò ante ſua tempora tantam fuiſſe hominũ in ipſa Græcia barbariẽ ac feritatem, vt terra marique latrocinia palam exercerentur, & ſine vlla contumelia quæri à prætereuntibus conſueuerit, vtrum latrones, vtrum piratæ eſſent necne? cùm verò nullis adhuc mœnibus cingerentur, nec eſſent vlla propugnacula, ius in armis

armis fuiſſe poſitum, veteresque colonos ſubinde à nouis de poſſeſſione deiectos, qui mos inGræcia paulatim inoleuit. quæ autẽ nationes ab humanitate longius aberant, in ea barbarie diutiſſimè vixerũt: vt de Germanis ſcribit Cæſar. Latrocinia, inquit, nullam habent apud Germanos infamiam, quæ extra fines cuiuſq; ciuitatis fiunt, atque ea iuuentutis exercendæ, ac deſidiæ minuendæ cauſa fieri prædicant. ex quo factũ eſt, opinor, vt prædones, qui *Brigantes* vulgo appellantur, à populis Brigantinis, qui lacũ Podamicũ ſeu Brigantinum tenẽt, dicti ſint: ut Aſſaſſini ab ea perſarum gente, quæ latronum & ſicariorum infamia diutiſſimè laborauit. at Lacedæmonii non in furto eduliorum, ſed in furti ſola deprehẽſione ſcelus ineſſe putabant. vtraque ſane opinio tantò plus habet in ſe ipſa flagitii quàm latrocinium, quantò miſerius eſt ac turpius impunè legib. quicquam licere, quod ipſa natura nefarium ſit. hæc fuerunt aurea & argentea ſecula, quibus homines ferarum more in agris ac ſiluis diſperſi, tãtum haberent, quantum per vim & nefas retinere poſſent, quouſq; paulatim ab illa feritate ac barbarie ſunt ad hanc, quam videmus, morum humanitatem ac legitimam ſocietatem reuocati. nam furta quæ olim ciuili tantum iudicio, non modo Hebræorum, ſed etiam Græcorum & Latinorum legibus, nunc vbiq; gentium capite puniuntur. Quod ſi res humanæ in

Brigantes

deterius prolaberētur, iampridemin extremo vitiorū ac improbitatis gradu conſtitiſſēmus: quo quidem antea peruentum eſſe opinor. ſed cum flagitioſi homines nec vlterius progredi; nec eodem loco ſtare diuti⁹ poſſent, ſenſim regredi neceſſe habuerunt, vel cogente pudore, qui hominibus ineſt à natura; vel neceſſitate, quod in tantis ſceleribus ſocietas nullo modo coli poterat: vel etiam, quod verius eſt, impellente Dei bonitate. quod quidem perſpicuum fit ex annalium libris ac monumentis maiorū, in quibus tot ac tam exſecranda flagitia prodita ſunt (neq; tamen omnia) vt quid maximum ſit, non facile dici poſſit. teſtes ſunt *Tranquillus*, Tacitus, Lampridius, Athenæus. quid enim magis nefarium cogitari poteſt, quàm fœdiſſima quæque vitia virtutis habere loco? id quidem videre eſt non modo in deprauatis ciuitatibus, ſed etiam in ea Republica, quæ Lycurgi floruit inſtitutis; quæque omnium ſcriptorum conſenſione laudatiſsima putatur. ſed vt impuras illorum libidines omittamus (quæ vtinam æterna obliuione ſepeliātur) quid tam impium eſt, quàm homines tum in funeribus, tum in ſacris crudeliſſimè mactari? at vſitatū illud fuit apud omnes pene populos. quid crudelius quàm innocentiſſimos quoſque ſeruitutis ſpecie, in ſpectaculis publicis à belluis lacerari, aut mutuis vulneribus ad populi voluptatem trucidari? nihil tamen vſitatius apud
Romanos

Romanos, qui in ſumma iuſtitiæ opinione floruerunt, vt diuina quadam vltione, hominum quinquaginta millia Fidenis in munere gladiatorio, vni⁹ theatri caſu obruta ſint. ac certe noſtri homines multo ſapientius quàm Romani (quod bona illorum venia dictum ſit) cædes hominum inter ipſos, & ferarum cruenta ſpectacula de Chriſtiana Republica ſuſtulerunt, ac fructuoſum & utile de omnib. diſciplinis diſputandi genus ſtabilierunt. quãto melius eſt igitur ad bonas artes & verũ decus, quàm ad palæſtrã informari? nec propterea tamẽ honeſtas corporũ exercitationes omiſimus, nec militarem neglefimus diſciplinam, habent etiã noſtra monumenta, ut alios omittam, ſuos Catones, Fabricios, Camillos, Alexandros: neq; illis de meliore luto finxit præcordia Titan, quàm nobis ipſis. vbi enim militaris gloria maior in Alexandro, quàm in Carolo Magno? ille quidẽ magnus, ſed tamen aduerſus molles Aſiaticos, vt Cæſar de Pompeio noſtrorum hominũ vim expertus dicere ſolebat; hic noſter ferociſſimas Europę nationes perdomuit. vbi par extitit pietas in Antonino atque in Ludouico Pio? quis autem ex omni principum vetuſtate D. Ludouico regi opponi poteſt? vt enim leges ab eo latas, quibus ſtat hoc imperium, omittam, nullius profecto tanta Principis aduerſus Deum religio, fides in patriam, amor erga ſubditos, iuſtitia in omnes fuiſſe memoratur. Neque ſo-

lum virtutes in noſtris hominibus, ſed etiam diſciplinæ pares,atq; in veterib. extiterunt. eſt enim literarum ſua quoque viciſſitudo, vt primum quibuſdam in locis ingenioſorum hominum experientia & labore artes oriantur, deinde incrementa ſuſcipiant, pòſt aliquātum in ſtatu vigeant, tandem ſua vetuſtate langueant, denique ſenſim emoriantur, & obliuionē diuturna ſepeliantur; vel bellorum diuturna calamitate; vel quòd nimia copia (malum his temporibus valde metuendum) ſocietatem leuiſſimo cuique afferre ſoleat: vel quòd *iuſtas* Deus pœnas expetit ab iis qui ſcientias ſalutares, in hominum perniciem conuertunt. *Nam* cùm diſciplinæ apud Græcos ſenſim adoleuiſſent, vt ad ſummum perueniſſe crederentur, tāta mutatio poſtea ſecuta eſt, vt ne ipſa quidem Græcia vbi nunc eſt vnquam extitiſſe videatur. quid Latini? apud quos tanta fuit ingeniorum vbertas, vt iiſdem pene temporib. bellica laude, ac diſciplinarum omnium præſtātia populos omnes ſuperarent? attamen conſimili caſu in priſtinam barbariem tum relabi cœperunt, cùm influentes in Italiam Scytharum copiæ, bibliothecas refertiſſimas, & omnia vetuſtatis monumenta, vbique fere incenderunt. quod immane factum tantas in omnibus diſciplinis ruinas edidit, vt proſtratæ mille circiter annos ſine vllo pretio iacuerint ac iam interituræ viderentur; niſi Menſor Africæ & Hiſpaniæ prin-

ceps,

ceps, Arabum ingenia magis propoſitis præmiis ad literarum inſtaurationem excitaſſet. omitto quàm multos philoſophos, geometras, aſtrologos pepererit Aegyptus, India, Aethiopia; quam multi apud Chaldæos nobiles Mathematici antè fuerint, quàm vllæ eſſent in Græcia literæ. ad noſtra tempora relabor, quibus multò pòſt quàm literæ toto pene terrarũ orbe conquierant, tantus ſubito ſcientiarum omnium ſplendor affulſit, tanta fertilitas extitit ingeniorum: vt nullis vnquam ætatibus maior. at ne Gothis quidem ipſis lectiſſima nuper ingenia defuerunt. Teſtis eſt Olaus Magnus, teſtis Holſterius, teſtes alii pleriq;: quaſi decreuiſſet natura ſcientiarum vulnera nunc ab iis ipſis, à quibus olim erant illata, ſanari. cùm enim ſuperiori adhuc ætate morem maiorum retinerent, ac literatos homines voce præconis de Senatu exire iuberent (ſic enim in illorũ hiſtoria teſtatum habemus) nunc vndique literas accire cõſueuerunt. hæc illa eſt rerum omnium tam certa conuerſio, vt dubitare nemo debet, quin idem in hominum ingeniis quod in agris eueniat, qui maiori vbertate gratiam quietis referre ſolent. At veteres illi, dicet aliquis, artium inuentores fuêre: illis gloria debetur. profectò permultas invenêre: atque in primis rerum cœleſtiũ vim: ratos orbium curſus, non tamen omnes: ſtellarum inerrantium, & earum quæ vagæ dicuntur, mirabiles traie-

ctiones: tum naturæ obſcuritatem diligenter notarũt, & accuratè multa explicarunt: pleraque tamẽ ex iis imperfecta reliquerunt, quæ à noſtris conſummata poſteris traduntur. ac nemini dubium eſſe poteſt; in eam rem penitus intuenti, quin inuenta noſtrorum cum maiorum inuentis conferri; pleraque debeant anteferri. cùm enim magnete nihil ſit admirabilius in tota rerum natura; vſum tamen eius plane diuinum antiqui ignorarũt: & cùm illi ſeſe alveo mediterraneo continerent, noſtri quotannis terrarum orbẽ crebris nauigationib. obeunt, & in aliũm orbem, vt ita dicam, colonias deducunt, iam vt intimos Indiæ receſſus apertos habeamus: ex quo non modo mercatura (quæ antea ſordida vel non ſatis erat cognita) abundans & quæſtuoſa euaſit, verum etiam omnes homines ſecum ipſi, & cum Republica mundana, velut in vna eademque ciuitate mirabiliter conſpirant. quantum verò incrementi acceperit vna de pulcerrimis artibus Geographia, ex eo intelligitur, quod quæ de India fabuloſa pleriſq; videbantur (nam Lactantius & Auguſtinus inſanire aiunt, qui antichthonas eſſe opinantur) comperta nobis ſint: tum etiã motus inerrantium ſiderum, ac magni orbis trepidatio. quid autẽ admirabilius eſt illa formarũ à materia (vt ſic dicam) abſtractione & ἀφαιρέσει? hinc occulta naturæ arcana recluduntur: hinc ſalutares medicinæ indies eruuntur:

tur: omitto longitudinis cæleſtis inueſtigandæ modum ex horis æqualibus, quæ ex veteribus ex eclipſeos norma ſine magno errore iudicari non poterat: omitto catapulta veterũ & antiqua belli tormẽta: quæ ſi cum noſtris conferantur, ſane puerilia quædã ludicra videri poſſint: omitto deniq; artes infinitas, tum fabriles, tum lanificias, quibus hominum vita mirabilem in modum adiuuatur, vna typographia cum omnibus omnium veterum inuentis certare facile poteſt. Itaque non minus peccant qui à veteribus aiunt omnia comprehenſa, quàm qui illos de veteri multarũ artium poſſeſſione deturbant. habet natura ſcientiarum theſauros innumerabiles, qui nullis ætatibus exhauriri poſſunt. Quæ cùm ita ſint, & cum æterna quadam lege naturæ, conuerſio rerũ omnium velut in orbẽ redire videatur, vt æque vitia virtutibus, ignoratio ſcientiæ, turpe honeſto conſequens ſit atq; tenebræ luci; falluntur qui genus hominum ſemper deterius ſeipſo euadere putãt. & cùm in eo ſint errore ſenes, credibile eſt hoc illis cõtingere, quod florem ætatis, quæ per ſeipſam lætitiã ac iucunditatem ſpirat, amiſſum meminerunt: cumque ſe ab omni voluptatũ genere deſeri vident, ac pro deliciis acerbiſſimos dolores, pro ſenſibus integerrimis membrorum omnium imbecillitatem ſentiunt, fit vt triſtiſſimis obruantur cogitatiõibus, & falſa rerum imagine decepti fi-

dem & amicitiam hominum inter homines interiiſſe putent: ac velut ex longinqua nauigatione profecti aurea ſecula, auream ætatem adoleſcentibus narrent: ſed perinde illis accidit, vt iis, qui cùm à portu euehuntur in altum, domos vrbesque à ſe diſcedere exiſtimant: ſic illi oblectationem, humanitatem, iuſtitiam in cœlum euolare, ac terras deſerere opinantur.

De temporis vniuerſi ratione;

CAP. VIII.

QVi ſine ratione temporum hiſtorias *intel*ligere ſe poſſe putant, perinde falluntur, vt ſi labyrinthi errores euadere ſine duce velint. hi enim vagantur huc illuc, nec vllum erroris exitū reperire poſſunt: illi verò inter hiſtoriarū innumerabiles anfractus æquè incerti feruntur, nec intelligunt vnde cœperint, quoue recurrant. ac temporum doctrina, omnium dux hiſtoriarum, velut Ariadne cæca regens filo veſtigia, nō modo nos errare nō ſinit, ſed etiam efficit vt aberrantes hiſtoricos in rectam viam ſæpe deducamus. itaque videmus lectiſſimos quoſque ſcriptores temporis tam magnā habere rationem, vt non ſolum annos, ſed etiam anni ſingulas partes complectantur: alii ne menſes quidem ipſos ac dies, dierumq; momenta, quibus quicquā geſtum eſt, omittant: quod

quod intelligũt ſine temporum ratione vix vllos ab hiſtoria decerpi fructus. cùm igitur hiſtoriarum potiſſima pars in temporum diſciplina poſita ſit, temporis vniuerſi rationẽ huic methodo quã tractamus neceſſariã eſſe exiſtimaui : tam propter ſummam eius vtilitatem, tum etiam propter eam quæ inter hiſtoricos verſatur, de temporum antiquitate ac ſerie diſcrepantiam : vt huic quoque diſputationi lucis aliquid afferrem. Prius igitur temporis originem, ſine qua inanis hæc diſputatio futura ſit, non tam auctoritate, quæ nihil valet apud eos qui ratione duci volunt, quàm neceſſariis argumẽtis doceamus. quãquam ſi ex Hebræorum ſacris fontib. ac diuinæ legis oraculis teſtatum habemus, mundum hunc originis ſuæ principium habuiſſe, amplius quærere, ſcelus; dubitare, nefas eſſe videtur. ac tanti eſt apud me Moſis vnius auctoritas, vt omnibus omniſi philoſophorum ſcriptis ac ſententiis longè anteponam. is enim capitali pœnæ ſubiecit eos qui Sabbathum violarent, ea potiſſimum de cauſa, quod mundi creationem Sabbathi violatione in dubium reuocare viderentur, vt Rabi Moſes Ægyptius ſcribit. ſed quoniam improbi eius auctoritate ſe vinci nõ patiuntur, & oracula divina temerè calumniãtur, neceſſe eſt eorum argumenta conſimilibus argumentis refellere ac debilitare. nam ſi philoſophorum ponderibus, ac rationum momentis plane in-

telligatur, mundum nec ſẽpiternum, & à Deo immortali certo tempore cõditum fuiſſe. maiore fiducia ſacras hiſtorias amplectemur: deinde mundi cõditio, quæ tam præclaræ originis opinione nititur, augebit in nobis ſingularem Dei admirationẽ & amorem. Hæc igitur doctrina non modo Hebræorum eſt, ſed etiam Chaldæorum, Pythagoreorum, Stoicorum, Academicorum, Arabum; denique multorum fraternis comprobata & confirmata ſententiis: quinetiam Epicurus ipſe, vt eſt apud Plutarchum, in eadem fuit opinione. inter Latinos verò, quamuis admodum pauci philoſophiam ſerio tractarint, M. Varro, qui omniũ Latinorum & Græcorum doctiſſimus eſt à Tullio appellatus, idem iudicauit in libro, quem de interitu mundi ſcripſiſſe fertur. atq; hæc omniũ in eadem diſciplina conſentiens auctoritas, etiam apud philoſophos non parui debet eſſe ponderis ac momenti. cùm igitur primus omniũ Ariſtoteles, tum à maioribus, tum à magiſtro Platone diſſentiens, mundum æternum ſtatuere auſus ſit, aduerſus eum omnis hæc ſuſcepta diſputatio eſt: cuius quidem rationes Galenus vno verbo refutans, veri quidem ſimiles, non tamen neceſſarias videri ſcribit. quinetiam Ariſtoteles in libris de Cœlo, rationes, ait, aliorum cum ſuis comparatas rem efficere certiorem, cùm nulli ſint adit⁹ demonſtrationis adipiſcendæ. quæ verba ſunt non phyſicorum

rum

rum aut geometrarum, ſed de re propoſita dubitãtium dialecticorum: vt Rabi Moſes Ægyptius, is qui dubiorum interpres vſurpatur, argutè animaduertit. demonſtrationes enim neminem dubitare patiuntur, ſed ſua luce tam perſpicuæ ſunt, vt velut adhibita quæſtione ab inuitis extorqueant aſſenſionem. quare ſi Epicurus & Galenus minimè religioſi homines, negant, Ariſtotelis argumẽta vim vllam habere: Origenes, Abenſena, omnium deniq; theologorum ac philoſophorũ familiæ contrariis argumentis ea refellunt: ſatis intelligitur probalia tantum & incerta, non neceſſaria eſſe. ſed ad Platonem venio, qui Deum poſt operis tanti molitionem ad res genitas orationem conuertere fingit: quas ob id interituras affirmat, quod ortum haberent, ſua tamen voluntate fore perpetuas. hîc Ariſtoteles verba Platonis excipiens; Si mundus, inquit, non eſt interiturus, igitur ne ortum quidem habet: propterea quòd quæ ortũ habuerunt, aliquando ſunt caſura, quæque intereunt orta fuiſſe neceſſe eſt. quæ à Platone didicerat in Phædro ac Timæo: vbi propterea mentes originem habuiſſe negauit, quemadmodum ſcribit Auguſtinus lib. 10. de Ciuit. Dei, ne aliquando interituræ eſſent: mũdi verò ſtatum eundem ſemper fore iuſſu diuino. vter igitur in Philoſophia grauius labitur: alter qui præpotenti Deo liberam de rebus ſuis ſtatuẽdi facultatem relinquit: al-

ter, qui, quem vniuerſi moderatorem eſſe confitetur, & quidem cauſam efficientem, ei omnẽ ădimit operis mutandi poteſtatẽ, vt ſi mũdum quatere velit non poſſit? hoc Ariſtoteles argumento, temerè dicam an impiè, de mundi æternitate ſtatuens, non modo philoſophiæ naturalis decreta, verumetiã diuinæ maieſtatis vim penitus eneruare ac debilitare conatur. at in omni diſputatione quæ præſertim de rebus tam arduis & à ſenſu remotis ſuſcipitur, prouidendum eſt, vt ne quid omnino aduerſus Dei maieſtatem contumelioſè dicatur: quod Ariſtoteles prætermiſit. cùm enim rationum ponderibus vndique premeretur, neceſſeq; haberet confiteri, mundum originis initium habuiſſe, ſi Deo plenam tribueret ſtatuendi volũtatem: neceſſitate mundum, non voluntate regi affirmauit. huc enim omnia reuoluuntur argumenta. idẽ tamen contra Stoicos diſputans, qui fatalem in rebus omnib. neceſſitatem poſuerunt, multis argumentis docuit neceſſitate quædam, alia voluntate, multa fortuito, plurima caſu fieri: fortunam etiam & caſus trifariã diuiſit. in rebus neceſſariis, diuinas actiones ac naturam collocauit: ex quo intelligitur ea quæ diſputarat, in libris de cœlo, quòd fatalem ſaperent neceſsitatem, in libris de Interpretatione ſic temperaſſe, vt homini quidem arbitrium daret omni neceſsitate ſolutum; Deum verò ac naturam neceſsitate obligaret. quid autem

magis

magis impium, magis arrogans, magis deniq; furioſum, quàm ſibi liberam tribuere voluntatem; Deo adimere velle; cōſequens eſt enim, vt neque Deus ſolis curſum ſiſtere, nec cœleſtiū ſiderum vim prohibere, nec quicquam in vniuerſa natura cōuertere; at ne hominis quidem impetus ac voluntates quo velit, impellere poſſit. quæ cùm abſurda ſint, & impietatis plena; ſequitur vt illam de mundo tollamus neceſsitatem, qua ſublata, relinquitur Deum nulla vi obligari, ſed pura voluntate omnia gubernare. at cùm Ariſtotelem ſui ipſius puderet; hoc eſt, homini cōcedere, Deo eripere voluntatē, verbo quidem voluntatem tribuit, re vera tamen neceſsitate coactam: id quod Moſes Ægyptius animaduertit: permittit enim voluntatem, ſed ea lege vt mutari non poſſit: & vt Iupiter in fabulis Adraſtiæ legibus teneatur: cùm tamen in libris De moribus eam eſſe docuerit voluntatis vim & naturam, vt niſi mutari poſſit, voluntatis nomen amittat. itaq; cum multa variè contingere in natura perſpiceret: modo in hanc, modo in illam partem, eo delapſus eſt, vt fortunam & caſum ex opinione plebis ſtatuere mallet, quàm aſcribere Deo voluntatem aliud alio modo agendi. quid autem indignius eſt philoſopho quàm putare ſine cauſa quicquam fieri, hoc eſt fortuna & caſibus quicquam permittere? illa ſunt ex quibus ſe expedire nullo modo Peripatetici potuerunt; itaque à Plutarcho

cho in libro de fortuna, tum etiam à Lactantio efficaciſſimis argumentis refelluntur: videamus cætera cuiuſmodi ſint, aut certe præcipua: infinitum eſſet omnia perſequi. poſuerũt enim ex nihilo nihil gigni, tanquam totius diſputationis fundamentum; quod omnium errorum præbuit occaſionem: ſed illis aqua hæret, cum hoc probandum relinquitur. tum illi ſubiraſcuntur, quod ſua principia negari fas eſſe non putent, ſed quæ tandem iſta principia ſunt, quæ conſequentib. obſcuriora videntur? nullus vnquam geometriæ poſtulata negauit, quod ſua luce perſpicua ſunt; at hæc ſi perſpicua viderẽtur, cur tot philoſophorũ ſcholæ tam conſtanter ea negarent? cur Philoponus falſum eſſe perſpicuè demonſtraret? quid autem ineptius quàm illud ponere, quod quidẽ ſi verbo negatum fuerit, vlterius progredi non poſſint? ſed tamen præclarum illud principium refellamus ſi placet, id quod à noſtris omiſſum eſſe miror, qui tantopere in hac diſputatione ſe exercuerunt. nam Phil. Melanchthon, ac Theologi diſtinctionem adhibent, atque id verum eſſe aiũt in natura ordinata: ſed illud eſt τὸ ἐξ ἀρχῆς, vt aiunt Dialectici. quæ enim natura fingi poteſt incondita? hæc enim aut integra partibusque omnibus coagmentata, materia ſcilicet ac forma, aut nuſquam exiſtet. certioribus igitur argumentis vtamur. Id autem à formarum præſtantia facile intelligemus: eſt enim forma generoſa

neroſa,& vt Ariſtot. ſcribit,diuinum quiddam habens eſſentia,ipſiusq; naturę præcipua pars: quòd eius beneficio res omnes exiſtant: hæc autem nõ à materia ducitur ; vt planum faciã: nec à ſe ipſa; cum formæ auulſæ à materia penitus intereant, nec per ſe exiſtere poſſint. vt Ariſtot. in Metaph. tradit:nec Dei particula ſit cùm de pura ſempiternaque mente corpus nõ oriatur. quod Maurus quidam ſapiens innuit, cùm diceret; Deum cœleſtes orbes de luce veſtimenti ſui condidiſſe. conſequens eſt igitur ex nihilo in materia ingenerari. itaq; Ariſtot. lib.2. De natura,formam naturalem ipſius naturæ finem,& efficientem,& formam eſſe ſcribit.Deum verò à naturæ principiis ſeiunxit, & inanem priuationem,quæ nec eſſentia ſit, nec verũ accidens; inter principia mediam collocauit.ſed cum formæ ſingulares perpetuo quodam fluxu oriantur, & occidãt, vt lib.1. De natura c.9. fatetur: poſteriorib. Peripateticis magnam dubitationem attulit, vnde nam oriantur. ad extremum de materiæ ſinu ac poteſtate duci voluerunt, quod nunquam Ariſtoteli venit in mentem. ex eo enim ſequitur materiam primam non poteſtate, ſed ipſo actu formas habere ſibi cõcretas ac temerè informem; aut formam ἀύλον appellari: tum etiam id quod informe eſt, ſeipſum informare; formas item materiæ temperatione conſtare,augeri deniq; ac intẽdi;quæ falſa eſſe docet Ariſtoteles lib.8.

τῶν μετὰ

τῶν μετὰ τὰ φυσ. tum etiam lib. 1. c.3. De Anima: denique formam non eſſe principium, ſed ab ipſa materia ſui ortus initium habere: nec principium ſimplex, ſed concretum & compoſitum eſſe: poſtremò materiam dare ipſis rebus exiſtentiam, id eſt, τὸ εἶναι. quæ ſi probabilia non ſunt ex Ariſtotelis ipſius doctrina, ne illa quidem vnde hæc manant, probanda ſunt; ſcilicet de materiæ gremio formas educi. quare extrinſecus aduenire ſtatuendum eſt; id quod negauit Ariſtoteles libr.2.cap.3. *De animalium ortu*, præterquam de hominis forma, quam ipſe θύραθεν ἐπεισιέναι confitetur: illud igitur ab eo extorquebimus, formam hominis ex nihilo in materia ingenerari: atque idem in formis omnibus iudicandum relinquetur: cùm re vera nullam habeat materia vim formatricem. ac profectò tam ineptum eſt exiſtimare de materiæ gremio formas educi, quam de ſtipite Mercurii figuram; cùm ab artificis mente, opera, idea proficiſcatur. igitur falſum eſt illud quod poſuerunt; de nihilo nihil deriuari: eoque diſputationis concuſſo fundamento, cætera ruinam minantur, ſic enim Philoponus aduerſus Ariſtotelem diſputat: ſi non videtur abſurdum, è priuatione puta manare formas, cur abſurdum videtur de priuatione quoque materiam primam fluxiſſe? At Theophraſtus ipſe cum videret plantas non modo in terra, ſed etiam in ſaxis ſine ſemine naſci, nihil

aliud

aliud afferre potuit libr. I. cap. 5. de cauſis ſtirpium, quam cœli vim ac proprietatem: videamus cætera. Simile eſt illud; quòd nihil in cœlo ſibi contrarium eſſe aiunt: ac proinde nihil ab interitu metuendum, nec ſperandum ab ortu. vnde nam igitur elementorũ inter ſe diſcrepantiũ contrariȩ vires: hæc n. ſuperiorum vi & agitatione influere, & ab illis cauſſis cõtrarias affectiones cieri fatentur. at cùm vnius & ſimplicis cauſæ ſit effectus, contrarium contrarii: diſcrepantes in cœlo cauſas ineſſe cõfitendum erit, non effectione tantum, vt magno errore putant, ſed habitu naturæ; id eſt, vt ipſi loquuntur, formaliter. Quod etiã motum orbis æternum ex eo colligunt, quod tempus ſine motu conſiſtere non poſſit: æque veteratorium eſt ac ſophiſticum, vt ſi quis dicat ante horologium horas non extitiſſe; aut eo ſublato nullas fore. itaque Plotinus lib. 8. Picus Mirandula lib. 6. de vanitate gentium; quæſtionem Ariſtotelis libr. 4. De natura iampridem irriſerunt; vtrum ſcilicet animo numerante ſublato, tempus eſſe deſinat. Baſilius verò, Ambroſius, Auguſtinus ac Moſes Ægyptius, vt inanes illas argutias effugerent, tempus ab æternitate penitus ſeiunxerunt. Vnum tamẽ eſt ab Ariſtotelis interpretibus inuectum argumentum, quod Moſem valde conturbauit; Mundi, aiunt, exiſtẽtia fuit aut neceſſaria, aut poſsibilis, aut impoſsibilis. ſi impoſsibilis, nunquam mundus extitiſſet: ſi

neceſſaria, ſemper extitit: ſi poſſibilis, antequā exiſteret, poteſtas exiſtendi, vel, vt eorum verbis vtar, poſsibilitas illa fuit in aliquo ente: igitur erat aliquid quod de potentia in actum exiret. at ego totum illud concedam, & illam, quam quærūt poſsibilitatem, in ente collocabo, id eſt, in cauſa effectrice ſempiterna: nec video quid contradici poſsit. quòd ſi poteſtatem in ſubiecta quoque materia eſſe oportere putant, magis captioſum erit quàm neceſſarium argumētum. perinde vt illud, Si primus opifex à priuatione pura peruenit ad actum, *fuit aliquid* quod illum ad agendum eliceret atque incitaret, ego à ſeipſo incitatum aio, *velut architectum* qui nec materiam, nec aream habet ad ædificandum, à ſeipſo tamen excitari ad ædificandi cogitationem: ſed multo magis rationi repugnat ac veritati, neceſſario mundum extitiſſe: quia velit nolit opifex, obligatur fati neceſsitate. Hæc præcipua ſunt Peripateticorū & Abenreis argumenta. Tria ſunt Proculi qui à magiſtro Platone diſcedens, mundū æternū eſſe putauit, idque Platonem voluiſſe ſcripſit, tum etiam Simplicius, Plotinus, Marinus, Syrianus, Apuleius, Iamblichus: atq; inter iuniores Beſſario Cardinalis, & Foxius: qui, vt Ariſtoteli cum Platone conueniret, mundi ortum *in* eius ſalute tuenda, quæ Deo ſemper curę eſt poſuerunt: alii Platonem ex hypotheſi locutum arbitrantur, quos Plutarchus & Philo refutant:

Proculum verò Philoponus libris 18. ſed tota illa diſputatio his tribus argumentis eſt, vt opinor, comprehenſa; Deus, inquit Proculus, mundum ſempiternum efficere potuit; voluit igitur. ſi voluit, cōfecta res eſt. voluiſſe planum fit ex eo, quod maleuoli eſt nolle bene agere cùm poſsit, & eius qui bonis alterius inuideat, malis gratuletur. hoc in Deum cadere non poteſt: ergo nec illud. iam verò ab otio ad negotium; ab eo quod nolis, ad voluntatem ferri, mutationem habet ac varietatem, à natura diuina, quæ ſimplex eſt ac ſemper ſui ſimilis, valde alienam: id autem conſequens erit, ſi demus innumérabilibus ſeculis ignauiter quieuiſſe Deum, ac nuper de mundi conditione cogitaſſe. Poſtremò ſi mundus interitum non ſentit, nec ortum habuiſſe conſtat: verum illud, hoc igitur. nam omnis interitus, inquit, ab externa vi aut interiore pēdet: nulla vis interior afferri poteſt: extra nihil eſt metuendum. igitur nullo temporis decurſu interibit. cætera Proculi argumenta facile à ſeipſis refutantur. Primum illud falſum eſt, vt bona quæcunque Deus efficere poſsit, ea quoque velit. poteſt enim omnes homines ad virtutis actionem ita dirigere, vt ſi velint, labi non poſsint: quo ſanè bono, nullum Proculo maius, aut magis optandum videatur. quinetiam potuit mundum hunc ita coagmentare, vt nec in mentibus vllis, nec in materia aut forma peccati labes, aut malorum

ſemen vllum ineſſet, noluit tamen. igitur ſi non propterea Deum immortalem vllius ſceleris incuſat Proculus, quòd ea mala quæ prohibere poſsit, nolit: multò minus ſi mundum cùm potuit, non ab æterno creauit. Alterum magis viget, quod ab otio ad negotium ferri, mutationem habet, id eſt, vt ipſe loquitur ἀλλοίωσιν, quæ ab illa ſempiterna mente longiſsimè abeſt. ſed illud falſum, quod ab otio ad negotiũ; à quiete ad laborem Deus feratur, cùm mundum condere cœpit, & quidem labitur Proculus in naturæ principiis, cùm Deo tribuit *quietem*, quæ aliud nihil eſt quàm priuatio motus. Igitur ſi Deus moueri non poteſt, nec *quieſcere* quoque. eſt enim Ariſtotelis demonſtratione lib. 6. De natura, non tantùm immobilis in orbium conuerſione, ſed etiam immutabilis, in tuenda mundi ſalute: non alius igitur quàm ante mundi conditionem. perſuaſum autem habuit Ariſtoteles, dominum eſſe omnium rerum ac moderatorem Deum; huiuſque mundi cauſam non modo effectricem, ſed etiam conſeruatricem: neque ſolum immobilem, verumetiam omni ſolicitudine ac labore vacuum, ſua potentia & virtute gaudere. idem quoque ſcribit nõ mutari ſapientem cùm ſapit, aut architectũ cùm ædificat, quando minus in Deum mutatio cadet, cùm in mũdi procuratione verſetur? itaq; non minus ineptè quàm impiè quidam minuti theologi Deum ſordidiſsimis quibusq;

busq; occupationibus implicari putant: quod ſane præbuit occaſionem Epicuro, vt diceret ſe baiulum eſſe malle quàm Deum, vt enim Chriſtus in perſpecta ſummi patris erga ſe beneuolentia totus acquieuit, ita 12. legiones angelorum ſi velit præſidio ſibi futuras dixit. ex quo innuere voluit, mundum hunc plenum eſſe animorum immortalium, quorum miniſterio veluti ſervorum Deus vtatur, hæc autem argumenta Proculi conſimilia ſunt his Epicureorum maledictis; Si mundus originem habuit, aut caſurus eſt, quid antea Deus egit, aut quid tandem facturus eſt? his ego impuris hominibus, qui à Deo rationem temporis anteacti repoſcunt, nihil aliud reponam, quàm quod Spiridio in concilio Niceno reſpōdit ad eiuſmodi quæſtionem; æterna ſcilicet ſuppliciorum loca tam curioſis hominibus, ne nihil ageret condidiſſe. quæ ratio non ſolum vrbana, ſed etiam ſalutaris viſa mihi eſt, ſi tamen philoſophorum omnium conſtans opinio eſt, ſummam hominis felicitatem in contemplatione poſitam, & ſapientem à Platone αὐτοδαίμονα vocari, ab Ariſtotele ſeipſo contentum, id eſt, αὐταρκῆ, propterea quod in deſertiſsima ſolitudine conſtitutus, beatus eſt tamen præclara illa mentis agitatione, qua res humanas infra ſe deſpicit, diuinas intuetur. quanto magis Deus ſeipſo contentus eſt, ac ſui vnius contemplatione felix? nihil autem ſeipſo maius ac melius cōtem-

plari poteſt. itaq; Ariſtoteles lib. 14. τῶν μετὰ τὰ φυσ. Deum eodem modo dixit αὐταρκέστατον, quo Hebræi שדי, id eſt, vt Moſes Ægyptius interpretatur, eum qui ſeipſo contentus eſt. quod quidem ſi Origenes attentius prouidiſſet, non arbitraretur Deum mundos conſecutione innumerabiles cõdidiſſe; ſic enim ſcribit in libris περὶ ἀρχῶν, veritus opinor, ne vel Deus inertia langueret: vel quod Plato metuit, ne hominum genere penitus ſublato, ſacrificiis ac laudationibus careret, quanquam ſic arbitrari æquius eſt, quàm mundum vnà cum Deo ſempiternũ extitiſſe. & quidẽ in illa opinione Hebræi plerique fuerunt, vt Moſes ſcribit, & noſtra ætate Leo Hebræus. Sed vtriq; in maximis erroribus verſantur: alteri quòd diuinam felicitatem, mundi exiſtentia; alteri quod eius gloriam hominum ſacrificiis ac rebus caducis metiuntur. nulli tamen pernicioſius, quàm qui Deum vlla mundi contagione violari, aut in eius procuratione ac ſalute defatigari putant. Repudiata igitur Proculi ac Peripateticorum opinione, relinquitur mundum originem habuiſſe: ex quo ſequitur eius occaſus; ſi Ariſtotelis doctrinæ aſſentiamur. Cum enim triplex opinio ſit in diſputatione, quæ de mundo habetur: vna eorum qui nec initium habuiſſe, nec exitum putent habiturum: alteri vtrunq; affirmant: tertium genus extitit eorum qui feriendo medium originem habuiſſe dicerent, nunquam

tamen

tamen occaſurum. in qua ſententia fuerunt Panætius, Poſsidonius, Boëthius, & Seneca inter Stoicos; Thomas Aquinas inter Theologos; Philo inter Hebræos: tum etiam princeps Academiæ Plato huius auctor opinionis. Philo Moſis & Salomonis ſententia ſuam tuetur: quibus tamen Ieſaias, Eſdras, ac Petrus apertè reclamant: vt ex eorum verbis de interitu mundi dubitare nemo poſsit. & in ea quoque ſententia fuit Epicurus, vt eſt apud Plutarchum, eiuſque diſcipulus Lucretius his verſibus:

Vna dies dabit exitio, multoſque per annos
Suſtentata ruet moles & machina mundi.

Sed quoniam Theologi Scripturæ ſacræ locos in varias ſententias diſtrahunt: ac Moſes Ægyptius, & Thomas Aquinas Philonis interpretationi contrariam afferunt, placet rationib. vti; quarum nulla mihi viſa certior eſt, quàm quæ ex Auicennæ dictis & Alexandri Aphrodiſæi colligi poteſt. hic enim propterea mundum ſempiternum affirmat, quod à Deo moueatur: ſit autem infinitæ ac ſempiternæ mentis actio infinita, contrà verò Auicenna primum orbem à Deo moueri negauit. quod quidem ſi verum eſt, vti eſt, occaſus mundi neceſſariò conſequetur: quia finitæ mentis actio finita ſit oportet. ſi autem primi motoris actio finita eſt, mundus interibit, cuius ſalus ex Ariſtotelis ſententia

pendet à motu: à quo rerum omnium origines deriuantur. quòd autem primus orbis à Deo non moueatur, planum fit ex eo, quod finito corpori, vt mundus eſt, infinitum motorem copulare ſit abſurdum: cum finiti ad infinitũ nulla ſit ratio, vel cohærentia, vel habitudo. quid enim abſurdius eſt, quam quod Ariſtoteles & Abenrois, Deum, quem actu infinitum appellant, eundem mundo, id eſt corpuſculo finito ſic coniugare, vt ab eo diuelli non poſſit? quid autem minus philoſopho dignum, quam efficientem cauſam, quæ ſit infinita, cum *effe*-ctu finito ſic colligare, vt vno exiſtente alterũ exiſtere ſit neceſſe? ſic enim Ariſtoteles *philo*-ſophatur de mũdo ac Deo, vt de calore & igne; de ſole ac luce, quorum alterum alterius ſit efficiens cauſa, ſed ei tamen ita cohæreat, vt auelli ne cogitatione quidem poſſit. at oportuit in eo genere mundum mentem eſſe, aut Deum corpoream habere naturam, ſi cauſa eiuſmodi eſſet vt ab effectu minime diuelleretur. ex quo ſequeretur illud, Deum Ariſtotelis, quem mundo veluti ſpongiam lapidi affigit, ac perpetuo motu fatigat, non modo infinitum nõ eſſe, ſed plane mundo concretum & finitum, vt lux ſoli, at ipſe fatetur in libris τῶν μετὰ τὰ φυσ. mentes omnes ab omni concreatione corporũ liberas eſſe ac ſolutas. non eſt igitur Deus eiuſmodi cauſa, vt ſine effectu cõſiſtere non poſſit: & cum actu ſit infinitus, non poteſt vlla ratione

finito

finito & exiguo corpori, ſiue origine, ſiue ſtatu, ſiue motu cōferri. ac tametſi certa ratio eſt exigui ſeminis ad mundum vniuerſum, vt demōſtrat Archimedes, vbi arenam numero cōplecti docuit, propterea quod vtrunque corpus eſt regione ac termino definitū, mundi tamen ad id quod eſt infinitum, nulla ratio cogitari poteſt. quæ ratio facit, vt Deus efficere Deum nequeat: quia infinitum ab infinito fluere non poteſt: ita mundum, quem exiguo quodam orbis ambitu cinxit, non magis æterno motu, quam magnitudine infinita potuit ornare. quare nec Philoponi argumentū Abenrois diſſoluere potuit; ſi mundus eſt finitus poteſtatem habet finitam, vt igitur Proculus argumentatur aduerſus Anaxagoram & Metrodorum, qui loca magnitudine infinita mundoſque innumerabiles poſuerunt; ἀπειρία inquit, τὸν θεὸν ἀναιρεῖ, id eſt, infinitas tollit Deum: ſic ex iiſdē fontib. argumentum illud hauriemus; Si locorum vel corporum infinitas tollit Deum, igitur motu ſempiterno, vel temporum, quæ à motu pendeant, infinitate poſita Deus tollatur neceſſe eſt, cum motus ſempiternus complectatur infinitatem ſeculorum, ex quibus ſi fluxerint annorum ſexcenta millia, ne momentum quidem erit infiniti ratione. atque in eo fallitur Scaliger, qui Philoponū coarguens, negat tempus actu infinitum exiſtere, ſed ſola ſucceſſione, vt formas ſingulares, non enim proſpicit

infinitæ mẽti ac ſempiterno illi Deo, nihil prius aut poſterius eſſe: ſed totum illud tempus quod ſempiternum ponit, actu infinitum perinde ac præſens ac inſtans, quo finitur tempus haberi: alioqui non eſſet actu mẽs infinita. recte igitur Auguſtinus ſcribit, nihil in rebus aut locis aut temporibus, aut motu infinitum eſſe, præter Deum. Illud etiam non minus abſurdum, ſi Deum primi orbis motorem fingamus, futurũ eſt vt illum redigamus in ordinem earum quæ dicuntur intelligentiarum minorum, ac numẽ illud præſtantiſſimæ mentis iiſdem actionibus impediamus, quibus inferiores orbium mentes; quod ſine ſcelere ne cogitari quidem poteſt, cum igitur Dei maieſtas ab ordine animorum lõgiſſimè abſit, ſequitur primi orbis motorem non eſſe, ac proinde ſi mẽs inferior motrix eſt, officio quoque, poteſtate, actione, finita ſit oportet. præterea rerum ordo, ſeries, ac dignitas poſtulat, vt quædam moueantur tantum, veluti impuræ materiæ concreta: quædã moueantur ac moueant, vt orbes cæleſtes, qui ab intelligentiis mouentur, & viciſſim hæc inferiora mouent: quædam moueant duntaxat, nec moueantur, vt mentes quæ cœlos ac ſidera circumagunt: ſunt enim ipſæ immobiles, vt Ariſtoteles libr. 6. De natura, demonſtrat: extremum eſt, vt ſit aliquid quod nec moueat nec moueatur; id autem Deus eſt. Ex quo intelligitur primum orbem ab alia mente quàm à Deo moue-

moueri, à quo velut à fonte perenni ortum habuerunt mentes inferiores, à quibus orbes moueri cœperunt ac deſinent, cum ſint finitę, contra quam putat Ficinus, qui mentem hominis infinitam eſſe ſcribit. nam iſta ratione cum à Deo proficiſcatur ſecunda mens, infinitum ab infinito manaret; quod naturæ principiis omnino maximeq; repugnat. Quid autē abſurdius eſt, quam ea quæ ſenſu prædita ſunt & corporea, cum intelligētiis; bona cum malis, infinita cum finitis, incorrupta cum caducis, denique tota ratione ſecum diſcrepantia, planeque contraria, eodē naturæ ſempiternæ vinculo copulare? vt ſit finiti ac infiniti, boni ac mali, Dei & cacodæmonis idē nexus? Illud quoq; non leue eſt argumentū Scaligeri, quòd motus omnis vergit ad quietem, vt videre eſt in ſingulis rerū naturis. igitur orbes quoq; cœleſtes ad quietem inclinabūt: quod ſine mundi obitu fieri non poſſę conſtat. hoc argumēto mundum interiturum concluſit, ſed de populari obitu intelligendum eſt: quoniam quies eſt priuatio motus in eo quod rurſus moueri poteſt. ita quoq; intellexit Leo Hebræus, Lactantius ac veteres illi qui ante mundi huius ordinem, ſtatum, figuram, putarunt omnia fuiſſe in rudi materia confuſa. atque huc pertinet argumentum illud, quod Theophraſtum conturbauit, vt videre eſt apud Philonem in libro quem inſcribit, mundum non eſſe interiturum, eſt autem

tem eiuſmodi; Partium ac totius eadem ratio ſit oportet: igitur ſi mundi partes labuntur ac diffluunt, totum occidere neceſſe eſt. aliquando ſaltem occaſu populari: vt cum animantia, plantæ, ſtirpes, ab igne abſumuntur, & viliſſimam ſubeunt cineris naturam amiſſa nobiliore forma: idem quoque de cœlo iudicandum. *Proculus* cũ in eaſdẽ anguſtias delapſus effugere nõ poſſet, hæc elemẽta, quæque ex his cõflantur corpora, mundi partẽ eſſe negavit, ſed apoteleſma duntaxat, & velut appendicem, vt eſt apud *Philoponum*. ſed hæc opinio tã *abſurda*, refutatione minus eget. videtur tamen Theophraſtus ita diſſoluere, vt occaſum *mundi* futurum concedat, ſi, quemadmodum ſingularia viciſſim, ita quoq; vniuerſa ſimul obirent: præciſo enim digito, inquit *Philo*, nihil vetat quo minus viui poſſit. at non quæritur vtrũ membris quibuſdam captus homo viuere; ſed an pars vlla corporis vitã amittere poſſit, nã ex eo iudicatur corporis totius fluxa natura; quemadmodũ ex aquæ guttula, ſapor fontis. neq; enim partes homogeneas ab heterogeneis Theophraſtus in illa cõcluſione diſtinxit. alioqui fatendum erit, eiuſdẽ animalis (eſt autẽ Academicorũ omnium ac ipſius Theophraſti conſenſu mundus hic, animal) alterã partem, & quidem corpoream, ita coagmentatam, vt partim intereat, partim interitus ſit expers. quæ ridicula mihi videntur, quam quæ Ariſtoteles

ex auorum memoria diſputans, neminem ait interitus cœli meminiſſe. at iſto modo aurum, vel adamantem, vel amianthon adamante duriorem, aut etiam ferrum illud quod in Darie nullis ignibus liqueſcere fertur, ſempiternum affirmare, cum nullus meminerit hæc à ſeipſis interitum ſenſiſſe. Ex omnibus tamen omniũ argumentis nullum maius viſum eſt argumento *Philonis*, quod ex abditis & ſacris Hebræorum fontibus manauit. Non eſt, inquit, Deus auctor ἀταξίας & confuſionis, ſed ordinis. ſi ergo mũdi procurationem gerit, non patietur labi ac interire. eadem cauſa Moſem Ægyptium impulit, vt diceret Deum nulla indiuidua præter hominem immortalem curare. idque Ariſtotelis & Alexandri doctrinæ congruit, qui nõ putãt id interiturum quod immortali Deo curæ ſit; ex eoque fieri, vt formas quidem vniuerſas Deus tueatur, ſingulares, fluxas & caducas negligat. eadem ratio Manichæos impulit, vt duo pari poteſtate principia ſtatuerent, vnum bonorum omnium & ordinis, alterum malorum, interitus & confuſionis auctorẽ. quod vt Moſes Ægyptius & Auguſtinus effugerent, interitum, mala, confuſionem non in habitũ, ſed in pura priuatione boni collocarunt. ſi tamen ex Ariſtotelis doctrina malorum habitus ſtatuamus, vt theologi pleriq;, non video quid abſurdum conſequatur, cum Deus non propterea mali ac interitus cauſa ſit per ſeſe, ſed κατὰ

συμβε-

συμβεβηκὸς tantum: vt cum ſcelerati curam o-mittit: aut etiam viri boni, vt de Iobe fertur: idem principi tenebrarum permittit, qui ſceleratum & nefarium hominē male perire faciat. hæc Moſis Ægyptii opinio eſt. idem quoque de interitu mundi ac omnium rerum iudicādum videtur, quarū curam ſimul ac deſeruerit, collapſuræ ſunt. ac ne quis ea de re dubitaret, ipſe Pharaonem, quem Hebræi principem tenebrarum interpretantur, ſibi excitaſſe dicitur, vt in eo ſuam gloriam oſtentaret; vt quæ hic labefactaret & corrumperet, ipſe inſtauraret. Sed placet Philonem Hebræum ac Platonem Leonis Hebræi argumento efficaciſsimo conuincere. aiunt illi cœlum ac ſidera, quæque creata ſunt, ob id interitura, quod ortus ſui principiū habuerunt. igitur Deus ſibi ipſe repugnaret, qui corruptibile aliquid feciſſet, quod tamen corrumpi nollet, quod ſi verum eſt ex igne & aqua cœlum eſſe concretum, vt Philoponus ex Academicorum ſententia diſputat, ac Hebræi ſapientiſsimi naturæ interpretes affirmant. idenim voce ipſa, שמים, id eſt, אש מים, vel vt alii, שם מים ignis & aquæ rationem complectuntur: quis dubitet cœlum quoque interiturum? id quod Ariſtot. ne fateri cogeretur, quintam cœlo tribuit naturam, quæ qualiſque ſit nuſquam explicat. non debuit igitur ignota cœli natura ſempiternam affirmare. Sit igitur

hoc

hoc poſtremum, ne omnia differantur, quod qua ratione diſſolui poſſit, non video, Si mundus naturale corpus eſt, ex materia formaque conſtat, vt omnes Phyſici tradunt: ac proinde concretus, nihil autem concretum & partibus coagmentatum à ſeipſo effici potuit, ex ipſius Ariſtotelis diſciplina. igitur cauſam habet ſui efficientem. illud quoque Ariſtoteles confitetur; quem Cardanus parum aſſecutus, Deum mundi cauſam efficientem eſſe negauit: quod nec Philoſophum decuit, nec Chriſtianum: at ex his conſequens eſt vt mundi cauſa prior ſit effectu, non ſolum ipſa natura, ſed etiam tempore: alioqui naturale corpus, & quidem ex heterogeneis, ſuique diſſimilibus partibus conflari poterit ſine tempore, ac ipſo momento, quod naturæ principiis & Ariſtotelis doctrinæ repugnat. igitur conſentaneum eſt non ſolum mundo priorem eſſe Deum natura, verumetiã tempore; tum etiam mundum ex ipſa natura concreti corporis interiturum. Sed audire iuuat quid reſpondeat cum ab illis quæritur, vbi tot annorum millibus Reſpublicæ ac imperia latuerunt. vbi tot ſeculis rerum memoria geſtarum: ad hæc; incendiis, aiunt, & eluuionibus in orbem ſæpe recurrentib. homines obire: ac viciſſim è terra nouo calore ac ſemine grauida renaſci. hanc opinionem ab Ægyptiis acceptã Solon in Græcia diſſeminauit, quam deinde Anaxagoras, tum Plato in Menexeno ac Timæo:

pòſt

pòſt Ariſtoteles in Problematis: deinde Abenſina in libro De diluuiis confirmauit. tandem hæc Ariſtoteli diſpicuiſſe videtur opinio lib. 1. Metaph. & Abenrei lib. 3. De animo; vbi negant vlla tanta fuiſſe diluuia, quæ terras omnes inundarent. hac opinor ratione ducti, quod nulli hoc tempore ſatiui gigantes, at ne exigui quidem Myrmidones, vt olim, è terra prodiręt. an quia non ſatis pingue ſolum? negabit Ariſtides, qui in Panathenæis ſolos Athenienſes de generis nobilitate iure gloriari putat, quod ſoli ſint indigenæ terræ parẽtes, id eſt *αὐτόχθονες*, quamvis Attico ſolo nullum magis ſterile videatur. at in Ægypto vbi ſunt aquarum vberes inundationes, ac tellus, vt ait Poëta, ſine nube ferax, id nunquam contigiſſe proditum eſt. an quia ſol decrepitus eſt, aut tellus effœta? quoties igitur mundum hunc velut animal hydropiſi, aut acuta febre corripi putant? cùm incendiis, & eluuionibus labefactatur, profectò materiam vetuſtate; mundum ſenio interiturum confitentur. atq; id vniuerſa natura perſpicuè demonſtrat. Plinius l. 7: tradit, omnes ſcriptores conqueri, genus hominũ nec multitudine, nec magnitudine, nec robore, cum veteribus poſſe cõparari. quo fit vt fabuloſa noſtris Imperatoribus videantur, cum audiunt Xerxis innumerabiles exercitus, aut Alexandrum Magnum ac Cæſarem mox trecenta, mox etiam quadraginta millia hominum vno prælio fregiſſe:

giſſe: quæ tamen ſacris literis cōſentanea ſunt. Creta verò quæ ab Homero ἑκατόμπολις dicebatur. (Centum, inquit ille, vrbes habitant magnas) vix hac ætate tripolis dici poteſt.quin etiam Diodorus ſcribit,olim in Ægypto decem & octo millia ciuitatum illuſtrium in ſacris libris comprehenſa: poſtea Ptolomæi Lagi temporib. tria millia exſtitiſſe, hac verò ætate vix in Ægypto & Aſia tot reſtare ferūtur.ſane magnitudo incredibilis oſſium, quæ etiamnum his temporibus integra ſervantur, certiſſima ſunt miræ magnitudinis hominum argumenta. Sed ex omnib.nihil admirabilius eſt, quam quod ad ſempiternam poſteritatis memoriam, Copernicus in libris Reuolutionum, deinde Reinholdus, pòſt etiam Stadius, mathematici nobiles, perſpicuis demonſtrationibus docuerunt, Solis apſida terris eſſe propiorem, quam Ptolemæi ætate (floruit autem Adriano principe) duodecim partibus, id eſt vno ac triginta terræ ſemidiametris: vel,vt Germani ſuis ſpatiis metiuntur,XXVI.millibus ſexcentis & ſexaginta milliaribus Germanicis, quæ Gallicis altero tanto maiora feruntur.id autem cum vſu ſequenti & explorata demonſtratione cōpertum haberet Philippus Melanchthon,ad cœleſtium terreſtriumq; corporum tabeſcētem naturam referendum putauit: vt hæc elemēta ſolis calore commodius foueantur.quod Scaliger cum audiſſet, flagris dignos putauit qui talia

ſcribunt. ipſe flagris indignus erat, quod earum rerum ignorãtia, ſæpe & quidem pueriliter, lapſus eſt. Cum igitur fluxa ſit & caduca materia cœleſtis, efficitur illud quoq;, ut orta fuerit, & aliquando ſit interitura. quæ cum ita ſint, tempora ſuas origines & exitus habere conſtat. id autem eſt quod quærebamus.

Temporis ſeries. Nunc temporum ratio nobis eſt ab orbe condito ex hiſtoriarum monimentis hauriendа; quod ex aridis fontib. Græcorum fieri nullo modo poteſt. cum enim hiſtoria Troiana nullam habeat antiquiorem, quam *tamen* Thucydides magna ſui parte fabuloſam eſſe tradit. & cum Homerus ipſe poſt *Orpheum &* Linum antiquiſſimus ſcriptor, ducentis annis à bello Troiano claruerit, conſentaneum eſt vulgi errores ac fabulas pro vera hiſtoria tradidiſſe. vtvt ſit, Plutarchus à Theſeo principum vitas auſpicatus, ſuperiora fabulis confuſa eſſe affirmat multiſq; erroribus referta. Fertur autem Theſeus ante Romulum annos circiter quingentos claruiſſe, Abimelecho Hebræorum duce: qui annus eſt ab orbe condito bis milleſimus ac ſeptingenteſimus ſupra quadrageſimum. ab aliis igitur quàm Græcis temporum vetuſtatem exquiramus. at ex omnib. aliarum gentium ſcriptoribus antiquiorem Moſe video neminem. Herodotus antiquiſſ. Cteſias, Hellanicus, Xenoph. temporibus æquales. annis mille octoginta Moſe iuniores ſunt. Herodotum

pro-

proxime ſequitur Thucydides. deinde Beroſus Chaldæus Herodoto iunior annis ducentis. Beroſum excepit Manetho Aegyptius; tum Metaſthenes Perſa, temporibus Alexandri Magni: horum tamen exigua fragmenta reſtant, ſi modo ab his ſcripta ſunt. de Metaſthene & Cteſia minus ambigitur, niſi quod hic à Diodoro libro tertio reprehenditur, in regibus Aſſyriorũ: laudatur ab eodem in hiſtoria Perſarum contra quam Euſebius, qui recte Aſſyriorum, negligenter Perſarum tempora collegit. itaq; ad Ioſippum Hebræum Mathatiæ nõ Gorionis filium (quem Munſterus eundem eſſe putat, cum ex bello Iudaico aperte refellatur) recurrendũ nobis erit. hic enim duobus libris aduerſus Apionem antiquiſſimos hiſtoricos, qui tum in manibus tenebantur, cum Moſe contulit, & iuſtis ponderib. examinauit. ex quibus illud primum intelligitur, falſum eſſe quod Apio è Timęo Platonis arripuerat, Aegyptios ſcilicet annorum octo millium hiſtorias in monimentis habere conſignatas: abſurdius etiam quod Herodotus tredecim annorum millibus apud Aegyptios regnatum audierat: abſurdiſſimum quod Cicero in libris De diuinatione à Chaldæis iactatum ſcribit; ſe in periclitandis hominum ingeniis, annorum cccclxx. millia poſuiſſe. Diodorus aſcripſit, ccccIV. lib. 3. ſed id fabuloſum eſſe affirmat. Ioſippus verò certiſſima temporum ratione collecta ex hiſtoria Phœni-

cum & Manethonis, qui Aegyptiorum arcana literis ſacris comprehenſa peruulgarat, Aegyptiorum & Græcorum fabulas inanes aperte confutat, deſcriptis ætatibus regum Aegyptiorum ac Phœnicum. quanquam Diodorus ante Ioſippi ætatem in Aegyptum profectus; vt populi antiquitates penitus intelligeret, comperit omnẽ, quæ de Aegyptiis haberi poterat hiſtoriam, tribus annorũ millibus ac ſeptingentis comprehenſam, idque teſtatus eſt lib. 2. vbi refutat Aegyptiorum mendacia, qui vt generis antiquitate cæteris præſtare viderentur, *trium* ac triginta millium annorum antiquitates ſe habere prædicabant. ego Diodori tem*pus il*lud de arcanis Aegyptiorum ver ſſime expreſſum contuli cum hiſtoria Philonis, quam doctiſſimi quiq; ſequuntur: ab eoq; ducentis circiter annis diſcrepare intellexi, detracto temporis ſpacio quod inter Philonem ac Diodorũ intercedit, id eſt centũ paulo minus annis. nam ab orbe condito ad Philonem (qui legatus ad Caligulam miſſus eſt ab Hebræis) numerantur annorum quatuor millia. maius etiam argumentum ex Simplicio collegi. is enim tametſi Hebræorum & Chriſtianorum ſe acerrimum hoſtẽ præbet, præſertim vbi Proculum aduerſus Chriſtianos tuetur; nihilominus in commentariis libri primi De cœlo teſtatũ reliquit, Ariſtotelem literas ad Caliſthenem dediſſe, vt tantiſper Chaldæorum antiquitates ac mon-

menta conquireret, dum alii prædæ intenti Babylonem diriperent. tum Caliſthenē reſcripſiſſe, conquiſita diligēter à ſe Chaldæorum monimenta, ſeq; reperiſſe hiſtoriam annorum M. DCCCCIII. qui numerus ad vnguem congruit cū ſacra hiſtoria Moſis & Philonis, ſi ab Alexādro Magno regrediamur ad illud tempus, quo primum diſperſos tradit Nohæ filios in orbem terrarum ac Semi gentē in terra Sennaar, ad orientē Armeniæ, in qua nauis illa ſalutaris cōſtiterat, ſedes quæſiſſe. eſt aūt Armeniæ orientalis, Chaldæa paulū ad meridiem vergēs. Hoc igitur in primis animaduerſione nō minus quā admiratione dignum eſt, quod Caliſtheni ac Moſi, qui è puriſſimis fontibus veritatem hauſerunt, conuenit, quod attinet ad vniuerſam temporis rationem. id quoque proxime Diodoro congruit, ſi tempus ab orbe cōdito repetamus ad ſuam vſq; ætatem. nec minor eſt Xenophontis de æquiuocis, & Archilochi de temporib. (ſi modo fragmenta illa ſcripſerūt) cōgruentia cum Moſe. nam vterq; Ninum imperaſſe ſcribit poſt diluuia ccl. annos: & alter quidem id colligit ex epitaphio Nini, quod ei Semiramis inciderat in columna, id verò tempus rationibus Philonis & Hebræorum plane reſpondet. At hæc Metaſthenes Perſa, ex ipſius Beroſi Chaldæi teſtimonio, eius, inquam qui ſum integer & incorruptus extabat, temporū ſeriem ab extrema regum memoria repetens,

paulũlum admodum diſcrepat ab Hebræis, ſed illud memoratu dignum eſt, quod Ioſippus aduerſus Apionem docet, eluuiones Beroſi ſcriptis comprehenſas fuiſſe, & nauim illam, quæ animantium ac generis humani ſeminarium conſeruarat, in monte Cordiæo conquieſſe, vt etiamnum Alexandri temporibus adhuc fragmenta reſtarent, vnde bitumen ad expiationes colligi ſolebat: atque hæc Hieroymi quoque Aegyptii ac Mnaſeæ Damaſceni auctoritate confirmat. quanquam I. Buteo Delphinas geometrica demonſtratione perſpicuũ fecit, nauis illius magnitudinem longe *capaciſſimam* ad alimẽta omniumq; animantiũ ſalutem extitiſſe. Omitto quod veteres Poëtæ rei veritatẽ à maiorib. acceptam ad fabulas inanes tranſtulerunt. nam Ianus ab illis eſt appellatus, quod vinum *iain* Hebræis dictum, inueniſſe diceretur. vt illud quod ſacræ ſcripturæ de Chamo, qui patris pudẽda reuelauit, ad Iouem traduxerunt: alii ad Saturnum, quod alteruter patris genitalia execuiſſet. at Hebræorum pleriq; interpretes de Chamo idipſum prodiderunt, vt ſcribit Rabi Leui ad Geneſ. c. IX. conſimilis eſt hiſtoria Gigantum, & Androgyni, quam omnes Hebræorũ interpretes, veriſsimam eſſe aiunt. Plato ad fabulas detorſit. Nullum autem ad ſacram temporum hiſtoriam confirmandã, certius argumentum improbis opponi poteſt (neque enim talibus argumentis egent boni)

quam

quàm quod Beroſus Chaldæus ab ipſo Noha vſque ad Sardanapalum. hinc Metaſthenes ex hiſtoria Suſiana vſque ad Alexandrum, quinetiam Cteſias antiquiſſimus ab Herodoto, quiq; ab ipſa regia Perſarum annales in Græciam detulit, teſte Diodoro: poſtremo ipſius Manethonis Ægyptii tempora cum ſacris literis, & cùm Calliſthenis hiſtoria ita conſpirant, vt Chaldæorum & Hebræorum cum Ægyptiis diſcrimen omne, non maius trecentorum ſit annorum; quod tamen mirum videri debet, in tanta ſcriptorum multitudine ac varietate annorũ. nam Ioſippus ex antiquiſſima hiſtoria Phœnicum (è quibus Græci ſcribere ac loqui didicerunt, vt ipſi confitentur) planum facit, templũ à Salomone conditum annos ante Carthaginẽ fundatam cxl. idque collectis regum ſingulorũ ætatibus. deinde Danaum Rameſis Aegyptii fratrem vetuſtiſſimum Græcorum principem ex Ægypto in Græciã ꝓfugiſſe. anno cccxcIII. poſt occupatam ab Hebræis Palæſtinam, & ante excidium Troianum annos ccc. idem quoq; docet; Cadmum Thebarum conditorem, literas in Græciam detuliſſe iiſdem temporibus, quibus floruit apud Ægyptios Pharao Menophis; apud Hebræos Othoniel dux à Moſe tertius. regũ verò æras ex Manethonis Aegyptii fontibus & hiſtoria Phœnicum ſe hauſiſſe, Apioni aduerſario teſtatur. neq; enim talis tantuſq; vir in hiſtoria ipſi Apioni comperta mẽ-

turi vellet. Herodotus, qui Manethone antiquior eſt annis fere D. ac Diodorus Herodoto junior annis DCCC. eoſdem fere principes Ægypti cõplectuntur, quos Hieremias; cuius hiſtoriam Herodotus ad verbũ ſequi videtur poſt Apryem, quem Hieremias Ophrea vocat, cuius temporib. floruit. poſtea perſequitur Herodotus conſequẽtium regum ætates vſq; ad Pſammenitum, qui à Cambyſe rege Perſarũ captus eſt, ac regno ſpoliatus. deinceps Ægyptum tenuerunt Perſæ. definit autem Herodotus in fuga Xerxis, quæ contigit anno mundi termilleſimo ccccl xxxvi. cœperat autem à Gyge principe Lydorum. qui eodem quo Manaſtes tempore imperauit. ſed cum Ægyptiacæ hiſtoriæ tempus ſibi breue videretur, præ illa quæ ferebatur annorum octo millium hiſtoria, illud ſcribit, Ægyptios iactare ſe ante Menam, qui primus ab eo rex Ægypti appellatur, adhuc xxx. regum hiſtoria, habere ſacris literis conſignatas, nec tamen vllius nomen ab iis vel acta commemorantur. ſed cum multis argumentis huiuſmodi fabulæ refelli poſſint. tum verò nullum maius eſt, quam quod Cl. Ptolemæus homo AEgyptius, ſiderum inerrantium radices & ἐπόχας à Nabonaſſare velut ab vltimo principio & antiquiſſima Chaldæorum obſeruatione reperit. claruit autem Nabonaſſar, qui Salmanaſſar appellatur in libris Regũ, anno mundi ter milleſimo; ante Ptolemæum Dccclxxx.

vt ipſe in libris magnæ conſtructionis ſcribit. cætera quæ ab Hipparcho, Methone, Eudoxo, & Ægyptiis didicerat, his temporum curriculis ſunt cōprehenſa. quod ſi Ægyptii aut Chaldæi motus cœleſtes annorum 470. millium in tabulis notaſſent, cur Ptolemæus Ægyptius Chaldæis proximus, annorum duntaxat octingentorum motus collegiſſet? hoc enim ad eas, quas ſuſceperat demonſtrationes maxime neceſſarium fuiſſet. at ignotos inerrantium ſiderum & trepidationis motus reliquit: vt Arabes primum, deinde Regiomontanus & Copernicus perſpicuè demonſtrarūt. ne Solis quidem motus omnes aſſequi potuit; cum negarit Solis apſida moueri, quæ tamen poſt ætatem Ptolemæi, id eſt annis mille trecentis ſexaginta ſignum integrum percurriſſe deprehenditur. Sed non deſunt qui calumniantur, ea quæ de hominum ætatibus à Moſe ſcripta feruntur, quanquam Moſes ſeipſum ab illorum calumnia facilè vindicabit: nihilominus tamen Ioſippus lib. 1. cap. 3. Antiquitatum decem hiſtoricos laudat, qui vitam hominum tradunt modo ſexcentos, modo nongentos annos ſuperaſſe: Manethonem, inquam, Beroſum, Mochum Hæſtiæum; Hieronymum qui Phœnicū veteres hiſtorias collegit; Heſiodum, Hellenicum, Acuſilaum Ephorum. his etiam addemus Xenophontē, cuius auctoritate Plinius ac Valerius vtuntur. is enim regum maritimorum

ætates aliquot cōplexus, vnum quidem vixiſſe tradit annos DC. alterum DCCC. quis igitur tot ac tam multis ſcriptoribus fidem derogabit? quod ſi quis putet annos menſtruos fuiſſe, vt pleriq; pueriliter putant, quid mirum videri debuit Xenophonti, regem maritimum annos menſtruos DC. vixiſſe, qui Solis annos efficiunt quinquaginta? nam ipſe Xenophon nonaginta ſuperauit. quinetiam ſeneſcente hac mundi ætate multorum ſcriptorum cōſenſu proditum eſt, Ioannem, qui de temporibus eſt appellatus, annos CCC. impleſſe. Plinius quidem ex certiſſimis tabulis Cenſorum, quoſdam annos CL. vixiſſe refert. quod ſi menſtrui anni fuiſſent, oporteret homines apud Moſem, qui anno trigeſimo liberos ſuſtulerunt, bimos ac trimos genuiſſe: ſed eo nos errore liberauit Moſes qui 7. cap. libri Originum dies CCCLXV. annua conuerſione complectitur. itaque Plutarchus eos irridet, qui putant ante Numã Romanos annum decem menſibus circumſcripſiſſe, propterea quòd popu'i omnes duodecim menſibus annum ſemper definierunt, quamuis dies exemptiles numerandi rationem redderent incertam. Iam origine mundi temporumque finibus conſtitutis quæ ex AEgyptiorum, Chaldæorum, Phœnicum, & Hebræorum conſenſu annorum quinque millibus & ſeptingentis ad ſummum definiuntur, reſtat vt illam annorum circiter ducentorum aut CCC. diſcrepantiam
quæ

uæ Metaſtheni cùm Hebræis, tum etiam He-
ræis inter ipſos, pòſt etiam Euſebio cum reli-
uis intercedit, quoad eius fieri poteſt, excutia-
nus : tametſi Lucidus, Funccius, & Onuphrius
nulta diligẽter in eo genere animaduerterũt,
nulta ſunt tamen quæ adhuc reſtant explican-
la. Erroris autem origo multiplex eſt; eaqꝫ per-
pecta facilius error emendatur. Primum enim
Perſæ aliter atque Græci: & Hebræi aliter quã
trique Perſarum & Aſſyriorum principes ap
ellarunt, ab iis etiam Aegyptii diſcrepant, vt
ui quiſque idiomatis vim ac puritatem reti-
eret. interdum etiã nomina detorſerunt: hinc
atæ ſunt illæ quæſtiones de regib. Aſſyriorũ,
Perſarum, & Aegyptiorum: à quibus ratio tem-
orum ducebatur. Alius etiam error inde ma-
auit, quod Græci & Latini, Hebræorum & Ae-
yptiorum antiquitates & linguam ignorarũt.
Euſebius Græcorum bibliorum interpretes ſe-
utus, ducentos ac mille amplius annos quàm
Hebræi complexus eſt ab orbis conditione ad
Chriſtum : & cùm Moſes ab orbe condito ad
iluinum poſuerit annos 1656. Euſebius bis
nille CCXLI. propterea quòd ſeptuaginta in-
erpretes vel potius librarii, quinto capite Ge-
eſeos vitam hominum ducentis interdum ac
recentis annis longiorem fecerunt, quàm He-
bræorum ſcriptura patiatur. erroris etiam non
ninima cauſa videri poteſt, quod Græci annos
ab æſtiuo ſolſtitio incœperunt ; Latini ab hi-

berno:cæteri qui ad occaſum à verna ſectione Arabes ab ingreſſu Solis in Leonem,vt Solinus & Firmicus libro 3. tradit. Orientales verò,id eſt Chaldæi, Perſæ, Indi, Ægyptii, Hebræi ab autumno : quo tempore mundus eſt à Deo creatus,vt Ioſippus libro 1. Antiquitatum c.3. ſcribit,& Rabi Eleazar in Geneſin ; בראשית, hoc eſt initio, בתשרי, id eſt menſe Septembri arcanum menſis eadem literarum conuerſione cōplecti putat. id etiam confirmat Rabi Abraham,in c.8.Danielis: tametſi Moſes *Niſan*, qui Xanticus Macedonibus,Latinis verò Aprilis dicitûr,ordine primum poſuerit,quod *Deus* eo menſe populū liberaſſet,nihil tamen in reliquis immutauit,vt Ioſippus teſtatur. atque id intelligi poteſt ex eo, quod iubet Moſes Exod. cap. 23. diem feſtum coles, inquit, in exitu anni,cum fruges in horrea congregaueris. quare fallit Garcæus , qui Hebræos à ſectione verna cœpiſſe tradit, quod mundum eo tēpore creatum putarent,vt Rabi Ioſue:quem refellit Rabi Eleazar. Plutarchus in Sympoſiacis quæſtionem illam diſputat : ſed omiſſa diſputatione,ſi Veris initio fruges inchoatæ non maturæ fuiſſent , eodem modo animantia imperfecta aut lactentia Deus feciſſet,ac nutrices adhibuiſſet. Non minus labitur Mercator, qui mundo naſcente Solem in Leone fuiſſe putat,eoque fundamento male iacto , cætera quæ de ſiderum

mo-

ótu ad hiſtoriȩ fidem retulit, ruinam minan-
r. omitto leues oleæ coniecturas poſt eluuio-
es: & cætera id genus quæ leuora ſunt, quàm
refelli mereantur. Fides igitur ſit penes Mo-
ſen, penes Hebræos, qui in priuatis ac publicis
egotiis à Septembri menſe incipiunt, vt etiam
ræci, quod planum fit etiam ex ἀϱϱολογίᾳ
itylenenſi. Hanc quoque cauſam erroris fu-
ſe conſtat, quòd Ægyptii, Perſæ ac Hebræi,
ertam ἐποχὴν, ſeu radicem temporum nul-
m haberent, ſed regum ætatibus tempora
efinirent. Græci ac Latini melius: alteri ad
lympiades: alteri ad Vrbis cōditionem tem-
ora retulerunt. Chriſtiani quoq;, quanquam
ro admodum, id eſt, anno Chriſti ſexcenteſi-
o, temporum rationem à partu Virginis or-
iri cœperunt. Arabes ab Hegira, id eſt, ab ex-
editione Muhamedis, quæ cœpit anno Chri-
i 592. & hoc anno M.Dlxv. numerant annum
cccclxxxvIII. nec alia radice vtuntur, vt vi-
ere eſt in hiſtoria Leonis Afri, qui vno tantū
co libri tertii, Hegiram ad annos Chriſti ac-
ommodauit; & ex eorum edictis, quæ pro-
ulgata vidimus. Ex quo intelligitur, eos labi
c decipi, qui Hegirā ab anno Chriſti ccccxcI.
el vt Genebrardus ab anno Dcxxi. auſpicātur.
Iiſpani verò non ita pridem, id eſt, ante Ferdi-
andum, qui Catholicus eſt appellatus, anno
I. ccccxc. temporum originem ac veluti ra-
icem, quam ipſi æram vocant, ab anno impe-

rii Auguſti XVI. quo promulgatum eſt edictu
Taracone, vt deſcriberetur vniuerſus orbis.
ſus tamen factus anno imperii XLII. ex quo
telligitur 26. annis ante Chriſti natiuitat
incœpiſſe, vt ſcribit Gerundenſis. Roderi
verò Toletanus cap. vlt. XXVIII. annorum
crimen facit. Sed concilia quæ habita ſunt
Hiſpania, Gothis imperantibus, ſumunt exor-
dia temporum ab anno, quo edictum promul-
gatum eſt. poſt Ferdinandi tempora, ratione
annorũ Chriſti ſecuti ſunt. pôſt etiam Hebr
in actis publicis & priuatis temporum *ἐποχὰ*
ab orbe condito vſurpare cœperunt. Eſt autem
quinquies milleſimus trecenteſimus ac *vigeſi*
mus quintus, anno Chr. M.DLXV. qui Philon
ſequuntur, ducentos ac duos annos adiiciunt
vt ſit hic annus mundi, quinquies milleſi
trecenteſimus & 25. Olympiadis verò 259-
annus quartus diluuii ter milleſimus octi-
genteſimus ſeptuageſimus ſecundus: Hegir
milleſimus ac decimus quartus: Indictio
nis octogeſimæ quartæ annus decimus. h
enim numeris in hiſtoria vniuerſitatis vten
dum eſt, vt tempora ſint vbique certiora. e
autem Indictio tributi genus apud Aſconium
& Plinium iuniorem, nec temporis curſum ſi
gnificare cœpit ante Conſtantinum Magnum
cœpit autem anno Chriſti 313. ante diem
Calend. Octobr. Conſtantino II. & Licinio II
Aug. Coſ. idque in Faſtis Græcorum ſcriptum
& Pli

eſt his verbis: ΙΝΔΙΚΤΙΟΝΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΩΝ ΕΝΤΕΥΘΕΝ ΑΡΧΗ. quo die Maxentius Auguſtus à Conſtantino Magno cæſus eſt,& pax eccleſiæ Chriſtianæ reſtituta. Itaq; decretum eſt in concilio Niceno, vt diplomatibus Indictiones aſcriberentur,vt ſcribit Beda: propterea quod nondum anno Chriſti vtebantur,ſed annis Imperatorum; qui quod identidem mutarentur, plane incertam reddebant rationem temporum. decretum eſt etiam vt circulus indictionũ caperet 25.annos,vt Olympias vna quatuor. Sed errandi cauſa nulla maior fuit, quàm ex ignoto ſolis ac lunæ curſu: in quo tametſi omnis antiquitas ſe valde torſit, efficere non potuit, vt certam annorum ac menſium rationem haberemus. nam Leoſtrati ὀκταετηρίδες mendoſæ repertæ ſunt: nec vſum vllũ præbuerunt: & aurea quæ dicitur regula Methonis nouendecim annorum, fallax; adeo vt anno pòſt 318. dies vnus ac vere 18. horæ ſuperarent,quo ſolis curſus lunam anteibat. fallax etiã Calippi annus: mendoſæ Hipparchi regulæ trecenteſimo quarto pòſt anno vnius horæ errorem indicarunt: nec multo certior Philolai ac Democriti ἐμβολισμοὶ, poſtremo Cæſaris annus hoc habet incommodi, quòd lunares ſuſtulit,& nunc plenus eſt erroris. nam paulatim æſtiuæ feriæ ad hibernos menſes regrediuntur. cum igitur in tantis erroribus cœleſtium motuum,Græci So-

lis

lis annum haberent, ſed annis lunaribus vterentur dierum 304. quos tamen altero quoqu ac tertio anno intercalarent, vno die ſuperante; præter menſem intercalarem, qui nunc tertio, nunc quarto quoque anno inſerebatur, nec æquinoctiorum, nec ſolſtitiorum vlla ratio haberi poterat, cùm menſes per totum annum vagerentur ſpatio annorum 33. Romani verò multo grauius in eo genere peccarunt, qui primo annum diebus quatuor ac 300. conſtituerunt, vt quidã putant (quòd tamen negat vnus Plutarchus) deinde adiectis à Numa *duobus* menſibus lunares anni facti ſunt: ſed intercalarium tanta extitit varietas & confuſio, *vt ratio* Faſtorum mox hibernis, mox etiam æſtiuis menſibus immutaretur, auctore Tranquillo. Hebræi quidem lunaribus vtebantur, ſed tertio quoq; anno menſem intercalarem inſerebant, qui ab illis Vaadar dicebatur, id eſt geminatus Adar. quare Garcæus in eo labitur, quod Hebræos æque ac Ægyptios annis ſolaribus vſos ſcribit. nam Ægyptii annum æqualem habuerunt dierum 365. ſed tamẽ is qui ſuperabat quadrans, efficiebat vt annis mille CCCCLX. totius anni conuerſio in orbem rediret, & annus canicularis integer intercalaretur. quanquã magni errores conſequebantur, quòd integrũ diei quadrantẽ caperent: qui tamen ab integro deficiebat, vt poſtea docuit euentus. Quę cum ita ſint, non mirum ſi in tantà annorum

diſcre-

diſcrepantia, certa ratio temporis iniri nō poſſet. ac Theodorus Gaza vehementer fallit in libello De menſibus Atticis, tum etiam Græcorum ac Latinorum interpretes, cū hi ſuos cum illorum mēſibus comparari poſſe putant, qui tam inſtabiles fuerunt, vt ſemper incerti vagarentur. idque argumento ſit, quod annus lege Iulia definitus, qui omnium certiſſimus habetur, ſolſtitiorum & æquinoctiorum ſedes anteuertit à Cæſaris ætate diebus circiter 14. & fruſtra in motu exæquando laboratur: ſunt enim meo iudicio motus cœleſtes ineffabiles & ἄῤῥητοι; vel, vt mathematici loquuntur, ſurdi: quia nullis numeris comprehendi poſſunt, quin ſemper aliquid relinquatur numerandum, idq; videre eſt in ſingulis conuerſionibus planetarum. quæ igitur certitudo eſſe potuit ante legē Iuliam in tāta dierum ac menſiū interiectione? Illud tamen animadverſione dignum, quòd ab orbe condito vna fuit & eadem apud Hebræos & Chaldæos anni obſeruatio, qua nunc etiam Arabes vtuntur: ſcilicet dierum cccliv. collectis tertio quoque anno diebus epactarum, idque ex ſacris literis facilè conſtat. conſimiliter Ægyptii anno caniculari ſuperantes dies ſemper inſerebant. quo fit vt ab illis in vniuerſo temporum & annorum numero, qui ab orbe condito fluxerunt, nihil admodum peccari potuerit: quamuis in ſingularibus principum actionibus, victoriis, aut initio aut exitu impe-

rii cuiuſque à Græcis diſſideant, & vtriq; à Latinis. atque hinc illa tam diuturna, quæq; nullum exitum reperire poteſt, ſcriptorũ inter ſe diſceptatio de Chriſti morte. alius quidem ante diem VI. Calen. Apr. alius A.D.VII. vt Onophrius pleriq; A.D.IV. vt Lucidus, qui diſputationem ea de re inſtituit. neque ſolum de die, verumetiam de anno diſcrepant inter ſe plurimum. nam Beda, Chryſoſtomus, Nicetas, Gauricus, Albertus Magnus, Bernardus Mutinenſis, Onuphrius, anno trecenteſimoquarto *paſſum fuiſſe*: Apollinaris, Lucidus, Lyranus, *Marianus* Scotus, Paulus Burgenſis 33. Tertullianus, Irenæus 31. Non minor eſt quæſtio inter Græcos & Latinos; tum etiã Latinis inter ipſos de anno Vrbis condita, quod cum planè definiri nõ potuerit, Onuphrius in Faſtis, ex omnib' ſententiis duas veriſimiliores collegit, & vtriſque Faſtis adiunxit, vt quam quiſque vellet ſequeretur, vnius anni diſcrimine relicto. in cæteris quidem principum actionib. & rebus memoratu dignis tempora minus diligenter notare leue eſt: ſed quum in imperiorum initiis, aut in Æra, ſeu temporum radice peccatur, infiniti errores ex eo cõſequuntur. omnes tamẽ quoad eius fieri poterit, emendari debent ex Hebræorum & Chaldæorum diſciplinis, quæ nihil aut certe parum admodum diſcrepant à Philone. nam Talmudici ſuæ ſectæ nimiũ adducti, vt diuinas ſortes & oracula ſuo iudicio

interpre-

interpretarentur, ducentos annos de mũdi ætate detraxerunt, ne cum Chriſtianis conuenirent. argumẽto eſt quòd Rabbi Naſſo quoties Chriſti meminit, contumelia capitali vocat התלוי & Chriſtianos, בלועים hæc aũt diſcrepantia nulla eſt inter ipſos ante mnudi annum bis milleſimum ducenteſimum 39. qui annus eſt profectionis Iacob in Ægyptum. ſed hinc ad exitum numerantur anni 430. idq; diſerte traditur Exod. 12. Galat. 3. quo loco Ioſipp. libr. 2. cap. 6. tum etiã Philo ac Rabbi Leui Gerſonis filius, tempus illud annorum 430. incipere aiunt à profectione ipſius Abrahæ in Ægyptũ, cum natus eſſet annos 76. ex quo Iacob in Ægyptum venit vna cùm familia vſq; ad exitum numerant annos 210. atque in eo fere omnes Hebræi conſentiũt; quos Philip. Melanchthõ. ac eruditus quiſq; ſequitur: excipio Genebrardum, eruditione ac pietate præſtantem virum. Is enim verba ſcripturæ mordicus tenet: Funccius errorẽ irrepſiſſe putat in verbo τετρακοσίοις pro τετριακοσίοις, vt etiam Theodor. Beza: id quidem in epiſtola Galatarum & Actorum, quæ Græcè ſcriptæ ſunt, fieri potuit: ſed locus Exodi Hebraicè ſcriptus, hunc errorem nõ admittit. in hac igitur diſputatione tutius eſt Hebræorum interpretationes tueri, præſertim cũ Metaſtheni fere congruant. idem quoq; in reliquis faciendum puto, quod & Philo proximè

feciſſe videtur. huic ergo magis aſſentior, cùm ab exitu Hebræorum ad templi conditionem annos enumeret 9 2 0. Ioſippus verò 1 0 6 2. lib. 1 0. cap. 1 2. ille à templo condito ad eius conuerſionẽ 4 4 0. hic 4 7 0. iuniores Hebræi 4 19. Philo medium ferit. idem ab orbe condito ad excidium templi, complectitur annos ter mille 3 7 3. Ioſippus ter mille 5 1 3. ille à diluuio ad euerſionem templi 1 7 1 8. hic verò 1 9 1 3. interpretes Hebræi multo pauciores vterq; ſed tamen Philo mediã rationẽ ſecutus eſt: vt igitur inter ſe conciliari poſſint, reiiciamus primum Alphonſi tempus ab orbe condito, ad hoc vſque tẽpus, id eſt anno Chriſti M D L X V. octo millium & 5 4 9. annorum, cùm ſuæ opinionis nullam afferat rationem: vt nec Euſebius, cuius teſtimonio ſex annorum millia 7 6 0. ab orbe condito fluxerunt. ex Auguſt. ſex millia 9 1 6. ex Beda ſex millia 8 9 3. ex Hieronymo V I. millia D C V. ex Theophilo Antiocheno V I. millia DCCCXXXI. ex Iſidoro VIII. millia CLXXI. Hebræos, Chaldæos & Perſas amplectamur, ex quorum hiſtoria nondum ab orbe cõdito fluxerunt annorum 5. millia 7 3 0. ſiue Metaſthenem, ſiue Cteſiam, ſiue Herodotum, ſiue Beroſum, cum Hebræis coniũgamus. Inter Hebræos, Baal Seder ab orbe condito ad hoc vſq; tempus complectitur annorum quinq; millia 133. Rabbi Naſſo quinque millia 1 7 2. Rab. Gerſo & Kimhi quinque millia 3 0 1. Hebræi iuniores

quinque

quinque millia 3 4 9. Philo quinq; millia 6 2 8. Ioſippus quinque millia 7 2 0. diſcrimen igitur eſt inter Ioſippũ & Philonem certiſſimos ſcriptores, annorum circiter ducentorum, idque contigit propter eum quem dixi locum Exodi cap. 12. quem Ioſippus ad viuũ reſecat: ſed cũ cæteri bibliorum interpretes tempus illud annorum 4 3 0. incipiant à profectione Abrahæ in Ægyptum vſque ad Moſẽ: cum etiã Cteſiæ ratio cum Philone proximè conſentiat: Philo verò medium feriat inter Ioſippum & Talmudicos ſcriptores (hos enim ſuperat annis 2 0 0. ac totidem à Ioſippo ſuperatur) cõſequens eſt hunc cæteris omnibus eſſe veriorem. nimis enim pertinaciter Hebræi iuniores tẽpora Dãielis deprauarunt, vt contra omnium ſcriptorum fidem, enumerent quinque duntaxat Imperatores Perſarum, cũ Metaſthenes, Cteſias, Græci denique decem fuiſſe tradant, collecta cuiuſque principis ætate. ſed ita fecerunt, ne ab oraculis Prophetæ perperàm intellectis recedere viderentur: hos igitur refellere neceſſe eſt, tum Ioſippi ac Philonis auctoritate; tum etiam orbium cœleſtium motu, cuius certa radix eſt apud Ptolemæum in libris magnæ conſtructionis, à Nabonaſſaris dominatu, vnde Aſtrologi, cùm nihil habeant in ſuis obſeruationibus antiquius, incipere conſueuerũt. Hoc igitur animaduerſione dignum eſt, quod ex illa motuum radice, vniuerſi temporis ordo ac ratio

pulcherrime cõgruit Hebræis, Chaldæis, Græcis, ac Latinis; ab anno conditi orbis ter milleſimo ducenteſimo decimo octauo, quo imperium ſuſcepit Nabonaſſar. hoc verò ita colligitur. Omnes hiſtorici fatentur Alexandrum Magnum mortuũ eſſe Olympiadis 114. anno primo: at Ptolemæus à Nabonaſſare vſque ad Alexandri mortem legit annos CCCCXXIV. id eſt Olympiades CVI. quo fit, vt Nabonaſſar imperium acceperit Olympiadis octauæ anno primo: qui annus erat duodecimus imperii *Achas* regis Iudæorum, vt ſcribitur lib. 4. Regũ: Vrbis autem conditæ ſextus. quippe iacta *ſunt* Vrbis fundamẽta, vt Varroni ac Dionyſio placet, anno quarto ſextæ Olympiadis. hæc igitur norma temporis vniuerſi neminem fallere poteſt; quamuis in ſingularibus actionibus ſæpe diſſideant alii ab aliis. tempora deinceps à Nabonaſſare vſque ad Adrianum (ſub quo floruit Ptolemæus) certiſſima ex ipſius tabulis colliguntur. is enim lib. 4. cap. 2. complectitur annos 853. ab anno ſecundo Mardocempedi (quẽ Hieremias Merodachum appellat) vſq; ad annum Adriani 19. Quod autem Nabonaſſar idẽ ſit qui Salmanaſſar in ſacris literis, planum fit ex eó, quod ab euerſione Samariæ vſque ad excidium templi, anni ſunt 133. ex ſacra Scriptura: vnde colligitur, Ezechiam imperaſſe annos 23. Manaſſem IV. Amonẽ II. Ioſiam 33. Ioachimum XI. Sedechiam XI. expugnata Hieroſolyma

-roſolyma captus eſt. at Ptolemæus ab initio Nabonaſſaris, qui Samariam cepit, ad excidiũ templi, comprehendit annos 140. ait enim lib. 5. cap. 14. quintum annum Nabopolaſſaris (qui Nabuchodonoſor in Scriptura vocatur) eſſe centeſimum ac 27. Nabonaſſaris igitur ſi addas annos 13. eius imperii vſq, ad Vrbis expugnationem (capta eſt autem anno 18. Nabuchodonoſoris) conflantur anni 140. qui numerus ſeptem annis minor eſt eo, quo vtitur Scriptura ſacra: ſed excipiendi ſũt anni Nabonaſſaris imperii vſq; ad captiuitatem. Ad hanc igitur regulam cœleſtium conuerſionum, ſi vniuerſitatis hiſtoriam exigamus; planum fiet, Metaſthenẽ tẽpora breuiora cõplecti: id quod accidit propter interregna, cùm inter ſe Principes Aſſyriorum & Chaldæorum mutua bella crudeliſſimè gererẽt, & mox alius alium deturbaret, nec interim annorũ ac temporis decurrentis ratio haberetur. argumento eſt etiam quòd nec Beroſus, nec Metaſthenes vllius interregnum aut menſes complectuntur, ſed annos duntaxat imperii cuiuſq; ſine vlla certa radice motus. Cteſias ſcriptor diligens, menſes & interregna non omiſit: ſed nihil habemus præter exigua fragmenta, hunc tamẽ Diodorus ac reliqui ſequuntur: quinetiam Plutarchus (qui Cteſiam mendaciſſimum appellat in Artaxerxe) illi, quòd ad temporum rationem attinet, credendum putat: præſertim cùm Herodotum

mendacii coarguat,&ab ipſo Xenophonte(cu-
ius temporibus floruit) à Strabone, Athenæ
ac Diodoro laudetur. Manetho ac Dius in Phœ-
nicũm hiſtoria, menſes & interregna college-
rant, vt videre eſt apud Ioſippum, ſed hiſtoria
Phœnicum penitus interiit: Manetho verò de-
ſiit in Olympiade quinta, quinque annis ante
Vrbem conditam, duodecim ante Salmanaſ-
ſarem: poſt euerſionem Troiæ 325. cui Sempro-
nii Romãi tabulæ congruũt. Hæc verò diſcre-
pantia nulla eſt apud Græcos & Latinos in ra-
tione eius temporis quod ab Olympiade cœ-
pit, cum Vrbis conditio ſecuta ſit Olympiade
VI ex quo facile eſt Romanorum Faſtos cum
Olympiade comparare, vſque ad Gothorum
inuaſionem, quæ ſub Odoacre contigit, anno
Chriſti 351. tum ab Æra Chriſti certiſſima tem-
pora huc vſque colliguntur. Reſtat igitur vt ab
vniuerſa illa temporum ratione regum ætates
ac imperia deducamus, optimi cuiuſque ſcri-
ptoris habito delectu. Illud etiam admonendi
ſumus, in hiſtoria legenda biſſextilis anni ha-
bendam eſſe rationem, ſi vſquam occurrat, vt
præteritos aut conſequentes annos certius ac
facilius colligamus. vt quod Marcellinus ſcri-
bit lib. 26. Valentinianum apud Ancyrã mor-
tuo Iouiniano, Imperator cẽreatum VII. Cal.
Martii, neq; die ſequenti, quòd biſſextilis dies
fortè tum eſſet, imperii inſignia ſuſcipere vo-
luiſſe, biſſexti diem tanquam infauſtum me-
tuentem

tuentem. ex Marcellini loco, Faſti Romanorũ ſeditionibus ac interregnis conturbati, emendantur ac reſtituuntur: cùm quarto quoque anno recurrat biſſextilis. itaque collectis annis à Cæſare ad Valentinianum relinquuntur anni CCCCVIII. à 4. Conſulatu Cæſaris Dictatoris qui biſſextilem annum inſtituit. ab Vrbe verò condita mille 116. Hic verò Marcellinus, quem dixi, Ammianus nominatur, & Iuliani Auguſti ætate vixit. alter Marcellinus comes. V. C. Iuſtiniano principe Chronica auſpicatus eſt ab anno Vrbis conditæ 1130. eaque Indictione & conſulatu diligẽter diſtinxit, quanquã Conſules eo tempore eſſe deſierunt. ſed nomen in Imperatoribus reſedit. vltimus omnium fuit Fl. Baſilius Iunior V. C. Conſul Orientalis, anno Chriſti 541. cuius ſæpe meminit Procopius in libris de bello Gothorum. Hæc de ratione vniuerſi tẽporis ac origine mundi, cuius exitꝰ quando futurus ſit, ne angelis quidem; certe mortalium nemini ſcitum eſt: niſi fortaſſe cõiecturis Heliæ & Catinæ Rabinorum aſſentiamur. ii enim in libris Talmudicis, titulo Sanedrim, cap. Helec, tum etiam in titulo idololatria cap. Libne, ſex annorum millib. mundi ætatem definiunt ex opificio mundi ſex dierum: quàm coniecturã multi velut oraculũ acceperunt, cùm Heliam Prophetã eſſe arbitrarentur. certè R. Iſaac in cap. 1. Geneſ. & cũ Auguſtino libro 2. de Ciuit. Dei, illud vaticinium quaſi

cœlo delapſum amplexantur. Hoc amplius etiam Leo Hebræus, quod perpetua ſex annorũ millium viciſſitudine, mundi elementaris conuerſionem, ac ſeptimo quoq; milleſimo quietẽ fore opinatur: quouſq; quadraginta nouẽ millibus annorum elapſis, quinquageſimus orbiũ quoq; cœleſtium interitum ſit & quietem magni Iubilei allaturus. ſed hæc ſubtilius inquirere, quæ nec humano ingenio capi, nec ratione poſſunt, nec diuinis oraculis probari, non minus ineptum quam impium videtur.

Qua ratione populorum origines haberi poßint;

CAP. IX.

NVlla quæſtio magis exercuit hiſtoriarum ſcriptores, quam quæ habetur de origine populorum: nec plures interitus Rerumpublicarum, aut bella ciuilia ſæpius geſta memorãtur, quam pro generis claritate ac ſplendore: cum alii opibus, aut ſcelere, aut maiorum virtutibus parta nobilitate ſeipſos ab aliis ſponte diuellerent, & eorum affinitatem repudiarent. extremum fuit arrogãtiæ genus eorum qui humanæ cõditionis obliti, ſe à diis ortos eſſe prædicarent, quod non modo imprudentibus ac ſtultis contigit, ſed etiam iis, qui in ſumma ſapientiæ ac virtutis opinione floruerunt. neque enim

enim erubuit C. Cæſar in concione populi Romani iactare ſe materno genere à regibus; paterno verò, à diis ortum traxiſſe: quinetiã Ariſtoteles ad Aeſculapium & Apollinem retulit ſuum genus. hinc opinio diuinitatis eorum qui cum homines eſſe deſiiſſent, ſe deos fore arbitrarentur; atque hæc ſuperbia potentiorum, ad infimos vſque manauit: qui, quod ſuæ originis initia neſcirent, aut peregrinorũ odio diſſimularẽt; ſe indigenas terræ parẽtis, hoc eſt αὐτόχθονας & γηγενεῖς appellarunt. ſic enim Ariſtides in Panathenæis, ſupremæ nobilitatis decus Athenienſibus tribuit, quòd non aliunde profecti genus ab ipſa terra deorum matre traxiſſent. atque hic error non modo veterum ſcriptorum, ſed etiam iuniorum àdeo communis eſt, vt Polydorus, prudens alioqui ſcriptor, Britannos in mediterraneis ſitos, nec aliunde adueniſſe & indigenas eſſe affirmet; Cæſarem opinor ſecutus. Altamerus quoq; ad Tacitum ſcribit, Germanos in ipſa Germania genitos, nec ab vlla gente deriuatos: atque eius rei ſe fidem dare non dubitat, fretus auctoritate Taciti, Sabellici ac Sipontini, quo quid ineptius, dicam, an magis impium fingi poteſt? veteres ſane quodammodo venia digni ſunt: hi verè vel magno errore, vel ſcelere obligantur, tum quod ea quæ Moſes in ſacris libris de originibus teſtata reliquit, aperte oppugnant (quanquam nulla ſubiecta ratione) tum etiam quòd nulla

nulla gentibus illis origine quàm à patrio ſolo tributa eas ab aliarum ſocietate & amicitia omnino diuellunt. cum enim multa diuinitus ad origines ſcribendas Moſem impulerũt, tum illud etiã; opinor, vt omnes homines, ad quos ea fama perueniſſet, plane intelligerent, ſe eſſe conſanguineos, & eadem generis coniunctione ſociatos. qua perſuaſione haud ſcio an ad hominum voluntates & amicitias ſtabiliendas ac retinendas vlla maior eſſe videatur. neque enim Diomedes & Glaucus duntaxat, verumetiam innumerabiles ſæpe exercitus in mutuam perniciem armati, ſola cognationis ac gentilitatis ſpecie inimicitias dirimerunt. qui verò ſe indigenas & ſatiuos eſſe iactãt, quid aliud quã humanæ ſocietatis vinculum abrumpũt? Hinc illæ capitales ac peſtiferæ voces Aegyptiorum aduerſus Hebræos: Græcorum aduerſus Latinos, quibus alii alios inſigni quadam contumelia barbaros appellant. hinc hoſtes olim à Romanis appellati peregrini: à Germanis etiã num maiori contumelia Valchi. non ea vox eſt hoſpitalitatis maiorum, quæ tantam illis gloriam peperit. hinc denique famoſi libri aduerſus exteros, ab iis qui non Muſarum aut Mineruæ, ſed Martis ſacerdotes verius appellari debent, qui tædas ardentes inter medias acies vibrant, & eos quos amore mutuo conciliare debuerant, iniuriarum facib. ad odium inflammant, neque enim neceſſe eſt à me nominari

quenquam,

quenquam, nec ea commemorare quæ in nos ſcripta ſunt, ab iis qui maiore infamia ſeipſos quam nos affecerunt. at quanto æquius erat ſe cum peregrinis eodem ſanguinis ac propinquitatis vinculo colligare, quam arroganter ab illa communi cognatione cum verborum contumelia diſcedere. Quare nec Lycurgi, nec Platonis leges eas probare poſſum, qui ſuos ciues à commercio peregrinorum omnino ſeiunxerunt: tum etiam domeſticarum rerum ad exteros euectionem, aut inuectionē peregrinarum ad ſuos prohibuerunt. nam quid hoc aliud eſt quam tollere de rebus humanis hominum ſocietatem? ſi meliores illi, peregrinos ſuis virtutibus informare ac beare, non arcere debuerunt. ſane Moſes non minore beneuolentia peregrinum quam ciuem proſequēdum putauit: & peregrinorum iniurias grauius quam ciuiū vindicari, mandauit. Iam verò ſumma quadam immortalis Dei ſapientia factum videmus, vt nullius regionis tanta fœcunditas ſit, quæ non magnopere alterius egeat ope. *India*, inquit ille, *mittit ebur, molles ſua thura Sabai, At Chalybes nudi ferrum.* tum paulo poſt; *Continuo has leges æternaq́ꝫ fœdera, certis Impoſuit natura locis.* cur tandem, niſi vt res ſimul rationeſque populi contraherent inter ſe mutuis commerciis, pacem, amicitiam firmarent? ſic enim exiſtimo diuina vltione factum eſſe, vt Græci Latinis (quos barbaros appellabant)

pellabant) ac viciſſim Latini Gothis & Scythis (à quibus antea ſemper velut à beſtiis abhorruerant) tandem aliquando ſeruirent, tum etiam coloniarum multitudine populi omnes confuſi ſe conſanguineos eſſe agnoſcerent.

Tria vera originis argumenta. Tria ſunt igitur argumenta quibus origines haberi, & ab hiſtoricis traditæ iudicari poſsũt: primum in ſpectata fide ſcriptoris; alterum in linguæ veſtigiis; tertium in regionis ſitu ac deſcriptione. de hiſtoricorum delectu antea dictum à nobis eſt, & quantum ſcriptori de ſuis ciuibus aut hoſtibus ſcribenti credendum ſit. nam Cõradus Peutingerus, Irenicus, Hermannus Nuenarius, Lupoldus Bambergenſis, *Iacobus* Wimfelingius, Andreas Altamer⁹, Vuolffgangus Lazius, Paulus Iouius, Ant. Sabellicus, & inter noſtros, Rupertus Cenalis tam ambitioſe de ſuis ciuibus ſcripſerunt, vt nec quicquã aliis tribuant, nec ſibi deos pares eſſe putẽt. verior Beatus Rhenanus ac Tritemius Abbas: reliqui ad ſui nominis commendationem multa ſcripſere, quæ vt vera ſint; potuerunt tamen ſine aliorũ contumelia moderatius ſcribi, Francos à Germanis originem traxiſſe demus. quid enim ad noſtri nominis famam præclarius, aut ad ſocietates & amicitias contrahendas illuſtrius, aut ad vtriuſque Imperii ſalutem vtilius eſſe poteſt, quam ad fortiſſimam & generoſiſſ. Germanorum gentem Francorum origines referre? Adhibeamus tamẽ ad eiuſmodi quæſtiones

nes ea quæ dixi argumenta, vt omnium populorum certas ac minime dubias origines habeamus. Conſtat enim Chaldæos omnium populorũ antiquiſſimos fuiſſe, non ſolum Moſis grauiſſimo teſtimonio, ſed etiam Metaſthenis, Herodoti, Cteſiæ, Xenophontis; quib. aſſentiũtur iuniores, Diogenes Laertius, Philo, Porphyrius in epiſtola quadam ad Boethum, Clemens Alexandrinus in Stromatis, Euſebius de Euangelica demonſtratione, Theodoretus lib. primo De Græcarum affectionũ curatione, Rabbi Moſes Maymonis filius, libro tertio, capite trigeſimo Perplexorum, ac reliqui quoque interpretes Hebræorum. hi omnes humanitatẽ, literas, artes, omniumq; magnarum ſcientiarũ laudem Chaldæis acceptam ferunt. hinc Prometheum genere Chaldæũ, quod homines ab agreſti incultaq; vita ad humaniorẽ impuliſſet, raroſq; ſiderum curſus, traiectiones errantium, totamq; naturæ obſcuritatem hominũ generi tradidiſſet, finxerũt ferula Palladis ſacros ignes de cœlo detraxiſſe, & hominẽ è luto coagmentatum anima cœleſti afflauiſſe. eſt igitur omittenda vox indigenarum, & Chaldæis omnium populorum origo petenda, cum in ea regione, aut certe illi finitima, nauis illa quæ humani generis ſeminarium ſeruarat, cõquieviſſet, inde homines huc illuc diſperſi, ſuum genus eo modo propagarunt, quo veriſſime eſt à Moſe & Hebræorum magiſtris abunde diſputatum,

ſed id prætermitto, quod cuique in promptu eſt ex iiſdem libris conquirere. illud tantum, quod noſtri originum ſcriptores non ſatis aperuerũt, ſcilicet linguarum veſtigia, in quibus præcipuũ eſt originis argumentum, deinde locorum ſitum explicabo. nam vt proxima quæq; fertiliſſima regio fuit, modo incolis vacua, ſic à finitimis quibuſque eſt occupata. poſteà verò quam hominum multitudo redundare cœpiſſet, coloniæ in ſolitudines extremas & loca ſterilia deductæ ſunt. quis enim Aſia vel Italia relicta colonias in Gothiam niſi cogente neceſſitate deduceret? quare non amplius dubitandum eſt vtri vetuſtiores ſint Aegyptii an Scythæ, *Græci* an Latini: id quod anxie quæſitum eſt à veteribus, vt videre eſt apud Diodorum, Iuſtinum, Catonem, Dionyſium Halicarnaſſæum. qui enim Arabiæ ac Libyæ deſerta vel Aethiopiam occuparũt, tametſi Græcis ac Latinis antiquiores ſunt, nihilominus in illis ſedibus acquieuerunt, quo aditus in Aſiam & Europam nulli paterent. argumẽto ſit quod Arabes ac Pœni cum primum armis confidere cœperunt, in Aſiam & Europam colonias & exercitus deduxerunt. ſcribit enim Leo Afer, Pontificem Babylonis Arabes in ſuis finibus tantiſper continuiſſe metu religionis, quoad ducenteſimo circiter Hegiræ anno, Nili aditum infinitis legionibus patere voluit, vt rebellantes Africæ principes vlciſceretur. Sed illud eſt admiratione digniſſimum,

mum,quo Epicurei, & qui ſatiuos homines fu-
ſſe putant,refelli facile poſſunt, quod populo-
ũ origines quæ à Moſe traditæ ſunt, Chaldai-
æ & Hebraicæ linguæ,quæ ſola dialecto diffe-
unt,ea veſtigia retinẽt, quæ nunquam potue-
unt in tanta linguarum varietate aboleri. eſt
nim prima illa Lingua quæ ab Abrahamo
Chaldæo ſuæ genti data eſt. prius enim quam
Græcæ ac Latinæ linguæ vlla imago extitiſſet,
opuli ac regiones Hebraicis appellationibus
tebantur. eſt enim IapetusNohæ filius,ab hoc
uropæi propagati feruntur, idque non modo
Hebræi, ſed etiam *Græci* ac Latini confitentur.
Audax, inquit ille, Iapeti genus : quod ab Ho-
nero & Aeſchylo ſumptum eſt. at in huius vo-
is etymologia mirum quam *Græci* ſe fruſtra
orquent. alius παρὰ τὸ ἰάπτειν. id eſt lædere : a-
ius παρὰ τοῦ ἰᾶσθαι, id eſt mederi : nonnulli
παρὰ τοῦ ἵεσθαι καὶ πέτεσθαι duci voluerunt :
um Hebraice dilationem ſignificet. ita Iu-
æos Tacitus quaſi Idæos à Creta oriundos fa-
it, vt mons eſt Ida: hinc illos in Mauritaniam,
oſtremo in Palæſtinam circumagit: cum tamẽ
a voce laudatores Hebræis appellentur. conſi-
mili errore Strabo & Liuius *Germanos* quaſi
ratres *Gallorum* dici putant, quæ vox vt Ale-
nanus quoq; tutum hominem ſiue ſtrenuum
atria lingua ſignificat , vt docuit Altamerus.
odẽ errore Ion, vel vt Homerus, Iaon à flore
Græci deriuarunt, quod Hebraice defraudato-

rem ſignificat. ab hoc Iones in Aſia & græci
propagati. Hinc Daniel Alexandrum Magnu
regem יון, id eſt Iaon, vel Ion vel Iauan in Aſſ
ria imperaturum prædixit. illa quidem græ
quaſi ſua deprauare ſunt conati: hæc verò n
la ratione potuerunt, quæ nihil omnino græ
cis ſignificant aut Latinis: & omnium vetuſti
ſima ſunt nomina, vnde populi appellation
acceperunt; ſolis Hebræis notam: ſcilicet D
naus, quod Chaldaice iudicem ſignificat: à q
Danai; & Dardania iudicum habitatio: eſt
nim *dar* habitare: hinc Dardani dicti: & Ianus
id eſt vinoſus, quem Donyſius Halicarnaſſeus
Oenotrium eadẽ ſignificatione appellat eum,
qui primus colonias in Italiam tranſtulit. eſt
enim Iain Hebræis vinum, Achæis dolor, Ae-
gyptis anguſtiæ. Nimrod, rebellis: male Phili-
pus Melanchthon, amarum dominatorem in-
terpretatur. eſt enim *marad*, rebellauit. Nin
filiũs: Niniue, Nini domus: Solõ, pacificus, pro
Solom, quia græci literam *m*, non admittu
in fine. nihil autem græcis ſignificat conſim
liter Cadmus Thebanorum conditor, ac lite
rarum, quibus vtuntur græci, parens appell
tur, Orientalem & antiquum ſignificat. Med
admenſi: Armenii, ſublimes: Chananæi, me
catores: Hebræi, tranſeuntes: Dodonæi, dom
nantes: Chuſitæ, nigri, quos græci Aethio
eodem ſenſu vocarunt. Moſchouitæ, exten
Riphæi, gigãtes: Perſæ, diuiſi: Aſſyrii, beati

yes,inflammati: græci Africam dixerunt fri-
ore vacuam: Emathii veraces: neq; enim du-
poteſt ἀπὸ τοῦ αἵματος cum græcæ linguæ
tio non patiatur. Miſrim anguſti: male Phi-
ppus Melanchthon rebellem interpretatur:
c Aegyptii dicuntur, & his quoque tempori-
us veterem retinent appellationem. Scythæ,
ercuſſores; à Cethim Iapeti filio: ſic enim ve-
or eſt etymologia, quam quæ eſt à Melanch-
one de Macedonibus allata, quos Macethim
ocat. at illud *mem*, originis alterius propoſi-
o eſt. Heneti Hebræis vagabundi, Nomades
ræcis appellantur. Homerus ἐνετῆες appellat,
: in Paphlagonia collocat. hi Germaniam infe-
orē occuparūt. inde ſinus Venedicus. tum et-
m in Italia & Gallia ſedes poſuerunt. Cim-
ros quoq; à Cimbris Cherſoneſi, & Danos à
anais ortos eſſe ipſa nominis appellatio do-
et. Elā, adoleſcens, quo nomine Perſas Hebræi
ocāt: hinc trib. Elamidos apud Xenophontem,
bi de Perſis agit, Lydii, nati: Sarmatæ, duces al-
erius: Secani, habitatores: ſic primi Siciliæ in-
olæ dicebantur, & qui Burgundiæ tractū oc-
uparunt. Thraces, euerſores à Tiras filio Iape-
i. hinc fluuius eiuſdē appellationis in Thracia.
Phut, cardo; filius Cameſis. quo nomine Mauri
ppellantur à Ptolemæo, & fluuius eiuſdē no-
minis: etiam Phutis vrbs in Mauritania. quod
it in cardine Africæ. omitto ea quæ ſunt à Phi-
ippo Melanchthone explicata: in quib. tamen

illud probare non poſſum, quod Aeſcanazi (quo nomine Germani ab Hebræis vocãtur) אש & כהן quaſi ſacerdotes ignis dici puta nõ .n. patitur Hebr. lingua vt radicalis elida & ה quieſcat in *Cohen*. verius eſt habitato diſperſos à ſacã & naza ſignificari. hinc eti ſcania regio Aſiæ minoris & Sicania. Hæ tur appellationes Chaldaicæ & Hebraicæ, nihil Græcis aut Latinis ſignificant, prima rigines omnium gentiũ illis à quibus idio ta fluxerunt, tribuendas eſſe. docent & omnium gentium antiquiſsimos eſſe Cha dæos, Armenios, Aegyptios, Hebræos, Ar bes (quorũ lingua parum ab Hebraica differ Phœnices, Iones, Aſiaticos, Perſas, Indos, M dos, Aethiopes, Sabæos. neq; abſurdũ quod cerdos Aegyptius Soloni obiecit, Græcos in tes ſibi videri, quod nihil vetuſti haberent. lius etiã Chriſtianus ille qui Græcis obiecit ſem legislatorem diis Græcorũ antiquio eſſe. nihil enim fere antiquius habet Græ ipſo Danao & Cadmo; quorum alter gentis ditor, alter literarum repertor appellatur. bus tamen temporib. in ſumma rerum ge gloria floruerãt Hebræi: Chaldæorum vero Aegyptiorum imperia pene conſenuiſſe vi bantur: quanto igitur Chaldæi, Aegyptii, & bræi Græcis; tanto hi reliquis antiquiores idq; perſpicuum fit ex illa triplici ratione utebatur, ſcriptorum, inquã, fide perſpecta

e veſtigiis, & regionis ſitu. Nam Pauſanias Strabo Græcos omnes, aut Iones, aut Aeoles t Dores fuiſſe aiunt. Iones quidem ab Aſia in ræciam veniſſe antea dicebamus magnorũ orum auctoritate adducti: quibus conſen- neũ eſt id quod Hecatæus teſtatur apud Stra- nem, primos incolas Græciæ à barbaris re- onibus veniſſe. Itaque Plinius Meandrum uium, qui bonam minoris Aſiæ partem al- t, Ioniam alluere ſcribit, tum etiam Athe- enſes Græcorum antiquiſſimi (ſoli enim ἔχθονες dicebantur) Iones ab omnibus ſcri- oribus appellantur. ſed in eo fallunt Pauſa- as & Strabo, quod Atticam, veterem Ioniam pellāt, cum prius Aſia culta fuiſſet ab iis vn- nomen illud fluxerat. tametſi enim Athe- enſium duodecim coloniæ in Aſiam dedu- æ fuiſſent, vt Strabo ac Pauſanias tradunt, as poſtea Plinius ad octoginta vſque creuiſſe ctor eſt: non propterea tamẽ ſequitur Athe- enſes Aſiaticis fuiſſe priores: nam iſta ratio- Galli Græcis & Aſiaticis antiquiores eſſent, Græci Chaldæis, cum hi in Chaldæam, illi in ſiam & Græciam colonias ſæpe deduxerint. eoles verò, id eſt varii, ac mixti, quod ab Ioni- is, vt opinor, Aegyptiis ac Phœnicibus ſtirpẽ axiſſent. nam omnes populi extra Iſthmum, ræter Athenieẽſes ac Megarenſes, Aeoles dice- antur, vt Strabo ſcribit. Danai verò claſsis ad tus Achaiæ appulit: ipſe Argivorum, qui in-

ter Aeoles clariſſimi fuerunt, imperium ad
ptus eſt. idē poſtea colonias in Peloponneſ
miſit. Cadmus Phœnix coloniam quoq; Th
banorum in Bæotiam deduxit. Dores autē
tio non alios fuiſſe quam Aeoles, planum fit
ipſo Pindaro. qui ſuum Poema Dorice ſcrip
αἰολίδα μολπὰν appellat: ſed Dori princ
appellatio nomen potuit, non originem m
re. quod ſi quis ſcire velit, quæ cuiuſque p
li ſit origo in Græcia, copioſe Pauſanias & St
bo id explicant, quæ ſingula perſequi non
eius qui methodum ſcribit. illud tātum, Græ
cos ab Aſia, Aegypto & Phœnicia oriundos
Europa primum coaluiſſe: tū ab illis coloni
in Italiam deductas fuiſſe, teſtantur Fabii, Ca
tones, Piſones, Gellii, Sempronii, Varrones, &
Dionyſius ipſe Halicarnaſſeus, qui horum au
ctoritāte ſæpe vſus eſt. ex quo refelli poteſt eo
rum error, qui putant Catonem horum fra
mentorum quæ habemus, ſcriptorē fuiſſe: q
Dionyſius tradit de Græcis ita ſentire, vt à Gr
cis Itali ſint oriundi. at in illis fragmentis im
pudentiæ Græci coarguuntur, quod ſe Italo
auctores eſſe affirmarent. ſed eius originis m
ius eſt argumentum, quod Italia fertilitate
cæli temperatione præſtantiſſima, Græciæ fi
tima eſt, breuiſſimuſque in eum traiectus. P
ſtremum eſt quod Græcæ linguæ veſtigia n
potuerunt aboleri, atque his argumētis Ca
Britannos maritimos à Belgis Gallis origi

traxi

traxiſſe argumentatur: primum, quod finitima ſit Belgis inſula: deinde, quod iiſdem nominibus ciuitatum appellarentur Britanniæ vrbes, quibus Belgicæ: poſtremum eſt quod illud didicerat ab incolis vtriuſque regionis. Ita quoque Tacitus vt doceat *G*othinos, à quibus *G*othi fluxiſſe putantur, à *C*allis originem acceiſſe; *G*othinos, inquit, arguit lingua *G*allica non eſſe *G*ermanos. conſimiliter Italos arguit lingua *G*ræca ſtirpẽ à *G*ræcis duxiſſe: eſt enim *G*ræcis veteribus Oenotria dicta, ab Oenotrio Arcade, alii Ianum fuiſſe putant, quod idẽ Hebræis ſignificat, vt Oenotrus *G*ræcis, vinitor Latinis. Heſperia verò iunioribus græcis, græco verbo, quod ad occaſum *G*ræciæ poſita it: putat Dionyſius antea Auſoniã fuiſſe appellatam: id quoque græcum eſt, παρὰ τὸ αὖσαι ἢ αὖσαι ἢ τὸ θηγεῖν: poſtremo Italiam appellatam propter boum magnitudinem, vt Hellanicus auctor eſt: nam Italus *G*ræcis vitulum ſeu bouem ſignificat, vt Herodotus ac Timæus ſcripſerunt; quam etymologiam Varro quoque ſecutus eſt. quin etiam Cicero; Regnante, inquit, meo gentili, hoc eſt Seruio Tullio, venit Pythagoras in Italiam, quæ tum græcia magna dicebatur. erat autem omnibus prope Italis Dorica lingua communis, vt ex illorum ſcriptis teſtatum habemus. præterea Italiæ regiones magna ſui parte græcam retinent appellationem; cuiuſmodi ſunt hæ, Lucania, Vm-

bria, Cumæ, Phlegræus campus, Elæa, Pandoſia, Pādataria, Neapolis, Peuceria. Sed mutationes linguarum tribus potiſſimum de cauſis (omitto eam quæ eſt à Moſe allata, quæ ſimul ac ſemel contigit) fieri conſueuerunt. vna eſt in ipſo decurſu temporum, quibus non modo linguæ, ſed etiam res omnes immutantur ac tota rerum natura ſeneſcit. ita Polybius ſcribit, anno minus quinquageſimo quam ictum fœdus erat inter Pœnos & Romanos, verba fœderis, quæ ipſe antiqua vocat, vix intelligi potuiſſe: carmina verò quæ in ſacris ex vetere formula canebantur, à pauciſſimis intellecta. ſic videm' paulatim omnes omnium populorum linguas aliter atq; aliter mutari. Altera cauſa eſt in coloniarum ac populorum inter ipſos cōfuſione, argumento ſit Italia & Græcia, quæ tot ſeculis puritatem Græci ac Latini ſermonis tenuerūt, totoque terrarum orbe diſſeminarunt: poſtea quam Scythæ & Gothi vtranque inuaſerunt, tanta mutatio conſecuta eſt, vt nec Latinum, nec Attica vbi nunc ſunt vnquam extitiſſe videantur; ita quoque coloniæ Tuſcorum, qui ex Italia pulſi erant à Gallis, & Gallorum qui in Germaniam olim deſertam migrabant, tertiū loquendi genus ab vtriſque diuerſum conflauerunt. Anglorum quoque in Britanniam, & Saxonum in Belgicam à Carolo Magno deductæ coloniæ, tum etiam Gallorum in Saxonū ſermonis varietatem pepererunt. Conſimiliter

Parthi

Parthi Perſicũ, Arabes Punicum, Turcæ, Tartari, Sclaui Græcum, Latini Gallicum & Hiſpanicum ſermonem deprauarunt. poſtrema linguæ mutandæ cauſa in ipſa regionis natura verſatur. proprium eſt enim omnium populorum qui magis inclinant ad Septentrionem, voces conſonantib. aſperrime colliſis, ſine vocalib. ex intimo pectore, & crebras aſpirationes efferre: idque propter ſummam ſpirituum vim & impetum caloris. nam Saxones & accolæ Baltici maris vbique fere medias pro tenuibus, & aſpiratas pro mediis pronunciant, cuiuſmodi ſunt hæc; *Per theum ferum pibimus ponum ſinum*. Auſtrales verò, quibus tẽperatus eſt calor & ſpiritus debilis, leniſsime pronunciant; lenius etiam fœminæ, quod viris ſpiritum & calorem habent debiliorem. idque facile intelligitur in colonia Saxonum, quam Carolus Magnus in Belgas deduxit. cum enim Saxones equum vocent *Pfert*: Flammingi cælo mitiore educati, *Pert* pronunciant. omitto loci cuiuſque propriam & inſitam ex aquis naturam, quæ Voces ac linguas immutant: vt in agro Labdão Galliæ Narbonenſis, omnes labdaciſmo balbutiunt: & in Valedoca Taurinorum. ita quoq; Sabini veteres *fædum* pro hœdo, *fircum* pro hirco dicebant, quemadmodum Varro ſcribit: vt apud nos Vaſcones *hocum* pro foco, *hilium* pro filio: ita quoque Pariſii & Aurelii veterum Hetruſcorum more, *Vale-*

ſium & *Fuſium*, pro Furio & Valerio vſurpāt. Ex his ergo tribus potiſſimum cauſis, tot linguarum diſſimilitudines oriuntur: neq; tamen ita poſſunt aboleri, vt non expreſſa veteris linguæ veſtigia perpetuo hæreant. vt Celtica lingua vetus, magna ſui parte Græca fuit, quod ab illis originem maiores noſtri traxiſſent. Bouillus, Picardus, ac Perionius infinita prope verba, nec tamē omnia, nō ægre aut violenter, quemadmodum in ſua lingua Lazius, ſed facillima, interdum etiam nulla conuerſione à Græcorū fontibus expreſſerunt: in quibus tamen non tantum mihi videtur eſſe ponderis ac momenti, quantum in ipſis locutionibus, quæ nobis cum Græcis communes ſunt, tum etiam in eleganti participiorum, infinitiuorum, & articulorum vſu, quæ ſatis arguunt, Gallorum originem Troianis aut Græcis aut vtriſque deberi, cum vtrique Ionica lingua vterentur. Ammianus quidem Marcellinus libr. 15. ſcribit, ſe in Gallorum monimentis legiſſe, & ab incolis accepiſſe, Gallorum origines Troianis deberi, tametſi fama eſſet à Dorienſibus profectos. Ioſippus à Gomero primogenito Iapeti, qui natu maior erat ſtirpem deducit. ſed hoc ad Gomeri nepotes referendū opinor. Lucanus Aruernos ſcribit Romanorū ſe dicere fratres, eoſq; vocat ſanguine ab Iliaco populos. certe apud nos extant duæ Paridis vrbes, vna Troiæ: ſic enim effertur ab incolis ea quā Tricaſſium vel

Trecen-

Trecenſem vocant. Præterea Venetos Celtarũ populos à Venetis Paphlagoniæ ſtirpem traxiſſe perſpicuum eſt: eos verò qui ſinum Adriaticum tenent, à Venetis Celtarum deriuat Strabo libr. 5. tametſi Liuius aliter ſentiat. poſtremò Celtarũ appellatio, quam noſtræ antiquitatis interpretes omiſerũt, ab Homero, Pindaró, ac priſcis ſcriptoribus ſemper vſurpatur pro equitibus. Appianus à Celto filio Polyphemi tam ridiculè deducit, quàm noſtri Francos à Francione Hectoris filio, qui nunquam extitit. magis etiam abſurde Layius, qui à Galatis deriuari affirmat. eſt enim Galatarum nomen veteribus plane inuſitatum. κέλης autem equus eſt ὁ ἄζυξ, quem Latini ſellarium vocant: κελητίζειν verò & κελητιᾶν, apud Homerum & Pindarum nihil aliud eſt, quam equis ἀζευκτοῖς ἐποχεῖσθαι, vt ſcribit Euſtathius inde κελῆται & κέλται per ſyncopen. cur autem Galli primum Celtæ ſunt appellati, ratio eſt, quod omnium maximè valerent equitatu. ac tametſi laudantur à veteribus Mauri, quòd equitatu longe præſtarent, & Annibali de Romanis (quorũ præcipua vis erat, vt ſcribit Cæſar in pedite) illuſtres victorias peperiſſent: præſtantior tamen fuit Gallorum equitatus, quo Cæſar in bellis ciuilibus ſemper vſus eſt. ſic enim Hirtius; Accidit, inquit bello Africano res incredibilis, vt equites minus triginta Galli, Maurorum equitum duo millia fuga-

rent idem bello Hiſpanienſi; Cum magna manu, inquit, paruas Cæſarianorum copias Afranius aggrederetur, celeriter ſe Galli equites expediunt, & prælio commiſſo magnum hoſtium numerum pauci ſuſtinuere. quinetiam Plutarchus in Antonio ſcribit, Parthos non aliter coërceri aut frangi potuiſſe, quàm Gallorum equitatu, cum exercitus Antonii vndique premeretur. cuius me loci admonuit Chriſtophorus Augerius collega meus, & hiſtoriarum & iuris peritiſſimus. æque conſentaneum eſt quod Plinius ſcribit; Hipporediam Galliæ Togatæ Vrbem, ſic appellari ab optimis domitorib. equorum, quare Cæſar cũ Gallos in tres ordines diſtribueret; Druidas, equites & agricolas: equitib. tribuit diſciplinam militarem. & quoniam Celtarum appellatio multorum communis videbatur, Cæſar initio libri primi Celtas eos verè ac propriè dici tradit, qui inter Sequanam & Garumnam continentur, qui à Latinis Galli, ſua tamen lingua Cretæ vocarentur. Plutarchus ne quid confunderet, κιλτορίυς in Camillo appellavit: id autem fere populis omnibus accidit: vt aliter à peregrinis quàm à ſuis nominarentur: Itali à Græcis Heſperii, Hellenes à Latinis Græci, Libyes à Græcis Afri: cum tamen neque Itali Heſperiorum, neque Hellenes Græcorum, nec Libyes Afrorũ nomen vſurparent. conſimiliter Scoti Anglos appellant Saxonas: ita quoque hi quos Turcas

appellamus

appellamus, ab hac appellatione vehementer abhorrent, & Saraceni vox, in Aſia & Africa inaudita eſt. Græci tamẽ maiores noſtros, ob linguæ, vel originis, vel vtriuſque affinitatem, vel coloniarum frequentes deductiones, ſua eademque Celtica lingua Celtas appellarũt: Galli verò nomen vnde fluxerit, aut quid ſignificet, nemo, quod ſciam, explicauit. ridiculum eſt enim ab vndis ereptos interpretari, vt Rabbi Samuel. verius eſt ab eundo & peregrinando nomẽ deduci. Ouallones enim à Belgis appellantur, quod Gallis veteribus contigit, quum orbem terrarum peragrarent, ac mutuo interrogantes quærerent, *ou allons nous*, id eſt quonam proficiſcimur? ex eo credibile eſt Ouallones appellatos quod Latini ſua lingua nunquã efferunt, ſed *G* litera vtuntur. eſt autem propriè Gallia fertiliſſimus ager in finibus Pariſiorum ſic dictus, & Oualeſia: niſi ab *VVal* deducamus quod Celtica lingua ſiluam ſignificat, qua voce vtuntur Germani, vt ſint idem VVali qui Druidæ. vt igitur Celtæ intra Sequanam & Garumnam, ita Galli vltra Sequanam. Strabo verò Pyrenæis, Alpibus, Rheno, & vtroque mari, Celtas concludit. itaque non ſatis apte Lazius, Peutingerus, Altamerus, Xylander, Celtas de omnibus Germaniæ & Galliæ populis dici voluerunt, adducti auctoritate Herodoti, à quo ipſi facile refelluntur: is enim Celtas ad fontes Iſtri (quem ipſe à Pyrenæis deriuat)

uat) colocauit. quo quid magis eſt alienum à geographia? quòd ſi Celtarum nomen propriè de Germanis diceretur, cur Strabo ex veterum opinione in quatuor mundi cardines diſtribuiſſet; Indos in ortu, Celtas in occaſu, Æthiopes in Auſtro, Scythas in Septentrione? eſt enim Gallia ad extremam occaſus plagam ſita: Germania verò Galliæ Orientalis. alibi Strabo, Celtas & Hiberos ad occaſum, Nomades Scythas ad Aquilonem collocauit: poſtea verò quàm Galli Germaniam, Italiam, Hiſpaniam, Britanniam, Græciam, Aſiam minorem, & extremam quoque Scythiam coloniis impleuerunt, vrbes fundarunt, regiones coluerunt, leges ſtabiliuerunt, tantam ſui nominis famam apud omnes populos excitarunt, vt à Celtis nobilitatem ac generis ſplendorem omnes Europæ gentes velut à Troianis deducere gloriarentur: ſic enim Plutarchus in Mario, terras omnes Europæ ad Aquilonem & Occaſum conuerſas Celticam appellat. ipſi verò Græci, diſciplinarum ac rerum geſtarum gloria florentes, exempla fortitudinis non aliunde quàm à Celtis petere conſueuerunt; vt videre eſt apud Ariſtotelem in libris De moribus & Republica, tum etiam apud Ælianum in libro De varia hiſtoria. quid Germani ſcriptores? ſane Peutingerus & Nuenarius (alios omitto) cùm ſibi Celticum nomen vindicarent, ac maioribus noſtris adimerent, Galliam triumphis omnib. ſpoliatam, etiam

verborum

verborum contumelia, quoad eius fieri potuit, lacerarunt. ſed cùm politiore doctrina eruditi homines, & omnis antiquitas aperte reclamaret; Lazius aliud conſilium iniit, ac repudiata ſuorum opinione, Gallos maximis laudibus cumulauit: ea tamen lege, vt Germanos fuiſſe affirmet, qui primum Tuiſcones,& Teutones: deinde Galatæ; pòſt Germani Alimani ve, Celtæ,Gallive ſunt appellati.ſic enim in procemio ſcribit:age verò Lazi: ſic enim Gallicum nomē à veſtris hominibus imprudenter ac temere violatum ab iſta labe vindicabis: ac magna me ſpes habet fore, vt cùm Germani & Galli perſuaſum habuerint ſe eſſe conſanguineos & fratres (vt Strabo magis vere, quā ad id quod vellet accommodatè ſcripſit) perpetuo ſe fœdere atque amicitia complectantur.hoc igitur duntaxat nobis relinquitur diſputandum, vtrum maioris noſtri à Germāis ſuæ originis primordia ducant? ait Lazius: negat Polybius, Cæſar, Liuius, Plinius, Strabo, Plutarchus, Athenæus, Ioſippus, Tacitus, Iuſtinus, Beroſus, Pauſanias, Diodorus. vt vt ſit, tanta eſt, ac tam multorū vocibus & libris teſtata gentis vtriuſque laus, vt neque Germanos debeat, neque Gallos alterutrius originis pœnitere. Quòd igitur Herodotus, deinde Diodorus, Celticam ab occaſu in Scythiam extremam; Plutarchus etiam in Pontum vſque protulit, ſatis perſpicuum fecerunt, Celtas vndecunque originem haberent,

coloniarum

coloniarum multitudine vniuerſam Europam impleuiſſe. hoc enim præcipuum eſt originis argumẽtum, quod propagatis imperii finibus ac victis populis gentilia nomina velut expreſſa veſtigia ad ſempiternam poſteritatis memoriam, vt omnes fere populi reliquerunt. ſuntigitur à Celtis Celtoſcythæ, & Celtiberi, quos Liuius Hiſpaniæ robur appellat, à gẽte vetuſta Gallorum Celtæ miſcentes nomen Hiberis quod enim Cæſar de Gallis ſcribit lib. 6. idem Valerius libr. 2. de Celtiberis confirmat; nefas ſemper apud illos fuiſſe prælio ſupereſſe, *cum* is occubuiſſet, pro cuius ſalute ſpiritum *deuo*uiſſent. ab iiſdem Celtis qui poſtea Galli *ſunt* à Latinis, Galatæ à Græcis appellati, Gallicia & Portugallia Hiſpaniæ; Northuualia, Suedualia, Cornuualia Britanniæ, Gallouidia Scotiæ: VVeſtuallia Germaniæ: Gallia Italiæ, & Galatia Aſiæ minoris nomen habuerunt: tum etiã Ruteni Germaniæ populi à Rutenis Gallis: Carni quoq; Germaniæ, à Carnis & Carnutib', & Langobardi à Langonibus, quos Galliæ populos Liuius appellat, & Bardis poëtis, idque planius eſt quã vt teſtibus res egere videatur. de Thracia in qua Galli diutiſsime regnarunt, vt Polybius tradit, item de Byxantio ac Syria cuius imperium non ita pridem tenuerunt, nulla veſtigia reſtant, neque nomen patrium regionibus victis inuiderunt. Boëmia quidem à Boiis Galliæ populis, gentilitium Galliæ nomen,

men, inquit Tacitus, adhuc retinet. regiones verò Scordiſcorum, Taniſcorum & Heluetiorũ, quos Plinius, Cæſar, ac Tacitus, Gallos appellant, nullæ veteris appellationis habent veſtigia: denique Gallia togata, quam veteres Galli ab Vſente flumine vſque ad Alpes & Atheſim pulſis Tuſcorum populis inuaſerunt, vt eſt apud Liuium libr. 48. gentilitium nomen amiſit: tametſi Mediolanum (extant adhuc eius appellationis duo apud nos oppida) Comum, Vicentia, Verona, Brixia. tum multæ vrbes Inſubrum, Ligurum, & Hetruſcorum, quas Bellaius recenſet, à maioribus noſtris conditæ ferũtur. ab Olbia verò Tectoſagum vrbe, quinque clariſſimæ vrbes deriuatæ ſunt, vt videre eſt apud Plinium & Strabonem. vna quidem Bithyniæ, altera Pamphiliæ: tertia Ciliciæ: quarta Celtoſcythiæ ad Boryſthenis fauces: quinta cis Rhenum quæ Tolbiacum pro τὸ ὀλβιακὸν appellatur. quatuor quidem Aſiæ ab Olbiacis Tectoſagis conditas fuiſſe nullum maius eſt argumentum, quàm quod Tectoſages totam illam Aſiæ regionem omnium fertiliſſimam occuparunt, vt Trogus Pompeius ac Liuius teſtantur. atque hinc Albionem inſulam, quæ poſtea Britannia dicta eſt, nomen habuiſſe credibile eſt: ſed hæc, dicet Lazius, à Gallis ſiue Celtis (quos enim Polybius Celtas, Liuius vbiq; Gallos appellat) Germanię populis geſta ſunt. quid Cæſar? non Gallus fuit aut Germanus, quan-

quam acerrimus *G*allorum hoſtis ; Ac fuit, inquit, antea tempus, cum *G*ermanos virtute ſuperarent, & vltro bella inferrēt: ac propter hominum multitudinem, agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. itaque ea quæ ſunt fertiliſſima *G*ermaniæ loca circum Hercyniam ſiluam, Volcæ Tectoſages occuparūt atque ibi conſederunt. hæc Cæſar, quæ Tacitus confirmat: quibus conſentanea Liuius ſcribit, ſcilicet Ambigatum Celtarum regem, quòd in eius imperio *G*allia hominum adeo fertilis fuiſſet, vt abundās multitudo vix regi poſſe videretur, Belloneſum ac Segoneſum ſororis filios, in quas dii dediſſent ſedes miſiſſe; Segoneſo q; datos Hercynios ſaltus; Belloneſo Italiam. Pauſanias quoq; ſcribit, Celtas in Pannoniam & Græciam mouiſſe, ab iiſque Alpes Celticas appellatas. Athenæus conſimiliter tradit lib. 5. Celtas qui in Græciam tranſmiſerant, in Pannoniam ſedes mutaſſe. idem plane confirmat Strabo lib. 5. Plin. lib. 4 deniq; Polyb. lib. 2. refert Boios, Eganes, Senones, Ananes è Gallia in *G*ermaniam migraſſe, l. 3. Celtas in Thraciam vſque Brenno duce penetraſſe, ac regnum illud vſque ad Clyari tempora tenuiſſe. Itaque Beatus Rhenanus merito irridet quoſdam *G*ermaniæ ſcriptores, qui Brennum & Senones à *G*ermanis oriundos fuiſſe putāt. at Polydorus Brennum Britannū fuiſſe affirmat, quod antea nemo ſcribere auſus eſt. eadem reprehenſione di-

gnus

nus eſt Lazius, qui Cymbros tradit vna cum
renno profectos in Italiam &Græciam. idem
oiarios, quos origine Gallos fuiſſe omnibus
ompertum eſt, ſolus ex Armenia in Germaniā
educit. hoc verò animaduerſione dignum
ſt, quod vbique Latini Gallos appellant,
uos Græci *κέλτους* in eadem rerum geſtarum
arratione. Nam Liuius libro 48. fatetur Gal-
os (non Cimbros, aut Germanos, aut Tuiſco-
es appellat, quos à Gallis ſemper diſtinguit)
taliam, Illyricum, Pannoniam, Græciam, Ma-
edoniam, Thraciam, Aſiam ſuis coloniis illu-
traſſe, atque omnem regionem citra Taurum
Halym flumen, ipſoſq; Syriæ reges vectiga-
es feciſſe. vbi verò de Germanis ſcribit. gentile
ppellatione complectitur. vt Ioſippus in ora-
ione Agrippæ ad Iudæos, Poſſidonius apud A-
henæum in conuiuio Celtarum. tum in con-
iuio Germanorum, *γερμανοὺς* & *κελτοὺς*
ccommodatè ac propriis appellationibus
iſtinguunt. Iam verò Iuſtinus ex Trogo Pom-
eio planum facit memorabilem illam Gal-
orum migrationem, quum Italiæ maiorem
c meliorem partem Tuſcis eiectis occupa-
unt, Tarquinii Priſci temporibus contigiſſe:
Tuſcos verò in Rhetiam & Vindelicam Ger-
maniæ ſuperioris migraſſe. altera ex parte, &
iſdem temporibus Belloneſus Germaniæ in-
erioris fertiliſſima quæque (auctore Liuio) lo-
a occupauit. Ex quo intelligitur, Germaniam

eo tempore poſſeſſoribus vacuam fuiſſe. ne credibile eſt Septentrionis incolas, qui robor & animi magnitudine Auſtralibus præſtant, I-talos & Gallos admiſſuros fuiſſe. quos latiſſima Rheni foſſa vel Alpium verticibus ab Italiæ aditu prohibere nullo negotio poſſent. ſic igitur ſtatuo, Tuſcos Italiæ populos (quod VVolphius & Fuchſius confitentur) & Gallos originem dediſſe occiduis Germanis. ridiculu eſt enim quod ab Hercule, vel Turiſcone filio Herculis originem exquirunt, extremam vero Scythiæ oram, *H*eneti & Cimbri ab *Henetis* Paphlagonia & Cimmeriis Tauricæ *Cherſonneſi* populis, quorum meminit Homerus, occuparunt. hinc Balticum mare Venedicũ appellatur. atq; illud eſt quod Plinius ſcribit, omnes Germaniæ populos ingeuones appellari (quos Peucerus indigenas interpretatur, qui re vera ſunt antiqui *H*eneti ac Cimbri) aut Iſtæuones ad Rhenum Gallorum propagines. Hermiones circa Danubium, qui à Gallis quoque ſtirpem traxerunt, vt antea docuimus: aut Vandalos, id eſt peregrinos Germaniæ linguæ qui à Scandia ad littus Balticum appulerunt: nunc Vindelici: poſtremò Baſtarnas ac Peucinos prope Daciam à Scythia in Germaniam migraſſe, ac tametſi auctoritas antiquorum deficeret, nihilominus ipſa loci natura nos eo deducit. Vt enim Tacitus doceret Germanos in ipſa Germania natos (id quod abſurdum & impium eſſe

con-

:onſtat) ab ipſa Germaniæ deſcriptione trahit ırgumentum. Qui enim ſedes mutare quærebant, inquit, claſſibus aduehebantur, & immẽſus Oceanus raris ab orbe noſtro claſſib. aditur. Quis aũt propter periculum horridi & ignoti maris Aſia, aut Africa, aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, aſperam cœlo, triſtem cultu aſpectuq;, niſi patria ſit ? & paulò pòſt; Nullas Germanorum vrbes habitari ſatis notum eſt, ne pati quidem inter ſe iunctas ædes: colunt diſcreti, vt campus, vt fons, vt nemus placuit: ſuam quiſque domum ſpatio circundat, ſiue aduerſus caſus ignis, ſiue inſcitia ædificandi: nec cæmentorum quidem apud eos aut regularum vſus: materia ad omnia vtũtur informi, & citra ſpeciem aut delectationẽ. Hæc Tacitus ſuo tempore, id eſt, anno Chriſti 120. quo tempore, ſi Germania ferarum potius quam hominum domicilium ei viſum eſt, ſine vrbibus, ſine oppidis, ſine caſtris, ſine cohærẽtibus ædificiis, qualem fuiſſe putemus Tarquinio Priſco regnante; hoc eſt ante Tacitum annos circiter octingentos? at illis temporib. Galliam hominũ adeo fertilem fuiſſe Liuius ſcribit, vt in Germaniam & vniuerſam Europam colonias deduceret. non igitur Galli, aut Celtæ à Germanis; qui tum nulli erant, originem duxerunt: ſed Germani à Gallis, Tuſcis, Scythis & Henetis. Quare cùm quæritur de origine Francorum, qui poſtremi Galliarum imperium in-

uaſerunt,non ego illos à Troianis, vt Greg. Turonenſis, & Abbas Vrſpergẽſis: aut à *Phrygiis*, vt noſter Bellaius: aut à Cimbris, vel Phryſiis, vt Lazius: ſed ab incolis Franconiæ Orientalis vltra Rhenum, Galliis finitimæ, vbi ſunt ea quæ Cæſar dicit, fertiliſſima Germanicæ loca Gallorum coloniis occupata circa Hercyniam ſiluam, quæ nunc ab incolis Schwartzwald / id eſt, ſilua nigra circa Danubii fontes, Neccarũ, & Mœnum, vbi Beatus Rhenanus ad Tacitum ſcribit, duas eſſe valles, Belloacenſem, à Belloacis, & eam quæ Andegauſt ab Andegauis meis popularibus appellatur: tũ fluuius ipſe Menus qui Andegauum alluit, idẽ eſt cum Meno Hercyniæ ſiluæ: *Mein* vocant o detracto: quanquã duæ quoque vrbes non procul à Baſilea vltra Rhenum gentili nomine *Angers* & *Briſſac* appellantur: tum enim Senonis nemus à Gallis Senonibus quos Polybius in Germaniam quoque colonias deduxiſſe auctor eſt lib. 3. Illa verò quæ dicitur VVeſtualia, Germanicæ, id eſt, Occidentalis Gallia, quæ inter Veſerim & Rhenum interiacet, quæque Regiones Franconiæ & Sicambros ad Eurum complectitur, ſatis indicat ortum verſus Oſtuualiam fuiſſe, id eſt Orientalẽ Galliam vltra Veſerim à Gallis ſubactam. atque his argumentis non video, quomodo ſatis à Lazio fieri poſſit. hæc Francorum origines, hęc initia fuerunt. nomen verò ipſum planeCelticum eſt, Germanis inuſitatum, vt ab illis

illis accepi. eſt autem Francus lingua Gallica (non Latina, aut Græca, multò minus Hebraica) nihil aliud quàm liber & immunis. ex quo non modo veriſimile, ſed etiam perſpicuū fit, Galliæ populos ſeruitutis Romanorum impatientes, trans Rhenum ad veteres illas Gallorum colonias migraſſe; & cùm primum potuerunt, excuſſo Romanorum iugo, in patriam remigraſſe, accepta Francorum, id eſt, liberorum hominum appellatione. argumento eſt quod Tacitus, qui populos innumerabiles Germanorum enumerat, non meminit Francorum. omitto ridiculam βρεγκῶν Pannoniæ coniecturam, quam ex Ptolemæo nonnulli attulerunt. quanquam Pannones origine Gallos eſſe, ſatis ex ſuperiorib. conſtat. ab illis ergo regionibus vltra Rhenum Galliæ finitimis, id eſt, à Franconia Franci (vt Ammianus, Agathias, Vopiſcus, Procopius tradunt) Aureliano principe in Galliam effuſi tantum armis ac virib. profecerunt, vt Romanos ſæpe debellarent, Hunnos auxilio Romanorum depellerent, deinde Gothos fugarent, ac tandem Romanos ipſos de Galliæ poſſeſſione deturbarent, quibus exactis Burgundiones primum, deinde Alemanos poſt cladem Tolbiacam ſeruire coegerunt, Rhenoque tranſmiſſo Rhetiam & Vindeliciam: poſtremo Sueuiam, Carniam, Pannoniam & Saxoniam ſuis imperiis ac legibus ſubiecerunt. Poſtremum eius rei argumentum eſt in linguæ

veſtigiis, vt planum ſit *Germanos* à *Gallis*, non *Gallos* à *Germanis* originem traxiſſe. hoc verò perſpicuum fit ex ipſis *Germanorum*, & veterum Latinorum ſcriptis vt ad linguæ veſtigia, in quibus magnum eſt originis argumentum, veniamus. Vt enim Latini à *Græcis* oriundi ſunt; & Latina lingua ex vocibus *Græcis* pene conflata eſt, non tamen eadem: ſic quoq; *Gallica* origo *Græcis* debetur, contra quam noſtri ſcripſerunt; *Græcam* eſſe *Gallorum* diſciplinam. nam cum multa veſtigia *Græcorum* habemus, ac prope infinita, nõ tamẽ eadem fuit Celtica cum *Græca* lingua, vt Lazius affirmat, ex eò quod Cæſar ſcribit, *Gallos* in publicis ac priuatis actis vti literis *Græcorum* ac numerum Heluetiorum, qui domo exierant, literis *Græcis* comprehẽſum fuiſſe: quod perinde eſt, ac ſi quis putet *Germanos* populari ſermone Latinam linguam vſurpare. cùm in publicis ac priuatis rationibus literis vtantur Latinis. nã Cæſar literas ad Q. Ciceronem legatum *Græca* lingua ſcripſit, quo minus interceptę ab hoſtibus intelligerẽtur. præterea Diuitiacum Heduum non niſi per interpretem intelligere potuit. quod ſatis eſt argumenti Diuitiacum *Græcæ* linguæ (cuius Cæſar peritiſſimus erat) ignarum fuiſſe. Maſſilienſes quidem *Græcè* loquebãtur, vt eſt apud Strabonem, cum eſſet incorrupta, minimeque confuſa *Gallis* Phocenſium colonia Druidas quoque *Græca* lingua inſtru-

ctos fuiſſe credibile eſt, cum Cæſar eos iiſdem religionibus ac diſciplinis imbutos fuiſſe ſcribat, quibus Græci. & Lucianus Gallum Græcis diſciplinis valde peritum, de ſtatua illa Herculis Celtici diſputantem ſe audiiſſe ſcribit. lingua quoque Germanorum à Celtica plurimum differebat; tametſi Lazius eodẽ errore ſcripſit Celticam & Germanicam vnam fuiſſe. cur enim Tacitus Gothinos origine Gallos eſſe diceret non Germanos, quod Gallica lingua vterẽtur? cur D. Hieronymus Galatas Aſiæ minoris, eadẽ lingua qua Treueri (quos Tacitus Gallos appellat) locutos ſcripſit, non Germanica? neq; enim tantus vir terrarũ orbem peruagatus illud diſcrimen ignorauit. cur deniq; Arioviſtus Germanus propter diuturnam annorum 14. conſuetudinem, quam habuerat in Gallia, Gallice loqui didiciſſet? ſed tamen non minus Germanicæ linguæ Celtica congruebat, quàm Gallicæ. vt enim omittamus illam, quam dixi Græcarum vocum multitudinem ab aliis collectam, & locutiones ab iis qui eo de genere ſcripſerunt omiſſas, tum etiam nomina in *on* Græco more cadentia, vt *Platon*, *Caton*, *Hoqueton*, id eſt ὀχίτων, in quibus Græcæ linguæ ſimulachrum penitus expreſſum intuemur (nam Latini, Plato, Cato, Deo, Melanchthon dicere ſolent) nullũ maius argumentum quam in propria vetuſtaque locorum appellatione, quam noſtri penitus neglexerunt, reperiemus.

igitur pauca de multis afferam. Rhodonii mõtes à roſis; Pyrenæi ab inflãmatione, vt Beroſi vulgata fragmenta docent; Brenni verò, quaſi extincti appellantur. Sic enim incolæ vocant eum montẽ qui à Strabone Cemenus dicitur. deinde mons Pelius. Tholoſa lutulentam, vt eſt agri natura, vel tectam innuit. Olbia quam Dorico more Albiam vocamus, beatam ſignificat, cuius Vrbis & etymologiæ, me admonuit Hieronymus Chando ſecretarius regius, non minus eruditione quam generis ſplendore clarus. Limogæa terra famis, vel vt fœminæ, Limoſæa γαῖαν λιμοῦ κατ' ἀφαίρεσιν Dores vſurpant. eſt enim regio vehementer ſterilis, & plane infrugifera; ne quis peſtiferam ex ambiguitate vocis λοιμοῦ & λιμοῦ interpretur: Vrbs autem antiqua *Lan*, ſic enim Dorice λᾶν noſtri efferunt: incolæ tamen λάων Aeolicè pronunciant, à rupibus vel populis nomen habet. Antipolis, quod Niceæ ſit ex aduerſo poſita: Stœchades inſulæ ab ordine: Alexia verò Mandubiorum, à ſecuritate: Aphrodiſiũ promontorium à Venere: Tectoſages, ab armorũ opificibus: Rhodanus παρὰ τὸ ῥοδανίζειν, propter cataractas Græcis appellatur. Μακρὰ autem vrbs eſt in finibus Burgundionum, quæ ſic dicitur, quòd in longitudinem extenſa ſit. cuius me Vrbis & etymologiæ admonuit Philibertus Bariotus Prætor Maconenſis, vir ſumma integritate ac eruditione clarus: imperitè

verò

verò Matiſconem vocant. ſunt enim in finibus Carnutum oppida duo finitima, quorum alterum ὀυκ alterum appellatur ἴχομδν. & vrbs ea quæ Eurus nomine Græco dicitur: tum etiam Bæotia noſtra. omitto Druidarum nomen quòd plane Græcum eſt, & Semnotheorum Galliæ ſapientum: tametſi Schamotas alii dictos arbitrãtur, quaſi cœleſtes Hebraica voce. ſed in eo genere, multa ſuo quiſq; ingenio conquirere poteſt. ex his enim propriis locorũ appellationibus origines verius ac melius iudicantur. Eſt autem lingua Celtica Romanorum conſuetudine ac frequentibus coloniis pene amiſſa: præſertim in Gallia Narbonẽſi, & Aquitania, vbi vulgus non procul abeſt à Latino ſermone. fuerunt enim in galliam plures deductæ coloniæ, quàm quæ ab hiſtoricis enumerantur: idq; argumento eſt, quod Lectoria vrbs Aquitaniæ, tum ex appellatione, tum ex antiquis inſcriptionibus vrbis, colonia Romanorũ iudicatur: eam tamen nullus ſcriptor, quod ſciam, inter colonias retulit. Nota eſt colonia Narbonenſis, antiquiſsima, colonia Lugdunẽſis, Agrippina, Valentina, Nemauſenſis, gratianopolitana, Arelatenſis, & ea, quæ in finib. Sequanorum Coloniacum nomen retinet. cum autem legiones Romanorum aſſidue in gallia excubarent, fieri nõ potuit, quin patriæ linguæ penitus obliuiſcerẽtur, Latinam acciperent. In germaniam verò nullas fere colonias Romani

mani præter Anguſtam & Conſtantiam deduxerunt. quo fit vt Germani linguæ Celticæ quá à nobis, ob coloniarum & commerciorum vſum didicerant, plura quam nos ipſi veſtigia retinuiſſe videantur. Vt enim pauca de multis colligamus, conſtat ex ipſo Cæſare Vergobretum Celticum verbum eſſe, quod ſummum executorem interpretatur Glareanus, eoque Germanos & Helvetios vti. ac Rhedam, quam vocem Cæſar Gallis pro curru tribuit Germanis in eadem ſignificatione vſurpari. Illud autem à Græcis initium habet, qui currum appellant ῥέδιον, vt eſt apud Heſychium. nos adhuc Alaudam retinemus. Pauſanias equũ à Celtis *Marc* appellari ſcribit, inde *Marquis*, & Marcoman, id eſt eques. nam Marca limitem ſignificat; *Marche* forum: Germanis æque ac nobis ipſis. ſed *Marquis*, dignitatem habet equeſtri maiorem. Padus à Pades Gallica voce, quæ *Piceam* ſignificat, quod circa fontem Padi multa ſit, vt Metrodorus ſcripſit: ſed verius eſt Gallice profundũ ſignificare, inquit Plinius: nam Ligures profundum Bodingum appellãt: argumento eſt, inquit, vrbs antiqua Bodin Comagum, qua fluuius altior exurgit, ſic quoque lacus Acronius Boding ab incolis: ſinus item magnus interioris Gothiæ Boding appellatur in eadem ſignificatione, & populi Bodini qui Pannoniæ metropolim incolunt. propria quidem & gentilia eius appellationis nomina te-

nemus

nemus (ſunt enim eius in Gallia nominis propè infiniti) ſignificationem non tenemus, ſed Latino verbo vtimur. ex eo tamen coniectura conſequi poſſumus, à veteribus Celtis ad Germanos hęc nomina cum origine populorũ migraſſe. Duni vox quid eſſet, multi ſane quæſierũt, explicat Athenæus, ac Dounos à Celtis appellari dominos ſcribit, hanc vocẽ Hiſpani magna ſui parte à Gallis oriundi, ac Siculi eodem ſenſu retinent: noſtri veró monachis eam vocem reliquerunt. inde tamen antiqua nomina Lugdunũ, Virodunum, Iſodunũ, Nouiodunum: niſi dicamus dune locum editiorem ſeu monticulũ ſignificare, noſtri dunes, appellãt *leuées*. Magum quoque quid eſſet, neque Germani, neque noſtri aperuerunt: id quod tamen ex Plinio docemur, vbi Bodingomagum vrbem profundam interpretatur. omitto inanes de Mago interpretationes. hinc igitur Nouiomagum, Rhotomagum, Neomagum. qua voce Germani carent, cum olim vrbibus carerent, ipſi Purgum, quod plane Græcum eſt, à nobis: nos villam & caſtrum accepimus à Latinis. Berg Celticum vetus, quod montem ſignificat; quo etiamnum vtuntur Germani, nos Latina voce: inde *berger*, id eſt vetere lingua mõtanus, quo nomine paſtores appellamus. nam ruſtici Latina verba difficilius acceperunt. hinc apud Germanos vrbium & caſtrorum, quæ in montibus poſita ſunt, compoſitæ voces: Bamberga, Hildeberga,

deberga, Clarberga: nos Claromontem dicimus. Conſimiliter Bardi nomen, quod Germanis hoc tẽpore ſacerdotem ſignificat, à maioribus noſtris acceperunt. ſcribit enim Cæſar, Germanos, nec diſciplinas, nec ſacrificia, nec religiones habuiſſe. Bardos verò Gallorũ poëtas olim à Gallis appellatos eſſe, & Bardum Celtica lingua, cantorẽ ſignificare docet Sulpicius ad Lucanum; tum etiam Ammianus ac Diodorus: ſed quia eiuſmodi poëtæ inepti ac barbari Latinis videbantur, impolitos ac ſtupidos Bardos appellarunt. hinc Dagobard, heroicus cãtor vel poëta. Sigebard, victor poëta: Albard ſtrenuus poëta: Robard, rubeus poëta. atque hinc Lambardi & Langobardi: Germani heroicum ſacerdotem, rubeum ſacerdotem interpretãtur ſunt enim Langones & Bardi finitimi populi. Hard quoque Celticum eſt, quod Germanis robuſtum ſignificat, nobis audacẽ adiecta vocali quam è fine dictionum Germani ſæpius eximunt, vt cohortem appellãt band, nos *bande*, regionem incultam Land, nos *Lande:* ita quoque ipſi hardimant, nos *hardiment*. hinc etiam hard ramum vocamus contortum, quo nihil fortius: & pœnam *hard*, id eſt laquei, quo veteres pro funibus vtebantur. hæc autem compoſita *Bernard*, ex Germanica Bern, & Celtica hard, id eſt, Vrſi potẽs: *Leonard*, id eſt, populi robur, ex Græca & Celtica voce conflatum: græci λεοσθένη ac δημ:-

δημοσθένη dicerent, vt illud quoque Cæno-
mani gentile nomen, quod ex Celtico Man,
Germanis, Scythis, Turcis ac Tartaris vſitatiſ-
ſimo(nos enim Latina voce vtimur hominem
appellantes) & græco conflatum eſt. ex quo ve-
riſimile fit Cœnomanos, id eſt nouos homines,
aliunde in Galliam veniſſe ante Tarquini tem-
pora, cum poſtea in Inſubriam coloniæ quoq;
Cænomanorum à veterib. Celtis deductæ ſint,
qui quidem Italiæ Cænomani appellantur. eſt
etiam vetus Celticum *reix* id eſt Rex, Ger-
mani efferunt *reich*. Cæſar in morem ve-
terum Gallorum rix ſcripſit. vnde compoſita
nomina Dumnorix, Rex dominantium: Om-
biorix, Rex hoſpitum: Orgetorix, Græcocelti-
cum, id eſt Rex inſanorum: eſt enim ὀργὴ fu-
ror, & ὀργηλὸς Gallice *orguileux*. quod vi-
tium proprium eſt inſanorum. *Fridrich*,
idem quod rex pacis. & apud Liuium Lonno-
rius & Lutharius Celtica ſunt: proprie Cæſar
ſcripſiſſet Lonnorix. Germani non ſatis apte
meo iudicio diuitem interpretantur, vt diuitē
inſaniæ, diuitem hoſpitalitatis: quamuis vtri-
que & Germani & Galli *rich* diuitem appel-
lent, Galli quidem adiecta *e* fœminea, quam
Germani detrahunt, ſed tamē elegantia tropi,
quod diuitiæ ſint regū propriæ; argumento fit
quod Germani *Franckreich* regnum Fran-
ciæ vocāt: tum *Oſtreich* & *Vueſtreich* (quæ
corrupte Auſtriam & Neuſtriam appellamus)
pro

pro regno Orientis & Occidentis apud Germanos vſurpatur. nam dictio *Kunig*, quæ Germanis Regem ſignificat, Gothorum eſt & Sclauorum. *Mar* quoque vetus Celticum, quod Germanis æque ac nobis ipſis commune eſt: *Mair*, nos *Maire* enunciamus, pro maximo ciuitatis magiſtratu. hinc illa vetera. Viridomarus, Suemerus, Condomarus: id eſt Condomi magiſter, &c. vt Latini Dictatorem populi magiſtrum appellant. vltimus autem Sueciæ ac Daniæ rex antiquæ ſtirpis Margaretæ pater Vualdemarus vocabatur, infinita ſunt Celtica vetera quibus Germani nunc etiam vtuntur. vt *platz*, *robes*, *ſot*, *froit*, *ſeu*, *foyer*, *mantel*. pleraque tamen ab illis anxie detorta videntur, vt cum Lazius Francos à Phrygia repetit, primò Phrygios, deinde Eriſios, poſtea Francos, tum Φρέγκυς, & Friancos, poſtremo Francos appellatos eſſe tradit: & Cimbros primum Gomeros, deinde Gimros, tum Cimros, poſt etiam Cimbros, poſtremo Sicambros. idem *beccas* illud Herodoti Phrygia lingua panem ſignificare tradit, cum tamē caprea vox ſit ab infante prolata, qui nihil aliud auditu perceperat. magis plauſibile eſt quod P. Ronſardus meus ciuis (eſt enim Vindocini oppidum, in Andium agro ſitum) in Franciade Aſtyanacta Francum à veteribus quaſi φερέγχον appellari ſcribit. quæ verò Germanica ſunt, & in Germanico ſolo nata, non modo ſignificationem, ſed etiam pronun-

pronunciationem habent à Gallis alienam. vt *Bald* Germanis ſignificat leuem & celerem, nos Celtico verbo *Liger* vtimur, quo nomine fluuium Galliæ maximum olim appellatum fuiſſe teſtatur Cæſar. particulam verò *Bald* nunquam enunciamus, ſed diphthongo *au:* vt quod illi Gerbaldum, Theobaldum, Vuidbaldum; nos ita; *Gerbaud, Thibaud, Vuidebaud.* *Land* vetus Celticum eſt, quo Germani pro regione vtuntur, nobis enim *Lande* ſignificat regionem incultam, qualis erat olim vniuerſa Germania. hinc apud illos nomina regionum, *Friesland, Grotland*; &c. quæ etiam apud Germanos in *ther* deſinunt, plane Celtica ſunt, vt *Deither*, *Luther*, Deiotarus, Lutharius, quos Galatorum reges fuiſſe conſtat ex hiſtoria Latinorum. cõſimiliter ventorum cardines & appellationes, quæ à nautis vſurpantur, ſcilicet, *Oſt, Vueſt, Nord, Sud*, ex quibus cætera componuntur, Celtica eſſe ex eo apparet, quod vbicunque Galli ſedes fixerunt, his vocibus loca diſtincta reperiuntur: vt Northuualia & Sudquallia Britanniæ: Vueſtualia Germaniæ. neque enim Vueſtgermania, vel Vueſtbritannia reperitur. præterea Latinorum appellationibus vtimur, Orientis ſcilicet, Occidentis, Meridiei ac Septentrionis, vt appareat illa plane vetera fuiſſe. infinita ſunt id genus quæ ſuo quiſque iudicio ac ingenio exquirere poteſt: ex his tamen quæ attulimus verborũ exemplis, ex Athenæo,

Pauſania, Cæſare, Plinio, Diodoro; perſpicuum eſſe opinor, Germanicam linguam, magna ſui parte è puriſsimis Celtarum fontibus deriuatā: quod ſi ita eſt, ſequitur illud quoque, origines, arma, leges, humanitatem denique Gallis deberi: ac vehementer labi Lazium, qui maiores noſtros à Germanis oriundos eſſe affirmat. Iā autem de linguæ veſtigiis argumētum, ſatis etiam indicat, Britones Armoricos à Britañis ortum habere: propterea quod ii qui apud Britannos Vualliæ anguſta regione circumſcribūtur, ſoli capiunt ſermonē Britonum, vt ab Anglis accepi. accedit præterea conſentiens omnium hiſtoricorū fides. Sed vnde illi Vualli, niſi à Gallis? ex eo pleriq; putant, veterum Celtarum eam linguam eſſe: quod affirmare non auſim: cum plane mihi ſit ignota eiuſmodi lingua. & quoniā Cæſaris temporibus, fama iam inde à maioribus peruulgata erat; incolas qui intimos Britanniæ receſſus tenebant, non à Gallis oriundos, ſed in ipſa inſula natos & indigenas eſſe, dubitaui an ex linguæ veſtigiis intelligi poſſet. Si enim demus ab Albiis Gallis Albionem primum appellatam, conſequens eſt Bretanniam (ſic enim Ariſtoteles appellat) ab aliis quibuſdam aduenis, veteribus incolis expulſis cognominatam. eſt autem Breta verbum Cantabricum, quod terram ſignificat: hinc Alphonſus ſeptimus Abreta dictus, quod humi ſemper procumberet ac terram cōtrectaret: ...

ſcri-

ſcribit Tarapha Hiſpanus quo mihi fit veriſimile, Bretannos à Cantabris originem habuiſſe, qui primum Inſulam conſpicati Bretanniam (vt nautæ ſolent viſa terra) nominarunt, quanquam Hiſpani vocem illam ignorāt. poſtea verò quam Saxones Bretannos expulerunt, linguam quoq; immutarunt. appellant enim terram eodem nomine quo Germani, Gothi, ac Septentrionales populi, hoc eſt Hebraica vocat ארץ Ertz. quanquā Barath Hebræis agrum quoque ſignificat. vt autem à Cantabris oriundos putem, facit tum linguæ veſtigiū̄m illud, tum breuiſsimus maris tractus, poſtremo incolarum Hiberniæ finitimæ vetus opinio: aiunt enim Hiberos, id eſt Hiſpanos, maiores habuiſſe. Hiberia verò videtur ab Afris Hiſpaniæ finitimis, aut certe ab Hiberis Aſiæ primum cultā fuiſſe, quorū vetus lingua parum admodum ab Hebraica differebat, vt in ea lingua eruditi homines ſcripsêre. primū vox ipſa Hebræorū quæ nihil Græcis aut Latinis ſignificat. itaque Græci eos Hebraica voce Heberos, Latini Græca voce Hiſpanos, id eſt raros, quod hominum inopia olim laboraret: tametſi populoſam ſuis temporibus Cicero appellauit. præterea flumē illud Hiſpaniæ maximum, quod Hebro incolæ vocant, Latini Hiberum, & Bethis ex ipſa Palæſtina fluere mihi videntur. Poſtremo Secanos (qui à Græcis & Latinis Sicani dicuntur) ab Hiſpanis in Siciliam veniſſe, ac de ſuo nomine ap-

pellaſſe tradunt omnes hiſtoriæ ſcriptores. nihil autẽ Secani græca lingua vel Latina ſignificat; Hebraica tamẽ habitatores dicuntur. atque hinc puto populos Sequanorum, qui Burgundiam incoluerunt, & Sucanam (ſic enim doctus ab incolis Cæſar appellauit) ab iiſdem populis nomen habere. quod enim à Iubal Lamechi filio Hiſpanos originem traxiſſe putat Ioſippus, valde remotum eſt à probabili coniectura: niſi ad eius infinitam poſteritatem hoc referatur. quanquam ab Hebro Semi nepote qui attauus fuit attaui Iacob Hebræorum parentis, & ab eius ſtirpe alios quoque ramos innumerabiles oriri potuiſſe planum eſt, ſed eius tantum populi, quem Deus vnice complectebatur, origines in ſcripturis explicantur; aliorum no item; idq; intelligi poteſt ex ipſius Iſmaëlis ſtirpe, unde duodecim tribus ab Hebræorum interpretibus deriuantur. inde Arabes, qui Iudæorum in morem ſui generis antiquitates incorruptas, ac tribus quoque certis originibus ac nominibus comprehenſas habent, vt videre eſt apud Leonẽ Afrum. Quanquam ſatis, opinor, conſtat, populos omnes coloniarum multitudine, bellis, ſeruitute, peragrationibus iam pridem ita confuſos, vt nulli præter Hebræos, ſe ab aliorum populorũ confuſione liberare potuerint. idque intellectu facile eſt, ſi quis meminerit Vandalos & Gothos ab extrema Septẽtrionis plaga in Africam; A-

rabes

rabes in Perſidem, Syriam, Africam, Italiam & Hiſpaniam; Hiſpanos in Americam & Indiam; Gallos & Italos in Aſiam & Scythiam vſq; colonias deduxiſſe. Eſt autem coloniarum deducendarum ratio quadruplex; aut enim incolæ viribus hoſtium expulſi ſedes alias quærunt: vt Troiani poſt vrbis euerſionem in Latium: Hetruſci, qui & Tuſci dicti ſunt, à Gallis de Italia deiecti, in Rhetiam colonias deduxerunt, vnde appellatio prima Germanis Tuſcorũ. ita quoq; Aegyptiorũ colonia duce Danao in Græciam: Normanni in Galliam: Britanni ab Anglis pulſi, ad littus Celticũ: Phocenſes tyrannide Præfecti regis Perſarum afflicti, in Celticam ſedes mutarunt, vt Iuſtinus ſcribit, & omnium quæ vnquam extiterunt, florẽtiſſimam Rempublicam vt Tullius affirmat, inſtituerunt. Chananæi ex agro Palæſtino ab Hebræis eiecti, in Illyricum & Pannoniam nauigarunt vt Rabbi Dauid Kimhi ad finẽ Abdiæ teſtatur. Vandali Francorum armis coacti, in Hiſpaniam; hinc à Gothis pulſi in Africam tranſmiſerunt. nec ita pridẽ Rhodii à Turcis fracti in Cretam migrarũt. atq; ei9 migrationis infinita ſũt apud Pauſaniam & Strabonem exempla. alterum coloniarũ genus deducitur abundãte multitudine, vel propter inopiam agrorum, aut intemperiẽ cæli, Milet9 D. & LXX. populos in diuerſa effundit vt Seneca ſcribit in libro De cõſolatione ad Albinam. Idẽ Athenieẽſis in Aſia turba eſt.

totum Italiæ latus, quod inferiori mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi vindicat: Tyrii Africam incolunt: in Hiſpania *Pœni*: Græci ſe in Galliam immiſerunt; in Græciam Galli. Cyrenæus Germanorum tranſitus nō inhibuit. alii longo errore iactati non iudicio elegerunt locum, inquit, ſed laſsitudine proximum occupauerunt. alii armis ſibi ius in aliena terra fecerunt, alios excidia vrbiū ſuarum: alios domeſtica ſeditio: alios ſuperfluentis populi frequentia ad exonerandas vires emiſit: alios peſtilentia, aut frequentes terrarū hiatus, aut intoleranda ſoli vitia eiecerunt; alios alia cauſa exciuit domibus ſuis. quidam ibi conſederunt, vbi illos rerū inopia depoſuit. quaſdam gentes cum ignota peterēt, marē hauſit. & paulo poſt: quid referam Antenorem Patauii conditorem: Euandrum in ripa Tiberis regna collocantem? quot populus Romanus colonias in omnes prouincias miſit? vbique enim Romanus habitabat. ad hanc commutationē libenter nomina locis dabant. vix vllam terram inuenies quam nunc indigenæ colant. Poſtremo ſic concludit Seneca: Illud igitur manifeſtum eſt, nihil eodem loco manſiſſe quo genitum eſt. aſsiduus humani generis diſcurſus eſt, quotidie noua vrbium fundamenta iaciuntur, noua gentium nomina prioribus extinctis aut in occaſum conuerſis oriuntur. video tamen Scythas fere ſemper ab Aquilone in medias regiones

cum infinitis legionibus cõceſsiſſe. Nam Cimbri, & Cimbrorum reliquiæ, Aduatici, Nemetes, Vbii, Tungri, Vãgiones, Sicambri, Saxones, Gothi, Longobardi, Gepidæ, Vandali, Pictones, Normanni, addit etiam Olaus, Getas, Alanos, Herulos, Hunnos, Turcilinguos, Vuinulos, Rugios, Suecos, qui nunc Suiſſi vocantur, à Scandia in Europam inuaſiſſe. Quinetiã Procopius & Albertus Cranzius tradunt, Sclauos ex eadẽ Scandia Iuſtiniani temporibus in Pannoniam irrupiſſe. poſtea gens illa ſui nominis ac linguę fama Europam vniuerſam impleuit. ſic enim audio Polonos, Bohemos, Ruſsios, Lithuanos, Moſchouitas, Boſsinios, Bulgaros, Seruios, Croatios, Dalmatas, Vuandalos eadem Sclauorum vti lingua, quæ in Scandia vſurpatur, ac ſola dialecto differre. conſimiliter ab Aſiaticis Scythę populis, Parthi, Turcę, Tartari origines traxerunt. tertium genus coloniarum, imperii propagandi ac tuendi cauſa ſuſceptum eſt, quo potiſsimum vſi ſunt Romani, tum vt ciuitatem domeſtica ſeditione liberarent, tum etiam vt victos populos in fide & obſequio retinerent. atq; hæc vna cauſa eſt, cur imperium illud tam longe lateque propagarunt. Ita quoq; Genuenſes in Tauricam Cherſonneſum coloniã Theodoſiam quæ Capha dicitur, Veneti in Inſulas; Hiſpani in Americam & Indiam colonos deduxerunt. Poſtremum genus coloniarum eſt in captiuis abducendis: vt cum decem tribus He-

bræorum primũ, deinde octogeſimo pòſt anno reliquæ in Chaldæam abductæ ſunt. decem enim tribus huc illuc diſperſæ in Aſia ſeruatur. tribus Iuda & Beniamin, reditum in patriam impetrarunt quæ ſexcenteſimo pòſt anno à Romãis in ſeruitutẽ rurſus abductæ ſunt, ac toto terrarum orbe ab vltimis Europæ ac Scythæ oris, in Africam & Aſiam vniuerſam diffuſæ; qui exemplo nobis ſunt, omnes populos coloniarum multitudine confuſos: quod hæc vna gens his quoque temporibus in Chaldæa, Parthia, India, Gallia, Græcia, Italia, Hiſpãia, Germania, Africa, diſperſa videatur. qd Romani? qui ab Oenopoli vſq; ad Danubium. à Britãnia vſq; in Perſida, ſuas colonias, arma, legiones propagarũt? Italiæ verò populi, ex Arcadibus, Troianis, Sicanis, Gallis, Græcis, Gothis, Hunnis, Vandalis, Herulis, Longobardis, Pœnis, Normannis, miſti ſunt & confuſi, hoc igitur non ſine admirabili prouidentia factum videmus, vt populus Hebræorum, qui omniũ principum crudeliſſimi vim ac tyrannidẽ pertulit, ſui generis antiquitatem ſolus retineret. ac præpotẽs Aethiopiæ rex ab illa gente repetit generis ſplendorem, ſeque ac ſuos gentiles Iſraëlitas appellat. illud etiam magis mirum videri poſſit, quod ab illis religiones, quæ toto terrarum orbe vſurpantur, velut à fonte fluxerunt. cum igitur hunc populum in omnes terras ſparſum videamus, quid de reliquis gentibus

tibus exiſtimandum? eſt enim tanta naturæ fœcunditas, vt paulo momento ab vnius hominis ſtirpe innumerabiles procreari videamus. nã Iuſtinus ex Trogo Pompeio ſcriptum reliquit, Herotimum regem Parthorum, filios ſexcẽtos genuiſſe. & vnius Iacobi proles annis ducentis in legiones innumerabiles excreuit. vna legio Turcarum, quã Perſæ aduerſus Arabes euocarunt, repente in tantam hominum multitudinem aucta eſt, vt Arabes eos eiicere fruſtra conati faſces, & imperium ſummiſerint. conſimiliter migratio Tartarorum in Aſiam minorem duce Tamerlane, Aſiaticorum ac Turcarum tribus confuderunt. quid commemorem id quod incredibile poſteritati videbitur, Circaſſiorum cum Aegyptiis, Hiſpanorum cum Americis, Luſitanorum cum Indis, Gothorum & Vandalorum cum Hiſpanis & Afris cognationem? ex his ergo intelligitur, omnes homines tum peragrationibus, tum etiam coloniarum multitudine ac frequentia, tum bellis & ſeruitute iampridem ita confuſos, vt nulli de originis antiquitate ac vetuſtate, præter Hebræos, gloriari poſſint. ac vehemẽter falli mihi vidẽtur principes, qui ſuæ nobilitatis decus ab extrema memoria repetunt, aut ſempiternum fore ſperant. gens enim Aeacidarum & Heraclidarum, quæ apud Græcos clariſſimæ fuerũt; tum apud Latinos Iulia, ducenteſimum ac milleſimum non ſuperarunt.

reliquæ gentes patriciorum, Potitii, Pinarii, Geganii, Sergii, Cornelii, Fabii, Manilii, Aemilii, Curiatii, Claudii, vix octingenteſimum attigerũt, vt Cæſari neceſſe fuerit inter patricios allegare nouos ac nobiles. Darii verò, annos ducentos floruerunt: Arſacidæ circiter 600. Othomani 300. Hiſpani principes ſummum nobilitatis faſtigium à Gothis repetunt, qui omnium opinione barbariſsimi putantur. Auſtria domus, Italorum, Hiſpanorum ac Germanorum imperium habet, à Comitib. Habſpurgi generis ſplẽdorem repetens, ante Rudolphũ Alberti patrem, id eſt ante annos ccc. quæ qualiſque fuerit penitus ignoratur. Saxonica vetuſtiſsima ante ſexcentos annos, hoc eſt ante Ottonem Henrici Aucupis patrem, maiores ciere non poſsit. Meroueorum autem qui huius imperii fundamẽta iecerunt, ſtirps anno poſt quadringenteſimo deſiit & Caroli Magni genus in Carolo duce Lotharingo, ducentos poſt annos extinctum eſt. nunc imperant Capeti, ab Vuidekindo Saxone orti. is in Galliã abductus eſt, & Chriſtiana religione à Carolo Magno informatus, atque Andium Comes creatus, vel vt alii putant, ab Ottone fratre ſui generis poſteritatem, omnium quæ ſunt in Europa rerum geſtarum gloria clariſsimam & antiquiſsimam reliquit. iam enim ab Vuidekindo anni paulo minus octingenti numerãtur. Normannorum & Anglorum principes in Henrico I, deſierunt:

An-

Andium in Richardo III. Henrici VII. ſtirps in Eduardo VI. Lancaſtrorum & Yorcorum nulli mares reſtant. Scotiæ primi reges in Alexandro III. Bruſii in Dauide II. Stuardi in Iacobo V. Caſtilii in Henrico III. Aragonii in Ferdinando V. Sueci, Dani, ac Noruegi in Margarera Vualdemari filia: Pomerani regnum, & Bauari prius extinctum quam natum fuiſſe videtur: ſecuti ſunt Aldeburgenſes, qui nunc imperium Daniæ tenent. Goſtaui pater rex priuato Sueciæ imperium non ita pridem ſuſcepit. nec multo diuturnior fuit in Pañoniæ imperio Stephani gens; cui Carolus Andegauus rex Neapolis ſuccesſit: deinde Otto Bauarus, tum Sigiſmundus Lucenburgenſis, cuius ſtirpem excepit, Mathias Coruinus, primus ac vltimus ſuæ gentis Rex appellatus. Polonorum verò reges, antiquitatē non longius quam à Pyaſto ruſtico repetebant, cuius tamen poſteri vix imperarunt annos 600. hos exceperũt Iagellones à Lituaniæ Ducibus, qui tamen Pyaſtis nec antiquitate, nec rerum geſtarum gloria comparari poſſunt. Italiæ verò nobilitatem, Veneti ſibi vindicare conſueuerunt. neque tamen eorum nobiliſsimus, vt ab extrema memoria ſtirpem eruant, ante annum ſeptingenteſimum maiores appellare poteſt. proximi ſunt Columnæ, Vrſini, Sauellæ, Petilii, Romanæ nobilitatis reliquiæ, quibus nec Eſtenſes, nec Gonzagæ comparandos ſe putant. Medicei de virtute nõ degeneris antiqui-

tate gloriantur. ſatis enim conſtat patricios in omnibus Italiæ vrbibus, quæ in ſtatu populari floruerunt, aut crudeliſſime cæſos, aut bonis amiſſis eiectos. in Gallia quidem & Hiſpania gens omnium antiquiſſima Leuarum eſſe creditur, clariſſimo teſte Franciſco Valleſio, qui patriciorum antiquas origines conquiſiſſe dicitur. Leue tamen ſuum genus ad Leuitas referunt: quemadmodum reges Abyſſinorum ad Iſraëlitas: ſic enim patricios appellant. qui tamen antiquiſſimas ſuorum origines non definiunt, nec Aluareſius quicquam tradit. igitur ſoli Hebræi generis antiquitate certiſſima populis omnib. præſtant, nemo tamen ſuam tribum nunc ciere poteſt: ſed omnes inter ſe confuſi ſtirpem agnoſcunt, ramos ignorant. Gens verò ſacerdotū, quæ nobilitatis ſummum decus ab Aarone repetens, duobus annorum millibus ac trecentis floruerat, Gothicis ac Vandalicis cladibus creditur interiiſſe; nō ſine magno diuinæ vltionis argumento.

DE HISTORICORVM ordine & collectione;

CAP. X.

Auſpicādum erit à breuiſſimis Chronicis, puta Bullingeri, Lutheri, aut ſimilium: deinde

deinde ad Chronologias, videlicet Funceri, Phrygionis, Euſebii: hinc ad hiſtoria magis aliquãto diffuſas veniendum: quales ſunt, Carionis, Melanchthonis, Peuceri: poſtremo ad conſummatam hiſtoriam cuiuſq; tẽporis, omnia aut pulcerrima quæq; complectentẽ.

Vniuerſalis hiſtoriæ ſcriptores.

MOſis Originũ liber ab orbe condito, vſq; ad migrationẽ Hebræorũ ex Ægypto in Palæſtinam hiſtoriam vniuerſi mundi complectitur annorum II. 1450. *claruit ante Chr. annis 1510.*

Beroſi Chaldæi, quæ dicuntur, fragmenta vniuerſæ hiſtoriæ, ab orbe condito vſq; ad annũ mundi III. 1130. In Sardanapolo deſiit, vt Metaſthenes ſcribit. *cl. ante Chriſtum annis 330.*

Herodoti Halicarnaſſei de reb⁹ geſtis Græcorum, Ægyptiorum, Medorũ, Perſarum, Lydorum, ab anno mundi termilleſimo 210. vſq; ad 3. 1500. libr 19. *cl. ante Chr. 425.*

Polybii Megalopolitani, de rebus Græcorũ, Romanorum, Pœnorum, Celtarum, ab exilio Cleomenis, & Pyrrho Epirotarum rege, vſq; ad bellum Romanorum cum Achæis & Philippo rege Macedonum: id eſt ab anno mundi 3.1630. vſq; ad annũ 3.1766. de libris 40. quinq; priores extant, & epitome ſequentium vſq; ad 15. *cl. ante Chr. 200.*

Trogi Pompeii epitome ab Iuſtino libris 44. comprehenſa, omnium pene populorum geſta breuiter complectens, à Nino vſq; ad Cæſarẽ Auguſtum. *cl. ante Chr. 150.*

cl. ante Chriſt. 40. Diodori Siculi bibliotheca vniuerſalis hiſtoriæ, maximè illuſtrium populorum, ab vltima Aegyptiorum memoria vſque ad Cæſarem de libris 40. extant 15.

cl. poſt. Chr. 38. Philonis Hebræi de temporibus libri duo, ab orbe condito vſque ad Tiberium.

cl. 312. Euſebii chronicon, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti 300.

cl. 340. Hieronymus annos adiecit 50. Proſper Aquitanus 60. Palmerius Florentinus 1040. *Palmerius* Piſanus. 30. Iulii Africani de temporibus ab orbe condito vſque ad annum Chriſti 320.

cl. 560. Phreculphi epitome hiſtoriarum, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti 550.

cl. 730. Bedæ Angli chronica, ab orbe condito vſq; ad annum Chriſti 700.

cl. 980. Adonis Viennenſis de ſex mundi ætatibus vſque ad annum Chriſti 900.

cl. 1066. Helmandi chronicon ab orbe condito vſq; ad ſua tempora.

cl. 1067. Hermanni Contracti Heluetii, de ſex ætatibus vſque ad ſuam ætatem.

cl. 1088. Mariani Fuldenſis Scoti chronicon, ab orbe condito vſque ad ſuam ætatem.

cl. 1120. Zonaræ fuſa hiſtoria, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti 1117. tribus partibus diuiſa: prima pars Hebræorum eſt, altera Græcorum, tertia Latinorum.

cl. 1120. Honorii Auguſtodunenſis chronicon, ab orbe condito vſque ad ſua tempora.

Sigeb

Sigeberti Galli chronicon, ab anno Chriſti 381. id eſt à fine Tripartitæ hiſtoriæ vſque ad annum 1113. cum appendice incerti auctoris vſque ad annum 1216. cl. 1130.

Abbatis Vrſpergenſis chronicon, ab orbe condito vſque ad Fridericum II. Imper. cl. 1229.

Vincentii Belluacenſis hiſtoria, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti 1250. cl. 1260.

Antonini archiepiſcopi Florentini fuſa hiſtoria, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti 1470. cl. 1480.

Faſciculus temporum, ab orbe condito vſq; ad annum M. cccclxxxiv. incerti auctoris.

M. Antonii Coccii Sabellici Aeneades 11. hiſtoriæ, ab orbe condito, & his cohærens ſynopſis Hedionis. cl. 1490

Donati Boſſii Mediolanenſis hiſtoria ab orbe condito vſque ad annum 1489. cl. 1496.

Io. Naucleri Tubingenſis chronica, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti M. D. cl. 1510.

Philippi Bergomenſis hiſtoria, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti M. D. III. cl. 1515.

Martini Lutheri Saxonis, ſeries annorum mundi vſque ad ſuam ætatem. cl. 1519.

Achillis Gaſſari epitome chronicorum mũdi, ab orbe condito vſque ad annum Chriſti M. D. XXX. cl. 1530.

Pauli Conſtantini Phrygionis chronicon, ab orbe condito vſque ad annum M. D. XXIII. cl. 1540

Io. Carionis Lubeci chronicorum libri tres, cl. 1540

ab

ab orbe condito vſq; ad annũ Chriſti M.D.xxx. cui acceſsit appendix ad annum M.D.LV.

clar. 1540. Philippi Melanchthonis chronicõ, libris tribus comprehenſum, ex ipſo Carione magna ſui parte expreſſum, vſque ad Carolum Magnum.

clar. 1550. Caſparis Peuceri chronicon, à Carolo Magno, vbi deſierat Melanchthon, ad ſuam vſque ætatem.

clar. 1540. Pauli Iouii hiſtoria, omnium pene populorum ſui temporis ab anno Chriſti M.ccccxciv. vſque ad annum M. D. xl.

clar. 1545. Henrici Bullingeri chronicon, ab orbe condito vſque ad ſuam ætatem.

clar. 1550. Io. Funcii Pruteni chronologia, ab orbe cõdito vſque ad annum Chriſti M. D. liii.

clar. 1570. Mercatoris chronologia.

Geographiſtorici vniuerſales.

cl. ante Chr. an. 20. Strabonis Cappadocis lib. 16. in quibus breuem omnium populorum hiſtoriam cum geographia coniungit.

cl. Chr. ætate. Pomponii Melæ Hiſpani de ſitu orbis vna cum hiſtoria populorum.

cl. anno Ch. 140. Pauſaniæ Cæſarienſis Grammatici, Attica, Corinthiaca, Laconica, Meſſeniaca, Elea, Achaica, Arcadica, Bæotica, Phocenſia.

cl. anno Chriſti 1500. Raph. Volaterran. lib. xxxviii. quib. vniuerſam hiſtoriam cum geographia complexus eſt.

cl. anno Chriſti 1540. Munſteri coſmographia, hiſtorias & origines, vna cum regionum deſcriptione complectens.

His

His adiungi poſſunt hiſtorici rerum variarum; quales ſunt Athenæus, Ælianus, Tzetzes, Leonicus, Solinus, Valerius Maximus, Plinius, Suidas.

Poſt hiſtoriam vniuerſitatis, non incommode ſubiungi poterunt Eccleſiaſtici ſcriptores, & earum ſectarum quæ potentiam ſtabilierunt ac retinuerunt; ac primum de religione, antiquitate, ac rebus geſtis Iudæorum.

Sacra biblia.

Philonis Iudæi qui Philoſophiſtoricus appellari poteſt, omnia ſcripta. *cl. anno Chr.* 38.

Fl. Ioſippi Iudæi antiquitatum Iudaicarum lib. 20. & lib. ſeptem de bello Iudaico. *cl. anno Chr.* 99.

Ioſippi filii Gorionis hiſtoria belli Iudaici, Hebraice conſcripta. *cl. anno Chr.* 99.

Egeſippi hiſtoria Iudæorum, à Machabæis vſque ad annum Chriſti LXXII. *cl. anno Chr.* 130

Hiſtorici paganæ ſuperſtitionis.

Irenæi Lugdunenſis epiſcopi, aduerſus gentes liber. 1. *cl. anno Chr.* 75.

Clementis Alexandrini epiſcopi, ſtromaton libri 8. *cl. anno Ch.* 200

Arnobii aduerſus gentes libri 7. *cl.* 300.

Lactantii Firmiani de falſa religione, ac totum opus. *cl.* 320.

cl. 1515.

Pauli Oroſii libri 7. aduerſus Paganos. *cl.* 1550.

Lilii Giraldi de diis omnium gentium.

Ioan. Caulis de religione veterum liber Gal. Ital.

Hiſtorici Chriſtianæ religionis.

Nouum teſtamentum.

cl. anno Chr. 120 Iuſtiniani Martyris apologeticus.

cl. 150. Q. Septimii Tertulliani Carthaginenſis apologeticus aduerſus gentes.

cl. 175. Irenæi Lugdunenſis epiſcopi, contra hæreſes libri 5.

cl. 260. Origenis liber de martyribus.

cl. 312. Euſebii eccleſiaſticæ hiſtoriæ libri 10.

cl. 400. Socratis, Sozomeni, Theodoriti & Caſſiodori eccleſiaſtica hiſtoria, à Chriſto nato vſq; ad annum 444.

cl. 496. Gennadii presbyteri Maſſilienſis, liber de viris illuſtribus eccleſiaſticis.

cl. 610. Euagrii Scholaſtici de eccleſia & imperio Romano libri 6. ab anno Chriſti 435. vſq; ad annũ 595. orditur vbi deſinit hiſtoria Tripartita.

cl. 1100. Nicephori Caliſthi eccleſiaſticæ hiſtoriæ, à Chriſto vſque ad Heraclium lib. 18.

cl. 700. Marcellini Comitis hiſtoria ab Euſebii temporibus vſque ad annum Chriſti 500.

cl. 1150. Io. Gulielmi Archiepiſcopi Tyrii de bello ſacro libri 23.

cl. 1555. Io. Foxii Angli eccleſiaſtica hiſtoria, ab VVicleuo vſque ad annum Chriſti 1552.

Status eccleſiæ incerti authoris, à Chriſto nato vſque ad annum Chriſti 1560.

cl. 1548. Ioan. Sleidani hiſtoria eccleſiaſtica, ab anno Chriſti 1517. vſque ad annum 1555.

Hiſtoriæ Magdeburgicæ centuriæ duodecim

cim à nato Chriſto vſque ad annum 1200. quibus veterum omnium ſcripta eccleſiaſticæ hiſtoriæ copioſè explicantur.

De ſtatu religionis & eccleſiæ ſub regibus Henrico II. Franciſco II. & Carolo IX. incerti auctoris. Gal.

Hiſtoria ſecta Arabica.

Coranus ſeu Furcanus, ex omnibus Coranis, qui Muhamedis nomine circumferebantur, collectus anno poſt Muhamedem 110. *cl. anno Chriſt.* 600.

Hiſtorici Chaldæorum, Aſſyriorum, Medorum, Aegyptiorum, Perſarum, Phœnicum, Hebræorum, Parthorum: quorum geſta ſunt ab iiſdem fere ſcriptoribus comprehenſa.

Libri Regum, Paralipomenon, & Eſdræ.

Herodoti Halicarnaſſei libri nouem hiſtoriarum. *cl. ante Ch.* 445

Cteſiæ Cnidii, Agatharchidis & Mennonis fragmenta, de regibus Perſarum & Aſſyriorũ. *cl. anno Chr.* 375

Xenophontis Athenienſis, de expeditione Cyri (cuius fuit legatus) in Perſidem. *cl. ante Ch.* 370.

Beroſi ſacerdotis Chaldæi fragmenta quæ feruntur, libris quinque comprehenſa. *cl. ante Ch.* 340

Metaſthenis Perſæ, de iudicio temporum & annalium Perſarum liber. *cl. ante Ch.* 330.

Manethonis ſacerdotis Ægyptii fragmenta, quæ feruntur de Regibus omnium pene populorum. *cl. ante Ch.* 330.

Ioſippi libri duo aduerſus Appionem Gram-

clar, an maticum, ac 20. antiquitatum Iudaicarum.
no Chr. Hegeſippi liber 1. de bello Parthico.
99. Appiani Parthicus.
cl. 130. Procopii de bello Perſico libri II.
cl. 140. *Hiſtorici Græcorum, quo nomine veniunt Iones, Aeoles, Dores qui Aſiam minorem &*
cl. 540. *Europam à Danubio, Acroceraunÿs, & Hemo monte, vſque ad mare Ionicum, in Inſulis & continente, ſedes fixerunt.*

cl. ante Christi 1129. Dictys Cretenſis de bello Troiano, libri 6. è lingua Punica in Latinam à Q. Septimio conuerſi.

cl. ante Christi 1129. Daretis Phrygii de bello Troiano libri 6. è Græca lingua Latino carmine conuerſi à Cornelio Nepote.

cl. ante Ch. 425. Herodoti Halicarnaſſei libri nouem, vbi ſparſim de *Græcis* agit, vſq; ad fugam Xerxis complexus hiſtoriam annorum 211.

cl. ante Christi 340. Thucydidis Athenienſis libri 8. quibus à fuga Xerxis, vſq; ad annum 22. belli Peloponneſiaci, annorum 90. hiſtoriam ſcripſit.

cl. ante Chr. annis 310. Xenophontis Athenienſis libri 7. quib. Thucydidis narrationem perſequitur, earum rerũ quæ annis 43. in *Græcia* geſtæ ſunt, vſque ad prælium Lacedæmoniorum & Thebanorum ad Mantineam.

Megaſthenes, Theopompus, Philoſtratus, Hellanicus, Timæus, Acuſilaus, Ephorus, Mochus, Eſtiæus, Hieronymus, Iſidorus, Nicolaus, Damaſcenus, conſequentes hiſtorias ſcripſerunt.

runt, vt ſæpe videre eſt apud Plutarchum: ſed eorum ſcripta penitus interciderunt.

Georgii Gemiſti libri duo, quib. Xenophontis hiſtoria ex Plutarcho & Diodoro continua ſerie perpetuatur à prælio Mantineo, vſque ad cladem Cherronæam. *cl. 1520.*

Diodori Siculi liber decimus ſextus continuam Gemiſti narrationẽ perſequitur de Philippi & Alexandri Magni rebus geſtis. *cl. ante Chr. 40.*

Polybii liber ſecundus, quartus, quintus, cũ epitome ſequentium, & Liuii quarta decas, cũ fragmentis quintæ decatis res Græcorum complectuntur, quæ cum Alexandri ſucceſſoribus geſtæ ſunt. *cl. ante Chriſti 200.*

Plutarchi Aratus, Philopœmen, ac Demetrius, plurimum conferunt ad poſteriores Græcorum hiſtorias intelligendas. *cl. anno Chr. 120*

Procopii li. 7. Rerũ ſub Iuſtiniano geſtarum. *cl. 540.*

Io. Zonaræ tomus tertius à Conſtantino Magno vſq; ad obitum Alexii Comueni, id eſt ab anno Chriſti 300. vſque ad 1113. *cl. 1120.*

Annæ Alexiados libri 20. rerum ab Alexio patre Imper. geſtarum, quibus Zonaræ narrationem perſequitur. *cl. 1130.*

Nicephori Gregoræ hiſtoria centum & quadraginta quinque annorum, à Theodoro Laſcari vſque ad Andronicum Palæologum poſteriorem. *cl. 1280.*

Nicetæ Acominati Choniatæ hiſtoria annorum 86. ab anno quo deſierat Zonaras vſq; ad *clar. 1460.*

exitum Murzufuli, Imper. id eſt, vſque ad annum 1203. lib. 19. comprehenſa.

Hiſtorici Romanorum & Pœnorum, atque omnino rerum Italicarum.

cl. 1560. Faſti conſulares à Carolo Sigonio & Onuphrio reſtituti.

cl. 450. Sexti Rufi V. Coſs. epitome, de geſtis Romanorum, ab orbe condito vſque ad Valentinianum Imp.

cl. 200. Flori epitome in Liuium.

cl. 210. Velleii Paterculi Proconſulis libri duo, in vniuerſam hiſtoriam pop. Rom.

cl. 370. Eutropii presbyteri de geſtis Rom. lib. 10.

cl. ante Ch. 280. Q. Fabii Pictoris libri duo de origine vrbis Romæ.

cl. ante Ch. 260 M. Catonis, quæ dicuntur de originib. fragmenta.

cl. ante Chriſt. 280. Polybii liber ſextus, de militari domeſticaque Rom. diſciplina.

Dionyſii Halicarnaſſæi lib. 11.

cl. ante Chr. 35. C. Saluſtii libri duo, de bello Iugurthino & Catilinari.

cl. ante Chr. 54. Polybii liber primus & tertius, cum epitome ſequentium.

cl. 1070 Xiphilini patriarchæ epitome in Dionem.

cl. 215. Dionis Caſſii libri 23. qui de 80. ſeruati ſunt, de geſtis Romanorum.

cl. ante Chr. 34. C. Cæſaris de bellis ciuilibus libri 3.

cl. 215. Appiani bellorum ciuilium libri 5.

cl. ante Ch. 120. T. Liuii Patauini 45. qui reſtant de 144. ab V. C. vſque ad Auguſtum.

Corne-

Cornelii Taciti annales ab Auguſto, in quo deſierat Liuius, vſque ad Neruam, libri 26. qui reſtant de vno & viginti. *cl. ann Chriſt.* 360.

Ammiani Marcellini militis Conſtantinopolitani libri 18. qui de vno ac triginta ſeruati ſunt, cœperat à Nerua, in quo deſierat Tacitus, deſiit in Valente. cætera Eutropius ſarcire poteſt cum etiam ſingulares principum hiſtoriæ Tranquilli, Caſſii, Spartiani, Capitolini, Vopiſci, *H*erodiani, Lampridii, Egnatii.

*P*roſperi Aquitanici continuatio hiſtoriæ Romanæ, ab anno 382. vſque ad 447. quo vrbs à Genſerico rege capta eſt. *cl.* 4[illegible]

Procopii libri 12. rerum ſub Iuſtiniano geſtarum, qui ſuperiorib. coniungi debent. *cl.* 113[illegible]

Æneæ Syluii libri 12. rerum in Italia ſuo tempore geſtarum. *cl.* 142[illegible]

Flauii Blondi Foroiulienſis, Eugenii Pontificis ſecretarii, libri 30. ab inclinatione imperii ad ſua vſque tempora & libri 10. de Roma triumphante, deque Italia illuſtrata. *cl.* 1440

Nicolai Machiauelli Florentinorum hiſtoria ab anno Chriſti 1215. vſque ad 1494. *cl.* 1500

Fr. Guicciardini de rebus in Italia geſtis ab anno Chriſti 494. vſque ad annum 1536. *cl.* 1520.

Ioan. Pontani de bello Neapolitano. *cl.* 1490

*P*andulphi Collenutii de regno Neapolis ab Auguſto vſque ad Carolum V. Imp. *cl.* 1540.

Michaëlis Coccinii Tubingenſis, de bellis Italicis. *cl.* 1540

*cl.*1540. Galleacii Capellæ, de bellis Italicis ſub Carolo V.

*cl.*1490. M. Antonii Coccii Sabellici, Venetæ hiſtoriæ libri 33.

P. Bembi hiſtoriæ Venetæ libri 12.

*cl.*1540. *Hiſtorici Celtarum ſiue Gallorum, & Francorum, qua appellatione veniunt omnes populi, qui Rheno, Pyrenæis, Alpibus, & vtroque mari cinguntur.*

cl. ante C. Iulii Cæſaris de bello Gallico libri 7. &
Chr. 43. Mircii libri conſequentes.

cl. ante Hunibaldi libri 18. de Francis quos à bello
Chriſt. Troiano ad mortem Antenoris ſex priorib. li-
500. bris deducit. conſequentibus ſex ad Varamundum vſque deinceps in Clodouei temporibus definit.

*cl.*1550. Appiani Celticus, ſiue de bello Gallico.

Io. Titii Pariſienſis epitome hiſtoriarum, ab Varamundo vſq; ad Henricum II.

*cl.*1490. Huberti Leonardi, de Origine Francorum liber 1.

*cl.*1530. Pauli Æmilii Veronenſis hiſtoria Francorum, ab Varamundo vſq; ad Carolum 8.

*cl.*1500. Io. Ferronii Galli, conſequentium regum hiſtoriæ vſq; ad Franciſcum.

Io. Tritemii Germani de geſtis Francorum, ab anno 433. ante Chriſtum, vſque ad annum Chriſti M. D.

cl. 1500 Guaguini hiſtoria vſque ad Carolum VIII.

Nicolai Gilii Annales Francorum.

Bocheti

Bocheti Annales Aquitaniæ. *clar.*

Hermani Comitis, de rebus Francorum vſque ad annum 1525. 1530.

Æmundi de ducibus Burgundiæ, Flandriæ, Brabantiæ, Hollandiæ, à bello Troiano vſque ad Carolum V. Imperat. *clar.* 1520.

Beiſſelli de Flandrenſium geſtis.

Meieri Belgica hiſtoria. *clar.*

Annales Burgundiæ incerti autoris. 1480.

Gulielmi Paradini de Antiquo ſtatu Burgundiæ liber 1. *clar.* 1555.

Gregorii Turonẽſis epiſcopi hiſtoriæ Francorum libri 10. ab eorum origine vſque ad annum Chriſti D.C. *clar.* 630.

Antonii Monachi libr. 5. de regib. Francorũ, ab anno Chriſti 420. vſque ad annum 826. *clar.* 830.

Ruperti de Gallorum geſtis aduerſus Saracenos libri 10. *clar.* 1120.

Froſſardi hiſtoria, de bellis Francorum & Anglorum, ab anno Chriſti 1335. vſque ad annum 1400. *clar.* 1420.

Enguerandi Monſtreleti, conſequentium annorum hiſtoria vſque ad Ludouicum 12. *cl.* 1500.

Philippi Cominii hiſtoria ab anno Chriſti 462. vſq; ad initiationem Ludouici 12. Monſtreletio cohærens. *cl.* 1488.

Geleatii Capellæ de bellis in Italia geſtis inter Carolum V. & Franciſcum regem Gallorũ. *cl.* 1530.

Guilielmi *Paradini*, conſeqentium annorũ hiſtoria, vſque ad annum Chriſti 1555. *cl.* 1555.

cl.1556. Rabutini de expeditione Henrici aduerſus
Imi de Carol.V. anno Chriſti 1552. pro libertate prin-
omnib. cipum Germanorum ſuſcepta.
Germ. *Hiſtorici Germanorum ac populorum omni-*
ſcripsê *um, qui ab Alpinis vſque ad Mare Bal-*
re, po- *cum, & à Rheno vſq; ad Viſtulam ſedes*
ſterio- *habent: quib. coniuncta eſt hiſtoria* Gotho-
res de *rum, Vandalorum, Hunnorum, Herulo-*
ſingu- *rum, Heluetiorum, Longobardorum, Po-*
lis po- *lonorum, Moſcouitarum, Danorum, Sue-*
pulis. *corum.*

cl.anno Cornelii Taciti libellus de moribus Germa-
Chriſt. norum, Altameri commentariis illuſtratus.
120.
cl.1500 Beati Rhenani Seleſtadienſis rerum Germanicarum libri 3.

cl.1545. Iacobi VVimphelingi epitome rerum Germanicarum.

cl.1519.
cl.1551. Franciſci Irenici Helingiacenſis Germanicæ exegeſeos libri 12.

Huldrici Mutii Hugvvaldi de Germanorum prima origine, moribus, inſtitutis, legibus, & memorabilibus bello ac pace geſtis libri 31.

cl.1510. Io. Auentini Germanicarum rerum illuſtratio libris 10. comprehenſa.

cl.1550. Munſteri Coſmographia, vel potius Germanographia.

Abbatis Vrſpergenſis, cuius nomen ignoratur, chronicon, ab orbe condito vſq; ad Fridericum II. qui cætera quidem breviſsime, res verò Germanicas fuſe ſcripſit.

Lupoldi

Lupoldi Epiſcopi Bambergenſis, de veterum principum Romanorum erga religionem zelo. cl.1340

Auſtria.

Chronicon ducum Bauariæ & Sueuiæ incerti autoris.

Volfangi Lazii Viennenſis Auſtriaca hiſtoria libris 4. comprehenſa. cl.1500

Ricardi Bartolini Feruſini Auſtriados libri 12.

Hungaria.

Io. Turotii Hungari chronicon Hungariæ, libri tres.

Melchioris Soiteri de bello Pannonico. cl.1530.

Antonii Bonfinii Aſculani rerum Hungaricarum libri 30. vſque ad Mathiam Corvinum. cl.1440

Polonia.

Chronica Polonorum.

Martini Cromeri de rebus Polonorum libri 30. cl.1552

Philippi Callimachi Polonica hiſtoria contra Turcas.

Sclauonia.

Helmodi presbyteri Sclauorum hiſtoria, à Carolo magno vſq; ad Fridericum Ænobardũ.

Dania & Suecia ſiue Gothia.

Chronicon incerti autoris de origine Francorum, Vandalorum, Gothorum, Burgundiodionum.

Alberti Grantzii hiſtoria Daniæ, Noruegiæ, Succiæ, cl.1520.

Sueciæ, quæ Gothia & Scandia dicta eſt, ab eorum origine vſque ad annum 1504.

cl. 1530. Olai Magni Gothi Principis ac pontificis Chriſtiani de rebus Gothorum libri 22.

Saxonis Grammatici de Hiſtoria Danorum libri 16.

cl. 530. Procopii de bellis Gothorum lib. 3.

cl. 550. Agathiæ Smyrnæi de Bellis Gothorum lib. 5.

cl. 410. Idacii chronica à Theodoſio Magno vſque ad annum Chriſti 400.

cl. 470. Sidonii Apollinaris Galli, qui in regia Gothorũ ſub rege Alarico ad Tholoſates claruit, variæ narrationes rerum à Gothis geſtarum.

cl. 540. Iornandi Epiſcopi Gothorum libri duo, de bellis Gothorum & Romanorum.

cl. 575. Aurelii Caſſiodori de geſtis Gothorum & Romanorum ſparſim.

cl. 1420 Leonardi Aretini de bello Gothorum.

Langobardia.

cl. 780. Pauli Diaconi cancellarii Deſiderii regis, de rebus Longobardorum libri 6.

Saxonia.

cl. 1520. Alberti Cranzii Saxonum hiſtoria.

cl. 950. VVitikindi Saxonis de rebus Saxonum libri tres.

cl. 1560. De bello Saxonico lib. 3. incerti autoris.

Sebaſtiani Boiſſelineri de obſidione Magdeburgica.

Lubeci.

Lubeci Chronicorum libri 5.

Boruſſia

Boruſſia.

Eraſmi Stellæ de antiquitatibus Boruſſiæ.

Batavia. *cl.* 1530.

Gerardi Nouiomagi Batavica hiſtoria.

Bohemia. *cl.* 1416.

Aeneæ Sylvii Bohemica hiſtoria.

Io. Dubrauii hiſtoria Bohemica.

Suitia ſeu Heluetia.

Io. Stumphi Tigurini Heluetiorum hiſtoria tribus tomis comprehenſa. Germanice.

Eiuſdẽ epitome totius hiſtoriæ Ioſię Simleri.

Hiſtorici Britannorum, qui poſt Angloſaxones, & Scoti ſunt appellati.

Gildas Britannus hiſtoricus Anglorum. *cl.* 1560.

Georgii Lilii Britanni chronicon ab Hengiſto, id eſt, ab anno Chriſti DC. vſque ad annum M. D. LX. *cl.* 1520.

Pontici Vitruvii Taruiſini hiſtoriæ Britannicæ libri VI.

Polydori Virgilii Vrbinatis hiſtoriæ Anglicæ libri XXVI. *cl.* 732.

Bedæ Angli libri V. hiſtoriarum Anglo ſaxonum, vſque ad ſuam ætatem.

Galfridi Arturi Angli de rebus Britannici libri VII. *cl.* 689.

Hectoris Boëtii Scotorum hiſtoria. *cl.* 1420

Nicolai Triueti Angli annales Anglici, à Comitibus Andegauenſium, id eſt, ab anno Chriſti M. CXXXV. vſque ad M. CCCVI. *cl.* 130.

Hiſtorici Hiſpanorum.

Franciſci Taraphæ Hiſpani, brevis epitome

omnium hiſtoriarum regumque Hiſpaniæ ab orbe condito vſque ad Carolum V. Imp.

Chronica Hiſpaniæ Petri Antonii, Hiſpanice & Italice.

Appiani Hiberica.

cl. 200. Roderici Valentini de rebus Hiſpanorum, Hiſpanice.

Petrus Medimna de rebus memorabilibus Hiſpaniæ, lingua Hiſpanica.

Mariæ Siculi Aragonenſis hiſtoria.

cl. 1494 Antonii Nebriſſenſis, de rebus à Ferdinando geſtis.

cl. 1496 Io. Bracelli de bello Hiſpano libri v.

cl. 1468 Caroli Verardi de expugnatione regni Granatæ, & eiuſdem Bætica hiſtoria.

cl. 1510. Damiani Gœſii de reb. Luſitanorum in India geſtis.

Hiſtorici Arabum, qui olim Africæ, Syriæ, Perſiæ, Hiſpaniæ imperia tenuerunt: vulgo Saraceni appellati.

cl. 1510. Leonis Afri Geographiſtorici, omniũ Africę regionum ac populorum accurata deſcriptio.

cl. 1187. Hermani Dalmatæ chronica Saracenorum.

Ruperti Monachi, de bello aduerſus Saracenos libri VIII.

Gulielmi Tyri Archiepiſcopi, de bello ſacro libri XXIII.

Hiſtorici Turcarum.

Andreæ Cambini de origine Turcarum, Italice.

cl. 1150. Gulielmi Poſtelli Barentonii de moribus, re-

gione,& Republica Turcarum lib. III. Gallice.

Ordinatio politiæ Turcarũ, incerti autoris.

Leonici Chalcondylæ hiſtoria, de rebus Turcarum. *cl.* 1490

Chriſtophori Richerii Torignæi de rebus Turcarum lib. v. *cl.* 1530.

Martini Barlatii de rebus geſtis aduerſus Turcas, & Scanderbei regis Epirotarum vita lib. 13. comprehenſa. *cl.* 1488.

Pauli Iouii lib. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 32. 33. 34. 35. 36. 37. *cl.* 1542.

Henrici Peniæ de bellis inter Iſmaëlem & Selimum geſtis.

Hiſtorici Tartarorum & Moſchouitarum.

Haytonis Armeni hiſtoriæ Tartarorum liber vnus. *cl.* 1290.

Pauli Veneti de regionibus orientalibus & imperio Tartarorum lib. 3. *cl.* 1280.

Matthiæ Michæi de Sarmatia Aſiana atque Europæa libri 2. in quibus Tartarorum ac Moſchouitarum hiſtoria breuiſſime continetur.

Pauli Iouii Nouocomenſis de legatione Moſchouitarum lib. 1. *cl.* 1540.

Hiſtorici Aethiopum, Indorum, Americorũ, & omnium pene Africa populorum.

Leonis Afri deſcriptionis Africæ libri nouem, Italice, Gallice. *cl.* 1500.

Franciſci Aluaroſii deſcriptio Aethiopiæ, Hiſpanice, Italice, Gallice. *cl.* 1469.

Aloyſi

cl.1504. Aloyſii Cadamuſti nauigatio ad terras nouas Chriſtophori Columbi Genuenſis nauigatio ad inſulas antea ignotas.

cl.1512. Petri Aloyſii nauigatio.

cl.1501. Alberti Veſpucii nauigationum epitome.

cl.1497 Americi Veſpucii nauigationes IV.

cl.1500 Ioſephi Indi nauigationes.

cl.1515. Ludouici Rom. Patricii nauigationum Æthiopiæ, Ægypti, vtriuſq; Arabiæ, intra & extra Gangem libri VII.

cl.1540 Pauli Iovii liber XVIII.

I. de viris illuſtrib. omnium popul. *Poſt hiſtorias omnium populorum communes, & eas quæ ciuitatis cuinſque propria ſunt ſequitur hiſtoria ſingularis illuſtrium virorum.*

II. de ſingulis. Raphaelis Volaterrani de claris viris omnium gentium.

cl.1500. Plinii iunioris, vel, vt alii putant, Cornelii Nepotis de viris illuſtribus LXXVII.

cl.1540 Pauli Iouii de viris illuſtribus.

cl.1374. Franciſci Petrarchæ de viris illuſtribus.

cl.1530. Polydori de origine inſignium Regum.

cl.1370. Io. Bocatii de caſibus illuſtrium virorum.

cl.1540. Caſparis Vrſini de vitis Regũ, Imperatorũ, & Pontificum Romanorum vſq; ad Carolũ V.

cl.1540. Ioan. Feronis ſtemmata, cum geſtis illuſtriũ familiarum, partim edita, partim edenda, Gallice.

cl. 120. Plutarchi, & Ph. Bergomenſis, de claris mulieribus.

Diogenis

Diogenis Laërtii de vitis philoſophor. lib. x. *cl.* 200.

Baptiſtæ Egnatii de Romanis principibus, à Cæſare vſque ad Carolum V. Imp. *cl.* 1530.

Ioan. Cuſpiniani de Cæſaribus vſque ad Carolum V. *cl.* 1540.

Plutarchi vitæ principum Græcorum & Roman. L. *cl.* 120.

C. Suetonii Tranquilli vitæ XXII. Cæſarum, à Cæſare vſque ad Neruam. *cl.* 120.

Dionis Nicæi vitæ Imperatorum à Nerua vſque ad M. Aurelium. *cl.* 140.

Aelii Spartiani de vita Adriani, Antonini Pii, & M. Aurelii. *cl.* 240.

M. Aurelii à ſe conſcripta vita, libris XII. *cl.* 170.

Iulii Capitolini libri III. de vita Antonini vtriuſque Veri, ac Pertinacis. *cl.* 307.

Dionis Caſſii hiſtoria principum Romanorum, ab Auguſto vſque ad Alexandrum Seuerum, cuius epitomē complexus eſt Xiphilinus. *cl.* 240.

Aelii Lampridii de vita Didii, Iuliani, Commodi, Heliogabali ac Seueri. *cl.* 300.

Herodiani libri VIII. à morte M. Aurelii vſque ad Gordianum iuniorem. *cl.* 200.

Sexti Aureli Victoris de vitis Imperatorum ab Auguſto ad Theodoſium magnum. *cl.* 420

Pomponii Læti de vita conſequentium Imperatorum, à Gordiano vſque ad Heraclium. *cl.* 1490.

Trebelli Pollionis de Imperio Valeriani. Galeni, Claudii, ac XXX. tyrannorum. *cl.* 310.

Fla. Vopiſci de vita Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Firmi, Saturnini, Proculi, Cati, Carini, Numeriani. *cl.* 320.

cl.312. Euſebii de geſtis Diocletiani, Maxentii, Conſtantini.

cl. 340. Eutropii epitome principum Rom. vſque ad Iouinianum.

cl. 360. Ammiani Marcellini de geſtis Conſtantii Iuliani, Iouiniani, Valentiniani, & Valentis.

cl. 1505. Michaëlis Ritii de regib. Francorum, Hiſpanorum, Neapolis, Siciliæ, Hungariæ, Hieroſolymæ.

cl. 1480. Q. Curtii de rebus geſtis Alexandri magni libri VIII. qui reſtant de X.

Turpini, Eguinardi, & Acciæoli de vita Caroli magni; priores ætate Caroli magni, tertius M. CCCCXC.

cl. 1480 Platinæ de vitis pontificum Rom. à Petro vſque ad Sixtum, & annum Chriſti MCCCCLXXII.

cl. 1540. Pauli Vergerii de geſtis principum Mantuanorum. (certo.

cl. 1550. Principum Montisferrati ſeries, autore in-

Caroli Stephani epitome ducum Mediolanenſium.

Io. Bracelli de claris Genuenſibus.

Xenophontis de factis & dictis Socratis.

Philonis de vita Moſis. (nobarbi.

Othonis Friſingenſis de geſtis Friderici Ae-

Philoſtr. lib. VIII. de vita Apollonii Thyanei.

Laur. Valle de geſtis Ferdinandi regis Aragonum.

Staphyli de geſtis Caroli V.

FINIS.

INDEX IN METHODVM IOANNIS BODINI.

A.

Academicorum conſenſu mundus animal 476
Achæorum ſtatus 305
Achilles virtus 8
Actionis & effectionis diſcrimen 28
Actiones omnes ſola virtute metiēdas, virtutes omnes ſola prudētia 45
Acroceraunii 195
Aegyptii ad proditionem apti 135
Aethiopes quales 201
Alemannorum etymon 513
Alexander Medices occiſus 315
Alexandri Magni ad legatos Græcorum reſponſum 48
Ambroſius Paræus regius chirurgus 347
Americorū crudelitas 136
Analaſis quid ſit 30
Andreas Dorius 360
Angli virib. Gallis ſuperiores, conſilio longe inferiores 176
Angloſaxones 123
Annales quid 15
Anſæderatæ ciuitates rēpub. eandē efficiant 219
Annulorum vis mira 101
Apicianæ artes 31
Aqua hæret, prouerb. 462
Aquæ vis ac poteſtas 199
Arabum victoria 21
Arcadius 52
Archimedes 473
Arrianus alter Xenophon appellatus 76. *ab Adriano Auguſto ad conſulatum euectus* ibid.
Ariſtoteles cælo quintam tribuit naturam 478 479. *à Polybio reprehē-*

ſus 43. Ariſtotelis dictum de legenda hiſtoria 48
Aſiæ diviſio 24
Aſiatici mulierculæ appellati 48
Auſtrales mathematũ inuentores 151 triſtes 144. ad vitia procliues ibid. tenui ſanguine 120. atra bile abundant 137
Auſtralium execrandæ voluptates 131
Auſter vnde dictus 90

B.

BAbylon vnde dicta 448
Bamberga 541
Bardus quid 542
Barbari qui 131
Baſilienſes 358
Beatus Rhenanus 510
Bellaius 529
Belli tormenta & fuſoriæ artes à quib. inuẽtæ 152
Bembus 98
Bernates 358
Beroſus Chaldæus 487
Bodini populi 540
Breta 546
Britanni à Cantabris oriundi 547

C

CAdmus literarum repertor 516
Cænomani 543
Caluini de libro Apocalypſeos iudicium 438
Cardanus Deum mundi cauſam efficientem eſſe negauit 479 à Scaligero immeritò reprehẽſus 185
Carolus Magnus 443. natione Gallus ibid.
Carolus V. iiſdem Kalendis quib. natus Imp. creatus 211
Carolus Motæ 326
Caſtratio quid 13
Cato Cenſorius 8
Cauda Scorpionis. Prouer. 134.
Κέλης 523
Celtæ 21. Garumna & Sequana à Cæſare definiuntur ibid.
Celtarum appellatio 524
Celtiberi Hiſpaniæ robur 528.
Chaldæa omnium linguarum prima 513

Chal-

Chaldæi omnium populorum antiquiſſimi 511
Chaldæi & Arabes bonarum diſciplinarum inuentores 150 *a Chaldæis omnium populorum origo petenda* 511
Chaldæos cccc. & ſeptuaginta annorum millia in aſtrorū virib. experiēdis poſuiſſe, falsū eſt 208
Χαρᾶπον *quid ſignificet* 118
Chriſtoph. Augerius 524
Chronographia 26
Cicuta 136
Cincinnatus 40. *eius conſilium* ibid.
Circaſſii crudeles & perfidi 200
Ciuis quid 219. *Ciuis quaſi quiuis* 276. *Ciuis & peregrini diſtinctio* 234
Ciuilis diſciplina quid 33 *eius tria capita* ibid.
Ciuilium munerum in ſeptem genera partitio 35
Comparatio reip. Athenienſium, Venetorum & Romanorum 278
Conradus Peutingerus 510
Conradus III. Imp. 4 *Guelphum Bauariæ ducem obſidione preſſit* ibid.
Conſtantia inter leuitatem & pertinaciam medium tuetur 177
Contrariorum contraria diſciplina 171
Conuerſiones imperii Græcorū 388. *imperii occidētalis* 353. *imperii Lacedæmoniorū ibi. imperii Chaldæorum, Aſſyrior. Perſarum, Parthor. ibi. imperii Arabici* 350. *imperii Romani* 390. *regni Hiſpanici* 396. *rerum publicarum* 415 *rerump. ad numeros collatæ* 326. *imperii Britannici* 374. *imperii Athenienſium* 350
Copernicus 489
Cordis ſitus 104
Corinthi excidium 46
Creta olim ἑκατόμπολις *dicta nunc tripolis* 481
Cuiacius 81
Cur homines æſtate languidiores, hieme vege-

tiores ſint 121

Cur ignis & ſol inficiant homines atro colore 114

Cur ventoſa loca homines feroces, quieta humanos reddant 200

D

DAni à Danais oriundi 514

Dardania ibid.

D. Antonii cultus 145

Definitio reip. ex Cicerone 224

Definitiones Ariſtotelis de ciue, ciuitate & repub. cõfutatæ 219. & deinceps

Deus pura voluntate omnia gubernat 461. ſolus infinit9 477. in Deo quies extrema & felicitas ſumma 31

Diaria 15

Diſceptatio de Chriſti morte 4,8

Diſciplina duplex 204.

eius vis ibid.

Diſcrimen inter familiam & rempub. 223

Duni 541

Duplex imperij cõuerſ. 317

E

ELephan. omniũ animãtiũ vitã ſuperant 147

Emathis 515

Ephemerides vnde dictæ 15

Eraſiſtratus 41

F

FAmes circa quæ verſatur 124

Faſti quid 15

Feminas imperare contra jus diuinũ & humã. 371

Ferdinandus Hiſpaniæ & Siciliæ rex à Curtio valetudini reſtitutus 6

Feſſa vrbs 156

Ficinus 475

Finitæ mentis actio finita 471

Finito corpori infinitum motorem copulare abſurdum 472

Formæ à materia auulſæ intereunt 463

Francus Gallis quid 535

Franci fidem ridendo fallunt

lunt 124. *à Germanis orti* 510
Fridericus Imp. Vienna obſeſſus 214
Froſſardus 66
Frumenta raua 119
Furorē in ſapiētem cadere, inſaniā non item 138
Fulgura & tonitrua in media regione fiunt 167

G

GAllia quot annis Romanis paruerit 341
Galli vnde dicti 525. *cur leues eſſe dicantur* 171 *initio pugnæ plus quam viri, poſtea feminis molliores* 126 *cur Celtæ appellati* 523
Gallici vultus 146
Garcaus 496
Germanorum cōtinentia 141. *etymon* 513
Germani ad metiendos agros à Leone pont. max. in Italiam accerſiti 205
Germanorum ingeniū in manu poſitum 152. *Germani vitam auro, bellū pecunia commutant* 133
Germanorum veterum mos 178
Genuenſium diſciplina laudata 359. *ſtatus & conuerſiones ibid.*
Genus hominū ſeipſo ſemper deterius euadere, falſum 455
Gianotus Donatus ciuis Venetus 272
Glaucus color in oculis caloris indicium 119. *niger coloris inopiā notat ib.*
Goſtavus ex priuato Sueciæ rex electus 300
Gorraus Pariſienſis Amadiſi fabulas finxit 74
Gothi ieiuni cum Auſtralib. contrahunt 133. *Italiam inuadunt* 443. *Romam ferro ac flamma vaſtant ibid.*
Gronlandia vnde nomen habeat 187
G. Bellaius prorex Inſubrum 92. *in quibus reb. vitam conſumſerit* 93. *natione Andegavus ib.*

Guicciardinus 93. *eius laus* 97

H

HAnnibalis virtutes 148
Heluetiorum ſtatus & conuerſiones 355
Hepar ſanguinis conceptaculum 163
Hercules piratarum maximus 448
Herodotus 114. *Aethiopum ſemē nigrū putauit ibi.*
Heſperia 519
Hiſpania prima Europa pars 25
Hiſpani zelotypia inſaniunt 142
Hiſtoria vita magiſtra 1 *eius fructus ib. effecta, facilitas* 4. *omnium artiū inuentrix & conſeruatrix. ib. veritatis imago & rerum geſtarū tabula* 61. *æternum viget* 5.
Hiſtoria tria genera 10.
Hiſtoricorum præiudiciū plurimum rebus geſtis detrahit. 61
Homo ore & corpore bico-
lor 203. *Homines* ἀπόλιδες & ἀθέμιστοι 221
Homines robuſtos & animoſos minus ingenii valere 129
Hieroſolyma quaſi ἱερόσυλα, παρὰ τοῦ ἱερὰ συλᾶν 190
Hiſpani ac Britanni vetuſtate nobiles 21. *in Humanis actionibus tria ſpectanda* 28
Hydra caput amputare 88

I

IAnus vnde dictus 486
Iapeti etymon 513
Noha filius ibid.
Imperatoris officium 165
Imperium regionum longitudine non eſſe definiendum 439
Imperii conuerſio 317
Infinitas tollit Deum 473
Infinitum ab infinito non fluere ibid.
Iniuſtitia armata nihil crudelius 131
Inſania quid 138
Iochan Bellul 440
Italia

Italia 518
in Italia ante Pompeium Magnum nulli leproſi 144
Italus quid Græcis ſignificet 519
Islandii fiunt Chriſtiani 174
Iudæi ab Idæ monte dicti 90
Iudæorum etymon 513
Iudicare recte nihil difficilius 61
Iudices δικασπόλοι, βασιλῆς, ἄνακτες, κοίρανοι, ποιμένες *populorum* 313
Iulius Flugius epiſcop. Germanus 301
I. Scaligeri Verenenſis de Gallis iudicium 170
Iupiter Belus 447. *patrem ſenio fractum de imperio deiecit.* ibid.

L.

LAbdani populi 199
Languetus Gallus 116 *peragratione totius Europæ nobilis* ibid.
Latini à Græcis oriundi 536
Laurentius Medices 6. *literarum decus* ibid.
Lazius 525
Leones in Aethiopia nigri 114
Lepra veteribus morbus Punicus dictus 143
Leucoæthiopes 116
Leuitas quid 170
Lex de adulteriis 81. *Iulia* 497
in Litibus qui verſantur illi omnia mala ſciunt 52
Liuius quare ab Auguſto Pompeianus appellatus 71. *in Liuio quid admirandum* ibid.
Ludouicus Sfortia de imperio deiectus 323

M.

MAcilenti homines metuendi 131
Marcus Varro 458 *omniū Latinorum & Græcorum doctiſſimus* ibid.
Magiſtratus quid 241

Magiſtratibus reip. cauſa mētiri permiſſū 177
Magiſtratuum & medicorum multitudo male reipub. conſtitutæ argumentum 416
Magnete in rerum natura nihil admirabilius 454. *eius vſus veterib. ignotus* ibid.
Magus 541
Manichæi duo pari poteſtate principia ſtatuunt 477
Marcellus IC. 89. *eius de meretricib. dictum* ib.
M. Antonius nobilis decoctor 179
Marſi Appennini accolæ 195
Maßilienſium ſtatus 371
Medium pugnat cum vtroque extremo 126
Melancholiæ multa genera 144
Mercator 492
Metrodorus à Strabone reprehenſus 58
Metu quod fit, nihil diuturnum 359
optimos Milites ex agricolis conſcribi 166
Monachi 156. *collotenus in aqua dormiunt* ib.
Monarchia quid 292. 437
Morbus S. Viti 138
Motum orbis eſſe æternū, falſum 465
Motus cœleſtes ineffabiles & ἀῤῥητοὶ 497
Mundi exitus ne Angelis quidem conſtat 505. *triplex opinio in diſputatione quæ de mundo habetur* 470

N.

N*atura quietis appetens* 30
Nautæ cur inhumani 200
Neronis optatio 3
Nimrodus Cameſis ex filio nepos aurei ſeculi conditor 447
Noctuarum oculi γλαυκοὶ 119
Norimbergenſium ſtatus 303
Normanni à Danis & Suecis oriundi 134

Occa-

O.

Oceanum flumen veteres Hiberiam urbem putaſſe 208
Oecolampadius mœrore contabuit 333
Omnia quæ creata ſunt quare interitura 478
Omnis interitus ab externa vi aut interiore pẽdet 467
Oppianus poeta à Bodino Latino verſu & commentariis illuſtratus 114
Oppidũ unde dictum 310
Optimus reip. ſtatus 399
Optimus quiſq; vir, peſſimus ciuis 271
Orbis primus à Deo non mouetur 471
Oratio omnis vera aut falſa 8. honeſta turpi conſilio minime reſpondet 41
Orbis terrarum partitio 24
Originis veræ tria argumenta 510
ὠζανεσμὶ in Gothia 135

P.

Pannones origine Galli 535
Paulus Anaſatus primus Venetorum dux 272
Pauli Iouii hiſtoria quid à Polybii differat 73
Palma mille annos viget 147
Peripateticorum de mũdi æternitate argumenta 461. 462. &c.
Perſarum elegantia 179
Peregrini bello imminente ciuitate poſſunt expelli 235
Philoſophia vitæ dux 1
Plutarchus in quibuſnam reprehenſus 79. 89
Pœni 135. ab illis profectũ quid ſit ibid.
Poteſtas quid 243
Principis exemplo mores populi regi 90
Procopius 99. in quibus differat à Bembo. ibidem
Prudentia bonorum & malo-

malorum finibus continetur 52

Q.

QVæſtio, vtrum magiſtratus habeat merum imperium an ſolius principis propriũ 248. *Vtrum ſenatus decreta principis egeant ſanctione, aut eorum qui reipubl. ſummam habent* 253

Quietis definitio 475

Q. Mucii factum 40

R.

RAbbi Moſes Aegyptius 457. *dubiorum interpres* ibid.

Ratio deducendarum coloniarum quadruplex 549

Rauus color qui appelletur 119

Refutatio argumentorũ Proculi de mundi æternitate 467

Refutatio axiomatis ex nihilo nihil fieri 462

Regia poteſtas melior quam optimatum 405

Regia poteſtas vniuerſæ naturæ congruens 406

Regis definitio 306

Reges quibus legibus obligantur, aut omnino ſoluuntur 298

Regio media quæ 126

Reipub. partes 221. *gubernandæ ratio à quib. deſcripta* 19. 20

Rerum gerendarum quis peritus 51

Rerumpublic. conuerſionum cauſæ 221

Reſpub. quid 224. *tribus continetur partibus* 159

Religionis vis 206. 207

Rhodanus vnde dictus 538

Rhodus quando expugnata 214

Romani vltra Danubium non progreſſi 122

S.

SAnguis Scytharum fibris plenus 120

Saxo-

Saxonum colonia in Belgas deducta 203
Scaliger tempus actu infinitum exiſtere negat, ſed ſola ſucceſſione 473
Scander Albaniæ dux à Turcis deficit 214
Scythæ Martis alumni 168. *fœcundiſſimi* 140. *quare literas è ſtirpe conuellere ſint conati* 45. *quid ab Auſtralib. differant* 119. *ſuauitatem dicendi & veneres reſpuunt* 179. *fides negligunt. ibid. cur Nomades & Hordæ dicti. ib. in Scythia & Aethiopia nulla fulgura* 167
Selimus Turcarum princeps 7. *geſta Cæſaris in linguam vernaculam transferri curauit ib.*
Senes qui 173
Septentrionales quales 131
Sextus Rufus 26. *Romanam hiſtoriam* 4. *pag. eſt complexus ibid.*
Sexti Tarq. conſilium turpe 41
Simplicius Chriſtianorum hoſtis 485
Situs quid 124
Sleidanus Franciſci regis interpres 69
Solimanni in filios crudelitas 408
Status Germanorum 301. *Lucenſium* 362. *optimatum* 289. *Romanorũ* 257. *Lacedæmoniorum* 268. *Status & conuerſio imperii Florentinorum* 364. *imperii Gal.* 371
Status Rhaguſiorum 363
Status & conuerſiones Hebræorum 420
Sub ſole nihil nouum 446
Summũ imperium quid 246

T.

Tacitus à Budæo vt appellatus 89. *à Tertul. ab Oroſio ibid. eius oratio qualis* 87
Tarditas Hiſpan. in actionibus 170

Tar-

Tartarorum fines 22. 199
Temporis ſeries 482. 483. *&c.*
Terræ motus in Germania 213
Themiſtoclis conſilium vtile & honeſtum 40
Theodorus Gaza 497
Theodorus Beza 499
Theſſala tempe 198
Theſeus & Pirithous à rege Moloſ. in carcerem coniecti 448
Thraces vnde orti 515
Thucydides veriſsimus hiſtoriæ parens 443
Thule ſiue Islandia ſulphuris feraciſsima 186
Topographia 25
Turcæ Scytharum progenies 159. 174
Typographia à quibus inuenta 152
Tyrannis nulla diuturna 322. 323

V.

Aledocenſes ſtrumoſi
Valli etymon 310
Venus vnde orta 143
Veterum belli tormenta cum noſtris collata vi-deri puerilia 455
Viues Caroli V. præceptor 64
Vngari crudeles 152
Voluntas actionum humanarum magiſtra 29
Vrbis etymon 310
Vtilia fere cum honeſtis congruere 40

X.

Xenophon 74
Xylander 525

Z.

Zadamachus Tartar. princeps regno deiectus 214
Zelotypia 141
Zipangrini 101
Ζημιοῦν quid ſit 81

F I N I S.

Jo.